Biblioteca

Prob. Dec. 10. Maii 1757.

JOH. HENRICI HOTTINGERI, D.

BIBLIOTHECARIUS QUADRIPARTITUS.

I. Pars, quæ Prolegomenis absolvitur, agit de officio Bibliothecarij, Bibliothecis, &c.

II. De Theologia Biblica.

III. De Theologia Patristica: cum Appendice Leonis Africani hactenus ἀνεκδότῳ, de Scriptoribus Arabicis.

IV. De Theologia Topica; Symbolica, & Systematica; tam universali, quàm Particulari.

TIGURI,
Sumptibus Melchioris Stauffacheri,
M DC LXIV.

Reverendis admodùm, Clarissimis, doctissimisque Viris,

D. ABRAHAMO HEIDANO.

D. JOHANNI HORNBECKIO.

D. PHILIPPO MESTREZATIO.

D. BENEDICTO TURRETINO.

Illis, in Leidensi; *his, in* Genevensi, *Academijs & Ecclesijs, Doctoribus celeberrimis, Pastoribus vigilantissimis: Amicis & Fautoribus honoratissimis,*

Bibliothecarium hunc Quadripartitum

D.D.D.

JOH. HENRICUS HOTTINGERUS.

Viri admodùm Reverendi & Clarissimi, Domini, & amici honoratissimi.

INter eximia Helvetiæ nostræ decora, illud meritò, viri graves, primum fermè esse voluerunt; quòd Ea non Martis olim; sed & Artium, ab aliquo tempore, studia, cum triumpho atque honore exceperit; exceptáque cum successu aliquo tractârit. Non diffitemur, Erasmi adhuc tempore *Helvetiam armis, quàm literis nobiliorem fuisse*: eandem tamen dulci literarum nectare ita postea illectam, ut (absit assentatio dictis) si non eventu, conatu saltem, cum alijs, paria paulatim fecerit, cur dissimulemus? Quicquid enim alię, remotissimæ etiam, regiones abstrusioris, & reconditæ habuerunt eruditionis, Helvetia etiam nostra, sancta quadam æmulatione, suum, cultu & amore, esse voluit. Hinc tot præclara de Antecessoribus nostris, non amicorum tantùm; sed Adversariorum etiam judicia, quorũ nonnulla nuper in *Schola* nostra *Carolina* expressimus. Cura, de conscribendis *Bibliothecis* (ut de reliquis jam eorum lucubrationibus nihil dicamus) *Gessnerum*, Virum incomparabilem, *Simlerum, Frisium*, &c. ita occupavit, ut vel hoc nomine eos de re literaria præclarè fuisse meritos, hactenus in dubium nemo vocârit. Quemadmodum enim præcellentiorum, in qualibet scientia, Authorum nomina habere in promtu, nec postrema laus est, nec minima exquisitæ eruditionis pars; ita publicâ gratiâ dignissimi erant, qui una quasi mergite offerrent, quicquid per amplissimum literaturæ campum erat diffusum. Vix majorem artificiosus Apelles expectare poterat laudem, cùm exigua tabella vastam expressit vel urbem, vel regionem, quàm

ubi ingeniosus Bibliothecarum Artifex, uno comprehendit pugno, quod vix ingens caperet spatium. Hinc etiam factum, quòd tot, paucis ab hinc annis, Viri eruditi, egregio huic præsidio literario, suam consecrârint operam. Ego ingenuè fateor, me ad eandem suscipiendam provinciam, ægrè accessisse; accessisse tamen, quòd viderem, eos ita velle, & seriò quidem urgere, quibus plura longè debebã. Quò collimârim, aut quid scripto hoc meo intenderim, in ipso statim primæ partis indicavi limine; utrùm verò aliquo cum successu, id vestro, Viri Magni, stabit judicio. Prodesse volui; si, quo minùs id possem, obstiterunt vires, æqui consulenda erit voluntas. Id quod tantò mihi confidentius polliceri audebo judicium, cùm Vestrum, Viri Reverendi & Clarissimi, accesserit patrocinium. Vestris enim Nominibus ipsum Bibliothecæ meæ ingressum munire volui, quòd & posse tanta authoritate arceri livorem, & velle Vos imbellem hunc fœtum splendore Vestro comitari, orbíque literato commendare, extra dubitandi aleam ponerem. Neque enim alijs Vestra minùs in Rempublicam literariam ignota possunt esse merita; quàm mihi singularis vester in me affectus, per longum satis tempus, exploratè perspectus est. De gravi præsentia Tua, Venerande D. HEIDANE, tantò mihi, ante annos, nisi fallor, propemodum novem, totique Collegio Sapientiæ Electorali effusius fui gratulatus, quantò & prolixiùs gaudia tua, tantùm non lachrymosa, pro restitutione Zionis & testatus fuisti, & majori integritate benevolentiam Tuam in me tum declarâsti. Manent alta mente reposta, quæ tum nihil vel merito tale, vel expectanti, integræ fucique puræ amicitiæ reliquisti testimonia. Sed & tua, Celeberrime HORNBECKI, non privata tantùm Epistolarum gratissima monumenta; verùm etiã diffusæ eruditionis publica documenta, quibus rem Christianam felicissimè etiamnum juvare pergis, in Bibliothecæ meæ forulis, liberalitate hactenus Tua, extare voluisti, ut ne posteritas quidem ignoraret, quantum Tibi & ego

debuissem,

debuissem, & ipsi Tuis velle deberent. Vestra verò, Clarissimi Viri, MESTREZATI, & TURRETINI, benevolentia, quam mihi, alijsque meo nomine, non semel præstitis, publicum tandem non ingrati aut immemoris animi flagitare videbantur, & nostro quidem ordini neque insolitum, neque illiberale, indicium. Alia quidem superessent argumenta, quibus tamen enarrandis supersedeo, ne, qui de gratæ in Vos mentis publico solicitus sum τεκμηρίῳ, æri me potiùs graviori involvam. Satis sit, me & hoc Vobis debuisse, & majorum reum manere. Accipite igitur, Viri Magni, quod candido Vobis destinatum est animo. Admittite Bibliothecarium, non scriptorum tantùm Theologicorum, aliorúmque, Catalogum, & ubi opus est, vindicem; sed & mentis meæ, vobis devotæ & addictæ, certissimum indicem. Et qui hactenus haud obscuris probare voluistis lucubratiunculas meas testimonijs; huic, obsecro, toties à magnis Viris flagitato, & tantùm non extorto opusculo calculum vestrum ne denegetis. DEUS Ter. opt. Max. exulceratissimis hisce temporibus Consilia & studia Vestra jubeat esse universæ Ecclesiæ salutaria, Academijs utilia, Vobis honorifica. Valete, *Venerandi Domini, amici & Fratres honoratissimi*, eúmque solito prosequi amore pergite, qui, ut fuit hactenus, ita etiam esse cupit deinceps.

Tiguri d. 18 Ianuarii
1664.

Reverendi & Celeberrimi Nominis vestri observantissimus

JOH. HENRICUS HOTTINGERUS.

Quia p. 115. mentio facta est nummorum quorundam Orientalium, placet, ne pagella vacet, unum adhuc atque alterum, ab amicis interea oblatum, inserere. *Arabicum* argenteum nuper dono accepi, ab Amplissimo Kiburgici Comitatus Administratore, D. *Iob Henrico Rhanio*, amico honoratissimo, cujus inscriptionis altera pars ita habet לא אלאה אלא אללה מלכא לא שריכא לה *Non est Deus, nisi ille Deus, Rex, neque Socium habet.* Cætera sunt paulò obscuriora, tam Punctis decriticis, quàm vocalibus destituta. Reverendo D. *Spizelio*, Augustano Ecclesiastæ acceptum fero antiquissimum Siclum æneum, & talem quidem, in cujus explicatione hactenus eruditi multum fuerunt occupati. Meminit ejus Villalpandus, & alii, ex eo. Priorem faciem hic legit מול עת *Tempus circumcisionis*, quasi μνημονικὸς esset nummus illius circumcisionis, cujus mentio *Jos. 5. 2.* alteram verò מַעְבּן. quod pinguedinem terræ Canaan exprimit. Nobis prioris faciei alia placuit lectio, שִׁמְעֹון *Schimeon*. Eam luculentissimè confirmat Nummus noster Spizelianus, ubi literæ claré satis & distinctè vocem שמעון exprimunt. Posterioris verò faciei literæ magnam quidem partem sunt excesæ, nihil tamen, omnibus diligenter expensis, colligi aliud videtur, quàm שקל ישר הקדושה *Siclus Jerusalem Sanctæ.* Illud evidenter conjicere possumus, vana esse & frivola, quæ de antiquissimo (vix enim antiquius rei nummariæ Hebraicæ monumentum extare puto) hoc nummo, *Villalpandus* & alij sunt hariolati, quasi ad ultima Josuæ tempora ille referendus esset, cùm gemina illa inscriptio ad sequiorem nos rejiciat ætatem, & eam quidem, quam in Tractat. nost. de Num. *Oriental* p. 131. ostendimus. Accesserunt & alia ἔκτυπα Arabica, Lipsiâ, à *D Henrico Mejero*, quindecim, (ex quibus tamen unicum, eoque rarius, est Ægyptiacum, non modò literatura Coptica, sed & Isidis imagine conspicuum) à *D. M. Scherzero* duo, exacta satis: quorum nonnulla antiquissima sunt, quædam mediæ, quædam etiam ultimæ ætatis. Pleraque inscriptiones habent Alkoranicas, majores præsertim, in quibus hactenus penè omnibus, argenteis & aureis eandem ferè ἐπιγραφὴν observavi, qualem & Kiburgicus habet. Unus & alter est, non infimæ ætatis, in cujus altero latere vel animal aliquod, vel soliti veterum Arabum ductus Calligraphici apparent. De quibus tamen distinctè, hac appendice, minus commodè ageretur. Monere interim volui, quid amicis deberem, ut constaret, quàm studiosè à paucis annis res nummaria Arabica in nostris oris aucta fuerit & locupletata. Poterunt, ubi Deo visum fuerit, hæc aliquando in *Tractat.* nostro de Nummis Orientalium pleniùs exponi.

In-

Index Capitum.

Partis I.

De Bibliothecarijs, & Bibliothecis.

Partis II.

De Theologia Biblica.

Par-

PARTIS III.

De Theologia Patristica.

PARTIS IV.

De Theologia Topica.

BIBLIO-

BIBLIOTHECARII,

sive

IDEÆ BIBLIOTHECAE UNIVERSALIS, PROLEGOMENA.

CAP. I.

1. *De* officio *Bibliothecariorum veterum &* 2. *modernorum, ubi ratio & Methodus Bibliotheca tam conscribenda, quàm disponenda.* 3. *Vario eorum, qui de Bibliothecis scripserunt instituto.* 4. *scopo & intentione nostra.*

1. MAgnæ molis, laborisque improbi & indefessi provinciam veteres suscepisse Bibliothecarios, extra controversiæ aleam positum est. *Qui Bibliothecæ praerat*, verba sunt Onuph. Panvinii Tractatu quem de Bibliotheca Vaticana conscripsit, *jam olim Bibliothecarius & aliquando Cancellarius vocabatur. Hujus munus erat Bibliothecam & omnia ejus volumina scripta, membranas, & similia accuratissimè custodire: Bullas, sive diplomata, vel Epistolas Decretales Pontificum scribere, &, si opus erat, dictare. Acta Conciliorum & Synodalia exscribere ac conservare; tandémq; apud Romanum Pontificem ea omnia præstare, quæ sedis Apostolicæ Cancellarij nostro tempore faciunt. Conveniens etenim visum fuit, ut is potissimùm esset Papæ amanuensis, scilicet scribarum Princeps, vel à secretis, qui etiam Pontificiam Bibliothecariam, quæ tunc erat veluti Cancellaria quadam, sive ut nunc loquimur, secretaria, tractaret: nostris verò* Officium Bibliothecariorum veterum.

temporibus hæc munia ſunt diviſa. Exemplo ferè & imitatione tum Græcorum, tum Veterum etiam Latinorum. Et apud *illos* quidem Νομοφύλακες ſatis ſunt noti: qui non ſolùm literas, ſed & facta hominum obſervabant, ad Legesque revocabant; *Romanos* verò veteres tabulis; quæ Leges, Hiſtoriam, acta publica, fœdera, ritus ſacros & veterum Legislatorum decreta, continebant; publicos, probatósque cuſtodis ordinâſſe, ne quid fraudis in re tam ardua fieret, ſcribit *Marlanus*, lib. 2. c. 6. Ipſos verò ſcribas cuſtodiæ, & curam Tabularum, ſub Cenſorum Imperio fuiſſe, author eſt *Feneſtella*, de Magiſt. Rom. 17. Tale quid in Eccleſia *Iudaica* relictum videbatur curæ τῶν γραμματέων, quos ſuâ Linguâ סופרים vocant; unde etiam vocabulum ספר quod *librum*, βιβλίον (à quo βιβλιοθήκη) notat. Obtinuit hæc conſuetudo, ut Hiſtorici onus *Bibliothecario* (ſive quòd uterque labor eſſet conjunctiſsimus, ſive quòd ad contexendam Hiſtoriam librorum potiſsimùm uſus requiratur, idemque liberrimus, & promiſcuus) alibi etiam in Academiis imponeretur Reformatis. Annalium Academicorum conſcriptio Bibliothecario *Heidelbergenſi* expreſſo aſſeritur ſtatuto; *§ de Bibliotheca Univerſitatis.* Vt vel hinc ſatis ſit manifeſtum, non minus oneratam, olim quàm honoratam Bibliothecariorum fuiſſe Spartam; quæ proinde inde à multis ſeculis magnis tantùm viris fuit demandata, ut ex illo patet Catalogo Bibliothecariorum, quem *Naudæus* habet, lib. de inſtituenda Bibliothecâ, pag. 159, 158.

Officium modernorum.

II. Sed mittamus, quæ, in adornandis Annalibus, Bibliothecariis olim acceſſit, mantiſſam. Vel ſola librariæ ſupellectilis accurata *inſpectio* & *diſpoſitio* totum, eúmque non ſtupidum aut bardum: ſed agilem, excitatum, ingenio non minus, quàm judicio, memoriâ cumprimis ferrea, requirit hominem pollentem. Quæ enim in foro partes ſunt judicis, in œconomia Patris familiâs, eædem in re literaria aſsignari poſſunt Bibliothecario. Hujus enim eſt etiam componere Antiquariorum lites, fœtus genuinos à ſuppoſitiis, accuratè diſtinguere, exactè nôſſe, quid diſtent æra lupinis, & judiciosè pretioſum ſegregare à vili. Illi relinquitur cura, ſi non cum ſelectu acquirendi, ſaltem judiciosè diſponendi libros. Et ut turpe eſt, Pharmacopœum, de medicamine rogatum, hærere diu, nec ſatisfacere poſſe ægroti deſiderio, ita Bibliothecarii officium ſegniter facit, qui de materia qualicumque rogatus, indicis fideliſsimi vicem ſubire nequit. Plus profectò Bibliothecarii axioma habet in muneris receſsû, quàm literarum præ ſe fert frontiſpicium. Eidem enim, ut reliquas ejus partes relinquam intactas, incumbit cautela, ne vel ipſa librorum nomenclatura γνήσια ἀνθ' ὑποβολιμαίων obtrudat, & vice verſâ. Id cumprimis det operam, ut ne Orientalium imponant monſtroſi characteres. Scio, in Bibliothecis publicis & privatis hîc proclives eſſe lapſus. Alicubi videre me memini Alkorani exemplar, cui antiquis characteribus Gothicis erat inſcriptum: *In literis Armenicis*

ſic

hic descripta putatur materia Psalmorum, Alchorani Sarracenorum, i.e. Lex. Mahometistarum, Turcorum, Teucrorum, Azarenorum aut Ismaëlitarum, &c. Arabica sunt, non Armena; Alkoranus ὄντως, non δόξῃ. Alibi, magno obtigit viro, Msc. ex Ægypto allatum, in cujus vestibulo sua notavit manu: *Fragmentum hoc libri pervetusti mirabilibus characteribus picti consobrinus meus Alkayro AEgypti attulit; eóq; tanquam re valde rara, Musæum meum auxit, atque unà mihi narravit, quod ibi, Memphi, in templo quodam Turcarum valde augusto, sexcentis columnis marmoreis ornato, etiamnum multæ sint arcæ talium librorum antiquorum plenæ, quorum characteres nemo quidem intelligat, sed quòd vulgò credatur, nonnullos eorum jam inde à temporibus Pharaonis ibi esse asservatos: hoc specimen autem sibi à Præfecto illius Templi pro ἀνάδωρο non magno donatum fuisse. O utinam nunc aliquis horum talium nobis Interpres esset, quibus verisimile est, præter Historiam sanctam & antiquam, etiam veterum Sapientiam AEgyptiorum, olim præclaram, at nunc exoletam, contineri.* Sed deprehensum, post accuratam indaginem, ἀποσπασμάτιον esse Alkorani, characteribus antiquis Cuficis exaratum. Minori tamen hîc peccatum periculo quàm quod non ita pridem in Hispania novum exsculpere voluerunt Iacobi Apostoli Evangelium, iisdem Cuficorum veterum descriptum literis. Sed plura de ejusmodi mercibus supposititiis congessimus in *Anal*, p. 1. p. 332 & Dissertat. de *Inscriptionibus Oriental.*

III. Vt verò *inscriptio* & consignatio librorum magnam in Bibliothecario requirit ἀκρίβειαν; ita *&* *dispositio* materialis, sive Catalogi constitutio exacta esse debet. Quemadmodum enim Medicus, nisi sua omnia pyxidibus & capsulis habeat distincta pharmaca, periculosâ facilimè ægrotum fraudare potest morâ imò, quò major ejus, sed absque ordine & collocatione, est apparatus, eò plus, absque successu, habet negotii. Ita & literati, ubi domi peregrinentur, & non suis omnia disposita habeant foruli, nullum vel exiguum sumtuum exspectare poterunt fructum.

IV. De Catalogo igitur Bibliothecæ quisque sit solicitus, ut, quo urgente necessitate sit recurrendum, non ignoret. *Quid enim fortuna juvat, si non conceditur usus?* Quando verò Catalogi Methodica dispositio nec proletariæ, nec contemnendæ est operæ (in armamentario certè arma ita disponi debeat, ut quoties opus fuerit, sint ad manus) nostros etiam in diffusa hac materia

aptaturi lacertos, paucis, quæ tutissima Bibliothecæ tum *recensendæ*, tum *collocandæ*, videatur Methodus, concipiemus aphorismis.

A. *Catalogus Bibliothecæ vel realis est, vel nominalis. Ille* materias ordine pertractat, atque de singulis agit locis communibus Theologicis, Iuridicis, Medicis, Philologicis, Philosophicis. *Hic* verò authorum nomina exprimit, atque ostendit. Canones de utroque sunt:

I. *Catalogus realis primum obtinet locum.* Ratio Canonis satis est manifesta. Major enim usus rerum sive materiarum, quàm Nomenclaturæ Authorum. Faciliùs etiam inquirere possum in integra Authoris opera; quàm in singularem ejus, qui tamen utilis mihi esse potest, tractatum.

II. *Catalogus realis non sit confusus, sed distinctus.*

Distinctus autem est, si, quod cumprimis in magnis & locupletibus Bibliothecis habet locum, illa in prima collocantur acie, quæ ad Bibliothecæ faciunt εἶναι, cujusmodi integri sunt libri seu tractatus, impressi &c. & tum demum succedant ea, quæ pertinent ad τὸ εὖ εἶναι, ut sunt varia vel raritatis, vel antiquitatis monumenta, numismata nempe, & Manuscripta. In Bibliothecis tamen privatis rariora etiam κειμήλια ad suas locorum Communium statim revocari possunt sedes. Ita, quæ nos post hac dicturi sumus, de variis Msc. Orientalibus, Actis Ecclesiasticis, Virorum magnorum prosopographiis, eruditorum Epistolis, variis veterum Orientalium & Occidentalium Nummis, amuletis, &c. ea omnia sedi ordinariæ, id est, Theologicis, Philologicis, & Philosophicis assignabimus Classibus.

III. *Catalogus realis neque diffusior sit, neque contractior. Illud*, fit, cùm nimis superstitiosè, & præter necessitatem tituli Locorum communium extenduntur, si, quæ unâ aliquâ contineri possunt rubricâ, sub divisionibus variis involvuntur, ipsumque adeò Lectorem perturbant. *Hoc* verò accidit,

1. cùm κατὰ πλάτος supprema tantùm materiarum genera indicantur, & ad unam alteramve Categoriam scriptores referuntur, qui sub plurium militant vexillis. Committitur hic error, cùm sub unico librorum Theologicorum titulo exprimitur, quicquid, quocunque modo ad rem Theologicam pertinet. Quod quidem perinde est, ac si quis filio suo, Helvetio, Heidelbergæ commoranti literas inscriberet: *Filio meo, degenti in Europa*, aut civem Parisiensem mercator tibi ostenderet in Gallia. Europa vastissima est, Gallia ampla; inepta proinde, ac prorsus irrita talis inscriptio generalis.

2. Cùm integra sive Patrum, sive Theologorum opera simpliciter indicantur; quæ per accuratam ἀνατομίαν variis inserviunt, destinata etiam sunt, usibus. Quid prodest in Catalogo legisse opera *Augustini, Hieronymi, Zuinglij, Chamieri, Walæi, Alungij, Maccovij &c.* nisi fortè, ut constet τὸ ὅτι, adesse præclara illa

ro-

nomina? Ordine exhibenda sunt themata, de quibus illi scripserunt, ut ad Classes suas commodè possint reduci, qua de re (plus enim hæc pollicetur observatio, quàm creditum hactenus videatur) postea ex professo.

3. Quando in adornandis Catalogis molis & numeri major, quàm pretii habetur ratio. Et hic nævus, in iis potissimùm, est conspicuus, qui, in recensione Bibliothecarum, *Disputationes* omittunt, Exercitia Academiarum & Scholarum publica: cùm tamen illis, meo judicio, multum sit deferendum, sive quòd publicam publicis disquisitionibus conciliatam habeant authoritatem; sive quòd multi, iique doctissimi viri nullo alio scribendi genere voluerint inclarescere, sive quòd ibi ζυμφερτὴ ἀρετὴ, & fusi aliorum conceptus compendiosè proponantur; sive denique, quòd jucunda varietate non parùm oblectent. Omnino ergo ad supellectilem pertinent librariam: neque enim quàm multa, sed quàm bona dixerit Author, scire refert. Nihil proinde omittes eorum, quæ quidem Bibliotheca tua possidet. Quantitatis hic nulla efficacia. Vna sæpe pagella plus succi & bonæ frugis habet, quam spissum chartarum volumen. Magno hæc reipublicæ literariæ dispendio negligi monet etiam prolixe *Naudæus*, lib. c. p. 76. & 99.

4. Cùm in solà Authorum nomenclaturà Bibliothecarius acquiescit. Id verò non satis est: Seduli quidem amanuensis opus; sed non dum suis absolutum partibus officium. Iudicium adesse debet vel suo, vel aliorum nomine conceptum; & si non ubique expressum, ita tamen accuratè observatum, ut quærentibus vel hærentibus satisfacere possit Bibliothecarius. Atque hoc, si quid sentio, inter primarias Bibliothecarii curas referendum. Aliis quidem ad privatum usum sufficit, nôsse hunc vel illum Authorem; sed in Bibliothecario qualitatum etiam & discriminis exactior requiritur διάκρισις, ad usum publicum.

IV. Catalogus nominalis, *& indicativus* sit personarum, *& judicativus* sive discretivus Editionum. Ita e g. ubi in Catalogo Patrum Augustini facienda mentio, non in solo Patris acquiescendum nomine, Editionis addenda Epocha est, nomen præterea Typographi &c. Nam & elegantià, & integritate, & fide etiam, exemplaria differunt. Præmittat ergò Bibliothecarius nomen *Augustini*, postea de Editione ejus, sive una, sive pluribus judicet. Certum enim est, magnum libris bonis, ex bona Editione, accedere pretium. Ita, ex scriptis Hebraicis, *Plantinianæ* præferebantur Editiones & *Bombergianæ*; ex Græcis *Stephanorum*; ex Latinis *Manutiorum, Frobeniorum*, ex Germanicis *Froschowerorum, &c.* Hodie non *Occidentalium* tantùm; sed & *Orientalium* characterum omnium typos in Europà adeò habemus politos & affabrè compositos, ut nihil ad summum perfectionis apicem desiderare videamur.

B. Hæc de *recensione* librorum sive *Catalogis*; *dispositio* alia in chartis esse debet, alia in forulis. *Illa* usûs sit commodi, *hæc* sitûs concinni. Si Bibliotheca aliqua ita fuerit locuples, ut quæ homogenea sunt *materià*, etiam ὁμοειδῶς

compingi possint *figurâ*, conjunctio materialis negligi non debet. Quod si vero, ob librorum paucitatem, utrumque obtineri non possit, rectiùs fecerit, quisquis libros suos in Bibliothecâ, *τάξεως ἕνεκα*, conformes conjunxerit omnes. Ne, dum materiæ quærit conjunctionem localem, formæ omnem perdat speciem concinnam. Idem placuisse observo Celeb. *Conringio*, in Biblioth. Aug p. 118. *Multum sanè elegantiæ officit, si absque discrimine, magnis parva misceantur, & alia emineant, alia depressa subsideant, cumprimis si omnia cujuslibet formæ ob solam argumenti convenientiam junguntur; quod tamen à magno viro Jacobo Gothofredo factitatum, observo ex Bibliothecæ illius Indice.* Separationis incommodo possessor facilè medebitur, si, in chartis, Catalogum postea ita disponet, ut homogenea uni titulo subjiciantur & literarum alphabethicarum notulis indicentur. Satis est, si cujuslibet facultatis scripta in uno aliquo loco habeat conjuncta ad *usum*, cætera componi & adornari poterunt ad jucundum aspectum & *visum*.

De vario scopo eorum qui Bibl. scribunt.

III Hactenus librorum recensio & dispositio, breviter, in *thesi*, ad *hypothesin* digressuri fatemur hanc aliquoties jam operam à Viris magnis fuisse occupatam, plurésque de Bibliothecis scripsisse, sed & diversa à se invicem, ut plurimùm, & planè aliâ, à nostra Methodo. Ut hoc probemus operosè, non est necesse. Series continuata docebit, nos nec ætatis hîc habere primam rationem, quod *Bellarminus* suo de Ecclesiasticis scriptoribus tractatû intendit, & ex nostris *Gerhardus Mejerus*; Nec *nomenclaturam* tantùm dare alphabethicam Authorum, vèl dispositionem etiam materiarum singularium, quam operam cum laude præstiterunt *Gesnerus* in Bibliotheca & Pandectis, *Poëtius*, &c. Nec *nationalem* scribere Catalogum, exemplo vel *Arabum*; vel *Schwertii*, &c. Nec prolixiora ex Authoribus exscribere *pensa*, quod *Photio* hinc inde placuit. Nec *distinctarum facultatum* dare scriptores, quo nomine *Vossius* bene meritus est. Nec judicia tantùm colligere de scriptoribus, Historicis præsertim, quod non sine applausu nuper præstitit *Zeilerus*; nec *Draudii*, cancellos, qui & ipse recentiorum potissimùm Authorum fidelis nomenclator est, nobis præstitutos. Nec *singularum Bibliothecarum* constituisse excutere forulos, quam operam antehac impendit Vaticanæ *Angelus Rocca*; & felicissimè nuper Augustæ *Wolfenbuttelensi*, *Hermannus Conringius*. Nec materiam de Bibliothecis ex professo tractaturos, id enim à *Lipsio*, Hospiniano, *Middendorpio*, occupatum pridem fuit. Ordinum Bibliothecas aliis relinquimus; *Benedictinorum* Arnold Wion: Franc. Iuanes; *Carthusianorum* Francisc. de Puteo, Pet Sutori, Pet Blomevenne: *Minorum*, Franc. Gonzagæ, Petro Rodolpho, Waddingo: *Prædicatorum*, Ioh. Garzonio, Leandro Alberto: *Jesuitarum* Ribadeneiræ & Phil. Alegambe, cui accuratioris laus tribuitur. *Consilium* etiam de exstruendis & instruendis Bibliothecis à *Conringio* potius & *Naudæo*, quàm a me, prolixum, expectandum,

IV. Idaeam

IV. Ideam, *Bibliothecarius* noster pollicetur, Bibliothecæ Universalis, id est, non *indicativam* tantùm; sed & *Historico Criticam* rei librariæ nomenclaturam. Distinctis indicabo classibus, quæ cujuslibet materiei sint vel necessaria, vel utilia, vel etiam jucunda subsidia; quibus ætatibus, gradibus; ordine & discrimine exculta quæque fuerint studia. Judicium, ubi operæ pretium erit, breve subjiciemus, ex ipsa, ut plurimùm αὐτοψίᾳ depromtum. Et quanquam Ideam tantùm (quod propterea, ne Lector, ubi nec omnes, nec obvios semper heic invenerit Authores, succenseat nobis monemus) hac vice exhibemus, de una tamen hac fidelia τοὺς φιλοβίβλους, studiosos præsertim, multos dealbare posse parietes, non dubitamus. Habebunt enim illi bonorum Authorum *Indicem*, quos si comparare nec liceat, nec libeat, nosse tamen non nocebit. Authorum quippe accurata notitia, non postrema eruditionis pars est. Habebunt *dispositionem*, quæ & tutam colligendi Locos communes ostendet viam, & digerendæ Bibliothecæ monstrabit Methodum. Habebunt de variis Scriptoribus, Orientalibus præsertim subinde *judicium*: quo potissimùm mihi argumento hæc opera fuit commendata. Habebunt, suas etiam Bibliothecas æstimandi, *indicium*. *Desiderium* denique accedet, ea suo tempore exterebrandi, quæ in apricum producta non uno se tantùm probare poterunt nomine. — *De nostro scopo.*

CAP. II.

DE VARIIS BIBLIOTHECIS in genere.

1. Quid sit *Bibliotheca*, & quot modis accipiatur. 2. Pro nomenclatore authorum sumta vel est *universalis*, vel *particularis*. In universali vel *temporis* ratio habetur, vel *materiarum*. 3. Particularis vel est certorum *Climatum*, vel certorum ordinum, vel certarum *facultatum*; vel etiam Regum, Principum, *Ecclesiarum*, *Academiarum*, *Nundinarum*, *Typographorum*, *familiarum*, &c. 4. *Anglicæ* Bibliothecæ modernæ compendium.

I. NOn debet hujus capitis tractatio videri superflua. Etsi enim de Bibliothecariorum præcedenti capite munere: eorum etiam, qui de Bibliothecis scripserunt, diverso aliquid à nobis actum fuerit scopo; neque — *De voce Bibliothecæ.*

tamen.

tamen diſtincte ſatis hoc factum eſt, neque κατὰ θέσιν. Κατ' ἄρσιν eos breviter, quorum hac vice ſequi Methodum non placeret, attigimus. *Poſitivè* jam procœmii loco, de Bibliothecis tantum agemus, quantum noſtræ expedit intentioni. Βιβλιοθήκη, ut à voce faciamus initium, Græciam agnoſcit Patriam. Componitur enim à *βιβλίον, liber, & θήκη repoſitorium.* Vnde *Iſid.* Orig. l. 6. c. 3. *Bibliotheca à Græco nomen accepit, eò quòd ibi recondantur libri.* Vnde alibi *librorum repoſitionem* vertit. Chaldæi vocant בית ספריא *Domum, receptaculum librorum.* Eſr c 6. v. 1. Syri בית ארכא & Arab. בית אלכתב *Domum ſcriptorum,* ut *Iſa, bar Ali*, explicat. Præter hanc ſignificationem alia adhuc eſt, probatis authoribus recepta. Feſtus: *Bibliotheca & apud Græcos & apud Latinos tam librorum magnus per ſe numerus, quàm locus ipſe, in quo libri collocati ſunt, appellantur.* Nobis *tertiam* addere placet vocis ſignificationem, quâ Bibliothecæ nomine, non confuſus quilibet, ſed vel ſecundùm ætatem, vel locos communes, vel ordinem etiam Alphabethicum diſtinctus exprimitur Catalogus. Quo ſenſu, Bibliothecæ aliæ conſtitui poſſunt *Vniverſales*, aliæ Particulares. *Illæ* vel de *univerſa* agunt Bibliotheca, i. e. omnis generis & materiei authoribus, vel de Bibliothecis *univerſaliter*. Qui de univerſa egerunt Bibliotheca, vel ordinem retinuerunt Authorum *Alphabeticum*, vel materiarum *Topicum*, vel utrumque. Agmen in *illis* ducit *Conradus Geſſnerus*, qui Bibliothecam nobis dedit duabus abſolutam partibus. *Prima*, ordine Alphabetico omnes exhibet authores, qui quacunque Lingua, ad ſua uſque tempora ſcriptis prodeſſe voluerunt. Magni judicii opus, cujus proinde continuationem, etiam poſt Ioſiam *Simlerum*, viri magni valde deſiderarunt. Sunt, qui authorem tanti faciunt, ut non facilè ſcriptori ſuperiorum ſeculorum aditum in ſuas concedant Bibliothecas, niſi in conſilium priùs adhibito Indice hoc Geſſneriano, quo cujuslibet authoris ſeculum, ſcripta, addito ſæpe judicio, recenſentur. Prodiit prima Editio. 15. poſtea cum ſupplemento *Simleri* 1570. Pars *ſecunda* Pandectarum libros habet 21. jam anno 1548. editos, ut mirum ſit, tale quid, anno demum 1570. *Martinum Cruſium* deſideraſſe. *Quia* (ſunt verba ejus ad Iohannem VVolphium, Tigurinum) *Bibliotheca* τοῦ μακαρίτου Γεσνήρου *recudetur; mihi bonum videretur, nec res inter excudendum laborioſa, ſi index talis quoque operi illi adderetur, in quo ponerentur illi, qui de ſingulis artibus, ſcientiis ſcripſiſſent, ſeparatim ſinguli. Exempli causâ, ſub titulo, Grammatica, omnes qui de Grammatica ſcripſiſſent &c. & ſic per omnes artes, per omnes partes Philoſophicæ & Theologiæ.* Hoc ipſum *Pandectis* ſuis Geſſnerus pridem, & ita abundè præſtitit, ut vel hoc ſolo ſcripto vivere apud poſteros potuiſſet. Nec,

quod

quod sciam, alii posthac secuti sunt, qui eandem tanta felicitate impenderint operam. Vnde & Celeb. *Conringius* (a) Gesnerum nostrum τῆς ἐμπειρίας βιβλιακῆς *summum artificem, ac Principem Magistrorum* appellavit. *Possevini* Bibliotheca, ex religionis divortio (iis exclusis authoribus, qui in re literaria nō sunt postremi) tam absoluta non est. *Draudii* quidem, ratione materiæ indefinitæ, *universalis* censeri potest, sed neque authorum habet prosopographias, nec alios quàm impressos, & quidem nostrâ plerosque, Patrûmque memoriâ, ad annum 1624. editos. Ad copiam tamen, & notitiam authorum eandem materiam pertractantium, scriptor ille multum confert. Ad universalem etiam Bibliothecam referimus Bibliothecam *Voëtii*, quæ, etsi studio Theologico potissimùm sit consecrata, nullum tamen genus scriptorum tam universalium, quàm particularium & singularium præterit. Compendiosa & portatili commendatur forma, neque authores tantùm indicat θεωρητικῶς, sed & usum eorundem ostendit in Theologia πρακτικῶς. Quo etiam nomine commendari possunt *Gerhardi Mejeri* Bibliothecæ Theologicæ contractæ libelli duo. Annorum quidem seriem author observat, sed ubi ad Reformationem pervenit, in locos communes se diffundit. *Vniversaliter* de Bibliothecis scripserunt ex professo *Lipsius*, eruditè, sed, more suo, concisè; ***Onuphrius Panvinius***; ***Fulvius Ursinus***; ***Hospinianus*** noster in Originibus suis eandem prolixè pertractavit materiam, & *Iacobus Middendorpius* libro de Academiis.

II. Hæc de *universalibus*; *particulares* distingui possunt primò, ratione *climatum & regionum*, in *Orientales* & *Occidentales*. Orientalium hîc amplissimus campus est. Scripserunt enim Bibliothecas suas *Syri*, qualis est Catalogus librorum sacrorum & profanorum *Ebed Iesu*. Notas addidit *Abrahamus Ecchellensis*, raritate potiùs, quàm soliditate & accuratione commendabiles, ἰδίᾳ ὑποθήκῃ χυδαίως ἀλλὰ ἐκδεδομένας. *Hebraicorum* librorum Bibliothecam absolutam dedit *Buxtorfius*. Spicilegium *Menasse ben Israel*, *Arabicas* Bibliothecas ne enarrare quidem possemus omnes; adeò hæc gens ab aliquot seculis fuit, in studiis istis, industria. Habent suas Bibliothecas *universales* prolixas, & elaboratas, qualis est *Ibn chalican* &c. *Particulares*; Theologorum, Iuris consultorum, Medicorum, Philosophorum, Poëtarum, Historicorum &c. Metaphrastarum etiam, sive eorum, qui ex peregrinis Linguis quosvis authores Arabicâ civitate donârunt. Specimen superiori seculo dedit *Leo Africanus*, qui ex variis Arabum monumentis celeberrimorum Arabum, Christianorum, Muhammedanorum, Iudæorum scriptorum collegit fasciculum, qui ἰδίᾳ χειρὶ in Medicea asservatur Bibliotheca. Apographum libenter hoc loco Nobiliss. & humanissimo D. *Cavalcanti* ferimus acceptum. Ex nostris Pocockio primas debemus,

Bibliothecæ particulares.

a, Biblioth. Aug. pag. 14.

mus, qui tamen σποράδην tantùm ſcribentium potius breves dedit proſopographias, quàm exactum ſcriptorum numerum. Nos *Promtuarium* nuper publicæ expoſuimus luci, ſive *Bibliothecam Orientalem*, Centurias exhibentem aliquot tam Authorum, quàm librorum Hebraicorum, Syriacorum, Arabicorum, Ægyptiacorum, Æthiopicorum: Perſarum, Indorum, Chinenſium, Turcarum, Armenorum ſupellectilem breviter perſtrinximus. *Græcorum* apparatus tum ex univerſalibus Bibliothecis haberi poteſt, tum verò certiſsimè ex Bibliotheca *Photii* Patriarchæ, qui Gentis ſuæ ſcripta ita percurrit, ut de ſingulis propemodum, magno legentium uſu & compendio, reliquerit judicium. Ad hanc recurrendum, quoties in veteris Græciæ literas & literatos vel lubet inquirere, vel neceſſe eſt; facem maximè præferente indice *Hoeſchelianos* alphabethico. Præclarum certè hujus authoris apud eruditos eſt a nomen. Sed ad *Occidentales* curſum dirigimus, quorum Bibliothecæ, pro regnorum & regionum varietate, ſunt variæ: *Hiſpaniæ* Bibliotheca prodiit, authore Andrea Schotto, Patre ſocietatis, ſub nomine *Peregrini*; qui & notas adjecit Catalogo aliquot ſcriptorum Hiſpaniæ illuſtrium, Ildephonſi. *Alphonſus Garcia*, Matamorus ſcripſit de literatis Hiſpaniæ viris. *Angliæ* veteres ſcriptores magno numero collegit *Iohannes Balæus*, adjuncto præcipuarum Hiſtoriarum & eventuum ſynchroniſmo. Ab Eccleſiæ Romanæ ſcriptoribus, præſertim *Franciſco* b *SVVeertio*, & nuper *Labbæo*, c nigro theta notatus. *Iohannes Pitſeus* ſuum de ſcriptoribus Angliæ Catholicis idem oppoſuit librū. Germaniceæ ſuperioris & inferioris ſcriptores dedit *Cornelius Callidius*; vitæ virorum illuſtrium per Germaniam *Pantaleonis*, Proſopographis commodius annumerantur. *Inferioris* Germaniæ ſcriptorum Catalogos multi pertexuerunt. Nota ſunt Elogia illuſtrium Belgii ſcriptorum *Auberti Miræi*, Bruxellenſis, cujus tamen induſtriam ubique flagellat Labbæus. *Antonius Sanderus*, de Flandriæ ſcriptoribus; Gandenſibus item & Brugenſibus eruditione claris, extat. De ſcriptoribus *Friſiæ Suffridus Petrus*; De *Groninganis*, author vitarum Profeſſorum. Huc pertinent Bibliotheca Belgica *Andreæ Valerii*, Athenæ Belgicæ *Franciſci SVVeertii*, prolixæ ſatis, nec obſcuro candoris nomine, in citandis noſtris etiam ſcriptoribus, inſignes. Omnes enim eos, nullo habito religionis diſcrimine, qui Philologicas, Philoſophicas, Theologicas, Iuridicas, Medicas, & Muſicas in Belgio illuſtrârunt diſciplinas, enumerat. *Tigurinorum* Catalogum *Herologium* noſtrum, Σὺν Θεῷ, dabit, & *Origines Scholæ Tigurinæ*, à Carolo Magno deductæ. *Gallorum* elogia pandit *Scævola* Sammarthanus, *Ligurum* Vbertus Folieta; *Florentinorum*, Michael Pocciantius.

Bibliothecæ Ordd. III. Ordinum ſequuntur Bibliothecæ, quæ tamen rem tantùm juvant Romanam, ad ejus vel dogmata, vel ritus, vel regimen ſpectantes. Cujusmodi quidem

a Iudicia Editioni Hoeſchelianæ præfixa ſunt, tam vetera, quàm nova b *Athen. Belgic.* pag. 85. c Diſſert. in Bellarm. de ſcriptor. Eccleſiaſt. hinc inde.

quidem sunt Bibliothecæ, 1. *Augustinianorum*, Iosephi Pamphili, Episcopi; Thomæ Gratiani, Iohannis de Nigra Valle, quorum *illius* habetur scriptum de scriptoribus Ordinis Eremitarum; *istius* de scriptoribus Ord. Eremit. S. Augustini, *hujus* de scriptoribus Ord. Canon. Regular. 2. *Benedictinorum*, Arnoldi VVion, *Lignum vitæ, ornamentum & decus Ecclesiæ &c.* Huc pertinet *Petri Diaconi*, Monachi ac Bibliothecarii Casinensis, de viris illustribus Casinensibus, opusculum, ex Bibliotheca nuper Barberina depromtum, & à *Iohanne Baptista Maro*, Romano, luci expositum, notísque illustratum. Ab eodem exspectamus, ut amicus nuper ex Italia ad me scripsit, vitas Arabum *Leonis Africani*, de quibus suprà, quod, nisi brevi fiat à nobis fortè opera illa anticipabitur. 3. *Carmelitarum*, Petri Lucij & Arnoldi Bostii 4 *Carthusianorum*, Theodori Petreij. 5. *Cistercienfium*, Auberti Miræi. 6. *Dominicanorum* sive *Prædicatorum*, Iohannis Garsonij, Antonij Senensis; Alfonsi Fernandez Placentini, Iohannis Alberti de vitis & scriptoribus ordinis Dominici. *Iohannes Mariolta*, Hispaniè dedit Triumphum Virorum Illust. ordinis ejusdem. 7. *Franciscanorum* sive *Minimorum*, Brancisci Gonzagæ, Petri Rodolphi, Henrici VVillot, &c. 8. *Iesuitarum*, Petri Ribadeneiræ, & Philippi Alegambe 9 *Servitarum*, Iacobi de Plebe &c.

IV. Quin etiam *scientiis*, sive *Facultatibus* singulis suæ destinatæ sunt Bibliothecæ. *Theologicas* vel *generales* dederunt, tum *Reformati*, Voetius, Mejerus, Ioh VVilkins, in suo Ecclesiaste, &c. quorum singulæ cursibus Academicis sunt accommodatæ, studiosis proinde commendandæ; tum *Pontificii*, ut sunt Bibliotheca & Apparatus *Antonii Possevini*, Bibliotheca sacra Sixti *Senensis*, cæteris, calculo meo, religionis suæ sociis ob variam scriptorum copiam, & erectum in multis judicium, anteferenda; Bibliotheca Theologica *Molanii* vel *particulares*, easque vel de scriptoribus *Ecclesiasticis* veteribus, qualis est *Hieronymi*, Stridonensis presbyteri, *Gennadii*, Massiliensis presbyteri, *Isidori*, Hispalensis Episcopi; quibus successerunt postea *Honorius*, Augustodunensis presbyter, *Sigebertus*, Gemblacensis Monachus, *Henricus à Gandavo*, de Illustribus Ecclesiæ Scriptoribus: quos Scriptores sex *Suffridus Petrus*, Leodiensis an. Chr. 1580. Coloniæ conjunctim edidit. Præclaram etiam navavit operam *Trithemius*. Secuti ex intervallo sunt, superiori & nostro seculo, ex *nostris*, Iohannes Frisius, qui Patrum seriem ab anno. Chr. 50. ad 1140. deduxit; ex *Pontificiis* Bellarminus, cujus librum de scriptoribus Ecclesiasticis recensuit nuper, & dissertationibus Philologicis auxit *Philippus Labbeus*, scriptor biliosus, qui planè Ismaelitica temeritate optimis quibusvis, nulla religionis habita ratione, insultat Scriptoribus. Quo verò vel successu, vel causæ Pontificiæ compendio, alibi (a) diximus. Est, scriptum ejus, quod non diffiteor, ager laboriosè quidem cultus; sed in quo spinæ & urticæ ita luxuriant, ut ne quidem, quod bonæ frugis esse videatur, aliunde depromtum, decerpi queat. *Gaultherius*, & ipse Iesuita, scriptorum tam

a Ennead. Differt. Heidel. pag. 171.

profanorum, quàm Ecclesiasticorum nomina, ad ætatem usque nostram, suis tabulis inseruit. Sed & *Commentatorum Scripturæ sacræ* Catalogum reliquerunt ex *nostris* Altingus, Voetius, VVilkins, Mejerus &c. ex *Pontificiis* Iacobus Pamelius, Sixtus Senensis &c. *Theologorum, Canonistarum, & Scholasticorum* Bibliotheca prostat sacra Belgica Guilelmi Gazæi. *Iurisconsultorum* Bibliothecæ inserviunt *Baptista* Caccialuppus, de illustribus Iurisconsultis; *Bernardinus Rutilius*, *Iohannes Lorichius* de vitis veterum Iurisconsultorum; *Iohannes Fichardus* & Matthæus Gribaldus, de vitis recentiorum. *Baldus Perusinus*, de commemorationibus famosissimorum doctorum in utroque jure. *Thomas Diplovatius*, Patrit Constantinopol de præstantia Doctorum & præstantissimorum Iurisconsultorum. Sed & *Medicorum* habentur Bibliothecæ, *Paschalis Galli*, Pictonis; Iohannis *Georgii Schenckii*. Quo referuntur Nomenclator scriptorum Medicorum *Israelis Spachii*; *Symphorianus Campegius*, de scriptoribus Medicinæ veteris & recentioris. *Remaclus Fuschius* de vitis illustrium Medicorum, *Petrus Castellanus* de vitis illustrium Medicorum, veterum & recentiorum: *Iohannis Sambuci* Icones & Ecloga clarissimorum Medicorum. *Historicorum* Catalogos, ætatibus suis distinctos, & accurata crisi examinatos, duobus libris dedit *Vossius*. *Philosophiæ* scriptores etiam sunt recensiti. Et Iacobus quidem *Frisius* Bibliothecam scripsit Philosophorum, Classicorum authorum, Chronologicam, ab initio Mundi ad suam ætatem. *Poetarum* Crinitus & Gyraldus; *Logicorum* Keckermannus, *Mathematicorum*, Ramus & Alstedius, aliorum alii, de quibus commodius infra, suo loco, de Prosopographiis.

Bibliothecarum Catalogus Alphabeticus.

V. Pergimus igitur ad Catalogos *Bibliothecarum* vel *Publicarum*; Regum, Principum, Rerum publicarum, Ecclesiarum Academiarum; vel *privatarum*; familiarum, Bibliopoliorum, Typographeorum, Nundinarum, &c. utque ordine progrediamur, serie primùm Alphabethice Bibliothecarum publicarum & privatarum toto orbe celebratarum, ponemus nomina, tum demum eorum qui vel integrarum Bibliothecarum, vel certorum authorum reliquerunt *Catalogos* commendabimus operam; tandem, quibus potissimùm scriptis singulæ excellant, paucis monebimus. *Bibliothecarum* tam veterum, quàm recentiorum Orientalium & Occidentalium series ita habet. *Ægyptiacæ*, si non primæ, certè non ex postremis sunt. *Osymanduas*, Ægypti Rex Bibliothecam à se primò extructam, ψυχῆς ἰατρεῖον appellavit. *Ptolomæus* Philadelphus, Gente Macedo, *Alexandrinæ* Bibliothecæ structor fuit liberalissimus, Demetrii Phalerii adjutus consiliis. Quamvis alii *Lagidæ*, Patri, condendæ ejus initium tribuant, Septingenta millia librorum ibi reposita fuisse, bona traditur fide; multi, Chaldaici, Ægyptii & Romani, aliique diversarum linguarum authores, jussu Philadelphi translati, ibidem fuerunt asservati. Omnia tandem in bello Pompejano incendio perierunt.

Hodiernas etiam Ægyptiorum Bibliothecas, variis comprimis Math.

Orientalibus esse instructas, testes referunt αὐτόπται. Octies mille volumina, in una se vidisse Bibliotheca, *Ægidius Lochiensis* Capucinus monuit.

Alvens-leviorum, familiæ nobilissimæ pro Bibliothecis studium prolixè commendatur.

Æmilium Paulum, Bibliothecarum Romanarum veterum, initium fecisse volunt, ut qui Perse Macedonum Rege devicto, librorum copiam magnam advexerit Romam. *Asinia*, vel auspicijs Octaviani Augusti in montis Aventini atrio Libertatis, fuit instituta, vel propria *Asinij Pollionis* authoritate ordinata, qui, superatis bello Dalmatis, manubias Bibliothecæ destinâsse dicitur. Ita certè *Isidorus: Primus Romæ Bibliothecas publicavit Pollio, Græcas simul atque Latinas, additis auctorum imaginibus in atrio, quod de manubiis magnificentissimum instruxerat.*

Antiochena, Antiochiæ Iulianum Apostatam Bibliothecam instituisse, in æde Trajani, author est *Suidas* in voce Ἰοβιανός.

Aristotelis. Hic, juxta *Strabonem*, primus librorum vim collegit, Speusippi scripta triginta talentis emit. sed tota Bibliotheca ejus à Ptolemæo emta, Romam postea avecta, & contra Regum vim sub terram defossa fuit.

Atheniensium Bibliotheca à Pisistrato omnium, primò erecta, à Xerxe in Persiam asportatur: sed curâ postea Regis Saleuci relata, Romam per Sullam devehitur. Alia tamen Bibliotheca Athenis ab *Hadriano* legitur extructa.

Augusto Imperatori tres luxuriosissimæ tribuuntur Bibliothecæ, Pompeij Macri, & Meltissi Grammatici operâ concinnatæ. Bibliotheca *Octavia*, sororis Octaviæ nomini dicata, Palatina in templo Appollinis, vel ipso Palatio; & *Asinia*, ut volunt quidam, in Monte Aventino. Post Neronem istius tantùm nomen supererat, cujus, tanquam adhuc integræ, meminit *Plinius*: Reliquæ duæ Neroniano incendio conflagrarunt.

Augusta, Principis Augusti Ducis Brunsvicensis & Luneburgensis, in arce Wolfenbutelensi asservata, de qua Celeberrimus *Conringius* ita nuper scripsit, ut dignum omnino *Augustissimus* Princeps laborum suorum nactus sit præconem. Mirum est, unius ætatis Bibliothecam ea accepisse incrementa, ut nata simul, & ad summam perfectionem pervenisse videatur. Vix decem lustrorum labor est, qui alios, aliquot, dispari successu, occupavit seculis. Ex veteribus aliæ triginta, aliæ sexaginta duo, aliæ centum viginti, *Attalica* ducenta: omnium locupletissima *Alexandrina* vel quadringenta, vel sexcenta librorum millia numeravit: *Augusta* verò volumina habet quasi vicesies octies mille. Ex quibus Codices MSS. sunt bis mille circiter, Græci, Latini, Hebraici, Arabici, aliarùmque Linguarum, & quidem optimæ notæ omnes, complures hactenus typis non excusi. *Alexandrinam* superat librorum multitudine; *Scoriacensem* domicilii amplitudine, scriptorum copia, commoditate utendi; Manuscriptorum tantùm

numero inferior. *Mazariniana* quidem quondam ceſsit, ſed vix jam amplius. *Oxonienſis* locupletiſsima, Manuſcriptis eam tantùm vincit, ut & *Vaticana* (quæ Manuſcriptorum copia hodie princeps audit) librorum tamen numero vincitur. Septem admiranda in illa obſervat *Conringius* 1. Quod authorem habeat Principem, qui eam & collegerit que diſpoſuerit, & quia eodem ad publica μελετήματα ipſe fuerit uſus. 2. Quòd unus ille Princeps, nemine antehac præeunte, & inceperit eam pariter, & ad tantam magnitudinem perduxerit. 3. Ipſa comparandi ratio. Suis omnia ſumtibus comparavit Princeps ex Germania, Gallia, Hiſpania, Britannia, Belgio; facta acceſsione ex tribus locupletiſsimis Bibliothecis *Marquardi Freberi*, *Curionum*, Patris & Filii, & *Ioachimi Clutenii*, quæ demum, augendarum & ad numerum perducendarum Bibliothecarum, ratio eſt. 4. Ingens numerus. 5. Librorum ſelectus. 6. Accurata eorundem diſpoſitio. 7. Structura domicilii, de quibus prolixè author citatus.

Auguſtana. Ditiſsima eſt, Manuſcriptis, Græcis cumprimis, valde commendata. Catalogus Manuſcriptorum Græcorum prolixus pridem editus eſt; ab Hoeſchelio primùm, poſtea Elia *Ebingero*. Manuſcriptum inter *Muſculi* habeo miſcellanea. Sed ab eo tempore multis numeris habemus abſolutiorem; quem tamen comparatu jam difficilem eſſe, amicus nuper ad me Auguſtâ ſcripſit. Vidi Bibliothecam, & magna cum admiratione obſervavi, tanta ibi extare copia Codices MSS. Græcos, ut multis alijs palmam facilè præripiat. Inſignes, habuit Bibliothecarios, Hieronymum VVolphium, Oetingenſem, præter alios. *Atrebatenſis*. In Cathredrali B. Virginis templo, inſignem MSS. Theologicorum voluminum viſi Bibliothecam, traditur. B. *Baſileenſis*. Poſsidet Academia ſupellectilem ſede illa dignam. Non magno tantùm numero libros ibi videas, cujusvis facultatis (tum ex varijs cænobijs collectos, tum ære redemtos, tum à Bibliopolis oblatos, initium liberaliter faciente Ioh: *oporino*) impreſſos: ſed & Manuſcriptos, Græcos potiſsimùm, ex quibus Codex Evangeliorum antiquus, cui mille alij, alij octingentos aſsignant annos. Habet, in margine ſectiones, quibus Dominicæ notantur lectiones, ſive Dominicalis, Orientali Eccleſiæ jam antiquitus, exemplo Synagogæ, recepta. Ibidem Nili MSS. & *Alcorani* exemplar accuratum, una tantùm & altera pagina manuum, aliáque plura ſemel atque iterum à me obſervata. Incredibile accepit incrementum ex Bibliothecæ *Amerbachianæ* acceſsione, quam Ampliſsimus Magiſtratus Academiæ hoc demum anno, imitando liberalitatis exemplo, donavit. Vt enim *Amerbachiana* Bibliotheca, inchoata quondam, ab Eraſmo & Amerbachio, librorum ampliſsimæ meſsis fuit continuatio, ita certum eſt, hoc futurum auctario, ut, librorum copia, Baſileenſis jam Bibliotheca cum multis aliis paria ſit factura.

Bernenſis. Illuſtriſsima Reſpublica Bernenſis magnum egregiæ Bibliothecæ habet apparatum, non ex acquiſitis tantùm, longo tempore, variis authoribus.

bos: verùm etiam liberali dono Bibliothecæ *Bongarsianæ* tam numero, quàm selectu & varietate librorum, Manuscriptorum etiam, valde commendatur. Nota est *Bongarsii* eximia eruditio, & magna cum eruditis familiaritas: unde nihil novi protulit ætas, quod non suum statim fecerit, susceptis etiam eam in rem itineribus Francofurtensibus. Ingens ibi MSS. thesaurus, Patrum, Scholasticorum, Historicorum, Francicorum præsertim, & eorum qui de bello sacro, & terra sancta scripserunt; quin & Biblia MSS. prisco Gallorum idiomate. Ibidem asservantur varia in super *Bongarsii* scripta Theologica, Politica, Historica. Mantissam Hebraicorum MSS addidit D. *Samuel Hortinus*, antiquarius insignis, qui & Catalogum contexuit. *Bavaricas* vide *Monachium* & *Ingolstadium*. Bessarionis: Vid. Veneta.

Bergomensis. Splendidam esse Bergomi ad Dominicanos ab Alexandro Martinengo Malpaga fundatam, & cum cæteris præclarissimis Italiæ conferendam Bibliothecam, ex *Leandro* refert *Swert.*

Bononienses publicæ duæ sunt, *una* ad Salvatorem, quinquaginta pulpitis Hebraicis, Græcis, Latinisque libris instructa: *altera* ad Dominicum, major sed non melior, in qua plurimi Iurisconsultorum libri.

Budensis regia erat à Matthia Corvino, Hungariæ Rege, primùm extructa, sed cùm vix annos sexaginta floruisset, avorum memoria interiit. Capta enim à Turcis urbe, ipsa quoque Bibliotheca fuit direpta, & magna MSS. pars à Duce Augusto emta. De copia librorum, MSS. cumprimis, Latinorum, Græcorum, Hebraicorum, sacrorum & profanorum longè maxima, *Alexander Brassicanus*, consuli potest Præfat. ad Salvianum Massil. & ex eo *Conring.* *Vidimus*, inquit, *inter alia, integrum Hyperidem cum locupletissimis scholijs, librum multis etiam censibus redimendum. Vidimus grandem librum Apostolicorum Canonum, opus incomparabile. Vidimus Theodoretum Cyrensem in Psalterium integrum. Vidimus Chrysostomi, Cyrilli, Nazianzeni, Basilii Magni, Gregorii Nysseni, Theophani, Dorothei infinita opera. Vidimus Marcum monachum, cognomento Anachoritam. Omitto Poëtas, Oratores, Philosophos atque Historicos, quorum hic immensam vim inspicere licuisset. Vidimus auctores Græcos innumerabiles, infinitaque in Poëtas ferè omnes commentaria, nemini doctorum, aut paucis omnino antea visa.*

C. *Cæsareensis.* Hanc volunt initium sumsisse à Iulio Aphricano, Philosopho, Historico & Theologo, quam postea *Pamphilus* & *Eusebius* ita locupletarunt, ut nulla tunc in universo terrarum orbe haberetur celebrior. Ibi *Origenis* scripta recondebantur: *Hieronymus* etiam in rebus difficilioribus eam consulere con

a De Bibl. Aug. pag. 28 29.

consueverat. Eam non nihil, ut videtur, collapsam restaurare conatus est *Euzoius*, Episcopus Cæsareensis.

Capitolina. Domitiano tribuitur in *Capitolio* structa, quæ postea, Imperante Commodo, fulmine tacta conflagravit. Atque hanc eandem esse cum illa in *Templo Pacis*, vel ex solis *Galeni* querelis colligere facilè fuerit.

Constantinopolitana. Bibliothecæ Constantinopolitanæ notantur & antiquiores & recentiores. Ex *illis* fuit nobilis illa, C. XX. mille librorum receptaculum. *Constantino* M. & *Theodosio* primæ in ea exornanda debentur. Et *hic* quidem Patrum monumenta sua manu descripsisse, tantòque colligendi libros studio fervisse dicitur, ut ne *Ptolemæo* quidem cederet. Gemino incendio consumta fuit, *altero* quidem, imperante *Basilisco*, altero verò *Leone* Isauro. De hac Bibliotheca & nos (a) alibi. *Recentiores* Bibliothecæ Arabicæ potissimùm sunt, adeò copiosæ, *ut ex duabus singulæ æstimentur quatuor auri tonnis.*

Cantabrigiensis. Tot habet Cantabrigia Bibliothecas selectissimas, quot sive *Collegia*, sive *Aulæ*: Non impressis tantùm Codd. sed & MSS. celebres. Unde *Ecloga Oxonio-Cantabrigiensis, Thomæ Jamesii*, in duos distributa libros, quorum prior continet Catalogum confusum librorum MSS. posterior Catalogum eorundem distinctum & dispositum, secundùm quatuor facultates; addito Indice, quid à quoquo viro scriptum sit, quo tempore, & quot ejusdem libri exemplaria quibusque in locis habeantur. Ex Bibliothecis autem istis Cantabrigiensibus: quælibet sua habet κειμήλια, duæ tamen excellunt, *Publica* Academiæ, & *Collegii Benedicti*, quam anno hujus seculi 4. vidi penè cum stupore. Adeò vastum & capax conclave, ubi nullis nisi MSS. Codicibus hospitium præbetur. Qui ejus mihi tum visendæ copiam fecerunt, constanter asseverarûnt, Bibliothecam illam, Illustrissimi *Armachani* & πολυμαθεστάτου *Vossii* suffragio, maximi fieri. Veteris Saxonicæ Linguæ multa ibi documenta observavit Celeb. *Wheloc*us, Linguæ illius peritissimus. Exemplar ibidem *Virgilii* ostenditur, quod, nisi fallor, Archiepiscopi cujusdam manu scriptum tradunt. Ibidem fasciculum vidi Epistolarum *Calvini, Zuinglii, Occolampadii, Carolstadii, Melanchthonis, Buceri*, à Bucero, dubio procul, relictum. Multæ enim ad ipsum, & uxorem ejus scriptæ ibi servantur. In tota illa supellectili MSS. unicum tantùm Codicem Arabicum inspicere contigit: plures in *Collegio Iohannis*, ubi primam partem, ab initio Mundi, Historiæ *Elmacini*, Syriacis exaratam literis inspexi. Bibliotheca *publica*, quam Buckinghamiæ Dux, occasione Bibliothecæ *Erpenianæ* distractæ, auxit, multos Codices possidet Arabicos. Ibidem antiquus Bezæ Codex *quatuor Evangeliorum* (de quo postea) cum Epistola custoditur. In *Collegii Trinitatis* Bibliothecà,

a *Hist. Eccles.* Secul. v. pag 248.

ea quæ instructissima, monumenta observavi Arabica plura impressa, quàm MSS. sicut in Aula *clara* Hebræorum major, quàm Arabicorum, deprehenditur numerus. Atque hanc perlustrandi Bibliothecas Cantabrigienses facilitatem & facultatem, grata adhuc animum fero mente, Celeb. viris *D Wheloco*, & D. *Pocockio* Orientalium, Arabicæ maxime & Persicæ linguæ Græcæ literaturæ cultori felicissimo. *Complutensis.* Hæc etiam Bibliotheca in Hispania cum Vaticana, Medicea, Oxoniensi &c. multitudine librorum certare dicitur. Nec dubium. Iam enim, tempore Ximenii Cardinalis, magnum ibi bonorum Codicum fuisse apparatum, ex præfatione ejus in opus *Complutense* patet, de quo postea in Bibliotheca Theologica particulari.

D. *Domitianus* Bibliothecas, igni Neroniano perditas, reparasse. Eum verum; sed & novam in Capitolio struxisse, de qua supra, verisimile est. Videatur *Syntag. Lipf.* de Biblioth. c. 7. & *Conring.* Aug. Bibl. pag. 20.

E. *Epaphroditum* Charoneum, Grammaticum, optimorum & selectissimorum authorum XXX. millia collegisse, author est *Suidas*.

F. *Farnesianam* auctoribus Græcis abundare, testatur *S. Veerium*. *Ferraria* quoque Bibliotheca est ditissima, antiquis, præsertim libris exornata. Præparamentorum quoque novæ Bibliothecæ, idem meminit, colligendæ ex infinito veterum MSS. numero, statuis marmoreis, signis, tabulis, sigillis cereis: nummis aureis, argenteis, æreis, gemmatis, cælatis &c. *Fessana.* In hac reperiri triginta duo diversorum librorum millia, alibi diximus. *Florentinæ* Bibliothecæ numerantur sex. Nempe.

Laurentiana, quæ & *Medicea* dicitur, auspiciis Cosmi Medices curata, an. Chr. 1571. Hæc est celebrata illa Bibliotheca tum aliis nominibus, tum copia Codicum Græcorum MSS Catalogum, affectum tamen magis, quàm perfectum, jam viginti ab hinc annis dedisse *Henricum Ernstium*, virum eruditum & celebrem, ipsi concedunt Florentini. Secundas propterea curas *Wilhelmi Langii, Dani*, prioribus præferunt, cui tamen Orientales duntaxat, Græcósque recensere libros, prætermissis Latinis, & Italicis, placuit. *Antiquam Mediceam* Catharina magno pretio, quantumvis Cosino contradicente, comparatam, in Galliam transportandam impetravit, & per Bibliothecarium seorsim, quamdiu vixit, apud se habuit. Quam demum *Thuanus* à Creditoribus ejus, pecuniâ Regis redemtam, in Bibliothecam regiam inferendam curavit. *Thuan. Secunda* Florentina est S. *Marci*, Laurentii Medices, & Nicolai de Nicolis liberalitate ac Testamento extructa. *Tertia* Benedicti, cui optimi, etiam nonnulli Græci, tribuuntur libri. *Quarta* tota Latina, sed magni æstimata, S. Crucis à Sebastiano de Buccellis aucta. *Quinta* in ædibus Archiepiscopi Florentini, sed Latinis tantùm constat authoribus. *Sexta* Mariæ Novellæ, tota itidem Latina.

G. *Gallica* Gallica bonorum authorum, antiquorum etiam & variorum, feracissima, multas habet Bibliothecas. Notissimæ sunt 1. *Regia*, cujus initium

fecit Rex *Franfc ...us* literarum & literatorum amantifsimus, quæ magnum à Medicea accepit incrementum. Manufcriptorum ingens ibi copia, ut etiam Augustam vincat. 2. *Seguieria*, quæ cum Vaticana, Florentina &c. librorum multitudine confertur. Eodem loco habetur 3. *Thuana* Bibliotheca. 4. Mazariniana, ftudio *Gabrielis Naudæi* ftructa & difpofita accefsione Actorum in Gallia per P. Pithæum, Puteanum, Perefcium, & alios collectorum locupletata. *Naudæus*, in Querela fua, refert, volumina illam quadragies mille amplius comprehendere. Multa in ea MSS. præter cætera, 150. etiam exterarum provinciarum Civitatûmque mores, leges, confuetudines: Leges item & fundationes omnium Religioforum, Collegiorum, Hofpitalium &c. ut abfolutæ Bibliothecæ Ideam exhibere brevi potuiffet, nifi, ex Parlamenti decreto, diftrahi & vili quidem pretio adeóque minui paulatim, cæpiffet. *Gemblacenfis* in Brabantia. De qua *Swert.* (a) in Athen. Belg. & *Ortel.* in Itiner. qui Bibliothecam illam *infignem MSS librorum*, non tamen Græcorum, fed Latinorum, Commentatorum potifsimùm & literatorum, vocat. *Sigeberti* Chronicum, quod ibidem compofuit, religiosè adhuc fervant. *Gordianus* Iunior, tefte *Iulio Capitolino*, ad cælum fuit latus, *propter Bibliothecam, in qua effent fexaginta duo millia librorum*, cujus tamen ftructæ laus Q. *Sammonico Sereno* debebatur, à cujus filio cognomine, ad Gordianum dono pervenit. Hanc unam fortè publicam tum factam quidam dabunt.

H. *Hadrianus*. Bibliothecam hic extruxit in templo Trajano; aliam item Athenis. *Illa* alias, nomine Gentilitio, *Vlpia* dicitur. *Trajana* vocata fuit à loco, templo Trajano, in quo erat extructa. Vnde *Gellius*: (b) *Sedentibus fortè nobis in Bibliotheca templi Trajani.* De Athenienfi opere, *Hieron.* in Chronic. Eufeb. (c) *Hadrianus cùm infignes & plurimas ædes Athenis feciffet, agonem edidit, Bibliothecamque miri operis extruxit.*

Hierofolymitana. Iam Nehemiæ tempore initium factum Bibliothecæ, multorum eft, quæ à vero non abludit, fententia. Magnam, tempore fecundæ expugnationis Hierofolymitanæ, fuiffe fupellectilem ibi librariam, author libri היושר obfervat, de quo (d) alibi. Ad *Ezechielis* etiam tumulum Iudæos, Bibliothecam jactare, diximus (e) *Hift. Ecclef.* Sec. XII. Ex quo tempore inter Europæos, qui Bibliothecarum curam ubique gerunt, vivere apellæ cæperunt, Bibliothecas quoque inftituerunt hinc inde Amftelodami jam magnam copiam librorum Hebraicorum vidi anno 1640. hujus feculi.

Hilariana. *Hilarius Papa*, inquit Onuph. Panvin. *Primus, quod legerim, duas Bibliothecas Romæ juxta fontem Laterani ædificavit.* in

a P.53. b Lib.c.27. c Olymp.227. d Comp.Theol.Iud.p.154. e p.159.

in quibus Ecclesiæ Romanæ scripta, & Epistolas Decretales Romanorum Pontificum, Conciliorum actiones, Hereticorum palinodias & hæreses, sanctorumque Patrum libros publico usui Christianorum conservaret: cùm eo tempore libri ob paucitatem, & librariorum raritatem, difficile admodum invenirentur.

I. Ingolstadiensis. Hujus Bibliothecæ Catalogum, an Chr. 1599. publicavit *Christ. Ferg.* perpetuum, ut appellat, & Alphabeticum, omnium librorum, secundùm quatuor facultates in 25. Classes tributum. MSS. Græcis Augustæ etiam palmam fortè præfert; usû tamen ejus Reformati interdicuntur.

Julia. de hac Cel *Conring.* (a) *Julius Dux, ut animo regio hanc nostram Juliam condiderat, ita & Bibliothecam, quæ, nepotis Friderici Ulrici Ducis beneficio, cessit denique nostræ huic Academiæ, sibi struere incepisset, eo tamen successu, ut quod de Cæsare Julio & Augusto in Doctorum monumentis legimus, meritò dicendum de nostris veniat, Julium Bibliothecam destinâsse, Augustum perfecisse.* Præter alia antiquissima, aliquot Homilias Chrysostomi habet, & Epistolas Leon. III. ad Carol. M quas primùm imprimi curavit *Conringius.*

L. *Lateranensis.* Sic Pontificia vocatur, à Laterano, quod Pontifices, per annos ferè 1000 incoluerunt. Translata postea fuit Avenionem, ibique per annos fermè 120. retenta. Sublato verò schismate, Romam rediit, & in *Vaticano* collocata fuit. *Laurentiana* gemina, est, altera in *Italia* Medicea; altera in *Hispania*, de qua vid Bibl. *Scoriacensis. Leidensis* Et hæc tum multitudine librorum certat cum aliis, tum facem præfert MSS. Latinis, Græcis, & Orientalibus, illis per Vulcanium, *his* vel per Scaligerum legatis, vel Celeb. Golium in Oriente comparatis. Quorum omnium locupletissimus extat Catalogus. Unde & *Sweert.* fatetur, *quòd, etsi nova, non sit contemnenda.* Magni aliquando Heinsii beneficio ex legato Scaligeriano copiam obtinui *Chronici Samaritani*, cujus non Epitome tantùm translata; sed & compendium Theologiæ Samariticæ ex eodem deductum, à me prodiit. Ex supellectili verò MSS. Orientali per D. Golium conquisita, *Pentateucho Samaritano* potissimùm usus sum, *More Hannevochim*, Arabico quidem; sed Hebraicis literis exarato, & aliis quibusdam, quorum nomina expressi in (b) *Exercit Anti. Morin.*

Londinenses. Londini aliquot sunt magni nominis Bibliothecæ.

I. *Regia*, quæ, à loco, *Westmonasteriensis* appellari solet, pari passu cum amplissimis per Europam ambulat Bibliothecis. Vidi eam, *Patritii Iunii*, Bibliothe-

a Bibl. Aug pag 96 b Post dedicat.

carii Regii singulari favore, qui & antiquum Codicem Græcum LXX. [illegible]lem; de quo postea, mihi ostendit. Regum ibi, Eduardi VI. Elizabethæ, Iacobi I. varia sunt scripta, styli exercitia, libri usuales. Eam a ruina nuper præservasse D. Duræum, ipse alicubi monet. 2. *Carmelitarum* Londinensis, in pretio aliquando erat habita. De qua *SVVeert. Bibliotheca Carmelitarum Londinensium (tota jam proh dolor! periit) multitudine & antiquitate superavit omnes, quotquot erant Londini. Tot in ea erant nobilium auctorum volumina, majusculis Romanis scripta, ut circa an. Chr. 1420. ad minimum decem aureorum millibus æstimaretur.* 3. Fec[illegible]se etiam *Ecclesiam Belgicam* initium Bibliothecæ, cùm ibi essem, observavi. *Lovaniensis.* Lovaniensem Iesuitarum Bibliothecam, ex Lævini Torrentii, Caroli Langii, Francisci Crane Veldii, Iusti Lipsii libris, MSS. Græcis & Latinis collectam, valde commendant.

M. *Manutiana.* Aldus Manutius junior, fortuna vix mediocri, paulatim tamen eam comparavit supellectilem, ut octoginta millia librorum Pisanæ Academiæ legarit. *Maroccana.* Bibliothecam Regis Maroccani Arabicam, constantem septem mille & octingentis libris, in Hispaniam improbè avectam, & in Regis Bibliothecam translatam, ex *Erpenio* alibi (a) monuimus. Vnus vel alter in Erpenii venit manus, quos, cum Epistola, Regi remisit. Adeo verò Regi Arabicæ hominis Christiani deliciæ, in literis exhibitæ, placuerunt, ut Secretarium suum ad se vocatum non leviter perstrinxerit, quod cum homine Europæo, & qui vernaculam Linguam Arabicam non haberet, paria facere vix posset. Rescripsit Rex Erpenio, & pro remisso libro actis gratiis, omne benevolentiæ studium ei obtulit. Sed plura de hac Bibliotheca infra in *Scoriacensi*. *Mediolanensis*, quæ & *Ambrosiana*, Cardinalis Borromæi cura multùm, præsertim ex naufragi *Vincentii Pinelli* reliquiis, fuit aucta. Sed &, ex ipsa Græcia, Syria & Arabia, non paucos accessisse Codices MSS. certum est. Et Arabicorum quidem copiam, editio commendat Thesauri Arabici *Anthonii Giggæi*, ex cujus præfatione quædam mutuare placet. *Hinc (ita Giggæus) admirabilis moles Bibliotheca Ambrosiana ad publicam utilitatem ab illo erecta, tanto librorum apparatu, tantòque splendore & cultu, ut, cùm multis aliis celeberrimis superior sit, nulli vel amplissimæ aliqua in re sit impar. Sed cùm videret sapientissimus Cardinalis Orientalium litteris colendis multum emolumenti Ecclesiæ universæ conferri posse, cùm ad fidem Catholicam propagandam, hæresésque Orientalium confutandas, tum ad libros Græcorum sapientiâ insignes, Arabum doctrinâ*

a Analect. pag. 136.

doctrinâ commendatos, Persarum lepore gratissimos Latinè reddendos, nihil non egit, ut Lingua, Græca, Hebræa, Syro-chaldæa, Arabica, Persica, Armena sub Mediolanensi Cælo, in Collegii Ambrosiani stabili domicilio, ac domestica, non in diversorio essent. Incredibile est, quam immensi sumptus faciendi fuerint adducendis ex ipso Oriente linguarum præceptoribus, quot molestiæ perferendæ barbarorum ingeniis tractandis, quot difficultates obeundæ vel librorum ex Oriente advehendorum, vel ea comparandi, quibus hæ linguæ familiares factæ, aliorum usibus deservirent. Sed vicit omnia Magnus Cardinalis, sibique sæpius gavisus est, cum votorum compos jam nihil arcani in exterorum libris haberet, ac liberè frui posset linguæ gentium remotissimarum, & sapientia. Gratulatus est etiam cæteris; quibus externa hæc placerent, cum illis suo ære, & operâ, hæc universa communia facturus esset. Vaticanæ, Oxoniensi, VVestmonasteriensi multitudine librorum par habetur. *Monachiensis.* De hac jam superiori seculo quidam (a) scripsit: *Bibliothecam illam undecim circiter millium voluminibus constare, quorum non exigua pars diversarum Linguarum MSS sint.* Et quidem, ut (b) *SVVeert.* observat, MSS. ibi Hebraica, Chaldaica, Arabica, Græca & Latina.

N. *Neapolitanarum* Bibliothecarum aliquot meminerunt authores. *Primaria* est Dominici, quæ Iohannis Ioviani Pontani non pauca possidet monumenta, ab Eugenia filia donata. Reliquas (ad *S. Catharinam Carmelitarum*, ad S. Mariam, ad *S. Petrum* Martyrem, ad *S. Mariam* Oliveti, ad *S. Iohannis* Carbonarii, ubi integra adhuc Cardin. Seripandi Bibliotheca est,) vel nominâsse satis est. *Norimbergensis etiam* Respublica instructam habet Bibliothecam. Vidi eam anno hujus seculi 57. Extant in ea MSS. Latina potissimùm & Græca. Ex *illis*, præter cætera, observavi tractatum contra VValdenses, qui Missam aperti Simoniæ criminis accusabant; ex *bis* ἐκλογὰς Evangelicas, hebdomodario cursu definitas.

O. *Olymandua*, de hoc suprà in Biblioth. Ægyptiacis. *Oxoniensis*, de qua jam anno 1628. in Athen. (c) Belgic. pag. 52. *Quid dicam de Bibliotheca publica, quam instituit in Academia Oxoniensi Thomas Bodlejus, Eques Auratus? Hujus Catalogum evulgavit Thomas James,*

a. Adrianus Romanus in parvo *Theat. Vrb.* b Athen. Belg. pag. 50.
c. SVVeert. pag. 52.

ibidem Bibliothecarius. Quaſi fuerit ex Conditoris præſcripto bene adminiſtrata & gubernata, omnium totius orbis Bibliothecarum luminibus facile obſtruxerit. Iam quid dicturus eſſet, ubi alterum tantum, ſi non numero, pretio ſaltem, acceſſiſſe videtur? Augmento cumprimis gemino, altero Græcorum Codicum à *Franciſci Barocii*, Veneti, hæredibus per *Arundellium*, Pembrochiæ Comitem (prout tota, quanta quanta eſt, ex donariis coaluit) redemtorum; *altero*, mille trecentorum ex omni Oriente conquiſitorum, *Guilelmi Laudi* liberalitate, operam haud ſegniter conferente Kenelmo Digbæo, Viro in omni literatura verſatiſsimo, & Orientalis amantiſsimo. Hanc quidem Orientis gazam non inſpexi modò, ſed & non pauca, quæ ab homine itinere occupato obſervari poterant, in uſum inde meum excerpſi. Mirari facilius eſt, quàm credere, in Europa tot conſpici omnium Linguarum Orientalium Codices MSS. quot vix impreſſi antehac obtineri poterant. Pembrochianam, ſuo quoque judicio non ſolùm Illuſt. *Armachanus* commendavit, ſed & Celeb *Conringius* non illibenter Auguſtam cæteroquin auguſtiſsimam, ei cedere, concedit. Hanc Bibliothecam jam inde ab an. Chr. 1450. aut præter propter, per Eduardum ſtrui cœpiſſe, ex *Richardo de Buri* monet *Goldaſtus*, quam poſtea, temporis vetuſtate collapſam, inſtituiſſe potius, quam reſtituiſſe *Thomam Bodlejum*, Iameſius refert, in ſua Ecloga Oxonio-Cantabrigienſi, ubi & reliquas Collegiorum & Aularum Oxonienſium Bibliothecas MSS. enarrat; *Bodlejanam* verò, ob librorum copiam, ſeparatim exhibet.

P. *Palatina*: vulgò *Heidelbergenſis*. Huic primas libenter detulerunt, quotquot ſcripſerunt de Bibliothecis. (a) *Sweert.* ex Lips. *Palatina Heidelbergæ multis MSS. Hebraicis, Græcis, Latiniſque* (adde Arabicis) *libris inſtructiſsima, dedicata primùm ab Ottone Henrico Electore, aucta verò egregiè ſub Friderico IV. Archidapifero, liberalitate Ulrici Fuggeri, adeò ut facilè MSS. & quidem potiſsima ſui parte authenticis, omnem provocet Europam.* Quæ etiam verba ſunt ipſiſsima *Iani Gruteri*, qui poſt *Paulum Meliſſum*, multis annis præfuit Bibliothecæ l. 2. Chronic. Chronicor. Palat. ſub I. *Gualtheri* nomine. Nec aliter de ea, vel *Scaliger* vel *Conringius*. Et hic quidem (b) de *Bibl. Aug. Palatina Heidelbergæ ante ferale nuperum bellum ſumma floruit celebritate, & MSS. cùm multitudine, tum bonitate omnem antehac Europam provocavit: noſtrâ memoriâ huc illuc direpta, meliore verò ſui parte, æterno Germaniæ damno, per vim Romam avecta, curante, à Pontifice in id miſſo,*

a Athen. Belg. pag 150. b P. 26. & 72.

milo, Leone Allatio (nec verò silebimus viri nomen, cùm hinc etiam laudem captet) in Vaticanam transiit. Pauci quidem relicti sunt Heidelbergæ Codices impressi, *ottonis* nomine adhuc notati; ex MSS. Arabicis, duo, quod sciam, in Reformatorum supersunt manibus, *Elmacini* Historia Saracenica, & *Gazalius*, Medicus, quorum illius apographum habemus ἀνεκδοτεν, Latinè verò translatum Historiæ nostræ Ecclesiasticæ (a) inseruimus, *bujus* alibi (b) meminimus. Habet tamen *Academia* Bibliothecam jam non contemnendam ex *Pareana*, *Freheriana*, *veteri* item instauratam; novasque non ita pridem *Serenissimi Electoris* liberalitate ditatam, quin & ipse *Princeps*, Elector, ut literarum & literatorum Mæcenas est liberalissimus, ita eam augendæ rei librariæ privatæ impendit curam, ut, quod numero Bibliothecæ jam ejus deesse videatur, selectus facilè compenset. Habet Bibliotheca Academica MSS. adhuc quædam, Latina quorum nonnulla citavimus in *Colleg. nostro sapient.*

Parisiensis: Franciscus I. Galliæ Rex, non minus literis quàm armis clarus, Parisiis apud S. Victorem, & in arce Fontanablia Bibliothecas instituit, quas conquisitis undique ex media Græcia & Arabia libris illustravit & Guil. Postellum suis sumtibus diu eam ob rem in Oriente aluit. *Theat. zuing.* Vol. 1. lib. 4. p. 109. De utraque Regia Francisci I. & Catharinæ Mediceæ, Bibliotheca, suprà quædam diximus.

Patavina: Patavium Bibliothecarum nomine celebre esse, ex Catalogo Codicum MSS. Bibliothecarum tam privatarum, quàm publicarum, quem anno hujus seculi 39. edidit Iacobus Philippus Thomasinus, abundè patet.

Papiensis. De hac *SWeert. Papiensis sive Ticinensis non contemnenda extructa à Johanne Galeatio, Vice Comite doctissimo, & literarum amantissimo, qui cujuscunque scientiæ Doctoribus annua salaria statuit, obiit an. Chr. 1402. Pergamena.* Pergamena Attalicorum Regum Bibliotheca, fama olim & dignitate Alexandrinæ æmula, Authores habuit uno plures. Ad hujus collectionem violenter interdum abreptos libros, haud obscure colligere est ex iis, quæ narrats *Strabo* lib. 13. de Aristotelis Bibliotheca, postquam illa per Neleum fuit Scepsin translata (sub terram scil. defossam, ne in Regum, libros undique conquirentium, manus incideret. Nam & hæc in *Cleopatræ* gratiam, jussu M. Antonii Triumviri, per vim Alexandriam deducta est: teste Plutarcho, in vita illius Antonii. Habebat ducenta millia Βιβλίων ἁπλῶν, *singularium librorum.*

Persica Bibliothecæ. De his consulatur nostra Bibl. & pag. 329. *Archæol. Orient.* pag. 135.

Pinelli. Celeberrimæ quondam famæ & extra ferè comparationem locuples

a. Secul. XII. p. 201. b Fascicul. Disput. Heidelb. p. 130.

ples Bibliotheca fuit *Iohannis Vincentii Pinelli*, Patricii Genuensis, Patavii defuncti, viri ad ingenium & mores Pomponii Attici nati pariter ac compositi, quam per annos 40. magno labore collegit. Hanc Venetijs devehendam curaverunt amici, ut inde mari Neapolim impendio minori appelleret, placuitque in tria navigia capsas conjici. Navium altera cum 33. capsarum sarcina in Turcas piratas incidit, qui, prædæ inhiantes, cùm chartas & libros invenissent, gaudio in iracundiam verso inutiles sibi merces in mare projecerunt, superstite reliqua parte perexigua, quæ in Ambrosiana Bibliotheca, Friderici Borromæi libeberalitate Mediolani nunc conquiescit.

Pisistratus. Pisistrati Tyranni Bibliotheca, omnium prima in Græcia habita, à Xerxe in Persiam avehitur: inde denuo à Seleuco Nicanore Athenas, & postea, ut verisimile est, per Sullam, qui omnes Bibliothecas Athenienses avexit, Romam fuit transportata.

Pisana. Vide Manutianam.

R. *Ranzoviana.* Henricus Ranzovius, Ioan F. Friderici II. Regis Daniæ consiliarius, amplissimam habuit Bibliothecam tam Græcorum, quàm Latinorum authorum.

Rhodiana. Rhodianam quoque insignem fuisse Bibliothecam, ex eo patet, quòd *Athenæus* refert, Ptolomæum Philadelphum in Bibliothecam suam multos libros ab Atheniensibus & Rhodiis accepisse

Romanæ. Præter *Vaticanam*, de qua postea, aliæ etiam celebrantur Bibliothecæ Romanæ, Collegii Canonicorum, S. Petri in Vaticano, Cardinalis Sirleti, scriptis Græcis referta; quæ postea Bibliotheca 20000. aureorum æstimata, Cardinali Columnæ cessit.

S. *Sadducæorum*, vel Karæorum potius Bibliothecas in Polonia &c. ostendunt scripta illa, alibi à nobis commemorata, plenius; Σ. Θ. in Bibliotheca Philologica commemoranda

Scorialensis. Est hæc Regia Hispaniæ Bibliotheca, quam Philippus II. incepit, duo insignia ex Græcia & Africa habuit incrementa. De priori Franciscus [a] Schottus: *Regiam Bibliothecam quæ in Carpetanis est ad D. Laurentium, Didacus Hurtadus Mendoza, Cæsaris olim apud Venetos Legatus, acceptaè media Græcia Græcorum librorum plena navi, mirificè ornavit.* De hac Erpenius [b] scribit: *Regis Maroccani Bibliothecam Arabicam, constantem septem mille & octingentis libris in Hispaniam improbè avectam, & in Regis Bibliothecam translatam esse.* Domicilium *in superiore parte præcipui introitus monasterii est, cui nec Italia, nec Gallia, nec Britannia par habet quicquam; tribus*

[a] Itiner. Ital. l. 2. c. 10. [b] Orat. 2. de Ling. Arab.

tria distinguitur conclavibus, in quorum primario omnes depictæ videntur facultates: ad pedes autem cujusvis picturæ ejus facultatis libri omnes concinno ordine collocati sunt, omnes inaurati ejusdemque compacturæ. Ibidem ingens etiam positus est liber totus membranaceus, in quo omnis generis animantia, quæ in universo terrarum orbe unquam conspecta sunt, ad vivum suis coloribus adumbrata conspiciuntur. Alterum conclave meros continet manuscriptos libros, Latinorum, Græcorum & Hebraicorum Theologorum, quibus singulis authorum suorum imagines præpositæ sunt. Similiter & tertium solis manuscriptis refertum est, variorum authorum ac facultatum: putà Historicorum, Poetarum, artificum, variarum etiam linguarum. Quibus similiter & sui authores, quantum fieri potuit, ad vivum depicti, adjuncti. Ita *Quadus* [a] in enarrat Geograph. MSS. Arabicorum catalogum anneximus Biblioth. nostræ Orientali. Mediceæ & Regiæ Gallorum prælata jam fuit, antequam de spoliis Africanis quicquam constaret. *Libros servat Græcos præsertim MSS. præcipuæ plerosque vetustatis, qui ex omnibus Europæ partibus* ad famam novi operis *magno numero confluxerunt*; scribit Iohannes *Mariana* Iesuita. *Serenus.* De Bibliotheca Sereni, quam Imperatori Gordiano juniori reliquit. Vide supra. *Thuanæa.* Iacobus Thuanus, Senatus Parisiensis Præses 40. & amplius annorum Bibliothecam omnium disciplinarum authoribus, tam MSS. quam excusis, refertissimam, bono publico destinatam reliquit, eamque dissipari vetuit, tam filiorum, quam exterorum etiam usibus inservituram.

Tigurina. Habet & Ecclesia, & Civitas quoque Tigurina suas Bibliothecas; & illa quidem cum ipso propemodum Collegio Carolino initium sumsit; hæc paucis ab hinc annis inchoata, iis crevit augmentis, ut nec situ loci, qui Penin. sula est nec librorum varietate, nec numismatum copia ulli cedat, quæ duratione & annorum non præcedunt prærogativa. Extat in illam egregium magni *Senatoris* Carmen, quod *Lexico* nostro *Hemmerico*, Bibliothecario dedicato, præfixi. Habet bonos aliquot scriptores, Historicos præsertim MSS. qui alibi non facile occurrunt; prout & *illa* Bibliotheca Reformatorum *Zuinglii*, *Bullingeri*, *Bibliandri*, *Pellicani* &c. monumenta plurima possidet sive *αὐτόγραφα*, sive *ἀπόγραφα*, multa *ἀνέκδοτα*, quibus numerum voluminum resarcit. Ex hac, P. IV. Historiæ Ecclesiasticæ, Acta Cardinalis *Andreæ*, Archiepiscopi Craynensis primum vulgavi. Thesaurus comprimis auro contra charior est utrumque, tum *Collegii*, Caroleini, tum *Ecclesiæ*

[a] Lib 7.

Ecclesiæ cathedralis archivum. *Ibid* antiquiſsimis Imperatorum, Regum Pontificum, Cardinalium &c. privilegiis, immunitatibus; *hoc* Reformatorum, & per univerſum ferè orbem celebriorum Doctorum actis & geſtis *αὐτογράφοις*, Venerandi primùm *Breitingeri* noſtri curâ & induſtria tentatum, feliciter poſtea continuatum, copioſiſsimum.

Tunetana. Fuit in arce Tunetana Bibliotheca eximia, de qua *Paul. Jovius* [a] *In ea arcis direptione tria incomparabilis jacturæ detrimenta Muleaſſes* (cui regnum Carolus V. reſtituit) *deploravit. Arabicorum voluminum inprimis, quæ conturbata atque direpta Bibliotheca perierunt. Aſſervabantur enim antiquiſſimi codices, non diſciplinarum modò omnium præcepta, ſed ſuperiorum etiam regum res geſtas, & Muhametanæ ſuperſtitionis interpretationem continentes: quos Rex ipſe poſtea, me audiente, ſe unius urbis pretio, ſi fieri poſſit, avide redempturum differebat.* Hujus expeditionis pariter & Bibliothecæ monumentum adhuc eſt penes Generoſos à *Konigſeck*, quod Marquardus (de quo [b] *Pantal.*) ſecum attulit. Eſtque pars ſeptima *Alkorani*, uncialibus ſcripti literis. Apographum ejus in mea quoque Bibliotheca Orientali habeo. Ex Synagoga Hipponenſi etiam Mſc. eadem occaſione Lovanium pervenit, quod in Bibliotheca jam ſua Celeb. *Plempius*, ut poſtea audiemus, oſtendit.

Tungerloana in Brabantia Bibliotheca non ſolùm Belgis, ſed etiam exteris admirationi dicitur, Latinis & Græcis Codicibus dives, juxta verſus, qui ibidem viſuntur:

Sive Latina cupis, ſeu Græca revolvere, fonte
Hæc velut è largo Bibliotheca dabit.

Tiburtina. De hac in Herculis templo Tiburæ fortaſsis ab Adriano Imperatore inſtructa, Vid. *Agell.* lib. 9. Noct. Attic. c. 14. & lib. 19. c. 5.

Tiberius. Statim hic poſt Auguſtum in ipſo Palatio etiam Bibliothecam poſuit, ea parte, qua viam ſacram ſpectat.

V. *Vaticana.* Ex Laterano in Vaticanum, ut paratior eſſet ad uſus Pontificios, translata, non ut *Angelus Roccha* nugatur, Petrum habuit fundatorem, ſed recentiores Pontifices: Certè nullo teſtimonio aut indicio fit probabile, Romanos Pontifices ante *Nicolaum* V. Bibliothecarum magnam geſsiſſe curam. Et quanquam alii ei augmentum tantùm tribuunt; diſertè tamen ſcribit *Volaterranus*, de [c] Nicolao V. quod *Bibliothecam Vaticanam inſtituit, miſſis qua qua verſus doctis viris comparandorum librorum gratia. Primus*

[a] Lib. 34. [b] De Viris illuſt. P. III. pag. 322. [c] Lib. 22.

mus nostri seculi literas penè extinctas excitavit, præmiis omnibus hominibus virtute præditis invitatis. Sed mox iterum ita omnia fuere confusa ut Sixto IV. de ordinario & perpetuo Bibliothecario circa an. C. 1475. cogitandum fuerit. Primus erat *Bartholomæus Platina*, bullâ plumbea institutus. De hoc studio [a] Onuphrius: *Bibliothecam Palatinam in Vaticano, toto terrarum orbe celebrem, Palatino præfecto, adductisq; ex omni Europa libris contraxit, certosque proventus, unde custodes & librarij, Græci, Latini & Hebraici, menstrua salaria, quibus ali possent, haberent, librique emerentur, assignavit.* Multorum igitur Pontificum opus est, neque tamen ita absolutum, ut vel Scaligero, vel aliis se librorum raritate antehac satis commendaret. Certum est, multa alibi, in Vaticana non, extare, ea etiam, quæ haberi Ecclesiæ Romanæ interesset. Exempla habet [b] *Conring.* Numero tamen MSS. excedere omnes videtur. Iam suo tempore *Onuphrius* retulit, *superare ejus MSS. numerum sex millium*; crevit ab inde plurimùm Bibliotheca illa tum aliunde, tum maximè ex spoliis Germaniæ *Palatinis*, adeo ut jam, MSS. quidem nomine, omnium fortè sit citra controversiam princeps. Multa ab *Holstenio*, nupero Bibliothecario, affecta esse, & ex Palatinis MSS eruta, luci exponenda, ex amicorum relatione habemus. Quid verò post fata ejus futurum sit, & quid à successore, Allatio fuerit expectandum, dies dabit. Nos nondum τὸν λέοντα ἐξ ὀνύχων. Plura de hac Bibliotheca *Conringius, Swertius*, [c] *Franciscus Schottus*, Antuerpiensis. De ornatû, picturis, parietum inscriptionibus Sixti V. integro opere agit *Angelus Roccha. Veneta.* Bibliotheca Veneta, donum est Bessarionis Cardinalis; cujus hac de re ad Senatum Venetum Epistola reperitur in operis, quo libro multorum Principum publicatæ sunt, l. 1. Epist. 2. Publica hæc est, ad S. Marci, in foro, studio & opera Francisci Petrarchæ inchoata, à Bessarione postea dite suppellectile, quæ 30 aureorum millibus æstimabatur, locupletata, cujus tamen exemplo alii etiam fuerunt provocati Cardinales, Hieronymus Aleander & Grimanus. Sed & plures magni pretii in ea visuntur urbe Bibliothecæ publicæ, *S. Johannis & Pauli, S. Stephani, Francisci, Servorum Mariæ, Georgii Majoris, Dominici, Anthonii.* Privatæ verò, Iacobi Contareni, quæ præclarissima, Danielis Barbari, Iohannis Delphini, Mocenigorum, Ludovici Balbi, Augustini Amadæi & aliorum.

Vivoniensis. Abbatia est, Valentinianis adjacens, in qua Ecclesia & Bibliotheca stupenda. Alexander *Farnesius* illam aliquando lustrans, affirmavit, nihil in Italia simile a se visum.

Viennensis. Scriptorum potissimùm Græcorum copia excellit; magnúmque sui apparatum debet *Iohanni Sambuco*, Medico & Historico Cæsareo,

[a] In vita Sixti IV. [b] Bibl. Aug pag. 120. [c] In admirand. Vrb Rom.

Ultrajectina. Hanc tum librorum copia, tum Orientalium etiam commendant Codices MSS.

Urbinensis. Urbinum Bibliotheca ornat insignis. Librorum alii panno aureo, atque serico villoso obducti sunt olim omnes auro argentoque ornati, sed ab Alexandro VI omnibus ornamentis spoliata illa fuit atque translata. Eam postea Julius II. restituit. Multæ in ea Græcorum auctorum sunt translationes, quæ lucem hactenus non aspexerunt. Plures quidem tum alibi, tum præsertim per Europam, quæ his mercibus abundat, extant Bibliothecæ. Vix Ecclesia est, Academia, aut Gymnasium, quod hîc velit relinqui. Adeo ut facilius fere sit eas numerare, quæ non habeant, vel aliquem saltem, apparatum librarium, quàm quæ habeant: Nobis tamen hac vice celebriores notâsse suffecerit. Magnæ esset operæ pretium, si omnia, quæ in Europa sunt ἔξοχα ἄλλων, Librorum domicilia, per *Indices* sive Catalogos editos, magis essent nota. Cur verò fieri illud ubique non posset, judiciosè, ut solet, exposuit [a] *Conringius*. Sunt tamen Catalogi non pauci, eruditorum subsidio & emolumento conscripti, quorum alii Bibliothecas sistunt *comparatas* jam, alij demum *comparandas*. Illi iterum vel *universales* sunt, vel *particulares*. Ad *illorum* ordinem pertinent Catalogi Bibliothecæ, 1. *Augustæ Wolffenbutelensis*, qui diligenter quidem est conscriptus, sed ob copiam librorum, edi ægrè posset. De incredibili magni Principis in pertexenda Catalogi tela, (ipse enim sua manu aliquot volumina conscripsit) *Sereniss. Elisabetha* [b] *Palatina*, aliquando ad me scripsit. Sed & ejus artificium *Conringius* mirè, & maximo quidem [c] commendat merito. 2. *Augustanæ*, cujus locupletissimus Catalogus aliquoties est impressus, in folio. 3. *Bongartianæ* Bernensis, absolutum conscripsit Catalogum D. *Hortinus*, cujus apographum habeo. 4. *Bavaricæ Ingolstadiensis*. Catalogum perpetuum inter primos dedit Christ. Ferg. 5. *Cantabrigiensis* MSS. recensuit & edidit *Thomas Jamesius* in sua Ecloga. 6. In *Florentina* Medicea laborârunt *Henricus Ernstius*, & post eum *Langius*, de quibus supra. 7. *Leidensis* quadruplex Catalogus prodiit, Bibliothecæ publicæ, legati Scaligeriani, Vulcanii, & Golianæ Orientalis. 8. Cujusmodi fuerit Vaticanæ Bibliothecæ Catalogus, superstite adhuc Scaligero, ex ipsius, ad *Janum Gruterum* data Epistola experiri lubet: *Quod in alteris literis à me Indicem Bibliothecæ Vaticanæ exigis, scito, illo me ad tres horas tantum usum: in quo ego nihil prorsus reperi, quam vulgaria omnia: præter tres aut quatuor Mathematicos, quos in Bibliotheca vestra & Regia extare scio. Reliqua ejusmodi sunt, ut te ignorare ea præstet, quàm unius horæ jacturam in illis legendis facere.* Græcorum MSS.

[a] Bibl. August. pag. 36. 37. [b] Anno hujus seculi 58. d. 24. August. [c] Biblioth. Aug. pag. 40. 41.

MSS. apparatum exhibuit *Possevinus*, quem etiam infra expectationem esse, non diffitetur [a] *Conringius*. Multis tamen constare Tomis Indicem Vaticanum, indicat *Leo* [b] *Allatius*. *Continuavit* (loquitur de *Alexandro Raynaldo*, quem Clemens IIX. Bibliothecæ Vaticanæ Custodem constituit) *indicem librorum Latinorum, qui calamo exarati asservantur in Bibliotheca Vaticana, addiditque Indici sextum & septimum Tomum, cum quinque priores confecti essent à Dominico ejus fratre, dictæ Bibliothecæ custode. Confecit idem Indicem librorum Latinorum MSS. qui ex spolijs Electoris & Heidelberga in Vaticanam Bibliothecam anno. 1623. advecti sunt, congessitque in eos varias observationes & notas.* 9. *Oxoniensem* veterem à *Thoma James* habemus, de nova, Orientali cumprimis, nihil adhuc, post repetita ad amicos vota, obtinere potuimus. Titulos ab interitu antehac vindicavi sive *Seldeni*, sive alterius, vel etiam duorum (quod omnino existimo) in ipsa Syria scriptorum, manu librorum quorundam Orientalium, in Anglia aliquandiu retentorum, postea vero in Belgium ab Archiepiscopo, *Laudo*, cujus incredibilis in hoc studium erat amor, eo tempore, quo Leidæ fui, remissorum. Attexam pauca illa nomina, tum ut pateat non cujuslibet esse conscribere Catalogos Orientales, tum etiam, ut ne hæc pereat nomenclatura 1. Astrologia Achmedis ben Alinahdi 2. De præstantia Rhetorices sive Eloquentiæ. 3. *Alchischaph*, seu Revelatio, Comment. in Alkoranum. 4. Liber *Menakib*, &c. Historicus de Geläldin, aliisque Persidis Principibus. 5. Syntagma Poëmatum Mahumedis Albeki. 6. Sigilla aliquot veterum, verborum & linearum ductibus superstitiosis insignita. 7. De gestis & dictis aliquot Muhammedis & Successorum. 8. Liber *Nazzad* dictus; de oculo & rebus opticis agit. 9. Astronomiæ compendium, Authore Ali Elracham Mahumet, ben Ahmed. 10. Sylloge Poëtarum veterum, Authore Abu Alphatech Muhamed, ben Abdalla. 12. Collectanea τῦ Pharzadik. 13. Arithmetices & Astronomiæ compendium Persicè. 14 Tractatuli viginti Avicennæ, Muhamedis ben Abdalrachim, aliorum, de rebus Physicis. 15. Arithmetica Alexandri seu Scander, explicata per Sultanum Solimannum. 16. De rebus Astronomicis Persicè, Authore Ali Phasil. 17. Compendium de re Poëtica, Authore Marsukensi. 18. Historia de Mahumede, & Chaliphis seu successoribus ejus. 19. De orbium distributione, seu mundi systemate. 20. Medicinæ compendium, Authore Hali ben Ali Elcherem. 21. Cosmographia Omari Pharsecuriensis. 22. Opus de Astronomia simul & Musica contextum. 23. Amur ben Muhamed ben Idin. Persicus est de figuris Magicis. 24. De re Medica, Authore Ibn. Abi Alchasen. 25. Liber *Hechajon name* dictus. Commentarius est Theologicus

D 3

[a] Bibl. Aug. p. 38. [b] Apib. Vrban.

cus Authore Abu Abdalla Mahumed, ben Ierached. 26. Libri *Phatuch* [illegible] Pars 1. & 2. Theologicus eſt. 27. Explicatio in Canonis Avicennæ librum primum. 28. Cosmographia Homer Aphendi, 29. *Hübe*, tractatus de Medicina. 30. *Hadeké* Aſtrologia Arabica. 31. *Teavezi* Poëſis Arabica. 32. [illegible] *Mulkirbe* de Legibus Arabum & Turcarum. 33. Varii tractatus Avicennæ. 34. *Immetal biſſapb* Arithmetica & Aſtrologia Perſica. 35. Montehalldraetz in Aſtrologia. De Orientis quibusdam ſive mineralibus, ſive ſuccis (חזר אלא כבנו *Lapidis Spongiæ*, מקל נכי *Bdellii Meccani* ישם Iaſpidis, בזר גוז *Sem*[illegible]*is ru*[illegible]*is Metelli*[illegible]*æ*, manu *Cœleſtini de S. Liduina* notatis, & Celeb. Fratri, D. *Golio* miſsis, certior ſum. Sed hæc παρέργου ὁδὸν. Libros pleroſque in Bibliotheca *Goliana* Arabica eſſe puto, aut Mercatoris Amſtelodamenſis Genebrardi *Ansloo*, quosdam etiam *Lovanii* in Bibliotheca D. *Plempii*. S.

Patavinarum Bibliothecarum Catalogos à *Iacobo Philippo Thomaſino* habemus. *Scoriacenſis* Laurentiana hactenus Arabica tantùm, quod ſciam, dedit. Et ut alibi non negem paratos eſſe ſingularum propemodùm Bibliothecarum Catalogos, ita dolendum eſt, hac φιλοβίβλους felicitate non mactari, ut, quod *Draudius* in Catalogis conatus eſt Francofurtenſibus, id ipſum per omnes tentent Bibliothecas reliquas, alii. Tale quid circa *Græcos* potiſsimùm authores præſtitiſſe dicitur *Labbæus* Ieſuita, *novâ ſuâ Bibliothecâ MSS. librorum addita Coronide libraria, ſive Bibliotheca Bibliothecarum, aut Catalogo Catalogorum*. Sed & ante ipſum *Poſſevinus*. MSS. Græcorum Theologicorum Indices Italicos, Gallicos, Hiſpanicos & Germanicos ſuo apparatui addidit; prout *Gaſſendus* ampliſsimos *Golii* theſauros, ex Oriente allatos, per Indices bono publico communicavit, antequam Celeb. *Golius* adhiberet manum: *Gallicos* promiſit *Ludovicus Iacobus*, Cabilonenſis Carmelita. *Cordeſianæ* ampliſsimæ Bibliothecæ Index, *Gabrielis Naudæi* curà prodiit. Hi vero omnes Indices, Bibliothecarum *emtarum*, conſcripti ſunt, ut uſum ſui præbeant publicum. Alii adornantur, ut hederà ſuſpenſa, emtio commendetur. Quales quidem ſunt *Typographorum*, prout ſuo jam tempore Indices quosdam typographicos edidit Geſsnerus, *Froſchawerii*, *Aldi Manutii*, *Sebaſtiani Gryphii*, *Chriſtiani Wechelii*, *Iohannis Gymnici*, *Feelloniorum*, & *Frobenianorum*; quos poſtea ſecuti ſunt *Batavi*, *Genevenſes*, &c. *Angli* comprimis, qui ferè ſingulis libris excuſis, Catalogum etiam ſubjiciunt omnium à ſe editorum authorum. Secuta hinc conſuetudo conſcribendi Indices *univerſales*, eosq; vel *ſemeſtres*, quales Francofurtenſes ſunt, ubi quidquid toto prodit orbe Europæo, uno alteróve exhibetur folio; vel annuos, ut Gallorum; vel *vicennales*, cujusmodi eſt Londinenſis ille 1657. luci expoſitus, ubi ordine alphabetico, quidquid intra viginti annos erudita protulit inſula, oſtenditur. Quem Indices ejuſmodi vel uſum habeant, vel jucunditatem ſaltem, prolixè enarrare nihil jam attinet. Sedant ſitim gratæ novitatis; juvant notitiam authorum,

authorum, sunt testes orbis vel φιλοπονοῦντος vel μισοπόνου, ὁ, speculum lucidissimum, quo affectus per affectatos titulos clarissimè perspiciuntur. Indices denique, quorum calculo, per Editiones iteratas, labores vel probentur, vel rejiciantur. Sed videatur de hoc Catalogorum usu [a] *Conringius*, nos ad alia properamus.

Ex his autem Bibliothecis omnibus, suis singulæ distinguuntur characteribus. [b] *Naudæus* observat, in Bibliothecis Romanis, Neopolitanis, Florentinis prævalere *Positivam*; in Mediolanensibus, Ticinensibus *Iurisprudentiam*, Hispanicis & Anglicis *Scholasticam*; In Gallicis *Historicos* & *Elenchicos*. Nostro judicio & observatione, varietate MSS. excellunt *Oxoniensis*, Bodleiana vel Arundelliana potiùs, & *Vaticana*; & illa, fortè etiam, tam bonitate Græco Latinorum, quàm raritate Orientalium. *Trilinguem* Collegii Corporis Christi Oxoniensem *Erasmus* aliquando ipsi Pontifici commendavit. Vixit enim ibi, ut & Ludovicus Vives, cujus scriptum quoddam à Lovaniensibus Censoribus truncatum, magni Rainoldi manu restitutum observavi. Ferre nempe nolebant verba de Henrico Rege; *Cujus maxima vis potestasque, præter Deum, est in terris.* *Græcis*, Bavarica, Augustana, Florentina superbiunt. *Orientalibus*, Arabicis cumprimis, Laurentiana Scoriacensis, cujus Catalogus aliquoties, à nobis [c] etiam, prodiit, & Leidensis; Groningana quoque quosdam possidet M. *Christmani*, Professoris Heidelbergensis, Codices, quos Venerandi Præceptoris nostri, D. Altingi [d] curâ, accessisse puto. Ex *privatis* Bibliothecis in Anglia & Belgio præstant *Golii*, utriusque *Gravii*, Fratrum Oxoniensium, quorum alter, *Iohannes*, ex Oriente plures advexit Codices: Vidi aliquando Oxonii in *Iohannis Gravii* Bibliotheca, præter alia MSS. opusculum *Arabicum* Astronomicum, adeo eleganter exaratum, ut vix credam, simile inter Christianos Europæos reperiri. Bibliotheca Imperatoria dignum! Exemplar *Kamus*, sive Oceani (Lexicon Arabicum absolutissimum, sic vocatur) ex ipso, ni fallor, autographo depromtum. Codicem *Alkorani* tersè descriptum; *Geographiam* accuratam, & figuris illustratam, ex qua *Nubiense Compendium* textum. *Historiam* Ægypti & Kahiræ. *Geographiam* Abulfedæ; Lexicon Persico Turcicum, nomine נעמה אללה Aliud τρίγλωττον Persico-Turcico-Arabicum. Psalmos *Persicos*, à quodam Iesuita translatos, ex Editione vulgata. Historiam Iosephi elegantissimis characteribus conscriptam כתאב אבאלוניוס פי קטע אלחטוט *Apollonium de sectionibus conicis.* Author ex Græco in Arabicum translatus, Græcè non amplius extat. *Canonem* Avicennæ cum punctis; Codicem antiquùm. *Canones* Apostolorum Arabicè. Sed & alter Frater, Linguæ Arabicæ & Mathematum Professor, monumenta non pauca habet Arabica, & inter

[a] De Bibl. Aug. p. 4. [b] Biblioth. pag. 69. [c] Ad calcem Biblioth. Oriental. [d] Videat. Mares. Orat. in Obit. Celeb. Alting.

ter cætera, Alkoranum, qui elegantia scripturæ cum quolibet alio (eo tamen excepto, qui in Bibliotheca Reginæ Sueciæ ante hac fuit, ab ipso, ut ferunt. Imperatore Turcico, Rudolpho II. oblatus) certet, cujus parti exteriori aureis erat inscriptum literis לא ימסה אלא מטהר *Nemo tangit eum, nisi purus.* Lexica item aliquot, cujusmodi אגמאע אללעה Συλλογὴ vocum: *Kamus*, [illegible] duobus tomis, &c. *Lovanii*, celeberrimus ille Medicus, *Vopiscus Fortunatus Plempius*, aliquot etiam possidet Codices tam Medicos, quam Muhamedico-Theologicos. Súntque, ut ipse antehac, vir humanissimus mihi communicavit, Pars prima Canon. Avicen. Hebraicè in 4. Commentarius Abdalmeleci Al[illegible]gij in universalia Canon. in 4. & 8. Lib. 1. Avicen. in 4 Lib. 1. 2. 3. in magno fol. Sect. 3. tract. 2. lib. 4 Can. ad finem lib 5. in 4. Lib. 4. & 5. Canon in 4 Pars IV. Synagogæ, referens verba factaque Apostoli Dei (ita Muhammedem Muslemanni κατ' ἐξοχὴν appellant) composita, digestáque ab Abiabdalla Muhammede, filio Ismaëlis Bocharensi. in magno 4 eleganti charactere. Eum librum attulit ex Synagoga Hipponensi Nob. & Gen. D. *Iacobus de Ligne*, Dnus de [illegible]*senaer*, &c anno, quo Imp. Carolus V. Tunas expugnavit Lib 3. Canon Avic. Hebraicè fol. Tria exemplaria Arabicè. 4. Lib 3 tract. 1. sect. 13. cap. 16. ad finem lib. in fol. Alcoranus accuratè scriptus à 500 minimùm annis. Pars Alcorani maximis characteribus. Tituli capitum exarati sunt scriptura Cufensi, contextus Algeriensi. Catalogos MSS. *Scaligerianæ, Erpenianæ, Raymundanæ* Bibliothecarum Orientalium, Promtuarii nostri appendix exhibet à pag. 18 ad finem. Quid *Peirescius* ad augmentum Bibliothecarum Orientalium contribuerit ex *Gassendi* vita, & Epistolis *Salmasii* patet. Catalogum *Gaulmini* hactenus obtinere non potuimus. *Hebraicam* supellectilem, ipsorum Iudæorum, non contemnendam vidi Amstelodami. Alibi etiam, ubi celebriores habent Verpuli Synagogas, ut *Venetiis, Francofurti*, non sunt ab his subsidiis imparati. Inter Christianos una fortè Bibliotheca *Buxtorfii* nostri privata, plures possidet Codices Hebræos, quam aliquot publicæ. Trecentos in universum facile numerabit, ubi publicæ nonnunquam Bibliothecæ decurias vix possident. Fortè & nos *Hebraicos, Chaldaicos, Syriacos, Arabicos, Turcicos, Persicos, Ægyptiacos, AEthiopicos, Samaritanos, Chinenses, Malabaricos Gothicos, Croaticos, &c.* supra distinctos scriptores ducentos quinquaginta, tam impressos, quàm MSS. consignare possemus. *Æthiopicus* apparatus in Celeber Ludolfi, ut *Armenus* in Nobiliss. Loftusii Bibliotheca Oxoniensi, item & Vaticana quæri debet. Quid, præter Orientales, Ambrosianam maximè commendet, verbis referam, quæ anno. 53. hujus seculi amicus hinc abiturus mihi reliquit. Mediolani, Bibliothecæ Ambrosianæ Director & Curator principalis, est vir Reverendissimus Dominus Franciscus Ferrarius Doctor Ambrosianus. In prædicta Bibliotheca Ambrosiana sequentes libri visu digni habentur, & separatim

quasi

quæ pro Thesauro custodiuntur. Virgilij opera in folio, cum notis Francisci Petrarchæ constat, ut ipse Doctor affirmabat, 100. Ducatoni. Ruffini Manuscriptum in folio continet Flavij Iosephi opera, editum & scriptum in cortice arborum, Anno 400. cum hoc titulo. Ruffini, Presbyteri Aquileiensis αὐτογραφον, habet opinio. Liber quidam in folio, in quo duæ diversæ epistolæ, à Sultano Baizet Chan Turcarum Imperatore, Alexandro Papæ, missæ, continentur. Liber alius in folio, ubi Leonhardi Voncij Figuræ Mathematicæ laboriosissimæ continentur: hic liber in singulari quadam arcâ reservatur. Duo Globi, Cœlestis & Terrestris, qui magnæ sunt æstimationis *Hæc ille.* *Medie ætatis* scriptores Latinos, magno numero reperias in Bibliothecis Collegiorum & Aularum *Oxonio-Cantabrigiensium*, teste *Iamesio Ielogo*, quæ MSS num erat 2791. Appendix valde placet, sive brevis Synopsis authorum quorundam ἀνεκδότων, Guilelmi de S. Amore *Thomæ Bradwardini*, *Nicolai de Clamangiis*, *Richardi Armachani*, Rob. *Grosthead*, quem *malleum Romanorum* vocat *Walmesburiensis*. Prophetiæ *Abbatissæ Hildegardis*, *& Abbatis Ioachimi*, *Wiclefi Aegidio de Fæno*, *Petri de Vineis*, quibus contra Primatum, Indulgentias, Mendicantes, de 50. signis diacriticis, quibus veri a falsis præconibus distinguuntur, prolixè disputatur, &c. Memini, Cantabrigiæ cùm essem, Celeb. *Wheloкum*, Linguæ veteris Saxonicæ Professorem, in eruderandis antiquitatibus illis occupatum, ostendere sustinuisse, nihil jam propemodum, post Reformationem, tradi in nostris Ecclesiis dogmaticè, quod in authoribus illis non esset demonstraturus, nimis fortè officiosa & superstitiosa pro mortuis, in Purgatorio desertis, curâ, exceptâ. Quoniam verò tot Anglia Bibliothecis triumphat, tot MSS reliquas superat, tot Orientalium monumentis abundat, adeòque subsidiis rei literariæ instructissima est, quid miremur, ex hac etiam Insula tot Eruditionis Philologicæ, & Theologicæ, Practicæ cumprimis, hactenus prodiisse monumenta?

IV. Et quandoquidem *Compendii Scriptorum Anglicorum* spem supra fecimus, fidem liberaturi, hoc Capite pauca quædam eorum, quorum, intra & extra Angliam, maximum jam est pretium, dabimus nomina; sequenti vero prolixiori serie, tam *personalem*, quàm *realem* Anglorum labores, intra viginti potissimùm annos publicatos, enarrabimus. A *Ioh Wilkins*; qui & ipse Anglus; in Ecclesiast. peculiis in Theologicis commendantur, *Andreas* Episc. Atterfol, Ball, Bifeild, Billson *Epis*. Bolton, Burrough, Caryl, Cœper *Episc* Cotton, Dod Downham, *Epis*. David, & Ierem Dyke, D. *Featly*, Gatacker, Thom. Godwyn, D. Gouge, Greenham, Hall, Episc. *Harris*, Hieron. Hoecker D Iackson, Lacke *Episc*. Mayer, Morton, *Epis*. Pemble, Perkins, D. Preston, D. Reinolds, Rogers, D. Saanderson, D. Sibbes, Smith, D. Tavloor, Vscher, *Archiep*. Whateloy. Cùm ex erudito & Theologiæ Anglicanæ studiosissimo pariter ac peritissimo Viro, Theologo Veterano, quærerem, quos ille, suo judicio, in hac palæstra agnosceret

Compend. Biblioth. Anglic.

E exer-

exercitatiſsimos, eosdem ferè notavit ſua manu, niſi quod, uno tantùm & altero omiſſo, addiderit *Baxterum*, *Clauerum*, *Mantonum*, & omnes quidem de *bona* commendàrit nota, de *optima* tamen Baxterum, Cottonum, Dykium, Godwinum, *Preſtonum*, *Sibſium*; de *meliori* Carylum, Downhamum, Gougium, Mantonum, Rainoldum. Quod judicium de Theologia intelligi debet præcisè. Aliàs, non malè *Uſſerium* & *Seldenum*, quoad πολυμάθειαν, etiam exteris nationibus dubiam feciſſe palmam, jam ab aliis [a] obſervatum eſt. Atque hæc quidem hactenus de Bibliothecis præcipuis; omnes enim quis enarret? Reliquis, quæ obviæ ubique ſunt per Germaniam, Galliam, Italiam, quarum etiam nos plures vidimus, *Genevæ*, *Aureliis*, Toloſæ in Dominicanorum, & *Turnony* in Ieſuitarum Collegijs, *Groningæ*, *Argentorati*, quæque authorum MSS.; prout in Argentinenſi me obſervare memini quædam Græca Theophylacti, & Hebraica, librum præſertim *Nizzachon* ab edito noſtro alium; ſatis ſe commendant raritate; noſtro ſilentio nihil derogatum volumus.

CAP. III.

BIBLIOTHECA ANGLOrum contracta.

1. Cauſæ hujus digreſſionis. 2. Cur Anglorum ſcripta tam ſolicitè quærantur. 3. Catalogus *Perſonalis*. 4. *Realis* tam *univerſalis*, quàm *particularis*.

1 *Contractam* hanc voco Bibliothecam, quia recentiorum, qui intra decurſum viginti potiſsimùm annorum ſcripſerant, rationem maximè conſtitui habere; Neque omnium, ſed illorum, quos vel optimos, Praxíque accommodatiſsimos, vel fama etiam cenſemus notiſsimos. Hanc autem inſtituere placuit digreſsionem, tum ut multorum ſatisfaceremus laude non indignæ curioſitati, tum etiam, quantum vel uni Genti ſtudioſi Practicæ deberent, grata mente agnoſcerent. Scio, eſſe non nullos, qui adeò æquum de Praxi Anglicana non ferant judicium; nonnullos etiam Scriptores, vitio ſuæ novitatis, ſca-

[a] Lud. Molin. Apol. ad Renat. Verid pag. 5. *Tantum abeſt, ut me noſtrorum* φιλαυτία *ceperit, ut facile conceſſerim, imò ultro agnoverim, Galliam noſtram vix habere Seldeno in ſuo genere eruditionis ſuperiorem; at Uſſerio Archiepiſcopo Armachano ne parem quidem.*

scabie λέξεως ἀθεολογοῦ, aliisque periculosissimis & planè heterodoxis characteribus illud non mereri; sed ut *hoc* non ad imitandum, sed refutandum potiùs, vel declinandum saltem, proponimus, ita cum illis non facimus. Inter rem ipsam tamen, & minus commodam aliorum μίμησιν distinguendum. Neque enim Simioli quilibet, & qui Hercules non sunt, cothurnos sibi istos vel possunt, vel debent aptare. Quod ideo moneo, quia non quisquis, Anglorum miratur Scripta, Methodum statim eorum imitatur aut assequitur. Ut non propterea merula, vel graculus, quod unam & alteram exprimere possit voculam, orator est: Ita nec illi protinus qui unum alterumve ex practicis Anglorum libris edidicerunt simile ad Anglorum accedunt δεινότητα. Ex quo quidem vel abusu, vel non satis percepto usu, contemtus quorundam oritur superciliosus. Monet alicubi judiciosissimus *Verulamius*, *Si optima, hinc inde verò sparsa, observationes practicæ in Concionibus Anglicanis (omissis prolixis digressionibus & applicationibus) colligerentur in ordinem, dubio procul, opus futurum, quo, post Apostolorum tempora, nullum prodiisset in Theologicis melius.* Non abnuo, nec diffiteri videntur, qui per universam Europam Anglorum ferè arare solent vitulâ. Et cur μελετήματα illorum practica non nostrum quoque mereantur suffragium? Constat utique 1. Theologos illos materiam, quam tractandam suscipiunt, ita ὀρθοτομεῖν, & intimis suis recessibus explorare, ut nihil facile relinquant intactum. 2. Methodum eorum non ita jejunam & crudam esse, ut discursibus tantùm & ratiociniis domi natis vel longè petitis lectori afferant tædium sed varietate jucunda se ubique insinuent. Alibi textûs originalis Emphasin, alibi elegantissimorum similium συναθροισμὸν; alibi historias vel sacras, vel Ecclesiasticas, vel etiam profanas sensu accommodatitio ita dextrè proponunt, ut vel invitas aures ad attentionem rapiant. 3. Sive hortentur, sive dehortentur, pressius insistunt, suáque ita conglomerant argumenta ut nec delectatio, nec etiam pondus argumentis desit. 4. Accedunt eximia illa rei librariæ subsidia, quibus sive in Exegetica versentur Theologia sive Topica possunt eminere, gratiamque scriptis suis conciliare dum ea in lucem sæpe proferunt, de quibus aliis, per librorum inopiam, cogitare non licet. 5. Subtilitatem in inveniendo, Methodum in disponendo, dexteritatem in exponendo, soliditatem in refutando gratiam in explanando, tempus & otium in meditando, curam in legendo, felicitatem & singularem ἀκρίβειαν in applicando majorem, οἱ κρείττονες ἄλλων, habent quàm quæ in controversiam debeat vocari. Sed quorsum hæc hedera? Locum potius ubi tam generosum vendatur vinum, ostensuri Catalogum subjiciamus recentiorum Theologorum Anglicorum, geminum, *Personalem* & *Realem*. Personalis, ordine Alphabethico, ita habet:

A.

Abbotus de Gubernatione familiæ. Commonefactio ad juventutem. Contra Brovvniſtas. Manus ſocietatis. Quatuor ſermones. Lac puerorum. Paraphraſis in Iobum & Pſalmos. Vindiciæ Sabbathi. In Ionam. Volumina duo contra Epiſcopos.

Adamus. In Epiſt. Petri. Sermones. Ira Divina. De Arbore Sterili.

Ainſvvorth, Henricus Medulla Bibliorum. In Pentateuchum, Pſalmos & Canticum. De Communione Sanctorum. Sagitta contra Idololatriam. Contra Anabaptiſtas.

Dr. *Airay*. In Epiſtolam ad Philippenſes.

Ailesbury. De æterno Divini beneplaciti circa Creaturas intellectuales decreto, ubi Patrum conſulta Scholaſticorum ſcita, & modernorum placita ad S. Scripturæ amuſsim & Orthodoxæ Eccleſiæ tribunal deferuntur.

Albertus. De adhærentia Dei.

Alefordus. Eccleſia Triumphans. Diſpenſatio animarum.

Alingtonus. Sermones.

Ambroſius Iſaacus. Prima, media, ultima. Oculus ad Ieſum.

Andreas Lancelotus, Epiſcopus Vintonienſis. Conciones Feſtales. In Decalogum. Manuale pro ægrotis Devotiones privatæ. De precibus. De decimis: de Epiſcopatu. Doctrina Catechetica.

Angierus. Media acquirendi cor melius.

Arrovvſmith. Tacticorum Sacrorum libri 4. Catena Principiorum Theologicorum.

Archerus, de perſonali Chriſti regno.

A Krell. In Symbolum.

Attersoll, In Numeros, Ionam, Epiſtolam ad Philemonem. De Sacramentis. Catechiſmus.

B.

Babingtonus Epiſcop. Opera.

Baine. In Epiſtolam ad Epheſios & ad Coloſſenſes. Directiones ad vitam piam. Epiſtolæ. Armatura Spiritualis.

BaKerus. Inſtauratio gratiæ & gloriæ.

BaKer. In orationem Dominicam. In Symbolum. Medidationes in pſalmum primum. In ſeptem pſalmos conſolatorios: In ſeptem pſalmos pœnitentiales

Ball Iohannes De Fide: De fœdere, contra Schiſmata: De efficacia veræ pietatis annexis variis tractatibus, de affectibus, de certamine ſpirituali, de Linguæ regimine de precibus, &c. Catechiſmi duo, ſermones ſex.

Ball. Contra errores. Elenchus errorum Catecheticorum.

Barnletus. Balſamum.

Bartonus. Pſalmi.
Barkerus. Pſalmi.
Barlovv. In Epiſt. ad Timotheum. De ſpirituali conſtantia.
Baxterus. Richardus. De requie ſanctorum: Directiones ad pacem faciendam cum Deo: Concordiam Eccleſiarum: de Die judicij, de Contemptu Evangelij: de ἀπιστίᾳ; de vero Chriſtianiſmo: Paſtor Reformatus: de Baptiſmo fidei: de Converſione: πρoσφ[illegible]ητης ad non converſos: de Juſtificatione: de perſeverantia ſanctorum: de ſui abnegatione, de falſa religione contra Pontificios: Religio Grotiana detecta: Crucifixio mundi per crucem Chriſti. Clavis pro Catholicis referans Jeſuitarum præſtigias vanitatem Papiſmi &c. Reſpublica ſancta, ſeu, Aphoriſmi Politici, vera aperientes Reipublicæ principia: de malis ortis ex ignoratione ſui ipſius, deque utilitate orta ex cognitione ſui ipſius: de fide ſalvifica: Tractatus de morte: De Vnitate Catholica, ſeu via unica, qua omnes ad amplexandam unam tantùm religionem adduci poſsimus.
Beard. Theatrum Judiciorum Divinorum.
Bedfordus. De Sacramentis.
Bembridge. Contra uſuram.
Benthamus. Conflictus Chriſtianorum. Societas, communio Sanctorum.
Bernardi Concordantiæ. Via ad opera bona: De Sabbatho. De Conſcientia: Paſtor fidelis: Inſula hominis.
Bilſonus. De Regimine. In paſsiones Chriſti.
Birckbeck. Evidentia Proteſtantium: quatuor ultima: Confirmationes cordis.
Biſcovius. Myſteria glorioſa.
Blake. De Fœdere gratiæ: de Baptiſmo: de ſigillis fœderis.
Bodius. In Epiſtolam ad Epheſios.
Bohemus. Deliciæ Chriſtianorum, cum appendice de promiſcua acceptione Sacramenti.
Bogans. Comminationes ſcripturæ. Gaudium ſive Amœnitas.
Boltonus. Robertus. Directiones ad ambulandum cum Deo: Diſſertatio in Pſalmum primum: Inſtructio pro afflicta conſcientia: de quatuor noviſsimis: Profeſſor Carnalis: Media ad humiliationem: De uſura.
Boltonus. Samuel. Confutatio errorum. Limites Chriſtianæ libertatis. Veſtis Nuptialis. Navis fluctuans. De peccato & dominio fidei.
Bourroughs, Ieremias. De pretioſa αὐταρκείας margaritâ: De Evangelico Dei cultu: de Vera converſatione, Irenicum, Dominus exercituum ſpiritus gratioſus, Moſis abnegatio ſui ipſius, Moſis ſelectio, ſemen Iacobi, Theſaurus ſanctorum, de Fide & ſpe, contra Mileterium, hæreditas ſanctorum,

 rum,

rum, mundanorúmque hominum portio. 41. Conciones in μακαρισμοὺς Tres tractatus 1. De Natura Dei. 2. De Excellentia Christi. 3. De excellentia immortalis animæ humanæ: De humaniſsima Christi invitatione: De ejusdem manſuetudine & ira: Christus, Doctor humilis, via facilis ad cœlum.

Bovven. Computus (æſtimium) Eccleſiæ Catholicæ.

Bovvels. Paſtor Evangelicus.

Dr. *Boys.* Poſtilla.

Bradſchavv. In Epiſt. ad Theſſalonicenſes, De Iuſtificatione, de peccato in ſpiritum ſanctum, de Sacramentis.

Breerevvood. De Sabbatho, ſcrutinia religionis & Linguarum.

Bridge, Guilielmus. Opera ejus, quæ diverſos continent tractatus, de Veritate officij Chriſti Sacerdotalis, de poteſtate Sathanæ in tentationibus, deque Chriſti erga ſuos in tentationibus amore, de gratitudine erga Deum in quacunque conditione χάρις ἀντὶ χάριτος: de actibus fidei ſpiritualibus, reſipiſcentia Evangelica, vita ſpirituali, muliere Cananæa, de ira Dei, Babylonis ruina.

Brightmann. In Apocalypſin: Canticum, Danielem, ſermones.

Brinſleus. De officio mediatorio, Communione ſanctorum, ſerpente æneo, ſelecti ſermones, ſiſte gradum, antidotum contra ſchiſma, lachrymæ Chriſti ſuper Ieruſalem: Contra Anabaptiſtas, ſermo de ordinatione.

Brovvnrigius. Sex ſermones de precibus.

Broxbolmius. In Catecheſin Perkinſi, explicans per ſermones ſex principia.

Brooks. Remedia: de ſecuritate. Divitiæ Chriſti.

Bulkleus de Fœdere.

Buckleru. Deus omnia in omnibus.

Burgeſius, Antonius. De lege, de Iuſtificatione partes duæ. In Caput. 17. Iohannis ſermones 145. De αὐτοκρισία ante ſacram ſynaxin, i. de peccato Originali: In Caput III. Epiſtolæ prioris ad Corinthios: De Cupiditate hominis verè Chriſtiani comparatà cum cupiditate hominis naturalis: In pſalmi. IV. Verſus 6 7 8. de Ceremonijs.

Burgeſius, Cornelius: Regeneratio per baptiſmum: de zelo: ſermones aliquot.

Burtonus, Henricus: In Capp. 9. 10. 11. Apocalypſeos: De ſexta & ſeptima tuba: Triumphus Veritatis de Tridento: Iejunium Iſraelis.

Byfield, Nicolaus: In Epiſtolam ad Coloſſenſes. Epiſtolas Petri: De Oraculis Dei: de principijs Theologicis: de promiſsionibus Dei: de characteribus viri pij, directiones variæ ad vitam & viam ſalutis. In ſymbolum. Exploratio ſecuritatis.

C. *Cala-*

C.

Calamæus Edmundus: Arca viri pij, tempore afflictionum: sermones varij coram Parlamento habiti.

Calvertus Thomas. Mel Cœli: Medulla Evangelij, sive practica expositio in Iesajæ caput. 53.

Dr. *Chapellus*: In Psalmum. 103. methodus concionandi.

Capel: de Tentationibus.

Carolus Rex: Prima defensio Episcopatûs.

Carletonus Episcop. Reminiscentia diei quinti Novembris, Anno. 1605. ne unquam ejus subrepat oblivio.

Carpentarius: Achitophel de Conscientia.

Carterus VVilhelmus: de Baptismo.

CartVVrightus: de fide: In Genesin. Catechismus: In Rhemensium Testamentum. Electa Targumico-Rabbinica, sive Annotationes in Exodum. Commentarius Practicus & Polemicus in Psalmum. XV. Harmonia Evangelica.

Carterus: Lapis Sepulchralis.

Caryl: Commentarius in Iobum, septem voluminibus comprehensus.

Cascus. Incitamenta: Diversi sermones: de Correctione & Instructione.

Casaubonus de Enthusiasmo.

CaVVdry. superstitio superstes: de Sabbatho: de potestate clavium: Contra Independentismum: de Reformatione familiarum: Similia.

Chafius de Sabbatho.

ChetVVindus. Porta angusta.

Cheynelus. Novissima docta vindicatio S.S. Trinitatis: contra Socinianos cum sermonibus aliis.

Chomlæus. Defensio Episcopi Halli.

Churchæus Henricus: Miscellanea: Epistolæ: Thesaurus.

Churchæus Nathanael: socius inficiens.

Chuteus de Baptismo.

Clarke Samuel: Martyrologium, pars 1. & 2. speculum: de Vitiis Patrum primitivæ Ecclesiæ, modernorumque Theologorum eorumque persequutoribus: Vitæ virorum eminentium inter Christianos: Exempla judiciorum DEI in diversos delinquentes: Vita Tamerlanis: Narratio de conspiratione pulveraria: Oleum sanctum in torculari: thus sacrum: De officio ministrorum Ecclesiæ, & populi erga eos: medulla Theologiæ: mala aurea: Suffitus sanctus: Fasciculus seu Olfactorium Sanctorum.

Cobbeius: de Baptismo: de Magistratu. De precibus ejaculatorijs, publicis & privatis.

Coxus

CoKus. Ars Logica.
Colyillus Scotus: de plenitudine Chriſti, quoad Iuſtificationem & ſanctificationem.
Coléus de ſecuritate.
Colletus; Devotiones.
Collinſus, Sponſa: Corroborativum Lectiones. Fides & experientia. Vindicatio Sacri Miniſterij: officium Sanctorum: contra M. Fiſcherum.
CooKius. De Baptiſmo Infantum.
Cooperus Guilielmus Epiſcopus Glaſcovienſis. Opera. In Caput VIII. ad Romanos, in Pſalmum 51. & 119. In Apocalypſin, de filio prodigo, de Pœnitentiâ; de S. Cœna, &c.
Cottonus Iohannes. In Canticum Canticorum. Via vitæ. Miſericordia Dei. Claves regni. Phialæ Apocalypticæ, forma Eccleſiarum in nova Anglia, de Cantatione Pſalmorum, de Sanctitate membrorum Eccleſiæ, fœdus gratiæ, promiſsiones DEI. In Apocalypſin. In primam Epiſtolam Iohannis, de Eccleſiaſte, Converſio Evangelica. Concordantiæ. De Magiſtratu & regimine.
CradocKus. Sanctitas Evangelica. Libertas Evangelica. Guttæ Divinæ.
Crandonus contra aphoriſmos Baxteri.
Craſchawius. Meditationes.
CraKenthorpius contra Baronium.
Crofius. Paradiſus terreſtris.
Croftonus. Reſponſum ad Iohannem Royerum, de Zelo, de Catechiſatione.
CrooKus. Vita, ὁδηγὸς ad Beatitudinem. Somnolentus Vigilans, mors devicta. Adapertio cordis. Agricultura Miniſterialis.
Cromptonus, Principia.
Crumius, de Corroboratione.
Cudwoſtus, de vera cognitione Cœnæ Dominicæ.
Culverwellus. Lumen naturæ cum decem ſermonibus Candidi lapilli ſoli. Tractatus de ſecuritate. Tempus bene diſpenſatum, de fide. Parata via ad Scripturæ Sacræ recordationem.

D.

Daleſius, Analyſis in Epiſtolas.
Davenantius Epiſcopus Sariſburienſis, de morte Chriſti, de pace. Prælectiones. Determinationes. In Epiſtolam ad Coloſſenſes, contra Hoardum.
Davenportus de Meſsia. Cognitio Chriſti.
Dawſonus. Sermones octodecim, ſumma moralis.
Dayus de Reſurrectione, in Ieſajam.
Deeringius. Diſcurſus de proprijs Sacrificiis.
Delamarſchius in Apocalypſin.

...entius. In Apo...; via ad Cœlum: de Resipiscentia.
...tenisonus: Triplex resolutio. In Epistolam Petri poster.
Despagnius: In Symbolum: de manducatione Corporis Christi. In Orationem Dominicam: Errores populares.
Digbeus. Kenelmus; De Immortalitate animarum. In Genes. Cap prim.
Dike, Daniel. Nosce te ipsum: De Resipiscentia: Conflictus Michaelis cum Dracone: Historiæ Evangelicæ; Schola Afflictionum: In Philemonem: in psalmum 124.
Dike, Ieremias: Conciones selectæ: De Conscientia: De scandalis: S. Cœna, cum appendice, de vera Christi receptione: Archippus: Nomen Domini fortissima turris.
Dikſonus, David: Expositio in omnes psalmos, in omnes Pauli Epistolas: In Matthæum: Epistolas Iacobi, Petri, Iohannis, & Iudæ, cum analysi Capitum, & versuum, textúsque illustratione: Therapeutica sacra, seu de curandis casibus conscientiæ libri tres.
Dinglius: Vox Cœli, sive, observationes Philosophicæ, Historicæ & Theologicæ de Tonitru &c.
Dod, Iohannes: In Decalogum: de Sacramentis: de regimine familiæ: paraphrasis in Proverbia: Conciones in Proverbia.
Donus Iohannes: Opera: Devotiones: sermo funebris: de αὐτοχειρίᾳ.
Doughtejus, Ioh: Analecta sacra, sive excursus Philologici, super diversis Scripturæ locis.
Downhamus Ioh: Militia Christiana in fol. ὁδηγὸς ad pietatem: In psal. XXV. Epitome in Decalogum: de Libertate. De Sacramentis: de Antichristo.
Downhamus, Georgius, Episcopus: De Iustificatione: summa Theologiæ: de precibus: de mendacio: de fœdere.
Doron de fide.
Dubartus: opera sacra Poetica.
Dugardus: Oculis Cœcus.
Duport Ioh. Iiobus carmine Heroico Græco redditus: Proverbia, Ecclesiastes, & Canticum carmine Græco & Latino.
Durrantus: Sorbilla dulcedinis: Corroboratio & consilium: Amor Christi salus sanctorum: preces nautarum.

E.

Edwardus, Thomas: Gangræna: contra Tolerantiam: Antipologia.
Egertonus. Corroborationes.
Eltonus In Decalogum. In Epistolam ad Colossenses, in septimum, octavum & nonum Capp. ad Romanos.
Estwickus contra Biddleum.

Euſebius. Hiſtoria Eccleſiaſtica.
Eureus, de Iuſtificatione.

F.

Fauklandia, de Infallibilitate, vita.
Fotherbæus, contra Atheiſmum fol.
Featlæus Daniel, Conciones. Ancilla devotionis, fons lacrymarum. Vertumnus Romanus. Featlæi παλιγ[illegible]ενσία: magnum Eccleſiæ Romanæ Sacrilegium, contra Fiſcherum, ſermones.
Fennerus Guilielmus, de Affectionibus, de Conſcientia; de Impœnitentia Theologia practica. Ipſius opera. Manna abſconditum. Divitiæ gratiæ. Legatio Divina.
Fiſcherus de Sacramentis. Signa amoris.
Firminus de Separatione, de Baptiſmo Infantum.
Fletcherus in Pſalmum primum.
Forbeſius, de Iuſtificatione. In Apocalypſin. Inſtructiones Theologicæ. Irenicum.
Ford. Cauſa magna regnorum. Ambitio Sacra, de uſu practico pædobaptiſmi; de Spiritu Servitutis & Adoptionis.
Fullerus Thomas. Terra Sancta. Bellum Sacrum. Status Sacer. Meditationes in temporibus tum proſperis tum adverſis, in tentationes. In Baptiſmum, in Rhut. Reconciliator. Fama optima. In Epiſtolam ad Corinthios. Hiſtoria Eccleſiaſtica.
Dr. *Fulk* Teſtamentum Rhemenſium.
Fullvvordus. Vindicatio Miniſterij, contra errores.

G.

Garbutus, de Reſurrectione.
Gatakerus Thomas. Conciones de ſorte, de Transſubſtantiatione, de Iuſtificatione, contra Saltmarſchium. Vindiciæ Annotationum contra Lillæum, duobus tomis. Contra Pſochenium. Cinnus de nomine Iehovah, Cura hominis Chriſtiani, lucrum pietatis. Viri juſti gaudium cum characteribus ſinceritatis, memoria anniverſaria Angliæ liberatæ. Oratio Eleazari, bona uxor donum Dei, officia matrimonij, utilitas mortis, utilitas bonæ famæ, Abrahami obitus. Conſtantia Chriſtiana à Chriſto coronata. Lazari obitus. Divi Stephani Legatum. Oculus Domini ſuper Iſraëlem, in Numer. 23. v. 21. Annotationes in Ieſajam, Ieremiam, &c. Vindiciæ annotationum ejus in Ieremiam XII. 2. Antitheſis partim Ameſij partim Voëtij, de ſorte theſibus, repoſita. Adverſaria Miſcellanea. fol. De Baptiſmatis infantilis vi & efficacia. De nomine Tetragrammato, ejuſdem vindicatio adverſus Ludovicum Capellum. Animadverſiones in Piſcatoris & Lucij ſcripta. Adverſaria de Cauſa meri-

meritoria Iustificationis. Stricturæ in VVegelini SantGallensis de Obedientia Christi disputationem Theologicam.
Gaudenus. Apologia pro Ministerio. Sermones, de matrimonio.
Gælius. Distractiones. Contemplationes, de Veneficis, contra Astrologiam.
Cayus. Sermones.
Gee de precibus Gradus ascensionis.
Geere Ioh. de Baptismo, de poculis Sanitatis. Character puritanorum Anglorum. Violentia vincens Iustitiam. Iudæ gaudium super festuca seu macula, de equo rufo,
Gill In Symbolum.
Gilcesfpeus. Virga Aharonis, Miscellanea.
Goodvvin Philippus. In Sacramenta, de Communicante Evangelico in Sacramento Cœnæ. Sabbathum reviviscens. Mystericum somniorum. Reformatio familiarum.
Goodvvin Thomas Filius lucis. Responsum ad preces, aggravatio peccati. Incrementum gratiæ, Triumphus fidei, εἰρηνοποιία: Antiquitates Romanæ, Iudaicæ, Græcæ, Atticæ.
Goadus. Sermones.
Gouge. Offi.ia Oeconomica & domestica. In Orationem Dominicam, Armatura Spiritualis, in Psalmum 116. de Sabbatho. Tres sagittæ. In Epistolam ad Hebræos fol. in Canticum.
Govëus. Favus.
Gregorius. Notæ Posthuma.
Greenvvardus, Opera.
Greenhamus Richardus Opera fol. in quibus comprehenduntur, Consilia Theologica trecenta, forma Catecheseos brevissima. Consolatio pro anima afflicta. Character viri justi, certa electionis signa. Tractatus de contractibus matrimonialibus ante sponsalia, de Sabbatho Notæ Salvationis cum notis sinceri cordis, directorium ad legendam Scripturam Sacram. Tractatus de Resurrectione. Tractatus de examine ante Sacram Synaxin, de timore Domini, de hypocrisi, de ira, de beatitudine, de jejuniis, de missione Spiritûs Sancti, de precibus in verba Ioëlis cap. 2. 23. Conciones septendecim variæ. Meditationes in Psalmum CXIX. In Proverb. 14. 5. 6. 7 8. De admonitione Christiana. De adulterio, affectibúsque juvenilibus, de afflictione, de Ira, de Angelis, de Baptismo, de Avaritia, de Vocatione nostra generali & speciali, de Regimine Linguæ, de Ecclesia, de Remissione peccatorum, de Conscientiâ, de Censura & correctione, de Ceremoniis & adiaphoris mutationéque Christianæ libertatis in licentiam minimè Christianam. Meditationes piæ de Christi potestate contra Sathanam, amore erga fideles, de morte &

judicio, de brevitate vitæ noſtræ, de regimine oculorum, de Ver a Dei gratia, juſtitia & miſericordia, de auditione Verbi Divini, de humilitate & ſuperbia, de hypocriſi & obduratione cordis, de judiciis Dei, quamque juſtus ſit in judiciis ſuis, de gaudio & triſtitia, de cognitione & ſcientiâ, deque Sathanæ Sophiſmatis, de miraculis, de Magiſtratu, de Miniſterio, de parentibus, educatione liberorum, gubernatione juventutis, cura paternitatis, &c.

Grandus. Prærogativa naturæ humanæ.

Greenhill. In Ezechielem volum, quatuor,

Greys, perfectio Chriſtianorum,

Grimſtonus. Strena.

Grailéus, de fœdere Gratiæ contra Egréum.

Groſſæus. Perſuaſiones animæ. Felicitas, ſeu beatitudo in acquiſitione Chriſti. Columna ignea. Germina Gratiæ.

Guild. Moſes revelatus. Liber ſigillatus apertus, in Apocalypſin. Explicatio & applicatio Cantici Canticorum.

Gurnallus de amore Spirituali.

Gunæus in quatuor præcepta,

H.

HacKvvellus. Apologia pro potentia & Providentia Dei.

Haineus contra Chiliaſtas.

Hallus, Ioſephus, Epiſcopus Norvicenſis, Contemplationes in Vetus Teſtamentum. Contemplationes in Novum Teſtamentum, paraphraſis in Biblia, conta Smectymnum, contra profanationes, de moderatione, vetus religio. Conciones. Balſamum Gilead, meditationes occaſionales latinè & Anglicè, meditationes & vota, tela ignita Sathanæ. Ecſtaſes Sacræ. Soliloquia Sacra, de Ἀυταρκεία. Caſus conſcientiæ, contra Chiliaſtas, ordo Sanctus, anima devota, εἰρηνοποιός. cogitationes ſelectæ, myſterium pietatis, opera ejus poſthuma.

Hallus, de Sanctitate in Deo, Suggeſtus monitus.

Hamptonus, ſermones.

Hardeius. Sermones, in primam Epiſtolam Iohannis.

Harflettus. Explicatio blanditiarum.

Harriſius Robertus, in μακαρισμοὺς, de triplici hominis ſtatu, ſupplementum. Conciones diverſæ. Petri liberatio è carcere,

Harveius, de Sabbatho. Sacra poëmata.

Hattonus: Pſalmi.

Hauſteedus, decem Sermones.

Haywardus. Lacrymæ Davidis. Sanctuarium animæ perturbatæ, Auxiliator fortis.
Herebertus, de Veritate, prout distinguitur à revelatione, de Causis Errorum, poemata sacra.
Herleus, contra Independentismum, de Politia & Prudentia, de Sapientia, Contemplationes.
Heywodus. de Angelis.
Hieronus, Opera in fol.
Hildersbamus, Arthur. In psalmum 51. In quartum Caput Evang. Iohannis, de Jejunio.
Hillus : Semita ad pietatem : Sermones.
Hodgesius. Apologia pro usu Orationis Dominicæ.
Holdsebwortus. Sermones.
Hollandus, in Apocalypsin : Perspicillum.
Homesius Regnum Christi personale, contra Astrologiam : Musica Evangelica, sive Vindicatio Psalmodiæ, contra Tombum.
HooKerus. Præparatio animæ, exaltatio animæ, præparatio infidelis : Humiliatio animæ Vocatio, implantatio animæ, abnegatio sui ipsius. officium & dignitas Sanctorum, de Oratione Dominica, disciplina Ecclesiastica, quatuor tractatus, possesio animæ : Christianus dubitans ; Sanctorum ὁδηγός : Politia Ecclesiastica.
Homesius. Tres sermones, in psalmum nonum, fœmina fidelis, de Infantum Baptismo contra Tombum & Rendalum.
Horosonus : Sermones.
Howus : Ineptus præco ad silentium redactus, in responso ad Ioh. Goodwinum.
Hudsonus de Ecclesia Visibili.
Hughesius. Labor & Lucrum afflictionum : Sermo funebris : Sermo coram Parlamento.
Huitus in Danielem.
Hutchesonus Georgius : In duodecim Prophetas minores, in Evangelicum Iohannis.

I.

IacKsonus : Opera in fol. & in quarto, μαραναθα, id est, Commentarius in Symbolum Apostolicum : In Pentateuchum. Quinque libri poëtici.
Iacobus Rex. Psalmi.
Ieansus, de Sacramentis, de apparentia mali. Partes duæ, Theologiæ Practicæ & Scholasticæ.
Ienisonus. Compunctio propter peccata. Vestis Christi.
Ienkynus. In Epistolam Iudæ, quatuor Sermones. Responsum ad Iohannem

Goodwinum, Sermo funebris in funere Doctoris Gouge, Sermo coram Parlamento An. 1656.

Jerminus, in Proverbia & Ecclesiasten.

Jonesius, in Epistolam ad Hebræos.

Iohnsonus, in parabolas. Astrologia judiciaria damnata, Institutiones piæ.

Jordanus, Vita.

Jackjonus, Chronologia in fol Duellum Spirituale, de pacificatione. Contemplationes Theologicæ: Substantia Religionis. Imitatio Christi. Diarium hominis Christiani.

K.

Karolus Rex. Opera.

Kelletus, Miscellanea, Sermones.

Kendall; De universali Redemptione contra Iohannem Goodwinum, Sancti Sanciti, seu, de perseverantia Sanctorum.

Knightus, Concordantiæ.

Knoxus, Historia Ecclesiæ Scoticæ, Fol.

King Episcopus. In Ionam.

King Dr. In Orationem Dominicam, clavis Davidis, Nuptiæ agni. Via ad Sionem.

L.

Lakeus Episcopus. Opera in folio.

Larkhamus Thomas, Attributa Dei.

Latimerus Episcopus Conciones.

Laurentius, de Angelis, de Ordinatione, de fide.

Lawsonus, de Sabbatho, Spicilegia.

Leigh Edwardus. Critica Sacra in Vetus & Novum Testamentum. Commentarius in Novum Testamentum, in promissiones Divinas libris quinque Exstimulatio Sanctorum in temporibus malis. Corpus Theologiæ, in Libros Sacræ Scripturæ Poeticos. Felix Consortium, sive apta conjunctio Religionis & Literaturæ, Volumen integrum, comprehendens libros sex, quorum primus agit de Religione in genere, de Religione vera & falsa, cum diversis quæstionibus ejusdem argumenti, diffusis. Secundus de Literatura, ejusque, præstantia & utilitate, de Artibus Liberalibus, præcipuis Linguis, Academiis, Gymnasiis, & Scholis publicis diversarum Nationum. Tertius, quartus, quintus & sextus liber agit in specie de viris in Religione & Literatura eminentibus tum Ecclesiasticis tum Politicis, inter Iudæos & Christianos, antiquos & modernos, Protestantes & Pontificios, & identidem χαρακτηρίζει eorum personas, additque ἐπίκρισιν in eorum opera, ordine Alphabeti-

co,

co, per Edoardum Leigh M.A. Socium Aulæ Magdalenæ Oxonienſis.

Leyus, de Sabbatho, contra Saltmarſchium, de Liturgia, de Mortalitate, de Iuramento & Legibus ſeu Canonibus.

Lifordus Catechiſmus plenior, de Miniſterio, contra errores, Legatum.

Lightfootus, Ioh. Harmonia Veteris & Novi Teſtamenti, ſtricturæ in Exodum, In Novum Teſtamentum. In Acta, Cultus Dei externus in Templis, Conciones: Horæ Hebraicæ.

Linde Humphredus, Vita tuta. Via devia.

LocKierus. Communio Chriſti, ſive Eccleſiæ militantis, ſinceritatis revelatio. Angliæ vulnera, Balſamum pro Anglia & Hibernia ſanguinem reddente.

Lovius Chriſtophorus, de differentibus Gratiæ gradibus. Chriſtianus zelo ardens, Dei via & miſericordia, Gloria Cœli, terrores inferni, vocatio Efficax & Electio, Certamen inter Carnem & Spiritum, Directorium Chriſtianum, mortificatio, caſus hominis naturalis, Remiſsio peccatorum, officium Chriſtianum, cura animæ dejectæ, Catechiſmus, λήτεργία Anglorum. Omnipræſentia Dei, Peccatorum Legatum poſteris aſſignatum.

Luptonus. Meditationes, Vita Chriſti.

LynacKerus. Conſolationes.

M.

Mantonus, in Epiſtolam Iacobi & Iudæ.

Matonus. Redemptio Iſraëlis. Redemptio redemta.

Marburius in Obadiam & Habacucum.

Maſonus, de Miniſterio, de conſcientia, de jejunio, de ἀκροάσ. & πράξει, de æquivocatione, de mendacio, de αὐταρκεία, remedium curarum.

Maxeius: Sermones.

Magnus. De falſis Prophetis, de Vnitate.

Mayerus, In Pentateuchum, in libros Scripturæ Sacræ Hiſtoricos, poëticos; Prophetas Majores & Minores. In Novum Teſtamentum: in Iacobum: In loco difficiliora: Catechiſmum; Antidotum.

Med: Ioſephus: In Apocalypſin; Apoſtaſia ultimorum temporum; Diatriba quatuor voluminibus in 4. Triga, in 2. Epiſtolam Petri.

Milbournus. Manuale mercatorum. Meditationes & preces: Meditationes & Contemplationes, media liberalis ſuſtentationis miniſtrorum. Speculum Martyrum.

MocKetus. Officium & Dignitas.

Montacutius. Vita Chriſti, de Originibus Eccleſiaſticis,

Moreſius, Cabala, contra Atheiſmum. Medulla modernæ Theologiæ. Vindicatio Feſti Metropolitani.

Mor.

Morganus. Chriſtianus diurnus.
Mortonus, Epiſcopus, in Miſſam: Magna Impoſtura: De Providentia.
Mortonus: Triplex ſtatus hominis, limes converſionis.
Moſſumus: Proſpectus Sionis.

N.

Napierus: In Apocalypſin.
Nasbeſius: Via quadruplex, ad vitam beatam.
Negus: de Fide.
Nevilus: Converſio.
Newmannus: Concordantiæ.
Newtonus, Georgius: Expoſitio cum Notis in Caput 17. Iohannis.
Nortonus Iohannes: Apologia pro Nova Anglia: Diſcuſsio inſignis in Theologia Articuli, ſive de paſsione Chriſti, & quæſtione, circa Activam & paſſivam ejus juſtitiam, ventilata: Evangelicus Orthodoxus, ſive Confutatio Errorum: Catechiſmus. Contra Apollonium. Narratio de Eccleſia in Nova Anglia: Nemo præter Chriſtum: Tractatus brevis & doctrina Trementium (ſive Quakers)

O.

Oateſius: In Epiſtolam Iudæ: Opinio Theologorum de Religione · officium parentum Chriſtianorum, obſervationes in Hiſtoriam Nabalis, & Abigaelis: Origo animæ: Ornamentum mulierum.
Owenus, Iohannes: Contra Redemptionem univerſalem, contra Arminianiſmum, officium Paſtoris, perſeverantia Sanctorum, Eſcol: de Morte Chriſti, Conciones, de Iuſtitia Divina, contra Biddleum, de mortificatione peccati, &c de Schiſmate; Status animæ piæ poſt ſeparationem à corpore. Tractatus de Communione cum Deo Patre, Filio & Spiritu Sancto, Perſonis diſtinctè conſideratis. De Divina authoritate, lumine lucidiſsimo, & Virtute efficaciſsima S. Scripturæ, cum reſponſione ad hanc quæſtionem, qua ratione dignoſcere poſsimus Sacras Scripturas eſſe Verbum Dei, cum vindicatione puritatis & Integritatis Textus Hebræi in Veteri, & Græci in N. Teſtamento, in conſiderationibus quibusdam in Prolegomena & Appendicem Bibliorum Polyglottorum, Tractatus de Tentationibus.

P.

Pagetius Guilielmus, Hæreſiographia, Chriſtianographia, de Regimine Eccleſiæ, Hiſtoria Bibliorum, Exemplar Imperfectionum humanarum. Lis præconis, Lis ſenectutis.
Palmerus: Monumenta pietatis, Libertas Chriſtiana, contra Humphredum. Anima

ma tempestuosa tranquillata. Sectarij detractâ larvâ confutati. Defensio Missæ Christianæ.

Parrus. In Epist. ad Romanos. Abba Pater. Fundamenta.

ParKerus, de Cruce.

Peitreus, contra Malonum de Chiliastis.

Pelhamus, in Iohannem.

PecKas: Damna minorum peccatorum.

Pembertonus, Conciones.

Pembelins Guilielmus. opera in folio, in Iohannem, præsertim de Prædestinatione & Iustificatione.

PerKinsus, opera in 3. Volum.

Petrosius. Vox Spiritûs.

Philippus, de Inferno.

Photius. Epistolæ Græcæ & Latinæ, fol.

Piersonus. In Psalmos. Cura seu medela curarum.

Pinchonus, de Vniversali Redemptione. Forma adorationis Iudaica, de Passionibus Christi.

PinKus, Probatio.

Pinschionus, de Sabbatho.

Playferus. Conciones. Praxis Tranquillitatis.

PocoKius, Edwardus. Epistolæ quædã Catholicæ Syriacæ cum translatione & Notis. Specimen Arabicum. Porta Mosis, cum notis Grotius de veritate relig. Christ. Arabicè. Translatio Eutychii Alexandrini Patriarchæ. Carmen Tograi cum versione & notis. Quædam in append. oper. VValton.

Poolus, de Deitate Spiritûs Sancti.

Poolæus. Vindicatio Ordinationis. Expositio effusionis Phialæ quartæ.

Popesius. Vulnus mortale.

Potterus. Petri querela & Magdalenæ lacrymæ In Numerum Apocalypticum 666. Theses, defectus charitatis, de Sabbatho.

PoVVelus. De promissionibus. Experientiæ. Denuntiationes pro pejerantibus.

Prestonus, Iohannes, de Fœdere, de Fide & Charitate, de qualitate Sanctorum, Sceptrum aureum, de Attributis Dei, de Mortificatione, βίος ἄβιος, vita sine vita, quatuor tractatus, conciones coram Rege habitæ, de precibus, de Infirmitatibus Sanctorum. Amor Christi. Reliquiæ ejus operum. Libertas Christiana, plenitudo Christi. Mons Ebal. Theses, de Sacramentis, opera ejus præcipua in epitomen redacta per lemmatum.

Priceus, Vector animarum.

Prideauxius, Iohannes. Lectiones & Conciones, item Orationes Theologicæ. Fasciculus Controversiarum, de precibus. Conciones de Sabbatho.

Primirosius, de Sabbatho, de Sacramentis. Paraphrasis in Iobum. Praxis pietatis,

de homine fideli, de Chriſtianiſmo, Pacificatio inter Lutheranos & Reformatos.

Prinnius, de perpetuitate hominis regenerati, contra potationes in Sanitatem aliorum factas, contra cincinnos in amorem aliorum geſtatos. Hiſtriomaſtix, ſeu, contra ludos Comicos, de inchoatione Sabbathi, de decimis, de Sacramentis, de Magiſtratu.

Priſonerus. Precationes.

Q.

Quarleſius. Iudicium & Miſericordia. Emblemata. Boanerges. Poëmata. Affectiones ſeu Inclinationes.

R.

Ramsdenus. Spicilegia.

Randalus. In Epiſtolam ad Romanos, de Communione cum Deo, de Sacramentis, de Eccleſia.

Readingus, ὁδηγός. De Baptiſmo. Soliloquia Davidis.

Reeveſius. Divinitas, (Theologia) via ad unitatem Chriſtianam.

Reynoldus Edwardus. Tres tractatus, in pſalmum CX. de Sacramento Cœnæ, de facultatibus animæ, in Hoſeam, in Zachariam in Haggæum, Abnegatio ſui ipſius, clypei terræ, pax Eccleſiæ. Animalis homo, verum lucrum, de Epiſcopatu.

Richardſonus Epiſcopus. Sacræ conſolationes. Annotationes à Geneſi usque ad Ezechielem, fol. Eſt ſupplementum annotationum.

Robertus. Clavis Bibliorum, de Sacramentis, evidentia credentium, cor contritum.

Robinſonus Ralph. Chriſtus omnia in omnibus. Alluſiones ad Chriſtum, armatura Spiritualis, Conciones, Specimina, Conciones de vita Chriſti.

Robothamus. In Canticum. Pretioſitas Chriſti.

Robouroughius, de Iuſtificatione.

Rogerius Richardus. In librum Iudicum. Hiſtoria Naamanis. Honos matrimonialis. Samuelis colloquium. Reformatio Legum Eccleſiaſticarum. Exiſtentia Eccleſiæ Proteſtantium.

Rogerius Dedhamenſis. In I. Epiſtolam Petri, de Fide, de charitate, In Parabolas, de Filio prodigo, de ove amiſſa, de obolo amiſſo, de Cive pœnitente. Vinea Paleſtinæ. Bonus Samaritanus. Arbor ſterilis, ſeptem tractatus. In 39. articulos. Catechiſmus practicus, de Sacramentis. Nova cœleſtia. Amicus in ſinu (cordialis) Evidentia hominum piorum ad Cœlum.

Roſſius. Votum religioſum.

Rouſeus. Charitas Chatholica. Mella Patrum, Matrimonium Muſicum. Antiquitates Græcæ, Ars felicitatis.

Rutherfortius Samuel. Triumphus fidei : de fœdere Gratiæ : de Tolerantia. Christus moriens : volumina quædam de Regimine Ecclesiastico.

S.

Saltmarschius. Libera Gratia. Scintillæ sive striduræ gloriæ.
Sandesius. Europæ speculum. Paraphrasis in Psalmos.
Sandersonus Robertus. nunc Episcopus Lincolniensis : Casus conscientiæ diversi, discussi in Schola Theologica, Oxonij, decem lectionibus ; latinè & Anglicè : de obligatione juramenti promissorij : Sermones.
Sambrookus : Tres sermones.
Sarsonus. Analysis in Timotheum.
Scultetus de Episcopatu.
Scudderus. Ambulatio diurna. Oratio Dominica.
Sedgevicius Obadias. Christianus dubitans, quomodo confirmetur : de natura & gratia. Consilium Sardicensi Ecclesiæ datum : peccator humilis solatio demulsus. Deus miracula edens : de fide : de divitiis gratiæ : de Fœdere : Fons reseratus : Expositio cum Notis in Psalmum 33. In parabolam de Filio prodigo Conciones : Anatomia peccatorum secretorum, præsumptionis, dominantium, & in Spiritum Sanctum.
Seldenus, Iohannes. Eutychii Patriarchæ Alexandrini Annales. Notæ in Historiam Eadmeri. Marmora Arundeliana : de Mari clauso libri duo. Vindiciæ maris clausi. De Synedriis Hebræorum tomi tres. Metamorphosis Anglorum. De Dijs Syris. De anno Civili Hebræorum. Vxor Hebræa.
Senaultus. Homo Christianus : Homo lapsus & reus.
Scheeringus. Felicitas cordis. Vita Christi. Ruina navis falsarum Ecclesiarum contra Chamberlainum.
Sheffieldus. De Conscientia. Exortus Solis Iustitiæ.
Shepheardus Thomas. Homo sincerè conversus, homo sanè credens, de Sabbatho. Casus conscientiæ selectiores, de vero Libertatis usu. In parabolam 10. Virginum, contra Ballum.
Shutesius. Sermones de Hagare. In Exodum.
Sibbs. Corroborativa. In Caput primum 2. ad Corinth. Revertens apostata, (relapsus) Radij lucis. Lux, è cœlo. Sacrificia Evangelica, ad Philippenses. Festum gloriosum. Finis Christiani. Viscera aperta Miraculum miraculorum. Conflictus animæ. Felicitas Sanctorum. Calamus contritus. Meta hominum Spiritualium. Meta hominis Christiani. Excellentia Evangelij. Exaltatio Evangelij. Preciosæ promissiones. Anhelatio ad Deum. Meditationes Theologicæ. Sponsa desiderans secundum adventum Sponsi. Fons obsignatus cum sermonibus duobus. Transitus Cœli. Sponsæ serium desiderium. Christi potentia Resurre-

ctionis Christi. Divitiæ gratiæ. Cœlestis collatio inter Christum & Mariam post resurrectionem suam.

Skipponus. de promissionibus, Vota, offendiculum Sacramentale remotum. Sanctorum Zelus adversus altaria peccatorum.

Slatterus. In Epistolam ad Thessalonicenses, in quatuor priora Capita ad Romanos, in Malachiam, Catechismus, in Psalmos, de Sacramentis, in Iudicum cap 5. v 31.

Smith, Henricus Episcopus: Sermones. in Symbolum. Factum Essexiæ. Resipiscentia Davidis: Davidis Vir beatus. Confessus magnus, seu judicium magnum. Admirabiliter conversus homo Eunuchus Æthiops. Sermones, Fulcrum fidelium, Ruina Ecclesiarum falsarum.

Southwvelus: Opera.

Sparéus. Horæ meditationum. Elemosyna Spiritualis, Sanctorum solatium.

Spencerus. Ars Logica. Origen. Cont. Cels.

Spelmannus. Ius Divinum. De non temerandis Ecclesijs. Psalterium Davidis Saxonicum, Synopsis Patrum.

Spotswvodus. Historia Ecclesiæ Scoticæ.

Sprintus, de Sabbatho.

Spurstowus, de promissionibus, Tres sermones.

Squiréus, In Epistolam ad Thessalonicenses. Sermones in certis occasionibus. Dulce Sanctorum sertum.

Staffordus. Dies Salvationis.

Stalbamus, contra Oatesij expositionem Matth. 13. 44. Potentia ex Infirmitate, relatio de Conversione Indorum.

Stockius, in Malachiam, de Attributis.

Stoughtonus. Sermones varij, Definitio Theologiæ, Sacrificium Christianum. Felicitas ultima Seculi, Cœlestis conversatio.

Strodesius. Anatomia mortalitatis.

Strutherus, Observatio Christiana. Schola cordis. Salvatio peccatorum. Legatum sanctorum.

Suttonus. In Epistolam ad Romanos. Vita & mors, de Sacramentis. Falsitas Ecclesiæ Romanæ, Angliæ citationes.

Swvanus. Redde debitum. Speculum mundi. Calamus mensurans.

Swvifius. Ruina & reparatio Regni.

Sydenhamus. De Baptismo. Mysterium Divinitatis, de hypocrisi.

Symus. De Latrone.

Symondus Edoardus. Scripturæ Vindiciæ. Tres tractatus, oculus fixus. Visio & Fides. Casus & Curatio.

Sympsonius. Dictionarium Sacrum. In secundam Epistolam Petri, de Iustificatione. In psalmos.

Sym

Symsonus Edoardus, de Ecclesia. Chronicon Catholicum,
Syngeus, contra Malonum Iesuitam.

T.

Taffinus Ioh, signa filiorum Dei.
Taylor, Ieremias, nunc Episcopus. Casus Conscientiæ fol.
Taylor, Thomas. In Psalmum 32. in Titum, in Acta, in Caput XII. Apocalypseos, in Tentationes, in Typos. Sanctorum progressus. Parabola satoris, de αὐταρκεία: de Resipiscentia, de nova Creatura. Circumspecta ambulatio. Regula Vitæ contra Antinomianos Exercitia Catechetica Custos carceris conversus. Fames Verbi Dei. Iudæ pænitentia; Petri Pœnitentia: Oracula Evangelii: Arbor viridis & arida: modulus pacis: Nicolaitarum doctrina, moderatio in rebus terrenis: excusatio boni Christiani, contrarietas duorum Dominorum: Domus Dei: Character boni Christiani; Votum Iephthæ, nova mappa Romæ: Labor frustraneus, de sequela multitudinis ad malum, principia praxeos: Christi certamen cum Dracone, de electione. Regis balneum, Margarita Evangelij cum speculo fœminarum nobilium. Casus de fuga tempore pestis.
Teatus. Mappa Scripturæ.
Tezerus. Directiones ad vitam piam. Sapientia Christiana.
Tichburnius. Botrus Canaanis.
Tillinghastus. Opus de Generatione. Cognitio temporis.
Timpsonus. Vindicatio Humphredi.
Tombus, de Scandalo. Cōntra Baxterum, de peccato gloriationis in homine.
Tompsonus. Antichristus confutatus. Limes Veritatis,
Topus in Psalmos.
Thorndikius. Ius Ecclesiæ. Conventus Religiosus, Lexicon,
Torschelius, de hypocrisi. Gloria mulierum. Quæstiones duæ. Casus Conscientiæ. Harmonia Bibliorum.
Trappus. In Pentateuchum. In Proverbia, in partem Bibliorum Historicam, in Prophetas minores, in Evangelistas, in Epistolas, verus thesaurus. Signa amoris.
Tucknæus Sermo funebris. Balsamum Gilead. Nemo extra Christum, cum quæstione quid de Ethnicis & idiotis, quoad Salutem eorum statuendum sit, itinera Patriarcharum.
Turnerus, de Iure Ecclesiæ.
Twissus Guilielmus, contra Hoardum, de Sabbatho, Vindiciæ Gratiæ, Conscientia dubitans. Vindicatio Ecclesiæ Anglicanæ, Scripturæ sufficientia ad determinandas omnes fidei materias, contra Pontificios.

V.

Valdeſſous, Conſiderationes Theologicæ.
Vaughanus, de Eccleſia militante pœma.
Venningius. Orthodoxa paradoxa, novum mandatum, myſteria & revelationes. Lac & mel, pars prima & ſecunda. Dehortatio ad inconſtantes : Semita ad veram beatitudinem : Semita ad Cœlum : Memoriale miſericordiæ.
Vdalus, in Lamentationes.
Vinefius, Richardus : Tractatus de Inſtitutione, vera adminiſtratione & receptione Cœnæ Dominicæ.
Virelus, Rationes :(axiomata, fundamenta) Viſibilitas veræ Eccleſiæ.
Vſſerius Iacobus, Archiepiſcopus Armachanus : Corpus Theologiæ. fol. Chronologia V.T. volum. duo : Reſponſum ad Ieſuitæ provocationem : De dogmatibus Gotteſchalci, de primordijs : Epiſtolæ Hibernicæ . Methodus meditationum : Principia : Antiquitates Eccleſiarum Hibernicarum ; Variæ Conciones : Iudicium de Extenſione mortis Chriſti : de Sabbatho : de Græca LXX. Interpretum Verſione ſyntagma : Chronologia Sacra Patriarcharum , Iudicum & Regum &c. de ſucceſsione Eccleſiarum Chriſtianarum in partibus Occidentis , à temporibus Apoſtolorum ad noſtra usque tempora : Hiſtoria Pelagiana.

W.

VValkerus, de Creatione : Clavis Scientiæ, contra Socinianiſmum.
VVallerus : Meditationes Theologicæ.
VVallus : Nemo præter Chriſtum.
VValliſius, contra Hobbéum.
VVardus Samuel Dr & Profeſſor, Collegij Sidnéi Præfectus : Opera Theologica : Sanctus uſus lapidis oneroſi, Sermones : contra Hobbæum : in Matthæum.
VVardnerus ; Lucri amiſsio.
VVarmiſtréus : ὁδηγὸς cœcus : Meditationes : ſal candidus.
VVarrenus : Parſimonia ſpiritualis.
VVarVVicKus : Meditationes.
VVatſonus : Character Chriſtiani : Anatomia cordis : pia αὐτάρκεια.
VValtonus, Brianus, Epiſcopus 1. *Introductio* ad lectionem Linguarum Orientalium Heb. Chald. Samarit. Syriac. Arab. Perſic. Armen. Coptic 2. *conſilium* de earum ſtudio feliciter inſtituendo , & de libris quos in hunc finem ſibi comparare debeant ſtudioſi 3. *Præfatio* de ijsdem Linguis , & de Textuum & verſionum, quæ in Biblijs Polyglottis habentur, antiquitate, authoritate & uſu. 4. Biblia Polyglotta, de quibus poſtea.

VVha-

VVhatelcius. Prototypi: Regeneratio: Redemptio temporis: Advocatus hominis pauperis: Oleum lætitiæ: Vestis curarum: Cautela pro avaris: Agricultura.
VVeakus. Fidelis animosus.
VVebsterus. Destructio Academiarum: cui, ab alio responsum.
VVemseus: opera.
VVellus: Prospectus æternitatis: Anchora spei.
VVestfieldus: sermones.
VVennellius: de Baptismo Infantum vi fœderis.
VVheterelus: sermones quinque.
VVhetfieldus: contra Antinomianos: de Conversione Indorum.
VVhiteus, Franciscus: Contra Fischerum: Directorium ad perfectionem: in Matthæum.
VVhiteus, Iohannes: Orthodoxa Ecclesia: in tria priora capita Geneseos.
VVhillesius. Paradisus cœlestis.
VVilcoxus: sex sermones.
VVilkinsonus. Tres decades Concionum.
VVilkins. Ecclesiastes: Elaboratum opusculum ejusdem generis, sed methodo diversa, de precibus: pulchritudo Providentiæ.
VVilletus, Andreas: In Genesin, Exodum, Leviticum: libros Samuëlis, Danielem, Epistolam ad Romanos: Synopsis Papismi: Tetrastylon Papismi: de Gratia. *Exegetica ejus scripta eruditis valde placent.*
VVilliamus. Optima Religio: de Ecclesia: sex sermones.
VVillisius. Meditationes Theologicæ.
VVilmerus: de Sacramentis.
VVilsonus. In Epistolam ad Romanos: Dictionarium sacrum: Media ad fidem: Sancti, per Vocationem: Zacheus conversus: Disciplina liberorum.
VVingus. Profectus Sanctorum.
VVitherus. Psalmi.
VVoodvvardus. Patrimonium liberorum.
VVoodbrigdus: de Iustificatione.
VVorschippus. Tres sermones.
VVootonus. Fuga à Roma.
VVrightus Abrahamus: Passiones animi: Commentarius Practicus in librum Psalmorum.

Y.

YarrovVesius: Corroborativa.
Yatesius: Imago mundi: Honor domus Dei: Methodus Theologiæ.
Young, Robertus; de Sabbatho: contra ebrietatem; remedium contra contemtum.

tum: Victoria patientiæ: contra pejerationes: remedium præjudicij: præparatio ad Converſionem, Angliæ venenum.

Catalogus Realis. Ita habet Catalogus *Perſonalis*; *Realis* ſequitur, qui ratione τρόπε παιδείας vel eſt *Exegeticus*, vel *Scholaſticus*, isque *Didacticus*, *Elencticus*, *Caſuiſticus*, *Hiſtoricus*. Ab *Exegeſi* exordimur, cui Anglorum ſubſervit induſtria vel *generaliter*, vel *ſpecialiter*. Ad *illam* claſſem pertinent ſcripta, quæ in univerſum elaborata ſunt contextum Sacrum, cujusmodi ſunt, 1. Annotationes Anglicorum Theologorum. 2. Roberti Clavis Bibliorum. 3. Commentaria Iohannis Tropp in Biblia. Duo tamen opera præ cæteris, haberi poſſunt Catholica. *Primò*, Biblia VValtoni Polyglotta; & quia non à quovis ad manus poſſunt haberi, gemminum hoc loco Operis inſeremus indicem; *Ille* ordine Tomos, Tomorúmque materias ſuccinctè exhibebit; *hic* verò uſum, quem vel *generaliter* ad Sc. S. confert intelligentiam, vel *ſpecialiter*, certos reſpicit textus & verſiones enarrabit. *Prioris* ergo hæc ſit anatomia, ut Apparatus præcedat, Textus ſequantur, Appendix denique agmen claudat. In *Apparatu* ſunt 1. *Chronlogia Sacra* à mundo condito ad Templi ſecundi & urbis Hieroſolymitanæ everſionem per Romanos. 2. Tractatus varij de antiquis *Nummis*, *Ponderibus* & *Menſuris* Hebræorum, Græcorum & Latinorum. 3. De *Idiotiſmis* ſive proprietatibus præcipuis Scripturæ S. 4. *Deſcriptio terræ Sanctæ*, cum ipſius tabula chorographica, & Virorum doctorum animadverſionibus in Tabulas Adrichomij. 5. Triſagion, ſive triplex *Templi delineatio*, una ex Scriptura juxta *Villalpandi* deſcriptionem, cum Templi Solomonis fabrica, & partibus ære inciſis, tribus tabulis comprehenſa. altera ex *Ioſephi* mente & diſcriptione; tertia ex Iudæorum *Talmudicorum* deſcriptione, quæ unica tabula exprimuntur. 6. *Hieroſolymæ* Veteris deſcriptio juxta Villalpandum 7. Prolegomena ſpecialia ad Biblia polyglotta ſpectantia, cujusmodi ſunt *a*. de *Linguarum Natura*, Origine, diviſione, numero, mutationibus & uſu. *b*. De *Literis*, ſive Characteribus, ipſorum uſu mirabili, origine & inventione prima, & diverſitate in Linguis præcipuis. *c*. De Lingua *Hebraica*, ejus antiquitate, conſervatione, mutatione, præſtantia & uſu, Characteribus antiquis, punctis ve vocalibus & accentibus. *d*. De *Bibliorum editionibus* præcipuis. *e*. De Bibliorum *Verſionibus*. *f*. De Variantibus Scripturæ *Lectionibus*. g. De textuum Originalium *Integritate* & authoritate. *h*. De *Maſora*, Ceri & Cetib, varijs lectionibus Orientalium & Occidentalium, Ben Aſcher & Ben Nephthali, & Cabbala. *i*. De Verſione *Græca* LXXII. Interpret, aliisque Græcis Verſionibus. *k*. De Verſione *Vulgata Latina*. *l*: De Pentateucho *Samaritano* ejúsque Verſionibus. *m*. De Lingua *Chaldaica* & Verſionibus Chaldaicis. *n*. De Lingua *Syriaca* & Verſionibus Syriacis, *o*. De Lingua *Arabica* & Verſionibus Arabicis. *p*. De Lingua *Æthiopica* & Verſionibus Æthiopicis. *q*. De Lingua *Perſica* & Verſionibus Perſicis. Ad Textum pertinet, *Tomus primus*, ubi *Pentateuchus Hebraicus* cum Verſione Pagnini, *Chaldaicus* cum Verſione, *Samaritano-Hebræus* & *Samaritano*-

mo. Chaldaicus cum versionibus & notatis differentijs; *Syriacus, Arabicus, Graecus*, cum Versionibus, *Latinus* Vulgatus.

Tomus II. ubi libri, *Josuae*, Iudicum, Ruth, Samuelis II. Regum II. Paralipomenon, Esrae, Nehemiae, Esther; *Hebraicè*, cum *Versione*, *Graecè* cum Versione, *Chaldaicè*, cum Versione (exceptis libris Paralipomenon, Nehemiae & Esrae) *Syriacè*, cum Versione, *Arabicè*, cum Versione, *Latinè*, Vulgat.

Tomus III ubi, libri *Iobi*, Psalmorum, Proverbiorum, Ecclesiastae, Cantici Canticorum, Esajae. Ieremiae, Ezechielis, Danielis, Hoseae, Ioëlis, Amosi, Obadiae, Ionae, Micheae, Nahumi, Habacuci, Zephaniae, Haggaei, Zachariae Malachiae, omnes *Hebraicè, Chaldaicè, Syriacè, Arabicè, Graecè*, cum Versione, excepto Daniele, qui nullam habet Paraphrasin Chaldaicam: Psalterium & Canticum etiam *AEthiopicè* sunt versa.

Tomus IV. ubi Libri tum *Apocryphi*, Oratio Manassis *Latinè* & *Graecè*; Esrae tertius, *Latinè, Graecè, Syriacè*: Esrae quartus *Latinè*: Tobiae, *Latinè, Graecè, Hebraicè*, ex Fagij & Munsteri Editione; *Syriacè*; Iudith, *Latinè, Graecè, Syriacè* cum Versione: Esther *Graecè, Latinè*: Sapientia, *Graecè, Latinè, Syriacè, Arabicè*: Ecclesiasticus *Latinè, Graecè, Syriacè, Arabicè*; Epistola 1. & 2. Baruchi, *Latinè, Graecè, Syriacè, Arabicè*: Danielis fragmenta *Latinè, Graecè, Syriacè, Arabicè*: Machabaeorum primus, *Latinè, Graecè, Syriacè*, secundus totidem versionibus, accedit tamen *Arabica*: Tertius, totidem extra Arabicam: tum Canonici, ut Pentateuchus *Chaldaicus* Ionathanis Ben Vziel, Hierosolymitanus; *Persicus* Tausij, uterque cum Versione.

Tomus V. ubi libri Novi Testamenti, *Graecè, Latinè, Syriacè, AEthiopicè*, totius cum Versionibus Latinis. *Persicè*, quatuor Evangelia.

Appendice exhibentur I. Tractatus de Codicum *Hebraeorum varijs lectionibus*, quae Keri & Ketib dicuntur, earum origine & numero &c Item de variantibus lectionibus Orientalium & Occidentalium, Ben Ascher & Ben Nephthali, cum singularum Catalogis, *Parascharum* item & *Haphtharum* Tabulis. II. *Chaldaicae* Paraphraseos Editionis Anglic. cum illa in Biblijs Regijs, collatio, ubi discrepantiae annotantur, cum annotationibus & observationibus doctissimis. III. *Syriacae* Versionis V.T. cum alijs Vetustis Codicibus Syriacis, MSS. Vsserianis, Pocockianis & Cantabrigiensi collatio, cum Notis & observationibus ad loca variantia. IV. Pentateuchus *Samaritanus*, cum textu Hebraico collatus, discrepantiae omnes collectae, loca etiam, in quibus Textus Samaritanus cum Versione Graeca τῶν ὁ convenit, uterque verò ab Hebraeo differt. V. Annotationes & observationes doctissimae in *Psalmos, Canticum Canticorum* & *Novum Testamentum* Versionis *AEthiopicae*. VI. *Annotationes* & Observationes doctissimae ad Textum & Versionem *Samaritanam* spectantes. VII. Annotationes in *Pentateuchum, Persicum*, & in 4. Evangelia Persica. VIII. *Arabica* Versio Pentateuchi, cum R. Saadiae Versione, tam quae in Codicibus MSS. quàm quae in Biblijs Constantinopolitanis extat, collata. IX, *Flam. Nobilij* notae in *Graecam*

H LXXII.

LXXII. Editionem Romanam, in quibus ex Antiquis Ecclesiæ Scriptoribus, & libris tam MSS. quàm impressis *Hebraicis, Græcis, Samaritanis*, *Latinis, Syriacis, chaldaicis*, &c. Textus explicatur, vel confirmatur, quibus varia à Nobilio prætermissa ex Scholijs Romanis, *Iohanne Drusio*, & alijs, vel Latinè tantùm ab ipso ex Græcis scriptoribus eruta, ipsorum scriptorum verbis adductis, sunt adjecta. X. *Editio Romana* LXXII. cum alijs Editionibus hodiernis, *Veneta, Complutensi*, ex quibus reliquæ profluxerunt, & cum quibusdam MSS. exemplaribus collata, omniàque loca variantia collecta. XI Ejusdem collatio cum alijs MSS. vetustissimis, *Cottoniano* per Genesin, *Cantabrigiensi* per libros Chronicorum, *Rupifucaldiano* per Esajam. *Cardinalis Barbarini* per minores Prophetas. XII. Andreæ *Masij* notæ in Iosuam cum Asteriscis, obelis, Lemniscis, Hypolemniscis, &c. ex vetustissimo exemplari Syriaco, ante mille annos exarato, collato. XIII. *Lovaniensium* Theologorum collationes Vulg Lat. V. T. cum alijs exemplaribus, item cum textu Hebraico, Græco, Syriaco, & Latinis Ecclesiæ Patribus. XIV. *Patricij Iunij* annotationes quas paraverat ad Msc. Alexandrini Editionem, in quibus Codicem illum antiquissimum, cum texto Hebraico & Veteribus Ecclesiæ scriptoribus, alijsque Græcis Editionibus confert XV. Ex Viri summi, *Hugonis Grotij* annotatis in *universam Scripturam* Sacram excerpta de locis variantibus cum ejusdem. de singulis judicio XVI. *Variæ lectiones Græcæ* N T. tam quas collegerat *Rob. Stephanus* ex XVI. Codicibus MSS. quàm ex plurimis alijs vetustissimis exemplaribus collectæ, & in unum corpus digestæ. XVII. *Lucæ Brugensis* libelli duo de Græcis & Latinis varietatibus Evangeliorum, & *Lovaniensium Theologorum* collationes Vulg. Lat. N. T. cum Græco, Syriaco contextu & Latinis scriptoribus. XVIII. In *Syriacam Versionem* N T. notæ *Martini Trostij*, ex varijs Codicibus collectæ, cum alijs quibusdam à VValt. nuper adjectis. XIX, *Propriorum nominum* Hebraicorum, Chaldaicorum, Græcorum, explicatio. XX. *Rerum & Verborum* per totam Scripturam Index secundùm libros, Capita & Versus.

Alter *Index*, & textus nobis singulos ordine sistit, & subsidia sive Classes eosdem referandi subministrat. Textus autem in opere hoc occurrunt, I. *Hebraicus*. A. in totius veteris Testamenti libros Canonicos.

B. Ex Apocryphis Hebraicè extat bis Tobias. Ad hunc *textum ejusque explicationem* ex Apparatu pertinent, quæ dicuntur N. VII. S. 4 5. 6. 7. 8. Append vero n. 1. II. *Chaldaicus*, ubi habemus 1. In *Pentateuchum*, Thargum Onkelosi, Ionathanis, Hierosolym. 2. In *Prophetas*, Vzielidis. 3. In *Hagiographa* (exceptis Paraleipomenis, Esdra, Nehemia, Daniele) Iosephi Cæci Huc pertinent in Apparatu N. VII. S. 12. Append N. 2. III. *Samaritano. Hebræus & Chaldæus.* In *Pentateuchum* quem solum agnoscunt. Huc facit, ex Appar. N. VII. S. 11 Append. N 4. & 5. IV *Syriacus* 1. In *Vetus* Testamentum Canonicum. 2. In *Novum* Testamentum Vniversum. 3. In libros *Apocryphos*, exceptis Oratione Manassis

sis, quarto Esræ, Fragmentis Esther: Ex Appar huc refer N.VII.S.13 Append. N 3 V. *Arabicus.* In *Vetus* & *Novum* Testamentum, exceptis libris quibusdam Apocryphis, Oratione Manassis, Esræ tertio & quarto, Iudith, Fragmentis Estheræ, primo & tertio Macchab. Apparat. N.VII. S.14. Append. N,VIII. VI. *Persicus.* 1. In *Pentateuchum.* 2. In *Evangelia* quatuor. Appar. N VII.S.16.Append.N.VII. VII. *Æthiopicus.* 1. In *Psalterium.* 2. In *Canticum Canticorum.* 3. Totum *Novum Testamentum.* Apparat.N.VII.S.15.Append.N.VI. VIII. *Græcus.* In *Vetus* & *Novum* Testamentum, libros Canonicos & Apocryphos, excepto libro Esræ quarto. Appar.N 7 S 9. Append N.9.10 11.12.14. IX. *Latinus* 1, *Pagnini* interlinearis 2. *Vulgatus.* 3. quilibet textus ferè suam habet versionem. Apparat. N.7.S.5 10. de Vulgata Latina Append N 13. Porrò notæ cæteræ inserviunt vel utrique Testamento, ut in *Apparat.* Num. a. de *Linguis*, b. *Literis* Append.N.5.c. de *Versionibus* n.7.de *Originalium textuum integritate* 10.De *Versione Vulgata* 12. *Chaldaica* 13. *Syriaca* 14. *Arabica* 15. *Æthiopica* 16. *Persica*, &c. Append.N 15.Et Hugonis Grotij: N.15.Vel *Veteri* tantùm, in Apparat. n.3. de *Linguis* Heb.4 de *Editionibus*: N.6.de *variantibus lectionibus*.N.8 de *Masora*, Keri & Ketibh. N.9 de Versionibus *Græcis*. N.II Pentateucho *Samaritano* Append. N.I. de codicum variorum varijs lectionibus &c. Vel *Novo* tantùm, Append. N, 16. Variæ lectiones Græcæ N, 17 Lucæ Brugensis varietates Evangeliorum &c. N 18. In Syriacam Versionem notæ Trostij, annotationes in quatuor Evangelia Persica. &c. *Præparatoriæ* & *Isagogicæ* in Vniversum contextum Notæ concernunt A Historiam sacram, *Appar.* N.1.5. B Nummos, pondera, &c. N.2.C.Idiotismos sc.S. 3 D Descriptionem terræ sanctæ, N.4. E.Trisagion 1 N.5.F Hierosolymæ Veteris descriptionem. N.6. G Explicationem Nominum Propriorum Append. N.19 H Indicem rerum & verborum Scripturæ, N.20 Quibus accedit Lexicon Alterum opus Theologiæ Exegeticæ Catholicum est Critica sacra novem magnis in folio constans voluminibus Londini, sex Typographorum opera conjunctâ impressum. Qui collatis aliquot annorum laboribus illud accurârunt Authores, sunt Iohannes & Richardus Pearson, Antonius Scattergoud & Franciscus Goiddman. Textus quidem Biblicus non recensetur, Singulorum tamen capitum & versiculorum numerus ex ordine notatur, & singulis accurata serie Criticæ annotationes subjiciuntur, ex sequentibus, quos ordine Alphabethico dabimus distinctos, Scriptoribus concinnatæ. *Ader*, Guilhel. *Allatius*, Leo, *Amama*, Sixtinus. *Badvellus*, *Bayne*, Rodolphus. *Bertramus* Cornelius, *Brerevvood*, Edu. *Burgensis*, Lucas, *Buter*, Ioh. *Caninius*, Angelus, *Camero*, *Capelli*, Ludovicus & Iacobus, *Clarius*, Isidor. *Castalio*, *Cloppenburgius*, *Codurcus*, Philipp. *Cunæus*, Pet. *Drusius*, Iohannes, *Erasmus*. *Faber* Nicolaus, *Fagius* Paulus, *Forerius* Franciscus, *Freberus*, *Fullerus* Nicolaus, *Gentilis*, Albericus, Gothofredus, Iacobus, *Grotius*, Hugo, *Gualtperius*, Otto, *Gregorius*, Iohannes, *Hæschelius*, David; *Helvicus*, Christoph. *Mostus*, Matth. *Van der Linden*, An-

Critica Sacra.

H 2 ton-

ton. *Livelæus*, Edoard. *Klebitius*, Guilhel. *Masius* Andreas, *Moncæus*, Franciſcus *Munſterus*, Sebaſtianus, *Montanus*, Arias. De Muis, Simeon. *Nebriſſenſis*, Antonius. *Pithœus* Petrus, *Pricæus* Iohannes, *Petitus*, Samuel *Ruttersbuſius*, Greg. *Rotbardus* Michaël, *Revius* Iacob. in Vallam. *Scaliger*, Ioſephus, *Scultetus* Araham; *Stephanus*. Henricus; *Schickhardus*, *Stunica*, Iac. Lopides. *Vatablus*, Franciſcus, *Varrerius*, Caſpar, Villalpandus; *Uſſerius*; *VVienn*, Matthæus. *Zegerus*, Nicolaus; *VVaſerus*, Caſparus.

Specialis Catalogus eos enarrat authores, qui in ſingulos diſtinctè Sacræ Scripturæ libros Canonicos ſcripſerunt Commentaria, quales ſunt,

In *Pentateuchum* Henricus Ainsworth. Arthus jackſonus. Ep. Babingtonus.
In *Geneſin*. Andreas VVilletus. D. Shutt. D. VVheatlæus.
In *Exodum*. VVilletus. Arthur Lake, in cap. XIX.
In *Leviticum*. VVilletus.
In *Numer*. Guilielmus Atterſol.
In *Ioſuam*. Arthur Iackſon. Iohann. Mayerus.
In *Iudicum*. Ioh Mayer. Richardus Rogerius.
In *Ruth*. Ioh Mayer, Thomas Fullerus. D Topſelius.
In *libros Samuelis*. Ioh. Mayer. Andreas VVilletus.
In *lib Reg. Chron. & Eſram*. Ioh. Mayer.
In *Nehemiam*, Ioh. Mayer. D. Pilkington.
In *Eſther*. Iohan. Mayer.
In *Iobum*. Ioſephus Caryl, 12. conſtat voluminibus, in quarto.
In *pſalmos*, Henricus Ainsworth. Dixſonus. VVilioxus. Ioh. Foord. Robertus Rothocus. Ab. VVright.
In *Proverbia*. Robertus Baynus. Thomas Cartwrightus. Ioh. Dod, Robertus Holcot. D. Iermin. VVyliox. Fr. Taylour, D. Mayer.
In *Eccleſiaſten*. Hugo Broughthonus. Thomas Grangerus, Guilielmus Pemble, Ioh Cottonus. D. Iermin.
In *Canticum*. Henricus Ainsworth. Thom. Brightmannus. Ioh. Cottonus. Paulus Scherlogus. D. Robothamus. D. VVilliam Guild. D. Richardus Sibbſius.
In *Ieſajam*, D. Day: in folio.
In *Threnos Ieremiæ*. Iohannes Vdal. Hugo Broughtonus.
In *Ezechielem*. Guil. Greenhill, continuatur hodie, jam conſtat 4. voluminibus in quarto, ad caput usque trigeſimum.
In *Danielem*. Hugo Broughton, Andreas VVillet, D. Parkerus. D. Huettus.
In *Prophet. minores*. D. Ioh. Mayer. Iohannes Hutchinſonius, Scotus.
In *Hoſeam*. Richardus Sibbſius. Ieremias Bourroughs.
In *Ioëlem*. D. Topſelius.
In *Obadiam*. D Edwardus Marbury.
In *Ionam*. Ep iſcopus King. Epiſcopus Abbotus.

In

In *Habakuk*. Guil. Atterfol. D.Marbury.M.Strong.
In *Haggæum*. Ioh.Rainoldus.
In *Zachariam*. Guil Pemble, Edwardus Reinolds, nunc Episcopus Norwicensis.
In *Malachiam*. Richardus Stock.Guilielmus Slaterus.
In 4. *Evangelia*. Thomas Cartvvrightus.Ioh.Mayer.Ioh.Trap.D.Ligthfoot.
In *Evangel.Matthæi*. D.VVard,David Dixonus.
In *Evangel. Ioh*. Iohannes Hutchinsonus.
In *Acta*,Ioh.Mayer.Ioh.Trap.
Ad *Roman*.Stapletonus D.Edioth.D.Parr. D.VVilson. Andreas VVilletus.Edvvardus Eltonus.
Ad *Corinth*. Dr.Day. Guilielmus Slaterus.Thom. Stapletonus, Dr,Richardus Sibbsius,M.Clements.
Ad *Galatas*.Guil.Perkinsus Robert.Rollocus.
Ad *Ephes*.Paulus Bainesius.Robert Rollocus.Rob.Bodius.
Ad *Philipp*.Henricus Airay.
Ad *Coloss*. Nic Byfield.Thom Cartvvrightus.Ioh. Davenantius, Edvvardus Eltonus,Robertus Rollocus,Paulus Bamesius.
Ad *Thessalon*.Dr.Guil Slaterus,Ioh, Iuellus, Robertus Rollocus,Petrus Stevartius.Mr.Bradshavv.
Ad *Timotheum*.Dr.Barlovv.
Ad *Titum*.Thomas Vaylour.
Ad *Philem*.Guil.Atterfol Daniel Dyke.
Ad *Hebræos*. David Dixon. D.Lushingtonus, D.Gouge. Episcopus Iones, D.Bourroughs.
In *Iacob*.Ioh.Mayer.Thomas Mantonus.
In 1. *Petri*. D.Rogerius Dedhamensis, Nicolaus Byfield, Iohann VVinkelmannus.
In 2. *Petri*, Thomas Adami. D. Sympsonius.
In 1. *Iohannis*. Iohannes Cottonus. D.Hardie.
In *Epist. Iudæ*. Guil.Perkinsus, Andreas VVilletus. Thomas Mantonus, Guilelmus Ienkinsus. Samuel Oats.
In *Apocalypsin*. D. Alabaster. Thom.Brightmannus,Guil.Covvperus. D.Dentius, D. Forbesius, Iosephus Mede. Guil. Perkinsus in 3.priora cap. D. Stevens. D Napierus,Scotus.

Scholastici,qui Methodo Scholastica,id est, artificiali scripserunt, sunt vel *Topici*, qui locos communes ordine pertractant, sive omnes, sive quosdam; (de quibus postea) vel *Catechetici*, ut sunt Catechismus Iohannis Ball, Pauli Bailij, Thomæ Cartvvrighti,Guil Fenneri,Guil. Atterfol, Richardi Baxteri, Samuelis Crekij. Episcopi Andreæ, Archiepiscopi Vsserij. *Elenchtici* alij 1. *Pontificios* op- 2. *Scholastici*.

pugnârunt, ut Amesius, Perkinsus, Prideauxius, Raynoldus, Usserius VVhitakerus: quo pertinent Colloquia & Disputationes Abboti & Episcopij, Chillingvvorthi & Knotti: Iuveli & Hardingi: Raynoldi & Harti: VVhitj & Fischeri Humfredi & Duræi, VVhitakeri & Campiani, &c. Alij 2. *Socinianos*, Cheynellus in Historia Socinianorum, & de Trinitate. Alij 3. *Remonstrantes*, sive *Arminianos*, Abbotus, Amesius contra Grevench. Bayleus Antidot contra Arminianos. Davenantius Episcopus animadvers. in Hoarduin, D Featlæus in Pelagio redivivo. Huttonus Episcopus. Twissus in Vindicijs Alij 4 *Anabaptistas*, Ainsvvorth, Baxter, Baylæus, Blackius, Brinsléus, Cockius, Cottonus, Featlæus, Geréus, Husseus, Marschall Alij 5. *Antinomos*, Gerèus contra Crispum, & Historia Antinomorum: Burgesius, Gatakerus, Thomas Bedford, VVilhel. Hindus, de usu legis Moralis, D. Taylor, Sedgvvickus &c. Alij 6. *Episcopos*, & regimen Episcopale, Paulus Bayn, Cathervvod in altari Damasceno, Thomas Cartvvricht, Parckerus, Smectymnus. Alij 7. *defenderunt Episcopos*, Bancroft, Bilson, Dovvnham, VVhitgift, Hallus Episcopi: Burgesius, Mason, Haylin, Taylour, Doctores. Alij 8 *presbyterianos*: jus Divinum regiminis Ecclesiastici Ministrorum Londinensium, Vindiciæ Bailij, Responsum ad D Bramhill, Pagetti defensio regiminis Ecclesiastici, Assertio Gillispy regiminis Scotici. Alij 9 *contrà*: onus Isachar: Declaratio de regimine Ecclesiastico Presbyteriali: Bramhill contra regimen Scoticum: Matt. Sutlivius de Presbyterio. Alij 10. contra *Independentes*, Ballus, Eduvvarti argumenta & Apologiæ, Baylius, Stevvardus, Hudsonus, Hearleus, Rathbandus. Alij 11. *pro Independentibus* scripserunt, Ainsvvorth, Cam, Robinsonus, Cotton clavis Ecclesiæ: Ioh. Goodvvyn responsum ad Antapologiam: Matheri & Thomsoni responsum ad Hearlæum, VVelli responsum ad Rathbardum. Ioh. Beverley contra Hornbeckium Alij 12. pro *Tremulis*, ut Amesij & Foxijs quædam ab agyrtis malefe-riatis hinc inde sparsa: Foxij oratio ad Regem Carolum II. Alij 13. contra, ut Iohannes Timsonus, &c.

3. Casuistici.

Casuistici plures sunt. Præter Guilielmum Amesium, Guilielmum Perkinsum, Henricum Hammondum, varios in scriptis & Commentarijs suis Casus pertractârunt Theologi sequentes: Lancelotus Andreas, Episcopus VVintoniensis, &c. Episcopus Babingtonus, Paulus Bainesius, Dentius, Iohannes Dod, Robertus Cleaverus: D. Greenvvood: Henricus King: Iohannes Mayerus: Thomas Adami: Nicolaus Bifield: Arthur Iacksonus: Edoardus Eltonus: D. Robertus Vinesius: Guilielmus Attersol. Thomas Hall: D. Gougius: Dr. Hookerus: D. Hayvvood: Dr. Gill: Ieremias Dyke: Guilielmus Pemble: Dr. Bradschavv: Episcopus Iosephus Hall: Mr. Scharrock: Cartvvrightus: Episcopus Ieremias Taylour &c. Et quia casus ad quatuor capita Catechetica referri commodè possunt, extant in 1. Orationem Dominicam, Andreas Episcopus, Babingtonus Episcopus, Bainesius, Dentius, Dodus,

Dr. Gou-

Dr Goughius, Groenhout, Henricus King, Ioh. Mayer; Perkinsus. In 2. Symbolum. Thomas Adami, Babingtonus: Bifeild: Iacksonus: Mayerus, Perkinsus. In 3. Decalogum. Lancellotus Andreas, Babingtonus, Dod, Eltonus, Mayerus, Perkinsus. In 4 doctrinam de Sacramentis, VVilhelmus Attersol &c. de his postea in Indice Alphabetico.

Historici celeberrimi sont Vsserius, Edoard. Simsonius. *Alphabeticus* etiam rerum sive Materiarum adornari potest Index, qui in Theologia, Practica præcipuè, propterea negligi non debet, ut ad manum statim haberi possint authorum qui de themate nostris usibus servituro, scripserunt, nomina, quósque non Angli modo ipsi, sed & exteri Theologi cæteris præferunt. Ita, verbi gratia de 1. *Abnegatione sui ipsius*, Reynoldus Dr. in Matth. 16. v. 24. Hookerus: Ieremias Bourroughs, Abnegatio sui, Mosis electio: Dr. Prestonus, abnegatio sui, Susceptio crucis; Dr Hammondus. De 2. *Æquitate*: Perkinsius; de æquitate Christiana: Dr. Sandersonus, conciones ad Magistratum: Dr. Donnus in Roman. 13. v 7. De 3. *Affectibus*: Reynoldus; Tractatus de Passionibus seu affectibus: Guilielmus Fennerus, de affectibus: Thomas VVrightus, de passionibus animi. De 4. *Amicitia*, Dr Donnus in Rom. 12. 20. De 5. *Animæ immortalitate*, Kenelmus Digbæus, Ioh. Iacksonus defensio immortalitatis animæ. De 6. *Apostasia*; Guilielmus Pembleus: Thomas Goodvvynus, Apostasiæ periculum. Dr. Featlæus in Ezechiel. 18 24. Medus, de Apostasia ultimorum temporum. De 7. *Arbitrio*, Perkinsius, de libera Dei gratia, & libero hominis arbitrio. Iohannes Bradfordus, Colloquium inter Prædestinationem & liberum Arbitrium. Iohannes Veronus, Tractatu de Libero Arbitrio. De 8. *Atheismo* Smithæus, Sagittæ, Martinus Fotherbæus. Atheo-mastix Iohannes VVeemust de Atheo. De 9. *Avaritia*, Dr. Prestonus, Remedia contra avaritiam: Dr. Stoughtonus Baruci lacrymæ apertæ: Robertus Harrisus, Remedia contra Avaritiam, Ieremias Dyke, Antidotum contra Avaritiam. De 10. *Αὐθάδεια*: Rogerius, Historia Naamanis, Dyke, de Corde, Episcopus Hallus de magno Impostore, in Ierem. 17 9. Dovvnhamus, Spiritualis statio. De 11. *Αὐτάρκεια*, Dr. Taylour, Episcopus Hallus, Henricus Masonus, Burroughus.

A. Alphabeticus index materiarum, addi potest, & cur.

B. De 1. *Baptismo*, Rogerius, Dr. Burgesius, de Regeneratione Baptismi, Iohannes Dovvn, de fide infantum, Samuel Hieronus, de baptismo Eunuchi Actor 8. 36. 37 De 2. *Bono summo*, Reynoldus tractatus tres, Dr. Stoughtonus, Beatitudo hominis. Ius justificatorũ ad beatitudinem; Robertus Boltonus, tractatus de vera felicitate. Iohannes Dovvnhamus, de varietate rerum mundanarum. De 1. *Cælibatu*, Smithæus; Iohannes Dovvnhamus. De 2. *Certitudine salutis*, Colesius, Certitudo piorum, Greenhamus, Signa hominis justificati, Certa electionis signa, Perkinsius, Tractatus declarans sitne homo in statu gratiæ, nec ne, Tractatus alius, solvens casum, unde homo scire possit, se ex filiis

C.

lijs Dei eſſe: Samuel Hieronus, Demonſtratio adoptionis in 1. Ioh. 3. 1. Adoptio Spiritualis 1 Ioh 3. 1. In 1. Theſſ. 5. v. 19. Byfieldus, Signa hominis pij & impij, Certitudo amoris Divini & Salutis humanæ, Timotheus Rogerius, Ius juſtificatorum ad cœlum, Robbertus, de Iure Fidelium, VVilhelmus VVhateleus, de Agno Dei. De 3. *charitate*, Dr. Preſtonus, de Charitate, Guilielmus Pembleus, Charitas Chriſtiani, Dr. Sanderſonus in 1. Timoth 4 4. Pinckius, probatio Charitatis Chriſtianæ, Dr. Donnus in 1. Cor. 16. 22. De 4. *christo*. Vſſerius Archiepiſ. de Incarnatione Chriſti, Caſaubonus, de eadem, Dr. Iackſonus, de Humiliatione Filij Dei, Thomas Godvvynus, De Chriſti morte, reſurrectione & aſcenſione, Andreas Epiſcopus, Lakæus Epiſcopus, Dr. Donnus, Sermones Natales & Paſsionales, Bilſonus Epiſcopus, de Paſsione Chriſti, Henricus Iacobus, de Paſsione Chriſti. De 5. *cœna Domini*. Ieremias Dyke, dignus communicans, Rogerius, Dodus, Dr. Preſtonus, Samuel Boltonus, Guil. Pembleus, Introductio ad Sacramentum, Guilielmus Bradſchavv, præparatio ad communicationem corporis & ſanguinis Chriſti: Thomas Mortonus, de Cœna Domini, Dr Goughius, de eadem: Dr. Reynoldus: Meditationes de Cœna Domini, Guilielmus Couperus, Præparatio: Guilielmus Fennerus. pœna indignè communicantium: Officium Communicantium: Cudvvorthus, de vera notitia S. Cœnæ: Iohannes Dovvnhamus contra Transſubſtantiationem: Philippus Goodvvynus. De 6. *cognitione Dei* Perkinſius, declaratio veri modi cognoſcendi Chriſtum crucifixum: Guilielmus Pemble: Malum ignorantiæ: Dr. Featlæus in 1. Cor. 2. 2. De 7. *conſcientia*: Perkinſius, Tractatus de Conſcientia: Samuel VVardus, Balſamum Gileaditicum: Ieremias Dyke, Guilielmus Fennerus, Dr. Hammondus, Harriſius, Iudæ miſeria in Matth. 27. 3, Sancti Pauli Exploratio, ejusdem fiducia Act. 21. 16. Acquiſita, cuſtodita & uſurpata bona conſcientia in Heb. 13. 18. Richardus Bernhardus, Chriſtiani attendite ad conſcientiam: Schefieldus, bona conſcientia fortiſſimum munimentum. De 8. *creatione*: Georgius VValkerus, de externis Dei operibus, Thomas Iackſonus.

D. De 1. *Deſertione*, Symondus, de ſtatu & curatione animæ deſertæ: Robertus Boltonus, Inſtructio pro afflictis conſcientijs, Dr. Sibbſius, propria animæ pugna, arundo conquaſſata: Greenhamus: Conſolationes pro afflictis Conſcientijs: Garrovvus, ſolatium Principale: Ioh. Hayvvardus: fortis auxiliator, Thomas Goodvvynus: Filius lucis, VVhateleus, oleum lætitiæ. De 2. *Deo*, *Attributis Dei*, &c. Dr. Preſtonus, Tractatus de eſſentia Divina, ejusque attributis ſive proprietatibus, Edoardus Leigh, Tractatus de Deitate, Samuel Hieronus, Poſteriora Iehovæ, Dr. Iackſonus, Tractatus de Eſſentia Divina & ejus attributis, Thomas Mortonus, Tractatus de Natura Divina, Ieremias Burroughus, Dominus Zebaoth, Ioſua Meedus: Sanctificatio nominis Divini, Dr. Preſtonus, de plenitudine Dei, Richardus Stockius, Tractatus de

Ac-

Attributis Dei: Dr. Cheynelius: Hugo Broughtonus de Trinitate: Hillus, selectio ex Zanchio de Tribus Elohim. De 3. *Divortio* Edmundus Buntelus, de Divortio ob adulterium, &c. novum vinculum: Miltoni, Tractatus, Vindicatio, Tetracheedon, Dove. De 4. *Dubitatione*; Babingtonus Episcopus, Perkinsij pugna inter carnem & Spiritum: Dr. Sandersonus in Rom 14 23.

De 1. *Ebrietate*; Harrisius, Poculum ebriosi in Ies 5 11 Ioh. Dovvnhamus, contra ebrietatem. De 2. *Ecclesia*; Dr. Fieldus: Dr. Iacksonus: Episcopus Mortonus: Iohannes Randallus: Dr. Prestonus, de Ecclesiæ dignitate & officio. De 3. *Eleemosyna*. Iohannes Dovvnhamus, Intercessio pro pauperibus: Goll. VVhateleus, Advocatus pauperum: Episcopus Andreas & Episcopus Hallus in 1. Timoth. 6. 17. Robertus Harrisius, Vetus Religio. De 4. *Errore*; Samuel Boltonus, de Errore: Burroughus, Irenicum: Davenantius Episcopus; adhortatio ad communionem.

De 1. *Famæ defensione*, Greenhamus in Proverb. 22. v. 1. Gatakerus in Ecclesiastæ cap. 7. v. 1. De 2. *Fœdere Gratiæ*, Dr. Prestonus, Ioh. Cottonus, Ioh. Ballus, Bulklens de Fœdere Evangelico, Episcopus Dovvnhamus, de Fœdere Gratiæ, Harrisius, Tractatus de Fœdere. De 3. *Fide*, Ioh. VVilsonus, Media ad fidem: Thomas Ballus: Dr. Prestonus, Pembelius, D Iacksonus, Ioh. Dovvnhamus, Iohannes Cottonus & Samuel VVardus de vita fidei, Ezech. Culvervvellus, Tractatus de Fide, Thomas Goodvvinus, Motiva ad fidem, Perkinsius, in Heb 11. Granum Sinapi, Thomas Shepheardus, Sanus credens, (sanus fidelis) De 4. *Fiducia*, Harrisius, Davidis solatium in Ziklag.

De 1. *Gaudio*, Gatakerus in Psalmum 97. v. 11. Guil. Couperus: Cœlum G. apertum: Dr. Donnus in Psalm. 32. 10 11. De 2. *Gratiæ progressu*, Thomas Goodvvinus, de accremento in gratia: Dr. Taylor, de progressu Sanctorum: Obadias Sedguoickius, consilium Christi ad Ecclesiam suam militantem.

De 1. *Hæresi*, sermones varij Sedgevvickii, Crangordij, Vinesij, Clarkij, &c. De 2. *Homine*; Ioh VVeemus, Delineatio (pictura) hominis: Antonius Nixonus, de dignitate hominis, De 3. *Homicidio*, Sym, Præservatica vitæ: Dr Donnus, βιοθάνατος. De 4. *Hospitalitate*, Dalechampus, de Liberalitate Christiana. De 5. *Humilitate*; Cavvdreus, Humilitas Sanctorum: Featlæus in Matth. 5. 3. Episcopus Hallus, de casu superbiæ, in Proverb. 29 23.

De 1. *Idololatria*; Ioh. VVeemus de Idololatria: Perkinsius: Cautela contra Idololatriam ultimorum temporum. De 2. *Iejunio religioso*, Masonus de Christianorum & Epicuræorum jejunio, variæ conciones de jejunio coram Parlamento habitæ. De 3. *Integritate*, vide, de *Æquitate*. De 4. *Ira*, Greenhamus de *Ira*, Iohannes Dovvnhamus, Tractatus contra iram. De 5. *Iudicio ultimo*: Greenvvodus, de die universalis judicij: Samuel Smit, de adventu magno: Guil. Fenner, Iudicium mundi latum per Sanctos: Guil. Attersol, Tuba Dei; Iosephus Medus, de Prophetia Petri concernente secundum Christi

I ad-

adverſum. De 6. *Iuramento*: Epiſcopus Andreas in Ierem. 4.v.2. Ioh. Dovvnhamus contra pejerationes, Dr Sanderſonus, de obligatione Iuramenti promiſſorij. De 7 *Iuſtificatione*, Epiſcopus Dovvnhamus, Guil. Pembelius, Forbeſius, Ioh. Godvvinus, Richardus Baxterus, Aphoriſmi de Iuramento.

L. De 1. *Lege*, Iohannes VVeemus, expoſitio legis Cerimonialis & Iudicialis. De 2. *Lege Morali*, Commentatores in decalogum, Ioh. Reynoldus, de uſu Legis, Iohannes VVeemus de Lege Morali. De 3. *Libertate Chriſtiana* Ioh. Dovvnhamus, de Libertate Chriſtiana, Dr. Sanderſonus, in 1 Petri 2.16. Sam. Boltonus, de veris limitibus Chriſtianæ Libertatis, Guil. Pembelius, de ſervitute peccati, de uſu ſervitutis Dei.

M. De 1. *Magia* Perkinſius, diſcurſus de damnabili magia, Ioh. VVeemus, Tractatus de Magia, Iacobus Rex, Dæmonologia, Ioh Cottæ, probatio magiæ, Scotus, Revelatio veneficarum. De 2. *Meditatione*, Couperus, Regimen meditationum, Thomas Goodvvinus, de vanitate cogitationum, Perkinſius, de cogitationibus hominum, Cottonus, Chriſtiana Commiſsio, in Prov 24.3. Guil. Fennerus, de uſu & utilitate Divinarum Meditationum, Cohibitio Variarum & malarum cogitationum. De 3. *Mendacio*, Ioh Dovvnhamus contra mendacia. De 4 *Miniſterio*, Perkinſius, de Vocatione Miniſtrorum, D. Stoughtonus, de Miniſtrorum dignitate & officio, Sam. Hieronus, de Spirituali piſcatura, de dignitate concionum Miniſtri Apologia, *Bovvelus*, de Paſtore Evangelico. De 5. *Morte & Mortalitate*, Perkinſius Tractatus de arte bene moriendi, Mancheſter al mondo, contemplatio de morte & immortalitate Robertus Harriſius, Samuelis quietus Barzillai, Samuel Hieronus, utiles meditationes de mortalitate in Phil 1.2.3. Guilielmus Couperus, μαργαρμὸς θανάτου, ſermones funebres, collecti ſub titulo θρηνοικὸν. Byfieldus, medela contra timorem mortis, Samuel Crookus, de morte ſubacta. De 6. *Mortificatione*, Dr. Preſtonus, de Mortificatione peccati, de humiliatione, de Sceptro aureo, Cottonus, de mortali peccatorum vulnere in Act 2.v 37. VVoolfalus de Mortificatione, Robertus Boltonus, de medijs ad humiliationem.

P. De 1. *Pacis ſtudio*: Dr Donnus in Rom 12.v.20. De 2. *Pace animi*, Robertus Harriſius, de beatitudine Spiritus pacifici; in Proverb 18.14. De 3. *Patientia*; Guil Couperus, Laus patientiæ, Ioungius. De 4. *Peccato & ejus ſpeciebus*; Reynoldus, de Vitioſitate peccati, Thomas Goodvvinus, de Magnificatione peccati, Byfieldus, regulæ concernentes noſtra peccata, Dr Sibbſius, homo mortuus naturâ, in Eph 2.v.1. Sam Hoardus, de præfractis peccatis, Ieremias Dyke, de extinctione Spiritus, Dr Hammondus, Dr. Preſtonus, de infirmitatibus ſanctorum, Guil. Bradſchavv de peccato in Spiritum Sanctum, Dr Donnus in Matth. 12.31 Ioh. Denisonus, Sebaſtianus Benefieldus, Henricus Hoddesdonus, Ioh Meredithus, criminale peccatum contra Spiritum S. Dr. Goughius, tres ſagittæ, quatuor noviſsima, Thomas Bacttus, tonitru Iudiciorum

nitum Dei. De 5 *perseverantia*, Dr. Benefieldus, de Perseverantia, Cottacerus in Apocal 2 10. Obed Sedgevvickus, in Apocal 3 2 3. De 6. *pænitentia* Dr Taylor, Daniel Dyke, Stockius, Arthur, Dentius, Perkinsius, adhortatio ad pœnitentiam, de Natura & praxi pœnitentiæ, Dr. Prestonus, Iudæ pœnitentia, Pauli conversio, Ioh. Cottonus via ad vitam, sive, totum conversionis opus, Thomas Shepheardus, vere conversus, Hoekerus, de animæ præparatione, probatione, exaltatione unione & insitione, Episcopus Laveus, VVilhelmus Couperus, Samuel Hieronus, Hildershamus, scriptores in Psalmum LI. Dr. Hammondus, de pœnitentia, Guil. Fennerus, periculum circa procrastinationem pœnitentiæ. De 7 *politico obsequio* Episcopus Bilsonus de subjectione, Episcopus Hallus, Politica, Samuel Hieronus in Luc. 20 25. Dr. Feurnius, plenius responsum Scriptura & rationes, Tractatus de Monarchijs, Perkinsius, de recta ratione gubernandi familiam secundùm Scripturam, Dodus, regimen domesticum, Thomas Pagettus, Institutiones de officijs familiæ, Episcopus Hallus, Oeconomica, Dr Gougeus, de officijs domesticis, Gatakerus in Proverb. 18. 22. cap 19. 14. & Coloss. 3. 18. Samuel Hieronus in Matth. 9. 15 Ruth. 4 11. 12. De 8. *polygamia*, Beza, de Polygamia, Edmundus Bunnius, Miltonus, Dove, vide *divortium*. De 9. *prædestinatione*, Cottonus, Dr. Tvvissus, Perkinsius, de modo & ordine Prædestinationis, Ioh. Ailvvardus, Ioh. Veronius, Apologia de Prædestinatione. De 10. Precibus, Dr. Prestonus, quotidianum Sanctorum sacrificium, Robertus Harrisius, Petri aulaudata tristitia, Thomas Goodvvynus, utilitas precum, Thomas Ballus & Iohannes Cottonus, de statis precum formulis, Giffordus, Greenhamodus, Ioh Medus, Preces compositæ. De 11. *providentia Dei*, Thomas Iackfonus, Guil. Pembleus, Providens, Georg. VValkerus, Angelus Dei providentia, Dr Hakvvelus, Apologia, Dr Gougeus, de Latitudine Divinæ Providentiæ, Ioh. Veronius, Tractatus de Providentia Divina, Ioh. VVilkinsonus, decus Providentiæ.

De *quiete Sanctorum*, Robertus Boltonus: Baxterus; Sanctorum quies. Q.

De 1. *Redemptione* Stalhamus, contra Vniversalem Redemptionem. Ioh. R. Ovvenus, de Morte Christi. De 2. *Religione*, Edoardus Breerevvoodus, scrutinium, Pagettus Christianographia; Edvvinus Sandisus, recensio de statu Religionis. De 3. *Resurrectione*, Episcopus Lakeus, Episcopus Andreas, Dr Donnus, conciones Paschales.

De 1. *Sabbatho*, Brerevvoodus & Byfieldus. Dr. Tvvissus de Moralitate S. quarti præcepti Primrosius, Leigh, Ioh. Sprintius, Ironsideus, Caudræus, Palmerus Sabbathum redivivum, Episcopus VVhitæus alij. De 2 *sacrilegio*, Episcopus Andreas, Iacobus Sempilus, Episcopus Carletonus, Seldenus, Robertus Tillesleus, Stephanus Nettlesius, Henricus Spelmannus, Treleinicus. De 3. *Sacrificijs* Guildus, Moses & Aaron revelatus, Dr Teylor de Figuris. De 4 *Sacramentis*, varij particulares tractatus Locor. Comm. De 5 *sancti*

ficatione, Dr. Preftonus de qualitate fanctorum, Iohannes Dovvnhamus, Status Spiritualis, Scudderus, Chriftiani ambulatio quotidiana, Robertus Boltonus, Inftitutiones ad bene ambulandum, Brinslæus, Vigilantia vera, Paulus Bainefius, Inftructiones ad praxin pietatis. De 6. *Scriptura*, Iohannes Goodvvinus, de authoritate Divina Scripturæ, Francifcus Robertus, Clavis Scripturæ, Iohannes VVeemus, Exercitatio demonftrans necefsitatem, authoritatem, finceritatem & perfpicuitatem Scripturæ;, ejusdem Chriftiana Synagoga, de differenti lectione, judicio difcretionis fano, translatione & collatione S. Scripturarum, Edoardus Leigh, de authoritate, translationibus, fine, proprietatibus, explicationibus Scripturæ, Samuel Hieronus, de dignitate Scripturæ, Nicolaus Byfieldus, Inftitutio ad privatam Scripturæ S lectionem, Epifcopus Gevvelus, Tractatus de Scriptura, Ioh. VVhetæus, de via ad arborem vitæ, in certis regulis de utili Scripturæ S. lectione. De 7. *Scandalo*, Ieremias Dyke de malitia execrationum. (cóntumeliarum) Totnbefius de calumnijs, Dr. Hamnondus, de fcandalo. De 8. *Scortatione*, Ioh. Dovvnhamus, Dr. Preftonus in Coloff. 3. v 5. De 9. *Sinceritate*, Dr. Preftonus, de hominis finceritate, Gatakerus in Pfalm. 97. 11 Hookerus in 2. Timoth 3 5. Dr. Sanderfonus 1. Reg. 21. 29 Genef 20. 6. Epifcopus Hallus Hypocrita, in 2. Timoth. 5. 3. Sam. Hieronus, de revelatione hypocrifeos Math 3. 10. De 10. *Sorte*, Gatakerus, de fortibus ludicris; Tractat. ad Bamfordum, Ioh. Dovvnhamus, Excufatio licentiæ fortis inter ludendum. De 11. *fuperftitione*, Dr. Hammondus, de fuperftitione & ἐθελοθρησκεία. De 12. *fufpicione*, Epifcopus Hallus, ad Ioh. 7 v. 24. Dr. Sanderfonus ad Rom. 14 v. 3.

T. De 1. *Tentationibus*, Epifcopus Hallus, Balfamum Gileaditicum, Hughius, virga arida florens, Ioh. Dovvnhamus, Conflictus Spiritualis, Paulus Bainefius: Confolationes & Inftitutiones in Tentationibus. De 2. *Teftamento Novo*, Reynoldus in Pfalm 110. de excellentia & efficacia Evangelij, Dr. Sibbfius, de præftantia Evangelfij fupra Legem, ad 2. Cor. 3. 17. 18. De 3. *Timore Domini*, Greenhamus de Timore Domini, Dr. Donnus in 1. Pet. 1. 17. Guil. Cafus, de natura & necefsitate Timoris Domini.

V. De 1. *Verbi Dei auditu*, Mafonus, Ieremias Dyke, de vero ufu & efu Verbi Divini, Epifcopus Andreas, in Iacobi cap. 1. v. 22. Iohannes Dovvnhamus, de efficacia lectionis. De 2. *Vigilantia*, Gatakerus in Marc. 13. 37. Ioh Dovvnhamus, contra fecuritatem, Dr. Sibbfius, de Inquifitione Dei, in Ierem. 8. 6. 7. Samuel Hieronus, remedia contra fecuritatem, Guil. Fennerus, de Chrifti claffico ad dormientes fanctos, Ioh. Rogerius, difcurfus de Vigilantia Chriftiana. De 3. *Vivificatione*, VVhetalæus, Novum præceptum, Epifcopus Couperus, Anatomia Chriftiani, Samuel Hieronus, de Veteri & novo homine, ad Ioh. cap. 3. v. 6. Thomas Mortonus, de Regeneratione, Dr. Taylour, Nova Creatura, Regium lavacrum regenerationis.

De

De *zelo*, Burgesius Ignis Sanctuarij, Bovvelus in Iohan 2. 17. Dr. Sibbius potentia victrix, in Matth 11. 12. Greenhamus, in Apocal 3. v. 19.

CAP. IV.

HYPOMNEMATA IN COLLIGENdis Bibliothecis observanda generalia.

1. *ὑπόμνημα primum* & *secundum*, de Bibliothecarum colligendarum initio. 2. *Tertium* de fine Bibliothecarum 3. *Quartum* de varijs Editionibus. 4. *Quintum* de magnis operibus tam conjunctim, quàm partibus eorum divisim. 5. *Sextum* de textu, cujusque authoris, Originali. 6. *Septimum* de conjunctione veterum & recentiorum. 7. *Octavum* de varietate authorum: 8. *Nonum* de usu Bibliothecarum.

Etsi *Naudæus*, alijque antehac rationem colligendarum Bibliothecarum ostenderunt planam satis & expeditam, non tamen actum nos acturos speramus, si, postquam semel hanc suscepimus provinciam, pauca quædam subjicianus ὑπομνήματα, quorum *primum* est: *Initium, sive fundamentum Bibliotheca sit integra aliqua, etsi non usque adeò vel magna, vel pretiosa Bibliotheca, ab aliis collecta.* Rationes non sunt obscuræ. Hypomnema. 1. Nimis lenti sunt illi progressus, ubi sigillatim proceditur. Et, nisi fundamentum sit solidum, ipsa quoque debilior erit superstructio. 2. In Bibliothecis integris multa reperiuntur vel veterum, vel mediæ ætatis scriptorum, opera; quæ in Bibliopol'js aut rarò, aut magno pretio extant. E. G. qui *Zuinglij* jam habere desiderat scripta, Bibliopolia (uno fortè adhuc & altero excepto) consulere non debet, sive quod distracta sint exemplaria, sive quod vel unus ille author majoris æstimetur, quam Doctorum (quos inter Zuinglius) numerus simul comparatus, non contemnendus. Non elegantia involucrorum, aut novitas scriptorum, sed varietas & bonitas authorum pretium confert Bibliothecæ. 3. Ita fit, ut una aliqua Bibliotheca, multarum sit compendiosa continuatio. Hac conditione factum, ut paupertinæ meæ Bibliothecæ origines accersere possim ab

ipſa Reformatione. Unde & magna librorum meorum pars [illegible] Celeberrimorum Ecclesiæ & Scholæ noſtræ Miniſtrorum [illegible] inde ab incunabulis Reformationis. In *Seneca* meo E. G. manus occurrit *Zuinglij* Reformatoris, in Biblijs Hebræis Venetis elegantiſſimis, & *Tito Livio*, *Bullingeri*. *Gualtheri*, *Lavateri*, *Hoſpiniani*, *Stu* [illegible], [illegible] *lfiorum*, *F*[illegible], [illegible], *Eglini*, *Froſchovveri*, *Pantaleonis*, *&c.* opera, quæ magnam partem, iis [illegible]us ante me, poſſeſſoribus fuerunt oblata, *οἰκείας χειρὸς* proprium habent Characterem. Atq. verò hoc ipſum inſigne Bibliothecæ ornamentum eſt. Vel Principibus [illegible]tiora ſunt monumenta literaria, ab authoribus oblata, ubi authographi ſignum accedat. Hoc ipſum obſervo *ὑπόμνημα* magnifieri à *Naudæo* l. c. p. 109. additque, hanc cauſam eſſe, cur tanti æſtimârit Poſſevinus Bibliothecam Cardinalis, de Ioyeuſe, quòd ex tribus illa, quarum una Pithæi fuit, eſſet collecta. His [illegible] creviſſe Venetam, Regiam Scoriacenſem, Ambroſianam: Illam acceſſione Bibliothecæ Beſſarionis: [illegible]iam Hurtadi de Mendoza, [illegible] nonaginta ſarcinis, ex naufragio Pinelli: Nec aliam rationem fuiſſe Leidenſis, aliarumve, quæ additamentis ejusmodi maximum acceperint incrementum.

II. II. *Quòd ſi vero deſiderium colligendæ Bibliothecæ tantam moram non ferat, ut opportunitatem faciendi initium ab alia aliqua exſpectare liceat, Bibliothecarius de perfectione partium ante omnia ſollicitus ſit, & tumdemum de complemento graduum.* Operam igitur dabit, ut in qualibet Facultate, Scientia & Arte paucos habeat authores qui, quod multis alijs opuſculis traditur ſparſim, uno aliquo volumine exhibeant conjunctim. Et certum eſt, Biblioithecam non contemnendam, uſibúsque privatis ſufficientem, non adeò magno conſtare librorum numero. Meo judicio Theologus habebit Bibliothecam, ſi in Theologia *Topica* ſibi dé uno tantum proſpexerit *Vo*[illegible], *VVendelini*, *Altingi*, *&c.* Compendio, & tum vel *Calvinum*, vel Petrum *Martyrem* [illegible]diderit. In *exegetica* vel *Pareus* ſuffecerit, vel iterum [illegible], qui non modò rem ipſam [illegible] tè tradit, ſed & phraſin Theologicam, Miniſtro, ſuppeditat: acceſſione tamen [illegible] aliquo Biblico *Piſcatoris* aut *R*[illegible]*vane*[illegible]. In *Hiſtorijs*, Læti Cluverij, Carionis, vel Ionſtoni ſatisfecerint compendium. Ubi tamen mores, Rerumpublicarum formas, religionis diverſam ad noſtra ferè tempora intueri libeat faciem, *Archontologia Coſmica* abundè id præſtat. Univerſum Philoſophiæ Oceanum captui noſtro feliciter accommodavit *Alſtedius* in Encyclopædia. Bibliothecam *Hebræam*, ſtudijs Theologicis apparatam poſſidebit, qui, [illegible] Editione Bibliorum Hebraica, Interlineari, Theſaurum & Lexicon Buxtorfij conjunxerit. *Rabbinicam* vero, vel tres quatuorve, (ſi Lexicon Rabbinico Talmudicum præſuppoſuerim) conſtituunt boni authores, in *Grammaticis* Kimchius; in *ritibus* & ceremonijs Majmonides, yel Epitomator ejus, R. *Levi Barze-*

lonita

... quem magno habeat loco Celeb. L. Empereur ... Abarbenel, quem cæteris omnibus prætulerim, in ... Zachariæ, vel Zemach David. Eadem ratio ... est Bibliothecæ Grammatica Erpenij, ... Golij, Lexicon ... ex Libris ... Versiones Psalterij, & N. Testamenti ... Elmacinus, & Batricides eam subministrabunt suppellectilem, ad quam superiori seculo aspirare multi non fuissent ausi. Et tamen hæc omnia usque adeo magno pretio non comparantur. Eadem Methodus obtineat in Iurisprudentia, ... &c. in quibus ubi initium factum fuerit ab ijs authoribus, qui à Bibliotheca abesse non possunt, cæteri cum tempore & commodo sequentur. Ubi vero planè tum ... varia est librorum corrasio, & de numero tantùm, non vero pretio cogitat Bibliothecarius, notorium nimis prodit ἀῤῥωςίας nævum, & dignus vix est, qui his curandis mercibus destinetur: quid huic observationi in curtæ meæ supellectilis collectione tribuerim postea videbimus. Sic ... Bibliothecam extruit universalem ... Lib. cit p. 43 & Theologicam quidem generalem ex Biblijs, Patribus & Concilijs. Positivam, vero ex Lyrano Hugone, Tostato, Salmerone Scholasticam, ex Thoma, Occamo, Durando, Petro Lombardo, Henrico de Gandavo, Alexandro de Ales, Guil Romano, Alberto Magno, Aureolo, Borleo, Capreolo, Majore, Vasquezio, Suarezio: Iuris civilis & canonici ex Baldo, Bartolo, Cujacio, Alciato, Molinæo Medicam, ex Hipocrate Galeno, Paulo Ægineta, Aetio, Tralliano, Avicenna, Avenzoar, Fernelio: Astrologicam, ex Ptolomeo, Firmico, Ifa..., Cardano, Stoflero, Gaurico, Iunctino. Opticam, ex Halhazeno, Vitellio, Baccono, Aguilonio. Arithmeticam, ex Diophante, Boetio, Iordano, Tartaglia, Stifeo. Luca Burgensi, Villefranchio: De insomnijs, Antemidoro, Abumaasare, Synesio, Cardano, &c.

III. Quia *Usus Bibliothecæ est, ut de quolibet studiorum genere mutos consulere possimus præceptores, & ad quoslibet vitæ casus eosdem adhibere; ita Bibliotheca instruatur, ut nihil, quod necessarium videatur, desit.* Quanquam inter publicam & privatam Bibliothecam multum sit discriminis. In illa proportio Facultatum, quoad fieri potest, esse debet. In hac ita una aliqua Facultas excellet, ut tamen reliquæ non negligantur. Mihi curæ fuit, ut, quamvis ad rem Theologicam omnia referrem, cæteri tamen ab ea scriptores, qui quoquo modo ad eam reducuntur, sive προπαιδευτικῶς, sive ἑπομένως, non abessent. Unde quinque distinctis classibus materialem Bibliothecæ Catalogum proposui. *Prima* scripta exhibet Theologica: *secunda* Philologica, eaque tum Linguarum, tum Historiarum: *Tertia* Iuridico-Politica: *Quarta* Medica: *Quinta* Philosophica. III.

IV. *In Bibliothecis Editionum diversitas, non est postremo loco habenda.*

benda. Quemadmodum diverſa ejusdem ſcripti exemplaria Bibliothecam potius onerant quàm vel juvant vel ornant; ita certum eſt, ejusdem libri vel auctoris diverſas Editiones inſignem in Bibliothecis habere uſum. Faciam initium à *Biblijs* Hebraicis: Iactat *Bellarminus*, ſe in Codice, *uno* tamen tantùm, *Gen*. 3. v. 15 pro הוא *ipſe*, vel *ipſum*, legiſſe היא *ipſa*. Non indicat Editionem: Plantiniana eſt una illa, interlinearis, de anno 1572. ubi tamen pro היא in fraudis notorium indicem legimus הוה. Neque caſu, ſed conſulto hoc factum eſſe, teſtatur, præter [a] *Raphelengium*, ipſe quoque *Lucas Brugenſis*. Hanc certè Editionem Bibliorum, ne cum emendatiori quidem debet permutare, quisquis obtinere, aut quolibet eam pretio redimere poteſt. Tales enim in ipſam S. Sc. fraudes & impoſturæ ita ſunt comparatæ, ut vel in lucem productæ auctorem reddant paraclytum. Quo, ἐν παρόδῳ, referimus *Hieronymi Xavieri* Evangelicam Hiſtoriam Perſicam, quæ tot manifeſtæ fraudis habet notas & Characteres, ut an patronum habeat, qui vel excuſare fuerit auſus facinus, nedum quidem potuerim reſcire. Cùm prodijſſet illa Leidæ, quæſita ſtatim fuit a *Iodoco Kedd.*, Ieſuita, amiciſsimis ad magnum virum datis literis: cui, poſtquam me, quid expediret, ille rogâſſet, ingenuè dixi, operæ omnino pretium eſſe, ut cum illo communicetur, ceu κάλιςον κόραχ@ ὤον. In Latinis Editionibus Vulgatis multùm prodeſt, habere diverſas Editiones, tam ante, quàm poſt Concilium Tridentinum excuſas, ut quibus mutationibus obnoxia fuerit ſola Vulgata, & quam in eodem Regno Papiſtico diverſæ fuerint leges, manifeſtius appareat. Certum eſt, plures; non *varias* modò, ſed & *contradictorias*, in Vulgato Codice extare lectiones, quàm quæ conciliari hactenus potuerint. *Bibliorum* præſertim *Germanicorum* optem hîc ea diligenter conquiri & aſſervari exemplaria, quæ ipſam Reformationem præcedunt diverſa, tum ut pateat, Translationum ſtudium ne ſuperioribus quidem ſeculis, quod quidam ex adverſarijs pertendunt, fuiſſe ignotum, tum etiam, ut Translatorum libertas, ijs os obthuret, qui hodie vel leviſsimam mutationem Translationum, ſacrilegam putant.

A *Biblijs* pergimus ad *Patres*: Non loquimur jam de gradibus perfectionis, quibus aliæ alias præcurrunt Editiones, hanc enim materiam ſpeciali tractationi *Bibliothecæ Theologicæ* reſervabimus. Illud tantùm monemus, ita miſerè fuiſſe nonnullas defœdatas, ut eas in Bibliotheca poſsidere, ſit adverſarios habere αὐτοκατακρίτȣς. Talis eſt caſtrata illa *Editio Ambroſij*, de qua *Franciſcus* [b] *Iunius*, quòd integræ paginæ à Franciſcanis diſpunctæ & aliæ ſubſtitutæ fuerint. Tales ſunt Cypriani Editiones Gryphij & Morelli, à quibus [c] *Pamelius* ſæpe abit. *Multum enim intereſt nôſſe, ex qua Bibliotheca prima*

[a] Vide Theſ. Philol. p. 123. Et Sixt. Am. Cenſur. in vulg. [b] Analect. P1. p. 345. [c] Ib p. 342.

... prodierint Editiones, ut alibi monuimus, falsariorumque fraudem clarius attigimus. Quæ in recentiorum scriptorum diversis Editionibus occurrat varietas, ex Indice librorum prohibitorum facilè apparet. *Ludovici Vivis* supra jam meminimus. Cum antehac *Alphonsi de Castro* libri XIV. adversus hæreses ex Typographeo Badiano 1534. fuissent oblati, magno Theologo valde placuerunt, quòd editio hæc esset multis partibus absolutior. Legimus lib. 1 c 4. *Omnis homo errare potest in fide, etiamsi Papa sit. Non enim credo aliquem esse adeò impudentem Papæ assentatorem, ut ei tribuere hoc velit, ut nec errare, aut in Interpretatione Sacrarum literarum hallucinari possit. Nam, cùm constet, plures eorum adeò illiteratos esse, ut Grammaticam penitùs ignorent, qui fit, ut Sacras literas interpretari possint?* Ita habet Editio nostra, quæ totidem verbis frustra alibi quæras. In *Hebraicis* cumprimis libris lacunæ sunt frequentes. Citavi ex Editione *Lublin.* quædam de Missa Pontificia ἀξιομνημονευτα in explicatione Verb. *Hoc est corpus meum*, [a] ex R. Iosepho Albo, at Veneti, quorum exemplar ego habeo, verba illa, metu, in quam facilè incurrere potuissent, pœnæ, omiserunt. Prout constat plerosque in Europa excusos *Hebræorum* libros, Talmudicos, Elencticos & Leiturgicos esse castratos. Quæ de Christo Servatore, Christianorum religione, regione, authoritate &c. egerunt, in paucis occurrunt exemplaribus; spatijs tamen relictis defectus haud obscurè indicatur, quem ex MSS. magna nuper cura restituit [b] Celeb. *Pocokius*, cujus beneficio deinceps Hebræorum Commentatores integri legi possunt, & sublatis conjecturis genuina reponi lectio. Sed & suum cuique non rarò restituit Editionum diversitas. Multi hodie fœtus sibi temerè supponunt, quos magna cum molestia & labore, elaborârunt alij. Qui *Hyperium* legerit, de studio Theologico rectè formando, facilè deprehendet, quod, qui post ipsum, *Villavincentius*, Augustinianus de eadem scripsit materia, illius, etsi Theologi Reformati, vitulâ arârit. Qui *Cluverij* Geographiam Latinam, originariam, cum nupera Gallica contulerit, inveniet protinus, *Maronianum* illud occini optimo Cluverio: *sic vos non vobis* &c. Incidi nuper in magni cujusdam Viri commentaria, ad cujus præfationem alius, mihi satis nota, egregij Theologi manu fuit scriptum: Dis hat N. allein auß Hr. Rudolph Gualther (scl. transferieret; vnd gedenckt seinen mit keinem wort nit: das zuerbarmen ist. His omnibus varietas Editionum colophonem imponit.

VI. *Etsi integra Scriptorum homogeneorum haberi possunt corpora, non tamen propterea separatæ partium Editiones, ceu superfluæ, ostracismo sunt eliminandæ.* Rectè quidem monet *Naudæus*, scriptores

[a] Ennead. pag. 116. [b] Miscell. ad Port. Mos. c. 8.

ptores, quorum de eadem materia extant integra ſyſtemata (cujusmodi ſunt *Talmud, Concilia, Bibliotheca Patrum, Theſaurus Criticus, Scriptores Germanici, Turcici, Hiſpanici, Gallici, Catalogus Teſtium Veritatis, Monarchia Imperij, Opus magnum de balneis, Authores Gynaciorum, de morbo Neapolitano, Rhetores antiqui, Grammatici Veteres, Oratores Græciæ, flores Doctorum, corpus Poëtarum* &c.) ante omnia Bibliothecis eſſe inſerenda, ſeparata tamen ſive Poëtarum, ſive Hiſtoricorum, ſive Patrum opera negligi non debent, quæ ut plurimum vel ſunt emendatiora, vel auctiora, vel notis illuſtrata. Ita *Thalmudis* diſtinctæ prodierunt *Maſſictot* ſeu tractatus, cum Verſione Latina & variorum Notis. *Poëtæ* etiam tam Latini quàm Græci, modò cum notis & obſervationibus, modò abſque ijs, ex emendatiſsimis tamen exemplaribus caſtigati prodierunt diviſim. *In Patribus* idem eveniſſe animadvertimus. Tempore Reformationis *Chryſoſtomi* quædam ſeparatim placuerunt Homiliæ, quòd tempori illi maximè inſervirent. Ex *Auguſtino* Ludovicus Vives libros de Civitate Dei delegit, tanquam ampliſsimum diffuſæ ſuæ eruditionis exercendæ campum. Sic ex *Ariſtotelis* operibus aliud alij placuit. Cur Reformatorum opuſcula ſeparatim colligi debeant, ſupra monuimus. Non ergò, ſi *Auguſtinum* poſsideas integrum, ex Editione, quæ Notas Vivis non habet, negligi debet aut ſuperv acaneus æſtimari diſtinctus Ludovici Vivis, de Civitate Dei Tomus, aut Danæi tractatus ad *Quod vult Deum*, de Hæreſibus: præterquam quòd diſtractis ejusmodi Tomis (qui abſque vel ſumtu, vel moleſtia poſſunt cuſtodiri) integra ſæpe exemplaria poſſunt compleri, quod ſemel atque iterum hactenus mihi contigit. Nupero bello Germ[illegible]co diſtractæ Bibliothecæ variam experiri debuerunt ſortem. Non ſempe[illegible]gna & tomis diſtincta in portum potuerunt ſubduci corpora: ſingulis vix luctari aut emergere datum fuiſſe fragmentis, eventus probavit. Singula ergò tam diu, ubi fieri poteſt, colligantur, membra, donec ſuo tempore in integram iterum, magna cum gratia, recipiantur compagem. Non ſunt hæc ἀδύνατα, aut σπανίως γινόμενα, ſed quæ literas tractantibus frequentiùs eveniunt.

VII. *Suâ quisque Linguâ author habetor.* Rationes ſunt manifeſtæ 1. Tutiùs ex ipſo fonte bibuntur aquæ. 2. Controverſijs de authoris mente obortis, non alia afferri poteſt medicina, quàm ex fontibus ipſis. Quod *Bellarminus* & alij, ne Hebræis quidem denegant ſcriptis. 3. Tranſlationes ſæpe vitioſæ ſunt, corruptæ, falſatæ. *Trecenta ſeptuaginta* diverſarum verſionum & Editionum haberi Biblia (quot quidem habuiſſe Hagæ Comitum D. *de Paue* in Bibliotheca ſua 9351 libris in fol. conſtante, magnus nos nuper amicus monuit) deſtitui vero exemplari Hebraico, ὕστερον πρότερον eſt. Rivulorum co

piam

plam numerus hic præ se fert, sed fontem nondum ostendit. *Patrum* [a] Versiones, quàm vario fuerint exagitatæ fato, alibi diximus. De *Alkorani* Versione Veteri Latina *Scaligeri*, aliorúmque querelæ satis sunt notæ. *Avicenna*, disertissimus Scriptor Arabicus, ita sæpe indoctorum Interpretum luere debuit insciuam, ut displicere multis [b] ceperit. 4. Nulla adeo Lingua felix, quæ aliarum aut efficaciam, aut Emphasin possit exprimere. *Sic itaque* (verba sunt I. C. Scaligeri de subtilit. ad Cardan. Exerc. 294.) *censeo, Venere propria, quasique nativo cujusque Linguæ decore foveri sententias quasdam, subnixasque certis, ut ita dicam, idiomatismi fulturis sustinere: quam in aliam quasi coloniam si deducas, iidem sane sint cives, gratiam pristinæ commendationis non retinebunt. Hoc ita profecto demum est, atque si frænum imponas bovi: Sunt pigmenta quædam Hispanicæ argutiæ, Thusciæ altiloquentiæ, Gallicæ Veneris, Germanici impetus; quæ si cum exteris commutentur; sensus quidem manet, flexus commensúsque verborum, vel numerorum amittit vegetum nitorem illum, illamque lucis elegantiam, quibus eminebant in auribus indigenarum &c.* 5. Eandem necessitatem observârunt alij, qui de Bibliothecis scripserunt. Inserendi sunt, aliorum Iudicio, Veteres & novi authores consideratione digni, sua quisque Lingua, & Idiomate, Biblia & Rabbini *Hebraicè*, Patres *Græcè* & *Latinè*, Avicenna *Arabicè*. Bocacius, Dantes, Petrarcha *Italice*. Recte Neque tamen propterea Versiones sunt negligendæ, tum ut ijs ceu corticibus juventur imperitiores, tum ut de Interpretum sive fide, sive peritia & dexteritate liceat facere judicium, tum denique, ut, quibus Linguæ Originariæ sunt ignotæ, res tamen, beneficio Interpretationum, fieri possint notæ.

VIII. *Recentiores, propter Veterum sive authoritatem, sive antiquitatem, non sunt negligendi.* Quemadmodum scriptores nonnulli adeò superstitiosi sunt Tulliani eloquij admiratores, ut sordeat, quicquid pater ille facundiæ Romanæ, non tanquam cibum præmansum ingerit. *Videbam* (verba sunt *Dominici Nani Mirabellij* Præfat. ad Polyantheam an. Chr. 1517. editam) *nonnullos Scripturam Sacram irridentes, & quicquid Maroniano Ciceronianóque caret lepore, ita dedignantes, sola aurium delectatione allectos, ut etiam contra Catholicam Veritatem interdum sentirent.* Ita & ἀρχαιομανίᾳ quidam usque adeò profundè laborant, ut non existiment, eâdem locari posse sede Veteres Interpretes Aristotelicos

[a] Anal. P. 1. pag. 339. [b] Ibid. pag. 294.

telicos, cum recentioribus aut intermedijs, *Zabarela*, *Piccolomi.* *Achill.*, *Pomponatio*, *Liceto*, *Cremonensi*: *Alciatum*, *Tiraquellum*, *Cujacium*, *Molinaeum* cum Codice & Digestis: *Summam Alexandri* de Ales, *Henrici de Gandavo* cum Thoma: *Clavium*, *Maurolicum*, & *Vietam* cum Euclide & Archimede: *Montanum*, *Charonum*, *Verulamium*, cum Seneca & Plutarcho: *Fernelium*, *Sylvanum*, *Fuchsium*, *Cardanum*, cum Galeno & Avicenna: *Erasmum*, *Casaubonum*, *Scaligerum*, *Salmasium*, cum Varrone: *Comineum*, *Guicciardinum*, *Sleidanum*, cum Tito Livio, Cornelio Tacito: *Ariostum*, *Tassum*, *du Bertas*, cum Homero & Virgilio. &c. Habent quidem *Veteres* non obscuram & masculi sermonis, defœcati ingenij laudem, & antiquitatis prærogativam; *Recentiores* verò & δι᾽ ὑστέρων φροντίδων augmentum: & eruditionis ex optimorum authorum collatione institutæ, eóque diffusæ, addunt condimentum. Et cùm *Solinus* præ alijs placuerit Salmasio *nudus*, in quo spatiosam suam exerceret mentem, cur nobis à Salmasio tot modis vestitus & exornatus displiceat?

Scribite scriptores cui pagina scripta Solini est,

Judice me, scripti circulus orbis erit: sic Barlæus.

Ita, antiquis *Scripturarum* Interpretibus, salvum suum cupimus & illibatum honorem. Nolumus, cum alijs, dubitare, utrum præstitisset, *Origenem* & *Hieronymum* Commentarijs suis nunquam admovisse manum, quàm quòd nimia allegoromaniâ luxuriarint. Iudicium etiam *Lutheri* de Commentarijs Melanchthonis in Epistolam ad Romanos authoris benigniori relinquimus explicationi, hoc tamen ingenuè fatemur, turpiter se daturum, quisquis veterum authoritate ita fuerit fascinatus, ut recentioribus Scripturæ tractatoribus, in Bibliotheca sua, post veteres, nullum concedere vellet locum. Habent sua quæque ætates fata & vicissitudines. Ad Scripturas autem clarè, & dilucidè ex fontibus originalibus explicandas, vix ullum fuit opportunius tempus aut felicius quàm ex quo Linguarum Orientalium studium, cum sobrio Philosophiæ usu conjungi cœpit. Hæc enim duo, quàm sint necessariæ reserandi Scripturæ promptuarij claves, alibi prolixiùs monuimus. Habet namque antiquitas plus sæpe sive venerationis sive admirationis, quàm soliditatis aut succi, quod absque injuria dictum volumus eorum, quibus augustum Patrum nomen in alijs libenter tribuimus.

VIII. *Selectus Interpretum, potiùs in lectione privata, quàm collectione publica debet institui.* Aliorum consilium est, selectum optimorum Interpretum, (qualis est, inquit *Naudæus*, *Pererius* in Genesin, *Villalpandus* in Ezechielem, *Maldonatus* in Evangelia, *Monlorius*, & *Zabarella* in Analytica, *Scaliger* in Historiam Plantarum Theophrasti, *Proclus* & *Marsilius Ficinus* in Platonem, *Alexander* & *Themistius* in Aristotelem, *Cluniacensis* & *Rivalius* in Archimedem, *Campanus* in Euclidem, *Cardanus* in Ptolemæum,) in adornandis Bibliothecis esse instituendum. Non displicet monitum, sobriè intellectum (ut

vel

vel ea probant, quæ p. 70 præmisimus) putamus tamen 1. In Bibliothecis potius contractis & privatis, quam amplis, locupletibus & publicis, quæ, *Oceani instar*, non delicatos tantùm & pretiosos, sed & spinosos & viliores capiunt pisces, locum illud habere. 2. Non καὶ ἀντίθεσιν *oppositionem*, sed ὑπόθεσιν *suppositionem* admittendum. Ita præmittendos veteranos in prima acie, ut tamen tyronibus statio non denegetur. Imò & lixis atque calonibus inter impedimenta sua sedes est. 3. In lectione potiùs & imitatione, quàm collectione Bibliorum hanc observandam Methodum. Certum enim est, etiam inferiorum authorum, commentatorum præsertim curam non posse abjici. Nam opposita, juxta se posita, magis elucescunt, non ex quantitate, aut nominum Majestate hic (enim *Musculus* sæpe *Leoni* palmam præfert, & *Anser* olori) sed qualitate, & internis animi dotibus æstimanda Bibliotheca, publica cumprimis, Pharmacopolio similis esse debet, quæ vel abjectissimis, & quorum vix intra decennium usus est, pyxidem suam destinat medicamentis. Non *utilitati* tantùm, sed & *curiositati* & *jucunditati* sæpe est satisfaciendum abijs, qui ψυχῆς ἰατρεῖον *animi medicinam* (quæ antiquissimæ Olymanduæ Bibliothecæ fronti verba inscripta fuisse, ex Diodoro Siculo discimus) sibi commissam jactant.

IX. *Etsi Bibliothecarum* θύραι *esse debent* ἄφθονοι, *opera tamen danda est, ut pluribus illa & diu servire possint.* Non debere esse Bibliothecas, *theatra*, quæ oculos tantùm pascant, ne quidem monitore habet opus, *Quid fortuna juvat, si non conceditur usus?* Sint ergo Bibliothecæ publicæ cumprimis, patulæ, hominumque potius honesto usui, quàm blattarum & tinearum exponantur esui. Opera tamen danda, ut diu durent, diùque prodesse possint. Experientia docet, malam nonnunquam gratiam benefactoribus eos rependisse, quibus promiscuè aditus ad Bibliothecas patuit. Non eadem egressi sunt fide semper, qua fuerunt intromissi facilitate. Vnde celeberrimæ per orbem Bibliothecæ, suas, vel leges, vel inscriptiones habent προφυλακτικάς, quibus fraudem omnem & sacrilegas manus abesse jubent, modúmque usûs ponunt. Bibliotheca *Augustana*, Hospites ita alloquitur.

Hospes inhumanum rapiendi projice morem
Quod tibi fieri non vis ipse cave.
Omnibus adspectus datur: At malefida rapina
Res est hostilis, plena latrocinij.

Decretum *Ranzovianum* de Bibliotheca perpetuum:
Nemini libros, Codices, volumina, picturas,
Ex *ea auferendi, extrahendi*

Alióve asportandi
Nisi Licentiá possessoris
Facultas esto.

Bibliothecæ *Francisci Swerti* monitoria inscriptio est:

Quisquis es,
Hanc Legem lege:
Herus & Heres edico Tibi.
Musarum Apollinisque sacer hic locus,
Multis clausus, paucis reclusus.
Si cum paucis vivis, sapis,
Adesto, inesto.
Quoscunque libros, qualescunque
Spectabis inibi, liberè
Tangito, legito.
Impressi nei perturbantor:
MSS. nei tanguntor
Adtentare secus
Capital esto.
Visi, lective, Electi, placitive
Nei rogitantor, nei efferuntor.
Importunus si sies
Exesto, abito.
Ignotis, Nullos, nunquam:
Amicis raro, paucos
Dabo, vix dabo.
Legis qui temptor cluet:
Musarum Apollinisque hostis,
Apollini Musisque hostia
Sacruficator
Ast audin? Fallenti me semel
Perpetim clusius insisto.

Ausam hinc Bibliothecarum arripuerunt Praesides, rigidius, quam voluissent alias, vel arcendi omnino, vel cum restrictione admittendi illos, quibus Bibliothecae usus non potuit omnino denegari. Majorum Bibliothecarum praxis varia hic est. *Naudaeus* observat, ad *Bodlejanam* Oxoniensem (de suo tempore loquitur, postea enim sub *Archiepiscopo Laudo* libertatem illam fuisse restrictam, memini monuisse amicos; quam tamen Illustrissimus *Armachanus*, cùm essem in Anglia, prolixè, quod grato refero animo, mihi obtulit) *Ambrosianam* Mediolanensem, *Augustinianorum* Romae, liberum fuisse aditum; ad reliquas omnes, *Mureti, Fulvij, Ursini, Montaltij, Vaticanam, Medicaeam, Petri Victoris, Florentinam, Bessarionis Venetam, S. Antonij* Patavinam, *Iacobitarum* Boloniensem, *Augustinianorum* Cremonensem, *Cardinalis Seripandi* Neapolitanam, *Ducis Friderici* Urbinensem, *Nannesij* Barcinonensem, *Ximenij* Complutensem, *Ranzovianam*, *Fuggerorum* Augustanam, *Regiam* Parisiensem, S. *Victoris*, *Thuanaeam*, non ita facile patere accessum. Nihil esse in *Ambrosiana* adeò rarum & charum, quod non quis pro arbitrio, quolibet consulere, & in usum suum transferre possit tempore, modò intra Bibliothecae septa, & destinatas eam in rem, sedes se contineat, & diutius forulis suis libros, aliò avehendo, abesse non jubeat. Quod profectò magnum est beneficium. Imò tanto majus, quantò prolixiori saepe liberalitate, Reges & Principes, aptos idoneósque conquisiverunt, magnis stipendijs, Bibliothecarios, Viros celeberrimos, *ἐμψύχους βιβλιοθήκας, καὶ περιπατοῦντα μουσεῖα*, quorum opera & judicio ad manum statim esset, quicquid quaerebatur. Tales olim erant Demetrius Phalereus, Callimachusq, Apollonius Alexandrinus, Aristoxenus & Zenodotus *Alexandrini* Bibliothecarij: Varro & Hyginus *Montis Palatini Romani*, Loidratus & Agobardus sub *Carolo Magno*, Petrus Diaconus *montis Casinensis*: Platina, Eugubinus, Sirlettus, Holstenius *Vaticanae*: Sabellicus *Venetae*: Wolphius *Basileensis*: Melissus & Gruterus *Heidelbergensis*: Douza, Paulus Merula, Heinsius *Leidensis*: Budaeus, Gosselinus, Casaubonus, Rigaultius, *Regiae Parisiensis*: Ferrarius *Mediolanensis* &c. quorum non modò judicio Bibliothecae potuerunt instrui, sed & studio, publico usui ita consecrari, ut eruditissimi quique, non minùs se mutis ejusmodi, quàm vivis debere Praeceptoribus, diffiteri non fuerint ausi. Unico agere liceat *Salmasij* exemplo, ut ne alios, qui thesauros Bibliothecarum liberaliter solent communicare, instituti poeniteat, memores eximiorum, qui ad universam rempublicam literariam inde redundarunt, fructuum. *Salmasius dum Heidelbergae versatur* (verba sunt, ex prosopographia ejus Epistolis praefixa p. 23.) *statuit nihil prorsus eorum negligere, quae sibi in posterum ad rem quam inceptabat, aut utilia aut necessaria fore existimaret. Admissus igitur in interiorem Jani Gruteri amicitiam, simul & liberrimus ei ad locupletissimam*

Biblio-

Bibliothecam patuit aditus. In eam itaque se condit, & evolvendos partim, partim conferendos cum editis, aut si editi non essent & majoris momenti viderentur, transcribendos Græcos Latinosque Codices MSS. sese accinxit. Atque ea quidem pertinacia, ut non diem tantùm, sed & noctem huic curæ impenderet, & ex tribus unam semper insomnem duceret. Toto mane ferè una semper cum Grutero hanc operam navabat: à meridie, per aliquot horas ambulationibus se invicem atque eruditis sermonibus recreabant, ne quod otium etiam sine negotio abire sibi Claudius noster permitteret. Tum iterum Salmasius ad pensum suum, Gruterus domum reverti solitus. Quin etiam id juris in Bibliothecam jam acquisiverat Heros noster, ut in Muséum quoque, quos vellet, secum codices perlegendos aut describendos adduceret. Ita factum paucissimis mensibus, ut eruditionem acquireret planè incredibilem, & fama nominis ejus, non Germaniam tantùm universam, sed & Belgium nostrum & Gallias pervagaretur, & pro Grutero jam Salmasius undique de dubiis ac conclamatis apud omnis generis auctores locis consuleretur. Ille verò jam tum eruditionis variæ admodum & diffusæ copiis instructus, nunquam non plenissimè iis satisfecit, & supra exspectationem quoque lautissimis doctrinæ & polymathiæ suæ epulis satiavit. Supersunt tum in ipsius Muséo, tum apud amicos maximorum virorum Literæ, quibus super variis admodum & difficillimis locis, in Stephani Dictionario, Floro, Callimacho, Theocrito, Athenæo, Hesychio, aliisque gravissimis Anthoribus sententiam rogatur. Hic fructus communicationis, quo qui non moventur, librorumque usum, iis etiam, qui publico bono prodesse possunt, invident, animam Bibliothecis & vitam adimunt, planéque cani Æsopico similes, fœnum nec ipsi comedunt, nec aliis concedunt. Quando tamen, quod initio monuimus non *unius*, sed *unitatis* non *singulorum*, sed *omnium* publicus librorum debet esse apparatus legibus omnino & certis conditionibus Bibliothecis ita cavendum, ut neque *utentibus* æruginosæ querela invidiæ, extorqueatur neq; *abutentibus* sacrilegæ perfidiæ occasio præbeatur. Editi antehac quarundam erant Bibliothecarum Catalogi, eo potissimùm scopo, ut, quæ aliàs laterent Κειμήλια, publici fierent usus. Hinc blanda *Augustanorum* invitatio: *Quisquis Reipublicæ literariæ faves, sive lector sive*

sy-

typographe, horum omnium Codicum, sive interpretandi, sive conferendi, sive edendi, ita tibi futura copia est, si de ijs incolumibus restituendis caveris. Ad hujus exemplum, anno fluentis seculi secundo, Ingolstadij vulgatus est Catalogus Græcorum manuscriptorum codicum, qui asservantur in inclyta Serenissimi Bavariæ Ducis Bibliotheca: minus illiberali tamen facta utendi hac copia: *Quisquis Catholica fide præditus prodesse voles reipublicæ literariæ, hos ns. codices conferendi, interpretandi, edendi copia tibi esto, si de ijs sine noxa restituendu caveris.*

CAP. V.

METHODVS DISPONENDAE & Distribuendæ Bibliothecæ in Locos communes, maximè Theologicos & Philologicos.

1. Hæc tractatio difficilis. 2. *Varia* authorum in assignandis sedibus locorum communium *judicia*. 3. *Gesneri, Naudæi* & *Frisij* Methodus. 4. Nostra διάκρισις.

HÆc etiam opera crucem figit eruditis. Qui Bibliothecas usui publico vult inservire, multis se debet accommodare ingenijs. Vt enim aliud placet alij, ita ne Iupiter quidem omnibus. Eruditos, ubi loci communes proprijs suis & commodis, assignandi erant sedibus, eam non semel observavi prodidisse judiciorum varietatem, quæ ægrè potuit conciliari. Neque mirum. *Si enim nihil unquam* (ut cum *Aristotele* loquar) *sine ordine meditata est natura, vel effecit*, quisque etiam, ut Naturæ propiùs accederet Arte, studio habuit. Hic verò arte opus est, & majori quidem, quàm in adornandis Catalogis. Faciliùs enim est ex libris suo loco constitutis, quod placet methodicè eruere, quam unicuique locum suum, ut placeat, & prosit etiam (collocatio enim memoriæ magnum est vel compendium, vel dispendium) ordinare. Vnde & in concinnanda Bibliotheca *abstractiva* (sic hanc voco τοποθεσίαν, utpote quæ materiarum capsulas tantùm, pyxides, & repositoria considerat absolutè, citra schesin ad authores) tot ferè reperio sententias, quot capita. Et alij quidem in *excessu* peccant, alij in *defectu*. Hæc olim opera quosdam

ita ſuperſtitiosè occupavit, ut ludibrium poſteritati debuerint. Habet exempla quædam [a] *Naudæus*. Ad ipſam S. Scripturam nonnulli confugerunt. *Iobanni Mabuno*, τριχοτομία placuit. Nempe Davidis fuit votum: ***Diſciplinam, bonitatem & ſcientiam docere.*** Ad tres ergo claſſes revocavit univerſam librorum παιδείαν, quarum illa *moralia*, iſta *Theoretica*, hæc *Ad...*, proponeret. Hoc verò eſt, ſimpliciter, Ariſtotelis exemplo, in duo dividere *quicquid in orbe fuit*. Quæ generaliſsima Entis diviſio, niſi varijs ſubdiviſionibus juvetur, vel ferream turbare potis eſt memoriam. Non diffiteor, Bibliothecam *generaliter*, ad διχοτομίαν etiam poſſe revocari, ſed cui poſtea ſpecialior occurrat expoſitio neceſſe eſt. Ita & nos aliquando Bibliothecam diſtinximus in ὀνοματολογικὴν *Linguarum* unam, & πραγματικὴν, *rerum*, alteram. Et Catalogus quidem *Linguarum* diverſarum ſub ſe continebat, libros Ægyptiacos, Æthiopicos, Arabicos, Armeniacos, Belgicos, Chaldaicos, Chinenſes, Gallicos, Germanicos, Gothicos, Græcos, tam veteres quàm recentiores; Hebræos, Indicos, Italicos, Malabaricos, Perſicos, Rabbinico Talmudicos, Samaritanos, Sclavonicos, Syriacos, Turcicos, &c. *Rerum* verò reſpectu diſtinxi in 1. *Theologicos*, qui ratione *objecti* vel mixti ſunt, ex διδασκαλία & Elencho, vel Didactici, Elenctici, Hiſtorici, Catechetici, Aſcetici, Practici, Scholaſtici. *ſubjecti*, Reformati, Lutherani, Pontificij, Anabaptiſtici, Schwenkfeldiani, Arminiani, Socinianі, Iudæi, Gentiles, Muhammedani, &c. 2. *Iuridicos*, qui vel Canonicum, vel Civile, vel Naturale jus tradiderunt. 3. *Medicos*, Galenicos, Paracelſicos, Empiricos; ratione materiæ Botanicos, Anatomicos. 4 *Hiſtoricos*, univerſales, particulares; Sacros, Eccleſiaſticos, profanos, Novi & Veteris Teſtamenti; ante vel poſt Reformationem. 5. *Philoſophicos*; *a*. Grammaticos, ſub quibus Poëtæ. *b*. Rhetoricos, *c*. Dialecticos, *d*. Phyſicos, *e*. Mathematicos, ſub quibus Arithmetici, ubi de pondere, menſura, &c. Muſici, Geometræ, (ſub quibus Geographi, Coſmographi, Chorographi) Architectonici, &c. *f*. Ethicos, *g*. Politicos, ubi de militia, &c. *h*. Scholaſticos, ubi de Indicibus, Bibliothecis, &c. 6. Philologos Orientales, Græcos, Latinos, &c. Cur verò poſtea Catalogum noſtrum ἐν πλάτει etiam maluerimus eſſe πεντάμερη, ſuo loco videbimus. In tanto ſententiarum divortio ijs *Naudæus* [a] accedit, qui facilitati hîc, uſui & naturæ litant; Quales ſint, qui facultatum ductum ſequuti, Theologiæ, Medicinæ, Iurisprudentiæ, Hiſtoriæ, Philoſophiæ, Mathematum, & Literaturæ humanioris titulos eligunt generales, ſuis tamen mox iterum partibus diſtinctos. Ita v. g. in Theologia; omnia: quibuscunque Linguis edita; primo ponenda eſſe *Biblia*, poſtea *Concilia*, *Synodos*, Decreta, Canones, & Conſtitutiones Eccleſiaſticas, quæ apud Pontificios proximum à Scriptura

[a] L. c. p. 132. [b] Ib. p. 134.

ptura obtinent locum : Subjciendos Patres, Græcos & Latinos, Scholasticos, Doctores mixtos, Historicos & tandem Hæreticos. In *Philosophia* initium faciendum a *Trismegisto*, inde pergendum ad *Platonem*, *Aristotelem*, *Raymundum Lullum*, *Ramum*, & finem imponendum in recentioribus *Telesio*, *Patricio*, *Campanella*, *Verulamio*, *Gilberto*, *Gassendo*, *Bassino*, *Gomesio*, *Carpentario*, *Gorleo*, &c. Ita in reliquis Facultatibus & disciplinis, quatuor additis observationibus 1. ut antiquiora & universaliora semper præcedant. 2. Vt interpretes sequantur suos in ordine authores. 3. Vt eum particulares tractatus obtineant locum, qui materiæ ratione ijs debetur. 4. Vt libri homogenei ad destinatum & convenientem revocentur locum. Non abnuo, eam, proculdubio, Methodum esse arripiendam quæ & facilima est, & Naturæ ordini proximè accedit: quando verò non cujusvis est quæ proponuntur in Idea, in effectum statim producere, tales necessariò consulendi sunt, qui vel *generales*, vel *speciales* Catalogorum adornârunt διαζυπώσεις, & eam deinum, quæ vel librorum cujusque copiæ, vel communi usui maximè videtur respondere, præferre. Et in *generali* quidem distributione, res tanta difficultate non laborat. Vidimus jam consilium *Naudæi*. *Jacobus Frisius*, qui & ipse rem librariam non infeliciter tractavit, cùm Bibliothecæ Carolinæ cura ei committeretur, *typum scripsit Bibliothecæ* (sunt authoris verba) *Codicum omnium numeris secundùm sui generis incremnetum signatorum, ad Guilielmum Stuckium Tigurinæ, Iohannem Hallerum Bernensis, Nicolaum Stupanum, & Beatum Helium Basileensis, Conradum Vlmerum, & Iohannem Iezlerum Schaphusianæ Bibliothecæ Præfectos*, ubi ad ordinem Alphabethicum omnem revocat authorum & materiarum συλλογὴν, hoc ordine: A. De omni literatura: Ratione studiorum: Encyclopædia artium & scientiarum. B. Varij miscellanei, Epistolæ, Orationes. C. Grammatici. D. Dialectici. E. Rhetorici. F. Poëtæ & Poëtica. G. Mathematici. H. Musici. I. Arithmetici. K. Geometrici. L. Astronomici & Astrologici. M. De Divinatione. N. Physici. O. Metaphysici. P. Artes illiteratæ. Q. Ethici. R. Oeconomici. S. Politici T. Geographici. V. 1. Historici Vniversales. V. 2. Historici Particulares. V. 3. Historici Singulares. X. 1. Iuris Civilis Scriptores. X 2 Iuris Canonici authores. Y. 1. De omni medicina. Y. 2. De simplicibus, Herbariorum authores. Y. 3. De compositis medicamentis pharmaceuticè. Y. 4. De conservanda valetudine. Y. 5. De Reparanda sanitate: de morborum omnium remedijs. Y. 6. Anatomica & Chirurgica. Z. 1. Biblia Sacra Veteris & Novi Testamenti. Z. 2. Patres, quorum postremus est D. Bernhardus. Z. 3. Scholastici Theologi. Z. 4. Commentatores in V. Testamentum. Z. 5. Commentatores in N. Testamentum. Z. 6. Locorum Communium vel omnium, vel præcipuorum, & variorum scriptores. Z. 7. De Sacra Scriptura, Verbo Dei, & ejus oppositis, de Traditionibus humanis, &c. Z. 8. De Ministerio Verbi Dei; Veris & falsis Doctoribus &

L 2 Con.

Concilijs. Z. 9. De Eccleſia. Z. 10. De Ceremonijs Eccleſiæ, Sacramentis, &c. Z. 11. De Deo uno & Trino, omnibúsque attributis Dei, doctrina. Z. 12. De Spiritibus bonis & malis. Z. 13. De homine, ejus ſtatu in Paradiſo, Libero Arbitrio, peccato. Z. 14. De hominis reparatione, Iuſtificatione & Fide. Z. 15. De Chriſto Mediatore, ejusque perſona. Z. 16. De gratitudine, pœnitentia, bonis operibus. Z. 17. De Invocatione ſeorſim, & Formulæ precum. Z. 18. De eventu & viciſsitudine rerum: Proſperitatibus, ſecundíſque rebus moderandis. Z. 19. De adverſitatibus ferendis: & Conſolationes in cruce, perſequutione, morte. Z. 20. De purgatorio, & quatuor rebus noviſsimis, Fine mundi, adventu Iudicis Chriſti, Reſurrectione mortuorum, Iudicio: damnatione & vita æterna. Sequuti ſunt alij, *Voëtius* præſertim (ut cæteros taceamus) inter noſtros, & nuper *Mejerus*, qui & ipſi in Bibliothecis ſuis claſſes non generales tantùm oſtenderunt ſed & ſpeciales. Præivit *Geſſnerus* noſter, ὁ ζωακτήριος, qui ut in generalibus diſtribuendis titulis accuratus, ita in ſpeciali anatomia fuit accuratiſsimus. Sic, exempli gratia, partitionum *Theologicarum* geminam exhibet tabulam, *explicitam* & *contractam*. *Pri* n Theologiæ ſtudium conſiderat vel *integræ*, *Iſagogicum* Tit. 1. & *Biblicum*, Tit. 2. *Ilius* partes conſtituit 1. de Theologia, religione, & fide Chriſtiana in genere, 2. de libris, Theologiæ ſummam complexis, 3. Qui ſcripſerunt in ſententias Lombardi, 4. de Catechiſmis & Symbolis. *Hujus* verò 1. de pertinentibus in genere ad intellectum utriusque Teſtamenti 2. De integris Biblijs, eorumque editionibus, & de Vetere Teſtamento ſeorſim, 3. De Theologia Iudæorum tum reliqua, tum Talmudica. 4 De ſcriptis in Pentateuchum. 5. In libros Ioſuæ, Iudicum, Ruth, Samuel, Regum, & Prophetas. 6. In reliquos Veteris Teſtamenti libros. 7. De novi Teſtamenti editionibus. De pertinentibus ad quatuor Evangelia communiter & particulatim. Sermones de tempore & SS. 8. In ſingula quatuor Evangelia & in Acta. 9 In Epiſtolas & Apocalypſin. Epiſtolæ vetuſtiſsimorum Theologorum. Appendix Biblicorum. 10. Sermones, ſimpliciter, ad populum, ad perſonas religioſas vel principes. 11. Precationes, Soliloquia, Meditationes, Hymni. 12. Revelationes futurorum, viſiones ſacræ, ſomnia. Tit. 3. *Metaphyſicum*, vel de ſubſtantijs incorporeis, cujus partes. 1. De Deo ſimpliciter: De Deo Patre. 2. De Trinitate. 3. De Chriſto & tota ejus Hiſtoria Evangelica. 4. De Spiritu Sancto 5. Dei propria & effectus; & hominis quædam erga ipſum officia 6. De ſpiritibus bonis & malis 7. Homo in genere. Anima. Arbitrium. Conſcientia. Tit. 4. *Ethicum*, cujus partes 1. De Virtute in genere, & varijs ad eam referendis. Oeconomica quædam. De Vitijs ſimul & Virtutibus in genere. 2. De malo, vitijs, & peccatis in genere. Summæ, & alij libri de vitijs. 3. De affectibus. 4. De juſtitia, ſimpliciter, erga Deum, erga homines. 5. De injuſtitia, 6. De prudentia, ſapientia 7. De Contrarijs, 8. De

Tem

Temperantia 9. De Intemperantia. 10. De Fortitudine. De gloria & utraque fortuna. De consolationibus. 11. De vitijs fortitudini opposit s. 12. De præmijs præsentis & futuræ vitæ. 13. De pœnis. Tit.5. *Eccl siasticum*, idque vel circa Ecclesiam integram,vel personas religiosas,vel ceremonias, cujus partes 1. De Ecclesia & pertinentibus ad eam in genere. 2. De personis Ecclesiasticis, & ordinibus diversis,ubi:Sacerdotes,Episcopi & alij prælati. Papa. Ecclesiæ & Sacerdotum authoritas, potestas, immunitas, possessiones. 3. De Synodis in genere. 4. Traditiones humanæ, indulgentiæ,excommunicatio. 5. Prophetæ, Doctores, Concionatores. Concionandi ratio. Auditores. 6. Monachalia, 7. De Sacramentis in genere. De Sacramentis Vet. Testamenti, Circumcisione & sacrificijs. 8. Baptismus & confirmatio. 9. De Cœna Domini & Missa. 10. Iejunium pœnitentia, Confessio satisfactio. 11. Matrimonium. Cœlibatus, conjugium, & concubinæ sacerdotum. 12. Vota. 13. Templa, Ceremoniæ, & ritus diversi, tum alij, tum superstitiosi. Imagines & reliquiæ. Libertas Christiana. 14 Dies festi & solennes. 15. Vnctio extrema ; sepultura & pertinentia ad eam. 16. Pauca quædam politica. Tit.6. *Polemicum*, cujus partes, 1. De hæreticis, hæresi, Schismate, & superstitione in genere. 2. Hæreticorum Catalogus Alphabeticus. 3. Contra Gentiles, Iudæos, & Turcas. 4. De scriptis Lutheranorum in genere.& aliorum contra ipsos. 5. Adversaria scripta extra hæreseos notam. Invectivæ. Apologiæ. 6. Hæreses per locos digestæ. Tit 7. *Historicum*, cujus partes 1. Historiæ sacræ in genere, & secundum gentes. Persequutiones. 2. Historiæ Vet.Testamenti. 3. Novi Testamenti. 4. Concilia & Decreta. 5. Pontifices Romani. 6. Scriptores Ecclesiastici. 7. Sancti & martyres in utroque sexu. Tit.8. *Varium*, cujus partes 1. Summæ. Loci Communes. Indices. Vocabularia quædam. 2. Quæstionum & disputationum libri. 3. Epistolæ. 4. Dialogi. 5. Poëmata & Picturæ. 6. Ludicra, Scoptica, Pasquilli. 7. Reliqua varia, ut sunt paradoxa, similia, stromata. *Contracta*, quam artificiosiorem vocat, talis est. Theologiæ studium integrum in *Isagogicum* distinguit & Biblicum : Illud iterum in *Diexodicum* ; ut sunt prolixæ quorundam Institutiones & summæ ; & *Epitomicum*,in Catechismis, Confessionibus & Symbolis : *Biblicum* versatur, circa utrumque Testamentum ; circa Vetus seorsim, circa Novum seorsim. *Particulare*,est vel A. *Didacticum* ; idque vel א. simpliciter tale, tum *speculativum*, a. *Metaphysicum*, De Creatore Deo, & Trinitâte ; De substantijs creatis, Angelis bonis & malis, Homine, anima,&c. b. *Physica* pauca inter Dei effectus & mundi creationem interposuit ; tum *Practicum*. a. *Ethicum*, de Virtutibus & vitijs, in genere, singillatim, de præmijs & pœnis. b. *Oeconomica* pauca Ethicis ab initio conjunxit. c. *Politica* pauca subjunxit ad finem tituli 5. ut de civilibus post Ecclesiastica diceretur ; *Activum*, vel ב. *Polemicum*, In rebus levioribus ; Circa

hæreſes; *extra fidem* Chriſtianam, contra Gentiles Iudæos, Turcas: *intra fidem* Chriſtianam, circa Scripturam, Deum, Angelos, Hominem & Animam, Virtutes vitia, Eccleſiam, perſonas & ceremonias Eccleſiaſticas. 3. *Hiſtoricum*, Veteris Teſtamenti: Novi Teſt. Poſt Novum. 4. *Et, extra ordinem, varium. Varia* autem vel ſunt *collecta*, ut Loci, Indices, Vocabularia & Summæ quædam, vel ab *uno authore ſcripta*, *carmine*, poëmata; *proſa*; ſeriò, ut Epiſtolæ, quæſtiones, diſputationes, *ſcopticé*, Paſquilli. Non exacta minus, quàm commoda Geſſneriana eſt πανδεκτία utraque, quando verò, ut modeſtia certavit cum eruditione in tanto Viro, idem monuit; hanc diſtributionis methodum ſequutos ſtudioſos, & ipſos faciliùs hæc aucturos, & alicubi forſan correcturos, hoc eſt, diſpoſituros commodiùs; Multo enim faciliùs apparere opere jam perfecto, & partibus inter ſe omnibus comparatis, ut in ſtatuis & ædificijs, ſic in libris etiam, quid inſit vitij, quàm in ſingulis antea ſeorſim, præſertim ſi magnum variùmque ſit opus; idque multò magis, ſi quod inchoatum eſt, aliquandiu intermiſſum fuerit; Ego, nullius obſtructurus luminibus, aut interceſſurus laboribus, Lectoris φιλοβίβλε relinquam judicio, annon, quæ non generalis tantùm πιντεμερὴς, ſed & ſpecialis πολυμερὴς Locorum Communium (*Theologicorum* cumprimis & *Philologicorum*: *Iuriſconſultorum* enim & *Medicorum* ab alijs abſolutiores exſpectari debent Bibliothecæ!) nobis placuit diſtributio, præſenti noſtro ſtatui & ætati, ubi ſtudia etiam Philologica, caput feliciùs quàm alio unquam tempore, extulerunt, aptè ſatis conveniat. *Quinque* ergò, ut ſupra monuimus, generalem abſolvimus diſtributionem Bibliothecæ noſtræ *partibus*, Theologica, Philologica, Iuridica, Medica, Philoſophica. In *Theologico*, ordine præcedit

A. Bibliotheca *Biblica*, quam conficiunt,

a. *Biblia* tum Originalia, tum tranſlata. b. Varia *judicia*, *obſervationes*, &c. in ſingulas ſive Editiones, ſive Verſiones. c. *Lexica*, *Concordantiæ*, *Commentaria*, tam Philologica, quàm Theologica in Biblia Sacra

B. Subjicimus Bibliothecam *Eccleſiaſticam*, quò pertinent a. Primæ ætatis Scripta Veterum, *Patrum* videlicet, tam ὑποβολιμαῖα, quàm γνήσια, ſeculis ſuis ſive ætatibus diſtincta. b. Scriptores ætatis *mediæ*, ante Reformationem, c. [illegible], poſt Reformationem, tam Orthodoxorum quàm Heterodoxorum.

C. *Symbolicam*, cujuſmodi ſunt a. *Symbola*. b. *Synodi*. c. *Confeſſiones*. d. [illegible]. e. *Catechiſmi*. f. *Colloquia*. g. *Diſputationes publicæ*. h. *Liturgiæ*. i. *Apologiæ*, tempore, locis &c. diſtinctæ.

D. Syſtemata *Topica* Proteſtantium, tam *Reformatorum*, quàm *Lutheranorum*, *Pontificiorum*, *Anabaptiſtarum*, *Socinianorum*, *Arminianorum*, *Vorſtianorum*, *Weigelianorum*, *Tremulorum*, *Libertinorum*, *Independentium*, *Huberianorum*. *Gentilium* denique, *Iudæorum* & *Muhammedanorum*. *Reformatorum*, *Lutheranorum* & *Pontificiorum* Topicam diſtinximus in *generalem*, & *ſpecialem*, ſuis cuique aſſignatis authoribus. *Illam* iterum oſtendimus vel 1. *Iſagogicam*, quæ de ratione ſtudij

Theolo-

Theologi agit in genere, vel 2. *mixtam*, ubi Didascalia cum Elencho conjungitur quales sunt usitata Locorum Communium Syntagmata; vel 3. purè *didacticam*, vel 4. merè *Elencticam*, sive *Reformatorum* contra *Pontificios*, Iesuitas præsertim, *Socinianos*, *Anabaptistas*, *Libertinos*, *Pseudo-Nicodemitas*, *Arminio-Vorstianos*, *SchVVenkfeldianos*, *Huberianos*, *Independentes*, *Tremulos*, *VVeigelianos*, *Iudæos*, *Turcas*, *Gentiles*: vel *Reformatorum* inter se, vel *Pontificiorum* contra utrosque. vel *Christianorum* contra *Iudæos*, *Muhammedanos*, vel *Muhammedanorum*, *Iudæorum* contra *Christianos* 5. *Problematicam*, 6. *Historicam*. 7. *Scholasticam*, eamque iterum vel *systematicam*, vel *Theticam*. 8. *Asceticam*, tum *regulativam*, sive *exemplarem*, tum *casuisticam*. 9. *Practicam*, quò etiam integræ referri debent Conciones, varietate materiarum & objectorum distinctæ, Festales, Nuptiales, Inaugurales, Valedictoriæ, & 10. *Apocalypticam*. Specialis enumeratio locorum sequitur, quæ a varijs instituitur variè, mihi *confessionis* nostræ vestigia (multum enim refert Catalogum ita habere contextum, ut plurium inservire possit usui) ut plurimùm, hoc ordine sequi placuit: 1. De *Theologia* in genere, distinctisque speciebus, Naturali & Revelata, de usu & abusu rationis in Theologia, &c. 2. De *Scriptura*, ejus causis, effectis, adjunctis; Authoritate præsertim (tam materiæ sive verborum, quàm formæ sive rerum respectu) annexis quæstionibus novis, de textûs Hebraici integritate, LXX. Virali Versione & Codice Samaritano. 3. *Patribus*, Concilijs, Traditionibus, Scripturæ Interpretatione. 4. De *Deo*, Vnitate essentiæ, & Trinitate personarum · Nominibus etiam, præsertim Orientalibus. 5. De *cultu* Dei, eique opposito cultu Sanctorum, & imaginum. 6. De *Decretis* in genere, & in specie de *Prædestinatione*, sive Electione & Reprobatione. 7. De *Creatione* omnium rerum, Angelorum & hominum. 8. De *Providentia*. 9 De peccato in genere, & in specie: ejus Natura & pœna. 10. De *Libero Arbitrio*. 11. De *Lege* in genere, in specie de Decalogo, & alijs præceptis specialibus. 12. *De Evangelio*, promissionibus, Spiritu, litera. 13. De *persona & officio Christi*. 14. De *Ecclesia* (tam Orientali, quàm Occidentali) ejus Natura, Notis, Vocatione, Reformatione. 15. *De Gubernatione Ecclesiæ & disciplina Ecclesiastica*. 16. De *Sacramentis* in genere: *Baptismo* & *Cœna Domini* in specie. 17. De *Ecclesiarum conservatione* per scholas, ubi & de Collegijs, Scholis, Monasterijs. 18. De *reditibus Ecclesiasticis*, decimis, donationibus. 19. De *ritibus Ecclesiasticis*, *precibus*, *cantu*, *horis Canonicis*. 20. De *Ferijs*, *Iejunijs*, *Ciborum delectu*. 21. De *Magistratu*. 22. De *Conjugio*, *Cælibatu*, *&c.* 23. De donatione *Fidei* ac *Resipiscentiæ* per Vocationem 24. De *Iustificatione*. 25. De *Sanctificatione*, 26. De *Perseverantia*. 27. De *sepultura* fidelium, cura pro mortuis, purgatorio, &c. 28. De *Glorificatione*. Hæ sunt sedes, quas libris meis Theologicis assignavi, quæque non incommodè cuilibet Bibliothecæ Theologicæ videntur posse aptari.

Philo-

Philologiam Theologiæ immediatè ſubnecto, quòd dexteram ei fideliſsimè porrigat. Vera enim & genuina explicandæ Scripturæ, & aperiendi locos communes, clavis eſt *Philologia* Sacra, quæ partim in *Linguis* conſiſtit, partim in *Hiſtoriis*. Philologiam *Linguarum* hoc ordine diſpoſui, ut libri præcederent *Hebraici*, ſequerentur *Samaritani, Chaldæo-Syriaci, Arabici, Perſici, Turcici, AEthiopici, AEgyptiaci, Armeni, Sinenſes, Malabarici, Sclavonici & Gothici*, quibus & *Græcos* addidi & cæteros, qui vel de *Harmonia*, vel de *Apparatu* ſcripſerunt Linguarum Orientalium. Prologi inſtar galeati ponuntur, qui Philologiam Sacram tractârunt in genere. *Hebræos* iterum diſtinctè collocavi a. *Theologos* 1. *Exegeticos* in univerſa Biblia, aut certos etiam libros. 2. *Topicos*, tam Didacticos quàm Elencticos, eosque vel Scholaſticos vel Hiſtoricos. 3. *Practicos*. 4. *Catecheticos*. 5. *Aſceticos*. 6. *Cabbaliſticos*. b. *Iuriſconſultos* tam Talmudicos ſive authoritativos, quàm Scholaſticos & ratiocinativos. c. *Medicos*, tam translatos Arabes, quàm βαθέας Hebræos. d. *Philoſophos*, & quidem κα᾽ ἐγκυκλοπαιδείαν, 1. *Grammaticos*, tam Iudæos, quàm Chriſtianos, 2. *Lexicographos*, merè *Hebraicos*, Iudæorum: *Biblicos, Talmudicos*, μιξοβαρβάρυς; & verſionibus *veſtitos* Chriſtianorum. 3. *Maſorethicos*, & Concordantiarum Scriptores. 4. *Paroemiographos* 5. *Epiſtolographos*. 6. *Poëticos*. 7. *Logicos*. 8. *Mathematicos*. 9. *Hiſtoricos*, tam univerſales quàm particulares, ſacros & profanos; 10. *Philologos*, qui de variis thematibus Philologicis, Theologicis, Hiſtoricis, ſatis accuratè diſſeruerunt. De his omnibus authores nobis Hebraici ſunt ad manus, etſi impari numero, eo tamen ferè ſelectu, ut privatæ poſsint Bibliothecæ ſufficere. *Samaritanæ* Bibliothecæ arctiores ſunt cancelli. Præſtò tamen ſunt libri eorum 1. *Sacri*, Lex Moſis Hebraicè & Samaritano-Chaldaicè tam impreſſa, quàm, obſervatis per totum Pentateuchum differentiis, MS. Fragmentum Verſionis Arabico Samaritanæ. 2. *Eccleſiaſtici*, Chronicon Samaritanum, ſive *Liber Ioſuæ*, Arabicè ſcriptus. 3. *Critici & Philologici*, de Literis, diſtinctionibus, authoritate Codicis Samaritanorum: Lexica etiam Morini, Anglorum &c. Sed & ex *Chaldaicis* pariter atque *Syriacis* monumentis tot numerari poſsunt *Sacra, Eccleſiaſtica*, & *Scholaſtica*, quot quidem ſtudiis noſtris conducere videntur. *Arabia* ſe nobis multis modis magis præbuit propitiam. Conquiſivimus enim ſcripta non pauca, *Chriſtianorum, Iudæorum, Samaritanorum & Muhammedanorum*. Illorùm iterum vel Orientalium, vel Occidentalium, utrorumque vel *Sacra* ſunt monumenta, vel *Eccleſiaſtica* vel *Scholaſtica*, eàque vel *Philoſophica*, Lexica, Grammatica, Poëtica, Epiſtolica, Miſcellanea, Proverbia, Geographica, Aſtronomica: vel *Hiſtorica*, vel *Politica* &c. *Perſis* quoque ſuppeditat *Theologica*, Chriſtianorum, Muhammedanorum, ſive Aliſequarum, *Hiſtorica, Philoſophica, Grammatica, Chronologica*. *Turcica* Euchologia quædam & Grammaticalia ſubminiſtrat. *AEthiopia* non amplius, ut antehac, acceſſu difficilis, *Sacra* quædam Scripta reliquit *Eccleſiaſtica, Hiſtorica, Philologica*.

Ex

Ex *AEgypto*, *Armenia*, *China*, Gothorum, Malabarorum, &c. divitijs, nihil quidem jactamus: neque tamen raritatis nobis deesse quædam monumenta, suo loco indicabimus. Succedunt πολυγλωττίας subsidia, *Harmonica* cumprimis, tum *Lexica*, tum etiam *Grammatica*. *Generalia* item Scripta de usu Linguarum, *Hebraicæ*, *Syriacæ*, *Arabicæ*, de nummis, Idiotismis; singularum propemodum Linguarum natura & genio: Catalogi Orientales, & Miscellaneæ de Philologia Sacra dissertationes: *Græcam* denique literaturam distinctè etiam proponimus in libris *Sacris* 2. *Ecclesiasticis*. 3. *Historicis*. 4. *Philosophicis*, a. Grammaticis. b. Lexicis. c. Paroemiographis. d. Rhetoricis. e. Poëtis. f. Logicis. g. Mathematicis. h. Geographis. i. Distinctis Philosophorum Sectis, *Aristotelicis* præsertim, *Platonicis*, & *Stoicis*. *Alteram* Philologiæ partem ostendo in *Historijs*, ubi 1. De *chronologia* & Chronologis in genere. 2. De *Universali Historia* vel Veteris vel Novi, vel utriusque Testamenti *conjunctim*. 3. De *Scriptoribus mixtis* Ecclesiastico. Politicis, sive sacro-profanis. 4. *Distinctè* verò de *Ecclesiasticis* & *Profanis*, & illi quidem, secundùm species, distincti, sunt a. *Martyrologia* b. *Prosopographiæ*. c. *Archæologiæ*, sive de originibus errorum tam in genere, quàm in specie. d. *Hæresiologia*, de hæreticis & hæresibus. e. De *varijs ordinibus* Monachorum. f. De *colloquijs*, *consilijs*, *concilijs*, *confeßionibus* τὰ ἱστορικὰ, ut supra in Symbolicis τὰ δογματικὰ, &c. g. *Epistolographia* h. *Acta* & Historia *Reformationis*, quo pertinent A. Integra Systemata Historica de Reformatione. B. Distincta inter Reformatores & adversarios eorum acta. C. Iudicia varia Academiarum, Theologorum, &c. de Reformatione & Reformatoribus. D. Consilia pro Reformatione. E. Αἰτιολογία sive redditiones causæ reformationis. F. Querela de artibus, vi & fraude, quibus multi Reformationem voluerunt oppressam. G. Conatus reformationem impediendi. H De formula *Interimistica*. I. Acta inter Reuchlinum & Hohenstratum, cæterósque μισογλώττους καὶ μισομούσους. K. Pasquilli, Dialogi, Comœdiæ, Apologiæ, &c. Ex *his* verò א in *genere* alij de Historia *profana*: In *specie* vel de *antiqua* Orientalium omnium universaliter; particulariter *Pœnorum*, *Sinensium*, *Tartarorum*, *Arabum*, *Persarum*, *Turcarum*, *Indorum*, *Rhutenorum*, *Græcorum*, *Romanorum*; vel intermediorum & recentiorum, quos alphabethico ordine recensemus, suntq; *Austriacæ*, *Anglicæ*, *Argentinenses*, *Belgicæ*, *Bernenses*, *Bohemicæ*, *Brandenburgicæ*, *Burgundicæ*, *Danicæ*. *Frisicæ*, *Gallicæ*, *Genevenses*, *Genuenses*, *Glaronenses*, *Germanicæ*, in genere; *Hanovicæ*, *Haßiacæ*, *Helveticæ* generales, *Hispanicæ*, *Italicæ*, *Lusitanicæ*, *Mediolanenses*, *Neapolitanæ*, *Solodurenses*, *Suevicæ*, *Tigurinæ*, *Tugienses*, *Spirenses*, *Siculæ*, *Transylvanicæ*, *Venetæ*; vel de *Personis*, sive *subjectivè* sive *objectivè* agunt: quo referuntur *Epistolæ* & *Prosopographiæ* ב vel de *Nummis*, & re nummaria ג vel ד rerum *causis* & *originibus*. Hæc dispositio, ubi major est apparatus, facilè per vel *Alphabethicum* ordinem potest deduci, vel per *materialem* diffundi. Modum enim & viam indicare

nobis conſtitutum tantùm erat. *Διατυπώσιν juridicæ* alijs malo relinquere. Non tamen putem, malè nos Iuris ſcriptores diviſiſſe in eos, qui ſcripſerunt a. de Iure *Naturali* & Gentium. b. *Civili* & *Canonico* diviſim, aut de eodem conjunctim, & ſingulis utriusque decretis, Canonibus, legibus, paragraphis, &c. c. De *Jure poſitivo*, & cujusvis Reipublicæ *municipali*. Ita & *Medicinam* attigiſſe ſatis fuerit. Diſtinximus *Medicos* 1. in *Veteres* (Græcos & Arabes), *intermedios*, & *recentiſſimos*. 2. In eos qui vel de *retinenda*, vel *reſtituenda* ſanitate agunt. 3. In *Anatomicos*, *Botanicos*, *Chymicos*, *Philologos*, &c. *Philoſophiæ* denique ſedes ordine quæſivimus, itaut 1. Præmitterentur in genere docendi *Methodi* 2. *Encyclopædiæ*. 3. Variæ Philoſophorum *ſectæ*. In *ſpecie* ſubjecimus 1. *Grammaticos*, quò pertinent *Phraſeologiæ*, *facetiæ*, *apophthegmata*, *adagia*. Orientalium & Occidentalium; *Lexica*, *Colloquia*, *Progymnaſmata*, *Critica* profana, varia Linguas docendi Compendia; *Poëtica*, Sacra, Eccleſiaſtica, profana. 2. *Logicas* Veteres *Ariſtotelicas*, novas *Rameas*, *Philippinas*, &c. 3. *Rhetoricas*, ad quas refero varias Orationes, & Epiſtolographiam. 4. *Phyſicas* Veteres & recentiores in *genere*: in *ſpecie*, Interpretes Veterum; ſingularum partium tractationes. Ad hanc claſſem *Magica* rejicio, Taliſmata, varia Orientalium & Occidentalium Amuleta. 5. *Metaphyſicas* Scholaſticorum & Reformatorum. 6. Libros *Mathematicos*, ſub quibus ſunt a. *Arithmetici*. b. *Geometræ*. c. *Muſici*. d. *Aſtronomi* e. *Geographi*, tam univerſales *Coſmographi*, quàm particulares *Topographi*. 7. *Ethicos*, tam per univerſa ſyſtemata, quàm diſtinctas ejus virtutes & vitia. annexâ appendice de Veterum Scholaſticorum *Moraliſationibus*. 8. *Politicos*, ubi 1. Respublicæ ordine in *genere* omnes enumerantur. 2. Ratio gubernandi, per ſyſtemata, ſpeciales quidam tractatus, caſuum ſingulorum, enarrantur. *Militia* tandem, ceu mantiſſa Politiæ, ſubnectitur. 9. *Scholaſticos*, quò rejicio *Bibliothecas*, *Scholas*, *Academias*, *Typographias* &c. 10. *Oeconomicos* tam generales, quàm ſpeciales, &c. Hac Methodo nobis fuit viſum, unumquemque authorem ſuo loco indicare, &, ut loqui amant Hebræi, diſponere איש כדגלו virum juxta vexillum ſuum. Alijs vel perfectionis, vel majoris perſpicuitatis laudem non invidebimus, modò in tanta judiciorum varietate, noſtri nobis inſtituti conſtare rationem, *φιλοβίβλοις* probaverimus, eóque non planè pænitendam operam præſtiterimus.

CAPUT. VI.

1. Digressio á thesi ad hypothesin. 2. Occasio nata ex Epistola viri eruditi. 3. Canonis generalis ceu cynosuræ in Bibliothecis colligendis; *Media respondeant fini*; plenior deductio per observationes. א Bibliothecam Theologicam *reliquarum Facultatum libros* non excludere. ב *Prima*, *media cumprimus* & *ultima ætatis* Theologorum rationem habendam. ג *Thetica Theologia*, i.e. per theses explicatæ, curam non abjiciendam. ד. *Orientalem supellectilem*, & utilem, & nostra ætate ἀπόρων. Comparatio nostri seculi cum superiori. ה. Apparatus MSS. á publicis exspectandus: privatis pauca sufficiunt, cujusmodi quædam enarrantur *Methodij, Cyrilli, Meletij, Metrophanis*: Synthesis Græcorum cum Confessione Helvetica ex Msc. eruta ו. *Archivum Epistolicum*, & ejus usus in Historia publica, privata, Ecclesiastica, Politica &c. Pretium & æstimatio ejus. Demonstratio utilitatis per quædam exempla, &c.

QVæ de officio *Bibliothecarij*, ratione item colligendi & disponendi Bibliothecam monuimus, sufficere utcunque possent instituto nostro. Sed quia video alios à me hac occasione exspectare alia, non illiberali hoc obsequio amicos vel pariam, vel conservabo. Non possum diffiteri, ad hanc me conscribendæ Bibliothecæ provinciam suscipiendam ægrè fuisse pertractum. Nam, ut multæ obstiterunt rationes, quæ vel arreptum calamum facilè potuissent excutere; ita nec pauciora me argumenta ad pertexendam telam Historiæ Ecclesiasticæ, toties flagitatæ, impellere me debuissent. Non potui tamen tot Mæcenatibus & amicis, hanc sive imperantibus, sive flagitantibus operam diutius denegare. Et quibus nuper admodum id ipsum à me seriò fuerit postulatum verbis, nollem equidem obtrudere alijs, nisi amicum quæsitum, amicum postularet responsum, hacque adeò occasione via ad διάσκεψιν ἀποθετικὴν sterneretur commoda.

II. Exemplar *Epistolæ* ita habet; Celeberrime Vir. Quanquam clarissima tui

nominis fama ad remotiſsimas orbis partes pertingens, ad me quoque jam tum in diſsitis lato terrarum pelagique tractu regionibus agentem, fando peruenerat, poſteaquam tamen ad veſtras tandem oras caſus me detulerat, conceſſumque optanti fuerat coram ora tueri, verasque audire ac reddere voces; inſigni favoris experimento didici, haud imparem omninò tam eximiæ eruditioni facilitatem quandam, & in externos homines humanitatem ſe exerere; tuncque primùm agnovi modeſtè de laudibus tuis famam ubique loquutam, in quo omnia ad æternitatis memoriam mirè conſpirant. Nunquam mihi brevior lux, nunquam horæ velociores abire viſæ, quàm cùm ſermones mecum conferre omni doctrinâ excultos non gravareris, quin pretioſum temporis tui theſaurum per ſalutaria monita, memorandaque colloquia benignus impenderes: à congreſſu deindè converſus ad ſcripta tua, quanta, bone Deus, ac qualia! cæpi mox fatorum meorum inclementiam vel hâc unâ mercede excuſare, quod alieno in ſolo, alioque longè ſub cælo, Montes inter Helveticos, divites auri venas aperuiſſent, imò ampliſsimam univerſæ literaturæ aurifodinam. Sex omninò ſupra viginti jam tum, cùm catalogum ederes, numerabantur Libri tui, ſpiſsi, & laborioſi operis, abſtruſâque linguarum Orientalium rerumque cognitione, quâ in paucis emines, & reconditæ rarisque duntaxat ingenijs perviæ eruditionis arcanis undequaque gravidi; quibus acceſsêre deinde alia ex alijs, quæ edidiſti hactenus opera ſuis numeris abſoluta, ingens prorſùs hæreditas poſteris futura, multisque ſuffectura ingenijs. Tua verò intereſt, Vir maxime, ut qui tanta ſcientiarum materiam ipſe Orbi dederis, eidem ne invideas alienam. Dicam liberè, dicam apertè. Id tu pertinaci de bonis literis merendi ſtudio meritò conſequutus es, non tantùm ut ultrà Garamantas & Indos nota ſit nominis tui fama, verum etiam ut extremis ab oris docti te Doctorem expetant, dumque de arduis pro re natâ per literas obſcurisque conſulunt, ſua & aliena, nova pariter & vetera tanto numero, tantâ mole ſcripta transmittant, vix ut alibi apud unum quenquam tam copioſam repereris optimorum Manuſcriptorum ſupellectilem: dives enimverò exquiſitorum ſtudiorum gazophylacium, aliàsque benè inſtructam Bibliothecam, ſi ad methodum redigatur, facilè æquaturum! Hunc tu autem theſaurum tantum ac talem ne avarus abſcondere, quin potiùs publici juris facere velis, ut qui te totum Reipublicæ literariæ bono dudum conſecraveris, facilè poteris exorari. Ibunt profectò Muſæ illæ Poſthumæ, cælum dudum lucemque deſperantes, exemplo licentiàque quam feceris, per Academiarum Lycæa, chartisque impallescentibus ſeſe, tanquam de funere redivivæ, clara in luce videndas dabunt, Hottingerumque pulcherrimæ Literaturæ, dudum ſepultæ, aſſertorem inſtauratoremque clamabunt. Iam verò quandoquidem MM. SS illa & plurimorum Authorum, nec materiæ unius ſunt, nec vel unius Typographi labor, aut ſumptus tantum opus, imò tanta volumina ſtatim exæquet; magnam tu quidem

dem de viris magnis gratiam mereberis, ſi ad præclaram illam Locorum communium methodum (cujus mentionem facis in Catalogo Librorum tuorum) ea omnia claré diſtinctéque revocare volueris, Rerumque ac Authorum abſolutum Indicem quantocyùs imprimi curaveris, tanquam novæ, nec antehac viſæ mortalibus Bibliothecæ, lentiùs, ut res feret, doctorumque poſtulabit curioſitas, ſubſequuturæ ſpecimen. Nullum, me indice, utilius ſcriptum hoc ſæculo lucem aſpexerit, quo mirum in modum invaleſcente epidimiali illo ſcribendi cacoëthe, exquiſitas plerique Bibliothecas pulchro ad oculum ordine diſpoſitas quo ſumptu? quâ curâ? inſtituunt; alij thalamos quoque hac parte ſupellectilis ornant, quæ animis exornandis nata eſt, nec aliter ijsdem utuntur, quàm vaſis Corinthiacis, tabulisve pictis, ac ſtatuis. Hic Philologos ac Poëtas, illic Theologos, Philoſophos ac Mathematicos, alia deníque ex parte Medicos, proximè & Iurisconſultos, & Caſuiſtas, ſi Dijs placet, longiſsimâ ſerie collocatos videbis, ut voluminum inæſtimabili multitudine Ptolomæi Philadelphi Regis Alexandrinam Bibliothecam æquare dixeris, ubi quadraginta Librorum millia ſimul coacervata fuiſſe perhibentur; quod elegantiæ Regum curæque opus egregium Livius, Seneca verò ſtudioſæ luxuriæ ſeſe inaniter oſtentantis fuiſſe, ait. Interea mihi in tantâ lucubrationum & meridiationum ſylvâ conſtituto, tenuiſsimus injicitur de re quapiam ſcrupulus quis eruat? quò me vertam Conſulas, inquiunt, Caſuiſtarum claſſem! ecce Dianæ Tomos decem? Horreo? egone tantorum foliorum cumulum evolvam, ut ſpinam leviter pungentem moveam? annuus potiùs, per me licet, non arborum magis quàm Librorum folijs Autumnus ingruat. Dubitatio mea una eſt, materiarum copia immenſa. Quid, quòd & eorum ſcripta Bibliothecæ inſtar habent, qui ſcriptis ſuis Bibliothecarum nomen impoſuerunt? Habent ſcriptores Eccleſiaſtici ſuos Trithemios, Sixtos Senenſes, Poſſevinos, Gerhardos, Geſneros, Bellarminos, Voëtios; Habent, & olim habuerunt Ordines Eccleſiaſtici, Ordinum ſcriptores, ſcriptorum Bibliothecas quisque ſuas; poſtremo ſæculo nata ſocietas Ieſu ſcriptorum millia quot magnis nunquam venere Mycenis, Authorumque Bibliothecam à Ribadeneirâ primo, poſtmodum à Philip. Alegambe, methodo, præ cæteris omnibus accuratiſsimâ, contextam. Quid ego de Patrologicis dicam? imò quid dicere attinet? cum nulla gens, nulla natio, ne Provincia quidem, adde, nec Civitas, nec pænè oppidum ſit, quin ſuos in claſſes Authores producat ad omnium liberalium artium encyclopædiam pertinentes; usque adeò milleſima pagina ſurgit omnibus, & creſcit multæ damnoſa papyro. Cedo nunc, cujus unius laborum patientia, imò vita tota ſufficiat, ad tantarum facultatum & diſciplinarum Authores, deque ſingulis tot Authorum Tractatus, non dico perlegendos, ſed vel ad evolvendos? quantò igitur compendioſa magis ad ſcientias via foret, ſi quisque, quam apud ſe habet, librorum ſupellectilem ad certos revocare

Communes Locos ſtudeat, ut habeat ſemper ad manum, quod in uſus ſuos conferat, quàm ut labore improbo conetur tot horridiuſcula peregrinorum Authorum nomina memoriæ mandare, tot Librorum formas, titulos, numerumque cognoſcere, inque ordinem, quaſi militarem in aciem, redigere? Egregia enimverò ars, quæ de Philoſopho, Librarium facit. Nemo autem eſt, Doctiſsime vir, peregrinæ eruditionis curioſus, qui exquiſitiſsimum illud Promptuarium tuum, avidiſsimo ſimul gratiſsimoque animo non fuerit amplexus, Bibliothecam, inquam, Orientalem, præter Hebræos, Syriacosque atque Arabes, Ægyptiacorum quoque Æthiopicorumque librorum Catalogum exhibentem; ſummamque illam & indefeſſam induſtriam (cui nihil impervium eſt) miris laudibus non extulerit, hancque imprimis Locorum Communium rationem, quam illic feliciſsimè ſequutus es, Chriſtianorum ſtudijs ſcholiſque maximè accommodatam non agnoverit. Nunc itaque cùm MM. SSm. tuorum Catalogum, optiméque conſtituendæ Bibliothecæ norma anxiè à te expetant, expectentque viri magni, mihique non ita pridem ſpem eandem haud dubiam feceris, aliquid te hac quoque in parte conaturum, ut tantorum votis Amicorum facias ſatis: enixè te rogatum eo, ut niſi ſimile quidpiam aut ſuppar tibi ſuggerat inexhauſta illa tua, inventio, non alia, quàm cæperas, inſiſtas viam, atque obviam illam Locorum Communium regulam Bibliothecæ conſtruendæ paradigma, ſive ex MM SS. tuis, ſive ex Libris tuis jam in lucem editis, ſive denique ex ipsâ tuâ Bibliothecâ privatâ quidèm, ſed ampliſsimâ, communibus multorum deſiderijs quam primùm exhibere velis. Addat porrò Deus Op: Max: annis tuis luſtra multa, deque orbe litterario quàm optime ſemper merentem, eidem diù ſervet incolumem.

III. Hæc quidem, Viri in omni literatura verſatiſsimi ad me Epiſtola, aurem denuò mihi vellicavit, ut ne toties ab alijs etiam, rei profectò literariæ Arbitris, rogatam declinarem amplius opellam. Quæ de conatibus meis Vir doctus, benevolentiæ & humanitatis ſtudio, adſpergere voluit, illud amori ego ejus tribuo, & ſingulari affectui. Sunt hi ſoliti amicorum judiciorum nævi: Ego curtæ mihi ſupellectilis optimè conſcius, ſatis impetravero, ubi mea qualiacunque conamina inter tot occupationes ordinarias nata, vel ab amicis potiùs extorta (quàm enim à πάρεργω ſcribillandi cacoethe ſim alienus, ignorare, qui me nôrunt, non poſſunt) probis non planè improbari, conſtiterit: Sed ad rem ipſam. Petijt amicus Bibliothecæ conſtituendæ paradigma ex Bibliotheca privata. Ingens poſtulatum! Neque enim ex privato exſpectari poteſt apparatu, quod regulæ & cynoſuræ officium facere debet in publicis. Quando tamen animadverto, plura & illum, & alios, ſibi de me, hac in re, polliceri, quàm præſtare, ego vel auſim, vel poſsim, gratificandi ſaltem προθυμίαν ijs diutius non debebo. Oſtendam igitur *primum* quæ potiſsimùm in adornanda mea mihi Bibliotheca fuerit cura. Modus deinde ſubjicietur ſive Methodum

dus, contexendi Catalogos neceſſarios, tam reales quàm perſonales, univerſales & particulares, quibus Bibliothecarius hac vice noſter abſolvetur. Iam enim glaciem tantùm in hoc Oceano literario per Bibliothecam Hiſtoricam ſive *indicativam* frangere lubuit, cætera ⟨symbol⟩ Bibliotheca dabit Critica ſive *iudicativa*.

IV. Quæ in Bibliothecæ meæ ⟨Greek⟩, ex ſuperioribus, attenderim hypomnemata, non repetam, una potiſsimum ſequutus quam, agmen ducit generalis fui, ut *Media reſpondeant & applicentur fini*. Quem enim quisque ſcopum habet in colligenda Bibliotheca, ad eum collimare debet. Vt non omnis fert omnis tellus, ita fieri non poteſt, ut una, aliqua Bibliotheca in omnibus excellat. Hinc privatæ ſæpe poſsident, quod à publicis abeſſe videas. Et, ex publicis, minores numero, pondere nonnunquam prævalent. Ego, ex quo de pretio Bibliothecarum æſtimare cœpi, ſolicitus fui 1. *de Bibliotheca Theologica*, ita tamen adornata, ut cæterarum ſive diſciplinarum, ſive artium auxiliarium monumenta non negligerem. Vt de qualibet materia, cujusvis ſcientiæ conſulere poſſem vel unum aliquem, eùmque probæ notæ authorem: Et hoc me hactenus utcumque fuiſſe aſſequutum, ex præcedenti Locorum Bibliothecæ meæ Indice manifeſtum eſt. 2. ***Prima Patrum, Media Scholaſticorum, ultima Reformatorum ætatis rationem diſtinctam habendam duxi. Patrum*** Editiones eas quidem, ubi licuit, elegi, quæ & characteris elegantia, & fidei integritate erant ἔξοχοι ἄλλων, ut ſunt *Hieronymus* & *Auguſtinus* Eraſmi, *Chryſoſtomus* Savilij, *Euſebius* Stephani, &c. alias tamen ſive integras, ſive particulares contemnere nolui, ut accuratior inſtitui poſſet exemplarium & collatio & oppoſitio. *Mediæ* ætatis ſcriptores magno collegi numero, tum Scholaſticos, tum Exegeticos, tum etiam Homileticos, certiſsimos ſuperiorum ſeculorum teſtes. Ingenuè fateor, plura me ex ijs obſervaſſe ſive ſuperſtitionis retrimenta, ſive ſobriæ pietatis documenta, quàm vulgo hactenus fuit creditum. Quicquid vel mediocrem ſapit antiquitatem, abjectæ ſtatim ſcarteræ convitio inceſsitur. Alia mihi mens eſt de hoc ſcriptorum genere, aliud judicium. Diligenter colligi debet, quicquid ex ea nobis affertur ætate. Inde enim praxin ſuperiorum temporum tam Scholaſticam, quàm Eccleſiaſticam tutiſsimè eruimus. Videas ſæpe, Sacræ Theologiæ ſtricturas, quæ probant, nihil noſtros novi per Reformationem in multis inveniſſe. Tales antehac ex Formicario *Nideri*, *Savanerola*, Archiepiſcopo *Craynenſi*, *Nicolao Clemangio*, *Vitodurano*, *Malleolo*, *Petro Numagen*, *Viennenſibus &c.* plures dedi: Obſerves eas impietatis formulas, de Sanctorum invocatione, operum merito, Chriſti paſsione, vel publicè pro ſuggeſtu habitas, vel typis vulgatas, quarum hodie ipſum Clerum Romanum podet. Specimina exhibuimus ex *Stellarijs*, *Roſarijs*, *Poſtillis*, *Mariæ Biblijs & Pſalterijs*, quæ neceſsitatem Reformationis ſuperioris

rioris seculi abundè satis probant. Atque hæc causa est, quòd horum scriptorum nullum, si quem addere potui meæ Bibliothecæ, rejecerim. *Adjumentum claritudinis* (mutuo verba ex Clavi Bibliothecæ Bongarsianæ, quæ & ipsa ultra 500. numerat MSS.) *haud exiguum* ; Bibliothecæ Bongarsianæ ; *conferunt duo. Librorum quorundam raritas & antiquitas. E Theologicis præcipuè eorum, qui in ipso Papatu ante plușcula secula adversus Papisticam Idolomaniam, Tyrannicā Hierarchiam, luxuriem abominandā, scripti sunt. Quorum jam diu, omni nisu memoriam deletum ibunt antiquæ veritatis hostes. Alterum addo; antiquas & a primo typographiæ avo, optimi commatis authorum editiones, à doctissimis de hinc viris sub incudem sæpius reductas, & lucubrationibus elucidationibus non solùm auctas, sed à clarißimis Typographis nitidißimis typis emendatißimè elaboratas, & eò majori negotio, sumtu & singulari amicorum operà comparatas, nec alijs aurum studiosiùs, quàm Bongarsio asservatas.* Vtriusque rationem, pro virili, in Bibliothecæ nostræ privatæ instructione habuimus. Illius tamen potiorem, in quo & hoc observavimus, querelas, Apologias, palinodias, revocationes, retractationes *reorum* ; *Actorum* verò, Theologorum cumprimis, condemnationes, ad statum superiorum seculorum Ecclesiasticum penitiùs cognoscendum multum conferre. Paliondia *Berengarij* causam Pontificiam de transubstantione dit potiùs, quàm juvat, adeò est causa & cruda *Malleoli* nostri *Registrumquerelæ*, ἀνέκδοτον ostendit, & multa ei, in grassante tum Papatu, displicuisse, & rerum Romanum, ordines cumprimis Mendicantes, vel leviter offensos, iras convitia, laqueos ignes spumâsse & spirasse. Prodierunt uno fasciculo articuli, superioribus aliquot seculis, Parisijs & Romæ damnati, & revocati ; ex quibus alij palàm faciunt Eristicam Scholasticorum Theologiam viam ad impias, & absurdas stravisse ματαιολογίας; alij luculenter docent, quàm ἀμετρία τῆς ἀνθολκῆς in retractatione effrons fuerit & temeraria ; alij denique stricturas habent Orthodoxiæ haud obscuras, malitiosè tamen ab adversarijs vel propositas, vel expositas, id quod in *Wiclefi Hußi* &c. aliorumque damnatis articulis animadvertimus. *Reformatorum* verò monumenta religiosè custodivi, non ea tantùm, quæ prodierunt multis tomis conjunctim, sed quæ separatis opusculis divisim. Quò enim longiùs à Reformatione abierimus, eò etiam difficiliùs documentorum illorum copiam impetrabimus. Et tamen carere ijs ægriùs poterit, sine damno Bibliotheca, quàm priorum seculorum multis authoribus. Multùm enim nostrâ, causas, modum, successum Reformationis nôsse, refert: quod quia non aliunde, quàm ab ijs, qui rebus & interfuerunt & præfuerunt, obtineri potest

rest, necessitatem scripta ejusmodi studiose colligendi imponit. *Separata tamen* opuscula, cum integris operibus, non modò una sede facilè possunt morari, sed etiam insigni se commendant usu. Ostendunt quippe seriem Reformationis, non annis tantùm sed & Objectis distinctam. Non ubique omnia simul & semel reformata sunt. Certe Lutheri Reformatio ita successiva fuit, ut aliam aliàs publicè contra Papatum defenderit thesin. Unde tot distincti ipsius libelli de *Votis*, *Cælibatu*, *purgatorio*, *Captivitate Babylonica*, &c. Zuinglius etiam noster capita Theologica de *Cœna Domini* præsertim, *ciborum delectu* &c. ita singula excusit, ut conjunctim postea per alios demum prodirent. Iam primas illas sive simpliciores, sive emendatiores habere editiones distinctas, & à suspicione falsi liberat, & in ipsis quoque tantis viris, illuminationis profectuúmque gradus ostendit. Excidit aliquando Luthero, ut Epistolam Iacobi vocaret *stramineam*: vix merebatur dura hæc vox fidem apud Anglos. Sed supersunt adhuc apud nos præfationis illius exemplaria, quam in sequentibus postea Editionibus sustulit. Eadem ratio est aliorum. Tantò ergo hæc & superior scriptorũ classis debet diligentiùs custodiri, quantò jactura eorum semel facta difficiliùs potest compensari. Non licet hîc recurrere ad Bibliopolia, vel Editiones secundas, quæ eo ipso, quod secundæ (quanquam raró id eveniat) sint, primam ordinis & originis prærogativam amiserunt; *Thetica Theologia, sive Locorum Communium θετικῶς in scholis & Academijs propositorum fui studiosissimus.* Abeo hîc fortè ab omnibus alijs longissimè. Plerisque pagellæ istæ sordent, quasi indignæ, quæ vel numerum in Bibliotheca faciant, vel lacunam impleant. Mihi placé aliud fuit hactenus institutum, cujus nec dum me pœnitet. Non unam tantùm Disputationum per universam Europam habitarum possideo Chiliadem, 34. & amplius tomis comprehensam, ijs ferè exceptis, qui integra Systemata θετικῶς conscripserunt, ut sunt *Leidenses*, *Spanhemius*, *Maresius*, *Zuingerus* &c. Rationes breviter supra jam indicavi. Et thesaurum eo majori habeo loco, quo semel amissus potest incommodiùs reparari. Quàm enim difficulter, e. g. disputatio Tiguri in Papatu ipso, de *Prædestinatione*, habita, vel quolibet redimi posset pretio? Eadem ratio est aliarum. Quicquid alijs videatur, ego Bibliothecæ insigne κειμήλιον esse existimo, Collegium disputationum inde à Reformatione ad nostra usque tempora deductum.

4. *Ad illam accedo Bibliotheca partem, in qua τὸ κορυφαῖον plerique collocant, MSS. varia.* Et quanquam non malè observârit Celeb. *Conringius*, bonitatem Bibliothecarum in antiquorum MSS. *copia unicè non consistere, cùm Bibliothecarum sit scopus, ut possint omnigena doctrinæ atque sapientiæ studys (quæ in solis MSS. non latent) promptè offerre; vel omne vel saltim potissimùm, quod à doctorum ingenijs ha-*

ctenus eſt elaboratum; negari tamen non poteſt, MSS. ejusmodi non modò Bibliothecæ eſſe ornamenta, ſed & neceſſaria ſæpe alimenta. Quamvis Regum, Principum, Rerumpublicarum potiùs, quàm privatorum cura de ijs eſſe debeat. Et quandoquidem via in Orientem jam intimum eſt ſtrata, præclare rei conſulerent literariæ, ſi (ut, quæ ad Philoſophiam pertinent, alijs relinquam) ex Oriente tam *Chriſtianorum*, quam *Muhammedanorum*, *Sinenſium*, *Iudæorum*, *Karræorum* & *Phariſæorum*, *Samaritanorum*, &c. ea paulatim conquirerentur ſubſidia, quæ tractationi Theologicæ pleniori, ſive ἱςορικῶς ſive δογματικῶς, multis nominibus inſerviunt. Hanc nobis neceſsitatem imponere videntur οἱ ἐξ ἐναντίας, qui, plenis nos lateribus ad certamen Orientis provocant, ſuæque Καινοτομίας ſubſidia inde, novo conatu, petunt: Sed & hanc fruſtra ab ijs excuti quercum, vel pauca illa, quæ de Orientalibus ſcripſimus Eccleſijs, fidem faciunt. Noſter in his mercibus πελασμὸς non ex locupletiſsimis aliorum theſauris, ſed αὐταρκεία eſt æſtimandus. Orientalia rara eſſe & chara, non eſt quod ampliùs moneam, ſupra jam diximus, vel Regibus & Principibus has deberi delicias, vel, ſi in privatis reperiantur Bibliothecis, raras illas eſſe aves. Ridebis, ſupra me 250. feciſſe, ſive librorum, ſive ſcriptorum Orientalium, mentionem, mèque ſive agelli turpiter prodidiſſe ſterilitatem, ſive gregis pauperiem. Non diffiteor, fuit tamen & ovicula civi Hieroſolymitano grata; gratior quàm τῷ πολυκτήμονι abundantia. Et ut laudem hîc nullam captamus, ita paupertina illa ſupellex tantò multis magnorum ſuperiorum ſeculorum votis eſt major virorum, quantò plures privatis etiam jam contingunt Bibliothecis, quorum antehac vix publicæ aſſequi potuerunt paucos. Cùm opus *Complutenſe* Bibliothecæ noſtræ Carolinæ, anno Chr. 1557. infereretur, ſua manu Bullingerus de hoc opere *inſigni* Collegio voluit gratulari. At quibus paſsibus Anglicanum, opus præcurrat, in *Bibliotheca Theologica*, C. 9. indicabimus. Qua difficultate *Pelicanus* tandem noſter Codicem Hebræum potuerit obtinere, prolixè in vita ſua ipſe oſtendit. At nobis codices, qui & raritate, & uſu ſe probant, ad manus ſunt aliquot. Scripſit aliquando *Bibliander* noſter, Thomæ Blaurero: *Niſi tempora infeliciſſima omnibus Germanis ſcrupuloſiſſimam cautionem & metum in ſubeundis negotijs Chriſtianis injeciſſent, implorarem tuam operam, ut per Mercatores Auguſtanos, qui negotiantur in India & alijs in locis ultra mare, mihi Biblia AEthiopica ſive Chaldaica Chriſtianorum, qui Cahan ſubſunt, & Arabica manuſcripta compararent. Non dubitaverim in ſingula etiam quadragenos aureos impendere. Quanquam Michaël Adam pa-*

ctus

pactus fuerat, se transcripturum Biblia Hebraica, si numerarem decem aureos nummos. Promisi pecuniam quantamlibet, pro exemplari Græco ex Vaticana Bibliotheca evidentissimo. Cujus mihi spem quidem optimi viri injecerunt. At Anglicanum opus integrum nobis exhibet textum tum *Arabicum*, tum *Græcum* Romanum, ex *Æthiopia* Novum Testamentum integrum, Veteris fragmenta. Quibus olim desiderijs *Scaliger* & *Wasserus* Pentateuchum *Samaritanum* vel inspicere optârint, ipsorummet alibi verbis monuimus. At, Dei gratia, Pentateuchos *Samaritanorum* integros, Hebræos, Chaldæos; Arabicorum fragmenta, &c possidemus. Chronicon Samaritanum, vel ob raritatem, in pretio habuit *Scaliger* & *Usserius*. Et hujus, ex Leidensi autographo, apographum præstò est. Quibus lætitijs incesserit *Scaliger*, cùm More Hannevochin offerretur Arabicè, non est obscurum ex ejus Epistolis. Scito (ita inter alia p.465.) *me librum More Hannevochim pluris facere, quàm si ἰσόμετρον χρυσοῦν misisses.* Et tamen ex hoc ipso, & alio adhuc exemplari, tantùm nostrum fecimus, quantum studijs Theologicis & Philologicis inservire fuit visum. De Commentarijs in Alcoranum observat *Clenardus*, Ep.lib.1.p.65 *raròeos vel Fesæ in Africa extare. Fortè tota,* inquit, *vita non consequeris aut Zan.hascherum, aut alium aliquem Commentatorem Alcorani, &c.* ex Zamhaschero & Beidavio in universum Alcoranum ea excerpsimus, quæ Alcorano explicando abundè sufficiunt. Habuit Illust. Vir, *Cornelius Haga* πσουργηκοντάτευχον, Scholasticum Arabicum accuratum & insignem, qui ei etiam in Oriente præ aliis fuit commendatus. Non ejus tantùm magnam descripsimus partem, sed & alium Bibliothecæ nostræ Orientali djunximus, & nitidè scriptum, & Theologiam Arabicam Scholasticam absolutè complectentem. Quid & *Scaliger*, & *Lud de Dieu*, Lexico Syro-Arabico *Isa bar Ali* tribuerint, hinc patet, quód & *ille* sua manu ad literam Nun illud descripserit, & *hic* notas suas in N. T. Syriacum subinde ex illo auxerit. Nec hujus abesse voluimus apographum quantum nost is commodavit usibus. Cùm magnus ille *Peirescius* Salmasio spem fecisset Grammaticæ Copticæ cum Lexico, quanta cum impatientia adventum ejus exspectavit? *I'attends tous jours avec grande impatience vostre Grammaire Cophtiq. avec le Lexicon* Epist lib.1.p.179. Et tamen ubi potitus fuit Illust. *Salmasius*, copiam ejus mihi fecit, ut totidem Lexicon & Grammaticam verbis exscribere licuerit. Versionem Pentateuchi *Harubi, Ibn Sina* & ostentat Bibliotheca Regia Laurentiana, & Illust. aliquando *Hagij*, & Clariss. *Ravij*. Nobis ex eadem versione observatum est, quicquid vel varietatum à contextu Originali illa præ se fert, vel Emphasin indicat. Cum *Isaco Casaubono* vel unica Proverbiorum Arabicorum, quæ cum

N 2 notis

notis jam prodiit & Verſione *Erpenij* Latina, centuria obtigiſſet quàm, omnia tentavit, ut ſenſum eorum aſſequeretur? Teſtem habemus ipſum *Erpenium* præfat. ad Lect. Nobis Celeberr Golij beneficio & opera, *centuriæ* tot ſunt oblatæ, ut in claſſes certas, quæ in Proverbiorum uſu ſunt valde neceſſariæ, poſsint redigi. Ex *Perſicis* libris, eruditorum teſtimonijs, *celeberrimus* eſt *Goleſtan* ſive Roſarium. Et tamen hunc etiam cum Notis & Verſione noſtra ſuppeditat Bibliotheca. *In eo nunc eſt* (ſcribit *Salmaſ.* Epiſt. lib. 1. pag. 185.) *Peireſcius, ut captivum in mei gratiam redimat à piratis, cujus eripiendi haud exiguam ſpem ſibi adlucere in poſterioribus ad me ſcribebat. Quem captivum dices? Pſalterium Mſc. ἑπτάγλωττον Lingua Hebraica, Syriaca, Græca, Coptica, Æthiopica, Perſica & Armenica.* Et nobis noſtrum opus Anglicum πολύγλωττον, non ijsdem quidem omnibus, ſed plerisque, & alijs, Linguis exhibet non modò Pſalterium *Heptaglottum*, ſed Pentateuchum *Octoglottum*, Hebræum, Chaldæum, Samaritanum, Syriacum, Arabicum, Perſicum, Græcum & Latinum, &c. Ut ne *Patriciidis* Hiſtoria Europa amplius careret, non eruditorum tantùm, ſed & Mercatorum ſumptibus in Syria magnis debuit deſcribi. Adeò verò de hac non laboramus, ut non impreſſum tantum Codicem, ſed & Mſc. habeamus. *Elmacini* Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ partem primam ſemel tantùm vidi in Anglia, literis Syriacis ſcriptam; noſtræ tamen Bibliothecæ jam antehac, Nobiliſsimus Vir, *Antonius Studlerus*, antiqua Tigurinorum proſapia oriundus, eam addi voluit. Sed quid pauper, numerem pecus? Ex Catalogo poſtea noſtro patebit, quid à nobis exſpectari poſsit in Orientalibus. *Græciæ* etiam pompam alijs relinquimus. Neque tamen inglorium planè eſt, unum & alterum poſsidere Codicum Mſc de quo alij, illi etiam, qui ex profeſſo de ſcriptoribus Eccleſiaſticis ſcripſerunt, ἐπέχειν debuerunt. Aliquos tantùm, qui, præter antiquum *Epiſtolarum* & *Apocalypſeos* exemplar Mſc. ad manus ſunt tractatus, ἀνεκδότους pleroſque, indigitabo. *Primus eſt* τοῦ ἁγίου Μεθοδίου πατριάρχου περὶ τῶν ἀπὸ συστάσεως κόσμου συμβάντων, καὶ τῶν μελλόντων συμβαίνειν εἰς τὸ ἑξῆς *Sancti Methodij Patriarchæ, de ijs, quæ à Conſtitutione mundi evenerunt, & quæ deinceps eventura ſunt.* Meditari viſus erat Editionem *Geſnerus* noſter, unde & judicium de illo à *Bibliandro* petijt, quod ex autographo ita habet. *Percurri Methodium, & habeo tibi magnas gratias, quòd ejus legendi mihi copiam feceris. Et quia meum requiris judicium, an Editione dignus ſit, cenſeo equidem perutilem, ſi quis refellere velit iſtas non modò aniles, ſed etiam perniciosas fabulas, de noviſsimis diebus, de Anti-Chriſto, Gog & Magog precatione Eliæ, Enochi*

chi, Johannis adverſus Antichriſtum. Et iterum: *Methodius fictitius, requirens ampliores annotationes aut etiam confutationes, ſi ederetur in publicum, quàm ipſum libelli corpus exiſtit.* Omnino ſcriptum, breve, στοχαστικὸν magis eſt, quàm ἱστορικὸν, de bello Iſraelitico-Romano, Gog & Magog & AntiChriſto. De authore libri vel ſilentium ubique, vel ſaltem ἐποχή. *Labbæus* Ieſuita de Scriptor. Eccleſ. Tom. II. p 91. *In Bibliothecis veterum Patrum extant Latinè duntaxat eidem falsò tributæ Revelationes de rebus, quæ ab initio Mundi contigerunt, quæq; deinceps contingere debent per paraphraſin translatæ. Sunt qui cum iis confundant exegeſin in Apocalypſin, quam nec editam, nec deſcriptam in membranis hactenus vidi. Certè Johannes Trithemius meminit libri ejusdem Methodij de noviſſimis temporibus, nec non Chronici, cujus, alteriusve, eidem falsò adſcripti mentionem facit Marianus Scotus in Chronico. Documenta, quæ Methodio in carcere exiſtenti ab Angelo præſertim circa Mundi creationem revelata finguntur, edita fuerunt Baſileæ 1498. cum additionibus Wolfgangi Aytingeri, & Sebaſtiani Brand, ſeu Titionis Argentinenſis.*

Ita quidem Ariſtarchus ille emunctæ naris. Sed & *Bellarminus* ipſe de Script. Eccleſ. p. 91. ſcribit: *Circumfertur libellus revelationum ſub nomine S. Methodij, ſed ſuppoſititius cenſetur.* Scriptum eſſe ſuppoſititium grata ſumimus manu; Id enim tum ex titulo, tum ex calce ſcripti apparet. Titulùs Græcus nobis πατριαρχην ſiſtit, cætus Olympi Lyciæ, ſive, ut alij volunt, Patarorum ac poſtea Tyri Epiſcopum inſignit. Sub finem mentionem facit ἔτους κε τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Κωνσταντίνου μεγάλου, καὶ τῆς εἰς τὸ Βυζάντιον εἰσελεύσεως ἔτους κα. At verò *Methodius*, cui revelationes illæ tribuuntur, vel ſub Decio, ut *Suidas* vult, vel ſub Diocletiano & Maximiniano in Chalcide a. Ch. 302. vel 303. martyrium adijſſe dicitur. Si verò ſuppoſititius eſt fœtus, cur adeò in ejus multi ſibi blandiuntur ſuffragio? *Secundus* eſt χρονικὸν βασιλέων τῆς ἀπὸ συστάσεως κόσμου τὰς τοῦ κράτους ἡνίας διοικησάντων, ὅπως τι ἕκαστος τούτων διῆξε. καὶ μέχρι πόσου ὁ τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνος διήρκεσε, καὶ ἐν ποίῳ τέλει τὸν βίον ἠμείψαντο. An hujus meminerit Chronici *Trithemius* ſub *Methodij* nomine, non habeo dicere. Si ita ſentiat, ut ſentire videtur, impoſuit ei utriusque ſcripti cohærentia ſive connexio, quæ in meo etiam exemplari occurit. Sed ita turpis committitur παραχρονισμός. Deducit enim author Hiſtoriam ſuam

ad noviſsima Cantacyzeni tempora. Illud certum eſt, portentum de perpetuo *Orientalis & Occidentalis* Eccleſiæ conſenſu, planè ei fuiſſe ignotum. Paulò ante finem, *Michaëlis Palæologi* meminit, quem διασυρτικῶς vocat λατινόφρονα. Succedunt πάτρια τῆς Κωνςαντινουπόλεως, καὶ πόθεν ἐκλήθη Βυζάντιος, καὶ πόθεν κατάγεται Βύζας. Prolixe & eruditè de originibus, ſtructuris publicis Byzantinis i.e. Conſtantinopolitanis agitur: digniſsimum quod aliquando prodeat ſcriptum. Adeò omnibus abſolutum eſt numeris. Nihil ad hunc Gillius, nihil Pancirolus. Valde probavit, cùm oſtenderem aliquando, Celeb Freinshemius, authoris conatum. Ibidem continentur Ανακρεόντων ςίχοι, κατὰ ἀλφάβητον εἰς τὴν κεῖσιν Λέοντος τοῦ δεσπότου. Item, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἐπιφανίου ἐπισκόπου κύπρου πρὸς Διόδωρον, ἐπίσκοπον τύρου, περὶ τῶν ιβ λίθων, τῶν ὄντων ἐν τοῖς ςολισμοῖς τοῦ Ἀαρών. Et περὶ τοῦ Ἀδάμαντος λίθου ὃν καὶ αὐτὸν ἔφορεν ὁ Ἀρχιερεὺς, τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσερχόμενος εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, quæ tamen poſteriora jam vulgata ſunt. Sed & *Cyrilli Lucaris* habeo & *Confeſsionem* ſimplicem, οἰκείᾳ χειρὶ ſubſcriptam, inſigne Orientalis Eccleſiæ κειμήλιον; & teſtimonijs tam Scripturæ S, quàm Antiquitatis veſtitam. *Anti judaica*; *Epiſtolas* ejusdem Græcas, Latinas, Italicas tam Alexandrini quàm Conſtantinopolitani Patriarchæ. *Epiſtolas* Græcorum variorum, de ejus Confeſsione, vita, Martyrio, quæ ad Hiſtoriam fortiſsimi Martyris, plurimùm faciunt illuſtrandam, *Metrophanis* Hieromonachi, *Georgij* Rhetoris, *Nathanaelis* Hieromonachi, *Meletij* Metropolitæ, & poſtea Epiſcopi Epheſini; *Meletij librum* ςρωματ. quem ſcripſit, cum Anteceſsoris ſui Sylveſtri, Alexandrini Patriarchæ eſſet Archimandrita; καθαίρεσιν, ſive depoſitionem τοῦ ἀποςάτου καὶ ἐπικαταράτου μιαροῦ κακοβερροίας, quæ omnia ſuo tempore lucem Eccleſijs Orientalibus, Græcis præſertim, poterunt afferre. Et nuper quidem demum Confeſsionem Helveticam amicus obtulit, ad quam *Metrophanes Critopulus* ſua manu (quam & in Gymnaſij noſtri matricula reperio) conſenſum Eccleſiarum Græcarum cum Eccleſijs noſtris obſignavit. Non invidebo hanc συμβίβασιν poſteritati, quæ & Allatiano de perpetuo Orientalium & Occidentalium conſenſui jugulum manifeſtè petit. Ad c. 1. de *Scriptura* notavit: *Ita ſentit Græca Eccleſia.* Ad c. 2. partem priorem de Iudice Controverſiarum: *Ita ſentit Græca Eccleſia*; ad alteram verò, de Traditionibus: *Traditiones contradicentes verbo Dei non admittit Græca Eccleſia* c. 3. de Deo: *Omnia quæ continentur hoc capite, accipit & docet Orientalis Eccleſia, præter proceſsionem Spiritûs Sancti à Filio. Nam*

Nam nos docemus, quandò Spiritus S. habet personam suam ab aterno, habet ex solo Patre: quando verò mittitur ad Creaturas, mittitur ab utroque. Ad c. 4. De imaginibus: *Ecclesia Orientalis utitur imaginibus (ut omnes alia Ecclesia) sed pictis non sculptis, neque statuis, eásque non adorat, sed honorat: Exemplo Mosis, qui jussu Dei curavit fabricari Cherubim supra arcam, & exemplo templi Solomonis, quod fuit ornatum varijs imaginibus, ut Templum Hezechielis. Quod neque contra verbum Dei est, neque nocet.* C. 5. De adoratione & cultu &c. *Etiam Ecclesia Orientalis nec colit nec adorat sanctos, sed amat & diligit ut fratres & amicos Dei. Si verò invocet illos, non tamen ut Servatores aut Salvatores, neque propter ipsorum merita. Sed primùm, ut inde ostendatur illos vivos esse apud Deum, 2. Ut inde ostendatur, Ecclesiam triumphantem memorem esse Ecclesia militantis. 3. Ut inde declaretur amor noster erga sanctos. Nec petit aliquid Ecclesia ab illis, prater orare Deum pro Christianis in hac terra militantibus.* C. 6. de Providentia: *Hoc caput convenit ex toto doctrina Orientalis Ecclesia.* C. 7. de Creatione &c. *Etiam hoc caput omnino convenit doctrina Orientalis Ecclesia.* C. 8. De lapsu hominis &c. *Eadem, qua scilicet continentur in hoc octavo capite docet etiam Orientalis Ecclesia.* C. 9. de Libero Arbitrio: *Etiam hoc caput convenit nostra doctrina.* C. 10. De prædestinatione: *Neque in hoc capite video aliquid contra Gracorum Ecclesiam pugnare.* C. 11. De Iesu Christo: *Convenit & hoc caput doctrina Orientalis Ecclesia.* C. 12. De lege Dei pag. 23. b. ad verba: Factus est pro nobis maledictio. Pro, *sepultus est. Quando? Quando suspensus erat de ligno crucis, secundùm illud: Maledictus omnis qui suspenditur de ligno.* Et sub finem: *Etiam hoc caput non dissimile est doctrina Orientalis Ecclesia.* C. 13. de *Evangelio: Ita sentit Orientalis Ecclesia.* C. 14. de *pœnitentia: Orientalis Ecclesia utitur adhuc auriculari confessione, & potestatem clavium de hac re accipit.* C. 15 De Iustificatione: *Omnino ita docet & sentit Orientalis Ecclesia de aterna justificatione.* C. 16. de *Fide & bonis operibus*

ad

ad p. 34. *Fides quæ non habet fructum, non poteſt ſalvos facere.* Ad calcem verò: *Eadem docet & Orientalis Eccleſia de hac re.* cap. 17 de *Eccleſia Catholica*, ad pag 39. *Diſſidia ſimpliciter non placent Deo, permittit verò ea propter cauſas in Confeſſione expreſſas.* Et ſub finem: *Hoc caput in omnibus convenit doctrinæ Orientalis Eccleſiæ, præter quòd illa Sacramenta habet pro neceſſariis.* cap. 18. de *Miniſtris Eccleſiæ* ad pag 44. b. de *Monachis: Tales pii monachi manibus ſibi victum quærentes ſunt in Orientali Eccleſia.* Et pag 45 b. *Hujuſmodi veſtibus utuntur hodie Miniſtri Orientalis Eccleſiæ ſed non eadem opinione, qua Veteris Teſtamenti Sacerdotes, neque qua Pontificii. Appellantur etiam Sacerdotes Orientalis Eccleſiæ Miniſtri.* Sub finem verò: *Hoc caput præter Monachos pios, & veſtes, & nomen ſacerdotis, convenit doctrinæ Orientalis Eccleſiæ.* cap. 19. de *Sacramentis* pag 54. ad verba: Neque verò approbamus, &c. *Hæc eſt Orientalis Eccleſiæ doctrina, ſcilicet gratiam & res ſignificatas ſignis ita alligari & includi, ut quicunque ſignis exterius participent, etiam interius materiæ & ſubſtantiæ participes ſint. Non tamen omnibus ſimiliter accidere. Nam fidelibus quidem evadit ad renovationem, & alimentum ſpiritualiter; Infidelibus verò ad condemnationem. Tranſubſtantiationem verò Græcorum Eccleſia non agnoſcit. Quandoquidem enim myſterium latiùs patet quàm Sacramentum; Eccleſia Orientalis docet propriè myſteria eſſe, quæ conſtituta ſunt pro humana ſalute: Baptiſmum ſcil. Cœnam Dominicam, & pœnitentiam. Reliqua verò, etiam ſi utitur illis, & myſteria appellat, tamen non ejuſdem valoris eſſe, manifeſtè docet. Neque de numero conſtat Græcis. Nam præter tria illa κατ' ἐξοχὴν dicta myſteria, de multis aliis rebus utitur hoc nomine.* cap. 20 de *Baptiſmo: Hac doctrina de Sacro Baptiſmo convenit doctrinæ Orientalis Eccleſiæ, præter hoſce ritus, 1. quòd Orientalis Eccleſia immergit tota corpora illorum qui baptizantur. 2. quòd utitur aqua & oleo, nihil præterea, nec ſale, nec lacte, nec ſaliva. 3. quòd exorciſmis etiam utitur.* cap. 21. de S. *cœna*, Ad pag. 60. verba: niſi ratione Sacramentali; *Etiam Orientalis Eccleſia panem ipſum*

corpus

corpus Chriſti appellat,& quod in calice eſt, Sanguinem Chriſti nuncupat, ſed ratione Sacramentali. Et quando Chriſtiani Orientalis Eccleſiæ accipiunt myſterium, tunc magna reverentia accipiunt. Et ad finem : *Doctrina hujus capitis convenit doctrinæ Orientalis Eccleſiæ.* cap.22. de *catibus* Sacris : *Doctrina hujus capitis, quoad cœtus & conventus Chriſtianorum in Sacris locis, qui ſunt Templa Deo dedicata,& quod omnia debent proponi Lingua vulgari, omnino convenit doctrinæ Orientalis Eccleſiæ, præter ornamenta templorum, quibus utitur Eccleſia Orientalis* cap.23. De *precibus* &c. ad p.62.b Divos cœlites, &c. *Hic ritus adhuc extat in Eccleſia Orientali, ſed nihil hæc petit à Divis, præter interceſſionem ad magnum Sacerdotem, D.N.I.Ch.* Et ad finem : *Hujus capitis doctrina, præter quod notatum eſt ſupra, convenit doctrinæ Græcorum Eccleſiæ.* cap.24.de *Feriis* ad pag.64.a. Neque enim alteram &c. *Etiamſi aliquis dicat, alteram diem altera ſanctiorem eſſe, tamen non propter diem hoc dicit, ſed propter rem ſacram, quæ facta eſt in illa vel iſta die.* Feſta verò,&c. *Obſervantur apud Græcos, ut & apud alios, ſcilicet apud Lutherianos & apud Anglos memoriæ cauſa* : & 64.b. Caſtigatio carnis.&c. *Ita ſentiunt Græci de juſto jejunio.* pag.65.a. Omnia jejunia proficiſci debere ex libero, &c. *Ita omnino debet eſſe, & ita fit apud Græcos.* Quadrageſimale jejunium, &c. *Hoc obſervatur apud Græcos, ſine ulla ſuperſtitione, obſervatur etiam apud Anglos.* pag 65.b.de delectu ciborum : *quæ in hac pagella continentur omnia conveniunt doctrinæ Græcorum Eccleſiæ.* cap.25.De Catecheſi : *Omnia hujus capitis conveniunt Græcanicæ Eccleſiæ, præter extremam unctionem qua utuntur Græci, ſecundùm mandatum Apoſtoli Jacobi.* cap.26 de ſepultura fidelium : Fidelium corpora : *Omnino ita ſentit Græca Eccleſia.* Et pro mortuis ſacrificant,& preculas certas,&c. *Orat quidem Græcorum Eccleſia pro defunctis, non ut liberentur à purgatorio (Græca enim Eccleſia non agnoſcit purgatorium,) ſed quoniam omnes beatorum animæ ante judicium indigent gratia & conſolatione Dei.* Et ad finem : *Hi duo ultimi paragraphi* 26.cap. (de purgatorio & Spirituum apparitione) *conveniunt omnino Græcorum*

O *doctri-*

doctrina. cap.27. De *ritibus* : Ad verba : Proinde Iudaismum &c. *Hujusmodi ceremonias neque Græci approbant.* Ad finem : *Tales traditiones , & hujusmodi ritus admittit & approbat Græca Ecclesia, qui 1. non contradicunt verbo Dei 2. qui habent authoritatem ex antiquitate Ecclesiæ. Reliquas verò improbat & abjicit.* cap.28. De *bonis* Ecclesiæ : *Ita sentit Græcorum Ecclesia de hac re.* cap.29. De *Cælibatu* : *Hoc caput convenit doctrinæ Orientalis Ecclesiæ.* cap.30. de *Magistratu. Etiam hoc caput convenit doctrinæ Orientalis Ecclesiæ.* Exscribere hæc ordine volui, ut pateat, quàm verum sit, quod alibi jam monuimus, Ecclesias Græcas à Latinis vel planè dissentire, vel si in *materiali* aliquis deprehendatur consensus, manere tamen semper dissensum in *formali*, quod dat esse rei. Sed hæc alius sunt loci.

Latina MSS. alij jacent , & ea quidem , quæ, ex diversorum exemplariorum collatione, castigatiora nos habemus typis excusa, ego in ijs, ex Bibliothecis varijs hinc inde colligendis, occupari malui, quæ chartæ essent *Virgines*, vix uno & altero loco asservatæ, & tamen vel squalorem superiorum seculorum in genere indicant, vel Ecclesiarum Helveticarum statum in specie depingunt. Qualia quidem sunt *Iohannis Monachi* Vitodurani ; de quo alibi monuimus , quòd alter fuerit παῤῥησίᾳ Bernhardus ; *Malleoli* , mallei grassantis tum in clero inscitiæ pariter atque invidiæ, Civis & Canonici Tigurini, (propterea tandem, quòd liberiùs paulò in superstitionem & tyrannidem inveheretur , in carcerem ab Episcopo Constantiensi compacti) varia ἀνέκδοτα, ut sunt, *Passionale , liber de Exorcismis , de Religiosis proprietarijs, de boni & mali occasione , de matrimonio, de materia captivis & defunctis impendenda , Lamentatio duorum Sacerdotum captivorum* ; *Registrum querelæ , de emtione & venditione, unius pro 20.* quos omnes in captivitate composuit &c. Ejusdem de *credulitate Dæmonibus adhibenda.* Fuit etiam ex Collegij Carolini Canonicis συγχρόνοις *Henricus Nidhart*, cujus Msc. habemus consilium, *de duabus confraternitatibus , unitis cum Capitulo Ecclesiæ Constantiensis* : Ejusdem de *receptaculis animarum.* Accedit disputatio Prioris Fratrum *Prædicatorum*, Barone , Th.D. & Spiritûs cujusdam, ejusdem civitatis. *Invectiva in fœdam ac spurcidam* (ita spurcus vocat author) *Bohemorum sectam*, Ieronymi de Praga, seclusi Heremitæ Sacri heremi Camaldulensis, Theologiæ, & Decretorum Professoris ad D. Albertum, Priorem Domus Carthusiæ Civitatis Basileensis , ubi non contra Bohemos

tantùm,

tantùm, ſed & Græcos in multis ὁμοψήφους, fervidus eſt diſputator, ſed & integro tractatu Mſc. enarrantur *ob, cœni errores* (retineo inſcriptionis verba) *quibus a veritate Catholica aberrant infeliciſsimi Græci*, & numerantur quidem 24. Authore, nî fallor, *Petro Numagen*, Sacellano Tigurino, ad S Leonhardum extra muros. Liceat ex ſuperiori tractatu vel unicum inſerere ἀποσπασμάτιον contra Græcos, ut appareat, quàm temerè perpetuus Eccleſiæ Orientalis & Occidentalis jactetur conſenſus. Sed *adhuc arguit Bohemus dicens*: Eccleſia Græcorum Orientali communicat Laicos ſub utraque ſpecie. E. Eccleſia Vniverſalis debet Laicos ſub utraque ſpecie communicare. *Negatur conſequentia: quia arguitur à particulari ad univerſale, quæ particularitas eſt valde ſuſpecta: quod patet ſic, quia Eccleſia Græcorum* non eſt Eccleſia Chriſtianorum, ſed eſt Eccleſia malignantium, *de qua Dominus per Prophetam dicit*; odivi Eccleſiam malignantium, id *eſt, Græcorum*, & cum impiis *Bohemis* non ſedebo, Pſal. 25. *Talis Eccleſia malignantium ſunt omnes ſchiſmatici & Hæretici, qui à fide Catholica apoſtataverunt, ideo non ſunt Eccleſia Dei, ſed ſunt Eccleſia Diaboli, ut probatur* XXXII. q. 11. Sicut non omnis. *Quamvis Græci Laici non bibunt Sacramentum ſcalice ſicut Bohemi, quod ego vidi: Sacerdos quoque Græcorum intricat panem fermentatum in vino in uno calice ligneo, & quando communicate, tunc cum cochleari ligneo comedit de calice Sacramentum, ſicut comederet potagium, ſimiliter cum cochleari: ſimiliter miniſtrat Sacramentum Laicis Græcis, ac ſi totus miniſtraret potagium capris. Græci enim per* capras *ſignificantur* Daniel. c 8. *Ubi Angelus exponit*, Regem Græcorum *eſſe* hircum caprarum, *quia omnes Græci ſunt viles, fætidi, & barbati, & propter vilitatem ſuam jam perdiderunt omne dominium temporale. Itaque nihil aliud habent, quàm unam ſpurciſſimam civitatem Conſtantinopolin, quæ eſt plena* adulteriis & meretricinio, ſicut ego vidi. *Hanc Bohemi vocant Eccleſiam Orientalem, veriùs dicerent Eccleſiam hæreticalem*, quia vere omnes Græci ſunt hæretici, & ſunt excommunicati, per S. Leonem Papam, & per Innocentium III. Sed de his aliàs. Sunt præterea ad manus plurima Acta (de *Craynenſi* poſtea dicemus) *Concilii Baſileenſis*, cui Malleolus quoque noſter interfuit, & cujus potiſsimùm ſtudio vel curâ noſtris illa innotuerunt, de *proceſſu contra Eugenium*, de *origine & defenſio-*

ſenſione ſanctionis Pragmatica, de *Græcorum συγκατάβασι*, de *Bohemorum placitis*, quorum prolixum habeo Elenchum ἀνώνυμον: Ludovici de Roma Iuris & Legum Interpretis celebratiſsimi, de *Majeſtate authoritatis* Conciliorum Generalium, in Papam tractatus. Scripſit & *Martinus de Bartenſtein*, Auguſtinianus, in monte Thuricenſi, quædam de Martyribus Felice & Regula, miraculis, & reliquiis eorum, quorum apographum ad manus eſt. Verùm, ut dixi, hîc nihil mihi ſumo. Magnatum eſt, Bibliothecas habere magnis voluminibus MSS. divites, nos ſpicilegio contenti, codicillos tantùm & pagellas ſparſim corraſimus. *Pagellas* dico, non *Theſes* tantùm, de quibus poſtea, ſed & *Edicta* variorum Magiſtratuum per Helvetiam, ultra Seculum publica, & typis vulgata, quæ non minimam Hiſtoriæ particularis, & authenticam quidem (vix enim certiora à Rebuspublicis habere poſſumus Hiſtoriarum ſubſidia quàm quæ ex ſcriptis illis eruere licet) *Programmata*, Academiarum & Scholarũ, *Iubilæorum, Inhibitionum, excommunicationum* Pontificum varia, quæ & perſonarum nobis ſæpe, ſæpe rerum, non nunquam utrarumque præbent notitiam. Epiſtolarum cumprimis MSS. ἀνεκδότων, non contemnendam collegi Syllogen. Puderet pagellarum illarum meminiſſe, niſi fortè aliquid in iis occurreret, de quo Bibliothecæ noſtræ jure poſſemus gratulari, in illarum præſertim Epiſtolarum argumento, quæ inde à Reformatione à magnis conſcriptæ viris, plus mihi delectationis utilitatis, an admirationis? (omnia adeò tria certatim ſe offerunt) dicam attulerint, vix habeo dicere Rem ab ovo exordiar. Erat vir Clariſs.^us D. *Ioh. Iacobus VVolphius*, Literarum Græcarum & Hebraicarum, non ita pridem apud nos Profeſſor meritiſsimus, Præceptor & Fautor meus maximus, qui ut mihi meisq; optimè ſemper voluit ſtudijs, ita, ut ſuum probaret affectum ſingularem, ſubinde monumentũ ejus aliquod apud me extare voluit. Cùm ipſum aliquando acceſsiſſem, *magni*, inquiebat, *faciunt Pontificij reliquias ſuas, incertas ut plurimùm & ſuppoſititias, en manum magni Bullingeri noſtri, veras Sancti Doctoru reliquias!* Fragmentum igitur mihi, de *ſacramentis*, ipſius Bullingeri manu ſcriptum obtulit. His poſtmodum, venientibus annis, initiis, deſiderium magnorum virorum αὐτόγραφα vel videndi ſaltem, ita fuit accenſum, ut cùm Lugduni Batavorum Celeberr. *Golius* Lexicon *Iſa bar Ali* Syro-Arabicum, I. *Scaligeri* manu deſcriptum, meis ad tempus concederet, uſibus, felicem vel eo nomine me prædicarem. Cùmque, ut ſupra jam monui, in Anglia obſervâſſem, faſciculum Epiſtolarum MSS. Majorum noſtrorum in Bibliotheca *Benedicti*, adeò religiosè aſſervari, majus inceſsit ſtudium, majorque reverentia, vel Alphabethum ſaltem, (*Aureum* à me mancupatum, quòd omnium fermè ſuperioris Seculi eruditorum autographa exhiberet) compilandi. Ita verò, Deo clementer benedicente, amicorum propitio aurigante favore, reſpondit

reſpondit votis eventus ut qui de ſingularibus tantùm Doctorum ſolicitus fui initio faſciculis, mox plenum horreum mergites oſtenderent. Primitias debeo Reverendo & Clariſsimo Viro, Dn. *Rodolpho Philippo Forero*, Eccleſiæ Burgdorfenſis Miniſtrò Vigilantiſsimo, & Vicinarum Decano Spectatiſsimo, qui magni illius *Musculi* mecum communicavit ſcripta, activa & paſsiva. Hunc mox ſequutus, Vir Ampliſsimus, San Gallenſium Conſul, *νῦν μακαρίτης*, D. *Sebaſtianum Schobingerum*, à quo *Blaurerorum*, Ambroſii & Thomæ, Fratrum, Archivum Epiſtolicum transſcribendum accepi. Vltra bis mille his duobus tantùm tomis continebantur Epiſtolæ, ante, circa & poſt Reformationem ſcriptæ. Ex eo tempore magna amicorum liberalitate ita hæc mea aucta fuit ſupellex, ut dum alij quatuor aut quinque millia Codicum numerant MSS. mole quidem & raritate magnorum, uſu tamen longè inferiorum, ego, quod præfiſcinè dixerim, ultra ſex aut ſeptem numerare poſsim Epiſtolarum, & documentorum ejusmodi millia. Mirabere, Lector, tanti me chartas illas, quas alij in cucullos mox erant transformaturi, facere: Illos potiùs vel mirare, vel ride, qui *Ovidium*, *Horatium* aliumque ſatis jam Criticorum cenſura vexatum Authorem, membranæ Inſcriptum, ad ſuperſtitionem colunt. Ferunt *Froiſſardum* non ita pridem à quodam Mercatore æſtimatum trecentis ſcutatis: *Bocacium* de Nobilibus infelicibus centum, Miſſale & Biblia *Quinarti* Horas, propter figuras & ornamenta quædam, omni pretio æſtimari ſuperiora. *Titum Livium* Mſc. libros Chinenſes, Iaponicos verſicolores alios, pluris fieri, quàm quosvis alios, eósque utiliſsimos, libros. *In pervetuſtis* (verba ſunt, de Fulvio Vrſino, *Jani Nicij* ex Pinacotheca illius prima petita) *Codicibus, quorum multos in ſua Bibliotheca habebat, immania pretia faciebat. Atque illud accidit perridiculè, quòd, cùm die quodam Franciſco Cardinali Toleto, Terentij Comœdias oſtendiſſet, eásque affirmâſſet, ante annos mille fuiſſe conſcriptas; ac revera eſſent antiqua, ſed mirè depravata atque corrupta, atque addidiſſet, nullam eſſe pecuniam, quæ antiquiſsimi illius Codicis æſtimationi pareſſet: Proh Deus, Cardinalis inquit, quid audio! Equidem mallem Codicem unum, quantumvis recens impreſſum, ſed caſtigatum, emendatúmque, quàm decem alios mendoſos, & corruptos, quamvis Sibyllæ manu exaratos. Riſus omnium, qui aderant, eſt factus, cùm viderent rerum earum pretia, quæ ille in cœlum efferebat, Cardinalis æſtimatione ſic concidiſſe. Hunc poſtea librum moriens Bibliothecæ Vaticanæ legavit.* *Ptolomeus* dicitur emiſſe opera *Euripidis* quindecim Talentis. *Tarquinius* tres libros *Sibyllinos* eodem pretio, quo potuiſſet emere omnes. Platonem mille denarios pro operibus Philolai, *Beſſarionem*

rionem impendiſſe 30000. ſcutatos pro libris Græcis: *Picum Mirandulanum* 3000. dediſſe ſcutatos pro MSS. Hebraicis potiſsimùm & Chaldaicis; Imò *Regem Gallorum*, refert *Naudæus*, aurea ſua vaſa & argentea oppignoràſſe, ut copiam libri, qui erat in Bibliotheca Medicæa impetraret. Habent hæc exempla vel laudem curioſitatis, vel amoris in literas incentivum, vel morbi (prout non omnium eadem eſt ratio) quo qui laborant, omnia ſive ultra vires, quicquid fuerit ad manus, ſive ultra pretium authorum, in rem librariam conferunt; indicium. Quemque ſua trahat voluptas; ego nec Chartas noſtras Arabum levigatas & ſplendidas, verſicolores etiam; nec monſtroſos Cuficorum, & noſtro adhuc ſeculo, penè ignotos ductus: nec Chinenſium, quorum magnum habemus volumen, ſericos, nec Malabaricorum bombycinos, nec quoscunque alios, faciles tamen paratu tanti æſtimo Scriptores; quanti Archivum ejusmodi Epiſtolicum. Quantò hoc, & alio longè, ſe commendat uſu? *Primò* enim inſigne Bibliothecæ ornamentum eſt, tot virorum magnorum, & ſæpe ſanctorum, habere reliquias. *Vergilij. Livij*, aut aliorum autographa quantam Bibliothecis conciliarunt famam? De Monachis in monte Sinai fertur, quòd pro Inſtrumento, Muhammedis Pſeudo-Prophetæ manu ſubſcripto, inſignia obtinuerint libertatis privilegia; & nos non majoris faciamus verè ſanctorum manus? Si *Auguſtini*, *Hieronymi*, & recentiorum etiam Doctorum, redimi poſſent monumenta originaria, imò vel pagellæ, nullis parceretur ſumptibus. Cur nos, qui Eraſmi *Zuinglij*, *Calvini*, *Lutheri*, *Melanchthonis*, &c. novimus merita, eorum collegiſſe autographa vilipendamus? Deſint licèt adhuc anni, & antiquitatis prærogativa, adeſt tamen momentum rerum, & reverentia perſonarum, quibus annorum præſcriptio indies accedet longior. 2. Rei ſecundò ſæpe dijudicandæ obſcuræ, non contemnendum ſunt præſidium. Medicinam ejusmodi autographa ſuſpicionibus afferunt præſentiſsimam. Notum eſt in primitiva Eccleſia multos irrepſiſſe fœtus ſuppoſititios, de quibus Critici multum fuerunt ſoliciti. At, ubi ἴδιος χαρακτὴρ καὶ οἰκεῖα χεὶρ acceſſerit, res ſalva eſt. Hujus ſubſidij beneficio multis me expedivi difficultatibus. Memini, me, in ædibus Celeb. *Golij* noſtri, ad menſam, à meritiſsimo Theologo, *Andrea Riveto*, fuiſſe aliquando rogatum, an, quæ de tranſlatis à *Pellicano* libris Hebraicis, Talmudicis etiam, eruditorum jactarentur voce, vera eſſent? Scrupulus tutiſsimè ipſius, quæ adhuc in Bibliotheca noſtra Carolina ſupereſt, tolli poterat manu. Ita, contrà, eodem argumento Lipſius Orationem de *Concordia*, Ienæ habitam, ſuam non eſſe, probavit. 3. Apparatus Epiſtolicus eſt certiſsimum animi in quamcunque partem inclinantis, indicium. Epiſtola, familiaris præſertim, magna libertate agit, & multa ἐπιστολικῶς communicantur, quæ æterno aliàs ſepulta manerent ſilentio; ut plura ex iis, quàm ex quibusvis aliis, erui poſsint ſcriptis. Quis dubitet, quin ex ſuperioris Seculi virorum magnorum, Reformatorum

cum-

comprimis Epistolis, judiciosè tamen adhibitis, absolutissima & accuratissima Reformationis Historia possit erui? Hæres? vel Sleidani Historiam, vel Sculteti Decades de Reformatione percurre, videbis, utrumq;, posteriorem præsertim, hoc uno ferè niti fundamento. 4. Accedit pretium ex eo, quòd singularia tantùm autographorum extant ut plurimùm exemplaria, nec Epistolarum ejusmodi ἀνεκδότων, ubi opus est, ad manus haberi potest, quovis auro & argento, copia & usus. Non prostant in Bibliopoliis, ut eò recurratur. Nec, semel amissæ, ulla ratione possunt restitui. Hæ, plurésque aliæ sunt rationes, cur hic, quàm quilibet alius apparatus major, meo judicio, cura dignus sit atque industria. Non blandiar, si primas hîc Archivo Ecclesiæ Tigurinæ asseruero, quòd, nisi vehementer fallor, plura ejusmodi possidet ornamenta dicam an munimenta? quàm uspiam alibi per longa spatia reperias. Id quod eò majorem meretur & excitat admirationem, quòd nostra demum ætate & susceptus fuerit, & ad stupendum perductus numerum hic θησαυρισμός. De sola re Sacramentaria Tomi sunt tres; Lutheri, Melanchthonis Buceri, autographa. Colloquium Marpurgense, Francofortense, VVittebergense, &c. prolixè, & optima fide enarrantur. De statu, Reformatione, dissidijs Ecclesiarum Anglicarum integra collecta sunt volumina. Huberi, Alberij, Schmidelini, VVestphali acta & turbæ magna accuratione & fide conscripta. De Polonicis, Italicis, Gallicis, Germanicis, Belgicis nihil propemodum aliunde speres Ecclesijs, quod ex hoc locupletissimo cornucopiæ non possit augeri, quas tamen dapes in Bibliotheca Philologica particulari, ubi de Historia Ecclesiastica fuerit agendum, paulò liberalius, si Deus voluerit, communicabimus. Ad publicam hæc spectant curam. Mihi privato sufficere poterat jucundus tantæ varietatis aspectus, & multiplex inde hactenus observatus usus. Sed fortè aliquam supellectili etiam meæ tribuere audeo vel varietatem, vel usum, cùm vel sola eorum, qui scripserunt, spectamus nomina. Occurrunt enim 1. Ratione *officij politici*, Imperatores, Reges, Electores, Principes, Comites, Barones, Nobiles, Legati Imperatorum, Regum, Rerumpublicarum ad Imperatores, Turcicum etiam; Ecclesiastici, verò, *Romani*, Pontifices, Cardinales, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Præpositi, Canonici, Religiosi &c. *Reformati*, Reformatores per Vniversam Europam, Theologi, Episcopi, Ministri, Professores, &c. Hos omnes & adire & audire licet, vel de Religione piè differentes, vel Reformationem enarrantes, vel superstitionem callidè instillantes, vel generosè refellentes, vel res, publico nomine, gerentes &c. Id quod alio Σ. ϑ. loco specialiùs proponemus. Ratione 2. *patriæ*, Germanos consulo, Hispanos, Anglos, Suecos, Danos, Belgas, Polonos, Hungaros, Transylvanos, Mauritanos, Syros &c. qui omnes in suis me regionibus, Epistolarum illarum beneficio, planè hospitem esse non sinunt. Neque ambigo, plura de remotissimis regionibus jam nobiscum superesse rerum, superiori seculo gestarum, monumenta, quàm ubi nata olim fuerunt & edita. Ratione

3. denique

5. denique *materiæ*, nullum ferè hactenus observavi thema, ad cujus dilucidationem hi præceptores muti operam suam non contulerint. Unde non intempestivæ fortè cogitationes de *Florilegio* Epistolico, sive *Polyanthea* ex virorum tantùm magnorum Epistolis colligenda, natæ. De pretio operæ non esset dubitandum, modò labor accederet judiciosus. Hîc enim, si uspiam alibi, cautè & cum judicio versandum est. Observâsse hoc videtur magnus ille *Camerarius*, qui, inter tot publicas curas & occupationes, consilium de colligendis virorum magnorum Epistolis nunquam deposuit, eo, dubio procul, scopo, ut, quòd per *Melanchthonis* Epistolas, (quas non αὐτογράφυς modò mecum *Amplissimus Filius*, Heidelbergæ communicavit, sed & editas liberaliter donavit) ostendit, idem in reliquis continuaret. Percurri ex Tomis variarum Epistolarum & tractatuum MSS. quadraginta octo, plerosque, eos præsertim (sunt autem 28.) qui superioris Seculi faciem nobis per universam Europam describunt, & reapse deprehendi, plurima ubique occurrere, quæ lucem gravissimis sæpe quæstionibus fœnerentur. Nota inter eruditos, imò honorata pleraque (cætera ἱστορίας ἕνεκα addere placeat) sunt nomina *Agricolæ*, Ammiani, Aretij, Allasiderij, sive VVurstisij, Altingij, Amerbachij, Acontij, A Burgundia, Angeri: *Balæi*, Barloi, Bauhini, Baumbachij, Bezæ, Becariæ, Beutrichii, Bedroti, Betuleii, Bessereri, Bellieurii, *Legati Regii*, Beumleri, Bibliandri, Blanci, Blasii, Blaurerorum Thomæ, Ambrosii, &c. Bongartii, Borrhai, Breitingeri, Brentii, Brasicani, Brandmulleri, Braunfelsii, Burxeri, Burgoweri, Buxtorfiorum, Bucani, Buschii, Buceri, Busbequii, Bullingeri, Bertrami: *Calamini*, Calandrini, Calvini, Camerarii, Campelli, Campensis, Capelli, Casauboni, Capitonis, Canæi, Carolstadii, Chandæi sive *Sadeelis*, Chytræi, Cirleri, Cleberi, Clebizii, Clauseri, Clerici, Colladonii, Comandri, Cognati Gilberti, Coxi, Crociorum, Coigneti, Cornarii, Cocceii, Coxi, Conringii, Coxi, Cratonis, Crispini, Crucigeri, Crusii, Curionis Cœlii, Cyrilli Patriarchæ, Cavalcantis: *Datheni*, Danæi, Dasypodii, Dallæi, Diacii, Digbæi, Dizii, Diodati, Diestii, Dilherri, Draconitis, Dryandrorum, Drusii, Dresseri, Drelincourti, Duni Thaddæi, Dudithii, Durnhoferi: *Eckij*, Eglinorum, Ehemii, Ehingeri, Erasti, Erbii, Erasmi Roterodami, Ernii, Evvichii: *Fagii*, Fagi, Fabri Iohannis, Fabriciorum, Farelli, Ferrii, Folkershemeri, Frechtii, Freheri, Fuchsii, Funkii: *Gallasii*, Gasti, Garnerii, Gardineri, Garissolii, Gessneri, Gerlachii Stephani, Glareani, Godofredi Dionysii & Iacobi, Golii, Gulartii, Gribaldi, Grynæi Simonis & Iacobi, à Grünrath, Grasseri, Gronovii, Gualtheri, Guicciardini: *Halleri* Iohannis, VVolphgangi, Berthtoldi: Hallesii, Hapelii, Hardenbergi, Herdesiani, Heerwagii, Hedionis, Heldii, Hemmerlini, Hyperii, Hottomanni, Hospinianorum, Hornii, Hornbeckii, Hobæi, Hoperi, Huldricorum, Humfredi, Humberti, Hundii: *Iezleri*, Ionstonorum, Ionvillæi, Iuelli, Iudæ Leonis, Iunii Francisci: *Kaltschmidii*, Kolbingeri, Kirchneri Hieronymi:

-tonymi; *Lasitij*, Lavaterorum, Langneti, Læthi Georgij, Læti Erasmi, Lemanni Burkardi, Lentuli. Legeri, L'empereur. Leuenklavij, Leueri, Lismannini, Lipsij, Loniceri, Lopadij, Loftusij, Lutheri, Luthardi, Ludolfi, Lüberi sive *Erasti*, Lycoſtenis, Lydij; *Maaleri*, Majoris, Martyris, Marbachij, Masteri, Melissi, Melandri, Melanchthonis, Mercatoris, Merbelij, Megandri, Micronii, Micrælii, Molleri, Molinæi Caroli, Mornavii, Morelli, Musculi, VVolfgangi & Abrahami, Münsteri *Sebastiani*, & *à Vortlage*, Myconij. *Naogeorgi*, Nidharti, Numagen; *Oecolãpadij*, Occonis, Oleviani, Oporini, Osterogi; *Pantaleonis*, Parei. Parkursti, Pasoris, Peuceri, Pezelii, Pellicani, Peresij Petiti, Pellij, Platerorũ, Pincieri, Pinelli, Pistorii Iohannis, Piscatorii, Piscatoris, Pithæli, Pitisci Bartholomæi, Pocokii, Polani, Pontani, Pontisellæ, ad Portum, Postelli. *Quercetani*; *Rami*, Ragorii, Raschii, Raumeri, Rhegii Vrbani, Rhenani, Rainoldi Ioh. Rhellicani, Ritteri Erasmi, Riveti, Rietmatii. Rivii, Rosseti, Rodingi, Ruardi, Ruinellæ, Rodolphi Casp. Ruegeri, Rumpii, Rullicii; *Salvard.*, Sarnicii, Savilii, Sandis Eduini, Saraceni, Sanderi, Scapulæ, Schekii, Schleidani, Schenkii, Swendii Lazari, Sculteti, Schnepfii, Schikhardi, Schobingeri, Serrani, Severini, Simlerorum, Simonii, Silvani, Sidneij, Smetii, Soccolovii, Sohnii, Schnellii, Schotani, Spanhemiorum. VVigandi, Friderici Patris & Filii, Stuckiorũ, Stumpfiorum, Strigelii Victorini, Sturmii, à Stetten. Steineri VVernheri, Steinbergii, Sulceri; *Tarnovij*, Tilmanni, Telamonii, Thurii, Tossanorum, Tomsoni, Threcii, Triglandii, Tronchini, Tragi, Turnavii. *Vadiani*, Vannii, Valkonerii, Vberti, Vergerii, Pauli & Ludovici, Velociani, Venatoris, Vireti, Vietoris, Vlmeri, Vogti, Vorstii, Voëtii, Vtingeri, Vrsini, Vulcanii, Vulteii; *VVaseri*, VVarneri, VVerdmulleri Ottonis, VVetteri, VVirzii, VVittembachii, VVicelii, VVolphiorum: *Xylandri*: *Zanchij*, Zellii, Zechendorfii, Zuinglii P. & Filii, Zuingerorum, Zuickii, Zulegeri, &c. Hos verò omnes & plures alios (neque enim dum dimidiam eorum nominum expressimus partem, quorum vel autographa possidemus, vel certa apographa) non publicè tantùm & ita loquentes habemus, prout ratio Reipublicæ fert literariæ, sed & privatim, familiarissimè, ut solent illi, qui, quod per locorum distantiam διὰ σώματος fieri non poterat, factum tamen voluerunt διὰ μέλανος. Neque singulares tantùm habemus quorundam Epistolas, sed nonnullorum vastos satis tomos, *Bullingeri* puta, *Bezæ*, *Iuelli*, Iohannis *VVolfii*, in causa præsertim Socini & Dudithii: *Victorini Strigelij*, cujus duos Epistolarum Tomos Heidelbergæ ab interitu vindicavimus. De *Baudio*, felicissimo ingenio, audire me memini, à magni nominis Theologo, præstitisse ejus literas, quæ tamen defæcatioris Latinitatis sunt medulla, nunquam prodiisse. Aut enim queri doctissimum virum, aut petere Vossii etiam sententiam esse, non ex Epistolis de erudito accuratum fieri posse judicium, laborem enim ut plurimum esse extemporaneum, & ita comparatum, ut effundatur potiùs, quàm concipiatur. Sed occurrant hi subinde nævi, ut vel de ingratitudine Seculi, vel cura domesti-

ca,vel ineluctabili quodam fato in amicum ſinum amicæ eruditorum deponantur querelæ, non deſunt tamen uſus Epiſtolarum multiplices. Non impedit, quominus aquila ὑψιπέτης ad inferiora ſe nonnunquam demittat, eſcam captura. Non ſemper vel Theologum, vel Hiſtoricum, à patre familiâs poſſumus ſeparare, vel, ut Logici loquuntur, abſtrahere. Non ergo ab hujus curis terrenis eximitur, quem fama & exiſtimatio ad ſidera penè tollunt. Quòd ſi non eruditionis ſemper Epiſtolæ ſint indices certiſsimi, Hiſtoriarum tamen & rerum geſtarum teſtes, imò judices, ſunt fideliſsimi. Quanquam negare non poſsim, multorum famam & exiſtimationem, eorum certè, qui publicis ſcriptis inclareſcere aliis noluerunt, ex Epiſtolis non obſcurè defendi. Quantus vir fuerit, *Ambroſius Blaurerus*, Reformatòr Conſtantienſis, ne per famam quidem ignotum eſſe poteſt; ſed qui maſculas & graves ejus legerit Epiſtolas, plura ei deberi, & exſpectari ab eo potuiſſe, facilè animadvertet. Verùm, de uſu Hiſtorico potiſsimùm ſoliciti, quoſdam videamus prodromos. Scire deſidero graviſsima eruditorum de *Zuinglio* noſtro Reformatore Iudicia? Magnum, etiam *Pontificum, Cardinalium, Legatorum Pontificiorum* &c. adeſt μαρτύρων νέφος. Dubito, an nundinatio Indulgentiaria à *Samſonio & Thecelio* ita abſurdè & impudenter fuerit inſtituta, ut fidem vix apud, poſteritatem reperiat? Credere illud jubent utriusque αὐτόγραφα. Hæreo (ut hærent multi) *Zuinglius* an *Lutherus* Reformationis fecerit initium? Adſunt Literæ & Magiſtratuum publicæ, & ſpontè oblatum *Academiæ VVitebergenſis* (ut de manifeſto *Pallavicini*, de quo in Hiſtoria Reformationis, conſenſu nihil dicam) ad Eccleſiæ Tigurinæ Miniſtros, ubi hæc πρωτεῖα Tiguro ipſi concedunt, teſtimonium. Ambigo, an ulla ſuperiori Seculo inter *Lutheranos & Reformatos* VVitebergæ ſancita fuerit Concordia? Sunt in promptu Acta publica ἀναντίρρητα, & ex iis conſcripta Compendia, magni *Bullingeri*, & Halleri, autographa quæ ſcrupulum eximunt. Deſidero, cum authore *Catalogi Teſtium Veritatis* Archiepiſcopi Craynenſis, quibus Poteſtas Pontificis αὐτοκρατορικὴ graviter & cum ratione fuit impetita, *Acta*, præſtò ſunt, ejus conſignata manu, qui rebus gerendis interfuit. Placet, diſtinctè gradus & modum Reformationis *Anglicanæ* cognoſcere? Tradunt illos Epiſtolæ *Iuelli*, ad Martyrem & Simlerum ſcriptæ. Artes Concilii Tridentini, blandæ invitationes ad Helvetiorum Magiſtratus miſſæ, judicia Theologorum varia, non ſatis ſunt nota? Innoteſcent meliùs ex hoc archivo, & ita quidem, ut ne Sfortiæ quidem *Palavicini* nova χρηστοφύγετα reformident. Quæ in Colloquiis, *Ratiſponenſi*, *VVormatienſi*, *Badenſi*, *Poſſiaceno*, acta fuerunt; extant; vix tamen ita planè & plenè, ut non plura, & Eccleſiæ utilia in Epiſtolis noſtris lateant. Nôſſe cupio *Socinianiſmi*, *Stancariſmi*, *Arianiſmi*, Arminianiſmi, Anabaptiſmi &c. veras poſt Reformationem origines, progreſſum, incremen-

incrementa, decrementa, plura ex Epistolis cæterisque ἀνεκδότοις meis erui, quàm quæ aliunde exspectare potuissem. Sed & statum Ecclesiarum *Indicarum*, Orientalium & Occidentalium, certè & exploratè perspecturus, eos in Archivo consulo de scripto loquentes, qui in utraque India ipsi Ecclesias plantarunt. Lutherum de *Prædestinatione* ὁμόψηφον Augustino, & nostris peto Ecclesijs? Non denegat assensum Epistola, quam magno habeo loco, eo adhuc tempore scripta, quo *Martinum Luderum* Augustinensem appellare se voluit. Historiam superioris seculi *Ecclesiasticam*, *Politicam*, *Methodos studiorum* desidero? Abundè suppeditant nostra MSS. Quæ inter *Sigismundum Austriacum* & *Pontificem* Romanum fuerint acta, Sigismundi Epistola, (quæ, etsi rara est, nobis tamen Latinè & Germanice obtigit,) totam rei gestæ seriem prolixè pandit. Imprimis & quod caput rei est, ubi de *Reformationis* causis *Efficientibus*, Materia; cujus distincta, per omnia capita, habenda ratio, Forma, Finibus, Subjectis per totum terrarum orbem, Adjunctis, oppositis &c. alij vel parciùs, vel minus distinctè, Chronologiam potius annorũ, quam Logicam rerum & materiarum observantes Methodum, dissseruerunt, pleniorem excurrendi campum hanc nostram supellectilem patefacturam speramus. Nõ ambitiosè hæc commemoro, sed alios potius, privato meo exemplo, ad majora tentanda amicè invito. *Meminerint*, primorum post Christi ascensionem, multa ignorare posteritatem, quæ, si diligentius res tum gestæ fuissent observatæ, magno suo commodo cognoscere potuisset. Vnde de neglectu, & damno inde accepto, non obscuræ eruditorum querelæ. Ἄδηλα propemodùm essent illa tempora, nisi lucis aliquid ex dogmaticis scriptoribus, Apologeticis cumprimis subinde micaret, quod in prima antiquitate Christiana non planè nos fineret esse ἀεὶ παῖδας. Eusebius hanc primum tundere ausus est incudem, & Historicum Syntagma conscribere. *Meminerint*, longius nos in dies à Reformationis tempore recedere, opus proinde esse, ut armamentarium nostrum literarium ita instruamus, ne negligentia hac in parte nostra vel optimæ causæ, vel charissimæ posteritati fraudi sit. Vbi de facto quæstio est, ad hanc unam certè Historiæ confugiendum est anchoram. Vnum restat, me, ne domi peregrinarer, resque nostras negligerem, operam dedisse, tum ut labores Majorum nostrorum, Helvetiorum in genere, in specie Tigurinorum (quorum Bibliothecam in originibus nostris Carolinis jam dedimus) haberem, quantum fieri poterat, impressos, pleros que; tum etiam, quicquid uspiam ex publicis & privatis corradere potui de Status nostri Historia, summa in illud inquisivi cura. Et ut pauca videri possint, quæ, ex ruderibus sæpe, successu temporis in hoc genere scriptorum collegi monumenta, ea tamen de *Republica*, *Ecclesia*, *Schola* Tigurinæ origine, progressu, varijs formis, privilegiis, commodis, incommodis, bellis, fœderibus, Indulgentiis, (ante Reformationem) Imperatorum, Pontificum, Car-

dinalium, Regum, Principum, Rerum publicarum, affectu vario, &c. congeſsi, quibus ingrati civis aut indigenæ fuliginem me facilè deterſurum confido. Vix lacertoſus ſuis tulerit Helvetius humeris, quæ paulatim acceſſerunt. Neque de gratia & authoritate, qua Reſpublica univerſa apud alios polluit, teſtimonium perhibent; in promtu ſunt ad ſingulares perſonas literæ Pontificum, Imperatorum, Regum, quæ non familiarum modò eſſe poſſunt ornamenta, Gentis alibi etiam honoratæ indicia, ſed & ad obthuranda malevolorum & calumniatorum ἀθύρα ϛόματα, præſidia. Quàm luculentum teſtimonium *Zumglio* meliora meditanti perhibet *Adrianus* VI. quod *Colleg. Sapient. reſtit.* inſeruimus pag. 49 Legatus ejus *Puccius*, cum Acolytum ipſum & Pontificis Sacellanum conſtitueret? *Iulius* II. & *Adrianus* VI Ampliſsimo illi *Marco Rœſtio*, qui diſputationi poſtea Tigurinæ, pro Reformatione. præ fuit. Quàm honorifica *Friderici* III. Imperatoris compellatio facta ad Ampliſsimum ejus Patrem, *Henricum Roeſtium*, itidem Conſulem anno 1487. Norinbergæ data, ubi inter alia: Vnd dieweil wir dann dich in der Erbarkeit / das dir ſolchs laid wehre / auch der macht / daß du dem bey deinen Frün den von Stätten vnd Länderen vorgemelt / wol vor ſein mögeſt / erkennen: Begehren wir auff das ſonder vertrawen / ſo wir zu dir tragen / an dich / mit allem vnd gantzem fleiß bittend / ꝛc. *Henrici Magni*, Galliarum Regis ad duos Colonellos ex ipſo petito autographo nobis donato, apographum inſeruimus Method Leg. Hiſt. Helvet. Sed præſtat de his alibi plenius agere. Atque hoc meum illud eſt Archivum: hæc antiquitatis ſcruta. Cætera, numiſmata præſertim, ſive uſualia, ſive ſymbolica, quid vel commemorem? Hanc etiam & mercem & laudem aliis relinquo. Optem tamen majori cum fructu hoc deinceps tractari ſtudium. Quid juvat multos numerare Cæſares, Reges &c. & tamen non obſervare rerum per illos geſtarum Hiſtoriam, quæ ex nummis ſæpe ejusmodi tutiſsimè poteſt depromi? Qua de re aliquid monuimus Diſſert. de variis inſcriptionibus Oriental. pag 9. Vt verò vel affectum hujus etiam adornandæ ſupellectilis teſtaremur, aliquid ſaltem in re nummaria conati ſumus. De Hebræis tamen & Arabicis magis, quàm Græcis aut Latinis ſoliciti, ſucceſſu temporis, ſupellectili noſtræ literariæ addidimus, ex *Hebræis* a. Siclum argenteum, Samaritanis characteribus inſignitum, cui procul dubio antiquitatis axioma non poteſt abjudicari. Inſcriptio ejus ex altero latere eſt ירושלם קדשה *Hieroſolyma ſancta*, cum virga Aharonis: ex altero, cum urna, שקל ישראל *Siclus Iſraelis*. b. *Duos Siclos*, argenteum & æneum literis Hebraicis, in eundem ſenſum, notatos. Sed nullam antiquitatis præ ſe ferunt ſpeciem. c. Argenteum *Solomonicum*, cui multum tribuo, ut dixi Tract. *de Nummis Orient.* pag 120. Ex altera facie eſt caput Regis coronatum, cum inſcriptione שלמה המלך *Schelomo Rex*: ex alterta Templi ſchema, & היכל שלמה *Templum Solomonis*. d. *ἔκτυπον* nummi *Patriarchalis*, ubi prior fa-

cies

cies habet א & ש *Abraham & Sarai*, cum Epithetis זקן וזקנה ὁ γέρων, καὶ ἡ γεραιά: Posterior י & ר *Isaacum & Rebeccam* בחור ובתולה *adolescens & virgo*, de quo l. c. pag. 119 e. ἔκτυπα *Mosaica* duo, cujus alterum latus habet verba: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני *Non erunt tibi Dii alieni ad faciem meam*: alterum protuberans caput cum inscriptione. משה *Moscheh*. f. Duo ἔκτυπα, cujus altera inscriptio est שקל דוד נשאר בלס באוצר ציון בבית המקדש *Siclus David's, absconditus in thesauro Zionis, in AEde sancta*: altera יהוה שמר ישראל מלך כבוד בירושלם *Dominus custos Israelis, Rex Gloriæ Hierosolymorum*. Sed neuter est γνήσιος. Vide *lib. cit.* p. 123. g. Argenteum & plumbeum nummum, cujus altera facies vultum ostendit, cum inscriptione אישו vitiosa procul dubio, pro ישו Iesus: altera habet verba, משיח מלך בא בשלום ואור עשוי מאדם *Messias Rex venit in pace, & factus est lux ex homine*, l. c. pag. 149.

Arabicos nummos, hactenus ferè neglectos, vellem etiam ad complementum Historiæ diligentius tum colligi, tum examinari. Ego hactenus aliquot eruderavi. 1. Serenissimo *Electori Palatino*, D. *Carolo Ludovico* &c. Domino meo Clementissimo, gratissima hoc loco acceptos fero mente tres aureos, antiquos satis, pondere æquales. Primi & secundi inscriptio est חארך סלאמא תאג אלעאטל *qui pacem movet, turbat, similis est illi, qui inertem coronat*: uterque enim absurdè facit: Alterius צעבה אלדק סאיר אלדולה *Difficultas* (quæ pro negligentia hoc loco sumitur, aut difficiliori cura) *facit recedere Imperium*. Sensus est: Ubi nulla cura religionis, ibi nec tuta regio, aut diuturnum regnum. Tertij inscriptio prior est, אסכנדר סלטאן מצר *Alexander Princeps AEgypti*. Alteram nondum satis potui assequi. 2. Argenteum *symbolicum*, satis antiquum numisma, de quo *lib. cit.* pag 169. 3. Cupreum, itidem antiquum, & Saladini effigie insigne, de quo *ib.* pag 158. 4 Nummorum usualium argenteorum, cujusmodi *Aspra* & *Maidini* quatuor ad manus sunt. 5. Ἀμυντήριος lapis, Arabicis signatus literis unus, *ib.* pag. 166. 6 Tria mihi nuper Vir Reverendus, D. M. *Henricus Mejer*, Ecclesiæ Lipsiensis Minister, obtulit ἔκτυπα, ex quibus me hactenus utcunque (obscuræ enim satis sunt, sive ætate exesæ, sive plumbo minus commodè expressæ literæ) expedire potui. Primi, & minimi, inscriptio altera satis est manifesta, לא אלאה אלא אללה וחדה *Non est Deus, nisi unicus ille Deus*. Altera facies valde obscure præ se fert juvenis, paludamento, collotenus cincti, effigiem: Ex inscriptione sola vox אללה commodè legitur. Altera, nisi me omnia fallant, Theologica est: אלאמאם אלנאצח ללדניא אמאם אלשאפעי *Antistes, qui optimè Mundo consulit, est Antistes Schafaum*. Constat, Muhammedismum quatuor potissimùm agnoscere Antistites, & inter eos Schafæum, qui traditionis

sua

ſuæ originem ad ipſum refert Muhammedem, ut videre eſt in *Hiſt. Orient.* pag. 55. *Archæol. Orient.* pag. 28. Altera tamen facies figuram habet captivæ vel fœminæ; vel virginis velatæ, cuſtoditæ à milite lancigero, duobus circumſtantibus juvenibus, non diſsimilem à vulgata illa, quæ *captam Iudæam* repreſentat. Marginales literæ, minùs ſunt commodè expreſſæ. Tertium vix ἐξίτηλα ἴχνη retinuit, niſi quòd ex ultima voce poſterioris partis (prior enim figuram antiquam habet capitis vittâ redimiti, & duorum Angelorum, quod miror, ei imminentium) colligi poſſe videatur ſub *Atabacatis*. (*Vide Hiſt. Eccleſ.* Sec. 12. p. 212. & *Archæol. Orient.* p. 179.) cuſum fuiſſe. Hîc verò, ut ingenuè fatear, ob eroſas & exeſas literas, hariolari facilius eſt, quàm quicquam definire. Ne Germanicæ quidem aut Latinæ, niſi legibilis, ſolvi poſſunt antiquitatis nodi: quid de Arabicis fiat? Si typi obtingerent paulò accuratiores, plura, dubio procul, poſſent præſtari: prout idem D. M. *Mejerus* ad me humaniſsimè perſcripſit, ſuperiori anno propè Colbergam, in Pomerania Electorali, Arabicos nummos magna copia fuiſſe repertos.

Ex *Græcis*, præter Rhodium ἔκτυπον, egregius ἀρχέτυπος Nobiliſſ. D. à VVildeck, *Thuringi Effingeri*, liberalitate mihi ceſsit, aureus. In cujus priori latere eſt effigies Imperatoris, cum Inſcriptione D. N. LEO PERPET. Aug. ex altera, Victoria. AVGGG. CONOB. Victoria alata ſtat, dextrâque crucem gerit. Refertur ad a. M. 4418. V. C. 1208. I. Chr. 456. *conob*, Cedrinus interpretatur: *Civitates omnes noſtræ obediant venerationi.* *Moſcovitica* duo tantùm habeo numiſmata, argentea. Gothicum unum.

Ex *Romanis* argenteos, æneos & cupreos aliquos ſubinde adjecimus: *Neronem, Veſpaſianum, Titum, Nervam, Trajanum, Hadrianum, Antoninum Pium, Julianum, Maximinum, Valerianum, Gallienum, Conſtantium* Iuniorem &c. *Tetricum* Imp. *Criſpinam Auguſtam*, &c. in Helvetia pleroſque *Aventici, Ad Fines, ad Caſtrum Rhenanum* (auf Burg) *Bulaci &c.* repertos.

CAP. VII.

CAP. VII.

DE RATIONE CONTEXENDI Catalogos.

1. Difficultas hujus molesti laboris, *ejúsque causa.* 2. Necessitas Catalogorum. 3. Varietas, quæ ob diversum Bibliothecarum usum, non delectat modò, sed & juvat. Unde distinctio Catalogi, in absolutos; *Chronologicos, Logicos Theologicos, Grammatico; Topographicos*; & Syncriticum, sive Comparativum.

Desperatum penè esse, vastarum Bibliothecarum absolutos habere Catalogos, omnium ferè eruditorum suffragiis est conclamatum. *Nihil certius*, inquit a Conringius, *quàm vastarum Bibliothecarum Indices integros, ut confectu perquam difficiles, ita rarissimos repertu esse.* Neque verò mirum! Sive enim librorum spectes *numerum*, sive *Argumentum*; singula eas habent difficultates, quæ negotium facilè vel prorsus intactum relinquant, vel reddant suspensum. De *Vaticana* modò audivimus, septem magnis Tomis constare Indicem MSS. exceptis Heidelbergensibus. Indici Bibliothecæ *Augustæ* tribuuntur b *quinque, vasta, regali, quam vocant, proceritate, volumina, plenè, & minuto charactere scripta, adeò ut librorum illorum annotatio occuparet hominem eruditum, peritúmque librariæ rei non unum, nec per menses binos, sed per integros aliquot annos: à typographicis verò operis iisdem vix intra biennium magnis sumtibus absolvi excusio posset.* Tot volumina saltem conscribere magni laboris est, lusus tamen tantùm, si cum Methodica dispositione ipsa conferatur. Si verbotim tantùm transscribi illa deberent, hominem requirerent χαλκέντερον; at singulorum dispositio, & propriarum sedium assignatio, quæ maximè est necessaria, curam & operam non uno modo auget. Taceo, quòd paucis admodum videatur operæ pretium, hunc laborem, absque stipendio sive salario aliquo, suscipere. Iam verò vix publicis

Difficultas conscribendi Catalogos.

a. Biblioth. Aug pag. 39. b. Ibid. pag. 36, & 40.

blicis iisque locupletiſsimis Bibliothecis, ſui ſtipendio dantur allecti Bibliothecarii, quid de reliquis ſperandum?

Sed & librorum *Argumenta* nodum magis conſtringunt. Titulos ſæpe de allijs agit, liber de cepis. Specioſiſsimus interdum vultus præclaram corporis pollicetur ἐυεξίαν; ſed diligentius inſpectus turpiter fallit, & hiantem lectorem artificiosè deludit. Quod quàm ſit tritum, τοῖς φιλοβίβλοις abundè, per experientiam conſtat. Hanc etiam fraudem Bibliothecarius detegere debet, & unum quemque referre authorem non ad eam, quam titulo ſuperbo ambit, ſed quæ ei debetur, Categoriam. Delectantur nonnulli librorum frontiſpiciis figuratis, quod Orientalibus omnibus Hebræis, Syris & Arabibus, ut ex Bibliotheca noſtra manifeſtum eſt Orientali, εἰς ἕξιν μετέβη; quæ ad propria reducenda ſunt, ne numerum tantùm liber faciat in Bibliotheca, & ſpatium occupet, absque ullo uſu. Vno denique Titulo Libri nonnunquam indicatur potiùs, quàm exprimitur argumentum. Hic iterum officium faciet Bibliothecarius, ut uſui eſſe poſsit liber, ne tituli obſcuro involucro, nucleum planè perdat. Exempla ſunt obvia iis, qui in re libraria non planè ſunt hoſpites. *Laboris* accedit *tædium*, quòd in vocum, ut plurimum ignotarum, potiùs depingendis, quàm deſcribendis elementis valde longum eſt & moleſtum. Exiſtimant multi, frugiperdarum eſſe opus conſcribere Catalogos, i. e. numerare literas, eáſque ſine emolumento depingere. Doctis non magis convenire, quàm viris gravibus in arundine longa equitare. Κυμινοπρίσεις vix paulò meliores eſſe, qui in hoc muſtaceo quærunt laureolam. Et certè ipſe non ſemel obſervavi, plures Catalogorum diſpoſitioni accuratæ poni obices, vix tamen perniculoſiorem, quàm ejusmodi præpoſtera ignarorum, vel ignavorum, contemti laboris, præjudicia. Vnde ægrè viri docti; niſi ad hoc ſtudium ἀφωρισμένοι; ad ejusmodi conſcribendas nomenclaturas ſe accingunt. Indoctis verò & imperitis hanc provinciam committere, eſt duplicare lateres. Catalogum enim de novo conficere, longè eſt faciliùs, quàm ineptam rhapſodiam, & miſeram librorum confuſionem, in qua οὐδὲν ὑγιές, emendare. Et quia Mæcenates, qui aliis; eruditis cumprimis, minus occupatis, ſtipendii eſcâ pellectis, curam hanc committant, rariùs invenias; paucæ reperiuntur, quæ Catalogos ſuis abſolutis complementis poſsint oſtendere Bibliothecæ. *Complementis*, dico, & congruâ ἀκριβείᾳ. Non ſatis eſt habere numerum & nomina librorum. Nec ſufficit, eosdem ſecundùm facultates, κατὰ πλάτος diſtingui. *Exegeticos*, *Topicos*, *Hiſtoricos*, *Aſceticos*, *Eccleſiaſticos* &c. Theologos, Categoriæ *Theologicæ* ſimpliciter annumerari. Aliam requirit, diſpoſitionis librariæ ἀκρίβεια, Methodum. Et quanquam in accurata καταλογογραφίᾳ tot ferè ſint judicia, quot capita; periculum tamen, ita jubentibus aliis, &

nos faciemus, breviter demonstraturi, quæ nobis in conscribendis Bibliothecarum Catalogis tutissima videatur ratio.

Vt Bibliotheca omnium, & expeditè quidem inservire possit usibus, quatuor illa disponi debet Indicibus sive Catalogis. Absolutio, *Chronologico*, *Logico*, *Theologico*, & *Grammatico*, & uno *syncritico* sive *comparativo*. *Chronologicus* ordinem temporis observat, Authoresque, quos Bibliotheca possidet juxta seriem annorum, seculis suis distinguit. adeò, ut quoties cunque de ætate alicujus Scriptoris dubitetur, ad hunc recurri possit Catalogum. Citatur sæpe *Chrysostomus*, non *Theologicè* semper, quà *Theologus*; sed *Historicè*, quà scriptor Christianus, suo seculo celebris. Vbi Catalogum Patrum, nominibus suis expressorum, & inter eos etiam Chrysostomum, habere nihil juvat; ætatis sive temporis, mihi necessaria est descriptio. Eadem ratio cæterorum est scriptorum. Mediæ cumprimis ætatis authores, in periodos divisi, magna nos sæpe liberant difficultate, &, ut cæteros usus taceam, penè loco Indicis Chronologici esse possunt. Hic verò ad διχοτομίαν revocatus Catalogus, Bibliothecam præmittit *Biblicam*, *Ecclesiasticam* verò, *primæ*, *mediæ* & *ultimæ* ætatis, *subjicit* *illa* iterum Patres ad seculum 6 inclusivè, *illa* à seculo 6. ad Reformationem, *hæc* à Reformatione ad nostra procedit tempora. Hujus verò Catalogi textura, tantò est difficilior, quantò ejus, qui de Bibliothecis scripserunt, minorem observo rationem habuisse. 1. Chronologicus.

Logicus: Index materiarum sibi subordinatarum συνάφειαν sequitur. Hic verò [illegible] est necessarius. Non in Authores semper inquirimus, *Augustinum*, *Chrysostomum*, *Aristotelem*, *Euclidem*, *sed* in Commentatores sæpe vel sacros, vel Ecclesiasticos, vel Profanos. Occurrit casus Conscientiæ, vel Thema Oratoriè sive coram plebe, sive Eruditis tractandum. Sunt qui de *Decretis*, de *Angelis*, de *Fide*, &c te solicitant, Authorum, qui de iis scripserunt, nomina quærunt. Hic jam Indice opus est, qui materias illas, & authores, qui præsentes sunt omnes, ostendat. In Thematibus præsertim rarioribus hic index hæsitanti dexteram porrigit. Hujus proinde conscribendi Catalogi Methodus præ aliis placet, id quod supra breviter indicavimus, plenius id ipsum præstituri in sequentibus. In hoc etiam Indice Methodicè concinnando, plura observavi impedimenta, quàm quæ hactenus sublata animadverterim. Vbi de *Ecclesiastica* supellectili, de *Patribus*, *Conciliis* &c. sermo est, obiter ferè operum & Autorum in Catalogis ordinariis fit mentio, quæ tamen, generali tantùm Patrum notione paucissimis inservit, & eruditis quidem solùm. Vbi verò themata & tractatus distinctè, ex vastis illis voluminibus operum *Augustini* &c. separantur, separata in certas classes rediguntur, tum latiùs longè suum usum ad alios diffundunt. Ad hanc autem Indicis structuram non grandes modò tomi, sed & *theses*, *programmata*, *præfationes* &c. & quicquid in hunc venit censum, debet referri. Et certè, ut de *præfationibus* aliquid 2. Logicus.

ca, vel ineluctabili quodam fato in amicum ſinum amicæ eruditorum deponantur querelæ, non deſunt tamen uſus Epiſtolarum multiplices. Non impedit, quominus aquila ὑψιπετὴς ad inferiora ſe nonnunquam demittat, eſcam captura. Non ſemper vel Theologum, vel Hiſtoricum, à patre familiâs poſſumus ſeparare, vel, ut Logici loquuntur, abſtrahere. Non ergo ab hujus curis terrenis eximitur, quem fama & exiſtimatio ad ſidera penè tollunt. Quòd ſi non eruditionis ſemper Epiſtolæ ſint indices certiſsimi, Hiſtoriarum tamen & rerum geſtarum teſtes, imò judices, ſunt fideliſsimi. Quanquam negare non poſsim, multorum famam & exiſtimationem, eorum certè, qui publicis ſcriptis inclareſcere aliis noluerunt, ex Epiſtolis non obſcurè defendi. Quantus vir fuerit, *Ambroſius Blaurerus*, Reformator Conſtantienſis, ne per famam quidem ignotum eſſe poteſt; ſed qui maſculas & graves ejus legerit Epiſtolas, plura ei deberi, & exſpectari ab eo potuiſſe, facilè animadvertet. Verùm, de uſu Hiſtorico potiſsimùm ſoliciti, quoſdam videamus prodromos. Scire deſidero graviſsima eruditorum de *Zvinglio* noſtro Reformatore Iudicia? Magnum, etiam *Pontificum, Cardinalium, Legatorum Pontificiorum* &c. adeſt μαρτύρων νέφος. Dubito, *an nundinatio Indulgentiaria à Samſonio & Thecelio* ita abſurdè & impudenter fuerit inſtituta, ut fidem vix apud poſteritatem reperiat? Credere illud jubent utriusque αὐτόγραφα. Hæreo (ut hærent multi) *Zvinglius* an *Lutherus* Reformationis fecerit initium? Adſunt Literæ & Magiſtratuum publicæ, & ſpontè oblatum *Academiæ VVittebergenſis* (ut de manifeſto *Pallavicini*, de quo in Hiſtoria Reformationis, conſenſu nihil dicam) ad Eccleſiæ Tigurinæ Miniſtros, ubi hæc πρωτεῖα Tiguro ipſi concedunt, teſtimonium. Ambigo, an ulla ſuperiori Seculo inter *Lutheranos & Reformatos* VVitebergæ ſancita fuerit Concordia? Sunt in promptu Acta publica ἀναντίρρητα, & ex iis conſcripta Compendia, magni *Bullingeri*, & Halleri, autographa quæ ſcrupulum eximunt. Deſidero, cum authore *Catalogi Teſtium Veritatis* Archiepiſcopi Craynenſis, quibus Poteſtas Pontificis αὐτοκρατορικὴ graviter & cum ratione fuit impetita, *Acta*, præſtò ſunt, ejus conſignata manu, qui rebus gerendis interfuit. Placet, diſtinctè gradus & modum Reformationis *Anglicanæ* cognoſcere? Tradunt illos Epiſtolæ *Iuelli*, ad Martyrem & Simlerum ſcriptæ. Artes Concilii Tridentini, blandæ invitationes ad Helvetiorum Magiſtratus miſſæ, judicia Theologorum varia, non ſatis ſunt nota? Innoteſcent meliùs ex hoc archivo, & ita quidem, ut ne Sfortiæ quidem *Palavicini* nova χρησφύγετα reformident. Quæ in Colloquiis, *Ratisponenſi*, *VVormatienſi*, *Badenſi*, *Poſſiaceno*, acta fuerunt, extant: vix tamen ita planè & plenè, ut non plura, & Eccleſiæ utilia in Epiſtolis noſtris lateant. Nôſſe cupio *Socinianiſmi*, *Stancariſmi*, *Arianiſmi*, Arminianiſmi, Anabaptiſmi &c. veras poſt Reformationem origines, progreſſum, incremen-

incrementa, decrementa, plura ex Epiſtolis cæterisque *ἀνεκδότοις* meis erui, quàm quæ aliunde exſpectare potuiſſem. Sed & ſtatum Eccleſiarum *Indicarum*, Orientalium & Occidentalium, certè & exploratè perſpecturus, eos in Archivo conſulo de ſcripto loquentes, qui in utraque India ipſi Eccleſias plantarunt. Lutherum de *prædeſtinatione* ὁμόψηφον Auguſtino, & noſtris peto Eccleſijs? Non denegat aſſenſum Epiſtola, quam magno habeo loco, eo adhuc tempore ſcripta, quo *Martinum Luderum* Auguſtinenſem appellare ſe voluit. Hiſtoriam ſuperioris ſeculi *Eccleſiaſticam*, *Politicam*, *Methodos ſtudiorum* deſidero? Abundè ſuppeditant noſtra MSS. Quæ inter *Sigismundum Auſtriacum* & *Pontificem* Romanum fuerint acta, Sigismundi Epiſtola, (quæ, etſi rara eſt, nobis tamen Latinè & Germanice obtigit,) totam rei geſtæ ſeriem prolixè pandit. Imprimis & quod caput rei eſt, ubi de *Reformationis* cauſis *Efficientibus*, Materia, cujus diſtincta, per omnia capita, habenda ratio, Forma, Finibus, Subjectis per totum terrarum orbem, Adjunctis, oppoſitis &c. alij vel parciùs, vel minus diſtinctè, Chronologiam potius annorũ, quam Logicam rerum & materiarum obſervantes Methodum, diſſeruerunt, pleniorem excurrendi campum hanc noſtram ſupellectilem patefacturam ſperamus. Nõ ambitioſè hæc commemoro, ſed alios potius, privato meo exemplo, ad majora tentanda amicè invito. *Meminerint*, primorum poſt Chriſti aſcenſionem, multa ignorare poſteritatem, quæ, ſi diligentius res tum geſtæ fuiſſent obſervatæ, magno ſuo commodo cognoſcere potuiſſet. Vnde de neglectu, & damno inde accepto, non obſcuræ eruditorum querelæ. Ἄδηλα propemodùm eſſent illa tempora, niſi lucis aliquid ex dogmaticis ſcriptoribus, Apologeticis cumprimis ſubinde micaret, quod in prima antiquitate Chriſtiana non planè nos ſineret eſſe ἀεὶ παῖδας. Euſebius hanc primum tundere auſus eſt incudem, & Hiſtoricum Syntagma conſcribere. *Meminerint*, longius nos indies à Reformationis tempore recedere, opus proinde eſſe, ut armamentarium noſtrum literarium ita inſtruamus, ne negligentia hac in parte noſtra vel optimæ cauſæ, vel chariſſimæ poſteritati fraudi ſit. Vbi de facto quæſtio eſt, ad hanc unam certè Hiſtoriæ confugiendum eſt anchoram. Vnum reſtat, me, ne domi peregrinarer, resque noſtras negligerem, operam dediſſe, tum ut labores Majorum noſtrorum, Helvetiorum in genere, in ſpecie Tigurinorum (quorum Bibliothecam in originibus noſtris Carolinis jam dedimus) haberem, quantum fieri poterat, impreſſos, pleros que; tum etiam, quicquid uſpiam ex publicis & privatis corradere potui de Status noſtri Hiſtoria, ſumma in illud inquiſivi cura. Et ut pauca videri poſsint, quæ, ex ruderibus ſæpe, ſucceſſu temporis in hoc genere ſcriptorum collegi monumenta, ea tamen de *Reipublicæ*, *Eccleſiæ*, *Scholæ* Tigurinæ origine, progreſſu, varijs formis, privilegiis, commodis, incommodis, bellis, fœderibus, Indulgentiis, (ante Reformationem) Imperatorum, Pontificum, Car-

P 2 dinalium,

dinalium, Regum, Principum, Rerum publicarum, affectu vario, &c. congeſsi, quibus ingrati civis aut indigenæ fuliginem me facilè deterſurum confido. Vix lacertoſus ſuis tulerit Helvetius humeris, quæ paulatim acceſſerunt. Neque de gratia & authoritate, qua Reſpublica univerſa apud alios polluit, teſtimonium perhibent; in promtu ſunt ad ſingulares perſonas literæ Pontificum, Imperatorum, Regum, quæ non familiarum modò eſſe poſſunt ornamenta, Gentis alibi etiam honoratæ indicia, ſed & ad obthuranda malevolorum & calumniatorum *ἀθύρεα στόματα*, præſidia. Quàm luculentum teſtimonium *Zumglio* meliora meditanti perhibet *Adrianus* VI. quod *colleg. Sapient. reſtit.* inſeruimus pag. 49 Legatus ejus *Puccius*, cum Acolytum ipſum & Pontificis Sacellanum conſtitueret? *Julius* II. & *Adrianus* VI Ampliſsimo illi *Marco Röeſtio*, qui diſputationi poſtea Tigurinæ, pro Reformatione, præfuit. Quàm honorifica *Friderici* III. Imperatoris compellatio facta ad Ampliſsimum ejus Patrem, *Henricum Roeſtium*, itidem Conſulem anno 1487. Norinbergæ data, ubi inter alia: Vnd dieweil wir dann dich in der Erbarkeit / das dir ſolchs laid wehre / auch der mache / daß du dem bey deinen Fründen von Stätten vnd Länderen vorgemelt / wol vor ſein mögeſt / erkennen: Begehren wir auff das ſonder vertrawen / ſo wir zu dir tragen / an dich / mit allem vnd gantzem Fleiß bittend / ꝛc. *Henrici Magni*, Galliarum Regis ad duos Colonellos ex ipſo petito autographo nobis donato, apographum inſeruimus Method Leg. Hiſt. Helvet. Sed præſtat de his alibi plenius agere. Atque hoc meum illud eſt Archivum: hæc antiquitatis ſcruta. Cætera, numiſmata præſertim, ſive uſualia, ſive ſymbolica, quid vel commemorem? Hanc etiam & mercem & laudem aliis relinquo. Optem tamen majori cum fructu hoc deinceps tractari ſtudium. Quid juvat multos numerare Cæſares, Reges &c. & tamen non obſervare rerum per illos geſtarum Hiſtoriam, quæ ex nummis ſæpe ejusmodi tutiſsimè poteſt depromi? Qua de re aliquid monuimus Diſſert. de variis inſcriptionibus Oriental. pag 9. Vt verò vel affectum hujus etiam adornandæ ſupellectilis teſtaremur, aliquid ſaltem in re nummaria conati ſumus. De Hebræis tamen & Arabicis magis, quàm Græcis aut Latinis ſoliciti, ſucceſſu temporis, ſupellectili noſtræ literariæ addidimus, ex *Hebrais* a. Siclum argenteum, Samaritanis characteribus inſignitum, cui procul dubio antiquitatis axioma non poteſt abjudicari. Inſcriptio ejus ex altero latere eſt ירושלם קדשה *Hieroſolyma ſancta*, cum virga Aharonis: ex altero, cum urna, שקל ישראל *Siclus Iſraelis*. b. *Duos Siclos*, argenteum & æneum literis Hebraicis, in eundem ſenſum, notatos. Sed nullam antiquitatis præ ſe ferunt ſpeciem. c. Argenteum *Solomonicum*, cui multum tribuo, ut dixi Tract *de Nummis Orient.* pag 120. Ex altera facie eſt caput Regis coronatum, cum inſcriptione שלמה המלך *Schelomo Rex*: ex altera Templi ſchema, & היכל שלמה *Templum Solomonis*. d. *ἔκτυπον* nummi *Patriarchalis*, ubi prior facie

cies habet א & ש *Abraham* & *Sarai*, cum Epithetis זקן וזקנה ὁ γέρων, καὶ ἡ γεραιά: Posterior י & ר *Isaacus* & *Rebecca* בחור ובתולה *adolescens* & *virgo*, de quo l. c. pag. 119 e. ἔκτυπα *Mosaica* duo, cujus alterum latus habet verba: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני *Non erunt tibi Dii alieni ad faciem meam*: alterum protuberans caput cum inscriptione. משה *Moscheh*. f. Duo ἔκτυπα, cujus altera inscriptio est שקל דוד נשאר בלם באוצר ציון בבית המקדש יהוה *Siclus David is, absconditus in thesauro Zionis, in AEde sancta*: altera שמר ישראל מלך כבוד בירושלם *Dominus custos Israelis, Rex Gloriæ Hierosolymorum*. Sed neuter est γνήσιος. Vide *lib. cit.* p. 123. g. Argenteum & plumbeum numinum, cujus altera facies vultum ostendit, cum inscriptione אישי vitiosa procul dubio, pro ישו Iesus: altera habet verba, משיח מלך בא בשלום ואור עשוי מאדם *Meßias Rex venit in pace, & factus* est lux ex *homine*, l. c. pag. 149.

Arabicos nummos, hactenus ferè neglectos, vellem etiam ad complementum Historiæ diligentius tum colligi, tum examinari. Ego hactenus aliquot eruderavi. 1. Serenißimo *Electori Palatino*, D. *Carolo Ludovico* &c. Domino meo Clementißimo, gratißima hoc loco acceptos fero mente tres aureos, antiquos satis, pondere æquales. Primi & secundi inscriptio est מארך סלאמא תאג אלעאטל *qui pacem movet, turbat, similis est illi, qui inertem coronat*: uterque enim absurdè facit: Alterius צעבה אלדין סאיר אלדולה *Difficultas* (quæ pro negligentia hoc loco sumitur, aut difficiliori cura) *facit recedere Imperium*. Sensus est: Vbi nulla cura religionis, ibi nec tuta regio, aut diuturnum regnum. Tertij inscriptio prior est, אסכנדר סלטאן מצר *Alexander Princeps AEgypti*. Alteram nondum satis potui assequi. 2. Argenteum *symbolicum*, satis antiquum numisma, de quo *lib. cit.* pag 169. 3. Cupreum, itidem antiquum, & Saladini effigie insigne, de quo *ib.* pag 158. 4 Nummorum usualium argenteorum, cujusmodi *Aspra* & *Maidini* quatuor ad manus sunt. 5. Ἀμυντήριος lapis, Arabicis signatus literis unus, *ib.* pag. 166. 6 Tria mihi nuper Vir Reverendus, D. M. *Henricus Mejer*, Ecclesiæ Lipsiensis Minister, obtulit ἔκτυπα, ex quibus me hactenus utcunque (obscuræ enim satis sunt, sive ætate exesæ, sive plumbo minus commodè expressæ literæ) expedire potui: Primi, & minimi, inscriptio altera satis est manifesta, לא אלאה אלא אללה וחדה *Non est Deus, nisi unicus ille Deus*. Altera facies valde obscure præ se fert juvenis, paludamento, collotenus cincti, effigiem: Ex inscriptione sola vox אללה commodè legitur. Altera, nisi me omnia fallant, Theologica est: אלאמאם אלנאצח ללדניא אמאם אלשאפעי *Antistes, qui optimè Mundo consulit, est Antistes Schafæus*. Constat, Muhammedismum quatuor potißimùm agnoscere Antistites, & inter eos Schafæum, qui traditionis

sua

suæ originem ad ipsum refert Muhammedem, ut videre est in *Hist. Orient.* pag. 55. *Archæol. Orient.* pag. 28. Altera tamen facies figuram habet captivæ vel fœminæ; vel virginis velatæ, custoditæ à milite lancigero, duobus circumstantibus juvenibus, non dissimilem à vulgata illa, quæ *captam Iudæam* repræsentat. Marginales literæ, minùs sunt commodè expressæ. Tertium vix ἐξίτηλα ἴχνη retinuit, nisi quòd ex ultima voce posterioris partis (prior enim figuram antiquam habet capitis vittâ redimiti, & duorum Angelorum, quod miror, ei imminentium) colligi posse videatur sub *Atabacitis*, (*Vide Hist. Eccles.* Sec. 12. p. 212. & *Archæol. Orient.* p. 179.) cusum fuisse. Hîc verò, ut ingenuè fatear, ob erosas & exesas literas, hariolari facilius est, quàm quicquam definire. Ne Germanicæ quidem aut Latinæ, nisi legibilis, solvi possunt antiquitatis nodi: quid de Arabicis fiat? Si typi obtingerent paulò accuratiores, plura, dubio procul, possent præstari: prout idem D. M. *Mejerus* ad me humanissimè perscripsit, superiori anno propè Colbergam, in Pomerania Electorali, Arabicos nummos magna copia fuisse repertos.

Ex *Græcis*, præter Rhodium ἔκτυπον, egregius ἀρχέτυπος Nobiliss. D. à VVildeck, *Thuringi Effingeri*, liberalitate mihi cessit, aureus. In cujus priori latere est effigies Imperatoris, cum Inscriptione D. N. LEO PERPET. Aug. ex altera, Victoria. AVGGG. CONOB. Victoria alata stat, dextrâque crucem gerit. Refertur ad a. M. 4418. V. C. 1208. I. Chr. 456. *conob*, Cedrinus interpretatur: *civitates omnes nostræ obediant venerationi*. *Moscovitica* duo tantùm habeo numismata, argentea. Gothicum unum.

Ex *Romanis* argenteos, æneos & cupreos aliquos subinde adjecimus; *Neronem, Vespasianum, Titum, Nervam, Trajanum, Hadrianum, Antoninum Pium, Julianum, Maximinum, Valerianum, Gallienum, Constantium* Iuniorem &c. *Tetricum* Imp. *Crispinam Augustam*, &c. in Helvetia plerosque *Aventici, Ad Fines, ad Castrum Rhenanum* (auf Burg) *Bulaci &c.* repertos.

CAP. VII.

CAP. VII.

DE RATIONE CONTEXENDI Catalogos.

1. Difficultas hujus molesti laboris, *ejúsque causa*. 2. Necessitas Catalogorum. 3. Varietas, quæ ob diversum Bibliothecarum usum, non delectat modò, sed & juvat. Unde distinctio Catalogi, in absolutos; *Chronologicos, Logicos Theologicos, Grammatico; Topographicos*; & Syncriticum, sive Comparativum.

DEsperatum penè esse, vastarum Bibliothecarum absolutos habere Catalogos, omnium fere eruditorum suffragiis est conclamatum. *Nihil certius*, inquit a Conringius, *quàm vastarum Bibliothecarum Indices integros, ut confectu perquam difficiles, ita rarissimos repertu esse.* Neque verò mirum! Sive enim librorum spectes *numerum*, sive *argumentum*; singula eas habent difficultates, quæ negotium facilè vel prorsus intactum relinquant, vel reddant suspensum. De *Vaticana* modò audivimus, septem magnis Tomis constare Indicem MSS. exceptis Heidelbergensibus. Indici Bibliothecæ *Augustæ* tribuuntur b *quinque, vasta, regali, quam vocant, proceritate, volumina, plenè, & minuto charactere scripta, adeò ut librorum illorum annotatio occuparet hominem eruditum, peritúmque libraria rei non unum, nec per menses binos, sed per integros aliquot annos: à typographicis verò operis itidem vix intra biennium magnis sumtibus absolvi excusio posset.* Tot volumina saltem conscribere magni laboris est, lusus tamen tantùm, si cum Methodica dispositione ipsa conferatur. Si verbotim tantùm transscribi illa deberent, hominem requirerent χαλκέντερον; at singulorum dispositio, & propriarum sedium assignatio, quæ maximè est necessaria, curam & operam non uno modo auget. Taceo, quòd paucis admodum videatur operæ pretium, hunc laborem, absque stipendio sive salario aliquo, suscipere. Iam verò vix publicis

Difficultas conscribendi Catalogos.

a. Biblioth. Aug pag. 39. b. Ibid. pag. 36. & 40.

nos facimus, breviter demonstraturi, quæ nobis in conscribendis Bibliothecarum Catalogis tutissima videatur ratio.

Vt Bibliotheca omnium, & expeditè quidem inservire possit usibus, quatuor illa disponi debet Indicibus sive Catalogis. Absolutio, *Chronologico*, *Logico*, *Theologico*, & *Grammatico*, & uno *syncritico* sive *Comparativo*. *Chronologicus* ordinem temporis observat, Authorésque, quos Bibliotheca possidet juxta seriem annorum, seculis suis distinguit: adeò, ut quoties cunque de ætate alicujus Scriptoris dubitetur, ad hunc recurri possit Catalogum. Citatur sæpe *Chrysostomus*, non *Theologicè* semper, quà *Theologus*, sed *Historicè*, quà scriptor Christianus, suo seculo celebris. Vbi Catalogum Patrum, nominibus suis expressorum, & inter eos etiam Chrysostomum, habere nihil juvat; ætatis sive temporis, mihi necessaria est descriptio. Eadem ratio cæterorum est scriptorum. Mediæ cumprimis ætatis authores, in periodos divisi, magna nos sæpe liberant difficultate, &, ut cæteros usus taceam, penè loco Indicis Chronologici esse possunt. Hic verò ad διχοτομίαν revocatus Catalogus, Bibliothecam præmittit *Biblicam*, *Ecclesiasticam* verò, *primæ*, *mediæ* & *ultimæ* ætatis, *subjicit* *illa* iterum Patres ad seculum 6 inclusivè, *ista* à seculo 6. ad Reformationem, *hæc* à Reformatione ad nostra procedit tempora. Hujus verò Catalogi textura, tantò est difficilior, quantò ejus, qui de Bibliothecis scripserunt, minorem observo rationem habuisse. 1. Chronologicus.

Logicus Index materiarum sibi subordinatarum συνάφειαν sequitur. Hic verò maximè est necessarius. Non in Authores semper inquirimus, *Augustinum*, *Chrysostomum*, *Aristotelem*, *Euclidem*, *sed* in Commentatores sæpe vel sacros, vel Ecclesiasticos, vel Profanos. Occurrit casus Conscientiæ, vel Thema Oratoriè sive coram plebe, sive Eruditis tractandum. Sunt qui de *Decretis*, de *Angelis*, de *Fide*, &c. te solicitant, Authorum, qui de iis scripserunt, nomina quærunt. Hic jam Indice opus est, qui materias illas, & authores, qui præsentes sunt omnes, ostendat. In Thematibus præsertim rarioribus hic index hæsitanti dexteram porrigit. Hujus proinde conscribendi Catalogi Methodus præ aliis placet, id quod supra breviter indicavimus, plenius id ipsum præstituri in sequentibus. In hoc etiam Indice Methodicè concinnando, plura observavi impedimenta, quàm quæ hactenus sublata animadverterim. Vbi de *Ecclesiastica* supellectili, de *Patribus*, *Conciliis* &c. sermo est, obiter ferè operum & Autorum in Catalogis ordinariis fit mentio, quæ tamen, generali tantùm Patrum notione paucissimis inservit, & eruditis quidem solùm. Vbi verò themata & tractatus distinctè, ex vastis illis voluminibus operum *Augustini* &c. separantur, separata in certas classes rediguntur, tum latiùs longè suum usum ad alios diffundunt. Ad hanc autem Indicis structuram non grandes modò tomi, sed & *theses*, *programmata*, *præfationes* &c. & quicquid in hunc venit censum, debet referri. Et certè, ut de *Præfationibus* aliquid 2. Logicus.

ἐν παρόδῳ moneamus, miror, de illis, earúmque usu, adeò paucos hactenus fuisse solicitos. Cùm antehac, animi recreandi gratia, post sumtum statim cibum, ad lectionem præfationum cursoriam accessissem, adeò nectare illo fui allectus, ut ægrè à consuetudine illa potuerim avelli. Vidi enim ibi unitam quandam virtutem, & majorem nonnunquam in paucis pagellis, quàm vastis voluminibus δεινότητα; thesaurum latentem, sed à paucissimis observatum. Styli, ut plurimùm, ibi vernans, imò florentissima observatur elegantia, usque adeò, ut ab eruditis jam sit animadversum, vel tres Præfationes, *Calvini* in Institutiones, *Thuani* in Historiam, *Casauboni* in Polybium; omnem fermè exhaurire Latinitatem, & formandi styli, exemplum præbere. Vt verò admirari quidem possumus & debemus etiam styli in præfationibus istis fastigium: ita & rerum in iisdem reperias apparatum eximium, Historicum, Theologicum, &c. Nam & *Ille* Antiquitatum suffragio cumulatè probat, novitatis nomine immeritò nobis conflari invidiam, & *iste* apertè condocefacit, sanguine Martyrum Ecclesias non, quod intendebant adversarii, extirpari, sed seri potiùs & plantari. Abstinendum ergò ab hoc esse rigore, & aliam excutiendam quercum. Sed de his plura suo loco.

I. Theologicus. I. Tertius Index sit *Theologicus*, strictè sic dictus, qui, pro diversitate Authorum, sive subjectorum, *Christianorum*, *Iudæorum*, *Muhammedanorum*, *Gentilium*, &c. nobis suis nominibus, *Theologos* exhibet. Habet & hic Index insignem utilitatem. Sunt quædam scripta ἀνώνυμα, quædam authorum, sed ambiguorum præferunt nomina. Themata quædam, Christianismi late sumti, communia, ita nonnunquam ab authoribus, cæteroquin vel suspectis, vel apertè heterodoxis, tractantur, ut nisi monitor præeat, incautis venenum facillimè instilletur. De hoc quidem Indice scio paucos esse solicitos, meo tamen judicio, multum refert nôsse Authoris, in qua, vel de qua quisque scripserit, religionem. Quoties contingit ut lecturo librum practicum, ad pietatem hortatorium, talis offeratur, qui quidem in hoc scribendi genere aliquid fortè profert ἐ κακίςȣ κόμματος, sed nec tutò, nec tanto cum fructu, quanto ab Orthodoxis idem exhibetur. Miratus sæpe fui, in nostratium, hominum cæteroqui non malorum, manibus obvia esse scripta, *Franci*, *Mennonis*, *Behemi*, *Schvvenckfeldii*, aliorum, &c. qui tamen, etiam quo ad phraseologiam vel ita sunt obscuri, ut Evandri vix mater illa assequatur: vel insidiosi, ut speciem quidem ostendant pietatis, potentiam verò ejus planè abnegent. Nihil profectò, etiam in Practicis, novi illi Prophetæ sunt meditati, quod non & solidiùs & efficacius, & clarius nostri proponant Theologi. Vt magna sit erroris efficacia tot obscura ænigmata planis & perspicuis nostratium lucubrationibus præferri. Huic verò malo Index ejusmodi Theologicus præsentissimam affert medicinam.

Index

Index sequitur *Grammaticus*, sive *Alphabeticus*. Hic tamen iterum vel *Realis* est, vel *Personalis*. *Realis* vel latior est, vel strictior. *Latior*, ordine Alphabetico, materias exhibet κατὰ πλάτος ab Authoribus, integris *Tractatibus*, sive *voluminibus*, sive *Dissertationibus* propositas & enucleatas. Sit exempli loco, *Scriptura*, cujus in litera S. Indicis Alphabetici ita disponenda acies, ut quicquid vel à *Patribus*, vel *Scholasticis*, vel *Reformatis* Theologis; quin & *Judæis*, & *Muhammedanis* de hoc Themate occurrit in Bibliotheca, titulo illi, accidentibus suis de Efficiente, materia, Forma &c. distincto, subjiciatur. Præbet & hic Index tum insignes usus alios, tum cumprimis promtæ & expeditæ investigationis subsidium. Non semper meditando & discurrendo licet ordinem Logicum, & συνάφειαν materiarum sive Naturalem, sive Methodicam investigare, in arena sæpe capiendum consilium, præsertim ubi in mora periculum. Hujusmodi verò Indicis beneficio omnis facilè tollitur mora, & protinus, qui ad eandem pertinent materiam, Authores sunt ad manus. *Strictior* non integros tantùm tractatus, sed singulas tractatuum partes ad certum revocat ordinem. Ita e. g. ad Latioris Indicis præscriptum, Petri Martyris *Locos Communes* refero in Lit. L. ad Titulum, *Loci Communes* &c. Hic verò strictior index ipsos Authoris Locos *de Deo*, *Scriptura*, *Decretis*, *Creatione* &c. sigillatim enarrat, & unam quamque materiam vel obiter tractatam ad hanc seriem Alphabeticam refert. Tale opus optandum potiùs, quàm sperandum est. A Bibliotheca enim ditiori hæc opera fusissima quippe, & amplissima, expectari vix potest; *contractior* verò non sufficit. Existimo tamen, indicem ejusmodi judiciosè collectum; & Methodicè dispositum, procul dubio, magnum refusurum operæ pretium, & illorum cumprimis, qui per obstantem rem angustam domi, supellectilem librariam augere non possunt desiderio potissimùm satisfacturum. Neque enim omnibus uberior materiarum deductio vel necessaria, vel grata est. Sufficit interdum in promtu habere Authorum mentem, tribus verbis, quod Indices ejusmodi præstant, expressam. *Personalis* denique non nomina simpliciter scriptorum, eorúmque opera, ordine Alphabetico ponit; sed & breviter Authorum *Patriam*, *Nativitatem*, *Professionem* & *obitum* indicat; & tum demum tractatus eorum vel absolutè, vel cum Epitheto, aut epimetro judicij, anno Editionis subnexo, indicat. Vt de utilitate hujus Indicis multa addam, non est necesse. Satis est, eruditorum judicio constare: Personalem hunc indicem & contractam esse Authorum *Prosopographiam*, & *Historiam Ecclesiastico-Scholasticam* compendiosam, *Criticam* denique necessariam. 4. Grammaticus.

Agmen in absolutis Indicibus claudit, *Topographicus*, quo, secundùm orbis climata, authores exhibentur, sicque Bibliothecæ Nationales, ὡς ἐν τύπῳ, proponuntur. Hac Methodo conjunguntur Germani, Galli, Angli, Hispani &c. Et primo statim patet intuitu, quæ cujusque nationis in re literaria 5. Topographicus

Syncriticus Catalogus. quis?

ſit gloria. Hæc mihi Indicum *Abſolutorum* ratio videtur expeditiſsima: *Syncriticus*, ſive *comparativus*, ipſam inter ſe confert unius Bibliothecæ mercem, ſive pretio ſuo, ſive æſtimatione aliorum, non verò uſu & argumento diſtinctam. Sunt enim qui MMSS. vel aliquo antiquitatis Schemate veſtita magnifaciunt. Alij ejusdem authoris diverſas editiones flagellant. Alij unum alterumve nummum in pretio habent. Extat authoris pridem diſtracti vel unicum exemplar, quod multis alijs antefertur. Documenta domeſtica multi amant &c. Hæc omnia ubi diligenter fuerint obſervata, accuratóque indice diſtincta, magnum Bibliothecæ pretium addunt, ſive retineri illa poſsit, ſive venditione diſtrahi debeat.

Nactæ ſunt non publicæ tantùm, ſed & privatæ quædam Bibliothecæ, eximios præcones, qui magna facundia librarias commendârunt tabernas. Hoc nomine de Civica noſtra præclarè meritus eſt magnus noſter amicu, Balthaſar Venator: de alijs alij. Egregia cumprimis extant epigrammata Valentis Acidalij in Matthæi VVolfij, Martini Braſchij in Pappi, & Iohannis Poſthij in Fichardi Bibliothecas.

Valentis Acidalij ita habet, in delitijs Poet. German. pag. 115.

Itala quos tellus, quos mittit Iberia libros,
Quos dat Belgiaci nobilis ora ſoli:
Gallia quos edit, vel quos Germania, vel quos
Ultimo vix noto terra ſub axe parit:
Tempora vel quotquot nobis antiqua tulerunt,
Tempora vel quotquot nunc quoque noſtra ferunt:
Heic licet uno omnes oculo perſtringere, & uno
Congeſtos toto ex orbe videre loco.
Plena vides denſo ſtipatis ordine libris
Omnia, & ad numerum non revocare potes.
At quos nec numerus certa ſub lege coercet,
Tectáque vix ſpatio liberiore tenent:
Unicus ingenio & canis venerabilis annis
Wolfius, hoc memori mente, animóque tenet.

Martini Braſchij verò Ibid. pag. 782.

Hic pluteos cerno, nec Franca, nec Itala tellus
Certet eis, cedat Sequana, cedat Arar.
Et quæ compoſuit victoris dextera Syllæ,
Et Ptolomeæa pulpita facta manu.
Admiréne magis nitidum ſplendoris honorem,
Singula tantillâquo ſine labe micant?

An

An mage, me dives trahat & diversa supellex,
    Milliáque è variis scripta petita locis?
An digesta suis cognata volumina metis,
    Ordine nec nullo ceu rude jacta chaos?
Felix Pappe quidem tali clitate tabernâ,
    Sed magis, unguiculis cuncta quod illa tenes.

Iohannis Posthij, Ibid. p. 259.

Scriptorum monumenta animo celeberrima volvens
    Sumptibus haud modicis empta, Ficharde, tibi;
Et numerum ingentem miror támque ordine pulcro
    Disposita, & titulis cuncta notata suis.
Huc redeant sacri, cœlestia pectora, Vates,
    Qui cecinere almi jussa verenda Dei:
Huc redeant Arabes, Græci, veterésque Latini,
    Qui medice æternum nomen ab arte tenent;
Sacrarum redeant legum Iurísque periti,
    Rhetores, & famæ nobilis Historici:
Antiqui redeant, genus immortale, Poetæ,
    Roma superba tui, Græcia docta tui:
Denique Phæbe pater Musis comitantibus adsis,
    Sanctáque Musarum numina quisquis amas;
Omnes ingeniis hîc convenientia vestris,
    Librorum & raras ivenietis opes.
Salvete illustres, animæ, æternúmque valete
    Tam preciosa quibus scribere cura fuit.
Dii faveant nostris & dent bona fata libellis,
    Ut legar hoc olim Posthius in numero.
Túque adeò longùm, vir laudatissime, salve,
    Crescat ut hæc studio Bibliotheca tuo.

Ita quidem *Poesis* hinc inde fecit officium; quæ ut *famam* & nomen Conciliare potest Bibliothecæ, ita & alios ad *usum* earum copiosiorem monstrandum provocare debet. Efficacior autem, certior & plenior ἔνδειξις non datur, quàm quæ Catalogis suprà à nobis expressis ostensa est. Exemplis heic agerem, κατὰ μέρη, singulorum Indicum, nisi *specialior* præmittenda esset tractatio. Quanquam & illa non *Chronologicum* tantùm temporum, sed & *Logicum* argumentorum sit traditura Indicem, & talem quidem, qui ad cujusvis Bibliothecæ usum potest revocari, ut alibi commodius monebimus.

BIBLIOTHECAE THEOLOgicæ,

Libri I. de Theologia Biblica.

CAP. I.

De Bibliorum Exemplaribus Authenticis, Hebræis Vet. & Græcis, Novi Testamenti, tam MMSS. quàm impressis

Argumentum.

1. In Bibliothecis Europæis rari sunt Codd. V. T. MMSS. In Oriente fortè plures. 2. Impressa exemplaria quam lectionem sequantur. 3. inde à duobus penè seculis multa, quorum. 4. alia *usui* quotidiano, alia *ornatui*, alia Bibliothecarum *complementis* inserviunt. 5. Fragmenta Bibliorum Hebraicorum varia. 6. Pentateuchus *Samaritanus* superioribus seculis in Europa penè ignotus, nunc in Bibliothecis obvius est. 7. Codices N. T. Msc. varii, unde & ex quibus fontibus nostræ deductæ sint Editiones. Cautela in examinandis Codicibus illis adhibenda.

De Codd Heb, MSS.

QVo olim loco literæ Hebraicæ sint habitæ, id verò prolixè alibi à nobis occupatum est. Vnde mirari non subit, librum cujuscunque facultatis Hebraicum, raram in terris nostris fuisse avem: Bibliorum certè Codices in Europa MMSS. ἀναθήματα erant, & κειμήλια in Regum, Principum, Ordinum &c. Bibliothecis deposita. Quod *Ferrariæ* alii, alii *in Burgundia* Esræ autographum ostenderunt, illud νοθείας pridem postulatum est. Sed & *Durlacensem* Codicem alterum (alter enim Epochæ indicia nulla habet) ultra Aben Esræ, adeóque secul. XII. tempora extendi non posse, ex calce patet. *Archipalatinum* olim, Iudæorum judicio, fuit antiquissimuus, nihil tamen de scriptionis tempore à quoquam definitum: Qui in Bibliothecis, *Regia*, *Domus Oratorii* Parisiensis

Parisiensis, ostenduntur decem Codices MSC. vel *ἀνεπίγραφοι* sunt, vel anno 1208. aut 1300. terminantur. In *synagogis Iudaicis* obvia Legis Mosaicæ MMSS. Exemplaria videas, quæ מגלות *ἰδίᾳ διαλέκτῳ* appellantur: Antiqua, proculdubio, nonnulla. Ejusmodi & Bibliotheca nostra Civica habet Exemplar, præter elegantissimum & nitidissimum integri Contextus Hebraici, in forma 8. exaratum & Pergameno inscriptum, Codicem, qui tamen & ipse, non usque adeò antiquus (Annum observavi 1495.) donum est Illust. *Ducis Robanei.* In *Oriente* & plura, & antiquiora asservari exemplaria, & talia quidem, quæ *Thargumim* sive translationes Chaldaicas habent interlineares (cujusmodi & Marchio Durlacensis possidet, & Synagoga Francofurtensis) admodùm existimo verisimile. Nomina celeberrimorum per Orientem exemplarium sunt *Hillelianum*, *Sinaiticum*, *Hiericbuntinum*; *Hierosolymitanum*, *Ægyptiacum*: quæ, cujusmodi fuerint, alibi jam excussimus.

Vnde nostri Codices impressi.

Ex quo verò primùm Codices nostri sint editi, nondum satis exploratè habeo perspectum. Illud in genere notandum, duos potissimùm Criticos, *Ben Ascher* & *Ben Naphtbali*, Codices suos ea accuratione correxisse, ut illius authoritatem sequerentur Occidentales, Palæstini: hujus verò Orientales, seu Babylonii. Nostræ Editiones, quod sciam omnes, lectionem *Ben Ascheris* admittunt. Neque enim harum regionum Iudæi aliis utuntur. Id quod *Kimchii*, *Eliæ Levitæ*, *Balmesij* authoritate [a] probatum pridem est. Sed & author lib. שתי ידות ad Genes. 1. v. 3. observat: *Solent omnes Israëlitæ in his regionibus sequi lectionem Ben Ascher, ac si filia vocis egressa esset & dixisset; ubi dissensio est inter Ben Ascher, & Ben Naphtali, habeatur ratio lectionis Ben Ascher.* Hanc etiam retinet Editio Legis *Constantinopolitana* in folio. Quando verò, & in quibus, duo illi differant Critici Hebræi, ex tabulis variarum lectionum manifestum est.

Ordo Editionum V. T. Hebraic. In Italia.

Ad *ordinem* nunc Editionum accedamus. Prima observatur prodiisse editio an. Chr. 1491. in folio, quarto & octavo, quæ emendatissima est, sed raro nostris visa. *Buxtorfius* monet, exemplar in 8. ejusmodi apud Iudæos, semel tantùm se vidisse. Proximè *successit* editio Pisaurensis ann. Chr. 1494. in 8. quam nuper demum inspicere mihi contigit. Asservatur enim in Bibliotheca nostra Carolina, qua jam an. Chr. 1500. usus erat literarum Hebraicarum in Helvetia felicissimus restaurator, *Conradus Pellicanus*, Theologus Basileensis primùm, postea Tigurinus, de qua ipse ita in vitâ suâ: *Eodem anno* (1500) *providentiâ Dei contigit Bibliopolam Tubingensem attulisse Biblia Hebraica integra; minimâ formâ impressa Pisauri in Italia, quæ nemo curabat. Ego audiens, rogavi virum sineret me opus aliquot*

[a] Buxtorf. de Antiq. Punct. P. 1. pag. 264.

quot diebus inspicere, dedit, dicens floreno cum dimidio posse emi. Audiens tam parvo ære comparari posse, exultavi, adii meum Gardianum Paulum, orans pro me fidejubere. Consensit. Crœsi divitias me assecutum gaudebam. Statim Spiram ad avunculum scribo, orans, ut duorum florenorum munere vel eleemosyna me prosequeretur, quibus pro libris comparandis pauper egerem. Statim annuens misit ea conditione, ne me emacem ad alienam crumenam exhiberem. Industriam hanc imitati mox fuerunt Typographi *Veneti*, qui quatuor brevi tempore dederunt Editiones. *Prima* inchoata an. Chr. 1515. (in quem etiam *Complutensis* initium incidit, de qua tamen rectiùs inter Polyglotta) prodiit, an. Chr. 1518. Typis *Danielis Bombergi*, curà verò & industria *Felicis Pratensis*. In *folio* excusa est editio, cum Targum & Commentariis. & *quarto*, in Bibliothecis publicis & privatis obvia. *Secunda* an. Chr. 1523. incepta, absoluta verò 1518. cui perficiendæ, varióque apparatu instruendæ, *Bombergius* præfecit R. *Ben Chajim*, magna pecuniæ summa conductum. Et hæc in folio est; quam prolixè commendavit *Elias Levita*. *Tertia*, eadem est cum secunda, edita 1618. sed multò correctior, neque tamen ita correcta, ut nullam amplius admitteret manum medicam. observante Cl. *Buxtorfio*. Præf. in Biblia Basil. *Quartam* dedit annus 25. superioris seculi. Elegans est & nitida hæc editio, cujus exemplar habeo, quod anno jam 1526. usibus magni Bullingeri

2. In Germania. nostri inservierat. *Germania*, mox Italiæ æmula, integrum etiam Codicem vulgavit, *Basileæ* primùm per Sebastianum Munsterum 1534. Hebraico Latinum; postea sæpe, diversis formis, & in quarta quidem 1536. *Frobenii* secuta est editio; Magna illa Biblia *Buxtorfiana* ex intervallo successerunt 1618. Typis Regiis: quæ, præter Crisin Masorethicam, plerosque Commentatores Iudæorum Biblicos, paraphrasin etiam exhibet longè emendatiorem, quàm unquam antea fuit visa: sed & *VValdkirchianis* typis editionem ferimus acceptam portatilem, & quotidianis destinatam usibus, ut & *Hannoviensibus*, & nuperam, opera studio & sumptibus Ioh. *Georgij Nisselij* Lugduni Batavorum 1662. ela-

3. Gallia. boratam. In *Gallia* de hoc præclarè meritus est studio *Robertus Stephanus*, qui per partes primùm elegantem illam in 4. Editionem procudit, sed longa demum annorum serie absolvit. Primæ partes prodierunt annis 1541. 42. 43. 44. Quinque Megilloth demum 1555. quæ secundà prodiisse videntur cura. Prima enim quinque libellorum Editio incidit in annum 1540. cum privilegio Regio, cujusmodi exemplar & ego habeo, cum translatione & Notis D. *Cevalerii*, à Ioh. Frisio, Theologo postea Tigurino, an. Chr. 1563. exceptis. Tertia ejusdem, subsequuta est an. Chr. 1559. quam, cum versione, affecta tamen, D. *Gualtheri* Msc. possideo. Sunt ergò diversæ Stephani editiones, eæque vel *solæ*, vel cum *versionibus*. Ex *illis* aliæ sunt in *quarto*, cujusmodi Spiræ mihi vi-

dere contigit, aliæ in *duodecima*, quales hinc inde in Bibliothecis latent. Ex iis verò, prior in amplo quarto, tribus voluminibus; posterior 1586. ex officina Sant Andreana, totidem voluminibus, in folio, Hebraica, Græca & Latina, ex gemina versione, Linguis. Præcessit tamen an. 1539. Editio δωδεκαπρόφητος, operâ Francisci Vatabli.

In *Belgio* initium fecerunt Christiani, & *Antuerpiæ* quidem Christophorus *Plantinus*, cujus aliquot extant Editiones in *folio, quarto, octavo*; elegantes omnes, & satis correctæ: etiam cum versione interlineari diversis formis. Secuti postea demum fuerunt Iudæi, ἐργοδιώκτῃ *Menasse, ben Israel*, cujus auspiciis duplici forma prodierunt Biblia in quarto, cui speciosam diligentiæ hederam suspendit editor; & octavo, quæ compendii plus habet in quotidiano usu, quàm accurationis, quod ipsum Editorem aliquando coràm monui. 4. Belgio;

Ex his Bibliis Editiones alias putamus, tanquam δώρους καὶ περιφερήτους *quotidianis* destinari posse *usibus*, ut sunt recentiores *Basileensis* VValdkirchii, *Hannoviensis*, *Amstelodamensis* Menasse ben Israel, & nupera Nisseliana: *Genevenses* editiones variæ. Alias Bibliothecarum potiùs censemus *ornamenta*. Neque enim qui *Bombergi*, *Plantini*, *Stephani* elegantissima exemplaria quotidiana terunt, brevique conterunt manu, rectè faciunt. Κειμήλια sunt, quæ ut diu Bibliothecam ornent, mundè tractari, parcéque contrectari debent. Hoc certè si antehac fuisset observatum, tot exemplarium pretiosissimorum, ad quæ, varia oborta lectione, non rarò recurrendum, jacturam non fecissemus. Aliæ, sunt necessaria Ministrorum verbi *subsidia*, illæ videlicet, quæ versione vel collaterali, qualis *Munsteri* est, vel Interlineari, Pagnini, sunt vestitæ. *Hæc* tantò magis commendata esse debet, quantò religiosiùs verbis textûs inhæret, quantòque parabilis magis est Novam enim, eàmque elegantem Editionem Hebræo-Latinam nobis dedit & *Lipsia*, & *VValtonianum* opus Londinense. Sunt denique exemplaria, quæ Bibliothecæ constituere possunt absolutum penè *complementum*, cujusmodi censeo Biblia *Veneta* majora, cum Masora, Thargum & Comentariis, quæ tamen multò exhibuit absolutiora duobus Tomis Basileæ *Iohannes Buxtorfius*, quod solum opus multorum loco esse poterit Commentatorum, separatim excusorum. Discrimen Editionum respectu usus.

Fragmenta quin etiam Contextus sacri plura & à Iudæis, & à Christianis elaborata inde à multis annis vidimus. *Bombergus* an. M.303. i. e. 1543. excudit *chummisch* sive Pentateuchum Hebraico Chaldaicum, cum 5. Megilloth Hebraicis, & Haphtaris. Postea an. Chr. 1590. & 1591. Iohannes de Gara ibidem edidit Pentateuchum cum triplici Targum *Onkelo*, *Ionathane* & *Hierosolymitano*, Commentariis Iarchii, notis quibusdam Masorethicis & symbolicis. Accedunt quinque libelli cum Targum & Iarchio; Liber *Toledoth Aharon*, sive Index locorum Pentateuchi & V. Libellorum omnium, quæ in Talmud, Zohar, Fragmenta V. T.

Akida, *Ikkarim* citantur, assignato librorum capite, folio & columna. Quæ certè posterior appendix librum non mediocriter commendat. Christianorum studiis Scholasticis, toties repetita Psalterii Editio, videtur potissimum destinata, qualem *Basilea* non ita pridem dedit cum versione Pagnini, *Franeker* cum nova translatione Coccejí. Quanquam fortè primis ἑβραΐζειν tyrociniis, libri Historici commodiùs traderentur. *Rabbinica* studia juvare pridem voluit *Mercerus* Editione Δωδεκαπροφήτου cum Thargum & Rabbinorum Commentariis: quorum in Collegiis privatis usus esse potest commodissimus. Sed & separatim, præter *Vatabli* exemplar, de anno 1539. antehac prodierunt *duodecim Prophetæ* Minores cum Præfatione *Chytræi*, *Threni* Hieremiæ & Ionas, cum versione *Munsteri* & *Hieronymi*. Elaus *Terserus* Genesin, specimen Novæ versionis, paucis ab hinc annis nobis submisit.

Samaritanorum Pentateuchus. *Samaritani* Legem tantùm *Mosis* admittunt. Ab Hebræo Pentateucho charactere potissimùm differunt: rariùs, notoriè tamen, verbis & sententiis. Inde ab *Hieronymi* ætate ad Reformationis tempora obscurum ferè Samaritanorum fuit nomen. Pentateuchum certè videre paucis contigit. Primus, quod sciam, de eo in Europam accersendo solicitus fuit *Scaliger*, qui eo nomine ad *Eleazarum* Samaritanorum sacerdotem scripsit. Voto tamen potiri non potuit. *Petrejcius*, Senator Aquisextiensis, primam rarissimo obtinendo scripto impendit operam: sed successu à Petro Valleo, Patritio Romano, & *Achille Harlæo*, Legato primùm Constantinopolitano, postea *Episcopo* Maclovienſi, præventus, tertio demum loco secutus, Codices aliquot obtinuit Samaritanos. Quanquam & hîc palmam mereri videantur nostrates. *Primus*, vel *inter primos*, qui Samaritanum Pentateuchum in Europam intulerunt, erat Illustriss. *Armachanus*: cum quo tamen paria fecisse existimo celeberrimum *Colium* nostrum, qui & ipse, Mercatoris Veneti opera, exemplar acquisivit elegans, omnibúsque καλλιγραφίας numeris absolutissimum. Quod quidem totum cum contextu Hebraico ego contuli, variasque lectiones tum separatim excerpsi majores: tum minores ad marginem exemplaris Hannoviensis annotavi. De his Codicibus alibi à nobis prolixiùs est actum, ut & de eorum authoritate, quam πέρα τὸ δέον καὶ ἴσον extendere quidam voluerunt. Ex his Codicibus MMSc. Editionem habemus Parisiensem, cui, ratione temporis, primæ omnino debentur, & *Londinensem*, quæ usu magis commendata esse potest, de quibus sequenti Capite ex professo. Satis heic est indicasse, quando & qua occasione Bibliothecis etiam nostris noti esse cœperint Samaritanorum Pentateuchi, de quibus tam altum superioribus seculis erat silentium.

Novi Testamenti Codices. Ad *Novi* ergò *Testamenti* Codices accedimus Græcos. Manu scriptorum hîc magna se offert copia. Qui notiorum habent rationem Codicum N. T. ostendunt *Rhodiensem*, *Vaticanum*, *Constantiensem*, *Britannicum*, *Aldinum*, *Hispanensem*

ſem &c. Qui verò hîc ἀκριβολογοῦσιν apparatum longè auctiorem promunt. Solus *VValton* in opere πολυγλώττῳ variarum lectionum συλλογὴν collegit locupletiſsimam, ex Codicibus MMſc. quorum alii ſunt,

א. *Hiſpanici*, a. Codices illi vetuſtiſsimi, ex quibus adornata fuit Editio N. T. Complutenſis, de quibus poſtea. b. Sedecim exemplaria, quorum octo erant ex Bibliotheca Regis Laurentiana: unde Marchio Veleſius, Petrus Faxardus Hiſp. lectiones varias IV. Evangeliorum collegit. ב *Gallici* & Genevenſes a. Evangelia & Acta Græco-Lat. vetuſtiſsimum exemplar, quod Academiæ Cantabrigienſi Beza donavit. b. Epiſtolæ Pauli Græco Lat. antiquiſsimum Fratrum Puteanorum. Hunc Codicem Beza Claromontanum ſuum vocat: alterámque exiſtimat partem Codicis ſuis vetuſtiſsimi. Verſio Latina à Vulgata ſæpe differt, unde probabile eſt, eſſe verſionem illam antiquam, qua utebatur Eccleſia Latina ante Hieronymi emendationem c. Septem Codd. quibus ex Bibliotheca Regia uſus fuit Robertus Stephanus. d. Quinque Codd. alii, quos idem aliunde corrogavit. ג. *Italici*. Inter Codd. MMſc. Stephani vetuſtiſsimum ex Italia erat exemplar. ד. *Anglici*, iique plurimi, a. Quatuor Evangelia MMſc. in Collegio Gronvilli & Caii in Academia Cantabrigienſi, quondam Communitatis Fratrum Minorum Oxoniæ. Nullam habent annotationem κεφαλαίων, Lectionum aut στίχων. b. Epiſtolæ S. Pauli Græcè in Collegio Emmanuelis Cantabrig. liber (teſte D. Iameſio in Catalogo librorum MSS utriusque Academiæ) præſtans ob antiquitatem, minutis characteribus deſcriptus c. Evangelia MSS. Henrici Googe, S T. D. & Collegii S. Trinitatis apud Cantabrig nuper Socii Habet hic liber diſtinctionem ordinariorum κεφαλαίων (ſed non quæ Euſebianis Canonibus ſunt accommodata) & lectionum Eccleſiaſticarum, cum præfixo Menologio. Liber ex Oriente adue ctus eſt. d Novum Teſtamentum quod olim fuit fratris Froy Franciſcani, poſtea Thomæ Clementis, deinde Guilielmi Clerk, & nuper Thomæ Montfortii, S. T. D. Cantabrig. in Evangeliis habet utraque κεφάλαια tum ordinaria, tum Euſebiana, cum στίχων numero. e. Quatuor Evangelia, Acta & Epiſtolæ, vetuſtiſsimum exemplar in Collegio Licolnienſi Oxoniæ. f. Novum Teſtamentum integrum, ex cepta Apocalypſi, in Coll. Magd Oxon. g. Epiſtolæ ad Romanos & Corinthios cum Oecumenio, in Magd. Coll. Oxon. h. Quatuor Evangelia, Acta & Epiſtolæ S Pauli cum Scholiaſte, in Novo Collegio Oxon. i Acta & ſeptem Epiſtolæ Canonicæ, cum alio Scholiaſte Græc. MSS. in Novo Collegio Oxon. k. Quatuor Evangelia MSS. in Bibliotheca Bodleiana, l. Evangelium S. Iohannis (quod Ioh. Trithemii aliquando fuit) in Bibliotheca Bodleiana. Ex quibus omnibus magno ſtudio & labore varias lectiones collectas Apparatui Londinens. Operi inſeruit VValtonus, Titulo Variantes lectiones Græcæ N. T. ה. Helvetici, a. Baſileenſis quatuor Evan-

 geliorum,

geliorum, & ipse antiquissimus, uncialibus scriptus literis Codex. *Ita Ioh. de la cerda*, Adversar. sac. c. 91. Catalogum exhibet variarum lectionum, ex exemplari, quas manu propria adnotarat Illustrissimus Marchio Velesius, Petrus Faxardus de quo supra. Sed & Monasterium *Augiæ majoris* Codicem habuit (an *Constantiensis* ille sit, de quo antea, nescio) tempore Concilii Basileensis à M. *Georgio Schörlein de Schorndorf*, Decret D. mutuo datum, qui Epistolas exhibet Paulinas Græco Latinas omnes, unâ exceptâ, ad Hebræos, quæ Latina tantùm est. Antiquitatis, mediæ saltem, non obscura ostendit indicia: uncialibus scriptus est literis. Nullæ accentuum, spirituum, apostrophorum apparent notæ. Singulæ voces singulis punctis distinguuntur. Capitum verò divisio nulla est expressa. Omnia antiquitatis deprehenderem vestigia, nisi Orthographia ad mediæ ætatis Græcos apertè nimis accederet.

Vnde Codd. nostri prodierint. Videamus tandem, quorum quique Codicum authoritate freti, vel Editiones nobis N. T. dederint primas impressas, vel in illud conscripserint notas. *Laurentius Valla*, primus, ni fallor, fuit, qui de Codicibus Græcis solicitus esse cæpit. Iam an. Ch. 1505. ejus publici juris factæ sunt annotationes in N. T. ex collatione Græcorum Codicum. Eum secutus fuit *Erasmus* Roterodamus, cujus studio, typis Frobenianis, versio Latina, cum textu Græco an. Ch. 1516. lucem aspexit. De utraque ipse Erasmus Apol. ad N. T. *Laurentius Valla septem bonæ fidei Codices se secutum fuisse testatur. Nos in prima recognitione quatuor Græcis adjuti sumus, in posteriore quinque. Complutensis* succedit Editio, an. Chr. 1515 (quam & *Regia Antuerpiensis* Plantiniana retinuit) ex antiquissimis expressa exemplaribus, cui cum *Stephani* Editionibus, in plerisque, amicabilis est consensus. Hanc excepit *Aldus Manutius*, qui an Chr. 1517. Biblia Græca, & *Wolfius Cephalæus*, qui Argentorati N. T. ann. Chr. 1524. evulgavit. Lutetiæ postea secutus *Simon Colinæus* an. Chr. 1534. *Robertus Stephanus*, an. Chr. 1550. qui elegantem dedit Editionem. *Stephano* certè eximia diligentiæ laus debetur, qui magna cum cura exemplaria inter se contulit 16. de quibus suprà. *Beza* aliquot subministrat Editiones N. T. & textum quidem non modò cum variis 17. Græcorum Codicum, à *Roberto Stephano* citatorum, lectionibus rursus contulit, sed cum Syra etiam & Arabica versione. *Multa præterea* (ut loquitur ipse) *in quatuor Evangelistis, & Actis Apostolicis ex Msc. Græco Latino ex Irenæi Cœnobio Lugdunensi emto, tanta vetustatis Codice, ut ipsius penè Irenæi tempore extitisse videri possit. In Pauli Epistolis ex alio paris vetustatis exemplari in Claromontano apud Bellovacos Cœnobio reperto, plurima non parvi momenti observavit.* Satisfecit *Stephani* & *Bezæ* industria Ecclesiis Reformatis hactenus omnibus. Quotquot enim, vel in

in *Belgio*, vel *Germania*, vel *Gallia* N. T. novas procurarunt editiones, magnorum illorum virorum Codices religiosè sunt secuti. *Casaubonus* etiam & *Heinsius*; quorum tamen in Crisi & antiquitatis studiis magnum est nomen; in illis acquieverunt. Nihil enim ferè accessit recentissimis Belgii, Germaniæ vel Galliæ Editionibus, quàm πίναξ περιέχων τὰς ἐκ τῆς παλαιᾶς διαθήκης παρεκλειφθεῖσας εἰς τὴν καινὴν μαρτυρίας; & veterum distinctio, ab hac nostra aliena. Celeb. *Boëclerus* in Edit. sua de anno 1660. antiquissimarum quidem meminit membranarum, quæ Acta continent Apostolica, Epistolam Iacobi, Petri utramque, Iohannis tres, Epistolam Iudæ, Paulinas postea 14. addito memorabili prologo, quo Historia Pauli, & Epistolarum Paulinarum argumentum comprehenditur, ex Msc. antiquissimo eruto: sed non observantur diversæ ex eo aliæ lectiones. *Waltoniana* Editio textui ordinario & recepto, variantes lectiones *Codicis Anglicani*, qui Teclæ Virgini, σύγχρόνῳ Concilii Niceni I. tribuebatur, subjecit. Quid *Curcellæus* de sua Editione polliceatur, ex præfatione ejus patet. *Primùm*, inquit, *in manus sumsi Græcam Bibliorum impressionem, quæ Francofurti apud Andreæ Wechely hæredes an. 1597. operâ, ut dicitur, Francisci Junii, doctissimi Viri prodiit, & ex ea omnes N. T. adjunctas variantes lectiones descripsi. De quibus sic loquitur Præfatio: Ad Novum Testamentum quod attinet, exemplar Roberti Stephani, Typographi Regii, Patris & Filii, secuti sumus, atque varias lectiones, quæ non tantùm in eo exemplari ex Codicibus regiis collectæ continebantur, sed & in Complutensi, ac in aliis editionibus, & quorundam annotationibus, reperiri potuerunt, adjici curavimus. Et ubi aliquis locus mendi suspectus mihi fuit, eum cum Stephani editione contuli, atque inde correxi. Deinde istis inserui varias lectiones excerptas ex antiquo admodum Epistolarum Pauli Codice Msc. quo olim Beza in suis annotationibus concinnandis est usus; nempe quem Claromontanum appellat, qui postea in Cll. Puteanorum fratrum manus devenit. Item ex alio locupletissima Illustris Thuani Bibliotheca Codice Msc. in toto, si Matthæum exemeris, N. Testamento. Quæ duo collectanea fuerunt mihi suppeditata à doctissimo simul & humanissimo Michaële Falcario, qui nunc ἐν ἁγίοις. Addidi postea alias ad Evangelia pertinentes ex Msc. Constantinopolitano plusquàm octingentorum annorum, qui est in Bibliotheca Cardinalis Mazarini, nec non ex alio Msc. adhuc*

vetustiore. Præter quas nonnullæ adhuc occurrunt, quas ex ve[illegible] ribus mea qualiscunque Bibliotheca libris collegi. Et hæ omnes f[illegible] mul in margine inferiori nostra Editionis continentur, quæ ad præcedentes Elzevirianas expressa fuit, nulla prorsus in textu facta mutatione. Meminit, alias postea sibi subministratas varias lectiones ex [illegible] beniana, Hispanica editionibus, Notis Casauboni in Evangelia, & iis quæ Apocalypsi in Hervagiano exemplari anno 1545. adjunctæ fuerint. Intermi[illegible] nonnullas Henrici Stephani aliorúmq; emendationes ex conjectura. Obtin[illegible] insuper variarum lectionum Catalogum tum ex Codice quatuor [illegible] Cantabrigiensi, qui Bezæ fuit, tum ex Theclæ Bibliis Græcis collectum cura Patritii Iunii, Cantabrigiensis Bibliothecæ Præfecti, quæ alii Editioni re[illegible]rit. Ita de sua Editione Curcellæus, quæ etiam, quod sciam, postrema est.

Hæc ergò sunt, quæ quidem hucusque in Editionibus fontium, *Hebraicorum & Græcorum*, sunt præstita. Censura μερικὴ non est hujus lo[ci]. Hoc tantùm monemus, magnum requiri judicium in annotandis variis le[ctio]nibus, nec prudenter egisse *Curcellæum*, quòd promiscuè ex promiscuo[rum] Codicum (nullo prævio examine, publici fuissent usus an privati tantùm) va[rias] nobis N. T. dederit lectiones. Diligenter enim Codicum observandum e[st] discrimen,

Discrimen Codicum varium.

1. Ratione *authoritatis*. Alii enim privati tantùm, in privatos conscrip[ti] erant usus: alii verò publico magis inservientes, majus habebant pondus.

2. Ratione *religionis*. Alii enim ab Orthodoxis sunt exarati, alii ab Heterodoxis. Hîc verò cautè agendum, ne spuriæ hæreticorum obtrudantur merces, & inter varias Ecclesiæ lectiones referantur, quæ Ecclesia non agnoscit.

3. Ratione *amanuensium*, qui diligentiæ & accurationis admittunt grad[us]. Certè, non est tutum, nos cujuslibet σφάλματα aut παροράματα [a] in variis ostendere lectionibus. Quin etiam mallem, Codicum antiquiorum, & pluri[um] [illegible] sensu suffultam varietatem, non ad ipsum contextum (quod periculo carere [non] videtur) sed ad calcem rejici. Imprudenter omnino fecit *Curcellæus*, quòd o[mnes], sine discrimine, ex omnibus collectas Codicibus differentias ipsi text[ui] [sub]jecit. Ita enim, præter necessitatem, numerus variarum lectionum [illegible], nisi in antiquis, probatis, & receptis occurrant exemplaribus, ne qui[dem] in censum venire debent; augetur, & ipsorum inter se exemplarium au[ctoritas] & fides confunditur. Patrum cumprimis liberas, fontium Græcorum i[nte]gritati fraudi esse non debet. Cùm enim, Scripturæ loca aliquando [illegible] citant, quàm Codices habent nostri: non ex dissensu illud oritur Codicum [illegible] vel è memoriæ usu & lapsu, vel è Commentariorum penu, vel ex op[illegible]

[illegible]

[a] Vide Heins. Præfat. in N. T. & Croji observat. l. 1. c. 29.

ſua, & de ſuo, vel ex uſu Græcæ Linguæ, *vel* ex conſilio ac fine, quem ante oculos habent, nempe ut Scripturæ verba ad cauſam ſuam, aut ad eos, quibus cum agunt, poſsint accommodare, & vocibus aliunde petitis, ea quæ ſuſcipiunt, illuſtrare & exponere. Ex quo Patrum more nullas varias lectiones eſſe eliciendas, rectè obſervârunt eruditi. Sobria ergò in Editione N. T. ſit *κρίσις*, neque id ſtatim, ceu oraculum, cum ipſo miſceatur textu, publicis Eccleſiæ commodis deſtinato, quod vel deſidis, vel malitioſi, vel aliud agentis amanuenſis eſt peccatum.

CAP. II.

DE EDITIONIBVS POLYglottis.

1. *Diglotta* ſatis ſunt antiqua: Hebræo.Chaldaica. 2. Origenis *Hexapla* olim penè ſtupori erant. Labore tamen magis, quàm uſu commendata. 3. Biblia *Polyglotta* inter Reformationis prodromos referuntur. 4. *Αποσπασμάτια Augustini*, Nebienſis Epiſcopi. Complutenſe præcedit *ordine*. Regium Antuerpienſe *cura & elegantia*. Pariſienſe *textuum varietate* & externo ſplendore. Waltoniana Anglicana *perfectione*; quæ Bibliothecæ inſtar eſſe poterit. Mantiſſa de *Hutterianis*.

CVm Hebræi in captivitate Babylonica jacturam Linguæ feciſſent vernaculæ, Contextum V.T. ſacrum, ut intelligi ille poſſet, in linguam transvalarunt Chaldaicam. Hinc exemplaria *chaldæo Hebræa*, quorum ſuprà jam meminimus. Atque hæc etiamnum inter Iudæos ſunt uſitata. An *Samaritanis* ante Chriſtum idem fuerit receptum, à paucis hactenus fuit obſervatum. Sed habuiſſe Samaritanos jam olim Legem, non Hebræa tantùm, ſed & Samaritica Lingua, probabile eſt, ex iis, quæ de origine verſionis Samariticæ alibi monuimus. Et ut Iudæi per orbem diſperſi univerſum, Imperio cumprimis Arabum & Perſarum collum ſubdere coacti, editiones procurarunt *πολυγλώττους* (anno quippe 1551. *Chumaſch* ſive Pentateuchus cum Targum *Onkeli*, Verſione *Saadiæ* Arabica, & *Tuſu* Perſica jam prodiit Conſtantinopoli) ita & Samaritani

Orig. πολυγλώττων inter Iudæos & Samaritanos.

ritani Saracenis parere jussi, suos etiam Codices τετραγλώττους esse voluerunt. Extant enim, ut suo diximus loco, Textus Samaritanorum *Hebrai*, *Chaldæi* & *Arabici*. Illi & isti toti sunt impressi, horum fragmentum tantùm dedimus in Bibliotheca Orientali.

Inter Christianos. Hexapla &c. Origenis.

II. Primam inter *christianos* glaciem fregit ὁ χαλκέντερος Origenes, cujus *Hexapla* & *Octapla* & antiquitati veneranda erant, & posteritati propemodum miranda. Plus tamen illa laboris habebant, quàm vel ingenii vel usûs. Diglottum enim tantùm erat vastissimæ molis opus, *Hebraicum* & *Græcum* illud gemino charactere expressum, hoc ex LXX. virali, Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, editione Hierichuntina & Nicopolitana collectum. Hos libros in Alexandrina Bibliotheca seorsim fuisse repositos, lib. de mensuris & ponderibus ostendit *Epiphanius*. Hæc omnia, *Hieronymus*, miro labore invenisse Origenem, hæc immortale illud ingenium suo nobis labore donasse, scribit. Majorem iniit gratiam laboriosissimus scriptor, quòd, teste eodem *Hieron.* & aliis, in Editione LXX. virali Theodotionis Editionem ita miscuit, *ut asteriscis designârit, quæ minus fuerant, virgulis quæ ex superfluo videbantur apposita.* Irritavit hoc exemplum posteriorem etiam ætatem, Virum

Ximenij.

cumprimis de re literaria præclarè meritum, *Franciscum Ximenium*, Episcopum & Cardinalem, qui primus inter Christianos fuit ausus opus tentare πολύγλωττον. Susceptum enim est Compluti an. Chr. 1515. opus insigne, quod & *complutense* appellatur; sex distinctum tomis, quibus V. T. libri diversis Linguis tum primùm erant impressi. Textum exhibet *Hebraicum, Chaldaicum, Græcum* & *Latinum*. *Ille* unde desumtus sit, in præfatione quidem non indicatur; monet tamen Editor, *accentuum apices à se omissos, quòd ad significatum vel accentuationem nihil faciant, uno saltem & altero, quibus, vel voces constituebant paroxytonas, vel commatum, colorum & punctorum notas ostendebant, relicto. Quod ad Græcam scripturam attinet* (inquit Cardinalis) *illud Te non latere volumus, non vulgaria seu temerè oblata exemplaria fuisse huic nostræ impressioni archetypa; sed vetustissima simul & emendatissima, quæ S. D. N. Leo X. P. M. cæptis nostris aspirans ex ipsa Apostolica Bibliotheca ad nos misit, tanta integritatis, ut nisi eis plena fides adhibeatur, nulli reliqui esse videantur, quibus merito sit adhibenda. Quibus etiam adjunximus alia non pauca, quorum partem ex Bessarionis castigatissimo Codice summa diligentia transscriptam, Illustris

stris Venetorum Senatus ad nos misit : partem ipsi magnis laboribus & expensis undique conquisivimus , ut copia emendatorum Codicum aliunde superesset. Latina itidem B. Hieronymi translationem contulimus cum quamplurimis exemplaribus venerandæ vetustatis , sed his maximè , quæ in publica Complut. nostræ Universitatis Bibliotheca reconduntur , quæ supra octingentesimum abhinc annum literis Gothicis conscripta , ea sunt sinceritate , ut nec apicis lapsus possit in eis deprehendi. De Paraphrasi Chaldaica nihil monet, *nisi quòd eam, alia Latina, ferè de verbo ad verbum à viris ejus Linguæ peritissimis elaboratam voluerit.* Versionem non ubique contuli. Textus tamen Chaldaicus, & primitiva ad marginem posita, Grammaticæ non satis commodè respondent. Nec mirum , cùm nullus eo tempore Chaldæam Linguam præceptis Grammaticis comprehendere fuerit ausus. Et ut mallent eruditi , doctissimo Episcopo comparationem incommodam non excidisse, qua monet *Præf.* ad Lect. *mediam se inter Hebræam & Græcam Editionem posuisse Hieronymi Latinam , tanquam duos hinc & inde latrones, medium autem Jesum*; ita & seq. præf. ad Lect. & præced Dedicatione ad Leon. X. fontium integritati optimè consuluit. *Accedit* (ita ad ipsum Pontific.) *quòd ubicunque Latinorum Codicum varietas est, aut depravatæ lectionis suspicio (id quod librariorum imperitiâ simul & negligentiâ frequentissimè accidere videmus) ad primam Scripturæ originem recurrendum est , sicut B. Hieronymus & Augustinus, ac cæteri Ecclesiastici tractatores admonent ; ita ut librorum V.T. sinceritas ex Hebraica veritate ; Novi autem ex Græcis exemplaribus examinetur. Ut ipsa igitur Originalia in promtu haberet quicunq, divinarum literarum studiosus, possétque nō solis rivulis esset contentus, sed ex ipso fonte salientis aquæ in vitam æternā sitim pectoris extinguere ; jussimus archetypas S. sc. Linguas impressioni mandari.* Opus certè ea ætate admirandum , quod majori exprimere voluit *Augustinus , Nebiensis Episcopus* apparatu, qui, ut ad Cardinalem *Berdinellum* scripsit, *utriusque Testamenti octapla dare constituerat.* Initium jam fecerat an. Chr. 1516. quo Genuensis typographia Psalterium dedit, in cujus singulis foliis prima columnella habet *Hebræam* editionem, secunda *Latinam* interpretationem, respondentem Hebrææ ad verbū, tertia *Latinam Communem*, quarta *Græcam*, quinta *Arabicam* sexta paraphrasim *Chaldaicam*, sed literis Hebraicis conscriptam : septima *Latinam*, respondentem Chaldææ. Nebiensis octapla.

Vltima continet scholia. Ad eundem modum, universum vetus Testamentum ac novum paravit: ubi præter quintuplicem ordinem Hebrææ, Latinæ, Græcæ & Arabicæ linguæ, addidit etiam Chaldæam, figuris tamen Hebraicis, unaque ejus interpretationem cum columnella scholiorum. Testatur hoc *Augustinus* ipse in epistola ad Bandinellum Cardinalem.

Reformationis Prodromi.

Sunt hæc opera πολύγλωττα non obscuri reformationis prodromi, quo loco à magnis semper habebantur viris; unde & serio à Reformatoribus conquisita. *Zuinglius* Nebiensi usus fuit Psalterio; *Complutense* verò opus; Bibliothecarum publicarum ornamentum; Bullingerus cùm Bibliothecæ Carolinæ insereretur, sua manu Codicem *insignem* scripsit.

Antuerpiense Regium.

Regium (ita appellatum, quòd Philippus *Rex* Hispaniarum sumtus suppeditaret) successit opus an. Chr. 1571. priori *Complutensi* perfectius & illustrius. Nam & à typis *Plantinianis* multum splendoris, & ab *Ariæ Montani* exacta Linguarum & rerum Orientalium notitia, non parùm accessit authoritatis. V. T. Linguis prodiit *Hebraica, Chaldaica, Græca* & *Latina*; Novum *Syriaco*, Hebraicis & Syriacis literis excuso, auctum Contextu, & egregio apparatu, in quo varia Lexica, Grammaticæ, cum tractatibus quibusdam; variis lectionibus, Indicibus &c. Qua quidem opera magnam apud Eruditos Arias *Montanus* iniit gratiam, Societas tamen hanc sibi gloriam ereptam fuisse, ægrè ferebat. Quà de re nata & nota *Montani* querela, ubique ferè obvia. Aliorum [a] tamen, etiam Pontificiorum, illa tulit punctum.

Polyglotta perfectiora.

Et quanquam nihil amplius felicitati eorum, qui sacras Literas cum laude decoréque tractare vellent & successu, deesse videretur; crescente tamen paulatim literaturæ Orientalis desiderio; apud Reges etiam, Principes, Politarchas, factum est, ut quod votis antecessores sperare non poterant, ipsa, nostrum foret, fruitione. Codices in Europam & Mercatorum liberalitate, & in Orientem ablegatorum studiosorum opera, *Hebraici, Chaldaici, Samaritani, Arabici, Syriaci, Armeniaci, Persici* &c. invectis unde eximium illud & æternitate dignum opus

Parisiense.

Parisiense, quod quidem; etsi suos, ut alibi observavimus, Interpretum potissimùm culpa, habeat nævos: primum tamen fuit in orbe, quod tot distinctis prodiret Linguis. Quibus gradibus Clerus Gallicanus illud *Antuerpiano* præferat, ex judicio, primo Tomo præmisso, patet. *Retulerunt*, (ita habent verba judicij) *quibus negotii cura erat commissa, opus Biblicum jam ad Editionis Coronidem penè deductum, ejusmodi esse, ut nulla unquam ætas simile in eo genere, repererit, cùm non modò Origeniana Tetrapla, Hexapla, imò & Octapla omnium Ecclesiæ Patrum ore & scriptis decantatissima superet, sed &. Complutensia Cardinalis Ximenij,*

[a] Consule Rivet, Isag. Script. de utroque p. 174.

nij, & Antuerpiensia Regis Catholici, hactenus editorum, omnium consensu, operum Biblicorum præstantissime, in immensum quantum antecelleret. Quicquid Antuerpiæ à Plantino editum est, id ab Antonio Vitre, Regis & Cleri Gallicani Typographo, non minore studio & vigilantia, sed meliore & majore charta excusum esse; præeuntibus iis excusionis Inspectoribus, & ectyporum emendatoribus, qui, Linguæ Hebrææ & Chaldææ Græcæ & Latinæ eruditione, & diuturna exercitatione Parisiis cæteros antecellunt. Utriusque Editionis Characterem esse eundem, sed Parisiensis characteres, Chaldaicum, Græcum, Latinum, Romanum, sesqui esse majores, & elegantiores quàm in Antuerpiensi. Retulerunt insuper, præter iteratam tanto cum apparatu Antuerpiensem. Editionem, novum, & orbi Christiano nondum cognitum Vet. Test. Textum, Syriacum, & Arabicum, cum totius Pentateuchi Samaritani Textu Hebræo, atque illius in Dialectum, Samaritanis vernaculam, Translatione, horúmque omnium Latinis versionibus ad excusionis finem vergere, & nativis unumquemque Textum Characteribus, non minore cum apparatu, quàm superiora conspiciantur, evulgare. Gabrielem Sionitam, natione & ortu è Libano Maronitam, ab adolescentia Romæ in Maronitarum Collegio educatum, annis jam 22. Orientalium Linguarum Professorem Regium; Psalmorum præterea è Syriaco & Arabico, nec non veteris Geographi Arabici Translationibus apud viros doctos celebrem, Syriacum & Arabicum Textum ex antiquis Syrorum & Arabum Mscis; quos è palæstina allatos penes se habet, Latinitate donatos in lucem edere, & quod ipsis Syris, præsertim Arabibus admirationi sit puncta vocalia omnia, Dictionum Systolas, Diastolas, Accentus, Literarum apiculos, cæterasque Grammaticorum Arabum minutias universo Textui, ut Euphonicè legi possit, affigere, ipsúmque ectypa singula; ne irrepat error, lustrare & emendare. Joannem quoque Morinum, Congregationis Oratorii Jesu Christi Presbyterum, cujus multiplicem in eo literarum genere eruditionem testantur, Romana LXX. Interpretum Editio, mulsis in lectorum commodum adjectis, eo moderante Parisiis re-

Ultima continet scholia. Ad eundem modum, universum vetus Testamentum ac novum paravit: ubi præter quintuplicem ordinem Hebrææ, Latinæ, Græcæ & Arabicæ linguæ, addidit etiam Chaldæam, figuris tamen Hebraicis, unàque ejus interpretationem cum columnella scholiorum. Testatur hoc *Augustinus* ipse in epistola ad Bandinellum Cardinalem.

Reformationis Prodromi.

Sunt hæc opera πολύγλωττα non obscuri reformationis prodromi, quo loco à magnis semper habebantur viris; unde & serio a Reformatoribus conquisita. *Zuinglius* Nebiensi usus fuit Psalterio; *Complutense* vero opus; Bibliothecarum publicarum ornamentum; Bullingerus cùm Bibliothecæ Carolinæ insereretur, sua manu Codicem *insignem* scripsit.

Antuerpiense Regium.

Regium (ita appellatum, quod Philippus *Rex* Hispaniarum sumtus suppeditaret) successit opus an. Chr. 1571. priori *Complutensi* perfectius & illustrius. Nam & à typis *Plantinianis* multum splendoris, & ab *Ariæ Montani* exacta Linguarum & rerum Orientalium notitia, non parùm accessit authoritatis. V. T. Linguis prodiit *Hebraica*, *Chaldaica*; *Græca* & *Latina*; Novum *Syriaco*, Hebraicis & Syriacis literis excuso, auctum Contextu, & egregio apparatu, in quo varia Lexica, Grammaticæ, cum tractatibus quibusdam; variis lectionibus, Indicibus &c. Qua quidem opera magnam apud Eruditos Arias *Montanus* iniit gratiam, Societas tamen hanc sibi gloriam ereptam fuisse, ægre ferebat. Qua de re nata & nota *Montani* querela, ubique ferè obvia. Aliorum [a] tamen, etiam Pontificiorum, illa tulit punctum.

Polyglotta perfectiora.

Et quanquam nihil amplius felicitati eorum, qui sacras Literas cum laude decoréque tractare vellent & successu, deesse videretur; crescente tamen paulatim literaturæ Orientalis desiderio, apud Reges etiam, Principes, Politarchas, factum est, ut quod votis antecessores sperare non poterant, ipsa, nostrum foret, fruitione. Codices in Europam & Mercatorum liberalitate, & in Orientem ablegatorum studiosorum opera, *Hebraici*, *Chaldaici*; *Samaritani*, *Arabici*, *Syriaci*, *Armeniaci*, *Persici* &c. invectii unde eximium illud & æternitate dignum opus

Parisiense.

Parisiense, quod quidem; etsi suos, ut alibi observavimus, Interpretum potissimùm culpa, habeat nævos: primum tamen fuit in orbe, quod tot distinctis prodiret Linguis. Quibus gradibus Clerus Gallicanus illud *Antuerpiano* præferat, ex judicio, primo Tomo præmisso, patet. *Retulerunt*, (ita habent verba judicij) *quibus negotii cura erat commissa, opus Biblicum jam ad Editionis Coronidem penè deductum, ejusmodi esse, ut nulla unquam ætas simile in eo genere, repererit, cùm non modò Origeniana Tetrapla, Hexapla, imò & Octapla omnium Ecclesiæ Patrum ore & scriptis decantatissima superet, sed &. Complutensia Cardinalis Ximenij,*

[a] Consule Rivet, Isag. Script. de utroque p. 174.

nij, & Antuerpiensia Regis Catholici, hactenus editorum, omnium consensu, operum Biblicorum præstantissime, in immensum quantum antecelleret. Quicquid Antuerpiæ à Plantino editum est, id ab Antonio Vitre, Regis & Cleri Gallicani Typographo, non minore studio & vigilantia, sed meliore & majore charta excusum esse; præeuntibus iis excusionis Inspectoribus, & ectyporum emendatoribus, qui, Linguæ Hebrææ & Chaldææ Græcæ & Latinæ eruditione, & diuturna exercitatione Parisiis cæteros antecellunt. Utriusque Editionis Characterem esse eundem, sed Parisiensis characteres, Chaldaicum, Græcum, Latinum, Romanum, sesqui esse majores, & elegantiores quàm in Antuerpiensi. Retulerunt insuper, præter iteratam tanto cum apparatu Antuerpiensem. Editionem, novum, & orbi Christiano nondum cognitum Vet. Test. Textum, Syriacum, & Arabicum, cum totius Pentateuchi Samaritani Textu Hebræo, atque illius in Dialectum, Samaritanis vernaculam, Translatione, horúmque omnium Latinis versionibus ad excusionis finem vergere, & nativis unumquemque Textum Characteribus, non minore cum apparatu, quàm superiora conspiciantur, evulgare. Gabrielem Sionitam, natione & ortu è Libano Maronitam, ab adolescentia Romæ in Maronitarum Collegio educatum, annis jam 22. Orientalium Linguarum Professorem Regium; Psalmorum præterea è Syriaco & Arabico, nec non veteris Geographi Arabici Translationibus apud viros doctos celebrem, Syriacum & Arabicum Textum ex antiquis Syrorum & Arabum Mscis; quos è palæstina allatos penes se habet, Latinitate donatos in lucem edere, & quod ipsis Syris, præsertim Arabibus admirationi sit puncta vocalia omnia, Dictionum Systolas, Diastolas, Accentus, Literarum apiculos, cæterasque Grammaticorum Arabum minutias universo Textui, ut Euphonicè legi possit, affigere, ipsúmque ectypa singula, ne irrepat error, lustrare & emendare. Joannem quoque Morinum, Congregationis Oratorii Jesu Christi Presbyterum, cujus multiplicem in eo literarum genere eruditionem testantur, Romana LXX. Interpretum Editio, multis in lectorum commodum adjectis, eo moderante Parisiis recusa

cusa, dissertatio huic Editioni de Hebræi, Græcique Textûs discrimine præmissa; Exercitationes Samaritanæ, librique Masoreth, Habberith, sive Exercitationes Biblicæ, innumeris antiquorum & recentiorum Rabbinorum, nec non Talmudistarum, & Interpretum Chaldaicorum testimoniis conductæ; Pentateuchum Samaritanum, Latinè vertisse, illius editioni præfuisse, singula ectypa legisse, & correxisse, habuisse autem adminiculantes sibi Codices sex Mscos Pentateuchi scilicet, Hebræo-Samaritani quatuor, Samaritanæ autem Dialecti duos: unum è Bibliotheca illustrissimi & eruditissimi Achillis de Harlay de Sancy, Macloviensis Epic. omnium integerrimum, & elegantissimè scriptum: alterum à Petro de la Valle, Nobili Romano missum Româ: Cæteros ab Amplissimo Nicolao Claudio Fabri, Dno de Peiresc, Provinciæ Senatore, Viro antiquitatis sacræ & profanæ studiosissimo commodatas.

Retulerunt denique, se non modò magna illa volumina attentè considerâsse, & illustrâsse: verùm etiam de eorum utilitate, & cum vulgato Ecclesiæ Textu consensione, cum Gabriele Sionita, Joanne Morino, Hieronymo Parent, Doctore Sorbonico Veterano, Linguarum Orientalium cognitione percelebri, qui maxima cum diligentia, & indefesso labore Textus Syriacos, Arabicos, Samaritanos, & seorsùm legit, & cum versionibus suis, nec non cum vulgatis Ecclesiæ Textibus attentissimè comparavit: cúmque nonnullis aliis, qui idem multis in locis præstiterant diligenter contulisse, quorum sententias in hujus Operis approbationem, & laudem maximam conspirantes nobis enarraverunt.

Quapropter his omnibus à nobis maturè consideratis, & cum Rev. Collegis nostris sedulò examinatis, censemus multilinguem illam Bibliorum Editionem à C. V. D. Le Jay, ingenti cum laudis merito cœptam, & adornatam, Ecclesiæ Catholicæ utilissimam fore ad illustrandam & confirmandam vulgatam Ecclesiæ Translationem, aderuendas novas & saluberrimas è Scripturæ penetralibus Interpretationes, ut olim post divulgatas in Origenis Hexaplis varias Translationes, id maximo cum fructu, & Catholicorum admiratione

ratione præstiterunt Antiqui Patres, ad revincendas & confutandas plurimis in locis malignas Hæreticorum versiones: ad Religionis Christianæ adversus Ethnicos, & Muhammedanos, ex tot populorum, etiam Judæorum, & Samaritanorum, Christiano Nomini infensissimorum hostium suffragia, comprobationem, & commendationem: ad Religionem Catholicam adversus Orientalium hæreses propugnandam; ad pios Ecclesiæ alumnos, è Latinis regionibus in Orientem, fidei propugnandæ causâ missos, in Linguæ Syriacæ & Arabicæ cognitione juvandos & instruendos: denique ad maximam Ecclesiæ Catholicæ laudem conciliandam, adversus inanes hæreticorum de Sacra Scripturæ æstimatione ostentationes & gloriationes; è cujus scilicet sinu, ut minoris momenti ditiones Catholicas prætereamus (quibus tamen nihil habent hæretici, quod comparari possit) memorabiles illæ Editiones prodierunt, Complutensis, Anverpiensis, Romana, omnésque magnificentiâ, Linguarum & versionum multitudine, longo intervallo superans, hæc Parisiensis. Ita Clerus Galliæ de sua Editione.

Sednondum hoc opere satisfactum erat vicinis *Anglis*, qui, hoc maximè seculo, præ cæteris Europæis Linguas Orientales (quam puto laudem eis non denegandam) amant & æstimant. Hi quidem, ut τὰ ὑςερήματα complerent, magnis sumtibus, ex remotissimis Orientis angulis, antiquissima MMSc. & sedulò conquisiverunt, & ingenti numero acquisiverunt. Radices, studium hoc in Principibus, Archiepiscopis, *Laudo* cumprimis Cantuariensi, & *Usserio* Armachano; Episcopis, nupero cumprimis *Waltono*, ita egit altas, ut de novâ, eâque perfectiori Editione πολυγλώττῳ, etiam turbatissimis temporibus, quidam cogitârint. Præivit diligentissimus *Brianus Waltonus* (unde & *Waltoniani* operis nomenclatura) qui, adscitis viris per universam Angliam celeberrimis, novam aggressus Editionem, paucis, quod mirum, annis felicissimè eam absolvit. Videbantur nonnulli, sive ut *Parisiensi* faverent Editioni, sive aliis de causis, seriò hoc agere, ut operi sub prælo ferventi invidiam conflarent, quasi, vel nihil supra Parisiense, promitteret, vel ad ejus præstantiam non accederet: sed prolixo demonstratum mox fuit Elencho, frustrà metuere, quibus hæ insederant cogitationes. Ipsum audire placet ἀπολογούμενον *Waltonum* p.92. præf. ad Introduct. Lingg. Orient. 93. Vt finem; *inquit*. huic dissertationi imponam, etsi invidorum latratus non moramur, quibus nihil gloriosum magis, quàm quæ alii sciunt ignorare, & qui ipsi ignorant vituperare, & dum alii

Londinense, quantum præcellat.

 studiis

ſtudiis & vigiliis ſe macerant ad promovendum bonum publicum, ipſi turpi otio conſeneſcunt, vel vino madidi cutem curant, & inter pocula virus ex impuro pectore in omnium ſcripta evomunt: inter quos ſunt, qui jactant, nihil novi in hac editione haberi, quod non in Pariſienſi quæ calumnia ex ipſa editionum collatione in fumos evaneſcit. Ad ora tamen hujusmodi obſtruenda libet paucis Catalogum eorum quæ in hac editione ſupra Pariſienſem, vel jam præſtita, vel auxilio divino præſtanda, expectari poſſunt, hîc contexere.

I. Textus & verſiones quæ in *diverſis* voluminibus habentur in Pariſiana editione, hîc *ſimul* per varias columnas ſingulis paginis Lectori objiciuntur, ita ut omnes uno intuitu aſpicere, collationémque inſtituere poſsit ſine aliorum librorum evolutione. II. Editio noſtra quanquam ſtudioſorum uſibus magis accommodata, *vix quarta parte pretii* Pariſianæ conſtabit. III. *Multa* etiam exhibebit quæ in Pariſiana non habentur, qualia ſunt quæ ſequuntur: 1. *Verſio interlinearis* Hebræi textûs, Pagnini & Ariæ Montani. 2. Verſio 70. editionis *Romanæ*, juxta exemplar Vaticanum omnium quæ hodie extant maximè genuinum, rejecta Complutenſi mixta, & pro arbitrio interpolata, quam tamen, quatenus à Romana differt, inter varias lectiones Lector inveniet. 3. Vetus etiam *Vulgata Latina* τῶν 70. qua ſola uſa eſt Eccleſia Latina per 400. circiter annos poſt Apoſtolos, jam *ſupra mille annos inter mortua*, rediviva ſiſtitur, ex Patribus Latinis per Nobilium compilata. 4. MS *Alexandrinum* 70. Verſionis, è Bibliotheca Regia deſumtum, nobiliſsimum & antiquiſsimum, non multò poſt Concilium Nicenum deſcriptum, diu & avidè à doctis expectatum; quod quatenus à Romano differt ad finem cujusque columnæ annexum: adeò ut *duo totius orbis Antiquiſſima* & maximè ſincera exemplaria verſionis Græcæ, Vaticanum ſcilicet & Alexandrinum, hîc ſimul Lectori repræſententur. 5. *Verſionis Samaritanæ* ubi à textû Samaritano differt translatio Latina 6. Pentateuchus *Perſicus* Iacobi Tuſii, Charactere Perſico deſcriptus, cum verſione Latina 7. *Chaldaica Ionathanis* (quæ dicitur) paraphraſis in Legem, cum verſione Latina. 8. Targum, ſeu Paraphraſis *Hieroſolymit.* cum verſione Latina. 9. Pſalmi *Æthiopici*, Canticum Canticorum, & N. Teſt. Æthiopicum cum verſione Latina. 10. Evangelia 4. *Perſico-Latina.* 11. Liber Eſther Canonicus, cum Tobit, Iudith, Maccab. uno, qui nec *Syriacè* nec *Arabicè* in Pariſienſi habentur, ut ex MSS. quibusdam typis mandentur, operam dabimus. 12. *Prolegomena* ſeu *Apparatus*, in quibus quæſtiones quæ de Textu Hebr. & Græco, de verſionum ſingularum antiquitate, authoritate & uſu, & de variis lectionibus inter doctos agitantur; cum Chronologia ſacra ab orbe condito, Tabulis Geographicis terræ ſanctæ, &c. deſcriptione Templi, Tabernaculi, eorúmque utenſilium, veſtitûs Aaronici, &c. 13. *Variæ lectiones* Textus Hebr. ubi de Keri, Ketib, &c. de variis lectionibus exemplarium Ben Aſcher & Ben Nephthali, de literis deficientibus, redundantibus, &c. aliisque quæ ad textum illuſtran-

illustrandum & confirmandum conferunt; Buxtorfii Clavis Maforeth. & Castigationes Maforæ &c. . 14. *Differentiæ Textus Hebr. à Textu Samaritano*, cum variis lectionibus ex codicum Samaritanorum collatione, notis & observationibus, viri doctissimi opera collectis. 15. *Flaminii Nobilii* in Rom. 70. notæ & lectiones variæ longè doctissimæ, cum fragmentis veterum Translationum, Aquilæ, Sym. & Theodot. 5. & 6. Anonym. per Drusium & alios collectis. 16. *Patricii Iunii* annotationes ad MS. Alexandr. cum aliis aliorum virorum doctorum ex MSS. & antiquis scriptoribus, à Nobilio & Iunio prætermissis. 17. *Syriacæ Versionis* & Arabicæ cum MSS. variis Syriacis & Arab. collatæ variantes lectiones, cum notis & observationibus, opera virorum doctorum collectæ. 18. Variæ lectiones *chaldaicæ* Paraphraseos, ex variis exemplaribus cum notis & observationibus, studio viri doctiss. collectis. 19. *Indices varii*, rerum & verborum. Præter, prædicta omnia, quæ in Parisiensibus non habentur, versiones etiam quas habent Parisienses, ex melioribus exemplaribus & MSS. exhibemus, sc. 1. Samaritanam, Syriacam & Arabicam, collatione variorum MSS. antiquissimorum, in plurimis locis obscuris, vel malè redditis, Typographi vel exemplarium vitio, emendatas. 2. Chaldaicam Paraphrasin exhibemus editionis Basil. ab infinitis in punctatione erroribus, qui erant in Veneta, Complut. Reg. & Paris. ad analogiam Esræ & Danielis, immensis Buxtorfii laboribus restitutam. 3. Vulgatam Latinam juxta exemplaria emendata & recognita & à diversis mendarum millibus repurgatam, cum correctionibus Romanis Lucæ Brugensis. Hæc sunt inter alia, per quæ judicium ferat æquus lector quid inter hanc aliásque editiones intersit &c. Ego certè, ut Editioni *Parisiensi* laudem suam publicè asserui; *ita Waltonianam* multis semper nominibus, si usum spectes, non chartam, rem ipsam; non characteres, prætulerim. Hæc enim una Bibliothecæ propemodum integræ vicem subire potest. Id quod ex anatomia operis supra à nobis [a] instituta manifestum est.

Meditatus etiam fuit Editionem *Hexapli* Scaliger: quo ostendere saltem suo voluit exemplo, quanti referret, ejusmodi haberi ad Scripturæ explicationem subsidia. *Conabor*, [b] inquit, *si possum editionem Psalterii mei quam molior, aut per me, aut per alium emittere, Hexaplum fieri, Hebraicè, Syriacè, AEthiopicè, Arabicè, Gracè & Latinè, una cum scholiis, & in aliquot Linguas praceptis.* Scaligeriana Hexapla.

De *Hutteranis* Bibliis mirum videri queat, quod adeò difficulter Bibliothecis se insinuarint. Opus *Elias Hutterus* primo dedit quadripartitum, τετράγλωττον, Hebraica, Græca; Latina & Germanica Linguis, Hamburg. 1597. Accesserant paulatim Linguæ aliæ, *Italica*, *Gallica*, *Sclavonica*, *Saxonica*. N. T. Norimbergæ (ubi adhuc multa superesse audio exemplaria) excudi curavit primùm Polyglotta Hutteriana.

[a] Pag. 57. [b] Epist. pag. 79.

mùm *Syriacè, Ebraicè, Græcè, Latinè, Germanicè, Bohemicè, Italicè, Hispanicè, Gallicè, Anglicè, Danicè, Polonicè,* an. Chr. 1600. in fol. & 4. postea 1603, & 1615. *Ebraicè* tantùm, *Græcè, Latinè & Germanicè.* Iudicia eruditorum de hoc labore, peculiari Epistolarum libro comprehensum inspicere nondum contigit. Ego putem, rariùs in Bibliothecis reperiri, quòd nec eruditorum satis aptum esset *studiis*, nec plebeiorum, vel *sumptibus*, vel *usibus*. Pulchrum erat, in publica Bibliotheca ea haberi exemplaria Bibliorum, quæ probarent, nullam esse Linguam Europæam, quâ verbum Dei non legeretur. In tot verò versiones (novas plerasque, & quæ non eundem, quem *eruditarum*, quas vocant, *Linguarum* translationes Orientalium antiquæ, ad illustrationem rei Theologicæ conferunt usum, eóque nei ab eruditis addisce facile solent, tantos impendere sumtus, non ferebant cujus libet res privatæ. Quod si verò hoc opus cum *Anglicano*, aut *Parisiensi* conjungatur, insigne non modò Bibliothecæ ornamentum, sed & luculentum est documentum, turpiter eos hallucinari, & in meridie cæcutire, qui negare audent, Bibliorum in Linguas vernaculas translationem toto orbe esse receptam. Distinctio literarum servilium & radicalium in Textu Hebraico Hutteriano, discentium conatibus plus obest, quàm prodest. Trihorii propemodum spatio tot septimanarum labor compensari potuisset. Neque enim investigandi radicis ratio longiori constat termino, ubi præceptoris fides accedit, & discipuli industria.

CAP. III.

DE VARIIS BIBLIORVM IN LINGUAS VERNACULAS TRANSLATIONIBUS.

1. Singulare DEI beneficium est, quòd tot brevi tempore prodierint translationes. 2. Catalogo Alphabetico eas enarramus. 3. De origine & progressu versionum Germanicarum. 4. De Translatione Germanica, Tigurinorum, ejúsque variis Editionibus. Schlusselburgij calumnia retunditur.

QVod *Psal.* 19 v. 5. dictùm, Paulus *Rom.* 10. v. 18. refert ad Evangelii præconium, de Bibliorum quoque dici potest Translationibus: *Transivit sonus earum in omnem terram.* Vix dici potest, quanto & Translatorum studio, & lectorum Zelo Translationes S. Sc. brevi tempore fuerint tentatæ, & perfectæ. Habent enim, ut ordine Alphabetico, sed ζυλληβδὴν, Historiam

rium enim & judicium plerarumque noster exhibet *Methurgeman* & *Thesaurus philolog.* w, potiores sistamus Versiones, Translationes suas habent I. *AEgyptii*, idque ab initio statim recepti in nobilissima regione, Evangelii, Dialecto [a] *Aegyptiaca*, *Arabica*, & *Syriaca*. II. *Arabes* ; quibus & Iudaei & Christiani, hac in re, suam mutuarunt operam, idque ut probabile est, jam ante [b] exortum Muhammedismum. Editionum nomina & jam [c] alibi à nobis sunt expressa, & suo loco sequentur. III. *Armeni*, qui post Graecos, aliis laudem antiquitatis eripiunt. Sed praeter fragmenta nihil dum vidimus. Romae integra esse Biblia, alibi monuimus. IV. *AEthiopes*, qui, antiquissimorum Patrum testimonio, jam olim suas habuerunt versiones. Hodie non modò in Bibliothecis publicis & privatis totum S. Sc ostenditur ἔδαφος ; sed & *VValtoniana* Editio *Psalterium*, quod Potkenius pridem dedit, *Canticum Canticorum & N. Testamentum* exhibet. Ex veteri etiam Testamento initium *Geneseos*, Prophetiam Ionae, ex Novo Testamento, Epistolas Iacobi, Iudae, Iohannis tres cum versione & Notis, *Petrejus* & *Nisselius* dederunt V. *Angli*. Quorum [d] Editiones sunt plures. 1. *Bedae*, qui Evangelium Iohannis Anglicè transtulit. 2. *Alvredi*, & *Athelstani* tempore ante 900. annos Scripturas, in specie Psalmos, Anglicè fuisse versos, *Trevisanus* & alii monent. 3. *Alani*, Pontificii. 4. Versiones sub Henrico VIII. sed minus accuratae, & è lacunis Latinorum derivatae. 5. Translatio ab exulibus Anglis adornata, & hinc inde publicata, Tiguri an. Chr. 1550. Genevae 1560. 6. *Episcopalis* versio, ut appellari solet, ab Archiepiscopo Cantuariensi Parckero contexta, & procurata. 7 *Regia*, Iacobi Regis auspiciis edita, & bene docta praefatione munita ; Aliquoties & aliquot formis prodiit VI. *Belgae*, quorum versiones sunt. 1. *Nicolai BiesKens*, qua & Anabaptistae utuntur. 2. *Vulgaris*, ex Luthero translata, sed à viris [e] doctis nunquam probata. Prodijt aliquoties Amstelodami 1527. Lugduni 1581. 3. *Nupera* & Synodi Dordracenae decreto imperata, an Chr 1637. vulgata Editio. De origine, progressu & successu hujus versionis multi [f] multa. Certum est, medullam solidioris Theologiae continere notas illas, ab ipsis proinde Theologis, Ministerii Candidatis, de meliori nota commendatas. 4. Versio Belgica, quam *Lutherani* Amstelodamenses adornàrunt. 5. N. T. Vtenhovij & Fauckelij. VII. *Bohemica*, superioris seculi an. 78. adornata : & Polyglottis Hutterianis Norimb. 1599. insita VIII. *Chaldaei* in T V. aliquot sua Lingua legunt Paraphrases, *OnKelosi*, *Ionathanis*, *Hierosolymit.* *Iosephi Caeci*, quae variis extant Editionibus. IX. *Croatae*, qui sua Lingua, & characteribus *Cyrillianis* habent Novum Testamentum, cum praefatione, Osiandri. Extat & Linguae ...us specimen *Psal.* 117. X. *Danica* versio auspiciis prodiit *Christiani* ; Friderici successore, hortante *Bugenhagio*. Habetur in Polyglottis Hutterianis. XI. Sed

T &

[a] De quibus distinctè in nostro Methurgem. [b] Ib. prolixè p 194. [c] Ib. & Analect P 1. p. 261. [d] Vide Hodeget. P. 1. p. 123. [e] Marnixio praesertim, & Sixtino Amama [f]. Videal. vitâ operibus ejus praefixâ, & vitâ VVidmarii Th. Groning.

& *Finonicæ* translationis ex Psal. 117. editum est specimen. XII. *Gallorum* Versiones variæ sunt. a. *VValdi* ann. Chr. 1160. b. *Pipini* & *Caroli* ab Oresmio, ann Chr. 1380. accurata *Lugdunensis* 1521. *Antverpiensis* 1534. 1537. *Neocomensis* VValdensium 1535. *Parisiensis* 1540. 1543. *Genevensis* 1543. 1569. *Lovaniensis* 1557. Et privatæ Ioh. *Diodati*, Genev. 1644. *Abbatis de Marolles* N. T. nupera Ejusdem Psalterium, ut & aliorum: de quibus *Anal.* P. I. p. 139. XIII. *Germanicæ* etiam versiones tum ante, tum post Reformationem prodierunt, de quibus paulò uberius postea. XIV. *Græcorum* versiones sunt variæ, *Veteres* & *Novæ*. Ex illis præcedit a. *Iudæorum* Ægyptiorum LXX. Viralis, ut appellari solet, cujus correctores & restitutores sunt *Origenes*, *Lucianus*, *Hesychius*, *Eusebius* & *Pamphilus*, *Basilius*, *Patrophilus*, *Iohannes Iosephus*, *Apollinarius*. b. *Samaritanorum* Symmachi. c. *Aquilæ*, *Theodotionis*. Recentiores vel *Iudæorum* Karæorum sunt, vel *Pharisæorum*, vel *christianorum*, qualis cumprimis est Editio N. T. Vnde verò & ex quibus Codicibus nostræ sint Editiones, postea monebimus. XV. *Hebræi* Matthæi habent Evangelium ex Munsteri, &c. editione & Epistolam ad Hebræos suâ Linguâ, libros Apocryphos, sed à recentioribus translatos, *Tobiam* seorsim edidit Munsterus. XVI. *Hispanica* Biblia vernaculà dedit Linguâ *Cassiodorus de Regno* ann. Chr. 1569. quæ postea polyglottis suis 1599. addidit Elias Hutterus: recognovit tandem *Cyprianus de Valera* 1602. & Amstelodami divulgavit. XVII. *Hibernicæ* translationis fragmentum extat Psal. 117. XVIII. *Hungarica* dedit Albertus Molnar Hanov. 1608. XIX. *Italicæ* sunt a. *Antonii Brucioli* 1542. Venet. b. *Iohannis Diodati* cum annotationibus, Genev. 1641. Lugdunensis. 1556. Brucioli est. c. N. T. Massini Theophili Florentini. XX. *Islandicæ* versionis specimen exhibet Psal. 117. XXI. *Latinorum* editiones plures sunt, quàm ullâ aliâ Linguâ. 1. Antiquissima illa *Itala*, *Italica*, quæ & *vulgata*, ex contextu Græco translata. 2. Hieronymiana. 3. Mixta ex utraque, quæ in hodierna Vulgata apparet. 4. *Sanctis Pagnini*. 5. *Sebastiani Munsteri* 6. *Leonis Iudæ*, cæterorùmque Theogolorum Tigurinorum. 7. *Castalionis*. 8. *Tremellii* & *Iunii*. N. T. *Erasmi*, Bezæ. *Pellicanus* & *Osiander* vulgatam castigatam retinuerunt, *Vatablus* ex Tigurina & vulgata dedit mixtam. Teste Luca *Brugensi*, [a] prima Editio Latina Moguntiæ an. Ch. 1472. prodiit, qua tamen priorem alii se vidisse dicunt. Et certè *Coloniensium* rerum gravissimus author observat, an. Chr. 1450. prima Moguntiæ Biblia fuisse impressa. Subsecuta sunt *Coloniensis* 1479. *Norenbergensis* 1478. *Veneta* 1497. aliàque de quibus postea. Semper enim in Latina Vulgata aliquid fuit desideratum. XXII. *Livonicæ* translationis fragmentum editum est, Psal. 117.

XIII. *Ma-*

[a] Vide Proleg. VValton. [b] In Boxhorn. Histor. Vniversal, pag. 959.

XIII. *Malaca* De hac justus Heurnius ad *Christ. Ravium*: *Quarebas, cum dulcissimo tuo colloquio fruerer, ubinam volumen aliquod Malaicum literis Arabicis exaratum nancisci posses? Mihi incidit, me audivisse, in manibus viduæ Alberti Cornelii Ruyl, qui Enckhusæ, ni fallor, habitat, esse quatuor Evangelia Arabicis literis conscripta. Hic est ille Ruyl, qui Evangelia Malaice, literis nobis usitatis edidit, addito textu Belgico.* XXIV. *Moscborum* sive Moscovitarum Psalterium & Novum Testamentum potissimum innotuit. XXV. Persarum etiam Editiones extare primæ, mediæ & ultimæ ætatis, alibi [a] probavimus. *Illarum* Theodoretus meminit. Ex*istu* sunt translatio Novi Testamenti, quatuor cumprimis Evangeliorumtum, ex *Syriaco*, tum ex *Græco* contextu in Anglia nuper editæ. Ex *his* Psalterium à Theologis Romanensibus adornatum. XXV. *Poloni* geminam habent versionem, *alteram* Iacobi VVovvieski Pontificiorum, *alteram* Reformatorum Vide *El. Hutteri* Bibl. Polyglotta. Sed & Psalterium separatim Polonicè prodiit. XXVI. *Rhetica* etiam Linguâ legitur N. T. ex editione Iacobi Bifruni 1560. Lucii Gabrielis 1648. Ioh. Gritti, 1640 Ex V. T. Siracidem vertit Lucius Papa. 1628. Tigur. XXVII. *Samaritanos* Pentateuchum habuisse πεντάγλωττον, *Hebræum*, *Chaldæum*, *Græcum*, *Arabicum*, noster probatum dat *Methurgeman*. XXVIII. *Suevis*, vernaculâ Linguâ, contextum sacrum explicuit primùm *Olaus Petri*, sub Gustavo; Holmiæ impressum; Novum Testamentum verò Leidæ, 1633. XXIX. *Syrorum* Editiones V. T. duæ erant *simplex* ex Hebræo *translata*, quæ & antiquior; & *Figurata*, quæ LXXviralem exprimit. Nescio an sit Mor Aba Magni, qui, teste *Eben* [b] *Iesu*, Vetus Testamentum Græcum in idioma Syriacum transtulit. Novum Testamentum originis etiam antiquissimæ, & Apostolicis temporibus proximæ, variis & typis, & formis prodiit. *Viennensis* VVidmenstadii *prima* pariter, atque elegantissima est. Succedit *Antverpiensis* tum in folio majore, tum, ex eadem, *Guidonis Fabricii* studio procurata literisque Hebraicis expressa, in quarto; postea etiam in 8. & 12. sed sine punctis, *posteriores* characteribus etiam Hebraicis. Proxima est *Cothemiana* Trostii, suis exhibita characteribus, addito textu Græco & Latino, variarum insuper lectionum tabula. His verò omnibus hactenus defuerunt Epistolæ *Catholicæ* & *Apocalypsis*, quarum *illæ* ex Bibliotheca Oxoniensi prodierunt cum notis & versione Pocockii, *hæ* ex Legato Scaligeri, per Ludovicum de Dieu. Omnium absolutissima *Londinensis* est, ad quam, quod in aliis desideratur, accedit a. *Accurata punctatio*. b. *Epistolæ Catholicæ* cum *Apocalypsi*. c. *Versio* Collateralis. Quæ, ut usibus inservire possit quotidianis, alio, ut speramus, eòque portatili propediem prodibit schemate Francofurti.

[a] In Methurgem. [b] In Bibliothec. Syr.

De origine Versionum Germanicarum.

II. Atque ita habet *catalogus* plerarumque per orbem, quantum quidem penetrare hactenus potui, *Translationum* in Linguas Vernaculas, & quia singulorum propemodum, Orientalium præsertim, tum textuum, tum Editionum examen jam alibi operosius instituimus, de *Germanicarum* etiam versionum origine & progressu aliquid dicemus. Altius verò, quantum quidem rimari mihi licuit, Versiones Germanicæ repeti non possunt, quàm à *Carolo Magno*, cujus potissimùm tempore & sacræ & profanæ literæ in Germania restitui cœperunt. Et de Carolo quidem ipso authores fide digni referunt, ejus sive curâ, sive operâ N.T. in Linguam Germanicam fuisse translatum. Et certè sive spectemus ejusdem per *Paulum Diaconum* collectos textus ἐγκυκλίους, circulari anni cursu absolvendos, sive *Capitulare* ejus Saxonicum, & in eo de verbo Dei audiendo singulis diebus Solis strictum mandatum, à vero non abhorret, jam tum eo tempore Germanos sua Lingua vel totam Scripturam, vel certa ejus tmemata legisse. Præsertim cùm constet, quòd asservata fuerint in Bibliothecis Psalteriorum Davidis exemplaria, quibus vel sola styli ratio antiquitatem tribuit. *Audio* (ita Gessnerus [a] noster ὁ πολυΐστωρ) *&* *Psalterium sacrum similiter translatum eo tempore* (anno videlicet 870. ut ex eadem pagina apparet) *extare in cœnobio D. Galli.* Quæ author ἀνώνυμος Berlini an.Chr 1614. in Doctorem *Hoe*, de Codice Bibliorum à Carolo Magno Ecclesiæ Collegio donatorum, pag. 62. refert, de exemplari intelligenda sunt Latino, mutuata quippe ex Rodolfo *Lavat.* de Descensu ad Infer. pag. 559. Sed & ante eùm *Ludovicus Lavat.* ejus meminit, de ritibus Eccles. Tig c. 19. Extat & in Bibliotheca nostra Civica specimen vetustæ Germanorum Linguæ, ex Psalterio depromtum. Quid ante hæc tempora factum fuerit, nihil occurrit, quod certò definiamus. Verisimile est, Gentem tam barbaram, & vix Christianis moribus assuetam, Catecheticis antea diligentius imbutam fuisse principiis: unde hinc inde formulæ occurrunt *Orationis Dominicæ*, *Symboli Apostolici*, abrenunciationis Diabolo &c. cujusmodi nuper ex Bibliotheca Vaticana prodierunt, eo tempore scriptæ & collectæ. Eruderavit etiam duas symboli formulas, *Saxonicam* & *Germanicam*, ex Msc. tum Boxhornius [b] in *Hist. Univers.* [c] tum *Gessnerus*. *Beatus Rhenanus* Valdoni Episcopo Frisingensi circa a. Ch. 800. translationem Evangeliorum vendicat, de qua tamen nihil judicare possumus. Vereor enim, ne antiquarum illarum versionum, nisi fortè rudera quædam in Bibliothecarum delitescant forulis, jacturam fecerimus. Vix certè, qui de Germania magna scripserunt volumina, vel verbo earum meminerunt. Quæ deinceps successerunt, ad Reformationem usque, versiones, tam soluta quàm ligata, vel Rhytmica saltem oratione, certiora suppeditant argumenta, industriam veterum Germanorum in transferendis Bibliis vel aliquam fuisse, nec,

[a] Mithrid. pag 46. [b] pag. 30, coll, 106. [c] P. 101. 102.

nec, quod frustrà quidam contendunt, novum hoc studiorum esse *δέγμα*. *Theodorus Bibliander*, Scholæ noster Theologus *πλύγλωττος* doctissimo de ratione Linguarum Commentario, [c] quo primos in Germania ostendit libros Arabicos typis excusos. *Legi*, inquit, *vetus instrumentum versibus Germanicis redditum à Rodolfo quodam oriundo ex familia, quæ nomen habet ab eminente arce in Rhetia, quam vulgus nominat* Hohen Ems/ idque *rogatu & jussu Regis Conradi* (regimen ejus in an. Chr. 1250. incidit) *filii Friderici II. Cæsaris Augusti, qui versus Orthographia, verbis inflexione, structura, modòque carminis discrepant à præsenti consuetudine. Id quod uno exemplo perstringam. Nam de fide Gabaonitis à Josua & cæteris Israëlitis data, sic canit:*

Swel man den ban Gottes breche;
da man es an ihm reche. Pro illo, quòd sermo nunc usitatus diceret:
Welcher man̄ den Gott s ban brach/
daß man es an ihm billich räch.

Hujus & aliorum quorundam Interpretamentorum meminit [d] *Goldast.* Alemannicarum rer. Tom I. *Pretrita* (inquit) *vox fera* (sehr/weetag/leyden) *Ottfrydo VVissenburgensi in eo libro, quem Gratiam Dei Theotisce præscripsit, Notkero Labiani (hic enim auctor est, non Balbulus, ut falsò hactenus opinatus sum) in Psalterio Barbarico, VVilleramo Abbati in Cantico Canticorum, Rudolpho ab Ems in Paraphrasi Veteris Testamenti, cujus Flaccius Illyricus & Theodorus Bibliander meminere, & ab hæredibus Schobingeri nostri desideratissimæ memoriæ viri possidetur, Strikero in Gestis Caroli M. & quorum volumen soleo Aulicum & Antiquitatis Germanicæ thesaurum appellare. Kero Monachus in Lexico; Dolum,* (Dolum pro dolore dixit, cujus notionis exempla apud Savaronem notis in Sydonium) *feer, Dolentem, feerazzanta.* Otfrydus lib. 3. c. 4. de paralytico;

Thaz er lag si ware
In themo selben feere. Et in fine, de Jesu Salvatore;
Thaz er was ther Heilant/
Ther man thes feres in bant. Et aliis millenis locis.

Sed & alia, si non eadem, eòque antiquissima, dubio procul, est versio illa Rhytmica (paucis tamen, quod sciam hactenus vel indicata, vel observata) cujus

[c] P. 49. [d] P. 1. pag. 198.

geminum hoc loco subjiciemus specimen, *alterum* quidem ex historia Geneseos de Iosepho, *alterum*, magis liberum, ex Numerorum libro, de æneo serpente.

Primum ita habet:

Do der hunder sere je mere vñ abermeere.
Begunde hertin ober dû lant. vñ nieman nicht kornis vant.
Daz livt in hongers not began. den Kunic sere rûefin an.
Daz er in hieze geben da. die notdvrfte die hiez er sa.
Daz si ze Josebe giengin. vñ von im da enpfiengin.
Korn vñ spise daz geschach. die schiure man vf sliezin sach.
Da si vs verkôften korns vil. Nahe vñ tac vñ alliv zil.
Waz vmbe in vil-groz gedranc. daz livt vil grozir honger twanc.
Daz si gvltin dvrch hongers not. daz korn dvrch not swie mans in bot.
Joseph gewan in kvrzim zil. goldis vñ silbers vil.
Vz wendic rehtir maze zil. daz ez was mere danne vil.
Vñ der Kunic so richtte. daz sih im niht gelichete.
Wan er mit dem rainen man. so sere richin began.
Daz sin gût wûchs vñ sin gewalt. vñ wart mit richait manicvalt.

Nv wart in terra Canaan. Jsrahele kvnt getan.
Div warhait rehtir mæri. daz in Egypte wæri.
Korn vaile. vñ ander lipnar. do sander siner sûne dar.
Zehine vñ belaip Bennyamin. bi ime die zehine fûren hin.
Gein Egypte als si soldin. da si do koufen wolden.
Korn. do vorden si gesant. bi der zit in Egyptin lant.
Alse in daz zil vf der vart. gestozin noch der verte wart.
Da kamens an den stunden. da si Josebin funden.
Den man do da zelande des landes Herren nande.
Alse sie fûr dem kamen hin. zehant do an betein si in.
Wan er was in gar vnbekant. vñ er bekande si sa ze hant.
Alser sie zuz ime komin sach. nach frage er herteclîche sprach.
Mit ainem mære. was ir geverte wære.
Vñ wie si waren komin dar. si sprahin daz si wærin gar.
Ze kinden ainem man ir korn. von dem si wæren geborn.
Der wære in terra Canaan. bi dem hæten sie verlan
Da haime dannoh ainen. vñ hatten me di kainen.
Wan ainen. in wart vnvernommen. wan der selbe wæri komen.

Moyses

Posterius verò:

Moyses der wise man. daz her her schiet von dem Lande dan
vñ ir creftericher gezoch. sie fürin übir den Jaboch.
In ain lant daz lac da bi. daz was gehaizen edrai.
Daz waz mit dienist vndertan. Og dem Künige von Basan.
Der waz von risen Küne geborn. so starc inie craft als vzirkorn
So manlich vñ alse ellenthafft. daz sich nieman gem siner crafft.
Mohte in den selbin richin. gnozin vñ gelichin:
An sterki an müt an striten. versaminde bi den ziten.
alle sine crafft ze wer. vñ bestünt daz Jsrahelsche her.
Do fügte got mit sælden gar. So riche helfe siner schar.
Daz er mit creffteclicher hant. So starc helfe ratet irkant.
Daz ir crafft oggis frechait. Mit Gottis helfe üibir strait.
Wan Gottis craft an Oggis craft. wart bi den sinin sigehaft.
Alse Gottis hohgewalt gebot. Og wart irslagin vñ lac da tot.
Vñ alle die er brahte dar. dar slüc dez hohsten Gottis schar.
Die aitterhaften wrmvlin. da mit ir bizin fvrin.
Daz her dort also nærin. daz sie vil manigen tærin.
Tatint an vns daz sie sint. mit zarte vnserv liebisten kint.
Vnser hobit schulde. die vns Gottis hvlde.
Verliesint vñ vnz nætint. mit ir bitzen die vns tætint.
In den ewigen tot. swer von den lidet todis not.
Der sehe mit raines herzen sitten. Waz crist dvrch vns hat irlitten.
Vñ sehe sine martir an. so schaidet er gesund von dan.
Ob in der sündin giftic mvnt. mit giftic ze tode het verwont.
Geshiht daz er mac sicher wesen. daz er des todes ist genesen.
Der d' sele lebinden tot. git vñ jemer wernde not.
Als dort genasen in der schar. die des slangen namen war.
Do von dannen geshiet. daz her der Jsrahelschen diet.
Si kamin an ain wazzer groz. daz durch die selben Wüste vloz.
Daz hiez zaret de gein dem her. sih vf tet alse daz rote mer.
Als daz von ir durchvart. ir füz nie deste nezzir wart.
Biz daz sie da dvrch kamen. herberge sie do namen.
An ainem wazzer sa ze hant. daz waz vñ ist Arnon genant.
Daz gat ab den bergen dan. da noh Arabia stozit an.
Vñ schleht do ze ainer siten. daz lant der Moabiten.

Vñ Amorream daz lant. div schrifft tüt vns fvr war bikant.
Daz bi dem Wazzer her vnhin. die brhel sithein sih genin.
Die vf der planie lagin. swie hoh ir joch si wagin.
Sie sihein si gar in div tal. vñ ebinten sich vbir al.
Daz desis libser dan vñ dar. mohtin komen die Gottis schar.

Fortean & hujus naufragium fecissemus versionis penitus, nisi fragmenta quædam in membrana scripta, quæ jam anthac ab interitu & oblivione, cui devota erant, vindicavi, divina superesse voluisset providentia, quæ tamen veterum Germanorum pietatem in dubium vocantibus satis facere possunt. Et quia hæc talia, quorum non negligenda aut contemnenda est fides, distrahi facilè possunt, & vel ignarorum, vel ignavorum incuria amitti, placuit aliquod sive vetustatis monumentum, sive assertionis nostræ documentum hoc loco adjicere.

Hæc de *Bibliis* Germanorum *Rhytmicis*; quo dicendi genere Majores nostros fuisse delectatos tam in profanis, quàm sacris, notius est, quàm quod prolixè à me sit probandum. In illis certum est quæsivisse eos memoriæ subsidium. Quæ *prosaicè* ante Reformationem prodierunt sive Msc. sive typis excusa exemplaria, non eandem ubique illa observant rationem.

Antiquissimam, typis excusam, Editionem, & quæ non multò post inventum subsidium chalcographicum prodiit, vidi anno hujus seculi 57. in Bibliotheca Augustana publica; Ad scriptam, nisi fallor, Epocham habet 1448. quæ in aliis rarò observatur exemplaribus. *Successu* Norimbergensis prior 1477. & posterior 1483. Est & versio Germanica, cujus partem inde ab Esaja ad finem usque N. T. nuper amicus mecum communicavit, manu Sacellani cujusdam *Nicolai Brackmii* an. Chr. 1472. exarata. Habeo quidem ad manum Codicem ἀνεπίγραφον, quem non nemo ann. Chr. 1457. impressum conjectat. Ita sua ad Cod. observavit manu *Ioh. Iac. Huldricus*, Theologus Tigurinus. Tertia vulgata est an. Chr. 1518.

De singulis illis Editionibus sigillatim jam judicare, instituti nostri non est. Notamus tamen 1. Deplorandum illius ætatis statum, vel eo fuisse nomine, quòd nullus eo tempore de Editione ad Contextum Authenticum examinanda cogitârit. Rivulos omnes sequebantur, fontibus non consultis. 2. Nimis morosè vocabula τεχνικὰ, propria cumprimis, sæpe etiam ineptè, Interpretes reddidisse. Sacellani suprà memorati πίναξ librorum minus accurata est. E. G. Threnos, vocat, Jeremien klag. Sind die lectiones, die man liset in der Karrwochen / und zu Metten. Nayon der Prophete. Abacuck der Prophete. Simphonias der Prophete. Et in N. T. Paulus zu den Römeren &c. 3. Non modò libros Apocryphos, quos Ecclesiasticos veteres ppellârunt, cum Canonicis conjunxerunt, sed eos etiam, qui νόθεια apertæ ab

ab Ecclesia sunt postulatæ, addiderunt. Talis est Epistola ad *Laodicenses*, quam exemplaria quædam habent. 4. Magna libertate usos Translatores, ut vix unus & alter reperiatur Codex ante Reformationem Germanicus, in quo non tam quoad stylum, quàm quo ad res ipsas, notorium ubique sit discrimen. Et quoniam hæc libertas vitio Interpretibus nostris post Reformationem fuit versa, in rem eamus præsentem, & collaterali διατυπώσει veterum Interpretum vel consensum ostendamus vel dissensum, Sumamus loco speciminis C. 53. Iesaj.

1.

Exemplar Augusta. 1477. cui proximè accedit Norimberg. 1483. & Argent. 1485.

O Herr wer gelaubet unser gehörd. Vnd wem wirdt eroffnet der arm des Herren. Vnd er stig auf alß ein rût vor ihm und alß ein wurtzel von dem durstigen landt. Ihm was nit die gestalt noch die gezierdt. Vnd wir sahend yn/ und was kein angesicht/ vnd wir begehrten yn verschmächt ist / den lesten der mann einen man der schmertzen vnd wissend den siechthumb vnd sin antlitz was als verborgen vnd verschmächt davon schätzt wir yn nit. Fürwar er nam hin vnser siechtagen vñ trug vnser schmertzen vnd wir schätzten ihn alß einen ussetzigen vnd geschlagen von Gott und gedemütiget. Wañ er selb ist verwundt umb unser mißthat und ist zerknis

2.

Manuscriptum Sacellani de anno 1472.

WEr hat unser gehorde erloubet/ vñ wem ist des Herren arm geoffenbahret/ uñ wyre uffgon vor iñe alß ein rütelein / und alß ein wurtzel us einem turstenden ertrich und ist an iñe kein schöne noch gezierde uñ wir sohent in uñ was nit sine angesicht/ und wir habent in begere versmehen uñ den jungsten der mannen / den man / der smertzen / unwissenden die kranckheit/ und ist sin antlitz alß ein verborgen sin / und versmahet. Dovon achten wir in nit. Gewerlichen unsere siechte leider und unsere smertzen trücher / und wir hant in geachtet/ alß einen malatzen und alß einen geschlagenen von Gotte / und alß

D

3.

Ἀντίγραφον, quod tamen ætate reliquis cedere videtur.

O Herr wer glaubt unser gehörd: und wem wirt eroffnet der armb deß Herren. Vnd er staig auf alß ein rût vor im: und alß ein wurtzel von dem durstigen land. Im was nit die gestalt noch die gezierd / und wir sahend in/ uñ sein angesicht was nit: und wir mercken in verschmecht und dem jüngsten der man: ein man schmertzen und wissend den siechtumb. Vnd sein antlitz was alß verborgen uñ verschmecht: devon acht wir sein nit. Fürwar er nam unser gesuntheit/ und trug unseren schmertzen. Vnd wir massen in/ alß einen mitsiligen: und geschlagen von Gott / und demütiget. Wann er selb ist verwundt / um unser ungangkeit: und ist zer

schet

Aug:

schet um unser sünd. Die zucht unsers frids ist uff im und in siner wunden sin wir gesunde worden. All irrten wir alß die schaffe ein ygklicher der neyget sich in sin weg / uñ der Herr der satzt yn in die mißethat unser aller. Er ist geopferet worden wann er wolt es und tet nit auff sinen mund. Er ward gefürt zu der schlachtung als das Schaff und erstummet als das Lamb vor dem scherenden es / und thet nit uf sinen mund. Er ist erhöbet von dem urtheil und von der angst. Wer wirt verkünden sin geschlecht.

Wann er ist abgeschnitten worden von dem lande der lebendigen. Ich schlug yn umb die missethat mines volcks. Und er gibt die unzütigen für die begräbnuß / und den richen umb sinen tod. Darumb das er nit tet die mißtat / noch die triegteye was in sinem mund und der Herr wolt yn zerknischen in dem siechtumb. Ob er setzt sin sel umb die sünd / er sicht den langwirdigen samen und der willen des Herren wirt geschicket / in siner Hand. Darumb das sin sel hat gearbeyt: er sicht und wirdt gesat.

Manusc:

einen gedemütigten. Aber Er ist verwundt umb unserer ungangkeit / Er ist zerknischet um unserer missethat. Die zucht unsers friden komme über in / und wir sinde von sinen smerzen geheilet. Wir alle giengen irre alß die schoffe. Ein jeglicher gieng in sinem weg / und der Herr hat uff in geleyt / unser aller ungangheit. Er ist in den tot geopferet / wenne er wolte das / und tet sinen Mund nit uff. Er wurt alß ein scheff gefüret zu dem tode und wurt erstummende alß ein schoff vor sinem / der es schert / und tet nit uff sinen munt von der angst / und von dem gerichte ist er hin genommen: wer saget sine geburth?

Wann er ist abgesnitten von der erden der lebenden; um die meintat mins volckes hab ich in geschlagen / und er würt die unmilten geben in begraben und die richen für sinen tot. Darumbe wann er nit ungangheit hat getan / uñ noch kein triegen in sinen munde ist und der Herr wolte in zerknischen in der kranckheit / und er wyrt setzen setzen sine sele für die sünden so würt er

Avemp:

knische umb unser sünd. Die zucht unsers frids ist uff ihn / und in seiner wunden sey wir gesundet. All irrten wir / als die schaff / ein jegklicher der naig sich an sein weg / und der Herr satz in ihm die ungangkeit unser aller. Er ist geopferet wann er selb wolt es; und er tet nit uff sein mund. Er ward geführt alß das Schaff zu der erschlachung; und der stumt alß das Lamb vom dem scherenden es; uñ that nit uff sein mund. Er ist abgenommen von dem urtheil und von der angst: wirt erkunt sein geschlecht.

Wann er ist abgeschnitten von dem land der lebendigen. Ich schlug in um die missetat meins volcks. Und er gibt die ungantze für die begrebet und die richen für ein tod: Dorumb daß er nit tet die ungangkheit noch die triegkeit was in seinem mund: und der Herr wolt in zerknischen in dem siechthum. Ob er setzt sein sel umb die sünd / er sicht den langen samen: und der will des Herren wirt gerichtet in seiner hand. Darumb daß sein sel hat gearbeitet: er sicht und wirt gesatt. Er selb mein gerechter knecht / der gerechthaffti-

In

Aug:

In finer kunst hat gerecht gemachet er selb der gerecht min vil knecht / und hat selb getragen ihr boßheyt. Darumb will ich im manig ußteylen / und wirt teylen die rewb der starcken darumb das er hat geantwurt sin sel in den tod. Vnd ist geacht mit den ungütigen. Vñ trug oder nam hin die sünd manger / und bettet umb die übergeer.

Manu:

sehende das langwirige geschlecht / und wirt des Herren willen gerichtet in siner hand / darumbe das sin sele hat gearbeitet. So wird sie sehende. und wird gesattet: in finer kunst wirt er rechtvertigende der gerechte min knecht wirt maniger / und ire ungangkeit tragende. Darumbe will ich ime mannigen theylen / und der starcken roup sol erteylen darumbe wañ er sine sele in den tot hat gegeben / und mit den unreinigen hat geachtet / und das er manger sünden getragen hat. und für die gebottbrecher hat er gebotten.

Avemye:

get manig in seiner wissenheit und er selb trege ihr ungangkeit darumb verzeich in manig / und ertellt die raub der starcken: dorumb das er hat geantwurt sein sel in den tod: uñ ist geacht mit den ungengen. Vnd er nam die sünd manger und bettet umb die übergeer.

Post Reformationem, cùm Ecclesia Romana metueret, ne nostræ versiones aliis etiam placerent, permisit illa, ut Lingua sua, impetrata tamen semper prius venia, Biblia legerent Germani. Vnde versio N. T. *Hieronymi Emseri*, Vtriusque verò *Iohannis Dietenbergii* 1550 & *Caspari Vlenbergii* (quam posteriorem vel hoc nomine, quòd fidelißimè textum exprimat Latinum Vulgatum) Pontificij præferunt. Eandem nuper hac ipsa de causa, quoad fieri potuit, visum fuit retinere Editoribus Moguntinis.

Nostri interim ab ipsa statim Reformatione in hanc maximè incubuerunt curam, ut sacram Scripturam populo Christiano non modò redderent intellectu faciliorem, quoad styli evidentiam, sed etiam certiorem, ex collatione fontium. Initium fecit *Martinus Lutherus*, qui opera *Melanchthonis, Forsteri Vrogalli, &c.* aliorúmque, perspicuitatis majori, quàm proprietatis habita ratione, Biblia edidit Germanica, in quibus etiam Ecclesiæ hactenus Germanicæ, etsi non semel hinc illinc, à nostris etiam, *Pareo, Toßano, &c.* revisis, acquieverunt. *Tigurini* successerunt, qui, ut Genti suæ consulerent, propriúsque ad textum originalem accederent, suam etiam paulatim adornârunt versionem, quæ inde ab anno 1525. decies septies, variis prodiit formis. *Prima* 1525. duobus

Variæ Editiones Tigurinæ

Tomis, apud Frosch. cum præfatione Ministrorum Ecclesiæ Tigurinæ. Ubi tamen notandum, lentis hanc Editionem passibus processisse. Initium factum à Novo Testamento, quod jam ann. Chr. 1523. & 1524. Basileæ ex Lutheri Versione prodierat. Finis impositus 1529. Ejusdem anni alia est Editio, in 8. diversis characteribus expressa. Sed & in 12. vulgata est literis Latinis, partibus constans sex, quarum prima an. Chr. 1527. quarta 1529. absoluta est, præmissa præfatione Ministrorum Ecclesiæ Tigurinæ in Prophetas, & *Leonis Judæ* in Libros Apocryphos. *Secunda* Editio 1530. in forma quarta, literis Latinis apud Frosch. Translatio librorum Apocryphorum, qui ad calcem N. T. annectuntur, *Leoni Judæ* tribuitur. *Tertia* est de an. Chr. 1530. in magno folio, perfectissima & absolutissima, cui proximè accedunt Editiones 1536. 1540. *Quarta* 1534. apud Frosch. cum præfatione. Hac disertè Editione, ut & sequenti 1536. monetur, *tota Biblia, utriusque Testamenti libros, accuratè à Ministris Tigurinis fuisse translata. Quinta* 1536. Eadem cum superiori. Sexta 1538. in forma 4. cum præfatione Editionum 34. & 36. modò præmissarum. *Septima* 1540. cui figuræ quædam accesserunt, & argumenta capitum. *Octava* 1542. in quart. *Nona* 1548 in folio cum præfatione, quâ singularis Editorum, in collatione hujus versionis ad contextum originalem, commendatur industria. *quæ proinde Editio repetita* est 1554. 1597. 1618. paucis mutatis. *Decima* 1554. in folio, apud Gessner. Ectypus edit. 1548. *Undecima* in fol. Typis Froschovv. cum præfatione encomiastica operis. *Duodecima* an. Chr. 1570. eadem cum superiori 1548. *Decimatertia* 1571. in fol. respondet per omnia Editioni 1586. *Decima quarta* an. Chr. 1580. in fol. Typ. Frosch. *Decima quinta* 1589. quæ & prima habet expressos versiculos, & capitum argumenta, & annotationes doctrinales ex *Pareo*; qui ut *Tigurinorum Editionem prolixè commendat*; ita & Tigurini *Pareano* hoc *labore* suam usibus commodiorem reddiderunt versionem. *Decimasexta* 1597. in majori folio, Typ. VVolphian. quod opus commendatur revisione, accurata capitum distinctione, Capitum argumentis, Concordantiis, Tabulis Chronographicis &c. *Decima septima* 1618. eadem planè est cum superiori, cui & *sequens* 1638. respondet. In his autem Editionibus diversis id dederunt nostri operam, ut posteriores vestigiis priorum, quantum fieri posset, insisterent: si quæ mutationes occurrunt, Linguæ potiùs sunt, verborum & Dialecti, quàm rerum. etsi negare non possimus, hoc etiam studium admittere δευτέρας φροντίδας. Consensum autem maximum observavimus I. inter exemplaria 1520. 1530. II. 1534. 36. 38. III 1540 48. 54. 70. 71. 80. rarò ab iis discedit 1565. IV. 1554. 1597. 1618. & 1638. Non possum, hoc loco, intactum relinquere malignum in Ecclesiam Tigurinam affectum *Conradi Schlusselburgii*, Theologi Lutherani, Superintendentis Stralsundani, qui Theol. Calvinist. lib. II. pag 79. scribit, se an. 1560. Mündæ, in Saxonia, vidisse exemplar Bibliorum Tiguri impressorum, ubi verba

Cœnæ;

Cœnæ: *Hoc est corpus meum*, vertantur: *Hoc significat corpus meum*. Mendacium πιϑάνηχυ. Collatæ sunt exemplarium Tiguri vulgatorum inde à Reformatione diversæ Editiones omnes, sed hujus translationis nec vola, nec vestigium. Et tamen hanc cramben temerè reponere fuit ausus *Gretserus* Admonit de Bibl. Tigur. pag. 28. Quid, quod heri, Paschatis festo, vir eruditus ex Italia hac transiens, cùm administrationi sacræ Cœnæ adfuisset, nostræ potiùs gratulari quàm invidere voluit Ecclesię, quòd, cùm hactenus audivisset, institutionis verba non retineri, sed *est* in *significat* mutari, contrarii jam testis esse potuit αὐτήκοος. Nempe, malunt multi ungues esse in ulceribus, quàm hianti vulneri adhibere medicinam, & animorum distractionem lenire! Sed אגב אורחא de istis. *Tertium* ordine temporis locum obtinet *Piscator*, cujus industriæ & judicio multum deferendum illi non diffitebuntur; qui eundem contulerunt, sive cum ipsis fontibus, sive cum aliis Translationibus. non parùm tamen *Tremellii* & *Iunii* & hic fuit adjutus laboribus. In N. T. *Polani* habemus Editionem de anno 1603. & *Breitingeri* 1619 quorum hic κατὰ πόδα textui Græco institit. Veteris Testamenti, suo jam tempore, cum Notis, aliam dare constituerat versionem *Rodolphus Gualterus*, cujus specimen editum habemus in Genesin; ἀνέκδοτον in Iesajam. Tersa est & elegans illa versio, & ita comparata, ut si integram illam haberemus, multis, procul dubio, alijs, palmam illa præriperet. Finem huic Capiti imponerem, nisi gloriosissimæ memoriæ Princeps, *Iohannes Bipontinus* aurem mihi vellicaret, qui per Legatum superiori seculo Tigurum missum, quæri ex nostris voluit Antecessoribus, quæ ratio pateret & via commodissima unam aliquam, eàmque correctam omnibus, per Germaniam Reformatis commendandi Translationem Germanicam. Hæc utinam cura in præcordia Magnatum rediret! Non sugillamus eorum, qui Sacras transtulerunt Literas in linguam Germanis vernaculam, labores; animum tantùm nostris addimus, ut & ipsi ad Templi structuram aliquid conferant. Hieronymum veneramur, Lutherus miramur, quod ipsos adire fontes in Ecclesia Latina & Germanica primi fuerint ausi: neutri tamen authoritatem ἀνυπεύθυνον relinquimus. Sperandum omnino, si *celsissimi Principis Bipontini* non ad animum modò revocaretur consilium, sed & manus eidem admoveretur, redundatura ad Ecclesiam inde multa comoda. Non enim, hac nostra ætate, nihil planè in hoc studiorum genere debet expectari. Subsidia ad manus sunt, quæ multis retrò annis ne sperari quidem poterant. Neque metuenda vel in Lutherum, vel quemcunque alium Interpretem injuria. Alios laudemus, interim, ne vituperium mereamur aut talenti defossi opprobrium, caveamus. Certè, γνήσιοι Lutheri discipuli tot jam in Præceptoris versione observârunt παροράματα, ut insignes Ecclesiæ, quæ ex versione illa suas quoque transvasârunt, mutata paulatim mente, ac curatiores dederint translationes. Præiverunt Belgæ, tutò alijs, in eadem semita,

mita, sequi licebit Ecclesijs. Maneant amici magni illi Viri: magis tamen sit amica veritas. Expendant, rogamus, qui possunt & debent, annon sanctæ Translationis opera dignissima sit, quam seria amplectamur cura; ita etiam comparata, ut fructu non sit caritura. Iudicent, an quicquam æquè occupare nos debeat, atque religiosum illud studium, quod Deum nobis suâ Linguâ loquentem proximè exprimit? Non invidebimus Antecessoribus messem uberrimam, modò spicilegio probemus, non fuisse nos in officio segnes aut desides. Quæ de periculo scandali, requisitis, ratione & modo novæ ejusmodi adornandæ versionis dici possent, publica non ita pridem Disputatione excusimus.

CAP. IV.

DE VARIIS IN VARIOS CONTEXTUS SACROS OBSERVATIONIBUS.

Extant notæ & Apparatus in Textum 1. Authenticum 2. In versiones varias in *genere*, Editiones cumprimis πολυγλώττους. 3. In *specie*, in Paraphrasin Chaldaicam. 4. Versionem utriusque Testamenti *Syriacam*. 5. *Arabicam*. 6. *Persicam*. 7. *Samaritanam*. 8. *AEgyptiacam*. 9. *AEthiopicam*. 10. *Græcam*. 11. a. *Latinam* vulgatam. b. Erasmi. c. Pagnini. d. Munsteri. e. Tigurinorum f. Castalionis. g. Bezæ. h. Tremellii & Junii. i. Piscatoris. k. Coccei. l. Terseri. 12. *Germanicam*. a. Pontificiorum, præsertim Moguntinam. b. Lutheri. c. Tigurinorum. d. Piscatoris. 13. *Belgicam*. 14. *Anglicam*. 15. *Gallicam*.

Mirum est, qua semper religione & industria in custodiendo sacro sancto Scripturæ deposito, non Ecclesia modò *christiana*; sed & Synagoga *judaica* fuerit occupata. Vnde tot ad nostram usque ætatem propagata pia eorum, qui authoritati fontium consultum voluerunt, μελετήματα. Et de *Veteris* quidem Testamenti integritate consuli potest ex *Iudæis* præfatio R. *Iacobi, ben chajim*, præfixa Venetis & Basileensibus Bibliis, docta & elegans; quam & Latinam habeo, sed ἀνέκδοτον. Eandem, sed majori cum successu præstitit operam

operam ex Christianis D. *Buxtorfius* F tum de Origine, & Antiquitate Puncto-rum Vocalium, tum in Anticriticasua, quâ singula Contextus Hebraici loca vel mutationis, vel corruptionis insimulata, doctè vindicavit. Notæ Masorethicæ, quæ de *varia* veterum exemplarium *lectione* nos monent, non modò ad marginem Codicum tam integrorum, quàm partium singularum fuerunt añotatæ, sed & de origine, authoritate, usu, materia Masoræ prolixè actum est à *Buxtorfio* in Tiberiade. cui, alia tamen Methodo, prævivit *Elias Levita*, in suo Masoreth hammasoreth. Vt enim ille authoritatem Masoretharum, debitam ijs asserendo diligentiam ostendit & defendit, ita hic, nimiam in punctorum vocalium &c. inventione industriam assignando, potiùs eam opprimit. De *Keri* & *Ketib*, earum origine, & numero consuli debent *Buxtorfii*, *VValtonus* in Apparatu, *Usserius* ad *Capellum*: Nos succinctè de illa materia hinc inde, præsertim in Thesauro Philologico. *Orientalium* & *Occidentalium* variæ lectiones in Bibliis Basileensibus, Anglicanis, &c. occurrunt. Antiquitatem *Punctorum vocalium* prolixè & asseruerunt, & vindicàrunt *Buxtorfii*, Pater & Filius, ille in Tiberiade: hic in tract. de origine Punctor. Negàrunt, vel in dubium illam vocarunt author *Arcani Punctorum*, & Apparat. Anglicanus. Nostram ἐπίκρισιν semel atque iterum [a] de hac materia exhibuimus. Sed & *characterum Assyriacorum*, sive quadratorum Hebraicorum antiquissimam originem monstràrunt *Buxtorfius F.* peculiari dissertatione, *Spanhemius* Ezechiel, *Leusden*, quibus nos calculum nostrum libenter hinc [b] inde addidimus. Pro *Samaritanis* pugnarunt *Scaliger*, *Capellus*, *VValtonus*, *Morinus* &c. Et quia, Capitum loco, *Paraschas* veteres adhibebant Iudæi & *Haphtaras*; de quibus alibi; earundem πίνακα Editiones Bibliorum Iudaicæ referunt diligenter. De *Linguis* quibus Vetus Testamentum exaratum est in genere, fusissimè *VValton.* agit tum in Apparat. tum in Introd. ad Lect. Lingg. Orient. *Bochartus* [c] breviter; nos, & in Smegmate Orientali, & Centur. Quæst Theol. prolixius. In *specie* de Hebræa, ejus origine, & antiquitate; confusione & plurium Linguarum ortu; conservatione & propagatione, adeatur *Buxtorf.* Dissertatio: *Alingus*, *Leusdenius*. Nos in *Centur.* nost. totam hanc materiam compendiosè contraximus. Quæ præterea ad contextum sacrum Hebraicum spectare videntur, inferius, ubi ad Bibliothecam *Topicam* deventum fuerit, excutiemus. Summatim monemus, hunc apparatum magna cum laude auxisse *Schickhardum* in suo bechinat happeruschim, *Amamam* in Antibarbaro, *Leusden* in Philologo, &c. quorum potissimùm cura circa ipsos fontes Hebraicos, eorúmque causas tum procreantes tum conservantes occupatur. Id ipsum *Thesaurus* etiam noster *Philologicus* intendit. Hæc una nobis in Contextu Hebraico superesse videtur κορωνὴ, ut videlicet tam ex Masorethicis Notis, quàm aliis Con-

[a] Thes. Philol. p. 399. Centur. Quæst. Theol. p. 125. [b] Exercitat. Anti-Morin. pag. 60. Centur. pag. 118. [c] Phaleg. & Centur. pag. 145.

contextûs sacri Codicibus vetustis colligerentur variæ lectiones. Quo quidem nomine cùm nuper magno Theologo molestus essem, ita respondit: *De antiquis Bibliorum Hebraicorum codicibus inquirendis, res esset necessaria pariter & utilissima; non enim dubitandum, quin ratione punctorum quorundam, & accentuum, & similium minutiarum, multa restitui possent. Laudabile hujusmodi collationis initium fecit Menachem de Lonzano in Pentateuchum, quem totùm transtuli. Usus ille est multis exemplaribus manuscriptis, ex variis terris conquisitis, annorum 400. 500 600. & paulò ultra, Libris item variis Masorethicis. Citat codices Hierosolymitanos, Ægyptiacos, Arabicos, Hispanicos, Germanicos; Librum Esræ, Codicem Hillelianam; laudat valdè Codicem antiquissimum scriptum in Catalonia; Codicem quendam, quem vocat* נשיאי. (Hillelianum, qui fuit נשיא) alium תמרי; (Hierichuntinum, à תמר palma: Hiericho enim aliàs palmarum civitas fuit appellata) *item* זנבוקי, (vel fortè זנדוקי Sadducæorum) *Postremi hujus meminit aliquando Mercerus in suis scriptis, ex notis Bibliis Reginæ Manuscriptis adjectis. Rabbini Constantinopolitani Præfationem libro addiderunt, quo studium ejus laudant, & ut feliciter continuare possit, hortantur omnes, apud quos bonæ notæ codices latitant, in Bibliothecis seu publicis, seu privatis, eos cum ipso communicent, inprimis Synagogas Damasci, Hierosolymis, &* חלב *Halebi. Biblia Heidelbergensia Mſ. ante hos 44. annos ibi vidi, & meis manibus semel atque iterum pervolvi, sed junior adhuc eram, quàm ut debitam curam adhibere possem. Quantum memini, aberat Pentateuchus, quod in aliquot aliis etiam deprehendi; formâ erat grandi, nigro corio obducta, Masorethicæ notæ adjectæ erant. Immensus Thesaurus nobis in illo volumine periit: non enim puto, paris antiquitatis ullum uspiam extitisse: Judæi ipsi maximi faciebant. In Bibliotheca Argentinensi extat etiam Manuscriptus Codex, tribus voluminibus compactus, scriptus in pergameno eleganter, itidem adjectas habens quasdam notas Masorethicas. Sed & in illo deficit Pentateuchus. Marchio Badensis, præter Codicem illum majorem, habet adhuc alium, quem ego ex variis indiciis, æquè antiquum ac illum,*

illum, aut fortè antiquiorem, cenſui. Sed quis eſt, qui vel poſſit, vel velit, in his perluſtrandis, conferendis, examinandis, operam impendere? Extant & alibi in Principum Bibliothecis, ſed tanquam ad carceres & tenebras æternas damnati, quia ad uſum & inſpectionem vix cuiquam conceduntur. Ego hujusmodi laboris initium feci: cui licebit aliis plura addere. Antiquorum exemplarium vicem nobis ſupplent Maſorethæ, qui procul dubio etiam ſuo tempore antiqua exemplaria habuerunt & uſurpârunt. Nolui, quod ſcopo noſtro inſerviret, lectorem hoc ἀποσπασματίῳ defraudare. Cætera, quæ de diſtinctione *Capitum*, *Verſuum*, *Titulorum*; &c. diſcrimine inter noſtram & veterum diviſionem, disquiruntur, à *Caſaubono*, *Heinſio*, & *Crojo* diſputata ſunt. Nos etiam de origine, varietate & authoritate tum diſtinctionum tum accentuum quædam conſcripſimus in *Centur. Quæſtionum Theologicarum.*

De *Novo Teſtamento* non minor Chriſtianorum Criticorum fuit cura. Primò enim, Maſorethas quoque ſuos Chriſtianos habuiſſe reperimus. Nam plenè ut Veteres Librorum, [a] Capitum, Verſuum, Vocabulorum etiam inierunt numerum: ita poſteriores ipſa inter ſe vetuſtiſsima contulerunt exemplaria. Initium feciſſe videtur *Laurentius Valla*, ſecutus *Eraſmus*; κορυφὴν aſſecutus *Robertus Stephanus*, qui ex XII. Codd. Mſc. aliiſque exemplaribus varias collegit lectiones. Eandem æmulatus induſtriam poſtea fuit ex noſtris *Beza*, ex Pontificiis *Brugenſis*, & *de la Cerda*, quos noſtra poſtea ætate inſecutus fuit *Hugo Grotius*, & *Curcellæus*; qui omnes Codicum inter ſe inſtituta collatione, Criticam, ſed diverſiſsimo tum ſcopo, tum eventu, exercuerunt. Vltimam tandem nuper manum impoſuit *VValtonus*, qui omnium, qui haberi poterant Mſc. & impreſſorum Codicum variantes lectiones ſtudioſiſsimè collegit & exhibuit. De *ſtylo* varia eruditorum ſunt certamina. Helleniſticum vocat & defendit poſt *Scaligerum*, *Heinſius*, & qui cum eo faciunt. Intercedit *Salmaſius* ſuis de Helleniſtica commentariis, funere & oſsilegio Helleniſtico. Quæ *Pfochenius* de N. T. ſtylo ſcripſit, *Thomas Gatta* *Kerus* diatribe docta recenſuit. Dialectos numeravit *Caſparus VViſius* ſua Dialectologia, in quam cenſuræ extant *Iohannis Vorſtii*. In genere de N. T. ſtylo agit *Henricus Stephanus*; quem tractatum nuper Balduinus *VValæus* ſuo in N. T. præfixit perpetuo commentario. Critica N.T.

II. Sed majoris operæ eſt, de *Biblijs* judicare *polyglottis*, & quantum vel laudis ſinguli mereantur Editiones, vel vitij habeant, examinare: id quod pauci hactenus ſuſtinuerunt. Quid vel *Complutenſis*, vel *Regia* Antuerpienſis vel *Pariſienſis* polliceantur Editiones, ex præloquijs colligi poteſt. *Pariſienſis* cumprimis operosè, Editionis commendat tum elegantiam in characteribus, tum accurationem in tranſlationibus, tum perfectionem in textibus. Sed non ſatis II. In Polyglotta.

[a] Vid. Centur. Heidelberg. pag. 184.

tis fecisse per omnia 1. *Interpretes*, Syrum cumprimis Ecchellensem Maronitam, ipsi docuerunt Sorbonæ Doctores & Professores Regij: Unde acerrimæ *Sionitæ* & *Flavigny* censuræ. Nos, prolixa dissertatione de *Heptaplu Parisiensibus* nostrum expressimus judicium. 2. Textuum etiam numero & complemento *Anglicanâ* esse inferiorem, supra *VValtoni* demonstravimus verbis. Hoc tamen & in Anglica observavimus, quod in textûs Arabici versione cum Gallica illi sæpe conveniat. Quid *Samaritico-chaldæa* Paraphrasis vel decori vel nævi habeat, *Methurgeman* noster distinctis indicat classibus, quo & de reliquis; quas, supra Editionem Parisiensem, ostendit Londinensis; Versionibus Orientalibus, nostram breviter scripsimus ἐπίκρισιν.

III. In singulas versiones.

III. Quin etiam in *singulas* Translationes, singulæ & distinctæ sunt *observationes, censuræ* &c. Tres sunt *Paraphrastæ chaldæi*, Onkelosus, Ionathan, Iosephus cœcus: De quorum *ætate, stylo, authoritate, usu*, prolixè scripserunt *VValtonus* in Appar. *Buxtorfius* hinc inde, *Schickardus* in Bechin. happ. Nos, tum in *Thesauro Philol.* tum in *Methurgem.* & *Append. Grammat. Chald Syr.* Et quia punctatio Paraphrasium eadem in omnibus Editionibus non est, exhibet *Apparatus VValton.* collationes Editionis Londinensis & Antuerpiensis Regiæ, ubi discrepantiæ annotantur, cum annotationibus & observationibus doctissimis.

IV. In Syriacam.

IV. Ita de *Syriaca* utriusque Testamenti Versione in *genere* consulatur *Apparatus* Anglic. VValtoni, ejusdemque *Instruct. Thesaurus Philolog. Methurgem.* In *specie* verò ad *Veteris Testamenti* Interpretationem Syriacam pertinent collationes Textûs *Londinensis* cum alijs vetustis Codd. Syriacis Msc. *Usseriano Pocokiano* & *Cantabrigiensi*, adhibitis notis & observationibus circa loca illa eruditis: De *origine* & Antiquitate Translationum Syriacarum agitur in *Præfat. Paris.* & *Sionit.* in Psalt. & à nobis in *Methurg.* De *accidentibus* Grammaticis, origine præsertim & Antiquitate Punctorum vocalium Syriacorum scripsit *Ecchellensis*. *Vitia* & *Virtutes* Interpretis illius Syri, qui in Editione *Parisiensi* retinetur, examinavimus partim in *Heptaplis Paris.* partim in *Smegmate Orientali.* *Novi* verò *Testamenti* Translationi inserviunt variæ lectiones, quarum *aliæ* collectæ sunt in Editione *Antuerpiensi*: aliæ in Exemplari *Trostiano*: aliæ denique in Codice *VValtoniano*. Quid differat antiquus *Quatuor Evangeliorum* Codex, qui in Bibliotheca Altorfina asservatur, jam etiam ab eruditis est observatum. Exemplar Notarum Grammatico Criticarum accuratum satis ab amico pridem communicatum nobis fuit, de quo alibi. Scripsit & *Hackspanius* observationes, ad Codicem illum Msc. Sed & *VVidmenstadij* præfatio in N. T. heic locum habeat. De *ipso* textu, ejus cum fontibus convenientia vel discrepantia, *Ludovici de Dieu* obviæ sunt animadversiones in Evangelia, Acta, Epistolas Paulinas Syriacas &c. Hanc enim operam, contextui Syriaco magno cum labore impendit. *Tremellij* observationes Historicæ magis sunt, quàm Grammaticæ. Ego vel difficiliorum,

rum, vel vocum usu magis commendatorum locorum explicationem in *Grammat. chald. Syr.* & *Smeg orient.* exhibui.

V. *Arabicæ* Versiones vel *Iudæorum* sunt vel *christianorum*, & hæ iterum vel Vet. vel N. T. De *origine*, authoritate, prolixè egit *VValtonus*, tum in Apparat. tum Instruct. ut & *Præfat. Parisiensis*. De usu, abusu, commodis & incommodis, nos verba fecimus dissertat. de *Heptapl. Paris.* & *Smeg. Orienti* Collationes textûs *Londinensis Saadani*, cum alijs exemplaribus tam Msc. quàm Constantinopolitana Editione, *Pococκius* collegit: quanquam hactenus ego impetrare à me non potuerim, ut crederem, vel *Parisiensem* vel *Londinensem* eandem esse cum *Saadiana*. Rationes meæ extant partim in *Analectis* partim in *Smeg. Orient.* Observationes Arabico Syriacas in N. T. quasdam dedit Hacκspanius. De *censuris Iudæorum*, in Saadianam, Arabicam, breviter actum in *Thesauro Philologico*. Collationem Textûs *Græci* N. T. cum *Arabica* Versione *incæpit* Beza: *continuârunt* alij *absolverunt* propemodum *Lud. de Dieu*, & *Iob. Viccars*, Anglus: *ille* ferè per utrumque Testamentum, *hic* per Psalterium. *Vsum* ejus in Theologia Exegetica ostendimus in *Analectis* & *Smeg. Orient.* Certum enim est, ad ritus, ceremonias Orientalium ejusmodi Translationes multum conferre, ut locis citatis operosè monuimus. V.In Arabicam.

VI. In *Persicam* Pentateuchi versionem *Tusij* extant notæ in Appendice Anglicana, ut & *Gravij* in quatuor Evangelia. *VVbelocus* in suam Evangeliorum Editionem, paulò dedit prolixiores: sed & de Versionibus *Persicis*, tum in genere, tum ijs in *specie*, quæ in Biblijs occurrunt πολυγλώττοις, *VValtonus* differuit in *Apparat.* & *Instruct.* Nos in *Metburgeman.* & *Bibliotb. Orient* Prima hæc sunt, & superioribus seculis ferè ignota, collationum studia, ex Persicis etiam textibus instituta. VI. In Persicam.

VII. Plures brevi tempore *Samaritanus* Pentateuchus tum originalis tum translatus, occupavit. De *illius* laboratum statim fuit *authoritate*. Eum nimium extollere volebat *Morinus*, qui purum putum dixit se invenisse Mosis Pentateuchum. Ei contradixerunt ex ipsis Pontificijs *Simeon de Muis*, *Flavignius* &c. Ex nostris, *Vsserius*, *Buxtorfius*, *Taylor & Boottus* Ego *Exercitationes* Morino opposui, ex ipso contextu Samaritano erutas. Plus etiam æquo ei detulit *Ludovicus Capellus*, cujus aliquando rationes Epistola prolixiori examinavi, sed est ἀνέκδοτος adhuc illa. Institutæ etiam sunt collationes contextûs utriusque Iudaici & Samaritani: Initium earum pridem feci, annotatis lectionibus differentibus ad Codicem Hebraicum. Accuratior verò postea (συμβίωσις instituta, discrepantiæ omnes collectæ, loca etiam in quibus Samaritanus contextus cum Versione LXX. Virali convenit (in cujus rei rationem alibi à nobis inquisitum est) uterque verò ab Hebræo recedit, in *Append. Londin.* *Morinus* in opusculis suis varias lectiones & antiquis Textûs Hebræo Samaritani VII.In Samaritan.

 Codici.

Codicibus collegit, textum qua à Iudaico discedit, cum antiquis translationibus comparavit: Annotationes in Translationem Pentateuchi Hebræo Samariticam conscripsit, de Legis sectionibus Samariticis, colis, Periodis, alijsque notulis monuit. De *discrimine* Codicis Hebræo. & Chaldæo Samaritani instruunt notæ Textui Samarit. in Edit. Londin. subjectæ. *Paraphraseos Chal-dæo. Samaritanæ* vitia & virtutes prolixè conscripsimus in nostro Methurgeman. *Arabico-Samaritanæ* verò Versionis specimen, quantum à fontibus recedat, inseruimus Bibliothecæ Orientali. Observationes aliæ & annotationes ad textum Samaritanum spectantes, in *VValton.* Appar. & Instruct. & Append. occurrunt

VIII. Ægyptias. VIII. In *AEgyptiacam* Versionem, quam Romæ extare alibi diximus, nihil videre contigit, nisi quæ Kircherius hinc inde habet, VValton. in Appar. & nos in Methurgeman nostro de AEgyptiorum varijs Versionibus monuimus. Nec quicquam exspectari tamdiu poterit, donec copia publici juris fuerit facta.

IX. In Æthiop. IX. De *AEthiopica* judicium ferri potest, in *genere* quidem, ex Apparatu *VValton.* & *Biblioth.* nostra *Orient.* In *specie* appendix Londinens. observationes habet in Psalmos, Canticum & N. T. quas compendio & in ordinem redactas exhibet noster Methurgeman. In Epistolas Iacobi, Iudæ, Iohannis tres, Prophetiam Ionæ, libellum Ruth, quatuor priora Geneseos capita, Versionem cum Notis Philologicis ediderunt *Nisselius* & *Petræus.* Sed & *Ludov. de Dieu* suas subinde ex Textu Æthiopico auxit observationes N. T.

X. In Græc. X. *Græcas* Translationes utriusque Testamenti esse plures, supra jam monuimus. De *LXX Viral.* plena sunt eruditorum scrinia. De *numero*, *patria*, *modo* translationis &c extat Syntagma *VVowveri*, *VValtoni.* Appar. &, post *Schickhardi* Bechin. Happeruschim, Thesaur. & Methurgeman noster. Sed & de ijsdem in *genere* Chamierus, Rivetus, Altingius, Buxtorfius, agunt hinc inde prolixè. In *specie*, quidam rivulos Græcos fontibus Hebræis præferre sunt conati. Ita ex *Pontificijs* plures, præsertim *Morinus*: ex nostris facem prætulit Lud. Capellus, sequuti sunt alij, nuper Isacus Vossius, cui Doctor Hornius, primùm, postea D. *Scholanus*, & *Hullius* responderunt. Et ille quidem tum *Epocham* Mundi, contra LXX. vindicavit, tum integram de LXX. Interpretibus, peculiari diatribe, materiam aggressus est. Ego etiam æram Hebraicam in *Methurgem.* breviter defendi. De Codicum nostrorum *integritate*, & an, quæ hodie LXX. Interpretum nomine circumfertur, jure tribui illis posit, varia eruditorum extant judicia. Affirmativam tuetur *VValtonus*; negativam *Usserius* integro tractatu: nos medium tenemus. Sed & plures in ipsum contextum sunt *notæ Criticæ*, cujusmodi ex Appendice Anglicana supra citavimus *Flaminij Nobilij*, *Hugonis Grotij* &c. Habeo Codicem Editionis Argentinensis 1526. quo *Biblian-der* noster fuit usus, magnóque labore tum cum fontibus, tum etiam alijs ver-

sionibus

sionibus contulit, aliterque distinxit, & id omnino curæ habuisse videtur, ut castigatiorem daret Editionem. De *discrimine* Veterum & novorum exemplarium, Editione cumprimis *Origenica*; Prototypis, ex quibus nostra omnia prodierunt ἔκτυπα, ex professo, peculiari Syntagmate egit *Usserius*, ubi & as... nem de Cainane pertractat materiam. In Novam N. T. Editionem Græcobarbaram, quam docta munivit præfatione *Maximus Hiero-monachus*, nihil vidi; Ipsis nondum satis videtur Græcis innotuisse; Europæis autem nostris rarior est.

XI. Ad *Latinam* ergò *Vulgatam* accedimus, in quam extant 1. *Variæ lectiones* Steuchi & aliorum, de quibus supra. De *Origine*, authoritate, virtutibus & vitijs prolixè scripserunt *Rivetus*, *Chamierus*, *Amama* (cujus & in Antibarbaro, & Censura Vulgati Interpretis in hoc studij genere primæ sunt partes) *Waltonus*, *Woverus*; nos etiam in *Hodeget.* P. 1. *Apolog.* ejusdem, & in *Thesauro philol.* Obiter & incidenter castigata hinc inde fuit ab *Erasmo*, *Valla*, *Beza*; defensa à Bellarmino, Morino, Lapideo; ex nostris *Heinsius* contra Bezam authoritatem ejus sæpe defendit, archaismos excusat & ostendit *Dietericus*; ex *Reformatis* Pellicanus & Osiander Vulgatam castigare, quàm novam cudere maluerunt. *Erasmus* primus fuit ausus Vulgatæ authoritatem publicè convellere, novámque N. T. Editionem edere. Eam probavit Pontifex, &, ex eruditis, plerique. Alij tamen, quibus prisca magis placuit barbaries, stylum mox in ipsam strinxerunt.. Erasmo se opposuit. 1. *Edoardus Leu*, quo cum serram Erasmus aliquandiu reciprocavit. Vnde *Edoardi Lei*, Angli annotationes adversus annotationes Erasmi in N. T. Item Erasmi liber unus, quo convicijs Leicis respondetur. Quibus etiam accedunt Erasmi libri duo ad annotationes Edoardi Lei, & vice versa duo Lei, contra Erasmum. Sed & Recriminationem *Gertophius* adversus Leum; qui primus est ausus Erasmum luto adspergere; scripsit. 2. *Natalis Beda* etiam novos Erasmi conatus allatravit, cui opponitur, Prologus Erasmi Roterodami in supputationem calumniarum, Natalis Bedæ; Responsiunculæ ad Propositiones à Beda notatas: Elenchus erratorum in censuris Bedæ. 3. *Johannes Lopez Stunica*, quædam in quasdam Erasmi notas observavit. Respondit ei Erasmus primum breviter; postea prolixiorem scripsit contra eundem Apologiam, ubi de Vulgata agitur, & ijs potissimum locis, quæ in causa Deitatis Filij pervertisse dicebatur. Prodijt & ejusdem *Apologia*, palàm refellens quorundam seditiosos clamores apud populum & Magnates, quibus ut impiè factum jactitant, quod in Evangelio Iohannis verterit: *Principio erat sermo*; & libellus Iacobi Ziegleri Landavi Bavari adversus Iacobi Stunicæ maledicentiam pro Germania. 4. *Sanctij Caranzæ* extat defensio contra Erasmum. Eodem facit Appendix de Antapologia *Petri Sutoris*, & scriptis Iodoci Clichtovæi: Consule de eadem re Epist. Erasmi ad Dorpium, & pag. 73. Epist. selectarum. Cur Erasmus Antitrinitarijs favere fuerit visus, ab alijs notatum

XI. In Latin.

est: Ipsi tamen Anti-trinitarij ab hoc reatu videntur eum liberare. Adeò enim clara de Deitate Filij & Spiritûs S. in Paraphrasi sua habet testimonia, ut ferre illa Anti Trinitarij nullo modo potuerint. Habeo exemplar Editionis 1523. Quod Anti-Trinitarij glossis & censuris (Socini, Serveti &c. aut cujus manus sit, non satis liquet, ego vel Socini, vel Ochini potiùs, manum esse puto) miserè corruptum est E. G. Epist. ad Rom. 1. pag. 11, b. in phrasi declaratus est æterni Dei *æternus* esse Filius, vocem *æternus* delet, c. 8 pag. 35. Communem hominum naturam *assumsit*, del. *assumsit.* Paulò post expungit verba, *secundùm carnem assumptam.* P. 40. del *cui* (Deo patri) *per omnia par est.* P. 51. b. Christum *Deum.* P. 61. del. *factus homo.* Epist. 1. ad Corinth. pag. 87. del. *sub homine latuisse Deum.* P. 90. b. del. *Christum verum Deum fuisse pariter, & verum hominem.* P. 102. *Spiritus Dei nostri* arcano afflatu efficacia sunt Ecclesiastica Sacramenta. P. 118. b. del. *Christum, de quo primum sic temperavi sermonem, ut eximium quendam hominem fuisse docerem, ac velut ob egregiè gesta in divos relatum, non Deum & hominem asseverans, quòd hujus mysterij scirem illos nondum esse capaces.* Epist II. ad Corinth. c. 8 p. 161. b. del. *Divinitatis suæ: homo factus.* pag. 17. del. ac bonitatem *Spiritus Sancti.* Ib. Individui *ternionis.* Ad Gal. 5. pag. 189. b. del. *sic medius interponens se inter Deum & homines, ut ipse naturam in se utramque complecteretur, utramque alteri conciliaturus.* Ad Ephes. c. 1. pag. 210. del. *æterno consilio.* pag. 211. del. donec impleretur tempus ab ipso præfinitum, huic arcano mortalibus aperiendo, quoniam abolitis superiorum temporum dispendijs, per quæ felicitas frustra quærebatur; alijs per observationem legis Mosaicæ, alijs per studium Philosophiæ, alijs per superstitiosam religionem cultùmque dæmonum. Summa cunctorum quæ ad veram innocentiam verámque beatitudinem pertinent conferretur in unum Christum, extra quem nihil jam esset cuiquam expetendum, cùm ab hoc unico fonte peti posset, quicquid bonorum vel cœlum habet vel terra. Hunc enim *Pater Deus caput omnium esse voluit, ab hoc uno voluit omnes pendere, ab hoc sperari, quicquid verè sit expetendum, huic acceptum ferri, quicquid nobis sua benignitate largitur.* pag 212. b. del. juxta naturam humanam, unde & Christus *habet ut sit Deus.* pag 213. del. ob *corpus assumptum.* pag 215. b. del. *cùm esset Deus &* idem homo juxta carnem. pag. 217 b. del. *ab æterno.* Ib del. qui *assumptio corpore humano.* Ad Coloss Cap 1. pag. 246 b. del. Ipsi ut simillimum, *ita etiam æqualem. Neque enim minus sapiens est, aut minus potens, aut minus bonus quàm Pater.* Ib. del. *ab æterno.* pag 247. del. *non conditus. Simúlque cum Filio.* Ib. del. hac quoque in parte *Patri compare & con-*

& consorte Ib. b. del. *ut ipse conditus non sit.* Ib. del. sic enim Patri visum est, ut in *Filium transfunderet plenitudinem omnem Divinæ potestatis ac bonitatis*, quæ sic in illo maneret ut non esset opus quicquam unquam aliunde petere, cùm nihil velit aut posit Pater, quòd idem non velit ac posit Filius. Ib. del. *quem in hoc ipsum voluit mortale corpus assumere.* Epist. 1. ad Timoth. pag. 8.6. del. *factus homo.* pag. 12. del. *Deus*, &c. Decuit, ut *qui inter Deum & homines arbiter concordiæ intercederet, cum utrúque haberet aliquid commune, & Deus apud Deum intercederet, & homines homo reduceret* in gratiam. pag. 18. del. ut homo etiam juxta carnem: juxta Spiritum Ib. del. *propria virtute revixit.* p. 31. b. per adventum Servatoris nostri Iesu Christi, qui del. *sumpto mortali corpore.* Ad Tit. c. 2. pag 47. cum Patre apparebit del *eadem gloria.* Ad 1. Pet. c. 1. pag 56. del. *æterno consilio.* Id. pag 58. b pag 59. del *christum nostræ omnium salutis causa factum hominem.* p. 60. b. del. *ab æterno.* Ib. *homo factus.* pag. 69. del. *corporis quod assumpserat.* Ad 1. Epist. Ioh. c. 1. del pag. 123. *ab æterno.* Idem Deus & homo, qui cùm nunquam non fuerit Dei Filius, nuper voluit esse virginis filius, & qui juxta Divinam naturam erat humanis oculis invisibilis, dignatus est humanum corpus assumere. pag. 122. del. *Deus. Semper.* p. 132. del *semper fuit.* p. 136. del. *assumpto corpore humano.* Ib. b. del. vel *Divinam naturam adimens*, quam eandem habet *cum patre*, vel humanam, quam accepit ab homine matre. ad cap. 5. p. 139. del. *assumpto nostro mortali* corpore pag. 140. del. *Deum pariter atque hominem.* Ib. del. *Pater est amor, Filius nuntius, Spiritus suggestor.* In Epist. ad Hebræos c. 1. p. 146. b. del. *æterno suo consilio.* Ib. *Nec mirum si voluit Filium habere secum commune Dominium totius orbis, cùm per illum condiderit orbem universum sermone condidit, ac Filius Patris æterni sermo est* æternus. pag. 147. del. sed *ut eadem fuerit potestas condentis Patris ac Filij. Neque enim sic est Filius Dei Jesus Christus, quemadmodum homines pij n... unquam dicuntur Filij Dei, quòd illius præceptis obediant, sed quod a Deo Patre genitus sit genitus, ut eadem sit illi natura cum Patre. Et tamen cum esset æternus splendor paternæ gloriæ, veluti lux manans à luce, & imago expressa substantiæ illius, per omnia similis & æqualis illi à quo nascitur, cúmque non solùm sit conditor omnium, verùm etiam condita moderetur, ac verset nutu jussúque omnipotenti suo simul cum omnipotente patre, videte quo se nostra causa demiserit. Assumsit humanam naturam nostræ conditionis inpurijs obno-*

obnoxiam, ac moriens in crucis ara ſeipſum hoſtiam immolavit pro noſtris peccatis, cúmque antehac ſacerdos Moſaica legis pecudis ſanguine ſoleat expiare peccata, hic ſuo ſacro ſancto ſanguine expurgavit delicta totius humani generis, atque ex hac demiſsione ſui, tantam ſibi paravit gloriam, ut redivivus ac reverſus in cælum conſederit dexter Dei Patris majeſtati, in qua ſemper illi fuerat æqualis juxta naturam Divinam. Ibid. b del. ſiquidem Angelos ex nihilo condidit, *Filium è ſua genuit ſubſtantia, peromnia ſimilem atque æqualem.* Ib. del Nimirum honorantur famuli, *ſed adoratur Filius, qui Patri eſt æqualis.* pag. 149. del. ſed *Deum humano indutum corpore* Ib. b. del Atque ut non poterat nos evehere ad immortalitatis conſortium, *niſi Deus eſſet*, ita non conveniebat, ut is qui condidiſſet omnia, & cujus moderatione gubernarentur omnia, ſineret in totum perire, quod condidiſſet. Vbi veró regnum Filij, ſi ſolus eſſet apud Patrem? Ita decere viſum eſt, ut Filius author ac princeps ſalutis &c. Ib. Ideo *corpus humanum aſſumſit* ut homo hominem purificaret. pag. 150. del. aſſumere carnem humanam. Ib. Chriſtus, ut illius aſſumta natura frater aut cognatus illi fieret. Ib. b del. conditor ac p. 158. del. juxta *divinam naturam.* pag. 166. del. indueret corpus humanum. pag. 167. del. qua ad tempus tegebatur apud homines illius Divinitas. En Sacrilegam harpyæ manum, & impudentiſsimum Indicem Expurgatorium! Sed ſatis de Eraſmo. *Pagninus* ſucceſsit in V. T. qui textum Hebraicum verbotim, & ita quidem reddidit, ut magnus ſcripſerit *Theologus*, Pagnini [a] verſioni *proprietatis* palmam deberi, *elegantiæ* Tremellij & Iunij, & *perſpicuitatis* Piſcatoris. Hanc Pagnini Translationem ſenſu magis exprimere ſtuduit *Arias Montanus*, ut ex poſterioribus patet Editionibus. In hanc Pagnini Verſionem cujusdam ἀνωνύμου prodierunt obſervationes, quas cum reſponſis Arias Montanus Præfat. Bibl. Interlinear. præfixit. Paucæ admodùm ſunt, & quæ opus potiùs commendant, quàm ſuſpectum reddunt. Sed & judicium *Facultatis Theologicæ Lipſienſis* παροράματα quæ in utroque Teſtamento irrepſiſſent, tangit, originem ejusdem atque progreſſum indicat. Encomia hujus Translationis apud noſtrates obvia ſunt. *Iſidorus Clarius*, Brixienſis Epiſcopus, *Pagninum* ſequutus, eo nomine in Pontificiorum incidit cenſuram, quòd cùm novam penè daret, veterem tamen correxiſſe præ ſe tuliſſe. In *Munſteri* Verſionem nihil hactenus obſervavi, quod magni viri meritis derogaret: quòd uſu minùs videatur recepta, Seculi vitium eſt. *Tigurinorum Verſio* laudata ſemper fuit, à Pontificijs etiam ſcriptoribus plerisque, tum verbis, tum etiam iteratis in Gallia & Hiſpa- nia

[a] Alting. Problemat. nov. pag. 137.

nia typis. *Primus* in eam auſus fuit arietare *Lutherus* privatâ, ſed admodum virulenta ad Froſchowerum Epiſtola, publicis verò impetere ſuſtinuit ſcriptis *Genebrardus*, & Ioh. *Schluſſelburgius*, à nobis alibi fraudis convictus, ſed breviter: operosè & ex profeſſo hoc ſeculo *Gretſerus* criſtas erexit quòd ægerrimè ferret, Editionem Reformatorum Theologorum ab *Hiſpano* Theologo *Ferdinando de Eſcalantes* adeò luculenter commendari. Sed maſculè convitia Ieſuitæ profligavit, *Iohannes Iacobus Huldricus*, ſuis pro Translatione Tigurinorum Latina vindicijs: Quòd *Draudius*, eandem operam ſuis vindiciis præſtitiſſe *Lycbardum Neocomenſem* indicat, de eodem authore κατ᾽ ἀναγραμματισμὸν intelligendum eſt. Scripſit etiam *Gretſerus* cauſſæ ſuæ admonitionis ad exteros *defenſionem*. Cui *Huldricus* reſponſum paraſſe jam videtur quod tamen, aliis intervenientibus occupationibus, ſuſpenſum fuit. Reſponſi ἀπόγραφον, ex autographo, *Bibliotheca Tigurinæ* adjecimus. Quæ in Germanicam Tigurinorum Editionem ſparſim *Foreri*, & aliorum extant ſive convitia, ſive injuriæ, illis ſatisfactum à nobis hinc inde eſt, præſertim in *Hodegetico* [a] noſtro, & *apologia* [b] ejus Epiſtolica. Quæ *Vatabli* nomine vulgata eſt Translatio, Tigurinæ per omnia non reſpondet, quod obſervatum hactenus non ſatis eſſe, miror. Vatabli certè editio, mixta, pro Tigurina pura habenda non eſt. Sed & *Zuinglij* Verſionem Pſalterij Latinam, non diſpli[c]uiſſe eruditis, vel hinc patet, quòd ſemel atque iterum, ſuppreſſo nomine, Lucernæ, &c. fuit edita. De *Caſtalionis* editione moderatiorum etiam judicium eſt, inter eas illam referendam, quas meliùs fuiſſet non natas, aut ſtatim interiiſſe. Puerilem interpretationem alij vocant. Profano terminorum ſelectu, auribus magis quàm cordi conſulere viſus eſt. *Beza*, præ cæteris, tum in Notis ſuis, tum peculiari ſcripto ſive reſponſione ad defenſiones Sebaſtiani Caſtalionis, quibus ſuam N. T. Interpretationem tueri, & ejus viciſsim verſionem reprehendere voluit. *Bezæ* Verſionem vel uſus ubique receptus & dictionis caſtimonia commendat. Eam tamen hinc inde ſugillat *Daniel Heinſius* in N. T. & *Hugo Grotius*: vindicat Crojus. *Tremellij* & *Iunij* diverſæ ſunt Editiones. Sed & diverſiſsima [c] de ea judicia. Nimiam in ea multi reprehendunt libertatem. Inſtituta tamen collatione obſervavi, non malè virum aliquando magnum monuiſſe, pleraque ejus ſupplementa ex Rabbinorum Grammaticorum petita Commentarijs, ut nihil facilè in expoſitione Grammatica de ſuo addiderint. Exempla magno numero præſtò ſunt. Plus, meo judicio, admirationis labor ille meretur, quàm invidiæ. Iudicioſo *Piſcator* Iunio proximè accedit, qui tamen, ubi recedendum ſibi arbitratus, recedendi libertatem publicè quæſivit. Tota Editio ejus Latina non prodijt. Specimen in *Pſalterio* dedit & *Iobo*. *Tremellij* Verſionem Syriaco-Latinam *Genebrardus* flagellavit, cui ſcriptum doctum & elegans *Iunius*, ſub nomine *Specularij*, oppoſuit. *Coccej* & *Terſeri* fragmenta (illius *Pſalterium*, hujus *Geneſis*) noſtra

Y tantùm

[a] P. 1. pag. 134 [b] P. 97. [c] Vide Palci.. Diſput. Heidelb. pag. 243.

tantum sunt. Ab illo tamen in hoc studiorum genere nihil nisi accuratum exspectari posse, persuasum habemus. *Frisianæ* etiam Versionis reliquias superesse, in *Bibliotheca Tigurina* indicabimus. Versiones *Germanicæ* suas quoque habent censuras. *Lutheri* opera à multis Pontificijs, *Emsero* præsertim fuit accusata. Defensa ab alijs. Vnde Ministrorum Verbi apud Constantiam ad P. *Antonium Piratam*, N. T. à Luthero versi impium calumniatorem, admonitio. Ejus in Epistolam *Iacobi*, quam vocavit *straminëam*, inscripto, Apologia modesta [a] fuit excusanda. De *Biblijs Tigurinis* Germanicis supra quædam monuimus. Encomium eorum habet *Pareus*, Præfat. in Edit. Neostad. & *Beza* in Iconibus. *Piscatori* insultârunt *Fladungus* & *Roderus*, quibus prolixo scripto respondit Piscator, & ita quidem, ut non modò textus controversos judiciosè explicaret, sed & secundùm locos communes, eos præsertim, in quibus nobis Lutherani movent litem, ab exceptionibus masculè vindicaret. Illud mirari subit, quòd illi in *Piscatore* desiderârint judicium, qui ejus versionem magnam partem sunt sequuti. Breve, de plerisque nostræ & superioris ætatis Translationibus judicium dedit author vitæ *Walæi*. Germanicæ *Pontificiorum* eadem notantur censurâ, qua Vulgata Latina. Illud dolendum est, quòd, ut Vulgatam commendent, adeò liberè in Codices Hebræos & Græcos authenticos Editores invehuntur. Et nuperæ quidem editionis Moguntinæ elegantissimæ cæteroquin & verè Germanicæ, vestibulum eodem laborare nævo, deplorandum. Non negant, fontes præferendos rivulis: Nec inficiantur, Textum Hebræum Veteris & Græcum N. T. esse fontes; negant tamen illimes ampliùs illos fluere. Quo certè ἀνδρωμένῳ Scripturæ Sacræ vix plura largiuntur, quàm Muhammedani, qui non negant, Iudæos Legem à Mose accepisse, Christi discipulos Evangelium; negant tamen fideliter ad nos fuisse translata. Cautiùs video hactenus Theologos Romanos loquutos esse in *Gallia* & *Hispania*, qui non facilè Vulgati authoritatem cum fontibus ipsis; quos prærogativæ jus nolebant habere controversum; commiserunt. *Belgicæ* Versiones multis ansam præbuerunt prolixiùs scribendi. In *Veterem* extant collationes *Sixtini Amamæ*, quas instituit operosè Lingua Vernacula, & doctè, ut novæ Versionis commendaret necessitatem. Hac ipsa occasione & *Ludovicus de Dieu* suas in S. sc. suscepit Animadversiones. In ipsam verò *novam* Editionem ita Theologi Belgæ commentati sunt, ut cæterarum etiam Ecclesiarum tulerint puncta. *Anabaptistarum* Belgicam adorsus est Abrahamus Costerus; *Gallicam* Cottonus, cui semel atque iterum latranti os obthurârunt Theologi Genevenses *Turretinus* & *Tronchinus*. Reformatorum *Anglorum* Versioni insultavit *Georgius Martinus*, quam defendit *Wilhelmus Reginaldus*. Notas verò in eam Exegeticas prolixas satis nuper dederunt Theologi Angli; supplementum *Vsserius*.

CAP.

[a] Vid. Alting. Elenct. Nov. pag. 31.

CAPUT. V.

DE CRITICA BIBLICA.

Ad hanc Criticam pertinent 1. *Lexica* Biblica. 2. *Concordantiæ.* 3. *Encyclopædia* sacra. 4. *Commentatores* Critici.

QVid *Criticæ Sacræ* nomine veniat; quàm eximius non modò; sed necessario rius ejus in explicatione Scripturæ sacræ sit usus, alibi diximus [a] Certum est, turpiter eos falli qui per sobriam Philologiam, sive, quod idem est, Criticam Sacram, Grammaticam heic somniant jejunam, & quæ à solida Theologia sit aliena. Non in subtilitate Scholastica, aut Rhetorica δεινότητι Scripturæ explicatio, sed in accurata & solida tum textûs literalis explicatione, tum nervosa ejus applicatione (quorum utrumque ex hac Crisi, id est, fontium fluit inspectione & examine, quod bonus tantùm pollicetur Criticus,) consistit. Ad hæc studia Critica multum conferunt 1. *Lexica Biblica*, cujusmodi varia sunt, & alia quidem V. T. magis *Grammatica*, qualia Thesaurus & Manuale *Buxtorfij*, in quibus non modò vocum significationes ostenduntur; sed & ratio Grammatica ex Rabbinorum scriptis enucleatur. Alia simul *Exegetica*, & locorum difficiliorum explicatoria, idque vel ex Rabbinorum scriptis, quale est Lexicon *Pagnini*, cujus & *Epitomæ* extant, & *diversæ* Editiones. Illa commendatissima esse potest, quæ auctior prodijt notis *Merceri*, *Cevallerij*, *Bertrami*; ubi voces & phrases obscuriores ex tota antiquitate Iudaica, scriptis præsertim exegeticis, examinantur. Alia ex collatione Translationum, Chaldææ, LXX. Latinæ instituuntur. Tale est Lexicon *Schindleri*, quod multis placere potest nominibus, tum quia significationes distinctissimè proponit, tum quia obscuriora loca eleganti versionum συνθέσει illustrat, tum denique, quód ipsarum inter se Linguarum Orientalium harmoniam ostendit. Illud sæpe deploravi, formosissimum fœtum in obstetricum malefidarum incidisse manus. Neque enim ita ille prodijt in lucem, ut formatus initio erat ab authore. Quid in hoc potissimùm studiorum genere desideremus, & qua ratione medela incommodo afferri debeat, alibi, exhibito specimine, monstravimus. Huc pertinet, ex *Hebræis* liber Radicum *Kimchij*, qui quidem, etsi in Lexico Pagnini magnam partem transscriptus sit; negligi tamen non debet, tum propter animadversiones margini additas, tum quód ex eo, ceu fonte, reliqui sua mutuârint. Neque illa posthabenda *Lexica* sie μονόγλωττα, sive πολύγλωττα, in quibus vocum

[a] Centur. Quæst. Theolog 208.

Hebraicarum vel radices obsoletæ ex vicinis Linguis restituuntur, vel vocibus obscurioribus ex eodem Principio lux affertur. Palmam hîc deferimus Lexico Polyglottato *Londinensi*: nos utrumque tum in *Smegmate Orientali*, tum in *Lexico* nostro *Harmonico* intendimus. Sed & Lexica *Synonymica*, quæ Synonymiam vocum Hebraicarum ostendunt, quale *Obel Moed*, insigni hic se commendant usu. *Græca* Novi Testamenti sunt, *Pasoris* potissimùm Lexicon, Manuale, Syllabus: & Sylloge *Suiceri*. *Latina Lexica Biblica* magno prodierunt numero. Extant nonnulla in Veterem *Vulgatam*, & à nostris & à Pontificijs edita, sub finem, ut plurimum, Exemplarium obvia. Sed imperfecta hæc studia fuerunt, ut alia, ante Reformationem: Post quam plura in hoc subsidij genere præstitit *Flaccus Illyricus* in sua *clavi*, quæ magni tum laboris, tum usûs opus: majorem tamen reliquit utriusque campum *Rivanello*, Theologo Gallo, cujus *Bibliotheca Sacra*, opus eximium est, & studio Practico accommodatissimum: non Indice tantùm Lexico perfectum, sed & tractatione Logica perspicuum. Hoc tamen nomine seipsum superaturum, si ex fontibus potiùs, quàm ex Translationibus significationum fundamentum depromeret. *Germanica* Lexica Editiones habent pleræque majores, ad calcem: Ita *Lutheri*, *Tigurini Belgæ*, &c. *Piscator Indicem Biblicum*, quo studia Theoretica non minùs, quàm Practica juvari possunt, seorsim exhibuit. Cætera, quæ ad reliquas intelligendas faciunt versiones, Lexica, *Syriaca*, *Arabica*, *Æthiopica*, *Samaritana*, suo loco, ubi supellectilem dabimus Philologicam, sequentur. Sed præter *generalia* Scripturæ S. Lexica, *specialia* etiam occurrunt. In plerisque Editionibus *Vulgatis* extat Lexicon *Hieronymi* nominum propriorum Hebraicorum, Chaldaicorum, Græcorum &c. quod castigatiùs *Stephani* & *Waltoni* opera prodijt. *Pasor*, appendicis loco N. T. nomina propria recitavit. Hanc ἑρμηνείας partem ex professo tractavit Iohannes *Drusius* ad voces Hebraicas N. T. Ita & *And. Altbamerus* Indicem conscripsit propriorum nominum, virorum, mulierum, populorum, montium, fluviorum &c. Observavi tamen, Veteres in explicatione vocum Hebraicarum ut plurimum morosiores esse, & Grammaticos magis, quàm Historicos, id est, qui Grammaticæ potius attendant analogiæ, quàm Historiæ complemento: quod tamen in istis fieri non debere, ipsi Hebræorum notârunt Magistri.

II. Concordantia. II. Lexicis Biblicis *concordantiæ* sunt proximæ. Est autem Concordantiarum studium, Masoretharum Veterum quædam ἀπόσπασμα. Initium in *christianorum* scholis factum animadvertimus, complementum verò à Iudæis accessisse. Incunabula *Antonio Patavino*, qui an. Chr. 1230. floruit, quidam ferunt accepta: sed conjecturis potiùs, quàm authoritate ducti: *Hugoni Carensi*, sive de Caro, Dominicano & Cardinali, qui an. Chr. 1245. claruit primas Concordantias alij tribuunt, ut *Sixtus Senensis*. Sed utrique sua videtur deberi laus. Illi initium Concordantiarum *Moralium*: huic *Grammaticarum*, quas 500. Fratrum

operà

operâ collegit. Et habemus quidem editionem de anno 14 6 operâ *Iohannis de Secubitu* D. Theologiæ, Concilij Basileensis, typis verò Petri de Langendorf, & Iohannis Frobenij de Hamelburg. (præmissa dedicatione *Sebastiani Brant*, ad Iohannem Geyler & Keisersperg. ex qua, quàm olim rara fuerint studia Biblica, apparet) ubi & Concordantiarum *S. Iacobi* fit mentio. Hanc Editionem aliæ deinceps sunt sequutæ Concordantiæ & Indices, *Pellicani* cumprimis, *Stephani* &c. operâ anctæ. Absolutus utriusque Testamenti *Index* ex Hervagij prodijt officina an. Chr. 1568. *Latinorum* studium æmulati sunt *Hebræi* & *Græci*. Ex *illis* erat R. Nathan, quem R. *Isac Nathan*, alij *Mardochai Nathan* vocant. Binominem quidam esse voluerunt, & quidem occasione morbi, quæ mutandi nominis consuetudo non infrequens Iudæis est, qui circa an. Chr. 1438. Christianorum industria, se, ad conscribendas Concordantias Hebraicas, excitatum monet. Glaciem hic fregit, sed felicius in hoc navigavit Oceano *Buxtorfius*. *Illius* enim Methodus confusa est, obscura, difficilis, plebeja & injucunda: *Hujus* clara, ordinata, artificiosa, facilis, & jucundissima. Quid, vel in alijs Editionibus, vel Nathanis opera, vel prima *Reuchlini* translatione, hic desiderârit, ex insigni Concordantiarum Hebraicarum opere patet. Voces *indeclinabiles* & nomina propria adhuc expectamus. De quorum tamen supplemento spem non semel fecerunt eruditi, *Trostius* cumprimis & *Ravius*. *Chaldaicas* Concordantias plenissimas, ne quidem neglectis particulis Indeclinabilibus, *Buxtorfius* etiam primus dedit. In *Græcia* initium defertur Euthalio cuidam Rhodo, qui, non longè post Concordantias *Hugonis*, memoratur, Græco sermone, collegisse opus Concordantiarum in universa Biblia, sed ignotus ferè est Europæis hic & author & labor, & authoris ætas; annus vulgò ei assignatur 1300. Compensatus superiori seculo à *Xysto Betulejo*, *Henrico Stephano*, (quanquam velint alij, ob varia ἡτλήματα, Editionem 1595. Stephani potiùs mandato, quàm opera prodijsse,) & nuper *Erasmo Schmidio*, Professore VVittebergensi, quod suum ταμιεῖον; ita Concordantias vocat; vult, hactenus usitato correctius, ordinatius, distinctius & plenius lucem subijsse. Sed & in Veteris Testamenti *Versionem LXX. Viralem* habentur *Conradi Kircheri* Concordantiæ, magno quidem labore, sed non satis judiciosè collectæ, dignæ proinde, ob singularem usum, ut à Viro Linguarum Orientalium perito sub incudem revocentur. Amplus certè in ijs castigandis campus relictus. *Germani* etiam Concordantias conscripserunt tum *Systematicas*, ut *Agricola* & alij; tum *marginales*, cujusmodi in exemplaribus occurrunt Editionum majoribus plerisque.

III. Ad Sacram accedimus *Encyclopædiam*, quo nomine ea intelligimus scientiarum & artium *Systemata*, quæ ad Scripturæ sacræ pleniorem notitiam sunt accommodata. Talia sunt, ut ordine progrediamur א. *Grammatica*; cujusmodi censentur ad V. T. notitiam *Thesaurus* Buxtorfij *Grammaticus*, quem non malè Scripturæ clavem quidam appellant; *Glassij* Philologiæ Pars 1. quæ circa III. Encyclopædia Sacra.

Grammaticam, Idiotiſmos &c. occupatur eruditè, judicioſè etiam & ſolidè, niſi ubi τῇ ὑπερθέσει δυσλέγει, quod alibi jam obiter monuimus. Epitomator ejus eſt *Andreas Sennertus* in Centur. Canon. Philolog. In hac etiam palæſtra inter Veteres *Adrianus*, ſua in S. Lit. Iſagoge, cum laude deſudavit: in iis præſertim, quæ ad ἀνθρωποπαθείας faciunt: Inter recentiores, *Sixtinus Amama*, tum in Antibarbaro, tum in Grammaticis. Inter *Judæos* agmen ducit R. *David Kimchius* Hiſpanus, cujus vitulâ cæteri fermè omnes arârunt. Eſt enim *Miclol* ipſius ditiſsimum pariter & Compendioſiſsimum ſcientiæ Grammaticæ cornucopiæ. Ita N. T. Grammaticam nuper dedit *Paſor*. Huc faciunt phraſes *Stephani*, & Abdiæ Prætorij *Hebraiſmi*, *Finckii* Canones, *Lapidei* & *VValtoni* de intelligenda Scriptura Sacra, Hebræorum Idiotiſmis &c. regulæ.

ב. *Rhetorica*. Cujuſmodi eſt Philologiæ *Glaſſianæ* pars altera, abſolutiſsima Rhetorica Biblica, & ex ipſo quidem textu Originali eruta. *Beumleri* etiam eo nomine meritò à Theologis commendatur Rhetorica, quòd exemplis libenter & frequenter utatur ſacris. *Bartholomæi VVeſthemeri* troporum Theologicorum extat liber, ut & *Bedæ* Saxonis de Schematibus S. Scripturæ.

ג. Ad *Logicas* Biblicas ſive Theologicas referuntur *Danæi* Elenchus hæreticorum, ubi modus confutandi hæreticos ex Logicis traditur. *Antonij Sadeelis* de vera Methodo Theologicè ſimul & Scholaſticè diſputandi: *Andreæ Hyperij* Theologia Topica, qua ratio & uſus Philoſophiæ in Theologia oſtenditur. Tractatus *Polani* de legendis ſcriptoribus ſacris. Noſtra addi poſſunt ſpecimina tum *Philoſophiæ Hiſtoricæ*, ubi de Philoſophia ancillante &c. tum Analyſeos ſacræ, ex Verbis Cœnæ: Hoc eſt corpus meum.

ד. *Topica* Biblica tam didactica quàm Elenctica. de quibus jam olim, ſcholæ Chriſtianorum fuerunt ſolicitæ. Atque hîc, ad primum ordinem, pertinent *Compendia* Bibliorum vel *Univerſorum*, ut Petri Aureoli Biblia pauperum: vel *Hiſtoricorum*, ut Dillherri. Theſaurus virtutum & campus vitiorum, Germanicè ex actis Patriarcharum & Prophetarum collecti. *Memorialia Biblica* vel carmine expreſſa, qualia non modò *Gualtherus*, *Martinus Chytræus* dederunt; ſed & antè Reformationem in uſu fuiſſe conſtat; vel figuris etiam ſive picturis adumbrata; ſed periculoſiſsimè ſæpe, cujuſmodi extat Hiſtoria Evangeliſtarum a. Ch. 1504. per *Sebaſtianum Brand* edita; ſcandali pleniſsima. Adeò monſtroſè adhibentur ſanctiſsimis & ἀπορρήτοις demonſtrandis myſterijs figuræ! Impiè certè, imagines illæ pleræque Laicorum Doctores dicuntur. Eodem pertinent Loci Communes ex Biblijs collecti, quales *Stobæus* habet, & *Nicolaus Hannapi* Patriarcha Hieroſolymitanus. Elenctica ſunt, quibus loca potiſsimùm Scripturæ controverſa examinantur, ut eſt, ex parte *Pontificiorum*, ſcrutinium Scripturæ pro conciliatione diſsidentium dogmatum *Saſgeri* &c. ex *Reformatorum* ordine huc omnes illi referendi, qui in Scripturam ſacram ſcripſerunt *vindicias*, tum in *genere* contra quoslibet adverſarios, ut ſunt *Exegetica* Parei, Vindiciæ

Biblicæ

Biblicæ, sive Examen Locorum Controversorum N. T. Spanhemij: in *specie*, contra *Lutheranos* Piscator, Apolog. pro Biblijs Herbornensibus, &c.

π. *Physica*, eàque vel φυτολογίας; *Levini Lemnij* liber similitudinum ac parabolarum, quæ ex herbis ac arboribus desumuntur; vel λιθολογία Epiphanii de 12. lapidibus habitui Aharonico insitis; Francisci Ruæi de gemmis, iis præsertim, quarum mentio fit in Apocalypsi; vel ζωολογία, ut *Franzij* Historia animalium. Iohannes *Bustamantinus* etiam de animalibus sacræ Scripturæ scripsit, & Bocharti ζωολογία, omnium absolutissima calcem jam mordet; μετεωρολογίας *Samuelis Rhorij*: vel integra *Systemata Physica*, ut *Danæi* Physica Christiana. Huc faciunt meditationes in Hexaemerum, tum veterum de quibus postea, tum recentiorum. Nos etiam paulò prolixiùs hanc per quæstiones materiam tractavimus.

ϡ. *Geographica*: Descriptiones terræ sanctæ *Adrichomij*, cum annotationibus *Iacobi Bonfrerij*, quem sequitur *Iacobus Iustus* Iudæus, compendiosa: accurata *Christophori Heidmanni*, recentissima *Iohannis Beſſelij*: Chorographia sacra *Lightfooti*, laboriosa: Eiusdem animadversiones in tabulas chorographicas terræ sanctæ: *Bartholomæi Saligniaci*, &c. Quibus illi etiam possunt addi, qui itineraria scripserunt terræ sanctæ, cujusmodi sunt, *Brocardi* Monachi Germanicè & Latinè, de anno 1095. *Ruperti*, Abbatis Montani, qui describit primam Bullionæi expeditionem: An: 1336. *Radolfi*, Curati Suchensis in VVestphalia, An. 1479. *Iohannis Tucheri* Norimbergensis, An. 1449. *Stephani de Gumpenberg*, An. 1483. *Iohannis*, Comitis de Solms An. 1484. F. *Felicis* (Schmidii nî fallor) Lectoris Vlmensis, descriptio itineris sacri, *Johannis VVerti, Henrici* von Stoffel / *Johannis* von Walburg; *Bornij* von Rechberg An. 1495: *Alexandri*, Comitis Palatini, & *Ludovici* Comitis Nassoviæ An. 1496. *Bugislai* X. Ducis Pomeraniæ Ann. 1556. Melchioris von Ridlitz Ann. 1565. *Iohannis Helfreich*; Lipsiensis An. 1552. Iohannis *Ecklini* Arowiensis An. 1573. *Iohannis Rauchvvolf*, *Medici* An. 1556. *Iohannis* von Ehrnberg An. 1561. *Iacobi VVormseri* Eodem anno, *Alberti*, Comitis Lovensteinii. An. 1618. *Iacobi Ammiani*, Tigurini.

ϡ. Εἰσαγωγαὶ *ad Lectionem Scripturæ*. Inter recentiores excellit *Rivetus*, cujus prolixa non minus, quàm solida de hac materia tractatio Lectori abundè satisfacit. Præivit *Hyperius*, tum tractatu de Lectione scripturæ, tum Calendario Biblico. Ex Veteribus non malè de Ecclesia fuit meritus idem ille, cuius supra memini, *Adrianus* Græcus.

π. Διαλλαγαὶ sive *conciliationes* locorum φαινομένως pugnantium, quales sunt *christianorum* & *Iudæorum*. Ex *illis* extant Diallage *Andreæ Althameri*, Conciliationes *Renecccij*; sed excellunt Parallela *Iunij*, Dubia *Spanhemij*, quæ si in universum

universum dari potuissent μελετήματα, contextum sacrum, nihil in hoc studiorum genere desiderare amplius potuissemus *Harmoniæ*. Ex *his* aliquid tentavit ex professo, *Menasse ben Israel* in suo *Conciliatore*, quanquam *Abarbinel* eandem per universum contextum præstiterit operam, ut inspicienti satis est manifestum.

ט Eodem referuntur *Harmoniæ* vel totius Novi Testamenti, vel certarum ejus partium, quod scribendi genus ab ultima retro antiquitate Doctores Ecclesiæ occupavit. Ex *Veteribus* habemus *Ammonij Alexandrini* in Evangelia harmoniam, quam quatuor Commentariorum libris explicuit Zacharias. *Augustini* in 4 Evangelia: *Eusebij* Canones seu tabulas X. de consensu 4. Evangelistarum, quæ etiam in Translationibus Orientalium, Arabica cumprimis, ut ex Editione Erpenij patet, sunt servatæ. Extat & *Gregorij Nazianzeni* liber de Christi miraculis secundùm quatuor Evangelistas. *Hieronymus* in quatuor scripsit Evangelistas, quid inter illos conveniat, aut dissonet. Sed & *Tatianus*, Alexandrinus in. 4 Evangelia harmoniam dedit. *Mediæ* etiam ætatis authores aliquid hîc laborarunt. Vnde Iohannis *Gersoni* Monotessaron, sive de Concordantia Evangelistarum; ijsdem etiam studijs incubuerunt Conradus Rufus, Gildas Albanius, Guilielmus Gotingam, Guido Perpinianus, Henricus Arnoldi, Honofrius Florentinus, Petrus Iousquius, Rupertus Golertus, Simon Cremonensis, &c. *Reformationis* lumine hæc studia magis accensa fuerunt non inter Reformatos modò, sed & inter ipsos Pontificios. Inter *illos* palmam deportârunt *Calvinus* suâ ex tribus Evangelistis compositâ Harmoniâ, *Gerardus Mercator*, in cujus harmonia singuli Evangelistæ inconfusi & soli legi possunt, & iterum ex omnibus una universalis & continua Historia ex tempore formari. Harmonia à Martino *Chemnitio* inchoata, per *Polycarpum Lyserum* Gerardum & continuata &c. Ex *his* celeberrimi sunt Sebastianus *Barradius* Olisipponensis, Cornelius *Iansenius*, cujus Epitomator est *Matthæus a Castro* &c. In certas etiam Evangelistarũ partes habentur harmoniæ *Gerhardi Iohannis Vossij*, & *Iohannis Gerhardi* de passione, morte, sepultura, resurrectione & ascensione Christi; *Iohannis Buissoni* Historiæ & Harmonia Evangelica, sive vita D. N. I. C. *Gotvvaldi Meschini* Hilopotamij tabula nova harmoniæ Evangelicæ, in qua numerus annorum Christi & profectionum ejus ad festa Hierosolymitana oculis spectandus exhibetur.

IV. Critici. IV. Ad Commentatores *Criticos* accedimus, qui circa genuinum sensum Grammaticum occupati, de Exegetica Sacra præclarè merentur. Sunt enim *Critici*, qui pretiosum à vili, æra à lapidis certissimè & evidentissimè discernunt. Veteres Græci & Latini, (ab *Origene*, *Hieronymo*, *Epiphanio*, fortè etiam Pelusiota, & recentiori Adriano discesseris, Philologiæ Sacræ potiùs commendatores fuisse videntur, quam cultores. In Orientalium tamen cæterorum, *Syrorum* præsertim & *Arabum* Scholiastis stricturæ hinc inde apparent. Cùm superiori jám, hoc verò maximè, seculo studia Criticæ Sacræ honorata fieri cœpissent, Theo-

[a] Defens. admonition. de Bibl. Tigurin. pag. 30.

Theonino mox dente à quibusdam illa rodebantur. *Gretseri* [a] invectiva acerba fidem faciat. Et de bello Grammatico, querela. Tragædia præsertim Lovaniensium, Coloniensium, Parisiensium, & Reuchlini, Erasmi Roterodami. In hac autem palæstra ad eandem, sed diversis vijs, Critici sive Philologi cucurrerunt metam. Generalem alij huc conferunt operam, alij specialem. *Generaliter*, *alij* quidem *varias* inter se contulerunt in Commentarijs suis *Versiones*, quam operam felicissimè præstitit in utrumque Testamentum *Ludovicus de* Dieu, *Arnoldus Bootius* & *Iohannes Vicears*; Nos, in Pentateuchum potissimùm, occasione Editionis Parisiensis & Londinensis. Alij *miscellanea* scripserunt, in loca Scripturæ, difficiliora; Idiotismos, ritus, ceremonias, explicantes, ut; ex *christianis*, *Fullerus*, cujus miscellanea sacra erudita obvia ubique sunt, de *la Cerda* Iesuita, qui & ipse loca Scripturæ S. varia examinavit; instituta versionum collatione, *Ursinus* in Analectis, &c. Ex *Iudæis* Majmonides præstat & Kimchius, quorum ille in suo *More Hannevochim*, hic in *Miclol* & *Schoraschim* Criticæ sacræ, tum ad Linguæ sancta, tum ad rituum & ceremoniarum notitiam tantum confert, ut à Bibliotheca Theologica non facilè possint abesse. *Alij*, in sensu eruendo versati, omnem quidem excutiunt antiquitatem, priscam tamen potissimùm, eàmque vel *Iudaicam*, vel *Patristicam*. *Hanc* expenderunt *Erasmus*, *Beza*, *Heinsius*, *Grotius Priceus*, *Illam*, *Munsterus*, *Vatablus*, *Fagius*; *Drusius*, *Amama*, Iacobus & Ludovicus *Capelli*, in observationibus suis & spicilegijs in N. T. *Camero* in suo Myrothecio, Scaliger *Casaubonus*, tum in Notis ad N. T. tum in Epistolis, quos longo intervallo, sed magno successu fuit sequutus ex nostris *Lightfotus* in *Horis Hebraicis*; ex Pontificijs verò *Simeon de Muis*, qui Pentateuchi potissimùm loca obscuriora & exercitationibus sacris percurrit, & quædam etiam ex *Abarbinele* transtulit. Iucundum utriusque literaturæ μίγμα collegit *Balduinus Walæus* in libris N. T. Historicis, perpetuo Commentario illustratis. Magno certè compendio author suis subjicit textibus, quæ sparsa hinc inde fuerunt, & diffusa. Cùmque constet, doctissimos sæpe viros loca impeditissima παρέργυ ὁδοὶ ita tractare, ut vix feliciùs ab alijs ex professo, extricentur, operæ pretium faceret, qui vel Indicem saltem in Vniversa Biblia talem conficeret, ut ad difficiliorum textuum explicationem præstò semper essent οἱ ἔξοχοι ἄλλων: Exemplo Synagogæ Iudaicæ, quæ in suis *Toledoth Aharon* omnes illos in Legem & quinque libellos habet textus notatos, qui in *Talmude*, libro *IKKarim*, *Zohar Akida* citantur & explicantur. Hanc messem magno augerent proventu *Bocharlus*, *Fullerus*, *L'Empereur*, *Salmasius*, *Seldenus*, *Scaliger*, *Heinsius*, *Casaubonus*. Atque de hac opera tantò majori studio est cogitandum, quantò certiùs est, in locorum Communium Theologicorum, Historicorum, Philologicorum pertractatione plura latere κειμήλια. Ad *specialem* Philologiam seu Crisin referri debent variæ exercitationes sacræ, cujusmodi sunt de *usu* Scriptorum Hebraicorum

[a] Defens. admonition. de Biblijs Tigurinis pag. 30.

rum in N. T. quam materiam, post *HacKspanium*, & nos tum in *Primitiis Heidelbergensibus* tractavimus, tum nuper in *specimine Philologico* in c. 5. Matthæi, quod Philologiæ sacræ sedes propria est. *Erici Ostermanni* positiones Philologicæ Græcum N. T, contextum concernentes. *HaKspanii* disputatio. observationes Syriaco-Arabicas complexa. In V. T. varias ejusmodi exercitationes pollicetur *Amama, Schotanus, Altingus* P. & D. Heideggerus, qui Methodo Historica res Veteris Testamenti disputationibus publicis feliciter cœpit persequi. Aliquid etiam præstare conati sumus in nostro *Smegmate Orientali*. De *usu* & *abusu* Scriptorum profanorum in lectione & explicatione Scripturæ Sacræ non ineptam scripsit Diatribam *Conradus Dietricus*. Sunt qui voces & phrases obscuriores Veteris Testamenti ex alijs vicinis linguis vel restituerunt, vel explicuerunt, quod studium feliciter cessit *Lud. de Dieu, Boouo*, &c. Idem scopus nobis fuit in nostro *Smegmate Orientali*, & *Lexico Harmonico*, ubi ultra 600. voces obscuras, ἅπαξ λεγομένας restituimus aut explicuimus. Alij de *nummis* scripserunt Veterum Hebræorum, Græcorum, Romanorum, ut *Villalpandus, BrereVVoodus, VValerus, VValtonus* &c. Nos addidimus Persicos, Arabicos &c. Alij de *mensuris & ponderibus*, VValerus, VValtonus, quibus addi possunt, quæ Cippis Hebraicis præmisimus. Alij, de *structura Templi*: in qua alij sequuti sunt Scripturam, ut *Villalpandus*, alij mentem Iosephi, alij Talmudicorum, quam exhibuit *L'Empereur* in Cod. Middoth, & author *Schebb. Iehuda*. Triplicem Templi delineationem compendio exhibet *Ludovicus Capellus*, adhibitis ad Villalpandum & Iosephum observationibus; accesserunt in *VValtono*, ex Talmude & Majmonide, quæ ad eandem spectant materiam, quam & author Schebh. Iehuda prolixè pertractat. Alij *chronologiam* vel utriusque, vel alterutrius Testamenti scripserunt, de utrisque suo loco, ubi de Chronologia & Historia. Alij de Iudæorum *sectis* ut Bertramus, Drusius, doctè; doctissimè Scaliger; Alij de *Politia* Hebræorum, Bertramus perspicuè, accedentibus præsertim notis L'Empereur, Cunæus &c. Alij de *Scholis* eorum, Altingus &c. Alii de *Synedrijs, matrimonijs, jure successionis* Hebræorum, Idolis & Idololatria V. T. ut Seldenus. Nos & Idolographiam V. T. dedimus; & compendiosè de *statu quadruplici* Politico, Hebræorum Ecclesiastico, Scholastico, & Oeconomico scripsimus; Alij de *Legibus* Ceremonialibus, Moralibus, forensibus, Maimonides, Munsterus, Leusden; nos, tum in Iur. Hebræ. tum in Catalogo Præceptorum Mosaicorum. Alii *adagia* Sacra, ut Iohannes Drusius, Andreas Scotus, Ioachimus Zehnerus, Martinus Delrio &c. Alii de *dispersione Gentium*, origine coloniarum &c. ut Bochartus. Alii luculentiora Scripturæ themata ex Hebræorum vel scriptis transtulerunt, vel ex iisdem excerpserunt. De Paradiso, Imperio antediluviano, arca Noæ, diluvio, *Kirchmaierus*. Huc pertinent varia *Buxtorfij* scripta, dissertationes præsertim de *Linguæ Hebrææ origine*, antiquitate & sanctitate; eius *confusione* & plurium Linguarum origine; *conservatione*, *propagatione*, & duratione; *Literarum* Hebraicarum genuina *antiquitate*; de *Nominibus Dei* Hebraicis, de *Decalogo*, de primæ *Cœnæ*

Domi-

Dominicæ ritibus & forma; quibus anno 1645. editis ann. 1662. accesserunt dissertationes Abarbinelis de *Longævitate* primorum Patriarcharum, *de statu* & iure *Regio*. Ex eodem, libro *Cosri* Celeberrimus Vir subiunxit dissertationem, *quòd & qua de causa apud Prophetas per Edom Romani & Christiani intelligantur*; ex Ies. c. 34. de *lepra vestimentorum & ædium*, Levit. 13.47. *de Poësi Veteri* Hebraica in libris sacris usitata ex *Abarbinele* Exod. 15. *Meor Enajm, Samuele Arcuvolti, Aben Tybbon* &c. De *principio anni & consecratione seu determinatione Novilunij*, num facienda juxta phasin, an iuxta calculum Astronomicum? Alio Tomo, idem exhibuit exercitationes pertinentes ad Historiam *arcæ Fœderis*, *Ignis Sacri* & cœlestis, *Vrim & Thummim*, *Mannæ*, *petræ* in deserto, *Serpentis ænei*. Vtinam verò plura ad obscuriorum locorum enucleationem eiusmodi per occupatissimi Viri negotia, expectare liceat! Reliquæ, suis recensebuntur locis. De hac verò Crisi notandum 1. Magnum ei procul dubio, imò primum in explicatione Scripturæ Sacræ esse locum. Frustra enim vel subtilis Logicus, vel facundus Rhetor, occupatur, nisi felix & accuratus Grammaticus viam sternat. Distinctio, quam Theologi urgent inter explicationem Scripturæ *analogicam fidei*, & *analogicam textus*, cum grano salis sumenda est. Textûs certè explicatio, nulla dari propria potest, & innata, nisi Grammaticæ habeat ἀναλογίαν præviam. Vt enim scriptura non nisi unicam habet formam, ita unicū etiam admittit sensum insitum & nativum, nempe literalem sive Grammaticum. Analogia fidei, si textûs analogicæ contra distinguatur, non ad Exegeticam, sed ad Topicam referri debet. Vt ergo facilè concedimus, multa in Scripturam S. dici & scribi posse, piè, quò ad rem, quæ tamen minùs dicuntur commodè, quò ad verba & phrasin, ita videre non possumus, quo colore eas tueri debeamus explicationes, quæ ex textu sponte non nascuntur, sed nostro arbitrio in illum inferuntur. 2. Sobriè hoc tractandum esse studium, & ad ædificationem religiosè applicandum. Multi certè maiori nocendi, quàm docendi studio, nobilissimam hanc literaturæ secretioris solicitant clavem. Et alii quidem, ut ipsum contextum authenticum de ponte αὐθεντίας præcipitent, alii, ut nova dogmata damnati Iudaismi fermento incrustent. Alii ut receptas hactenus Scripturarū explicationes vel tollant, vel obscurent. Sunt, qui turpi μεταβάσει εἰς ἀλλογένες falcem suam in alienam miserunt messem, & cùm ad alia vocati sint studia, Theologicum, his utcunque muniti præsidijs, arripuerunt, magni procul dubio futuri, si intra carceres suos cucurrissent. Quemadmodum enim Vzias, ubi ἀλλοτριοεπίσκοπος sacra tractare tentavit, vindicem Dei expertus est oculum, 2. *Chron.* 26. v. 19. Ita non pauci, ubi, sorte sua & vocatione non contenti, Theologorum se ingesserunt tribunali; temeritatis præsentissimas luerunt pœnas. Quod ergo Apostolus *Iacobus*, in Cœ-

lesti sapientia, requirit in genere, ut sit πρῶτον ἁγνὴ, ἔπειτα εἰρηνικὴ, ἐπιεικὴς, εὐπειθὴς &c. *Iacob.* 3. v. 17. id verò in Philologiæ Sacræ studio probè probèque observari in specie debet. De Codicibus illis authenticis, quorum fidem Interpretes nostri potissimùm fuerunt secuti; aliquid esset dicendum, nisi constaret, optima semper à nostris fuisse adhibita exemplaria sive impressa, sive etiam MSS *Leojudæ* Venetum eùmque castigatissimùm expressit exemplar. *Tremellius* & *Iunius* multum sunt adjuti antiquissimo Codice Heidelbergensi, de quo audire placet authorem Apologiæ auff die Bayer-Anhaltische Cantzley/ an.Chr.1624.pag.93. *Præcipuum decus Bibliothecæ, heu quondam! Palatinæ, quo etiam supra Vaticanam Papæ Romani & Parisinam Galliarum Regis inclaruit, erant Manuscripta Hebræa, Græca, Latina, & aliarum linguarum. Ea partim à Philippo & Ottone-Henrico Electoribus, horumq́. Prædecessoribus, in Oriente, Græciâ, & Italiâ conquisita magno studio & gravi ære redempta, partim ex Monasteriis Palatinatus collecta & in unum comportata sunt. Non pauca etiam ceu legativa accesserunt, ex luculentâ hæreditate Baronis Fuggeri; anno 1584. In tanto numero MSS. fuit & Codex Sacer Bibliorum Hebræorum, in chartâ pergamenâ: majestate literarum, vetustate scripturæ ac formâ operis planè venerabilis, & non nisi primam antiquitatem sapiens. Judæi quidam, cùm, Friderico III. Electore, ad eum inspiciendum admitterentur, ceu cœlitùs delapsum suspexerunt, procidentes deosculati sunt, & tantùm non adorarunt: polliciti ingentem auri vim, si usibus Synagogæ suæ concederetur. Nec alio exemplari in adornandâ celebri illâ versione Bibliorum celeberrimi Theologi Tremellius & Junius magis usi sunt. Cæterùm tam augusti operis id vitium erat, quòd anterioribus aliquot in Pentateucho Mosis foliis mutilum apparebat: quæ propiùs contuenti non tam manu evulsa, quàm cultro exsecta videbantur. Magna sanè & irreparabilis jactura! quam resarcire non minoris fuit difficultatis, quàm picturam Apellis ad præscripta lineamenta absolvere. Sed id vitium non demùm accepit in Bibliothecâ Palatinâ; verùm in eam intulit, in Oriente aut alibi inflictum à Sacrilegâ & infideli manu. Certè inde à primo conditu Bibliothecæ nulli unquam mortalium integrum visum est volumen hoc Bibliorum.*

Quos Codices Interpretes fuerint sequuti.

Nisi

Nisi me conjectura vehementer fallit, hæc origo est novæ illius atque inauditæ calumniæ quam nuper in nos cudit & publicavit Fabius Hercynianus, de paginis sacris sacrilegè à nobis truncatis. Cui tamen ne ipse quidem magnoperè fidere videtur, propterea quòd eam mussitare mavult, quàm apertè profiteri. Et est profectò impudens putida, & palpabilis nimis. Si enim maximè ii essemus, quos nos esse splendidè mentitur, prostitutæ ac perditæ fidei homines: quid causæ fuit, cur resecaremus aut induceremus eam partem Scripturæ, quæ nobis juxtà, & adversariis, divina, authentica, canonica est! quam publicè, privatim attentè legimus devotéque meditamur; in cathedris Ecclesiasticis & Scholasticis interpretati sumus, & scriptis publicis contra hæreticos vindicavimus? Cur etiam exscidissemus & sustulissemus istas paginas ex uno illo exemplari magis, quàm ex multis aliis, quæ ejusdem Bibliothecæ sacrario continebantur? Cur denique volumen mutilum non seposuimus, aut submovimus ex hominum conspectu atque oculis, quibus semper erat expositum, si tanti sacrilegii aut conscientiam sustinuimus, aut criminationem reformidavimus? Cùm anno 1622. exemplar Bibliorum Hebræorum antiquum, sed nullâ parte cum Palatino comparandum, ex Ladeburgensi Bibliothecâ surreptum à militè, Heidelbergam deferretur, resectis jam & divenditis aliquot ejus membranis; utrumque & volumen & folia illa sollicitè quæsita, & redempta sunt, ipsumq; adeò opus integritati suæ restitutum. Scilicet in alio integrando non modò diligentes, sed etiam religiosi fuerimus: in nostro multo pretiosiore mutilando non tam profani, quàm sacrilegi? Sed Fabius cogitat vetus illud: Calumniare audacter, semper aliquid inhæret. Obliviscitur autem multò vetustioris & verè divini dicti: Dominus confundet os calumniantium.

CAPUT. VI.

DE EXEGETICA REALI, SIVE Theologica.

1. Antiquissima Commentariorum species est *Paraphrastica*, cœpta in Synagoga Judaica, continuata postea à Christianis. Paraphrasis *Erasmi* sæpe translata, *Osiandri*; *Augusti*, Ducis Brunsuicensis. 2. Commentatorum diversæ classes a. Ratione *temporis*, ubi *Patres Scholastici*, *Reformati*. b. Methodi, alij *Scholastica*, alij *Ecclesiastica* incedunt via. c. *Religionis*, Judæi, Christiani; ex his Reformati, Pontificij, Sociniani &c. Loci, *Orientales* vel *Occidentales*. Ex illis Syri, Arabes, Græci &c. Ex his Latini, Germani, Angli.

Paraphrasticæ Origo.

QVoad ultima mens nostra respicere potest tempora, non observamus antiquius commentandi esse genus, quàm *Paraphrasticum*, usitatum quippe jam in Synagoga Iudaica, inde à captivitate Babylonica, cujus instituti rationes satis luculentas alibi jam dedimus. Hæc verò scribendi ratio ut compendiosa valde est, ita, ubi feliciter succedit, magnam meretur laudem. Cur enim laude illa careat opera, quæ verum & genuinum scripturæ sensum, continua serie, paucorum verborum accedente subsidio, quæ vel Ellipsium lacunas implent, vel obscuriorum & difficiliorum vocum & phrasium difficultatem tollunt, exhibet? In *christianismo* commentandi hæc Methodus, circa & post Reformationem usitatior esse cœpit, quàm antea (vix enim, si à Glossæ ordinariæ authore discesseris, alius occurrit inter mediæ ætatis scriptores:) semel verò introducta, mirè placere cœpit. Quamprimùm in campum docta sua Paraphrasi Latina prodijt *Erasmus*, in alias, Germanicam præsertim Linguam, illa statim fuit traducta. Sequutus per universum Testamentum postea fuit *Lucas Osiander* (cujus Paraphrasis Latinè extat & Germanicè) &, ex intervallo, Serenissimus Brunsuicensium Dux, *Augustus*, qui media inter discrimina feralis belli Germanici exquisito judicio ex universa Evangelica Historia concinnavit, cùm potiorum vitæ omnium Servatoris nostri actuum, tum illarum περικοπῶν quas jam aliquot seculis Occidentales, Septentrionalesque Ecclesiæ ex

Evan-

Evangeliis & Epistolis sacris excerptas, Dominicalibus pariter alijsque festis diebus in sacris conventibus solent legere, Harmoniam; deinde & eorundem omnium luculentam ac perpetuam Paraphrasin. In singulares quosdam libros Psalterium præsertim multorum extare paraphrases, postea audiemus. Et certè optandum esset, ut ne nunc quidem hoc Scripturas Sacras explicandi studium abjiceremus, tantò quippe utilius, quantò compendiosius & solidius. Medullam habet & nucleum judiciosissimum hoc παραφραστῶν studium. Reliqui, qui ad explicandam Scripturam Sacram appulerunt animum, paulò sunt prolixiores: Id quod integra illorum probant commentaria, magno numero in Bibliothecis, tam publicis, quàm privatis obvia. Placet autem, ut pro rei dignitate agamus, de hoc studio succinctè quidem, sed tamen & distinctè loqui: quod ut fiat, Exegeticam Theologiam universam considerabimus ratione temporis, Methodi, religionis & regionis.

I. *Temporis* respectu, alij *primæ*, alij *mediæ*, alij *ultimæ* ætatis commentatores censentur. Illi *Patres* sunt & Doctores Ecclesiæ Primitivæ, quos inter primus occurrit *Origenes*, (nam quæ Clementi *Alexandrino* in Epistolas Canonicas tribuuntur, huc non pertinent) Alexandrinæ Scholæ Doctor, qui gustum Veterum Platonizantium retinens Alexandrinorum Professorum, Iudæorum etiam, nimia luxuriavit allegoromania. Quamvis negari non debeat, ad literalis sensûs scrutinium multum contulisse laboriosissimam *Hexaplorum* &c. texturam. Post *Origenem*, & extra Scholam Alexandrinam, nulli commemorantur, quibus hæc studia publica (de privata enim Industria non dubitamus) fuerint curæ, ad quartum usque seculum, quo Ecclesia, quæ Asceticâ potius & Martyrologicâ antea exercebatur Theologiâ, jam per orbem tuta & honorata, ad pleniora se accinxit Scripturarum Commentaria. Excellunt autem *Chrysostomus* dicendi elegantia, & phraseos δεινότητι, *Augustinus* acumine, *Hieronymus* exacta, qua duo præcedentes destituebantur, Orientalium Linguarum notitiâ, Origenis tamen & Origenianæ Methodi nimius admirator. *Isidorus Pelusiota* ἐκλογὰς potiùs Epistolicas, quàm integra scribere voluit commentaria. Magno postea sequuti fuerunt numero alij, Basilius, Ambrosius, Hilarius, Ruffinus, Apollinarius, Cassiodorus, Cyrillus Alexandrinus, Eucherius, Procopius, Theodoretus, Anastasius Sinaita, Gregorius Nyssenus, Philo Carpathius, Theophilus Antiochenus, Isychius. Et alij quidem commentati sunt in 1. *Genesin*, Origenes, Chrysostomus, Cyrillus Alexandrinus, Eucherius, Procopius: In *Hexaemeron*, Basilius, Ambrosius, Augustinus, Anastasius Sinaita. 2. *Exodum*, Origenes, Augustinus, Theodoretus, Procopius. 3. *Leviticum*, Origenes, Isychius, Procopius, Augustinus, Theodoretus. 4. *Numeros*, Origenes, Procopius, Augustinus, Theodoretus. 5. *Deuteronomium*, Augustinus, Theodoretus, Procopius. 6. *Iosuam*, Origenes, Augustinus, Theodoretus, Procopius. 7. *Iudices*, Origenes, Augustinus, & Theo-

Distinctio Interpretum. A. Ratione Temporis.

א. Patres.

Theodoretus. 8. *Libros Regum*, Theodoretus, Gregorius in I. 9. *Paralei-pomena* Theodoretus. 10. *Iobum*, Origenes, de quo tamen dubitatur, Olympiodorus, Gregorius in Moralibus. 11. *Psalmos*, Hilarius, Ambrosius, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Apollinarius, Ruffinus, Cassiodorus. 12. *Ecclesiasten*, Gregorius Thaumaturgus, Gregorius Nyssenus, Hieronymus, Olympiodorus. 13. *Cantica*, Origenes, Philo Carpathius Gregorius Nyssenus, Gregorius M. 14 *Iesajam*, Origenes, Basilius, Hieronymus, Cyrillus, Procopius. 15. Ieremiam, Hieronymus, Origenes, Theodoretus. 16. *Ezechielem*, Origenes, Hieronymus, Theodoretus, Gregorius M. 17. *Danielem*, Hieronymus, Theodoretus. 18 *Prophetas minores*, Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus. 19 20. *Matthæum*, Theophilus Antiochenus, Origenes, Hilarius, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Gregorius Nyssenus. 21. *Marcum*, Theophilus Antiochenus, 22 *Lucam*, Idem & Ambrosius. 23. *Iohannem*, Theophilus, Origenes, Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus Alexandrinus. 24. *Acta*, Chrysostomus. 25. In *omnes Pauli Epistolas*, Ambrosij nomine venit commentarius: Chrysostomus, Theodoretus. Ad *Romanos* Origenes, Augustinus. *Galatas*, Hieronymus, Augustinus; ad *Ephesios*, Hieronymus; ad *Titum* & *Philemonem* idem. 26. In *Canonicas Epistolas*, Clementi Alexandrino, à quibusdam tribuuntur, de quibus tamen ipse dubitat *Bellarminus*. Didymus Alexandrinus. 27. In *primam Iohannis*, Augustinus. 28. *Apocalypsin*, Victorinus Martyr, Andreas Cæsariensis.

2 Mediæ ætatis Scriptores.

Post excessum *Patrum*, seculo septimo & deinceps satis etiam multi ad hoc scribendi genus se applicuerunt, tum *Græci*, Oecumenius, Euthymius, Theophylactus, Zacharias Chrysopolitanus, tum *Latini*, sive in *omnem Scripturam*, ut Rabanus Maurus, Anselmus Londinensis; Strabus, Hugo Cardinalis, Nicolaus Lyranus, Dionysius Carthusianus; sive in singulos libros, in *Genesin*, Beda, Rupertus, Alphonsus Abulensis, Thomas Cajetanus, Alcuinus. In *Hexaemeron* Bonaventura, Iohannes Picus. In *Exodum*, *Leviticum*, *Numeros*, *Deuteronomium*, Beda, Rupertus, Abulensis, Cajetanus. In *Leviticum* separatim Cajetanus, Radolfus; in *Deuteronomium* Oleaster. In *Iosuam Iudices*, *Ruth*, Abulensis, Cajetanus. In libros *Samuelis* & *Regum*, Beda, Hugo Victorinus, Rhichardus Victorinus, Abulensis, Cajetanus. *Paraleipomena*, Abulensis, Cajetanus. *Esram*, Beda, Cajetanus. *Tobiam*, Beda. *Iudith*, Rabanus *Esther*, Cajetanus. *Iobum*, Beda; Thomæ etiam tribuitur. In *Psalmos*, Remigius, Beda, Haymo, Bruno, Victorinus, Rupertus, Guilielmus Parisiensis, Thomas in Psalmum 50. Bernhardus in Psalm. 90. Thomas Cajetanus, Iacobus de Valentia, Franciscus Titelmannus, Franciscus Savanerola. *Proverbia*, Beda, Honorius, Guilielmus Parisiensis, Cajetanus. In *Ecclesiasten*, Salinius, Alcuinus, Hugo Victorinus, Guilielmus Parisiensis, Bonaventura, Cajetanus. In *Cantica*, Beda, Anselmus, Ambrosius Ansbertus, Honorius Augustodunensis, Aponius,

nius, Bernhardus, Thomas, Ægidius Romanus, Rupertus Tuitiensis, Robertus Holcot. In *Sapientiam*, Robertus Holcot. In *Ecclesiasticum* idem & Nicolaus de Gerrnas. In *Iesajam*, Thomas, Ioachimus Abbas. *Ieremiam* iidem & Haymo. In *Threnos* Paschasius Radbertus, Hugo Victorinus, Bonaventura. In *Ezechielem*, Richardus Victorinus. In *Danielem*, Ioachimus Abbas. In *prophetas minores* Rupertus, Remigius Antisiodorensis; Hugo Victorinus in *duos* tantùm. In *Matthaeum* Beda, Claudius Scotus, Christianus Druthmarus, Rupertus, Anselmus, Thomas, Alphonsus, Abulensis, Zacharias Chrysopolitanus, Guilielmus Parisiensis, Richardus de Media villa, Cajetanus. In *Marcum*, Beda, Theopbylactus, Zacharias Chrysopolitanus, Euthymius, Cajetanus. In *Lucam* Theophylactus, Beda, Euthymius, Bonaventura, Bernhardus, super *Missus est*; Cajetanus, Zacharias Chrysopolitanus. In *Iohannem* Beda, Theophylactus, Euthymius, Rupertus, Hugo Victorinus, Thomas, Bonaventura, Richardus de Media villa, Zacharias Chrysopolitanus, Cajetanus. In *Acta*, Beda, Oecumenius, Cajetanus. In *omnes Epistolas Pauli*, Primasius, Beda, Sedulius, Haymo, Theophylactus, Rodolphus Flaviacensis, Oecumenius, Anselmus seu potius Hervæus, Bruno, Petrus Lombardus, Hugo Victorinus, Thomas Aquinas, Gregorius de Arminio, Thomas Cajetanus. In *Epistolam ad Romanos*, Ægidius Romanus. In *Epistolas Canonicas*, Beda, Thomas, *Iacobi*; Gregorius de Arimino. In *Apocalypsin*, Primasius, Beda, Haymo, Ambrosius Ansbertus, Richardus Victorinus, Oecumenius, Anselmus, Aretas, Rupertus, Ioachimus &c. Hanc verò periodum non satis fuisse in explicatione Scripturæ Sacræ felicem, alibi prolixè demonstravimus. Fatetur Melchior *Canus*, rarissimos hac ætate repertos, qui Linguas Originales intelligerent, quomodo ergò eam exspectassemus ἀκρίβειαν, à qua fontium accurata inspectio abesse non potest? Fatentur alij, ut postea audiemus, trecentis ante Reformationem annis, Theologos nugis fuisse delectatos, quæ igitur explicationis soliditas speranda? Quanquam non defuerint, qui Veterum exemplum & Methodum sequuti, pristini illius vigoris aliquot retinuerint vestigia, prout *Bernhardum*, Augustini discipulum, *Theophylactum* Chrysostomi Epitomatorem fuisse constat. De *Lyrano* nostri festivè solebant judicare, quòd non semper deliraverit, & quòd, nisi *Lyranus* lirâsset, Lutherus non saltâsset.

III. Vltima post Reformationem *periodo* Exegetica studia maximè florue- 3. Nostrarunt. Hæc enim prima Reformatorum cura fuit, ut verbum Dei antea vel ætatis scriptoraro, vel jejunè, vel obscurè propositum, ex ipsis fontibus clariùs proponeretur, res. commodius exponeretur, doctius illustraretur. Id quibus initijs, & progressibus sit factum, videndum postea nobis est. Sunt autem Tractatores Reformati vel *generales*, qui totum V. T. illustrârunt Commentarijs, ut Theodorus Bibliander, cujus scripta Exegetica antehac à magnis Theologis in Anglia & alibi desiderata, intra privatos tamen hactenus parietes latuerunt, Anglici Theo-

logi, Diodatus, Conradus Pellicanus, Iohannes Calvinus, Iohannes Piscator, David Pareus; Vel speciales, in certos tractatus extant ita in *Pentateuchum* integrum Martinus Cellarius (Hebraico vocabulo *Borrhaus*) Franciscus Iunius, Benedictus Aretius, Calvinus, Drusius, Alstedius, Henricus Ainsvvorth, Brentius, Chytræus, Fagius. In *Genesin*, totam Zuinglius, Oecolampadius, Musculus, Martyr, Mercerus, Gualtherus, Lutherus, Marloratus, Strigelius, Ioh Gerhardus, VVilletus & nuper Rivetus. *Historica quædam*, ut Blasij de Protoplastis, Bucani de Sacrificio Abrahami c. 22. Altingij Schilo c. 49. Calixti & Corvini Historia Iosephi, Digbæi in c. 51 nostrum Hexaëmeron in c. 1 & *δοκιμασία* Abrahami c. 22. Melanchthon in aliquot loca. In *Exodum*, Bibliander, Zuinglius, Simlerus, Pelargus, VVilletus, Rivetus: Melanchton in *difficiliora* loca; Sebastian Schmidius in c. 12. v. 11. *Leviticum*, Bibliander, Iacobus Frisius, quem utrunque habeo *ἀνέκδοτον*, Paulus Constantinus Phrygio, Erasmus Sarcerius, Andreas VVilletus. *In Numeros*, Bibliander Msc. Atterlol, Franciscus Iunius, Pelargus, Iohannes Pomeranus, Erasmus Sarcerius. In *Deuteronomium* Lutherus, Ioh: VVolphius, Cyriacus Spangenberg, Pelargus. *Iosuam* Calvinus, Chytræus Drusius, Anthonius Iackson, Ludovicus Lavaterus Ioh. Mayer, Iohannes VVolfius. *Iudices*, Brentius, Bucerus, Chytræus, Drusius, Ludovicus Lavaterus, Ioh Mayer, Martyr: De *voto Iephthæ* Spanhemius & Capellus. *Ruth*, Mercerus, Gualtherus, Lavaterus, VVolphius, Brentius, Chytræus, Drusius, Ioh: Mayer. In *Samuelis* libros, Bibliander, Brentius, Drusius, Mayer, Martyr, Strigelius, VVilletus, Bugenhagius, in 2 lib. Lavaterus in *Historiam Nabalis* c. 25. Borrhaus, Franciscus Lambertus, Nicolaus Galasius. In lib. *Regum* Brentius, Drusius, Martyr, Mayer, Strigelius, VVolfius, VVellerus *Paraleipomena* Ludovicus Lavaterus, & Erasmus Sarcerius. *Esram*, Brentius, Bibliander, Lavaterus, Mayer, VVolfius. *Nehemiam*, Brentius, Bibliander, Lavaterus, Iohannes VVolphius. *Estheram* Bibliander Brentius, Drusius, Lavaterus, Gualtherus, Mayerus, Petrus Merlinus. *Iobum* Brentius, Calvinus, Beza, Caryl, Coccejus, Drusius, Lavaterus, Mercerus, Merlinus, Borrhaus, Mayer, Piscator separatim. *Psalmos* vel *integros*, Henricus Ainsvvorth, Amesius, Calvinus, Iohannes Foord, Bugenhagius, Musculus, Mollerus Aretius Felinus, i. e. Martinus Bucerus, Piscator, Strigelius, Szegedinus, Mayer Anglic. Rivetus, Robertus Rollocus, Sculterus, Cramerus; Eobanus carmine reddidit, quod notis illustravit Vitus Theodorus, Oecolampadius, Andreas Hyperius, Iacobus Fabricius; vel *singulares* quosdam Bullingerus in Psalm. 110. & 133. Lutherus & VVolfius Iohannes in Psalm. 110. *de regno Messiæ* Calvinus Psalm 16 de fugienda Idololatria: Item in Psalm. 27. Brentius Decades aliquot scripsit. Camero in Psalm. 68. v. 17. Ernestus Andreæ Psalm. 119 Cartvvrigthus Psalm. 15 Ioh: Grossius Psal. 51. Matth. Erbius Psalm. 17. Fridericus Gölerus Psal. 119. Matth. Martinius Psal. 2. Iohannes Leonticus in Psal. 68.

Rollerus

H... locus in Psalm. 3 6,16.23.32.39.42 49 51 62 65 84 116 130.137. Sadeel. in Psalm. 32 Polanus in Psalm 13 Thomas VVolphius in Psal. 15. Theodorus Tulingerus in Psalm. 1, Anhornius in Psalm. 127. v. 3 4.5 de educatione liberorum. *Ecclesiasticæ* Paraphrasi soluta explicuit Theodorus Beza, Iohannes Campensis: *Ligata* Eobanus Hessus, Iacobus Lectius. *Commentaria* scripserunt, Brentius, quæ tersè Latinitate donavit Gaßtus, Broughtonus, Thomas Cartvvrightus, Lavaterus, Lutherus, Melanchthon, Mercerus. In *proverbia* Paraphrasis Campensis: Commentaria Roberti Baynesij, Thomæ Cartvvrighti, Ioh. Dod. Lavateri, Lutheri, Melanchthonis, Merceri, Mayeri. In *canticum* Henricus Ai...svvorth, Alstedius, Brightmannus, Lutherus, Mercerus, Lambertus, Mayerus, Beza. *Iesajam*, Bullingerus, Calvinus, Lutherus, Brentius, Marloratus, Mollerus, Musculus, Sculterus, Pembleus, Bucerus, Serranus. Item, Oecolampadius, Gualtherus, Szegedinus, Vrsinus, Zuinglius. In *fragmenta* quædam In c. 53. Rivetus, Hornbeckius, Lutherus, L'Empereur, Spanhemius, Gualtherus in c 38. de *Ezechia*, Sculterus: in c. 47. de Magis. Bibliander ad enarrationem Iesajæ. *Jeremiam* Brentius, Calvinus, Zuinglius, Bullingerus, Szegedinus. Ad c. 30. Lutherus. c. 3 v. 4 Frischmuthus. *Lamentationes*, *Daniel* Tossanus, Broughtonus, Calvinus, Bullingerus, Martyr, Melanchthon, Zuinglius. *Ezechielem*, Calvinus, Iunius, Lavaterus, Polanus, Szegedinus, Oecolampadius. *Danielem*, vel universum Alstedius, Broughthonus, Bibliander, Bullingerus, Calvinus, Iunius, Lutherus, Melanchthon, Parkerus, Polanus, Rollocus, Szegedinus, VVilletus: vel certa fragmenta, Lutherus in visionem Danielis 7. de AntiChristo, de LXX. Septimanis, Bullingerus, Grasserus. *In* δωδεκαπρόφητον, Calvinus, Hemmingius, Drusius, Stephanus Fabricius, Tarnovius, Oecolampadius, Gualterus, quem Msc. habeo, Danæus. *Hoseam*, Brentius, Capito, Lutherus, Mercerus, Mollerus, Polanus, Rivetus, Tremellius, Zanchius. *Ioelem*, Lutherus, Fabricius, Mercerus, Drusius, Grynæus, Lambertus. *Amosum*, Brentius, cujus & annotationes extant, & Commentarij prolixiores, cum Lutheri præfatione, ubi de Laboribus Brentij agitur: Lutherus, Mercerus, Sebastianus Benefield. *Ionam*, Abbotus, Brentius, Iunius Koningh Episcopus, Lutherus, Mercerus, Grynæus, Drusius, Happelius, VVillingus. *Michæam*, Brentius, Chytræus, Lutherus, Billicanus, Stuckius Guil. (sed ἀνέκδοτος) Munsterus Sebastianus, Paulus Constantinus Phrygio. *Nahum*, Bibliander, Chytræus, Crocius, Lutherus, VVinckelmannus, Drusius. *Habacuc*, Chytræus, Lutherus, VVinckelmannus, Capito, Grynæus Iacob, Drusius. *Sophoniam*, Bucerus, Lutherus, VVinckelmannus, Lambertus, Drusius. *Haggæum*, Melanchthon, VVinckelmannus, Vrbanus Rhegius, Iodocus VVillichius, Grynæus. *Zachariam*, Chytræus, Lutherus, Melanchthon, Guil. Pembleus, VV...ius Balth. Grynæus, Bullingerus, Stuckius Guil. Msc. *Malachiam*, Frid. Balduinus, Chytræus, Melanchthon, Mollerus, Polanus, Richardus Stock,

VVinkelmannus, VVillius, Munsterus Sebast. *Novum Testamentum* universum Commentarijs illustrârunt *theoreticis*, Erasmus, Beza, Drusius, de Dieu, Sculterus, Heinsius *practicis* Bullingerus & Gualtherus, & Epitomator Marloratus; *Mixtis*, Aretius, Tossanus, Cartvvrightus, quibus commodè addi possunt erudita & succincta Strigelij ὑπομνήματα. In quatuor *Evangelia* Brentius, Bucerus, Calvinus, Iohannes Mayer, Chemnitius. Adde Balduinum VValæum, qui reliquorum interpretum explicationes, maximè Philologicas, collegit. *Matthæum*, Oecolampadius, Bucerus, Musculus, Piscator, Danæus, Melanchthon; In certas sive *Historias*, sive *sectiones*, sunt Gualtheri in c. 4 de tentationibus; Collodonij Iesus Nazarenus; Cameronis in c. 16. v. 18. 19. & 20. & 27. c. 17 v. 10. 11. 12 13. & v. 24 25 26 27. & c. 18. v. 1. & 2. 3 4 5. ubi prolixè de Pharisæis agit & tentationibus. Ioh. Valkonier in c. 2. de Magis. *Marcum*, Bucerus, Myconius, Danæus, Bullingerus, Gualtherus, Piscator, Hegendorphius. *Lucam* Robertus Stephanus, Bucerus, Franciscus Lambertus, Iohannes Islebius, Bullingerus, Gualtherus, Agricola, Myconius, Piscator; In *certa themata*, Lutherus in B. Virginis Mariæ, & Zachariæ odas, *Magnificat* & *Benedictus*. Iohannes VVirzius in c. 15. Speculum Gratiæ & Misericordiæ Divinæ. VSerius in c. 3. de Cainane. Brentij Homeliæ 10. 11. in 12. Capp. *Iohannem* totum Hemmingius, Lutherus, Melanchthon, Musculus, Pelargus, Rollocus, Tarnovius; Oecolampadius, Cruciger, Gualtherus, Piscator: *Partes*, Bullingerus de dextera Dei c. 14. v. 1. Adde Iohannis VVillingij conciones ex c. 14. & 17. *Pedum pastorale*, sive conciones duas in Ioh. c. 20 v. 15. 18. Danielis Featley & Roberti Harisij; Davidis Amerbachij Lutherani in c. 20. *Iohan.* de adulterina, ut vocat, Calvinistarum clave. In *Acta* Brentius, Bullingerus, Gualtherus, Calvinus, Ioh. Mayer, Tossanus, Hemmingius, Pelargus, Iohannes Malcolonus; Iusti Ionæ Scholia; Christophori Hegendorphij in c. 15. de *Fide Patrum*; de *lege cibaria* prolixè nuper & eruditè contra Curcellæum Heideggerus. In *Epistolas Paulinas* omnes, Bullingerus, Calvinus, Dav. Dicksonus, Gualtherus, Andreas Hyperius, Ioh. Mayer, Musculus, Tossanus, Conradus Vorstius, Hemmingius, Bucerus, Aretius. Ad *Romanos* Balduinus, Brentius, Bucerus, Martyr, Melanchthon, Musculus, Gerhardus, Gomarus, Rollocus, Sculterus, VVilletus, VVilsonus, Oecolampadius, Olevianus, Antonius Fayus, Iodocus Nahum, & nuperrimè Theodorus Zuingerus. 1. *ad Corinthios* Martyr, Melanchthon, Lutherus in c 15. Sebastianus Meyer. 2. ad *Corinthios* Sebastianus Meyerus, Ioh. Brandmullerus; *Galatas* Balduinus, Brentius, Lutherus, Musculus, Perkinsus, Rollocus, Ioh. VVigandus, Ioh. VVinckelmannus, Grynæus. *Ephesios* Olevianus, Nahum, Rollocus, Zanchius, Paulus Bayn, Balduinus, Bucerus, Ioh. Crocius, Musculus, Sculterus. *Philippenses*, Henr. Airay, Balduinus, Brentius, Gomarus, Musculus, Olevianus, Christophorus Hofmannus, Zanchius ad. In utramque ad *Thessalonicenses* Zanchius, Quirinus Reuterus, Robertu

bertus Rollocus sum notis Piscatoris; Zuinglius, Gomarus, Musculus, Sclaterus VVilhelm, Petrus Stevartius. Ad c. 2. *poster. Epist.* notæ Simplicij Verini, in doctissimi cujusdam viri commentationem. Ad *Timotheum* priorem, Cruciger, Danæus, Chytræus. In c. 2. Lutherus de *spe beata.* Iosephus Medus ad c. 4. v. 1. 2. 3. In c. 3 v. 15. Exercitationes Godofredi de *Ecclesia & incarnatione christi.* In *posteriorem* Thomas Hall in 3. & 4. Capp. In *utramque* Caspar Megander & Alexander Alexander Alesius. *Titum* Alesius, Ioh Crocius, Sculteras, Thomas Taylor, Megander, Cruciger, Christoph. Hofmannus, Zacharias Vrsinus. *Philemonem* Bucerus, Rollocus, Atterfol. Brentius, Dan. Dycke, Gomarus, Sculretus. Ad *Hebræos* vel integram, Megander, Grynæus, Nahum, Rollocus, Bullingerus, Hegendorphius, Dicksonus, Gerhardus, Gomarus, Hyperius, Polyc. Lyserus, Sculterus. Fragmenta, Cameronis responsa ad quæstiones in Epistolam ad Hebræos. Spanhemius *de authore* Epistolæ ad Hebræos, Calvinus de *ferenda* pro Evangelio Christi *persequutione* ex c. 13. Hulderici Zuinglij F. sermones 40. in c. 11; Apologia Erasmi sive explicatio c. 2. ad Hebr. In 7. *catholicas*, Alstedij, Bullingeri, Gualtheri, Hemmingij, Calvini, Turnemanni. *Iacobi*, Brochmanni, Iacobi Laurentij, Ioh. Mayeri, Andreæ Althameri, Christophori Imleri, Thomæ Tacki, in 1. & 2. Caput. *Vtramque Petri* Leo Iudæ, Bibliander, Hieron. VVelleros, Amesius, Nic. Bifeild. Ioh. Gerhardus; Gomarus; Iac. Laurentius, Lutherus, VVinckelmannus. In I. *Iohannis* Danæus, Turnemanus, Zanchius. II. Grynæus, Danæus. III. Danæus. *Iudæ* Danæus, Hyperius, Iunius, Lutherus, Perkinsus, Sibelius, Imlerus, Guilielmus Ienckyn, Thomas Manton. *Apocalypsin*, Alstedius, Brightmannus, Camerarius, Chytræus, Couperus, Forbesius, Gerhardus, Laurentius, Medus, Napier, Perkinsus, Tossanus, Colladonius, Foxus, Grasserus, Pareus, quem Synoptice nuper reddidit Henricus Diestius, Theologus Daventriensis meritissimus, magnus noster amicus, à quo, dum hæc nos occuparent studia, insigne piæ mentis χειμήλιον nobis fuit oblatum. Ex *Pontificijs* verò, Reformatorum exemplo. multi excitati, Exegeticam Theologiam etiam diligentiùs indies tractare cœperunt. Hanc Reformationi felicitatem Pontificij satis libenter ferunt acceptam. *Hanc* (verba [a] sunt judiciosissimi Theologi Hispani, *Alphonsi de Castro*) *prohdolor hodie invasionem à Lutheranis patimur, quibus adeo frequens est Evangelium & Paulinæ Epistolæ, ut nihil aliud spirare videantur. Verùm Deo immensæ agendæ sunt gratiæ, qui omnes has Ecclesiæ infestationes ad suam & Ecclesiæ gloriam vertit, quæ ictibus percussa ad meliora provehi cogitur. Nam hujusmodi hæreticorum causa factum est, ut relictis quibusdam nugis, quibus à tre-*

[a] Advers. Hæres. lib. 1. c. 4.

à trecentis (ingenua profectò ingenui hominis confessio) *hucusque homines sese dedere, ad meliora studia se transtulerint. Quo fit, ut multo plures viros doctos nunc Ecclesia possideat, quàm à quadringentis retro actu annis usque habuerit.* Quæ enim antea in Scholis tradendæ Theologiæ tam Topicæ, quàm Exegeticæ obtinuerit ratio, ex Bitontino [a] Episcopo discere juvat. *Divinæ*, inquit, *Scripturæ olim proh dolor! quanto omnium damno negligebantur? Vigebat spinosa & molesta nescio quæ Theologia, de instantibus, relationibus, de quidditatibus, de formalitatibus, itémque hæc omnia syllogismis arte contortis, & humanis duntaxat argutiis, quæ procul dubio quæ authoritate recipiuntur, ea & refelli possunt, pertractabantur. Tota penè ætas in hominum decretis, quæ inter se pugnantia semper, nullo tempore concilianda, alunt perpetuam per secula litem, conterebatur. Is sublimis Theologus habebatur, qui majora portenta pro suis traditiunculis affingere sciret, pretiique pars erat, gloriolæ inanis, non intelligi grandia illa verba, quæ alto supercilio, inter mulierculas de sacris literis philosophantes, trutinabant. Juraverant universi divini verbi duces in Magistrorum verba. Hinc sexcenta secta Thomistæ, Scotistæ, Occamistæ, Baccomistæ, Albertistæ, Ægidiani, Alexandrei. O scelus! Posthabebantur Evangelia, Epistolæ, Christiana Philosophia delitescebat, à paucissimis tractabatur, sed frigidè, non enim dicam insincerè.* Sed cautiùs paulo mercari didicerunt. Commentari enim in illos etiam paulatim cœperunt scriptores, quorum authoritatem antea maximo conatu nostris voluerunt ereptam. Et sunt quidem eorum etiam Commentatores vel *generales* in universa Biblia, vel *speciales* in quosdam libros. In *universa Biblia*, ex Hebræorum Commentariis desumtæ extant notæ Francisci Vatabli, brevissima Emanuelis Sa, Marianæ, Stephani Menochii. In *plerosque libros* scripsit Cornelius à Lapide, quæ tamen opera laboriosa magis est, quàm Exegetico-Scholastica. Cujus Epitomator (quo loco ab ipsis habetur Pontificiis) est Tirinus. In *Pentateuchum* Bonfrerius, Oleaster, Fab Paulutius, Tostatus, Augustinus Steuchus, Eugubinus, Seraphinus, Capponus à Porrecta. In *Genesin* Aloysius Lipomannus, Ambrosius Catharinus, Benedictus Pererius, Ascanius Martinengus, Hieronymus Vielminus, Mar-

[a] Epist. ad Rom. c. 6. pag. 279.

Martinus del Rio, Ludovicus Vitella, Marinus Mersennus, sed admodùm prolixe, in [illegible] tantùm capita. Benedictus Ferandez. *Exodum*, Lipomannus, Oleaster, Pererius, Ystella, Iansenius in 5 priora capita Lorinus. *Leviticum*, Petrus Serrarius, Hieronymus Oleaster, Iohannes Lorinus. *Numeros*, Oleaster Lorinus. *Iosuam* Bonfrerius. Andreas Masius, Iohannes Ferus, Cosmus Magellianus, Nicolaus Serrarius Rupertus, Tostatus &c. *Iudices*, Bonfrerius, Arias Montanus, Cosmus Magellianus, Serrarius, Tostatus, *Ruth*, à Costa, Bonfrerius Gasparus Sanctius, Serrarius, Tostatus. *Samuelem* Mendoza, Serrarius, Sanctius Tostatus. *Reges* Serrarius, Sanctius, Tostatus *Paraleipomena*, iidem. *Esram*, Sanctius. *Ecclesiasten*, Fevardentius, Serrarius, Sanctius. *Iobum* Franciscus Titelmannus, Franciscus, Fevardentius, Iohannes de Pineda, Sanctius, Iohannes Ferus, Augustinus Steuchus. *Psalmos*, Augustinus Steuchus, Iansenius, Iohannes Lorinus, Genebrardus, Arias Montanus, Antonius Agellius, Robertus Bellarminus, nuperrimè Simeon de Muis. Aloysius Legionensis in Psalm 26. VVicelius in Psalm. 120. Savanorola in Psalm. 51. In *Proverbia* Cornelius Iansenius, Theodoretus Poltanus, Salazar. In *Ecclesiasten* Ferus, Titelmannus, Iansenius, Lorinus, Pineda, Sanchez, Serrarius. *Canticum*, Titelmannus, Ludovicus Legionensis, Martinus del Rio, Iohannes à Iesu Maria, Ludovicus Soto major, Sanctius. *Iesajam* Adamus Sasbout, Hector Pintus, Leo à Castro, Franciscus Forerius, Thaddæus Augustinianus, Did. Alvarezius, Augustinus de Quiros, Sanctius. *Ieremiam* Christophorus Castrius & Andreas Capella, Maldonatus, Petrus à Figueiro, Sanctius. *Lamentationes* Agellius, Castrius, Del Rio, à Costa, Ferus, Pinctus, Sanctius, Toscanus, à Figueiro Maldonatus. *Ezechielem* Maldonatus, Pinctus, Sanctius, Serrarius, Villalpandus, Hieronymus Pinctus. *Danielem* Maldonatus, Pererius, Pinctus, Sanctius. *Prophetas minores*, Arias Montanus, Franciscus Ribera, Petrus à Figueiro, Sanctius. *Hoseam* Hieronymus Guadalop. *Ionam*, à Costa, Fevardentius. *Nahum*, Pinctus. *Haggæum*, Iohannes Eccius. *Malachiam*, Gab. à Costa, Augustinus de Quiros. In *Novum Testamentum*, Cornelius à Lapide, Erasmus, Salmeron. In 4 *Evangelia*, Barradius, Iansenius, Maldonatus, Arias Montanus, Aloysius Novarinus, Adam Contzen, Salmeron. In *Matthæum* Iohannes à Lovanio, Iohannes Ferus, Paulus Palatius Melo, Iansenius, Franciscus Lucas, Brugensis, Alphonsus, Avendanus, Claudius Guilliardus, Alloysius Novarinus, Tostatus. *Marcum* Iohannes Suarezius, Iohannes Serrius, Isidorus Clarus, Hieronymus Guadalopensis, Gasparus Melo, Stella, Toletus, Vitalianus Zuccolo. *Iohannem*, Ferus, Toletus, Serrius, Michael de Palatio, Ribera. In *Acta* Iohannes Gagnæus, Iohannes Lorinus, Salmeron, Ferus, Nicolaus Gorranus, Novarinus, Stapletonus. In *Epistolas Paulinas* Ambrosius Catharinus, Gagnæus, Benedictus Iustinianus, Gorranus. *Romanos*, à Soto, Sasbutus, Titelmannus, Sadoletus,

Toletus,

Toletus, Conzen, Pererius, Stapletonus. *Galatas*, Sasboutus. *Ephesios*, idem, Augustinus de Quiros. *Philippenses*, Sasboutus, Velasquezius. *Colossenses* Sasboutus, de Quiros. Ad *Timotheum* Claudius Espensæus, Iohannes à Lovanio, Sasboutus, Cosmus Magallianus, Ludovicus Soto. *Philemonem* Fevardentius. *Hebræos* Sasboutus, Ludovicus Tena, Ribera, Michaël de Palatio. In *catholicas Epistolas*, Gagnæus, Serrarius, Gorranus, Estius. *Iacobi* Didacus Daza, Fevardentius, Lorinus, de Quiros. *Petri* 1. Iohannes à Lovanio, Fevardentius. In 2. Sasboutus, Fevardentius, Lorinus. 1. *Iohannis*, Iohannes, à Lovanio, Iohannes Lorinus. 2. Lorinus. 3. Lorinus. *Iudæ* Sasboutus, Lorinus, Fevardentius, de Quiros. *Apocalypsin* Cælius Pannonius, Iohannes Gagnæus, Pererius, Ribera, Blasius Viegas, Alcazar, Gorranus, Melo &c. De singulis judicare, aut alios ab alijs characteristico discernere indice, temerarium fortè videatur; dum quod exactè lectum non est, accuratè intelligi non potest. Si verò intellectum non fuerit, quomodo judicium admittat? Observatum interim est, ex his Commentatoribus Pontificijs, alios *Scholasticam* sequi Methodum, & de sensu potiùs illato defendendo, quàm piè inferendo cogitare: Vnde prolixæ & planè Scholasticæ quorundam digressiones. Hoc censu habentur Cajetanus, Daza, Estius, Michaël de Palatio, Dominicus Soto. Alij ad *praxin* propiùs accedunt, & non contemnenda illius suggerunt subsidia, ut Ferus, Iansenius, Brugensis. Ille certè magnum ubique probat in praxeos studio Zelum, contra abusus etiam, qui paulatim in Ecclesiam irrepserunt. *Paulus* etiam *de Palatio*, Conimbricensis Theologus tantum fermenti Pontificij non habet. Alij *fontes* ipsos urgent, nugas Scholasticorum detestantur, dignum textu commentandi genus sequuntur. In hac classe excellunt Masius, Arias Montanus, & qui nuper accessit Simeon de Muis, Doctor Sorbonicus, cujus in Psalterium commentaria à nostratibus tum ob candidum & Theologicum dicendi genus, tum ob studium, textum ex fontibus deducendi, non negliguntur. Alij verò *Rhapsodi*, aliorum tantum, veterum præsertim compilant & contrahunt labores. Huc pertinent Gorranus, Cornelius à Lapide, Maldonatus, Mendoza, Pererius, Salmero, Tirinus, Toletus, Serrarius: nempe ut Cathedræ se accommodarent. Errores hinc inde satis masculè reprehendunt, veritatémque defendunt Ferus, Montanus, Espensæus, Guilliardus, ex quibus probatu fuerit promtum, pauca vel deprehendisse Reformatores, vel reprehendisse, quæ non ab ijs etiamnum sint observata, unde & Bellarminus ad Espensæum, & Ariam Montanum notat, *cautè* eos legendos esse.

Ex his omnibus observamus Cathedris Romanis, præ cæteris, destinatum Cornelium à Lapide, ejúsque Epitomatorem Tirinum, non quòd ille vel ingenio accedat Tostato, Abulensi, Thomæ, Lyrano, Cajetano, Estio, Sanchezio; vel eruditione & Linguarum apparatu Ariæ Montano, Vatablo, Muisio; vel judicio

judicio & Methodi ἀκρίβεια Emanueli Sa, aut Marianæ, quorum quidem breves, sed doctiores, ut plurimùm sunt observationes: verùm, quia sua populo ut placerent, conscripsit commentaria, ex *Discipulo de tempore*, *Cantipratensi*, *Legendis*, *Vitis Patrum*, collecta, & aliquo eloquentiæ mangonio fucata proposuit. Plus ergo impendisse videtur laboris, quàm *Sa* & *Mariana*; minùs ostendit judicij & ingenij. De *Drexelio* agemus, ubi ad Ecclesiasticam deventum fuerit Theologiam.

Magna autem in Exegetis Methodi observatur varietas. In genere & absolutè quadruplex interpretationis genus natum, *Grammaticum*, *Logicum*, *Oratorium* & *mixtum*. *Grammaticum*, verborum, phrasium, rituum, proverbiorum, quo literalis eruatur & illustretur sensus, constat explicatione. Hanc curam Philologiæ Sacræ, de qua supra, potissimùm relinquimus. Sed & *Scholiastæ* hoc secuti sunt genus scribendi; Ex *veteribus* Athanasius, Hieronymus, Theophylactus, & Oecumenius; ex *recentioribus*, Piscator, Drusius in utrumque Testamentum, Vatablus, Tremellius & Iunius, in Vetus; Beza & Camerarius in N. T. *Logicum* est, quo cohærentia & series tractationis monstratur; quæstiones, argumenta, & membra omnia articulatè resolvuntur, distincteque proponuntur. De hoc veteres non multùm laborârunt, recentiores verò in eo excellunt, præsertim *Analytici* Iunius, Piscator, Pflacherus, alij. *Oratorium*, Rhetorum more, fusiore Oratione quæstiones singulas pertractat & ad locos Communes refert, Theoricos & Practicos. Palma ex *Veteribus* debetur Basilio, Chrysostomo, Gregorio Nazianzeno, Augustino & alijs. Inter *recentiores* celeberrimi sunt, Lutherus, Bullingerus, Gualtherus, Iohannes VVolphius, Ludovicus Lavaterus, VVolphius, qui integras scripserunt Homilias. *Mixtum* denique est, cùm vel priora omnia miscentur, vel quædam ex ipsis conjunguntur. Ad hunc ordinem ex *veteribus* refertur Hieronymus, Chrysostomus; ex *recentioribus*, Bucerus, Calvinus, Musculus, Pareus, Rivetus, Coccejus. *Scholastici* magis sunt Martyr, Spanhemius, Crocius Iohannes. Atque hi authores eximiam omnes merentur laudem, eàmque eò majorem, quò ausi sunt fortiùs consuetudinis tyrannidem aggredi, & aliud, quàm per aliquot secula obtinuerat, scribendi genus, inferre. Habent enim posteriores hi nostri scriptores præ Antecessoribus laudem 1. *Certitudinis*; *illi* enim Vulgatum, ut plurimùm, adeòque Latinum Interpretem, quàm ipsos fontes maluerunt interpretari: Id quod profectò quandoque est τῶν σκοπῶν ἀμαρτάνειν. *Hi* fontes consuluerunt ipsos. *Illi* in humani Ecclesiæ judicij cynosuram omnia resolverunt: *Hi* solam ex sola Scriptura explicationem admiserunt. 2. *Perspicuitatis*: *illi* allegoromania laborantes, textum sæpe clarum & perspicuum densissimis involverunt tenebris. Quidlibet faciliùs elicuisses, quàm longè petitas & absurdas, quæ Scholæ sæpe placuerunt, παρερμηνείας. *Hi* verò vel facilia & obvia parallelismo illustrârunt, vel obscuris lucem aliunde attulerunt, utro-

Varietas Methodi.

bique πνευματικὰ πνευματικοῖς συγκρίνοντες. 3. *Pretij & sinceritatis*: *illi* cauponari solebant Verbum Dei, miscere varijs Philosophorum, Aristotelis, Averrois &c. placitis: *hi* verò ὡς λόγια τοῦ θεοῦ suos tractarunt textus. 4. *Ingenuitatis*: *illi* sensum Allegoricum, Anagogicum, Tropologicum magna temeritate, & summo Ecclesiæ detrimento intulerunt: *hi* verò sensum literalem ex Scripturis eruerunt, eruiúmque ad varios usus applicuerunt 5. *Decoris & honestatis*: *illi* fabulis nonnunquam & impijs moralisationibus nimium indulserunt: hi verò ὑποτύπωσιν ὑγιαινόντων λόγων religiosissimè servârunt. Et quanquam omnium Theologorum Reformatorum suprà memoratorum recordatio sit in benedictione, omnes etiam in Scripturæ Sacræ explicatione non minorem pietatem probârint, quàm eruditionem, non malè tamen existimo primas, *temporis* ratione, deferri Zuinglio, Luthero, Bibliandro, *soliditatis* Bullingero, Melanchthoni: *subtilis & exactæ tractationis* Calvino & Martyri: *usûs*, Gualthero, VVolfijs: *accurationis* Pareo, Riveto, *in genio/æ & artificiosæ* mixturæ Anglis. Illud insuper notandum, à Reformatoribus nostris non *Archetypos* tantùm, *Schematismos*, *Ideas*, *Methodos* &c. concionum fuisse exspectandas; sed integra concionum corpora, Homilias formatas. Adeò enim paulatim fontes illi per Philistæos erant impudenter obthurati, ut nonnisi cum conatu aliquo potuerint vel aperiri, vel ad usum revocari Obviæ enim sunt Theologorum Practicorum querelæ, de studijs juventutis malè, exemplo nempe receptæ Methodi, collocatis, de Theologia Practica neglecta. Monebant, urgebant proinde, etiam optimi quique, Reformatores, ut vel sua communicarent μελετήματα privatim, vel publicæ ea exponerent luci. Nova igitur facies erat inducenda, novi formandi concionatores, quod ut fieret, non digitus tantùm debebat intendi, sed & exemplo præiri, quo magnam profectò eo tempore Theologi sibi conciliarunt gratiam. In Bibliotheca nostra Tigurina exempla collegimus magnorum Theologorum, Germanorum, Anglorum, &c. qui nec sumtibus nec laboribus, ut ejusmodi obtinerent subsidia, pepercerunt. Id quod contra eos monendum duxi, qui ab infelicitate illorum temporum remotiores, non satis æstimare videntur tantorum laborum pretium, Nimia prolixitate meditandi materiam alijs ereptam, præter necessitatem, conquerentes. Quasi jussissent præclari illi Theologi verbotim omnia exscribere, & non posteritati potiùs probare, quanta cum difficultate illi primas superare salebras, glaciémque frangere coacti fuissent! Testimonia potius sunt exantlatorum feliciter laborum, & eorum, quos alij non fuerunt ausi aggredi, conatuum, quàm materia vel invidiæ, vel ingratitudinis, vel otiosorum pulvilli.

Cæterùm, quid post tot sanctas lucubrationes, & absolutissima in S. Scripturam commentaria, nobis etiam videatur superesse, & qua scribendi Methodo, nobis quoque nostra, in S. Pandectas demonstranda religio atque fides, quibus

bus illud officij ratione incumbit, commemorare hoc loco nihil attinet. Extat judicium nostrum tum in disputatione nostra publica de Theologia *Exegetica*, tum aliorum de conatibus illis suffragium, in *Bibliotheca Tigurina*, ubi hujus tractationis ferè propria est sedes.

IV. Tertium Commentariorum discrimen ex diversitate *Religionis* oritur. Et quanquam hoc variè posset institui, compendio tamen acturi, ad duas eos revocamus classes. Cùm enim Scripturæ Principium soli admittant *Iudæi* & *Christiani*, & illi quidem Vetus tantùm, hi verò utrumque Testamentum, ab utrisque etiam satis hæc studia fuerunt exculta. Et *Iudæos* quidem quod attinet, postquam & ipsi diversis studijs scindi cœpissent, alij, *Pharisæi*, *Deuterotæ*, sive *Traditionarij*, Traditiones Veterum, alij *Scripturarij* (*Samaritani*, ex parte, utpote qui Pentateuchum tantùm admiserunt, *Sadducæi* ex toto: totum enim Veteris Testamenti textum recipiunt, non, ut quidam volunt, solum Pentateuchum) Scripturam tantùm admisissent, commentarijs etiam paulatim inclarescere voluerunt. *Pharisæi* sive Traditionarii, serius ad hæc accesserunt studia, in suo ultra mille annos Talmude occupati. Quodecimo seculo *Iarchius*, *Aben Esra*, *Kimchius* iam prodierunt, quos deinceps magno numero sunt sequuti, ad nostra usque tempora, plurimi, qui vel *universalia* in totum scripserunt textum, commentaria, vel singulares libros. Utrorumque Catalogum habet *Bibliotheca* nostra *Orientalis*. *Iudæis* Iarchius, quia succinctus est & Talmudicus, maximè placet. Christianorum usibus vel *Abarbinel*, tum ob Methodi perspicuitatem, tum etiam materiæ selectum accommodatissimus est, vel *R. Schelomo ben Malec* in suo *Miclol Iofi*, cujus in exponendo sensu literali non est contemnenda industria, styli insuper facilitate commendata: *Kimchius* fons est cæterorum, qui Grammaticum eruunt sensum, unde negligi non debet. *Aben Esra* profundior, modò Philosophum agit, Physicum, Mathematicum &c. modò Theologum. Alij *mixti*, jam Talmudica sua proponunt somnia, mox sensum literalem juvant; de quibus consuli potest & *Bibliotheca Orient.* & *Primit. Heidelb.* *Karraitæ* eodem etiam seculo duodecimo animum ad commentandum applicuerunt, teste authore libri *Iuchasin*. Successerunt postea alii, qui tamen hactenus à nostris rariùs potuerunt obtineri. Quicquid verò huc usque eruere de *Karraitarum* scriptis potuimus, placuit illud commemorare, tum in *Primit. Heidelb.* pag. 23. 24. tum in Biblioth. Orient. p. 14 97. *Anan* & *Benjamin*, teste Esra, hic agmen ducunt. Sed & idem Esra varias à fidei socijs in Comentariis calcatas ostendit vias 1. *Longam*, ut vocat, & *latam*, Iudæorum inter Ismaelitas viventium. 2. *Rudem* & *simplicem* Karræorum. 3. Ἀλληγορεμαστῶν. 4. *Rhapsodicam* Græcorum & Romanorum, qui Veterum *Deraschim* colligunt. 5. *Mediam*, quæ in vocum primo, postea & rerum extat examine. Cæterùm, quem ex his Commentariis Christiani haurire possint usum, suo loco diximus, quamvis ne monere quidem sit opus. *Vatablus*, *Iunius*, *Mercerus*, *Drusius*, suo satis docuerunt exemplo,

Ratione religionis.

non sine fructu in Theologia Exegetica Judæorum sollicitari industriam. De *Samaritanorum* Commentariis hactenus ex illorum tantùm Translationibus judicare licuit & Historijs quibusdam. De *christianis* primæ, mediæ, ultimæ ætatis Commentatoribus jam supra egimus.

Ratione Regionis

V. *Regionis* sive *climatum* superest respectus, quem Veteres libenter observarunt. *Theodoretus* nobis ostendit τὰ νότια καὶ βόρεια ποιμαίνοντας αἰδίμους τῆς ἐσπερίας διδασκάλους πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα. Atque, sic alij Orientales erant, alij Occidentales. Inter *Orientales* referimus. 1. *Græcos*, qui

Orientales.

hæc felicissimè tractarunt studia, *chrysostomus* præsertim, non facundià minus, quàm perspicuitate celebris; adeòque magno semper in Ecclesia Latina & Græca loco habitus; *Athanasius*, *Basilius* &c. quorum satis & nomina, & opera sunt nota. 2. *Syros*, qui & ipsi plures dederunt in S. Scripturam explicationes, quàm vulgo innotuit. Sunt qui universum contextum Commentarijs illustrarunt, ut *Ephremus* Syrus, (etsi videatur quosdam libros excipere *Ebed Jesu* pag. 45.) *Iacobus Nisibenæ*, Persarum Civitatis Episcopus. Habetur & Syrus *Scholiastes*, qui succinctas in utrumque Testamentum scripsit notas; & *Catena* in quatuor Evangelia; *Dionysius* in Epistolas Canonicas, Acta Apostolorum & Apocalypsin; *Soadedus*, in loca S. Scripturæ difficiliora; Jacobus Episcopus Edessenus in Hexaëmeron: de quibus in Bibliothec. Oriental. Præterea *Narsao* Commentaria tribuuntur in Genesin, Exodum, Leviticum, Numeros, Iosuam judices, Ecclesiasten, Iesajam, Δωδεκαπρόφητον, Ieremiam, Ezechielem, Danielem. *Abrahamo de Beth-Raban* in Iosuam, judices, Reges, Ecclesiasticum, Iesajam, Δωδεκαπρόφητον, Danielem, Canticum Canticorum; *Iohanni* de *Beth Raban* in Exodum, Leviticum, Numeros, Iobum, Ieremiam, Ezechielem, Proverbia, Quæstiones in Vetus & Novum Testamentum. *Mor-Aba*, Magno, in Genesin, Psalmos, Proverbia, utramque ad Corinthios, & tres sequentes, ad Hebræos. *Discipulis* ejus in Danielem. *Chanano Chadiboja* in Genesin, Iobum, Psalmòs, Proverbia, Ecclesiasten, Canticum Canticorum, Δωδεκαπρόφητον, in Marcum, Epistolas Pauli. *Hibæ* in Proverbia. *Paulo Nisibensi*, in Sacram Scripturam. *Babai magno* expositio in omnes Figuratas Scripturæ locutiones. Inter mille nongentos libros *Josepho Videxu* assignantur Expositio visionis Ezechielis. *Ieschua-Iabbo* in Davidem. *Michaeli* Quæstiones de figurata elocutione Scripturæ, tribus comprehensæ Tomis. *Theodoro Episcopo* Maru, Comment. in Davidem. *Gabrieli*, ejus fratri, documenta & elucidationes variarum rerum, quæ sunt trecenta circiter capita (vel sectiones, צחחא Syriac. Vid. *Thes. Philol.* pag. 221. & *Centur. Heidelb.* pag. 198) juxta Computum eruditorum. *Eliæ Metorpolitæ* Maru Thargumim, sive Paraphrases; doctrinæ item lectionum totius Evangelij; in Genesin, Proverbia, Davidem, Ecclesiasten, Canticum Canticorum, Ecclesiasticum, Iesajam, Δωδεκαπρόφητον

σημειώσεων. in Epiſtolas Pauli. *Gabriel Aria* Commentarius in Scripturam, ſed non totam. *Ioſue Bar Nun*, quæſtiones in totam Scripturam, duobus tomis. *Elisæo*, Interpreti, Comment. in Iobum, ad Corinthios, & tres ſequentes. *Bar chad beſ.babo*, in Marcum & Davidem; *Mubea* Doctori in libros Regum: *Cyro*, Thargumim ſeu Paraphraſes & Explicationes. *Sergio* in Ieremiam, Ezechielem, Danielem. *Maro*, Perſæ, Comment. in Danielem. *Danieli Tobonitæ* Interpretationes, Solutiones Quæſtionum Sacræ Scripturæ. *Abubus* Catarita Commentarijs illuſtravit totum Novum Teſtamentum, Legem, Prophetas. *Denchæ* Pſalmos; *Ieſchudad* Novum Teſtamentum: *Dod Ieſchu*, Danielem, Libros Regum. & Eccleſiaſticum tribus Tomis: *Cyriacus*, Paulum Apoſtolum; *Nathanael* Pſalmos: *Hanan.Ieſchu*, Hirtenſis Epiſcopus, ſcripſit quæſtiones in Scripturas. *Emanuel, Doctor*, Hexaemeron, carmine. *Ebed Ieſchu*, librum Expoſitionis ſive Commentariorum Veteris & Novi Teſtamenti. Ex quibus omnibus *Ephremi* Syri, non in Syriaca tantùm, ſed & alijs Eccleſijs celeberrimum fuit nomen. Iam in primitiva Eccleſia cum diſcipulis ſuis, æſtimatus eſt ὑπερέχων ἄλλων. Syri eum καθ' ἐξοχὴν *Prophetam* appellant, ut Eliſæum *Interpretem*, Michæam *Doctorem*, Mor-Aba *Magnum*. Noſtrum eſt optare potiùs, quàm ſperare tempus, quo ex αὐτοψίᾳ judicium de eo facere liceat. Sed de Patribus Eccleſiæ Syriacæ poſtea agemus.

De *Æthiopibus* conſtat, illos Græcorum ſcriptis uti translatis, quàm novis vacare maluiſſe, qua de re conſuli poteſt *Biblioth.* [a] noſtra *Orientalis*: Extat typis vulgatus ſermo *Chryſoſtomi* Æthiopicus de nativitate Chriſti, nuper, cum verſione Latina, editus. *Arabum* etiam ſcripta exegetica *vel* ſunt domi nata, Eliæ III. Patriarchæ Antiocheni conciones feſtales, Schahidus &c. vel translata, prout Chryſoſtomi & Baſilii opera apud eos extare [b] ibidem indicavimus. Ex Eliæ Oratione natali patet, eos de ſtyli potius elegantia, quàm rerum copia laboraſſe. Conglomerant ubique ſynonyma, quod tamen propterea vitio ipſis non eſt vertendum, quia Muhammedanis hac ratione argumentum, quod ad defendendam impietatem ſuam, ex ſtyli Alcoranici floribus mutuant, debebat eripi, & ita delicatæ Muſelmannorum aures permulcendæ.

Sed & *Ægyptiacas* vetuſtiſsimas Eccleſias Scripturam Sacram Lingua vernacula & translatam legiſſe & explicatam, docent Commentaria in univerſum contextum ſacrum Ægyptiaca, quæ in Bibliotheca extant Vaticana, & in Madraſe Cayri ubi multa MMſſ. millia aſſervari [c] dicuntur.

De reliquis Orientis Eccleſiis *Georgianis*, *Armenis*, *Perſis*, *Indis*, *Sinenſibus* &c. nihil hactenus vidimus, quod quidem ad præſentem pertineat tractationem. Magnatum hic expectanda eſt cura, quæ quod in Arabicis jam & Syriacis, abun-

[a] C.6. [b] Ib.pag.63. [c] Ib.pag.313.317.

abunde est præstitum, de cæteris etiam prospiciat, quod quanto est difficilius, tantò majoris gloriæ ostendit campum.

Occidentales.

In *Occidentalibus* Ecclesiis initium fecerunt *Latinæ*, cui, quid debeamus, *Augustino* præsertim, *Ambrosio*, *Hieronymo* &c. supra indicavimus. Illud notandum est, Commentarios Latinorum veterum plerosque, fidei quàm textus originalis majorem observare Analogiam: illam enim pauci admodum, ut debuissent religiosè fuerunt secuti. Postea, cúm Latina Lingua vernacula quidem esse desiisset, authoritate tamen Pontificis & Ecclesiæ Romanæ in peragendis sacris adhibita fuisset, Latinæ sive Romanæ Ecclesiæ doctores suos etiam illa Lingua dederunt Commentarios. *Germani* ante Reformationem pauca scripta exegetica dederunt. *Theologorum Viennensium* conciones Passionales Germanicæ MSS. & Tauleri Sermones in usum publicum descripti, hinc inde in cœnobiis, & Monasteriis asservabantur. Post Reformationem verò universa Ecclesia Europæa commentandi labores cum conatu & successu aggressa est:

Et plerique quidem propterea Latinam etiam retinuerunt Linguam, quòd, inter doctos recepta, medium illa esset, quo fieret, ut omnibus per orbem Linguæ illius peritis innotesceret, quidquid omnibus etiam erat scriptum & conceptum. *Germanicæ* Ecclesiæ, etsi paulò serius ad Christianismum admissæ, glaciem fregerunt ut Reformationis, ita piæ & solidæ in S. Scripturam meditationis. *Erasmus Roterodamus* docta sua paraphrasi mox & Germaniam eruditam sibi devinxit, & alios vel ad translationem scripti Latini, vel idem studium provocavit. Secuta enim postea Reformatio hoc ante omnia egit, ut suaderet, Dei voluntatem revelatam solùm S. Sc. Canonicæ libris contineri; ad eam ergo ceu normam recurrendum, quoties curvas suas hypotheses mortalis obtruderet. Quo obtento, perspicuis Commentariis, & explicationibus familiaris illa debuit reddi. A duabus hoc potissimum Ecclesiijs & Scholis expectandum tum erat, *Tigurina* & *VVittebergensi*. *Zuinglius* in hoc genere studiorum felicissimus, sed aliis impeditus magis necessariis occupationibus, lampadem successoribus reliquit & Collegis, Pellicano, Bibliandro, Bullingero, Gualthero, qui, quid in hac palæstra præstiterint, in *schola* nostra *Carolina*, ejúsque de Tigurinorum *Bibliotheca*, appendice, ostendimus. In *VVittebergensi* Academia rem propemodum novam fuit auspicatus *Philippus Melanchthon*, qui, impulsore Luthero, postquam Erasmi paraphrasis prodiisset, ad hoc scribendi genus se accinxit, ut ostenderet, non literam tantùm, sed & Spiritum, id est, verum sensum, quod in Erasmo illi desiderare videbantur, investigandum. Primus hic labor ita placuit Luthero, ut omnibus eum Scholasticis prætulerit. Memorabilia sunt verba ejus, annotationibus *Melanch.* An. Ch. 1523. Argentorati impressis, præfixa: Ego, inquit, *quod impii Thomistæ suo Thomæ mendaciter arrogant, scilicet, neminem scripsisse melius in S. Paulum, tibi verè tribuo, &c.*

Ego

Ego scio, quo spiritu & judicio sic de te pronuncio. Mox *Dico, Hieronymi & Origenis Commentaria esse meras nugas & ineptias, si tuis annotationibus comparentur.* Eandem deinceps operam aliæ etiam suf epe-runt Ecclesiæ, & Academiæ in Germania, Belgio, Hungaria, Polonia, ita tamen ut ferè semper unus & alter fuerit, quem denique alii suum fecêre, translatione. Ex *Heidelbergensi* Academia Triumviri, *Tossanus, Pareus & Scultetus*, sunt quorum scripta Exegetica & Practica magno cum Ecclesia fructu omnium eruditorum manibus etiam num teruntur. Gallia ut plurimum in suo acquievit *Calvino, Farello, Vireto.* Alii tamen, sive vernacula, Lingua sive Latina editis Commentariis, sermonibus &c. subinde erant succenturiati. Nostra ætate & styli perspicuitas, & rerum varietas maximè commendavit *Molinæum*, communem Galliæ præceptorem. Quid Angliæ Respublica Christiana hoc debeat nomine, fusè jam in Bibliotheca Anglicana ostensum est. Illud Helvetijs vitio nemo vertet, si & suis Ecclesijs, hujus, post Reformationem, studij, primitias vindicent. Id quibus initijs & gradibus successerit, breviter indicabimus. Quam primùm Zuinglio nostro spes per amicos obtinendi apud Tigurinos Plebanatûs est facta, ipse quoque campum sibi in tam antiqua & celebri Ecclesia in explicatione Scripturæ solida & mascula patere ratus, ijsdem statim constare voluit, non se, more vel seculi, vel Antecessorum, obscuros & insulsos exscriptu-rum Hömeliarios, saltuatim pro arbitrio ea, quæ vix cohærent, decerpturum, quæ consuetudine essent introducta, identidem inculcaturum, sed veterum, *Chrysostomi, Augustini*, aliorùmque exemplo, ipsum ab ovo Matthæum ordine explicaturum, adeòque Theologiæ Ecclesiasticæ nitorem suum restituturum. Id quod, ad luculentam Curæ spartam Zuinglius admissus, magno cum applausu præstitit. Erant enim, ex primarijs civibus, qui initio statim concionum in *Matthæum* observârunt, aliter Psittacos loqui, aliter homines. Aliter conducta Postillarum, Moralisationum, Legendarum mancipia, aliter virum δυνατὸν ἐν γραφαῖς. Initio autem, restitutæ hujus Theologiæ Ecclesiasticæ feliciter facto, illud Zuinglius impetravit, ut & magnum excitaret scrutandæ Scripturæ Sacræ apud plebem ipsam desiderium, & luculentum, inter Scripturam & receptos longo usu errores monstraret discrimen. Tantò verò magis hæc Zuinglij placuit Methodus, quantò ille & majus robur adhibuit in Orationis emphasi, & gravius pondus in selectu materiarum. Præter illa verò, quæ coram Plebe, ratione officij Ecclesiastici, dicenda ei erant, non usque adeò multa; talia tamen, quibus magnam sui apud exteros excitavit admirationem, & quibus in veritatis agnitione magni viri multum detulerunt; scripsit Zuinglius Commentaria, ne ab ipsius Scripturæ lectione, quam revocatam ille potissimùm & commendatam volebat, plebem avocaret. Authoritate interim sua effecit, ut Scholæ Theologicæ Tiguri institutæ in Scripturæ potiùs

potiùs explicatione, quàm Locorum Communium tractatione occuparentur. Unde etiam factum postea, ut *Bibliander*, *Pellicanus* &c. ad Scripturæ potissimùm Professionem vocarentur, quam certè tanto cum successu exornarunt Provinciam, ut primi illi fuerint, qui universum contextum V. T. perspicuis illustrarunt Commentarijs. Prævivit *Bibliander*, communis Theologiæ Exegeticæ parens, vir felicissimi ingenij & diffusæ eruditionis, sequutus *Pellicanus*: Exemplo eorum, aliorúmque hortatu, alij deinceps, tum Ecclesiastica tum Scholastica Methodo cœptam telam continuarunt. *Homilias*, *Archetypos*, *Commentaria* vel in plerosque, vel præcipuos alterutrius Testamenti libros scripserunt; *Bullingerus* præsertim, cujus Decades magno ubique cum fructu & applausu exceptæ, Scholis non minùs quàm Ecclesijs poterant servire, *Gualtherus*, *Wolphius Johannes & Henricus*, *Lavaterus Ludovicus*, *Simlerus*, &, qui accuratissimus atque judiciosissimus semper est habitus, *Petrus Martyr*. Qui quidem omnes ab exteris etiam Theologis in hoc studiorum genere cum maximis Primitivæ Ecclesiæ collati sunt Scriptoribus. Horum laboribus cæteri per Germaniam, Angliam, Galliam, &c. vel adjuti vel excitati, animum etiam magno fervore ad hæc studia applicuerunt, usque adeò, ut vel mediæ annorum Centuriæ spatio, tum in universa Biblia, tum in certos ejus libros plura prodierint plenissima & absolutissima Commentaria, quàm multis antea retro seculis.

Liber II.

Liber II. Πατρολογία

Sive

DE THEOLOGIA PATRISTICA.

CAPUT. I.

DE ANTIQUITATE ET GRADIBUS hujus ſtudii.

1. Qui de Patribus, adeóque Theologia Eccleſiaſtico-Hiſtorica ſcribunt, varia incedere poſſunt Methodo: Nobis *mixta* maximè placet, id eſt *Critico-Hiſtorica.* 2. Unde Patrum nomenclatura. 3. Magna ſemper veneratio eorum fuit apud veteres: Et eſſe debet, ſed reſtricta. Criſis veterum, Hieronymi præſertim, de ſtylo Patrum. 4. Studium Antiquitatis quo fuerit habitum loco, tempore *Canoniſtarum* & *Scholaſticorum* abuſus. 5. Quid per Reformationem ei acceſſerit. 6. Quantum Reformati Patribus tribuant.

I. DE Scriptoribus Eccleſiaſticis ſcripturis meritò dubia eſſe debet optio; adeò multa ſunt, in quibus induſtria humana poteſt exerceri. Qui de *ætate* illorum accuratè ſcribunt, præclarè merentur, dum ea ex tenebris eruunt, quæ diu ſatis latuerunt. Quàm enim etiam hodie de quorundam ætate diverſa Authorum ſint judicia, nemini, niſi in Antiquitate hoſpiti, obſcurum eſſe poteſt. Etiam illi ſæpe authores, qui quotidianis teruntur manibus, volutántque per ora virûm, ſuæ nondum potuerunt ætati reſtitui, aut ſeculo. De *Stobæo*, authore non abjecto, [a] eóque Chriſtiano, quàm vel nihil, vel incertum [b] eſt, quod hactenus vidimus. *Theophylacti* quàm eſt tritum nomen? Sed quàm obſcura ejus apud authores ætas? Majorem verò meretur laudem, qui diſperſa hinc inde veterum ſcripta colligit, in ordinem redigit, ve-

[a] Quod vel ex Photii Bibliotheca colligitur [b] vid in Stob, Præfat. Geſner,

rum à falso, genuinum à suppositio distinguit; adeóque Ecclesiis Christianis lectionem veterum non utilem tantùm, sed & compendiosam reddit. Quando verò hoc ad authoritatem, illud ad scientiam magis pertinet, quàm consilium Bibliothecæ instruendæ, & de illis & istis partim alibi actum à nobis est, partim agetur inferius; aliam, eámque fortè non ingratam calcarent illi viam, qui, quorum cura & industria, Editiones, quas habemus Patrum & Scriptorum Ecclesiasticorum, vel prodierint, vel lumen explicationis acceperint, exponerent. Hac enim ratione id spero daturos, quod neglectum hactenus fuit, & quod multiplici se commendat usu, tum in colligenda, tum in judicanda re libraria. Nobis proinde visum est eam ipsam observare semitam, Historica tamen ὑποτυπώσει, qua occasione, quibus subsidiis, & progressibus hoc etiam studium Scholas & Ecclesias occupârit, præmissa.

II. Qui *Patrum* nomine intelligantur, alibi [a] monuimus. Merentur autem nomen illud. 1. Ratione *temporis*. Patrum enim nomine illos appellamus, qui viros Apostolicos proximè exceperunt. 2. *Meritorum*: Præclara eorum in Ecclesiam ex Iudæis & Gentibus colligendam, & verè paterna fuére merita. 3 *Tractationis*. Vniversalis quasi eorum est tractatio, quæ per totum se diffundit eruditionis Theologicæ campum. 4. *Authoritatis*, magna illorum authoritas est, apud eos etiam, qui non semper iis favent.

III. Fuit autem jam olim in Patres magna, restricta tamen *reverentia*. *Cyprianus* Tertullianum suum appellare solebat Magistrum. Non ἁπλῶς, sed κατά τι. *Hieronymus*, de Scriptoribus Ecclesiasticis, integrum composuit tractatum, in quo unumquemque χαρακτηρίζει, ex Græcis *Theodoretus*, Eutychianam confutaturus hæresin, authoritatem Patrum, secundùm climata distinctorum, non negligit. Quin & *Critica* olim, in scripta Patrum, non fuit ignota. Vna quæque Ecclesia suos ferè scriptores peculiari nota insignivit. Ex Latinis audiatur *Hieronymus* ad Paulinum: Tertullianus *creber est in sententiis: sed difficilis in loquendo.* Beatus Cyprianus *instar fontis purissimi, dulcis incedit & placidus: & cùm totus sit in exercitatione virtutum, occupatus persecutionum angustiis, de Scripturis divinis nequaquam disseruit. Inclyto* Victorinus *martyrio coronatus: quod intelligit eloqui non potest.* Lactantius, *quasi quidam fluvius eloquentiæ Tullianæ, utinam tam nostra confirmare potuisset!* Arnobius *inæqualis & & nimius absque operis sui partitione confusus. Sanctus* Hilarius *gallicano cothurno attollitur: & cùm Græciæ floribus adornetur, longis interdum*

[a] Analect. P. 1. pag. 317.

dum periodis involvitur: & à lectione ſimpliciorum fratrum procul eſt. Taceo de cæteris, vel defunctis, vel etiam adhuc viventibus: ſuper quibus in utramque partem poſt nos alii judicabunt. In Eccleſia *Syriaca* Ephrem *Prophetæ* nomen obtinuit, alii aliud, ut ex iis, quæ ſuo loco ſequentur, patebit. De *Græcis* Critica *Photii* aperta ſatis eſt & plana. Et revera, quia multum intereſt, in promtu habere ſingularia, veterum cumprimis, de uno quoque ſi non *judicia, indicia* ſaltem, ut quo quisque ſeculo maximè vel floruerit, vel valuerit, conſtet, non malè de re literaria mereretur, quisquis breviter ea & ſuccinctè colligeret, Lectorique ad oculum demonſtraret. Nos, ne quid omiſiſſe videamur, hujus inſtituti Ideam exhibebimus, eamque ordine Alphabetico. *Ambroſius* magni ſemper fuit nominis, celebratus proinde Baſilio, Hieronymo, Auguſtino, Paulino, Severo, Proſpero, Caſsiano, Theodoreto. Pontificiis Bellarmino, Baronio, Theophilo Raymundo Compendioſiſsimè de eo *Eraſmus*: Inter priſcos, *inquit*, Eccleſiæ doctores Latinos, vix alium arbitror eſſe digniorem, cujus extent integræ lucubrationes, quàm D. Ambroſium. Sint enim ſuæ dotes cuique: at quem mihi dabis, qui pari ſynceritate tractet ſacras literas, qui cautius vitârit ſuſpecta dogmata, qui ſic ubique gerat Chriſtianum Epiſcopum, qui ſic ſpiret paterna viſcera, qui ſummam Præſulis authoritatem cum ſumma manſuetudine? Vbique ſentias illum hoc affici quod loquitur. Et adeſt dictioni *modeſta quædam ac pia jucunditas, grataque civilitas.* Eſt quem non omnino ſine cauſa *doctorem mellifluum* vocant. At hic juxta nomen ſuum verè cœleſti manat *Ambroſia*, dignus qui ſit, quod dicitur Ambroſius, hoc eſt immortalis, non ſolùm apud Chriſtum, verùm etiam apud homines. *A nemine non honorificè citatur, etiam ab hæreticis: tanta erat Authoritas viro*, quæ vix aliis à rogo contigit. Hieronymus tamen in Catalogo ſcriptorum, *nec laudat eum, nec vituperat*: Ne in alterutram, inquit, partem, aut adulatio in me reprehendatur, aut veritas? Ac ne lucubrationes quidem illius recenſet, quod tamen in aliis ſolet. Ex quo divinare licet, *Hieronymo quædam in Ambroſii libris diſplicuiſſe*, quæ ob ſingularem hominis authoritatem ſupprimere maluerit, quàm evulgare. Nec ea res quicquam officit gloriæ ſacri Doctoris. Nam & Hieronymus erat homo, & nihil eſt humanum ex omni parte beatum, nec eadem placent omnibus. Illud confitendum, at non improbandum, *quod pleraque, quæ ſcripſit Ambroſius, hauſit è Græcorum Commentariis, præſertim Origenis, ſed ita, ut, quod ſanum eſſet, excerperet, quod à ſynceritate doctrinæ Catholicæ alienum aut contentioſum, diſſimularet,*

laret, nec errorem proferens, nec authorem prodens, quorum alterum non erat totum, alterum invidiosum. Quod in illo omprobat etiam divus *Hieronymus*, *Epistola* ad Pammachium & Oceanum. *Nuper*, inquiens, *sanctus Ambrosius sic Hexaëmeron illius compilavit, ut magis Hippolyti sententias, Basiliique sequeretur.* Rursus ad Pammachium & Marcellam: *Habuit*, inquit, *Ambrosium, cujus penè omnes libri Origenis sermonibus pleni sunt.* Nec Ciceroni quisquam vitio vertit, quod in Philosophicis argumentis Græcos sequeretur, non ut interpres, sed ut imitator. Nec erat corniculæ furtum, quod Græcorum nomina, quæ plæraque tum apud Latinos magna laborabant dogmatum improbatorum invidia, pressit, sed cauti pastoris omnem offendiculi dissidiique materiam excludentis. Porrò dicendi *character, nec flaccidus est, nec humilis, quo nomine taxare videtur libellos de Spiritu sancto Hieronymus, excusante Augustino, quod rem licèt grandem, tamen subtilem docenti non laudanti conveniret oratio demissior*: sed habet interim suos aculeos, ubi res postulat, propius tamen accedens ad *argutam jucunditatem*, quàm ad δεινωσιν illam, & affectus penè tragicos, in quos interdum exardescit Hieronymus & Hilarius. Ac plerunque totus ferè *sermo ex variis sententiarum generibus velut ex tessellis contextus est, quo dicendi genere supra modum delectatus videtur Seneca.* Hoc non minus creber est Ambrosius, sed tamen mollior, & frustrà reclamante Fabio, qui vult, orationem esse veluti luminibus distinctam, non velut emblematibus compactam: frequenter & divisionem, & argumentum & transitum, & conclusionem sive clausulam argumentationis per sententiam efferat. Interdum totus apparatus collectionis, hoc est propositio, assumtio, ratio, confirmatio, expolitio, meris constat sententiis. Passim acciduntur epiphonemata, vixque alius crebrius aut frequentius utitur sententiarum genere, quas appellant νοήματα, in quibus latet aliquid arguti sensus, quod quum non exprimatur, intelligitur, ob hoc ipsum gratius, quia dictum obscurius. Porrò densitatis satietatem ac tædium excludit varietas, tum felix, ut naturæ rem esse dicas, non affectionis, quod hoc dicendi genus à puero imbiberat. Nonnunquam eandem sententiam aliter atque aliter variatam repetens, velut infigit animis, quod elabi non vult. Interim plurimùm addit jucunditatis, illa paucis verbis modulata brevitas. Nusquam enim sermo longis ambagibus vix tandem absolvens periodum, obscuritate molestus est, quod in Augustini scriptis offendit Hieronymum, sed commatibus, & colis, concentu nonnunquam, *numero plarunque jucundus, tinnulus & compositus* incedit.

incedit. Ei quædam admixta esse spuria & suppositiua, ne Pontifici) [a] quidem negant. *Amphilochii*, Iconiensis Episcopi meminerunt Hieronymus, Gregorius Nazianzenus, cujus fuit σύγχρονος Theodoretus, Sozomenus, Photius, Nicephorus; celebris ob tractatum de Sp. S. *Apollinaris* Laodiceni Athanasius, Hieronymus, Ruffinus, Vincentius Lirinensis. *Arnobium Afer* eloquentiæ clarum præceptorem. Lactantii discipulum vocat Erasmus. *Athanasii* præclara in Ecclesiam fuerunt merita, ut ex oratione patet Gregorii Nazianzeni in ejus laudem habita. Basilio, Ruffino, Hieronymo, Photio &c. *Extant etiamnum* (inquit Erasmus) *hodie apud Græcos Athanasii permulta opera, ut de Trinitate, atque unica Trinitatis substantia, de fidei beatitudine, adversus Arrianos, de virginitate, symbolum illud notissimum. Opusculum in Psalmos ab Angelo Politiano versum, & à Capnione (ut fertur) locupletatum. Commentarii in Epistolas Pauli à Christophoro Porsena Latini facti. Opus præterea* elegantissimum adversus gentes ac hæreticos *Latina Lingua ab Omnibono Leoniceno donatum. Enumerentur & alia, ut Commentarii in Ecclesiasten, Opus de Spiritu Sancto. Quæ omnia utinam & haberentur, & à* nostris Occanistarum & Scotistarum loco legerentur. Stylo usus est candido ac simplici, id est dilucido & aperto. Fuit autem in disputando cumprimis argutus & acer, id quod maximè ejus adversus Arrium & Arrianos volumina testantur. De eo si quis plura scire cupit, adeat *Eusebii Cæsariensis* Ecclesiasticæ Historiæ librum decimum. Nam quæ de eo à quibusdam præterea traduntur, inconstantiora sunt, quàm ut pro veris adduci debeant. *Augustino* ut ingenii acumen, facundissimi oris flumen non potest abjudicari: ita certum est, magna eum delectatum varietate, de qua nemo feliciùs poterat judicare, quàm Erasmus, qui eo propugnando multum desudavit. Ita autem ille *censurâ in duos libros*, alterum de nominibus Ecclesiæ Catholicæ, alterum de moribus Manichæorum, duos de Genesi contra Manichæos: *Augustinus mox ut nomen dederat Imperatori, Christo, quo commilitonibus suis certissimam fidem faceret, se bona fide à Manichæis transfugisse, sub quorum signis novem annis militaverat, prodit illorum mysteria. Idque facit admirabili sermonis elegantia, qua utinam illi licuisset in cæteris uti lucubrationibus. Hoc sanè opere declaravit, si quid offendit eruditos in ipsius dictione, non fuisse inscitiæ, sed charitatis, qua stylum demisit ad imperitorum intelligentiam.* Et in Epistolas:

[a] Labbæus Dissert. T. I. pag. 47.

Illud ausim affirmare, non alio in opere magis elucere sanctissimi viri pietatem, charitatem, mansuetudinem, humanitatem, civilitatem, studium gregis, amorem concordiæ, & Zelum domus Dei &c. In nonnullis Epistolis agnoscere licebit & illud forense dicendi genus, quod Græci δικανικὸν appellant, præcipuè, quum agit adversus Donati factionem, nec deest argumentorum subtilitati, quæ illi peculiaris est, δύναμις. Verùm sive docet, sive corripit, sive pugnat cum deploratis hostibus, nunquam tamen non sentias Christianæ charitatis nativam dulcedinem. Ad Tomum sextum, quo continentur τὰ πολεμικὰ contra Iudæos, Manichæos &c. *Divus Augustinus cùm nusquam non sit multis suspiciendus nominibus,* haud alibi tamen magis eluxit, quantum valuerit acumine ingenii, subtilitate judicii, vehementia copiàque disserendi, quàm in his libris, in quibus pro tranquillitate domus Dei, quam unicè diligebat, pugnat adversus hæreses &c. *Basilium Cæsariensem* placuisse veteribus, tum ex eo manifestum est, quòd *Rufinus* jam quædam suo tempore tanstulerit, & Gregorius Nazianzenus ita ei inter alia parentaverit: *Sacra volumina nemo, nec eloquentius, nec verius aut uberius enarravit, Sed id quod ait Salomon, id ei probè evenit: Det* mihi Deus ex animi sententia loqui, & quæ dico, dignè cogitare. *Nam scitè quæ novit expressit: quæ verò exprimebat, rectè sensit: & par sibi ipsi apparens nullum doctrinæ Theologicæ locum sive ad mores, seu ad Dei contemplanda mysteria facientem reliquit. Ejus monumenta ita clara celebrataque sunt hodie, ut nemo sit, qui sapere cupiat, aut de rebus divinis aliquid intelligere, quin ea in manibus habeat.* Vetera jam cessant, his novis tantùm vacant. Hinc affatim sibi quisque materiam ad ea quæ cupit assumit, sive ad exercitationem encomium faciat, seu ad consulendum & deliberandum, aut hæreticis respondendum veniat, ut in promptuario, apud eum cuncta reperies. Scripsit Hexaëmeron, quem ego quoties lego, ubi de rerum principio divinitus disserit, ita me in conditoris charitate atque cognitione confirmo, ut nulla re magis movear, aut oblecter. Quæ verò contra Eunomium & hæreticos scripsit, ignem mihi videre videor inconsumtum: ita ipsorum repressit audaciam in libro ad Amphilochium de Spiritu Sancto, quod in hoc errasse invidi nonnulli dictitabant: ita ipsum ante oculos ponit, ut nil manifestius aut verius Deum ostendat. Epistolas nonnullas, sermones item super varios Scripturæ locos, & homilias ad populum habuit, quibus omnis magnopere ædificatur Ecclesia. Plura de eo loquuntur Hieronymus

in

In Chronico, Theodoretus, Photius, Auguſtinus, Suidas. In *Bernhardo* Auguſtini magna deprehenditur reverentia, meliorique ſeculo æſtimatur dignus. *Clementem Alexandrinum* Hieronymus vocat Catecheſeos Magiſtrum, qui Eccleſiaſticam Scholam Alexandrinam tenuerit. Ejusdem meminerunt Euſebius, *Photius*, qui tamen jure quædam in eo improbat. Alii vocant *volumina* ejus *inſignia*, plena eruditionis & eloquentiæ tam de Scripturis divinis, quàm de ſecularis literaturæ Inſtrumento. *Cyprianus* Carthaginenſis Epiſcopus, haud obſcurè notus Auguſtino, Hieronymo, Ruffino, Prudentio: quin & Græcis Gregorio Nazianzeno &c. *Cyrilli Alexandrini* Homiliæ adeò ſunt acceptæ Græcis, ut ad declamandum à Sacerdotibus eorum memoriæ imprimantur. Clichtoveus: *Porrò in hoc authore tanta eſt diſſerendi ſubtilitas & acrimonia, tantum rationum acumen & robur, tam exuberans doctrinæ copia, denique tanta convincendi adverſarios fidei energia & efficacia, ut ipſe exemplum optimo jure proponatur omnibus, qui de rebus ſacris divinisque myſteriis diſſerere debeant* &c. Cratander Typographus ad Edit. 1524. *Alexandria præter multos alios eruditiſſimos & eloquentiſſimos Epiſcopos habuit & hunc noſtrum Cyrillum, qui & Arium atque alios, inprimis Neſtorium & Pelagium propè contrivit, authoritatéque ac Scripturis expugnavit, Epheſino Concilio præſidens. Dignus profectò tanta ſede, & Patrum nulli jure ſecundus.* Plura de eodem Socrates, Evagrius, Nicephorus, Gennadius, Photius, Anaſtaſius, Iſidorus. Socrates ei in plerisque minus videtur æquus. De *Cyrillo Hieroſolymitano* Epiphanius & Rufinus. Hieronymus parùm ei favebat. Catecheſes in adoleſcentia compoſuit. *Damaſo* hoc præter alia, vetuſtas largitur encomium, quòd *in componendis verſibus habuerit ingenium:* Meminerunt ejus, ex Veteribus, Hieronymus, Athanaſius, Ambroſius, Ruffinus, Severus Sulpitius, Socrates, Sozomenus, Theodoretus; inter Ethnicos Ammianus & Symmachus. *Epiphanii* crebra apud Veteres, mentio, Hieronymum, Auguſtinum, Socratem, Sozomenum, Theodoretum, Nicephorum, Photium. Auguſtini judicium *Cornarius* etiam citat, præfatione ſuæ Translationis: *Inſignem Theologum Epiphanium aggreſſus in Latinam Linguam transtuli: Et hoc aliquanto etiam alacriùs feci, tum* propter ipſius authoris præſtantiam tum propter operis raritatem, quod in hunc diem neque Græcè neque Latinè typis excuſum eſt; imò nunquam ab aliquo attactum, qui id Latinum facere tentâſſet. *Certè Divus Auguſtinus de hæreſibus ad* Quodvultdeum *ſcribens, qui ab ipſo petierat de*

de hæresibus ipsorúmque erroribus instru;*dicit de hoc argumento Græcè* scripsisse Cyprium Episcopum Epiphanium, in doctrina Catholicæ fidei (*sic enim loquitur*) laudabiliter diffamatum. Et addit: Vide ergo ne fortè librum Sancti Epiphanij tibi mittere debeam. Ipsum enim arbitror Philastrio doctius de hac re tractâsse, qui posit apud Carthagium in Latinam Linguam verti faciliùs atque commodiùs, ut tu potiùs præstes nobis, quod quæris à nobis. *Hæc Augustinus. Scaligeri* de Panario judicium satis est notum. *Labbaus* insigne vocat opus. Mihi totius antiquitatis Cornucopiæ dici meretur. *Philippus Melanchthon* hoc opus ita probavit, ut id primus in studiosorum gratiam à Clarissimo Viro, D. *Ioanne Langio* Erfordiensi impetrârit; deinde ad industrium Virum, Ioan. Oporinum, utraque lingua Professorem clarum, miserit, quo illius & Roberti Chimerini, opera, Græcè ederetur, &c. Porrò vixit hic *Epiphanius* temporibus Valentis & Gratiani, fuitque contemporaneus Basilij Magni, Gregorij Theologi, itémque Chrysostomi, *cum quo etiam in contentionem incidit*, dum ille iniquo animo fert Origenis librorum damnationem, & hæreticos Origenis errores ab Epiphanio, in Synodo Constantinopolitana publicè prolatos &c. Vide in Historia Tripartita. Quicquid autem ejus est, quod contra Origenem Epiphanius in hoc opere tractavit, ad ejus hæresin manifestandam ac confutandam, *profectò valde corruptum fuit in Græco exemplari, ita ut integra folia desint, haud dubiè ab aliquo pio viro, qui bene voluit Origeni exempta.* Et sanè in his locis, quos Epiphanius producit, *inexcusabilis est Origenes*, & impias ipsius opiniones etiam Hieronymus ac Augustinus notârunt. De Epiphanio verò idem D. Hieronymus testimonium illustre profert his verbis: *Epiphanius Cypri Salaminæ Episcopus, scripsit adversus omnes hæreses libros, & multa alia quæ ab eruditis propter res, à simplicioribus propter verba lectitantur. Superest usque hodie, & in extrema senectute varia cudit opera.* Sic Hieronymus. Et videtur sanè doctrinam in ipso probare; verba verò à simplicioribus magis expeti dicere, *velut ejus qui non fuerit eloquentiæ studiosus, sed veritatem simplici Oratione tradere satis esse putârit.* *Eucherij*, Lugdunensis Episcopi, Encomium maximum est eloquentiæ; æmulus nempe Augustini erat & Hieronymi, de quibus *Johannes Alexander Brassicanus*, ad Christophorum à Stadian; *Eucherius*, inquit, *ad effingendum hunc animi pastum præcipuas sibi duas & incredibili venustate præcellentes imagines proposuit, nimirum, divos Hieronymum*

ronymum & Auguſtinum, ex quorum aſſiduo aſpectu, frequentique contemplatione ſic Commentarios ſuos informavit, ſic expolivit, ut nihil ijs vel doctius vel abſolutius inveniri poſſit. Atque ut ejus rei pulcherrimum ſpecimen exhibeam, jam audi, quid acerrimi judicij vir, *Eraſmus* ille *Roterodamus* tuus, in univerſum de Eucherio ſentiat. Sic autem ille ſcribit de *Epiſtola* Eucherij quam in Valeriano, propinquo ſuo, inſcripſit: *Nihil video profectum à noſtræ religionis hominibus, qui eloquentiæ quoque gloria floruerint, quod cum hujus phraſi ſit conferendum: ut nuſquam non præſtat egregium artificem, ſive ſpecies ordinem, ſive tranſitus ſubinde novos, ſive non vulgarem ingreſſum, veluti limen argumentationis: nullam ſuaſorij generis partem non tractat: nuſquam deſidet in locis communibus: magis urget & inſtat argumentis, mirè purgit epiphonematis, delectat juxta ac movet ſententijs: quòdque magis etiam mirandum eſt, ſic Iſocratis ſchematibus, modulata, ſtructa, picturatáque eſt Oratio, ut nuſquam frigeat aut ineptiat; ſic arguta, ut interim nervoſa: ſic elaborata, ut tamen dilucida: ſic nova, ſed ut tædio careat affectationis: ſic feſtiva, ut nihilo ſecius gravis ac ſeria: ſic rhetorica, ut γνησίως tamen Chriſtiana: denique ſic acris & vehemens, ut ſui ubique ſimilis pari intentione ad extremum usque calcem properans, ſani videlicet vegetìque ingenij argumentum.* Gennadius dum huc ſtylum tribuit *Scholaſticum*, ni fallor, pluſculum in eo deſideravit arcariarum literarum. Hactenus ille de Eucherio. Quin, & ipſe *Iſidorus*: Eucherius Epiſcopus Lugdunenſis in Gallia, elegans in ſententijs, nec minus ornatus in verbis, edidit ad Hilarium Arelatenſem Epiſcopum ſolitudinis deſerta petentem, opuſculum unum, De laude eremi, luculentiſſimum, & dulci ſermone compoſitum, in quo opere laudamus Oratorem, etſi pauca, tamen pulchra dicentem. De *Euſebio*, Cæſarienſi, antiquitas teſtatur, quòd *& in Scripturis divinis fuerit ſtudioſiſſimus, & Bibliothecæ Divinæ cum Pamphilo Martyre diligentiſſimus perveſtigator*, πολυμαθέστατος καὶ πολυγραφώτατος. Baſilius ornat eum elogio, quòd fuerit διὰ πολυπειρίαν ἀξιόπιστος. Ejusdem meminerunt Hieronymus, Athanaſius, Epiphanius, Auguſtinus, Paulinus, Socrates, Sozomenus, Theodoretus, Evagrius, Gelaſius, Gregorius, &c. Trapezuntius commendat potiſsimùm lib. de *Præparatione Evangelica*: *Hoc in opere Euſebij*, inquit, *Viri*

Dd *ſum*

tum eloquentia, tum multarum rerum peritia, & ingenij mirabili flumine præstantissimi, quasi quodam in speculo variam atque multiplicem doctrinam licet admirari. Cuncta enim, quæ ante ipsum facta inventáque fuerunt, quæ tamen Græcè scripta tunc invenirentur, multò certius atque distinctius ipsis etiam authoribus, qui scripserunt, percepisse mihi videtur. Ita, cùm constet, nihil ferè præclarum unquam gestum fuisse, quod illis temporibus Græcè scriptum non extaret, nihil in rebus magnis naturáque abditis, quod à Philosophis non esset explicatum, omnia ille tum memoriæ tenacitate, tum mentis percepit acumine, ac ut apes solent singulis insidere floribus, indèque quod ad rem suam facit colligere: non aliter ille undique certiora verisimilioráve deligens, mirabilem sibi atque inauditum scientiæ cumulum confecit, multiplices, *variásque philosophorum sectas non ignoravit, infinitos penè gentium omnium religionis errores tenuit, orbis terrarum historiam serie sua dispositam solus cognovit, & cæteris tradidit* &c. Conferendo enim inter se singulos, veritatem, quæ ab omnibus simul emergebat, nec ab ullo exprimebatur, consequutus est &c. Illud sanè prætermittendum non est, ne quis, quoniam nonnulla in hoc libro non absque tuæ sanctitatis authoritate concedimus, quasi traductoris transgressos officium nos accuset, *ante primi Concilij tempora librum hunc ab Eusebio editum fuisse.* Constat enim ipsum *Ariana hæresi ante sententiam Concilij laborâsse*, sanctorum deinde Patrum authoritatem libenter sequutum, sanctissimè atque piè in orthodoxia vixisse. Fertur enim apud Græcos ab eo jussu patrum Sacrosanctæ illius Synodi symbolum scriptum fuisse: quod ita composuit, ut ad dejiciendam absque controversia perniciosam hæreticorum opinionem, Filium Dei genitum, non factum, consubstantialemque Patri conscripserit, ac Patribus tradiderit: nec inventioni ejus quicquam addidisse, aut detraxisse, mutâsséve Patres dicuntur, nisi solum illud, Deum verum de Deo vero &c. Hæc res, quoniam nonnulla in hoc libro sparsa invenimus ab Ariana pravitate non aliena, firmo nobis fuit argumento, ante cœtum illum sacratissimũ, hæc illi conscripta & edita fuisse Quare sentibus tuo jussu amputatis, rosas solummodo Latinis hominibus hac traductione obtulimus. Arianorum hinc *signiferum* alij vocant In *Fausto Reginensi*, cujus frequens apud veteres, Gelasium Papã, Gennadium &c. mentio, hoc maximè comẽndant, quòd, *abjurato errore Pelagiano ad Ecclesiam redierit. Fulgentius*, constantia potissimùm fulgebat nobilitate, eruditione, & vitæ sanctimonia, de quo Bilibaldus Pirckheymerus: *Exemplar B. Fulgentii operum, vetustatis miræ, & literis ferme ignorabilibus conscriptum, ex reliquiis Bibliotheca Joan. Tritenbemii*

hemii ad me delatum est: & à Joan. Coclao descriptum pro librariis operis, &c. Fuit autem hic Fulgentius Apher, patria Cartaginensis, qui non tam ob generis nobilitatem (tametsi perquàm nobili ortus esset familia) quàm eruditionem & vitæ sanctitatem Ruspensis factus est Episcopus. Cúmque in Arrianorum gratiam, Vandali per totam Aphricam Catholicos cædibus & exiliis affligerent, illorúmque Templa undique clauderent, Fulgentius quoque cum reliqua Episcoporum turba in Sardiniam deportatus est, ubi suos assiduè docere, hortari & in tanta calamitate solari non destitit. Tandem ab exilio revocatus summo honore vir summus à Carthaginensibus susceptus est. Demum verò, abjecta cura Ecclesiastica, in Circinna insula, legendo, scribendo, & Deo inserviendo, diem feliciter clausit. In *Gelasio Papa* hoc ἀξιομνήμονον, quòd in sua, adversus Euctychen & Nestorium disputatione, veterum suffragia non neglexerit. Allegat enim ὁμοψήφους Ignatium, Eustathium, Hippolytum, Athanasium, Eusebium, Basilium, Gregorium Nyssenum, Amphilochium, Antiochum Ptolemaidis Episcopum, Severianum, Athanasium, Gregorium Nazianz. Ambrosium, Iohannem Episcopum Constantinop. Damasum Episcopum Romanum. *Gennadium* Massiliensem commendat φιλοπονία, & eruditio. Nam utroque eloquio, Græco & Latino polluit, & ex Græcis multos Patres traduxit. Pelagianismi quidam labe notatum volunt: alii tamen eum purgant. Suarez nunquam Pelagianum fuisse colligit ex eo, quòd ab Adriano Papa ad confirmandum fidei dogma fuerit adhibitus. *Gregorij Nazianzeni* laudes crebræ sunt apud veteres Hieronymum, Basilium, Ruffinum, Augustinum, Leonem, Gelasium, Gregorium Papam, Vincentium Lirinensem, &c. ex recentioribus succinctè *Erasmus*, Præfat. orat 38. in Latinum à Bilibaldo Pirckeimero translatas: *In Gregorio Nazianzeno pietas propemodum ex æquo certat cum facundia, sed amat significantes argutias, quas eò difficilius est Latinè reddere, quod pleraque sunt in verbis sita. Tota verò phrasis nonnihil accedit ad structuram Isocraticam. Adde, quòd de rebus divinis, quæ vix ullis verbis humanis explicari possunt, libenter ac frequenter philosophatur.* Posthæc de Basilii & Chrysostomi stylis loquens, & cum Latinis Scriptoribus eos conferens, Gregorium Ambrosio non dissimilem facit. *Me certè* (inquit) *à vertendo Gregorio semper deterruit dictionis argutia, & rerum sublimitas & allusiones subobscuræ.* Et paulò pòst: Porrò quibus pietas cordi est, non offendentur, quòd priscos Ecclesiædoctores secutus, non abhorret interdum à verbis quibusdam nostræ

 religionis

religionis peculiaribus: quòdque mavult interdum Christiane loqui, quàm Romanè: quanquam non video, quamobrem illa non debeant haberi pro Romanis, quæ ante annos mille quingentos à Romanis scriptoribus necessariò sunt usurpata, nec id sine Græcorum exemplo. Et ante eum *Ruffinus*: Hujus neque vita aliquid *probabilius & sanctius*, neque eloquentia clarius & illustrius, neque fide purius & rectius, neque scientia plenius & perfectius inveniri potest. Qui solus sit, de cujus fide ne dissidentes quidem inter se, ut fieri solet, partes & studia disputare potuerint. *Sed id obtinuerit apud Deum & Ecclesias Dei meritis, ut quicunque ausus fuerit doctrinæ ejus in aliquo refragari, ex hoc ipso, quia ipse magis sit hæreticus, arguatur.* Manifestum namque judicium est, non esse rectæ fidei omnem, qui in fide Gregorio non concordat: hunc ergo absque ullo scrupulo lege, sciens tamen, quòd eloquentiæ ejus præfulgidum in Græco lumen non parùm necessitas interpretationis obscurat; in quo utrum nostri sermonis paupertas, an ipsa interpretationis natura hoc agat, tu qui utriusque linguæ habes peritiam magis probato. *Gregorius Neocæsariensis*, vulgò Thaumaturgus, præconem laudis & miraculorum habet Eusebium, Ruffinum, Basilium, Socratem, Theodoretum, qui de eo lib. 2. contra Hæreticos: ὁ μέγας, ὁ περιθρύλλητος, ὁ τὰς παρὰ πάντων ᾀδόμενος, θαυματουργίας ἐπιτελέσας. *Gregorii* etiam *Nysseni* encomium ebuccinavit superiori seculo *Io. Conon*, ad Beatum Rhenanum, ubi inter alia: *Præter Aristotelis & Platonis Philosophiam habes hic & merè Christianam. Tractat enim sine velamine & ænigmate, de hominis constitutione, & ejus conditore, quàm excellentem, quàm nobilem videlicet eum fecerit.* Deinde quod ad corpus attinet quam communem, consortem, & participem cæteris effecerit, & quo pacto aliis rebus terrenis, quibus eum præfecit, uti debeat, & suis maximè rebus, corporalibus & spiritualibus, exterioribus & interioribus: quæ rationi pareant & quæ non pareant. De actibus humanis, qui nostræ potestati subjiciuntur, non fato. Demum in Providentia suam Philosophiam concludit, &c. Deinde quæ Suidas de hoc Authore Græcè scripsit, transfert, & subjicit. *Ioh. Damascenus* tanto hunc prosecutus est honore & veneratione, ut inter scribendum Theologicas sanctorum Patrum sententias, qui ante se fuerant, multos versus sæpenumero, imò integra capita ex hoc libro nostro excerpere, & suo textui inserere minimè gravatus sit. *Helias* insuper *Cretensis*, Archiepiscopus, vir eruditissimus & disertissimus summus Theologus, & tam Platonicæ, quàm Peripateticæ secta Philosophus; plurima ex hoc Codice longo verborum tractatu sibi tanquam suis dictis accomoda vendicavit, quod ipse in plerisque locis animadverti. Deinde Thomam Aquinatem quoque & Albertum Magnum ejus testimonijs, tanquam ratis, sæ-

pe uti affirmat. Gregorius Nazianzenus in Oratione in Gregorium Nyssenum, prædicat eum virum fidelem, amicum, fidum, eruditum, sapientem, eloquentem, filium lucis, hominem Dei, fratrem amicissimi sui amici Basilij, eùmque esse dignum qui summis olim Sacerdotibus conferatur, quibus cum & Basilium magnum fratres comparat, Mosi scilicet & Aaroni. Ex Veteribus igitur de eodem scribunt *Basilius* frater, *Gregorius Nazianzenus*, *Hieronymus*, *Socrates*, *Sozomenus*, *Theodoretus*, *Photius*. De *Gregorio* I. Papa scripserunt Isidorus, Ildefonsus, Honorius, Iohannes Diacius &c. *Hegesippus* eruditos exercet. Alij Iudæum Iosippum, sive Iosephum, alij Proselytum Christianum statuunt. Hegesippi Historiographi inter scriptores Ecclesiasticos vetustissimi, de rebus à Iudæorum Principibus in obsidione fortiter gestis, deque excidio Hierosolymorum, aliarùmque Civitatum adjacentium libri V. Divo Ambrosio Mediolanensi Episcopo, Interprete: ipsi *Ambrosio* Authori à quibusdam asseruntur. *Hieronymus* in ore omnium est, tum ob absolutam eruditionem, tum φιλοπονίαν incredibilem. De scriptis Hieronymi *Volaterranus* lib. 16. ex ipso Hieronymo de se loquente. De ipso verò hinc inde Augustinus, Idacius, Cassiodorus. Inter recentiores *Erasmus*, Præfat. in Eundem. Cæterorum quidem alios aliæ commendant dotes, in hoc uno συλλήβδην, ut ajunt, *conjunctum fuit, eximium fuit, quicquid in alijs per partes miramur*. Et cùm in singulis egregium esse, magnum sit ac rarum, hic sic excelluit in omnibus, ut longè præcurrat in singulis, si illum cum cæteris conferas, sin ipsum secum componas in nullo præmineat. Tanta est rerum omnium summarum temperatura. Etenim, si *naturæ felicitatem* expendas, quid illius ingenio vel ardentius ad discendum, vel acrius ad judicandum, vel fœcundius ad inveniendum? Denique quid dexterius aut festivius, si fortè res delectationem desideret? Sin *eloquentiæ* laudem requiras, in hac certè *Christianos Scriptores universos tanto post se relinquit intervallo, ut ne hi cum Hieronymo conferri queant, qui vitam omnem in uno bene dicendi studio contriverunt*: ac prorsum tantum abest, ut quisquam sit nostræ religionis scriptor, quem cum hoc possis componere; ut meo judicio, *Ciceronem etiam ipsum nonnullis dicendi Virtutibus superet*: quod quidem in ipsius vita copiosius demonstrabimus &c. Sin *doctrinam* exigas, quæso te, quem habet vel eruditissima Græcia sic absolutum in omni doctrinæ genere, ut cum Hieronymo sit committendus? Quis unquam pari felicitate omnes totius eruditionis partes conjunxit & absolvit? Quis unquam in tot linguis antecelluit unus? Cui tanta historiarum, tanta Geographiæ, tanta antiquitatis notitia contigit unquam? Quis unquam sacrarum ac prophanarum omnium li-

terarum, & parem & absolutam scientiam est assequutus! Sin memoriam examines, quis author seu vetus seu novus, quem ille non in promptu habuerit? Quis angulus Divinæ Scripturæ, quid tam abditum, quid tam varium, quod ille non velut in numerato habuerit? Sin *industriam*, quis unquam tantum aut evolvit, aut scripsit voluminum? Quis sic universam Divinam Scripturam edidicit, imbibit, concoxit, versavit, meditatus est? Quis æquè sudavit in omni doctrinæ genere? Iam si morum sanctimoniam spectes, quis Christum spirat vividiùs? Quis docuit ardentiùs? Denique quis eum vita magis expressit? *Poterat hic unus pro cunctis sufficere Latinis, vel ad vitæ pietatem, vel ad Theologicæ rei cognitionem*, si modo integer & incolumis extaret &c. Magnus fuit, non diffitendum, omnique major livore. Non debent tamen ægrè ferre Pontificij si in tanto authore aliquid reprehendatur, *ut Grammaticam potiùs & Historiam, quàm doctrinam ab eo mutuandam tutius nonnulli moneant. Hilario* Pictaviensi palmam de eo deferunt, quòd primus τὰ ἀῤῥητα de generatione filij ausus fuerit stylo Oratorio proponere, exactus Eloquentiæ Magister. De laudibus Hilarij *Erasmus* Præfat: Nunc in genere de laudatissimi viri dotibus pauca libabimus. Ac primum *de vita sanctimonia*, quid attinet dicere, dum authoritas Ecclesiastica jam olim eum divorum Catalogo asscripserit? Quanquam alioquin & omnes ejus libri mirum quendam pietatis ardorem spirant. Quanta verò fuerit nominis illius authoritas, vel hinc licet conjicere, *quòd Divus Hieronymus, qui penè contempsit Augustinum, nec ita multum tribuit Ambrosio, toties tanta cum veneratione citat Hilarium*, alibi vocans eum *Orbis Deucalionem*, alibi *Latini sermonis tubam*, alibi *Latinæ eloquentiæ Rhodanum* appellans: nec uno in loco adversus calumniantes, quòd ipse Origenicis uteretur, hujus exemplum veluti clypeum objicit, cui plenissimum testimonium reddit in Epistola quadam ad Marcellam. *Tantùm*, inquit, *virum, & temporibus suis disertissimum reprehendere non audio; qui & Confessionis suæ merito, & vita industria, & eloquentiæ claritate, ubicunque Romanum nomen est prædicatur.* Quid hoc elogio plenius? Nec minus honorificè meminit ejus in Commentarijs, quibus enarrat Esajam sanctus, inquiens, & *eloquentissimus* martyr *Cyprianus*, & nostri temporis confessor *Hilarius*, nonne tibi videntur excelsæ quondam in seculo *arbores ædificâsse Ecclesiam Dei*? Quin & Divus Aur. *Augustinus* non sine præfatione honoris authoritatem Hilarij citat, in libris de Trinitate. Cæterum *Hebræi sermonis*

prorsus

prorsus rudis fuit Hilarius unde si quid ex his attigit, aut ex Origenis hausit fontibus, aut *parum feliciter attigit*, &c. Post hæc exempla quædam affert ex ejus libris, quibus Hebrææ Linguæ eum imperitum fuisse convincitur. Porro *Græcas literas tenuiter attigerat*, si quidem Hieronymo credimus, cujus verba super hac re subscribam ex Epistola quadam ad Marcellam, qua explanat Psalmum centesimum vigesimum sextum. *Nisi*, inquit, *quod non ejus culpa adscribendum est, qui Hebrai* sermonis ignarus fuit, Græcarum quoque literarum *quandam aurulam ceperat*, sed Heliodori Presbyteri, quo ille familiariter usus est: ex quo ea, quæ intelligere non poterat, quomodo essent ab Origene dicta, quærebat. Qui quoniam in hoc Psalmo commentarium Origenis invenire non potuit, opinionem magis insinuare suam, quàm inscitiam voluit confiteri: quam ille sumptam claro sermone disseruit, & alienum errorem disertiùs executus est. Hactenus Hieronymi verba, in quibus dum sedulo patrocinatur Hilario, satis odiosè tractat *Heliodorum*, præsertim cùm id quod affert, nihil aliud sit, quàm Divinatio. Sed ut obiter hîc patrocinemur Hilario, mihi non sit verisimile, virum tantum usque adeò fuisse credulum; ut in enarrandis Divinis literis, totus pependerit ex alieno judicio: nec adeò rudem Græcæ literaturæ, ut non potuerit ipse sensum deprehendere, præsertim in *Origene, cujus sermo mirè perspicuus est*: id quod facilè conjectari potest ex his quæ Latinè versa supersunt &c. deinde ostendit, Hieronymum, in loco jam citato, dormitâsse, sive lapsu memoriæ, sive quòd Hilarij Commentarium parum attentè legerit. Ejus laudes uno ore celebrant sancti Patres, Athanasius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Ruffinus, Cassiodorus, Honorius Augustodunensis. De *Ignatij* Epistolis, earúmque authoritate, jam non est agendi locus. Ipse Martyr fuit, veteribus πλύκλητος celebratus à Polycarpo, Dionysio, Origene, Eusebio, Athanasio, Hieronymo, Chrysostomo, Theodoreto, Damasceno, &c. De *Cassiano Scytha* Gerundinus refert, quòd *plano & librato* scripserit sermone. Adversarium habuit Prosperum. *Johannis Chrysostomi* vitam veteres scripserunt Palladius, Georgius, Leo Imperator, &c. de eodem multa Augustinus, Isidorus Pelusiota, Cassianus, Socrates, Sozomenus, Theodoretus, Evagrius, Nicephorus, Hispalensis, Photius, &c. *Danielis Tossani* de eo fuit judicium, *Chrysostomum eloquentia & Zelo plus valuisse, quàm Scripturarum peritia, ideóque in Ethicis plus excelluisse, quàm in Didascalicis & Exegeticis.* Erasmus vocat *mellitissimum Concionatorem, Christique præconem indefatigalem, cui jure optimo ob sapientissimam eloquentiam, & eloquentissimam sapientiam ori aurei agnomen tributum est.* Sunt, qui *Maximum* appellant. Illud peculiare

liare custodit (verba sunt *Aniani* veteris Interpretis, Linguæ Græcæ minus periti) quòd semper solicitus, semper vigilans, semper noxiæ securitatis, vel potius mortiferi stuporis inimicus, ubique utilitatem compunctionis compunctus ipse commendat. Quocirca forsitan ejus oratio nusquam ferè in pompam elevatur dicenti, sed tota ad utilitatem aptatur audientis. Est enim stylus ipse quod quidem in suo opere magis animadverti potest, Ecclesiæ auribus accommodatissimus, priscum illud, sed eruditum dicendi genus exprimens, medius, æqualis, maturus, pudicus, alienus omni ab incuriæ culpa, pompáque luxuriæ: Non squalidus quidem, nec tamen floridus &c. *Iohannes* Damascenus, à Patria dictus, Græcis *Chrysorrhoas*, Arabicis מנצור Manzur (corruptè ab aliis Manzurim, ab aliis Manduri) appellatus. Eruditionem ei Theologicam, Medicam, Philosophicam non abjudicant eruditi; illud deplorant, quòd primus ferè Aristotelem cum Paulo, Hierosolyma cum Athenis non tam conjungere, quàm confundere fuerit ausus. Qua de re alibi. An cum Mesue sit idem postea videbimus. *Iohanni Hierosolymitano* tribuebant, quòd & periculosè Originem sectaretur, & Pelagii placita reciperet. Illud ita diluit, ut *ingenium*, non *dogmata* probaret. Multa de eo *Hieron. Theodoret. Idacius* &c. *Irenæus*, quo loco & in primitiva, & sequenti postea Ecclesia fuerit habitus, κατ' ἐπιτομὴν proponit *Erasmus* in Epistola nuncupatoria: *Spirant Irenæi scripta priscum illum Evangelij vigorem, ac phrasis arguit pectus martyrio paratum.* Fuit vicinus Apostolorum temporibus, & puer audivit in Asia Polycarpum, &c. sic ut senex etiam sermonum ejus vividam ac præsentem retineret memoriam, quemadmodum ipse multis verbis testatur in his, quæ scripsit ad Florinum: Referuntur autem *Ecclesiasticæ Historicæ* lib. 5. cap. 20. Et *paulò inferius.* Eloquentiam non affectatam quidem ab eo facile crediderim: ignoratam ne credam, facit ipse sermonis cursus, in rebus iam spinosis ac perplexis, imò fastidii plenis, dilucidus, digestus, ac sibi cohærens, nisi quod mihi nondum satis liquet, Græcène scripserit an Latinè, etiamsi magis arbitror Latinè scripsisse, Græci tamen sermonis peritiorem. Itaque figuris Græcis tanquam suo jure abutitur Latinè loquens, ut nos aliquoties notavimus in spatiis marginum. Tertullianus alicubi *Irenæum omnium doctrinarum curiosissimum exploratorem* nominat. Commendantur & ab Eusebio monumenta ejus ob fidem & sanam doctrinam. Floruit potissimùm Commodi temporibus. Dolor quidam subit animum, quòd ex tot laudatissimis monumentis hoc opus solum, ut videtur, remansit incolume. Meminerunt aliàs ejus ex veteribus, Tertullianus, Eusebius, Basilius, Epiphanius, Theodoretus, Hieronymus, Augustinus, Gregorius *Isidorus* Hispalensis, quibusdam Philologus potius est, quàm Theologus. *Ludovicus Vives* lib. 5. de tradend. discipl. Idem alibi, cùm aliquot Philologos authores enumerasset, subdit:

In

In hunc numerum nescio an patientur Grammatici Isidorum Hispalensem interferriri. De eodem Braulio Cæsar Augustanus, Ildephonsus, Trithemius, Philippus Bergomas, Vasæus, Baronius, Vossius. *Isidorum Pelusiotam* vel illud commendat, quòd Chrysostomi fuit discipulus. De *Iustino Martyre* breviter & nervosè Interpres ad Zenobium Actiolum: Perlectis Iustini Martyris scriptis, indignum censui, *ut eorum & eloquentiæ nitor, & eruditionis splendor, & fidei fervor Latinos homines lateret,* qui Græcè nesciunt. Ea propter tentavi librum eum, quo Gentes & monentur simul, & redarguuntur, in Latinum è Græco transferre. Eundem laudant Tatianus, Irenæus, Methodius, Eusebius, Epiphanius, Honorius Augustodunensis. Apud Photium dicitur ὁ μαρτυρικοῖς αἵμασι βεβαιώσας τὸ φιλόσοφον. *Macarius* senior, Ambrosij discipulus, κατ' ἐξοχὴν dici meritus παιδαγωγῶν, magni habitus à veteribus Hieronymo, Cassiano, Gennadio, Honorio. Suidas ei miracula tribuit. Eloquentiæ vim non contemnendam in suis ostendit Homiliis. *Melitonis Sardensis* Tertullianus ingenium elegans & declamatorium commendat. Ejusdem meminit Eusebius, Hieronymus &c. *Nicephorus Callixtus*, Historicorum Reformatorum suffragia non habet. Doctissimi quique *Beza, Casaubonus* &c. fabulosissimum, vanissimum, futilissimum, nulliúsque in literis judicii, nec ξυγγραφέα, sed μύθων καὶ λήρων ῥαψῳδὸν appellant. *Oecumenius* Chrysostomi breviator vocatur. *Optati Milevitani* honorifica mentio apud Hieronymum Honorium Augustodunensem, *recentiores* Balduinum, Pithæum, Baronium, Possevinum, Barthium. De *Origene* varia veterum & recentiorum extant judicia Alii, tanquam hæreticum, damnarunt, ita Vigilius, Theophilus Alexandrinus, Epiphanius &c. alii defenderunt, præsertim Eusebius Pamphili. Hoc *Petrus Halloxius* nuper demum præstitit in *Origene suo defenso*, id quod contra Romanos, Pontificios, Patres, Scriptores Ecclesiasticos, Theologos Scholasticos, Christianos Imperatores, Concilia, malè ipsi cessisse, observat [a] Labbæus. Sed & imprudenter Origenem à Pontificijs in causæ suæ patrocinium solicitari monuit [b] *Rivetus*, Beza [c] inter eos Patres referri voluit, quos imitari noluit. Refutavit eum hinc inde, ei quòd exoptârit *vel impurum scriptorem Lectorum manibus excuti, aut summo cum judicio tractari.* Vir diffusæ fuit eruditionis, Linguarum peritia præclarus; sed infelix Theologus, qui S. Scr. in puras putas ferè allegorias transformavit. Gentilismum felicius destruxit, quàm Christianismum adstruxit. De eo *Erasmus: Scriptorum Origenis alia dicuntur scholia: nam quoties ad*

[a] Tom. II Differt. de Scriptorib. Ecclesiast. pag. 140. [b] Crit. Sac. lib. II. c. 12. [c] In c. I. Epist. ad Roman.

justam commentationem deerat ocium, breves quasdam annotatiunculas locis obscurioribus dictare solebat. Alia Homiliæ, id est Colloquia. Eas conciones non ipse scripsit, sed à notariis excipi passus est; quod tamen negant illum esse passum, ante annum sexagesimum. Tertium genus ipse vocabat Tomos, quos tractatus sive volumina vertere possis. Eos ipse descripsit: & quoniam scripsit eruditis, abstrusiora quædam mysteria patefecit, tota (ut ait Hieronymus) *ingenii sui vela pandens.* Primi generis nihil extat, secundi permulta supersunt: tertii sunt, libri περὶ ἀρχῶν, & commentarii in Evangelium Matthæi, licet imperiti hoc opus in homilias secuerint. Iam sunt quædam, quæ nullo trium generum comprehendi videantur, veluti *Epistolæ*, quas multas scripsit ad diversos. Nam quinque libros *stromateon* nescio an Scholiis ascribere liceat. In his enim varias res commiscuisse videtur, unde à picturatis *stragulis* nomen assumptum est. Eum titulum à *Clemente* fuit mutuatus. Sed quo in ordine ponemus Hexapla & Tetrapla ? &c. *Polycarpo* à quibusdam tribuitur nomen Apostolici & Prophetici Doctoris, totiúsque Asiæ Principis. *Salvianus* presbyter Massiliensis obtinuit axioma, *quod vir esset humana & divina literatura instructus.* Hic de Christo ita scripsit rebúsque Christianis, ut nihilominus historias plurimas, resque temporum illorum gestas, iisdem & conjunxerit, & inter disserendum explicaverit. Dum enim Dei Opt. max. res, mysteriaque admirabilia comprobare nititur & suorum & præteritorum temporum res in exemplum adducit. *Iovianus Pontanus*, de eo Stylus est elegans, & jucundus lectu, sed insunt dictiones quædam seculi gentisque vitio non satis puræ. Laudes ejus in præfatione celebravit Ioh. Alex. Brasicanus. Præsertim Conradus Rittershusius in nova Authoris Editione, notis illustrata, & Præfat de auctoris vita. *Severus*, *Sulpitius* cognomento, in Aquitanica Provincia natus. genere, divitiis & literis inclaruit. Pelagii in senectute insidiis fuit circumventus. De *Socrate* Nicephorus Callistus scripsit quod fuerit τὴν προσηγορίαν μὲν ὀρθόδοξον καὶ τὴν προαίρεσιν καθαρός, sectæ quippe Novatianorum addictus. *Synesius* Cyrenensis. Philosophus, Theologus, inter Sophistas sui temporis nominatissimus. *Vives* ita de eo: *Philostratus floridus ac picturatus; dilucidus magis & simplex Libanius: Ex nostris* (nostrum vocare non debuisset, cùm Latinè scripserit) *Synesius elaboratus, & translationibus paulo obscurioribus frequens. Tatianus* uno contra Græcos libro nomen sibi paravit. Encratitarum aliàs omnium ferè consensu Patriarcha, adeóque hæreticus proclamatus. Ejus meminerunt Irenæus, Eusebius, Tertull.

Clemens

Clemens Alexandrinus, Origenes, Epiphanius, Philastrius, Augustinus, Theodoretus. De hoc *Gessnerus: Tatiani Assyrii ex Hellenismo ad Christum conversi oratio ad Graecos, qua nihil eorum quibus Graeci gloriantur in Graecia natum esse, sed omnia à barbaris inventa, per inductionem elegante admodum sermone Graeco declarat, & multa Graecorum mala recenset: Videtur autem non alia esse oratio, cujus meminit Hieronymus. Attulit eam nuper ad nos Joh. Frisius noster ex Bibliotheca Diegi Hurtadi, Caesaris apud Venetos Legati, & brevi, Deo juvante, in lucem dabit. Tertulliano* neque peritia νόμων ῥωμαίων, neque ingenii acrimonia aut vehementia, neque facundia prisca negari potest: sed obscuravit sua dona perverso Montanismo: Incidit enim sub vitae exitum in Montani deliria & dogmata. Ejus & recentiores & veteres non meminerunt modò; sed & notis illum illustrârunt, ut suo loco audiemus. *Theodori Cyrensis Episcopi*, scripta produnt hominem πολλὰ μαθόντα. *Historica, Elenctica, Exegetica* ita tractat, ut non ingenii minorem vim, quàm judicii probet ἀγχίνοιαν. *Theophylactus* laudem obtinuit, quòd in lectione Chrysostomi esset versatissimus. *Unum hoc satis constat*, inquit de eo *Beraldus, in his commentariis pia esse omnia & Orthodoxa: ubique Apostolicum pectus non modò explicat hujus operis author, sed etiam refert, sapit, ac spirat &c.* Novitate terminorum Ecclesiae non uno modo incommodavit. *Vigilius*, Afer, contra Eutychetem & Nestorium felicissimè pugnavit. De *Vincentio Lirinensi* Gennadius scripsit; *quòd vir fuerit in Scripturis sanctis doctus, & notitia Ecclesiasticorum dogmatum sufficienter instructus.* Et *Trittemius*: Extat ejus insigne opus, quod sub Peregrini nomine composuit, à veteribus doctoribus percelebre laudatum, de erroribus & collegiis haereticorum fugiendis: Non displicet nostris: unde & ab iis editum. Neque enim, quod adversarij Pontificij tantum in eo praesidij collocant, propterea suae causae metuunt ut, ex Calixti Editione patet. Sed haec breviter tantùm, καὶ ὡς ἐν τύπῳ. Plenior deductio alius loci & otii est. Studioso Antiquitatis Syllabum scribimus & compendium Patrologicum, non commentaria.

V. Ex quibus omnino patet, ipsos etiam Patres sua mutuo legisse, examinasse, vertisse (Latinos tamen potiùs Graecorum, quàm Graecos Latinorum; ex illis enim, praeter *Rufinum*, alios, ex his habemus *Sophronium*, qui Hieronymi tractatus Graecè transtulit) scripta. Post excessum verò *Patrum*, & cùm Scholastica Theologia nidulari coepisset, varii paulatim in hoc studium irrepserunt errores. Non negligebantur Patrum scripta, quantum quidem per defectum

V. Quo loco fuerit studium Patrum apud Scholasticos.

fectum typorum fieri poterat; invalescente verò ignorantia in Clero 1. Ipsa sæpe exemplaria vitiosè depicta potius fuerunt, quàm descripta. Vnde tot errorum plaustra, de quibus posteriores Critici conquesti sæpe fuerunt. 2. Non satis diligenter ad scopum dicentium attenderunt illi, qui Patrum scriptis fuerunt usi. Vnde querela Pontificiorum obvia, de Canonum Conditore *Gratiano*, quòd pessima sæpe fide Patrum sententias citârit. 3. Nimio studio flagrârunt illi, qui ex Patrum potiùs monumentis, quàm Scripturæ libris Systemata sua Theologica composuerunt. Hic nævus in *Petro Lombardo*, Scholasticorum Patriarcha, maximè est conspicuus. Hic enim neglectis fontibus, rivulos maluit sequi. Ex quo aliud natum est incommodum, ut ipsa nempe Patrum scripta, Theologorum paulatim exeuterentur manibus, & sententiis examinandis, conferendis, illustrandis, conciliandis illi essent occupati. Hinc factum, ut à Petri *Lombardi* temporibus ad Reformationem male de Patrum scriptis fuerit actum, & pauci extiterint, qui vel iis decastigandis, vel examinandis essent soliciti. 4. Gravissima data clades ex supina eorum negligentia, qui, nulla habita ratione temporis, styli, materiæ &c. omnia confunderunt. Vnde & imperitissimorum Monachorum scripta, semel jam Augustino, Hieronymo, Ambrosio conjuncta, eorundem etiam nomine & titulo fuerunt exposita. Quæ hæc fuerit incommodorum ilias, haud obscurè postea experiebantur illi, qui pretiosum à vili, genuinum ab adulterino separârunt. Immane enim quantum numerus supposititiorum scriptorum crevit, ita ut hoc Augiæ stabulum difficulter potuerit purgari.

VI. Studium Patristicum circa Reformationem.

VI. Atque hinc est, quòd tum circa, tum & cumprimis post Reformationem eruditi plurimùm desudârint. 1. In *Patrum scriptis edendis*; id quod tanto ad nostram ætatem factum est studio & fervore, ut si pari hoc negotium curatum fuisset, superioribus seculis, industria, dubio procul, tot veterum authorum jacturam non fecissemus. Ex millenis *Ephremi*, *Origenis*, &c. libris vix rudera supersunt, & σκοτεινὰ ἄκρα. Quo verò ordine, & quibus vel Editionibus, vel Interpretibus, vel Commentatoribus singula prodierint, sequentibus aliquot distinctè indicabimus capitibus. 2. In *Crisi*, quæ scripta vera à supposititiis distinguit. Hoc verè erat Augiæ purgare stabulum. *Primò* enim antiqua, sed non γνήσια scripta obtrudebantur pro Apostolicis. Talis cumprimis erat *Dionysius* Areopagita, pro cujus Hierarchia Ecclesiastica, Ecclesia Romana, recentior præsertim, acerrimè semper pugnavit. Sed supposititiam esse mercem, nostratium plurimi prolixè ostenderunt; ostendit præ cæteris luculentissimè vir antiquitatis Ecclesiasticæ promus condus felicissimus, D. *Joh. Dallæus*, doctissimo, quem prælo paravit, tractatu, de libris Dionysio Areopagitæ & Ignatio Antiocheno supposititiis, adversus Latinos: una cum Elencho libri, de *cardinalibus Christi operibus*, Cypriano falsò & inscitè inscriptis, & Censura *Rabbinianæ* Origenicorum aliquot operum *Interpretationis*, *Ignatium* & *Polycarpum*

Polycarpum accuratè examinavit *Iacobus Vſſerius*, & ante eum *Vedelius*. *Thomas Iamesius*, Oxonienſis Bibliothecarius, diligentem navavit operam in lucubrationibus *Gregorij* editis, cum pluribus Codicibus MSſ qui in varijs Bibliothecis reperiuntur conferendis, additionibus & detractationibus annotandis; oſtenditur, quanta licentia olim *Ex ſcriptores Monachi in veterum ſcriptis corrumpendis graſſati* fuerint. Videat Lector vindicias ejus Gregorianas, & Epiſtolam præfixam Benedicti Turretini, in qua ſpecimina collegit ſuppoſititiorum aliquot opuſculorum, præcipuè aliquot Epiſtolarum, quibus hodie abutuntur Pontificij, quæ in emendatioribus MSſ. non reperiuntur. Hanc in omnium Patrum ſcripta, falcem Criticam jam antehac exercuerunt viri doctiſsimi, magna tamen cum quorundam indignatione *Eraſmus*, *Ludovicus Vives*; ex noſtris, *Robertus* Cocus accuratiſsimo ſcripto, *Andreas Rivetus* in Critico ſacro, *Andreas Hyperius*, *Iohannes Gerbardus* in Patrologia; Ex Pontificiis, *Bellarminus* de Scriptoribus Eccleſiaſticis, quem cum notis, commentariis, caſtigationibus nuper edidit *Labbæus*; *Antonius Poſſevinus*, *Sixtus Senenſis* Auguſtinus de Villa vincentio, qui, etiam ſi diverſis agant principiis, concedunt ſine contradictione omnes, magna tum fraude, tum inſcitia & incuria factum, ut optimæ notæ Scriptores conjungerentur primùm, paulatímque poſtea confunderentur. 3. Cum hac quidam opera, alii conjunxerunt ſtudiū, Patres *analyſi Logica* illuſtrandi, verum ex ijs ſenſum eruendi, erutum κατ' ἐπιτομὴν proponendi, veritatem doctrinæ ex iisdem aſſerendi, adverſariorum objectiones vindicandi, quam ſpartam luculentiſsimè omnium exornavit *Abraham Scultetus*, noſter in Profeſsione V. T. in Antiqua Heidelbergenſi, Anteceſſor meritiſsimus, cujus Medulla Patrum, ea, quæ dixi, præſtat omnia. 4. Erant, qui unum aliquem ex veteribus ſcriptorem ita præ cæteris ſunt venerati, ut, quicquid fere reliquis ſubtrahere poterant occupationibus, illi uni impenderint. Quanti *Chryſoſtomum* fecerit *Caſaubonus*, id vel centies in Epiſtolis indicat. *Euſebii* chronicon vitæ reſtituiſſe, & à mille mendis purgaſſe, non uno ſibi loco gratulatur *Scaliger*. Quid de Hieronymo ſenſerit Eraſmus Roterodamus, quantam in eo emuſcando probarit induſtriam, ex præfatione liquet. 5. *Catalogos* Scriptorum Eccleſiaſticorum, ætatibus diſtinctorum, nonnulli enumerarunt. Talem contexuit Gerhardus *Mejerus* de ſcriptoribus Eccleſiaſticis. 6. De *uſu*, *abuſu*, *authoritate* Patrum, præter *Chamierum*, *Altingum*; qui in tractatione Locorum communium hanc prolixè tractant materiam; operoſiſsimè ſcripſit *Rivetus* in Critico, *Dallæus*, qui, ad metum (metuunt certè multi novitatum ſuarum ruinam, ſi deſpotica Patrum authoritas cadat) & invidiam multorum, Patrum authoritatem ad certos & reſtrictos revocavit cancellos: Nos etiam duas, de *uſu* & *abuſu* eorum dedimus diſputationes. Illud addimus, ipſos Patres Majoribus noſtris occaſionem præbuiſſe de Reformatione cogitandi, tum quod aliud longè in ijs occurrat ſcribendi genus, quàm in poſterioribus Scholarum Doctoribus; tum etiam, quòd ad ipſam ubique nos invitent Scripturam.

Audiatur Bullingerus in Diario suo hactenus ἀνεκδότῳ de se ita loquens. *Circa an. D. 1520. maximè controverti cœpit inter doctores & disceptari de doctrina D. Lutheri. Ego, cùm & Papisticæ, & Lutheranæ doctrinæ ex æquo ignarus essem, consului quendam Papisticæ doctrinæ peritum, Quid legerem, in quo vulgata & ab omnibus recepta doctrinæ placita, & methodum reperirem, suasit itaque ille sententias Lombardi legerem. Legi, addidi & decretum Gratiani.* Vidi omnia illorum scriptorum petita esse è sanctis Patribus, statui igitur & Patrum videre scripta. *Est autem Coloniæ in ædibus Prædicatorum Bibliotheca quædam nobilis, optimis & pessimis quibusque scriptoribus prophanis & sacris referta. In hanc quoties libebat admittebar intercessione præsertim Georgii Dremeri, Heligoviensis Helvetii & ejus factionis monachi. Quem ajunt nuper factum esse Provincialem ordinis. Primum ergò veniebant in manus D. Chrysost. homiliæ in Matth. Lego, video* longè aliam rationem in rebus sacris tractandis veteres sequi, quàm Lombardus, & Gratianus fecerunt. *Delibo quædam Ambrosii, & Origenis, & Aug. Interim evolvo Lutheri quoque lib. de captiv. Babyl. de libertate Christ. Assertio. articul. de bonis operibus. Deprehendo, Lutherum ad veterum Theologiam propius accedere quàm Scholasticos.* Deprehendo item ut Scholasticos Patrum sententiis, ita Patres Scripturæ utriusque Test. authoritate niti. *Igitur comparavi mihi Testamentum novum. Lego Evangelium Matthæi, & quæ in illud scripsit S. Hieron. Pergo item in reliquis libris N. T. recognoscendis. Atque hic demum resilio ab eo instituto, quo decreveram Carthusianus fieri: imò totus à Papistica doctrina abhorrere incipio. Veniebant tunc in manus nostras & loci communes à Philippo Melanchthone primum editi, quibus mirabiliter delectabar. Postremò præcipuè me sacris legendis consecrabam. Hæc facta sunt & in his me exercitavi noctes atque dies anno 1521. & 22.*
Sed & de Zwinglio constat, quod Veterum lectione multum fuerit adjutus. Cùm in Eremo Helvetiorum adhuc esset, sua descripsit manu (extat etiamnum in Bibliotheca Civica nostra autographum) Epistolas Paulinas Græcè, quas memoriæ impressit, Patrúmque *Origenis*, *Chrysostomi*, *Hieronymi* explicationes ad marginem notavit. Optimo certe tum instituto, tum etiam successu. Quanquam

quam enim Patres judices in Controversiis, quæ Romanam Ecclesiam inter & Protestantes hodie jactantur, sedere non possint; *Indices* tamen sunt doctrinæ in Ecclesia semper receptæ. Male autem judicium in religionis Capitibus tribui Patribus tum Theologi Reformati feliciter probarunt plures, tum felicissimè *Johannes Dallæus*, duobus quidem tantùm, sed firmissimis argumentis, quorum *primum* est, quia, si non impossibile, saltem difficilimum est, quid super illis senserint, liquidè & definitè constituere. *Alterum*, quia cùm eorum sententia (etiamsi certò de ea constaret) non sit infallibilis, nec extra erroris aleam omnem constituta, non tantam habet authoritatem, ut in ea acquiescere possit animus, qui in iis quæ ad religionem pertinent, nec potest, nec debet alia credere, quàm ea, de quorum veritate sibi certò constat. Vtrumque prolixè & eruditè non minori rationum numero, quàm pondere postea deducit.

VI. Superesset, ut, quantum Reformati Patrum authoritati tribuant, exponeretur; sed quando alibi hæc occupata à nobis est opera, Augustini verbis nostram breviter explicabimus mentem: *Noli*, inquit, (Prolog. l. 3. de Trinit.) *meis literis quasi Canonicis inservire, sed in illis, quæ non credebas, cùm inveneris, incunctanter crede; in istis autem, quod certum nõ habebas, nisi certum intellexeris, noli firmiter credere.* Et ad Hier. Epist. 19. *Ego verò fateor charitati tuæ, solis iis scripturarum libris, qui jam Canonici appellantur, hunc timorem & honorem didici deferre, ut nullum eorum scribendo aliquid erràsse firmissimè credam &c. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate, quantalibetve doctrina præpolleant, non ideo verum putem, quia ita senserunt, sed quia mihi vel per alios authores Canonicos, vel probabiles rationes, quòd à veritate non abhorreat, persuadere potuerint.*

VI. Authoritas Patrum apud Reformatos.

CAPUT.

CAPUT. II.

DE SCRIPTORIBVS SYRIACIS.

1. Distinctio Ecclesiarum in Orientales & Occidentales. 2. *Syriacæ* Ecclesiæ antiquissimæ. 3. Doctores earum in primitiva Ecclesia celebres. 4. Superiori seculo eorum scripta Europæ etiam innotuerunt; sed pauciora. *Masij* locus de *Bar Cepha*, *Ephræmo*, *Johanne Chrysostomo*, *Severo*, *Numusio*, *Jacobo Sarugensi*, *Jacobo de Batnan*, *Theodoro Nestoriano*, *Theodoro* V.T. Interprete; *Julio*, *Juliano Halicarnassæo*. *Widmenstadij* studium in producendis scriptis Syriacis. 5. Syria Bibliothecis abundat. Catalogus præcipuorum Authorum Syriacorum ad nostra ferme tempora. 6. Quæ à Syris studia potissimùm fuerint culta.

I. Distinctio Ecclesiæ in Orientalem & Occidentalem.

I. VLtimæ originis est distinctio, Ecclesiarum, in *Orientales* & *Occidentales*. Et ex illis quidem primæ, dubio procul, sunt *Syriacæ*, *Arabicæ*, *Græcæ*; de quibus non minus, quàm cæteris omnibus, filiabus plerisque, *Mosco-viticis*, *Indicis*, *Ægyptiacis*, *Armenicis*, *Æthiopicis* in Topographia nostra Ecclesiastica abundè satis est actum. De illarum hac vice agere constituimus Scriptoribus, initium à *Syriacis* facturi, quæ Ecclesiæ sunt antiquissimæ. Antiochia, Damascus, Metropolis Syriæ, primæ penè fuerunt Ecclesiæ Christianæ. Et ex illa quidem ipsa Christianorum prodijt nomenclatura. Crevit paulatim illa non numero tantùm Auditorum, sed & splendore Doctorum. *Sozomeni* (quo cum conferri potest *Theodoret.* Histor Eccles. lib 4. p. m. 140. a. b.) luculentum est testimonium Hist Ecclesiast lib. 3. c. 15. *Ephremus disciplina monastica vitam instituens, cùm neque à quoquam didicisset, neque exspectaret se tale evasurum, derepentè in Linguæ Syriacæ peritia tantum profecit, ut summarum Philosophiæ præceptionum intelligentiam adeptus sit: & non solùm facilitate ac splendore orationis, sed etiam sententiarum crebritate atque sapientia Græcos scriptores facilè præstantissimos superârit. Nam istorum scripta si quis vel in Syriacam velit,*

...it, vel in aliam Linguam convertere, & condimenta (ut ita dicam) Græcarum argutiarum adimere, statim deprehendetur, priorem venustatem amisisse. At verò in libris Ephraim idem minimè accidit. Nam non modò cùm ei adhuc vita suppeditaret, verùm hoc tempore etiam ejus scripta in Græcum sermonem vertuntur: atque orationis vis & elegantia non multo inferior est ea, in qua primùm edita sunt: sed cùm Græcus etiam illa Græcè legat, perinde ea admiratur, atque si Syrus esset, & Syriacè legeret. Quin etiam Basilius qui Cæsareæ, urbis primariæ Cappodociæ postea Episcopus fuit, hunc hominem eruditionis causa in primis admiratus est, & summè laudavit. Quapropter Ephraim jure optimo mihi videtur hoc laudis testimonium, prolatum ore Basilii (quem omnium sui temporis eloquentissimum fuisse inter omnes constat) ab omnibus Græcis, qui tam propter doctrinam in magna admiratione fuerunt, consecutus. Dicitur porrò tricies centenas myriades carminum, si omnia simul numerare velis, conscripsisse: eaque haberi in manibus multorum, qui fuerunt discipuli, quique studiosè illius doctrinam imitati sunt: quorum illustrissimi fuerunt Abbas, Zenobius, Abraham, Maras, & Symeon, de quibus tum Syri, tum quotquot doctrinæ Syriacæ diligenter operam navant, magnopere gloriantur. Pari ratione etiam Paulonam, Aranad, propter eloquentiam laudant illi quidem: tamen eos à pia doctrina per errorem discivisse memorant. Neque equidem ignoro, olim quoque similiter apud Osroenos fuisse viros eloquentissimos, Bardesanem, authorem sectæ cujusdam ipsius nomine appellatæ, & Harmonium, ejus filium, quem dicunt Græcorum disciplinis educatum fuisse, ac primùm patrium sermonem astrinxisse numeris, & modis musicis cantorumque cœtibus tradidisse, ad quem modum etiam hoc tempore canunt Syri: non quod carminibus ab Harmonio scriptis, sed quòd eodem genere concentus & numerorum utantur. Postea c. 1[illegible] lib. 4. inter Episcopos Syriæ illustres Georgium, & Marcum, Illum Laodicæ, hunc Arethusæ Episcopum referunt. Sed & *Photius*, in Bibliotheca, [a] de Ephræmo, postquam argumenta τῶν λόγων ἑπτὰ κ̀ πεντή-

[a] P. 265.

κοντα recensuisset, ὐ θαυμαςὸν ἦν ἡ τῆς φράσεως ταπεινότης ἀλλ' ἐκεῖνο θαυμαςὸν, ὡς ἐκ χυδαιότητος τοιαύτης ῥημάτων τηλικαύτη σωτηρία καὶ ὠφέλεια τοῖς προσέχουσι προχεῖται. *Non equidem admirationem meretur phrasis humilitas: id verò mirandum, qua ratione ex abjecto illo dicendi genere tanta salus & utilitas attendentibus affundatur. Quæ de Bardisane; Linguarum* [b] *& rei Theologicæ peritia apud veteres celebri;* refert *Sozomenus*, & Harmonio filio ejus, ab alijs [c] etiam in literas sunt relata, turbatores nempe eos fuisse Ecclesiarū Syriacarum. Prout constat, Ecclesiam Syriacam Heteroclitis Syrorum [d] Ministrorum ingenijs, multum fuisse turbatam. Syrus erat Ætius, Antiochenæ Ecclesiæ Diaconus, Arij ὁμόφρων, qui asseruit, Filium Dei creatum, esse ortum ex nihilo, Patri dissimilem; *Leontius*, [e] Episcopatu Antiocheno potitus, parta jam liberè & audacter loquendi potestate, palàm Ætij dogma defendens, Christum Patri dissimilem docuit. Impurus Paulus Samosatenus pestifera dogmata in Syria spargere cæpit. Quid, quòd ipse quoque *Mages* multa dedit [f] Syriaca Lingua, quæ & usitata satis erat in Oriente, & Persis characteres suos commodabat, prout Hebræi suis nonnunquam characteribus voces Persicas exprimunt. Ad Doctores Ecclesiarum Syriacarum, eorùmque scripta redimus. Latuerunt autém diu satis hæc Syrorum, Europæos præsertim, monumenta donec superiori seculo per *Ambrosium Theseum* primùm postea *Albertum Widmenstadium*, & *Andream Masium* essent restitutæ, nostro verò tempore in Anglia, Gallia, Belgio, Germania ad stuporem à multis excultæ. Paucissima tamen huc usque edita sunt, sacra pleraque, rariora Ecclesiastica: Et ex his quidem nihil hactenus vidimus præter tractatum *Bar Cepha* de Paradiso, curâ & studio Masij editum: *ordinationes* quasdam *Maronitarum*, *Nestorianorum* &c. opera Iohannis Morini translatas & vulgatas. *Ambrosius*, Camalduensis Monachus, sermones sub *Ephremi* nomine non paucos è Græco in Latinum conversos emisit, qui anno 1547. Coloniæ ex Novesiana officina prodierunt in octavo: sed posteà jussu Gregorij XIII. *Gerardus Vossius*, Tungrensis Præpositus, undique conquisitas *Ephræmi* lucubrationes, Græcè extantes in varijs Bibliothecis, Latinitate & luce donavit, Scholijsque illustravit, quas primò Romæ, deinde Coloniæ an. 1603. editas tribus tomis, pro geminis *Ephræmi* operibus obtrusit. Sed non esse genuinam hanc tanti auctoris mercem, pridem accuratiores Critici [g] observârunt. Ex ipsis fontibus Syriacis transtulisse dicitur *Abrahamus Ecchellensis*, Maronita Ephremi de *Maria & Magis Canticum*, Romæ 1645. Cætera nostratibus penè sunt ignota. Quid verò miremur, cùm veteres quoque majorem

Tempore Reformationis Syriacæ literæ cultæ.

[b] Vid. Epiphan. Hæres. pag 207. [c] Id. [d] Sozom lib. 4. c. 11. [e] Ib. [f] Epiph. de hæres. pag. 270, [g] Rivet. Crit. Sac. lib. 3. c. 21.

jorem nominis & eruditionis, quàm librorum ejus habuerint notitiam? *Lucubrationes, ejus, quòd Syro Idiomate essent conscripta, haud confestim Græcorum aut Latinorum Ecclesijs, innotuere. Nam S. Hieronymus unius tantum voluminis meminit, quod ex Syro in Græcum translatum accepit: pedetentim autem alia complura viri egregij monumenta, per Græcorum alveos in Latinam Ecclesiam confluxere.* Ita Baron. an. Chr 378. S. 14.

Certiora circa Reformationem & deinceps eruditi de hoc *Ephræmo*, alijsque Syriacarum Ecclesiarum Doctoribus tradiderunt, *Masius* præsertim, præfat. in *Mosen Bar Cepha*, quæ, quia ad Bibliothecæ Syriacæ apparatum multum conferunt, ordinè hoc loco insere visum est. Ita veró verbotim habent:

Sed operæ precium me facturum existimo, *inquit*, si de tam peregrino authore (est enim ex ipsa usque Mesopotamia, neque adhuc, opinor, apud Latinos vel de nomine notus) pauca primum dixero, quæ Syrorum monumentis de ipso prodita comperi. Igitur natus hic noster *Bar-Cepha* in Assyria quidem: sed qua urbe nondum legi. Patre vero Cepha, hoc est, si Latinè dicas, Petra, sive Petro: unde gentilitio, sicut & Græco more, illud cognomentum ipsi datum &c. Nam Bar Cepha, Petræ aut Petri filium Syris sonat. Cæterum, nomen ipsum parvulo fuit Moses, sed hoc cùm Episcopus esset factus, cum nomine *Severus* commutavit. Porro destinatus est puer à Parentibus ad studia literarum, præsertim sacrarum, in quibus deinde diu multumque eruditus est in contubernio Sergii, quod situm est, in *Tura Zahojo*, hoc est si Latinè dicas, *Monte arido*: è regione urbis Balat, extat, ad flumen Tigrim. Hinc propter vitæ insignem probitatem, atque percellentem inter suos populares doctrinam creatus a Clero populoque est Episcopus, quo sacro munere non uno functus est loco, verum tribus. Nam & Episcopum Beth Raman, & Beth-Ceno: denique etiam ipsius Mozal appellatum invenio: quanquam hujus postremæ Civitatis subinde non Episcopus quidem, sed *Savaro*, hoc est, *curator* nominetur, cui tamen vocabulo, apto sanè, Aquilas Ponticus etiam, quos Græci vocant Episcopos solet subjicere. Atenim ego non uno atque eodem tempore tribus istis Ecclesiis præfectum illum fuisse, pessimo nostrorum hominum more, quorum turpissima ambitio implacabilis est: Sed pro maximis, quibus clarebat, virtutibus gradatim à faciliore ad difficiliorem provinciam esse subvectum audio. Cæterum, urbs Beth Raman, quod est ac si domum altam dicas, & Beth-Ceno, hoc est, domus proborum, quibus in Assyria locis sint positæ, sum adhuc incertus. At Mozal forum est rerum venalium etiam nunc in Mesopotamia celeberrimum, quod olim Seleucia, Parthorum nempe ad Tigrim, nominabatur: ubi Patriarcha Nestorianorum, quos vocant, hoc seculo sedem suam collocatam habent.

De Bar-Cepha seu Severo.

bent. Scripsit verò lingua sua, h. e. *Syriaca, qua pleræque omnes Ecclesiæ Christianorum, quæ plurimæ in Asia sunt; exceptis Græcis & Armenis; non aliter atque nostræ Ecclesiæ Latina utuntur: illam enim unam calluisse videtur, & quidem luculenter, præter Arabicam sive Punicam, universæ propè Asiæ atque Africæ vulgarem.* Scripsit, inquam, inprimis ἑξαημερον: quo opere ea tractauit, quæ de sex diebus, quibus conditus est à Deo orbis, Moses scripta reliquit. Sed hoc argumentum minimè absolutum videbatur, nisi quæ de Paradiso dicenda superérant, explicarentur, ei hunc Commentarium de Paradiso, ceu Colophonem adjecit. Nam, an reliquam libri Geneseos partem universam commentando sit prosequutus, nescio: constituerat quidem certé, ut ipsus affirmat. Scripsit præterea librum de Anima. Adhæc interpretatus est Matthæum Evangelistam, denique & de sectarum multudine differentiaque opus composuit. Sed credibile est præter hæc scripsisse alia multa, ego enim ea modo commemorare possum, quorum ipsus in hoc Commentario facit mentionem: quod unum ad nos allatum est. Porrò mortem obiit, & ut Syri de ipso loquuntur, vitam hanc fluxam & miseram cum æterna beataque mutavit, anno ab Alexandri Magni regni Millesimo, ducentisimo, vicesimo quarto, die Sabbatho, qui tum decimus tertius erat ejus mensis, quem Syri Sebot, nostri plerunque Februarii interlunio inchoatum appellant, hoc est, anno à Christo nongentesimo decimo quarto: quo tempore cum imperio apud Germanos regnabat Chunradus primus. Numerat enim Asia tota annos ab Alexandri Macedonis regno, idque annis circiter decem supra trecentos auspicantur ante Christum, à quo nos, laudanda sanè religione temporum rationem supputamus. Hæc fere de nostro Barcæpha ex Syrorum scriptis percepi, cujus hoc qualecunque monumentum vel eo nomine vobis certè placebit, scio, maximè, quod & tempore tam remoto ab nostro hoc seculo & parte mundi penitus divisa ab ista nostra occidua scriptum quum sit, tamen planè in sacrosanctæ religionis nostræ dogmatis: quotquot certè pro argumenti ratione attingit, cum iis Scriptoribus consentiat, quos ut probæ opinionis, ab omni retro antiquitate in Ecclesia colimus. Ab hoc quem literarum amantem non oblectent tam multi Scriptores peregrini, quorum hoc commentarium & libros & dicta passim commemorat laudatque? Sed quum isti adhuc in vulgus nostrum non sint pervulgati, neque id absre mihi facturus videor, si de his ipsis quoque aliquid dixero. Inprimis igitur similacere hic noster Bar Cepha videtur ipsum Ephræm, sive ut Hebræi & Syri vocant, *Ephraim*, quem Divus Hieronymus eoque ab acumine sublimis ingenii laudat in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum. Mihi certe Doctor meus

Ephræm Syrus,

Syrus sæpe solebat dicere nullius alterius Scriptoris plura [illegible]raque de rebus sacris volumina apud Syros haberi, ut mihi, cum Augustino nostro conferendus

ferendus videretur, ἐν τῇ γε πολυγραφίᾳ. Hoc ego certè affirmare possum, nihil elegantius, nihil suavius, nihil etiam acutius barbara illa alioqui lingua dici posse, quam ea mihi visa sunt, quæ adhuc illius legi, ut ex animo dolendum sit, divini illius ingenii non majorem ad nos fructum afferri, quo Bardesanæ hæretici acutissimi, & Harmonii ejus discipuli nugæ, quæ cum maxime Edessæ tum prope Syriæ universæ Ecclesias occupaverant, plane sunt expugnatæ atque profligatæ. Nominat & *Iacobum Orrohæum*, hoc est Edessenum, qui illius Ephræm, ut Syri affirmant, fuit præceptor. Nam & Ephræm Edessenus fuit. Rohaenim, vel, ut Arabes præposito articulo pronunciant, Orrohaiæ, civitas est Mesopotamia, in ipso limine primo occurrens, simul atque Euphratem transmisisti à Berrœa, quæ nunc Aleppo vocatur, profectus, a qua abest itinere circiter tridui: dicitur vero etiam alio nomine Beth naharaim, ac si Mesopotamiam dicas, à Syris. Citat & Philoxenum Mabugensem, hoc est, Mabugæ Episcopum, acutissimum, quantum certè ex unguibus spectari Leo potest, scriptorem. Hic celeberrimi apud Syros est nominis, ut quem maximis ingenii luminibus tractavisse sacras literas ferant. Cæterum, Diodorus is, adversus quem ille capita quædam scripsisse memoratur, fuit aliquando in Antiochena Ecclesia Presbyter, demum verò etiam Episcopus Tarsensis, vir πολυγραφώτατ[ος]. Sed de Diodoro prolixè Suidas, & Hieronymi Catalogus. Est autem Mabuga, ni fallor ea Syriæ civitas, quam Ptolomæus Mamugam nominat. Laudat præter hos *Iohannem* Monachum: sæpe etiam Iohannem; non addens vitæ genus. Intelligit verò, ut existimo nomine utrovis Chrysostomum. Sed illud pensitandum, annon ille quem Sitigrium Monachum nostrum vocat, fit is qui Stagirius in vulgaris Chrysostomi exemplaribus nominatur. Habet & *Severum* crebro in ore, eumque fere non nisi reverenter nominat, quare alium hunc fuisse à famosissimo illo Ecclesiæ Christi apud Antiochiam primùm, deinde & Alexandriam perturbatore, prorsus autumo: quanquam non sim nescius, etiam istum fuisse apud Antiochenos Patriarcham. Sæpe enim audivi, cùm meus mihi doctor Syrus, Severi hujus, tanquam Antiocheni Patriarchæ, scripta plurimum prædicaret. Et verò exstant apud me præter alios nonnullos Veteris Testamenti libros, etiam quatuor de Regum Historia, e Græco exemplari, quod manu Eusebii Pamphili ad Origenis Hexapla, in illa celeberrima Cæsariensi Bibliotheca adservata, correctum erat, traducti in linguam Syriacam ante annos circiter mille, atque tam accuratè scripti, & obelis, asteriscis, lemniscis, aliisque notis, ex quibus LXII. Interpretum tractatio Germana possit agnosci, passim notati, ut nesciam an cujusquam industria exactius atque absolutius aliquid præstare posset. In iis Regum libris Scholia, etiam ipso Syriaco idiomate & charactere ad marginem hinc inde adscripta habentur, brevissima quidem illa, sed peracuta plerunque & docta, quæ Divi Severi Patriarchæ titulum per se ubique fuerunt, hunc ergò

Iacobus Edessenus.

Philoxenus Mabugensis.

Iohannes Monachus.

Severus.

ipsum esse facilè existimo, quem, noster Bar Cepha toties laudat, quemque Moses meus Mardenus mihi solebat tantopere prædicare. Nam profectò veterem illum Manetis & Tatiani τῆ ἐγκρατῖν sectatorem, omnibus exsecratam Ecclesiis pestem, nemo tam honorificis titulis dignetur. Porrò fuisse hunc Severum rara eruditione virum, vel brevis illa disceptatio ostendat, quam sub finem hujus operis adversus Felicissimum productam legetis. Sed pergamus ad reliquos.

Numisius. Audiens & *Numysium* nominari, sive Numusium (neque enim potest in Syrico ista discerni vocalis) eumque Philosophum Christianum dici. Equidem nescio an illum significet quem Suidas Νεμήνιον ἀπ ἀπαμέας ut Pythagoricum Philosophum celebrat, an verò potius eum Nemesium. cujus de hominis natura elegantissimum Commentarium nuper est Plantini nostri typis evulgatum: ipsæ quidem hæ appellationes paululum discrepant. Sed certè Nemesius iste in eo quod jam dixi opusculo, censet, arborem cognitionis boni & mali, quam vocant, Adamo Evæque fructum ipsius gustantibus suæ, ipsorum naturæ cognitionem attulisse, quadam sua genuina efficacitate: ut credibile sit de vitæ arbore quoque eam illam habuisse opinionem, quam suo Numysio noster Bar. Cepha attribuisset. Producit insuper *Iacobum Sarugensem*: id est,

Iacobus Sarugensis. Sarugæ urbis Episcopum. Hic apud Syros vel solo nomine Mori Iacob notissimus est. Scripsit enim, ut ajunt, post Ephræm Syricâ linguâ opera plurima, quæ ab omnibus Ecclesiis avidè leguntur, sive illæ Nestorianorum sint, quarum longè maxima pars est, sive Iacobitarum; sive Maronitarum: aut denique Ægophtorum, h. e. Ægyptiorum, quos Cophtos nostri solent appellare: his enim quatuor ferè nominibus magis quam sectis Syricæ Ecclesiæ adhuc inter se divisæ sunt. Nominatur denique & *Iacob de Batnan*, sive Betonen, aut Botnen (in propriis enim, ignotisque nominibus, vocales, nisi adscriptæ habeantur, incertæ sunt) sed hunc & illum ipsum Sarugensem homines Syri ajunt,

Iacob de Batnan. unde suspicor ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς alterum, alterum à patria cognomen esse.

Theodorus. Porrò *Theodorus* Nestorianus, cujus semel iterumque mentio fit: cujusque improba dogmata refelluntur sub operis finem, fuit olim Laodiceæ Syriæ Episcopus, Apollinarii, hostis sui capitalis successor, homo indignis modis contumeliosus in Christum. Sed videte Suidam. Et est alius apud Syros *Theodorus*, converso ab se, in Syricam Linguam de Hebræa, vetere Testamento clarissimus: quippe cujus interpretatione, ut αὐθεντικῇ omnes omnium Syrorum utantur Ecclesiæ.

Iulius. Citantur postremo & *Iulii* Commentaria in Iohannis Evangelium, de quo Iulio nihil satis certi habeo, quod pronunciem, nisi fortassis Africanum dicat virum, præter alias linguas, quibus Orientales homines utuntur, etiam Græcæ & Latinæ scientem, multa enim hic & varia conscripsit, quæ ad Theologiam pertineant.

Iolianus Halicarnassæus. Demum producitur in medium etiam *Iolianus Halicarnassæus*, is fuit sectator impii illius Severi, cujus ante meminimus, sed memorat hunc etiam Suidas. Porro de cæteris, qui passim citantur, quia notissimi

sunt

ſunt nominis, hoc modo in univerſum monendi eſtis, qui Græcè ſcripſerunt' quales ſunt, Gregorius Nazianzenus, Baſilius, Chryſoſtomus, alii, eos olim à Syris eſſe converſos. ne exiſtimetis ab hoc noſtro, Bar. Cepha Græcè lectos eſſe: quum fuerit, ut apparet, ipſæ ejus linguæ ignarus. Iam verò ignoſcere vos, cæterosque lectores mihi volo, ſi nullo dictionis ſplendore &c. Ex Zevenara noſtra 1567. Hæc *Maſius*. Præivit in cultu literaturæ Syriacæ *Theſeus Ambroſius*, qui quidem primus, cum cura, has literas, & quidem, ut ipſe ait, *ſine rivali*, amavit, donec amorem, jam accenſum, *Alberto etiam VVidmenſtadio*, augeret. Atque hic etiam ut initium fecit edendi Novi Teſtamenti Syriaci (Apocalypſin ſi excipias, & Epiſtolas Catholicas) ita & aliorum etiam ſcriptorum Syriacorum notitiam reliquit; qua de re conſuli poteſt Præfat. ejus in N T. Hiſt. noſt. Eccleſ. Sec. XVI. Memini, me Lugduni Batavorum aliquando audire, magnas & locupletes in Syria latere Bibliothecas, præſertim in Monaſterijs. Fidem fecit ſuperiori ſeculo *Ebed Ieſu*, Chaldæus natione, profeſsione Neſtorianus, functione Epiſcopus, qui ſub Iulio III. & Pio IV. Romam venit, Neſtorianiſmoque renuntiavit. Ad ſuos poſtea reverſus, Aſſyriorumque Patriarcha creatus, *SulaKæ* ſucceſsit. Catalogum hic, præter cætera, contexuit ſcriptorum Syriacorum, quem, quia brevis eſt, ordine Alphabethico; adeòque commodiori, quàm ante hac prodijt, Methodo, exhibebimus. Illud mirari ſubit, in *Beth-gaza* (Mſc. eſt Syriacum; de quo in *Biblioth.* noſtra *Orient.*) multos citari authores Balajum, Cocojum &c. quorum Ebed Ieſu non meminit.

Mor. Abu. Ejus diſcipuli authores ſunt Commentariorum in Danielem, & Explicationem Allegoricarum (דרשא) *Abb.is* (idem Syris eſt, quod Hebræis *Rabba*, ut diximus *An. P. I. p. 320.*) *Beric Zebioneb* ſcripſit tractatum ראסטרטיגא *Magiſtratum* Ecchellenſis vertit; ſed malumus ϛρατηγιὰν; Elucidationes præterea, cum doctiſsimis Interpretationibus. *Abrahamus Bar. de Schenadad* dedit librum προτρεπτικὸν; Expoſitionem Abba Marci: Tractatum de via regia; Sermones de Pænitentia; diſputationes contra Iudæos; varias Epiſtolas. *Abrahamus Bar Kadbba*, ſcripſit Expoſitiones, Conſolationes, ſermones διδασκαλικὰς. Epiſtolam contra Schiſchbanum. *Abrahamus Barliphe* compoſuit explicationem officiorum (divinorum) *Abraham Beth chalenſis* ſcripſit contra טהיא i.e. *Muhammedanos*. *Abrahami Bethrabanæi* extant 1. Commentaria in Ioſuam, Iudices, Regum libros, Siracidem, Eſajam, Danielem, Canticum Canticorum, Δωδεκαπρόφητον. 2. De cauſa judiciorum. *Abrahami Katinæ*, quæſtiones, &c. *Abrahami Mabazitæ*, Epiſtolæ conſolatoriæ; de cauſis feſtorum omnium; de ratione interpretandi. *Abrahami Metropolitæ Bazorenſis*, Epiſtolæ; Explicatio difficiliorum verborum Theodori Commentatoris. *Abrahami Naphtaria* diverſa. *Abrahami Sabæ* quæſtiones miſcellaneæ. *Aba. Nuch*, Ieſudadi coætaneus, Alcorani refutatio. Diſputationes contra Hæreticos, aliosque. *Ab. Zudi*, Scholiaſtæ,

Bibliotheca Syriaca.

Scholiastæ, demonstrationes ordine Alphabetico de variis, ad amicum Kurtam. *Abuli Katarai* elucidationes in universum N. T. In Pentateuchum, Iudices, Prophetas omnes. *Acbubideem b*, liber contra Philosophos & Magos: definitiones variarum rerum, de Dialectica: de רוכב קנומא Ecchellensis vertit *compositionem Personarum*; quod plane est ἀϑε.λογεν. Rectius, de *infusione*, quam περιχώρησιν Græci appellant, *Personarum*. Est enim רכב Syris ἐγκαταχεῖν; vide Lexic. nostrum Harmonicum. Orationes duæ, an voluntas potestatem habeat in Naturam. Ita περιφραστικῶς de usu liberi arbitrii agi puto: De anima, & homine Microcosmo: aliaque multa eleganti stylo contexta. *Akeb Schema* Philosophica ferè sunt: Epistolæ, Glossæ: Ænigmata, Proverbia, Methodo Problematica. *Alexandri* scriptum Elencticum contra Iulianum. *Anarea*, Glossæ (תירגמא) & כוהם כימא *Ratio punctandi*. *Anonyma* etiam scripta habere Syros, *Ebed Iesu* testatur: Historias plusquam ducentas, libros de elucidatione, de חדיותא unione *i unionem* vertimus à חד, ut à חרא *gavisus est*, חדותא *gaudium* deducitur. *Apbrabeim*, Persarum sapiens, dedit orationes de literi Alphabethi, & alia. *Ara* contra Magos, Bardesanem: Titulum libro dedit חבשושיתא quod *scarabæos* notat, quibus hæretici illius asseclas comparat.

B.

Babai (quod nomen Syrorum frequens, ut apud Hebræos בבא nomen proprium viri est, ita autem familiæ nomen semper additur ut בבא בך בוטא *Baba, filius Butæ*) *Rabbi*, Doctor vel magnus, triginta trium פנקיתא Syntagmatum author. 1. De causâ Hosannarum 2 De חדיותא 3 Expositio libri Centuriarum. 4. Liber de Abbate Marco. 5 Historia Diodoritarum. 6. Causa Festi crucis. 7. Liber, in quo ordine narrat victorias circulares Dominæ Mariæ, & Iohannis, reliquarum Festivitatum & commemorationum 8. Tractat. ad Tyrones. 9. Epistolæ ad Iosephum videntem. 10. Conciones de Monachis. 11. Expositio in universam Tropologiam 12 De causis. 13. De Matthæo Meschanjono, & Abrahamo Nisibenensi, Gabriele Katinia. *Baba Nisibenus* Orationes, Epistolæ, Hymni, Historiæ, Adhortationes, moralia *Babai Persæ*, Episcopi Rivardeschir variarum quæstionum solutiones *Barbahlul* Lexicon ex multis congestum libris (Lexicis præsertim Iesu, bar Ali, Mervazi Maruzæi, & Gabrielis, quorum & ipse [illegible] bar *Au* meminit) scripsit: Extat hoc Lexicon Cantabrigiæ Ms. quod magnam partem Lexico jam Londinensi inseritur *Bardackrasia* Oratione ligato sermone ad mæstos *Bardu* [illegible] duo Tomi contra Chaldæos, & aliud scriptum contra Phaphranem hæreticum. *Barbad bebabo* Arabs, scripsit tres Tomos, *Thesaur* nomine inscriptos: disputationes de omnibus falsis religionibus. Historiam Ecclesiasticam; de causa Diodoritarum; Commentaria in Marcum Evangelistam & Danielem. *Barsibabak* uno tantum inclaruit scripto. *Bar-schode* Charchæus Ecclesiasticam dedit

dit Historiam, scriptam contra Magos Zerdusti (Zoroastris) discipulos. *Barzoma* liber de Regimine, Epistolæ consolatoriæ, Glossæ. *Beb Iesebu*, Camulæus, composuit tractatum de Monachis. *Budi Periodita* sermones de fide: contra Manichæos, & Marcionitas: Quæstiones Græcas, nuncupatas Alpha Mighin. Ex Indico Idiomate transtulit librum *Kalileb*, & *Damneb*. De quibus duobus libris *Ecchell.* Not. ad Biblioth. Eb. Ieschu. 269 Liber iste tribuitur Isamo quinto Indorum Regi, de quo sic Ismael *Sciahinsciab*, in Hist. gentium: יסאם אלדי וצע כתאב כלילה ודמנה *Isamus, & est ille, qui composuit librum Cilah, & Damnah.* Idem affirmat alibi, librum hunc Arabici juris factum fuisse trecentis ante Alexandrum Macedonem annis. Est autem Apologus in quo humani instituuntur mores. In omnes ferè linguas translatus est. Extabat ejus exemplar Arabicum in Bibliotheca Cardinalis Mazarini elegantissimè descriptum.

C.

Candius magnum scripsit tractatum disputationum, professionèmque fidei. *Aba Cascariensis* varias dedit explicationes Epistolas, elucidationes in universam Aristotelis Logicam. *Cumaus*, adhibitis Socijs, Hiba & Pharuba, ex Græco Idiomate in Syriacum transtulit scripta Aristotelis, aliàque ἑρμηνευτικά. *Cyprianus Nisibensis* Theologiam explicuit Gregorij Magni, deditque ritualede סימידא -χειροθεσία. *Cyriacus* author est Expositionis fidei & mysteriorum. Scripsit etiam de causa Nativitatis & Epiphaniæ. Commentarium item in Paulum. Cyri extant *explicationes* (פוסקא) & (תורגמא) *Paraphrases.*

D.

Damnes sermones composuit. *Daniel Bar. Mariam*, dedit Historiam Ecclesiasticam, quatuor absolutam tomis & Expositionem Chronici. *Daniel Risb-Aina*, oppugnavit Marcionitas, Manichæos, Hæreticos, Chaldæos. *Daniel Toubonita* exhibuit Florilegium, Epistolas consolatorias, Paraphrases, solutiones quæstionum figuratarum & ænigmaticarum. Ejusdem sunt sermones Poëtici: solutio quæstionum voluminis (פנקיתא) Theologici Mor Isaci Ninevitæ. Explicatio principiorum scientificorum. *Davidis Beth-rabanæi*, qui Mathematicis delectabatur studijs, celebrantur sermones de mensuris climatum: de varietatibus dierum & noctium. *Dencha* (Ανατολή) explicuit Psalmos: scripsit Epistolas consolatorias; quædam de judicijs Ecclesiasticis: item in duos Tomos Gregorij & Aristotelis Logicam. *Dod Iesebu mulia* edidit, Paradisum occidentalium: Illustravit Abba Iesajam: Tractatum dedit de regimine: Sermonem de initiatione *Cellæ*: Sermones flebiles, metricè, Epistolas & quæstiones de silentio & regimine Spiritus. *Alij*, huic ζωωνύμω, tribuitur commentarius תמידהא Θαυμαςός, in Danielem, Libros Regum, Siracidem, Tomi tres.

E.

Ebed Iesu, Bar. AKre glossas collegit: scripsit & de causis *Ebed Iesu, Barbahriz*, Assyriæ Metropolita, de divisione hæreditatum, atque distinctione officiorum (divinorum *Ebed Iesu*, Metropolita Zobæ scripsit commentarium Allegoricum in V. & Novum Testamentum, de admirabili regimine: Paradisum voluptatis, carmine: Epitomen Canonum Synodicorum: Librum *Babmarurid*: Arabice כרותה: Librum margaritarum de confirmatione & veritate fidei: Librum arcanorum Philosophiæ Græcorum: librum Scholasticorum, in quo omnes refelluntur Hæreses: librum dispositionis Iudiciorum & statutorum Ecclesiasticorum: librum in quo sunt duodecim orationes, continentes omnes scientias: nec non Glossas, Epistolas consolatorias, orationes de varijs rebus: Explicationem magni Aristotelis: quam scripsit de magna arte ad Alexandrum: Epistolas varij ac multiplicis argumenti, solutiones quæstionum difficilium ænigmatum, capitum & Parabolarum. *Ebed Meschich*, Hirtensis author est libri profundæ & multiplicis eruditionis. *Elias*, antiquus, decisiones ordinavit Iudiciorum, quæstiones Ecclesiasticas, & institutiones Grammaticas. *Elias, Bar. chnusch* benedictiones, Orationes compilavit, disseruit de usu Psalmorum, & de mysterijs (Sacramentis) Ecclesiæ. *Elias, Bar. Schania* Metropolita Zobensis dedit Annales, Orationes, Grammaticam, decisiones Iudiciorum Ecclesiasticorum: varias Epistolas Syriacè & Arabicè. *Elias Danbar* tres composuit tomos carminum, Epistolas, consolatoria, Apologiam & Glossas. Elias, Metropolita Maruensis dedit παραφραστικὰ, παραμυθητικὰ, διδασκαλικά. Lectiones totius Evangelij, Epistolas, causas judiciorum, commentaria in Proverbia, Genesin, Davidem, Ecclesiasten, Canticum Canticorum, Siracidem, Iesajam, Δωδεκαπρόφητον, Epistolas Pauli, volumen Historiæ Ecclesiasticæ משררתא firmæ, solidæ. Eliæ tertij extant Thargumim, Epistolæ, preces, decisio Iudiciorum. *Elisæus Barsalita* explicuit Davidem: scripsit de varijs opinionibus, ænigmata & Parabolas. Elisæus, κατ' ἐξοχὴν פשקנא ὁ ἐξηγητὴς exhibuit explicationem in Iobum, in utramque ad Corinthios, & tres sequentes: Gratiarum actiones, sermones de judicijs & testibus. *Emanuel*, ὁ διδάσκαλος (מלפנא enim axioma obtinet) scripsit Hexaëmeron carmine, Glossas, aliáque didascalica. *Enosch Pheruz-Schabor* edidit sermones consolatorios. *Ephram Elamita*, tractatum composuit de fidei negotio. De *Ephrem magno*, qui κατ' ἐξοχὴν נביא דסורייא Syrorum Propheta appellatur, supra jam egimus. Ebed Iesu ei tribuit scripta. 1. *Exegetica* in Genesin, Exodum, Leviticum, Iosuam, Iudices, libros Samuelis, Regum, Davidis, Iesajam, Ieremiam, Ezechielem, Danielem, Δωδεκαπρόφητον. 2. *Elenctica*. Disputationes adversus Iudæos, Manetem, Bardisanem, Marcionem, Hophitas, & impietatem Iuliani. 3. *Didactica*,

Ethica, tam Leiturgica, quam Philosophica, ut sunt Epistolæ de fide Ecclesiæ, Carmina, Hymni, officia defunctorum, Appositiones (vocales) Alphabethicæ.

G.

Gabriel, Theodori Archiepiscopi Maru frater, Episcopus Hormozdschir scripsit contra Manichæos, Chaldæos, documenta item & elucidationes variarum rerum ex Scripturis quæ, ex eruditorum recensione, sunt circiter 300. capita. *Gabriel Aria*, Affinis Mor Isaaci, Ninevitæ, dedit explicationem Scripturæ *Allegoricam* (דצורתא: hoc enim addendum puto, prout ipse Ecchellensis vocem צורת per figuram explicat p. 121.) in loca selecta. *Gabriel Bazorensis* collegit Canones Synodicos in duos Tomos, addito בוחנא examine. *Gabriel Catarensis* scripsit sermonem de חדיותא unione: solutiones quæstionum de fide. *Gabriel*, Episcopus Dasbucrhustensis contexuit quæstiones, διδασκαλικὰ, disputationes, paraphrases, scripta consolatoria. *Georgius*, Catholicus, Laudationes composuit. Hymnos, conciones de litanijs, Orationes & Conciones. *Georgio Naschraitæ* tribuitur liber de obedientia. *Gregorius*, Monachus tractatum composuit & Epistolas. *Gregorius Schuschastræus* scripsit contra omnia falsa numina, consolatoria, Paraphrases, Historiam Abrahami Schuschastræi; Historiæ Ecclesiasticæ librum unum, de causis festorum: φωνᾶς i. e. Cantica: *Parati estote in operibus vestris*: Geometricas demonstrationes.

H.

Habib, Monachus (Syriacè יחידיא ὁ μόνος ἄγων, aliâs דיריא *claustralis*) scripsit de regimine, Principijs scientiarum, de componendis hymnis & canticis. *Chanono chadibajo* author celebris, cujus libri מקבלנא *grati, accepti*, commemorantur. 1. *Exegetici*, Commentaria in Genesin, Iobum, Psalmos, Proverbia, Ecclesiasten, Canticum, Δωδεκαπρόφητον, in Marcum & Epistolas Paulinas. 2. *Topici*: Explicatio fidei, (symbolum fidei, vertit Ecchellensis) Sacramentorum: Quæstiones variæ. 3. Leiturgici, de causa solennitatis Hosannarum, i. e. τῶν Βαΐων sive κυριακῆς τῶν Βαΐων, sive Βαιοφόρου, de quibus *Selden. de* Syned. Heb. lib. III. c. 15. causa feriæ sextæ, aureæ. Preces (Syr. בעותא usitato termino: quod de *inventione crucis* Ecchellensis explicat, illud nimis est tortum) Hymni. Oratio de solennitate Hosannarum. Cætera, incuria scripto[r]um paulatim neglecta sunt. *Chanan Ieschu*, claudus, (neque enim vocem חגירא nomen proprium esse puto) dedit. 1. *Theologica*, Glossas תורגמא Epistolas, consolationes, Orationes, gratiarum actiones. 2. *Historica*, ut est Historia Sergij Doudæ. 3. *Philosophica*, de duabus causis intellectus: elucidatio Analyticorum. *Chanan Ieschu*, Catholicus, scripsit Epistolas, consolationes (quo nomine scripta Practica sive Ascetica commodè intelliguntur) Quinque Tomos vel volumina (פנקן) Glossarum, decem Orationes, & quæstiones. *Hi-*

ba, vid. supra Cumi. *Honaim* fil. Isaaci Medici, author est libri de Timore Dei, Grammaticæ & Lexici עסיקתא

I.

Iabeb Acbubi scripsit Epistolas ad Papam Orientis. Ejus diebus scripta est Epistola Occidentalium, qua dignitatem Patriarchalem concesserunt Catholico Babylonis (dignitatem autem illam collatam ei fuisse, legitur Can. 38. Arabico *Concilij Nicæni*) & per Agaperum Elamitam honorificè fuit missa. *Iacobus Kletia* Commentarium scripsit in Proverbia; Disputationes familiæ Diodori i. e. contra Diodorum; de fide Ecclesiæ. *Iacobi Orrhoensis* i. e. Edesseni Annales & Chronica extant. *Aba Iazidad* habentur collectanea. *Iesebu-dad* *deleb drusla* illustravit N. T. Commentarijs. Scripsit etiam de judicijs. *Iesebu Iabeb*, Arzunita dedit. 1. *Elenctica* contra Eunomium, & Episcopum quendam hæreticum. 2. *Didactica*, quæstiones &c. de Sacramentis Ecclesiæ, Epistolas, Apologiam, & Canones Synodales. *Iesebu Iabebi*, Bar Malcun, Zobensis habentur quæstiones Grammaticæ, Orationes, Epistolæ, Hymni. *Iesebu Iabeb*, Gadlitæ, tribuitur Commentarius in Davidem, Epistolas, narrationes, Orationes de rebus varijs. *Iesebu Iabeb*, *Hadibita*, didactica potissimùm & Leiturgica dedit, de conversione mentis, adhortationem ad tyrones, ordinem πίνακας ἐγκυκλίῳ, de Baptismo, Expiatione (peccatorum) Ecclesiæ novæ consecratione de impositione manuum singulorum ordinum. Hymnos quoque & Orationes ordinavit, Epistolas, disceptationes, Epistolas consolatorias, disputationes contra quosdam. Huic etiam sermonis elegantia vindicatur. *Iesebu phanah*, Cataria, contexuit sermones hortatorios: Explicationem centuriarum; de Philosopho Spirituali; Orationes, Glossas Epistolas, Preces, Hymnos ordine Alphabetico dispositos. *Iesebu buchat* dedit tractatum concionum על הנא כל *de hoc omni*: de capitibus Ecclesiasticis, sermones de cognoscendis aërum qualitatibus. *Mor Iesebu denach lejabeb de besro* tres contexuit Tomos Historiæ Ecclesiasticæ; παραλειπτικά, Glossas, sermones metricos, expositionem Logicam; librum de castitate, ubi collegit Historias omnium sanctorum, & נצובא Plantatorum. *Interpres Turcorum*, ita quidem appellatur (Syr: מפשקנא דטורכיא) author est horti בוסמא *deliciarum*. *Iohannes Azrak*, Hirtensis, scripsit librum Adhortatorium, Directorium, 280. Epistolas. *Iohannes Bar-Abgare* dedit Conciones, Exhortationes, Admonitiones, quæstiones Ecclesiasticas, decisiones juris, & de divisione hæreditatum. *Iohanni Bar chaldun* tribuitur magnum illud volumen, cui nomen בוסניא. Item, Pulchritudinis pulchritudinum: Mercatura Monachatus. Ioanni Barchamis Episcopo Tamnin, (de qua urbe vide *Smeg. Orient. p. 252.*) Grammatica. *Iohannes Bar Phrangoje* septem scripsit Tomos, in quibus Theologica contra falsa Numina (falsam religionem) de septem oculis Domini, de Perfectione. Ejusdem sunt de erudiendis pueris, Progymnasmata Rhetoro-Logica, vel Grammatica (מלא) Episto-

las

iæ, de quæstionibus. *Iohannes Betbrabanæus* dedit. 1. *Exegetica* in Exodum, Leviticum, Numeros, Iobum, Ieremiam, Ezechielem, Proverbia. quæstiones in V. & N.T. 2. *Elenchtica* contra Magos, ζητήματα contra judæos, (non, ut *Ecchell.* contra judæorum criminationes) adversus Hæreticos. 3. *Historica* de morte Cosroæ, de peste, quæ contigit Nisibæ, 4. *Leiturgica*: Orationes de ratione precum, hymnis עם מדרשא · Tractatus de componendis carminibus & Hymnis. 5. *Ascetica.* Epistolæ consolatoriæ. *Iohannes Dalitam*, Epistolas scripsit de Vita Monastica, alios item libros. *Iohannis Dilumai* sunt novem sermones. *Iohannis Esthonæi* Grammatica. Iohannis Garmakæi, capita scientiarum: de institutione tyronum Chronicon. Historiam Mor-coudæ, cum oratione, & מדרשא colloquiis. *Iohannis Hermæ* sermones ligata oratione. *Iohannis Niniviticæ* Tomus disputationum. *Iohannis Zubbai* institutiones Grammaticæ, sermones ligata oratione: Iosephus Videns, alter ferè *Origenes*, ut qui nongentos scripsit צחחא *tractatus*. Ex quibus sunt Expositio visionis Ezechielis, Theoria, in qua Methodus eadem, quæ in libro *Thesaurarij*, in quo quæstiones solvuntur abditæ de accidentibus, & castigationibus (nescio cur habeat Ecchell. de defectibus) Liber Mercatoris, Liber enarrationum, Paradisus Orientalium, scriptum, cui immixta Ecclesiastica. De causis gloriosarum festivitatum. Explicatio capitum scientiæ, cum expositione Dionysii. Expositio visionis, quam vidit Mor Gregorius, Epistolæ de sublimi regimine vitæ solitariæ. *Isaac Ninevita* septem dedit Tomos de regimine Spiritus, de divinis Mysterijs, de judiciis, & נפרנסנותא. Politia.

M.

Mor-Aba, κατ' ἐξοχὴν רבא *magnus*, studia Biblica præ aliis studiosè tractavit Interpres totius V. T. ex Idiomate Græco in Idioma Syriacum. Commentator in Genesin, Psalmos, Proverbia, ad Corinthios duas, & tres easdem sequentes: Epistolæ ad Hebræos. Variæ præterea ejusdem sunt orationes, Interpretationes & Canones in totum Davidem. Epistolæ Synodicæ de ordinandis rebus Ecclesiæ, Canones de regimine, & Constitutiones Ecclesiasticæ, *Mor Aiken*, Monachus, dedit דרשא fratris sapientis, Multas Epistolas de regimine aliisque. *Morjaheb*, Epistolam scripsit, quam explicuit Aphni moran, *Moris*, Persæ, exstant commentaria in Danielem, Explicatio Epistolarum Akakii, Tractatus contra Magos Nisibenicos. *Maruta* Episcopus Mephorekatensis, Medicus peritus. Martyrologium scripsit, Hymnos, & cantus Martyrum. Transtulit Canones trecentorum octodecim Patrum, totam item Historiam Synodi illius sanctæ. *Meschiho zaco*, dedit exactam Historiam Ecclesiasticam. *Michaeas*, καὶ ἐξοχὴν מלפנא *Doctor*, Commentatus est in libros Regum, quinque confecit causas judiciorum: Sermonem contra Kontropium Sebar Ieschu-dalsum &c. *Michael* scripsit quæstiones de figurata elocutione S. Sc. tribus tomis comprehensas, *Milesius* Epistolas & Orationes diversas dedit. *Moses Caracbia* li-

brum edidit de suo nomine. *Narsaus*, ex celeberrimis Syrorum scriptoribus, Author est Commentariorum in Genesin, Exodum, Leviticum, libros Iosuæ, judicum, Samuelis, Regum, Davidis Iesajæ, Δωδεκαπροφήτων, Ieremiæ, Ezechielis, Danielis. Præterea sunt duodecim Tomi Orationum, quæ sunt 360. Extant præterea ejusdem Leiturgia de sacrificio sacrificiorum: Expositio Sacramentorum, Rituale Baptismi; Epistolæ consolatoriæ, Glossæ variæ, Hymni, Conciones, adhortationes, liber denique adversus turpitudinem morum. *Nathanael* & Davidem illustravit, & Elenctice scripsit contra Surianos, seu Iacobitas: Manichæos, Chanathæos, Mandaræos. *Paulus Nisibensis* etiam in S. Scripturam commentatus est: disputationem adversus Cæsarem (fortè Cosroem) & varii generis Epistolas. *Paulini* sunt disputationes & colloquia adversus בצויא pertinaces, contra Marcionem: De fide & fidelibus. *Publius* duos Scripsit Tractatus περὶ τ̃ ἁγίȣ (Cœnam Domini intelligit) & Commemoratione.

S.

Schalita Rischainæus scripsit Glossas, Epistolas Consolatorias, preces, Conciones, Capita, quæ metrice recitari solent ad portam Cancellorum, Capita soluta Oratione. Expositionem duorum Hymnorum. *Solomon Chalata*, Basorensis author est libri, cui nomen דבוריתא *Apis*, alius, de figura Cœli & Terræ, oratiuncularum & precum. *Mar Schalomon*, Episcopus Hadethensis (urbis novæ) ad latus Mauzolæ, Historiam conscripsit, & תווהא Monachatus *Schabiduschus*, *Tirhanensis*; Orationem dedit de Synodis, Epistolis, Canones, oratiunculas, & Glossas. *Mar Schabbo lemoran, Saluchita* dedit librum de partibus, de determinatis scientiarum principijs, & Epistolas. *Sergij* nota sunt Commentaria in Ieremiam, Ezechielem, Danielem איך יובלא דקדמיא juxta traditionem Antiquorum. *Sergius Raschinæus* Commentaria conscripsit in Dialecticam. *Simeon Barukia* author est Annalium. *Simeon Bar Zabobo* Epistolas contexuit. *Simeon Bar Zabobo* author Historiæ Ecclesiasticæ. *Simeon Curdlabania* Orationes & Glossas composuit. *Simeon Garmakita* Chronicon Eusebij exposuit. *Simeon Taibutho* librum dedit de regimine: de sanitate vel Medicina, explicationem arcanorum cellæ *Surinus* (vel potius *Severinus*) ἐξόχως מפשקנא Commentator, scripsit de solutione opinionum Hæreticarum, cum collatione Scholasticorum Græcorum, & demonstrationibus examinis. *Susai Schuschanita* liber de gratiarum actionibus.

T.

Thomas Edessenus scripsit de causa nativitatis & Epiphaniæ, Epistolam de componendis Hymnis. Elenchum Astrologiæ, disputationes adversus Hæreses, prolixas literas consolatorias. *Theodorus*, Episcopus Maruensis dedit Commentarium in Davidem, enarravit res gestas Eugenij & Græcorum: Solutionem decem quæstionum Sergij, miscellanea ad instantiam Mor Abu Catholici.

tholici. *Theodorus Barchuni* vulgavit librum Scholiorum, Historiam Ecclesiasticam, διδασκαλικὰ καὶ παρακλητικά. Turis Monachus unius libri duos dedit Tomos.

Z.

Zachaeus Supania scripsit admirabilem demonstrationem de Mundo.

Atque sic patet, nullum ferè studiorum genus à Syris fuisse neglectum. Excoluerunt enim. 1. *Theologica* tam Exegetica, quàm Topica, Didactica, Elenctica, Leiturgica, Ascetica, Historica. 2. *Iuridica*. 3. *Philosophica*.

A. Exegetica vel verborum sunt in Translationibus, vel rerum in Commentarijs. Ex ijs sunt Translationes variae, distinctae ratione qualitatis in in simplicem, & figuratam; *authoris*, in eam quae est *Mor.aba*, ex Editione LXX. Virali, *Theodori*, ex fontibus Hebraeis: datur & mixta, ex Graecâ & Hebraea composita, de qua *Ecchell.* Notis ad Bibliothec. Ebedesu, pag. 249. De *Commentarijs* supra egimus. Ad *Topicam* referuntur tam *Didactica*, quàm *Elenctica*, & ad *illa* quidem: Ephraemi de fide Ecclesiae: Expositio in Symbolum fidei Hannoni Hadjabojae: Babaei de unione: Ephraemi Hilamitae de re fidei: Ebed Ieschu de confirmatione & veritate, Theologia Iosue, bar Nun: Paulinus de fide & fidelibus: Gabriel Cataria de unione: Solutiones quaestionum spectantium ad res fidei: Iacobus Cletia de fide Ecclesiae. Solutiones quaestionum V voluminis Theologiae D. Isaaci Ninevitae. Bar Phragoje de septem oculis Domini. Achuchi de-emeh de περιχωρήσει Personarum: Candij disputationes, & de fide. Cyriaci expositio fidei. Bud Perioditae Orationes de fide. De ratione interpretandi Abrahami Mahuzitae. *Elenctica* verò, vel contra falsam religionem agunt in genere ut, Gregorius Susastraeus: Ebed Ieschu, Zobensis, Liber Scholasticorum, inquo refutantur omnes haereses: Bar chadbeschabo, Bar Phrangoje: *Disputationes generales*, Candij, Iohannis Ninevitae, Gabriel Episc. Dasbuchust. In *specie* contra. 1. Iudaeos, Barzoma, Iohannes, Bethrabanaeus. Ephremus, Abraham BardaSchenadad. 2. Marcionem Paulina, Bud Periodita Daniel Rischaino. 3. Eunomium Ieschujaheb Arzunita. 4. Manetem & Manichaeos, Ephraem, Gabriel, Bud Periodita, Daniel Rischaino. 5. Magos Ara, Iohannes Bethraban: Magos Nisibenses Mar. Persa, Achuhi deemeh, Bar Schode Carchensis. 6. Ophitas, Ephraem. 7. Chaldaeos, Gabriel, Daniel Roschaino, contra omnes Haereticos Daniel Rischaino, Iohannes Bethrabanaeus, Hibas, Thomas Edessenus, Timothaeus Severianus, Abu Nuch Bar dicusin duos Tomos. 8. Gentiles, Apostatas, contra Iulianum Apostatum Ephraem. 9. Philosophos, Achuhi deemeh. 10. Muhammedanos, Abrahamus Beth-alaeus: Abu Nuch, Alcoranum refutavit. 11. Iacobitas, Nathanaelis disceptatio contra Surianos seu Iacobitas, Manichaeos, Canathaeos, Mardanaeos. 12. Bardisanem, Ara, Ephraemus. 13. Phaphronem haereticum. Bar Ducksin adversus Phaphronem. Ad hanc classem pertinent, Apologetica

getica, Ieschujaheb Arzunitæ, Eliæ Danbar. Translationes veterum scriptorum, ut Dionysij Areopagitæ, & Commentaria in ea, ut Darensis in eundem. *Leiturgica*, quo pertinent. 1. Leiturgiæ Iacobi Nisibensis, Gregorij Theologi, Iohannis Maronis, Patriarchæ Antiocheni, alterius Iohannis Patriarchæ Antiocheni, Eustathij item Patriarchæ Antiocheni, Mosis Bar Cephæ, Iacobi Edesseni, Philoxeni, Eleazari Episcopi Babylonis, Marutæ Episcopi Tagritensis, Thomæ Giarmachitæ, Matthæi Pastoris, Iohannis Bar Susan, Theodoreti, Diodori, Narsis, Bar Zomæ. 2. Officia defunctorum, Ephræmi, &c. *Officia defunctorum* (ita Ecchell. loquitur Not. ad Eb. Ies. pag. 165.) *constant Orationibus, Psalmis, Hymnis, Precibus, Paramijs, Lectionibus, Absolutionibus, & ejusmodi alijs. Varia sunt quoque hæc officia, juxta varios ordines & gradus defunctorum. Alia enim sunt Episcoporum, alia Presbyterorum, alia Diaconorum & inferiorum Ordinum, alia Monachorum, alia Monialium, alia virorum, alia mulierum, alia virginum. Ex quibus omnibus amplissima sese offert seges & materia convincendi pervicacitatis eos, qui Purgatorium inficiantur, & tanquam aliquid nuperrime ab Romana Ecclesia excogitatum insectantur, & nauseant, cùm tamen nihil hac de re ab Romana Ecclesia nunc asseratur, quod in D. Ephrem hisce officijs non occurrit, sive spectet id ad purgatorium ignem, sive ad remissionem delictorum post ipsam animæ hinc migrationem. Utrumque ex hoc uno hymno (ut infinitos alios omittam) qui in omnibus defunctorum exequijs occini solet, plenissimè constat :* Ros misericordiarum, qui à Patre missus est, & aspersit pueros in fornace Babylonicorum, ipsemet roret super defunctos in foveis tristibus inferni, & condonet delicta servorum suorum, qui obdormierunt super spe illius, & hæredes constituat eos vitæ novæ, quæ non deficit. *Idem habetur in Hymno, qui canitur in ipso Missæ defunctorum exordio, qui est ejusmodi :* Impetum ignis & flammæ dissipa Domine Clementia tua à defunctis, qui in te crediderunt, & obdormiverunt, & quieverunt in spe tua. Et pag. 174. *Certissimum id est, ut de ipsa re agamus, de nomine nihil curantes, eo tendunt omnia defunctorum officia, eo Leiturgia, eo Eleemosynæ & suffragia non solùm fidelium, sed & infidelium ipso Naturæ instinctu impellente.* Pergit deinde ad exempla Iudæorum & Muhammedanorum. Hæc author, ad probandum Purgatorium fictitium. Sed frustra. Nam 1. certum est Ecclesias Orientales, Melkiticas præsertim sive

Ortho-

Orthodoxas Purgatorium, quale somniarunt Latini, planè ignorare. 2 Preces vivorum pro defunctis non esse liberatorias ex purgatorio præsenti, sed deprecatorias à pęna futura. Officium charitatis flagitare credebant, de defunctis bene sperare, eosdem gratiæ Dei in Christo commendare, & beatam *ἀναβίωσιν* seu resurrectionem optare. 3. Atque huc tendit uterque locus. Ephræmus defunctos & in abditis sepulchri foveis absconditos precibus commendat: Purgatorij nuspiam meminit חזא כמירא דשיול non sunt tristes foveæ inferni, sed sepulchri, prout Isa bar Ali in Lexico suo vocat חזא דארעא *Profunditates terræ.* Impetus ignis, non purgatorius est, sed infernalis. Ab hoc liberari voluit pie & in fide defunctos, non quòd damnari tales possent, sed ut charitatis ille officium impleret. 4. Iudæos & Muhammedanos Adversarijs non invidemus. Fatemur potius, miseros illos de alijs purgandi & lustrandi subsidijs cogitare, quod pretium sanguinis Christi, *qui nos purgat ab omni peccato*, ignorant. Obiter hæc monere volui, ut pateat, quàm parùm in recessu habeant illa etiam ex Antiquitate Orientali argumenta & testimonia, quæ pro incrustandis erroribus Ecclesia Romana, afferre solet. Si quid uspiam in Syrorum occurrisset scriptis, quod causam eorum juvare potuisset, non credo Maronitam neglecturum. Sed in viam redeundum. Ad *Leiturgica* pertinent, quæ agunt. 1. De *Sacramentis* in genere: Cyriaci, Narsæi, Hannani Hadjabojæ explicationes Sacramentorum, Ieschu Iahebi Arzunitæ quæstiones 22. de Sacramentis Ecclesiæ: Isaaci Ninevitæ de mysterijs divinis. Eliæ Bar-chnusch de Sacramentis Ecclesiæ. In *specie* de *Baptismo*, Rituale Baptismi Narsæi: Ieschu Iahebi Hadilitæ de Baptismo. De *cœna Domini*, Narsæi Leiturgia Sacrificij Sacrificiorum: Publij duo libri περὶ τῶν ἁγίων. 2. de *ordinibus Ministerij Ecclesiastici*, Abraham Bar-lipheh expositio officiorum seu ministeriorum Ecclesiasticorum. Ieschu Bar Nun de distinctione & discrimine officiorum: Ebed Ieschu Bar Baharis de impositione manuum: Rituale de ordinibus manuum impositionis Cypriani Nisibensis, & Ieschu Iahebi Hadilitæ, & de consecratione Ecclesiæ. 3. *Variæ Constitutiones Ecclesiasticæ*, quales sunt Simeonis, & Iesu Buchat, Metropolitanorum Persidis: Ebed Iesu & Georgij Metropolitanorum Assyriæ; duo Tomi, quos congessit Gabriel Metropolita Basorensis; alia Eliæ Catholici antiquioris, quatuor Eliæ Sobensis, cognomento Barschanjo. Canones de regimine, & constitutiones Ecclesiasticæ Mor. Abæ: Timotheus de judicijs Ecclesiasticis, & Epistola Synodica: Dencha de judicijs Ecclesiasticis. Explicatio arcanorum Cellæ Simeonis Taibuthæ. 4. De *festis*. Cyriaci de causa nativitatis & Epiphaniæ. Georgij Schuschustræi de causis festorum. De causa solennitatis Hosannarum, causa sextæ feriæ aureæ, de solennitate Hosannarum, Hannani Hadjobitæ: Thomæ Edesseni de causa nativitatis & Epiphaniæ. Babai magnus de causis Hosannarum, causa solennitatis crucis. Liber in quo recensentur ordine triumphi circulares B. M. Virginis, Iohannis ac reliquorum

ſolennitatum & commemorationum. Ioſephi Videntis de cauſis glorioſarum feſtivitatum. Abrahami Mahazitæ de cauſis omnium feſtorum.

Aſcetica. Sequuntur varia *Aſcetica*, ut ſunt 1. de *Vita ſolitaria* Babai Canones, de Monachis; Ioſephus Videns de regimine Monachatus. Iohannes Dalita de vita religioſa, Azor Atκen Epiſtola de regimine. Iohannes Bar Kaldun de mercatura ſeu negotiatione Monachatus; Beh. Ieſchu de ſtatu Monachali. Solomonis Hadathenſis de pænitentia Monachali. 2. Variæ *adhortationes*, *exhortationes*. Adhortationes Ephræmi, Narſæi, Iohannis Azrach Hirtenſis, Aκeb Schemo, Abraham bar deſchendad. 3. De πολιτείᾳ *chriſtiana*, *regimine*, *via regia*, Meditationes de regimine, *Habibi* Monachi, Barzomæ Charchæi, Simeonis Taibuthæ; Abrahami bar deſchendad de via regia. Dod Ieſchu de moribus, de ſilentio & regimine Spiritus. Iſaac Ninevita de regimine Spirituali: Balai Niſibenſis de bonis moribus. Adverſus turpitudinem morum Narſæi; De perfectione Bar-Phragoje. 4. De *precibus*. Preces Eliæ tertij, Solomonis Chalatiæ, Schalitæ Riſch Ainæi. Epiſcopi, de ratione precum Iohannis Beth. rabanæi. 5. *De jejunijs*, Ioſephi Videntis de jejuniorum præſtantia. 6. *Pænitentia*, & converſione Ieſchu jaheb Hadibitæ de converſione mentis & cogitationum, Abrahami bar deſchendad orationes de pænitentia. 7. De alijs *virtutibus*, *Timore Dei*. Honanin fil. Iſaaci; *Caſtitate* Ieſchu denach lejaheb beſro; *obedientia* Georgij Naſræi. 8. *Conſolatoria*. Epiſtolæ conſolatoriæ Narſæi, Barzomæ, Iohannis Beth Rabaæi, Thomæ Edeſſeni, Ieſchu Iahebi Hadibitæ. Eliæ Maruenſis. Hanan Ieſchu Claudi & Catholici, Ieſchu bar *Nun*, Abrahami Mahazitæ, Bar Zoma. Charchenſis, Danielis Tobonitæ, Denchæ, Schalitæ, Rikhainæi Epiſcopi; Aκeb Schemo. Bar Daκnani Orationes ligatæ ad mœſtos. Epiſtolæ conſolatoriæ Gabrielis Epiſcopi Dasbuchaſt, Ebed Ieſchu Zobenſis, Ieſchu-denach lejaheb beſro, Theodori Barchuni, Abrahami Bar Kadache, Georgij Suſaſtrei, Eliæ Danbar. Orationes Conſolatoriæ Enoſchi Pheruz Schabor.

Eccleſiaſtica. *Eccleſiaſtica*, quæ Concionum vel materiam, vel formam præbeant, pauca extant. Puto veteres Syros, lucubrationibus Ephræmi tantum detuliſſe, ut publicè illæ legerentur; prout conſtat, hodiernos Græcos & Moſcovitas Chryſoſtomi libentius Homilias reverenter prælegere, quam novum meditationis laborem in ſe ſuſcipere velle. Extant tamen conciones Narſæi, Georgij Catholici: Eliæ Metropolitæ de doctrina lectionum totius Evangelij.

Hiſtorica. Ad *Hiſtorica* accedimus, quæ ſtudia Syris curæ fuiſſe, patet manifeſtè ex ſcriptis eorum tum generalibus, tum etiam ſpecialibus. Ad *generalia* pertinent ſcripta Georgij Schuſchaſtrei, Eliæ Bar. Schanio, exactiſsima Hiſtoria Eccleſiaſtica Eliæ Maruenſis, Bar chad beſchabo, Babai Niſibenſis, Ioſephi Videntis miſcellanea de Hiſtoria Eccleſiaſtica, Ieſchu denach lejaheb debeſro Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Tomi tres, Theodori Barchuni; Iohannis Garmakiæ

Chroni-

Chronicon breve: Historia Solomonis Episcopi Hadathæ, Simeonis bar Taboche Historia Ecclesiastica: Meschich Zaco Historia exactissima, Barschode Charchensis Historiæ Ecclesiasticæ libri tres, Iacobi Edesseni Annales & Chronicon. Annales Simeonis Barachiæ. Danielis Bar-Mariam Tomi quatuor Historiæ Ecclesiasticæ: Liber item expositionis Chronici. Simeonis Garmaxitæ commentaria in Chronicon Eusebij. *Speciales* Historiæ sunt. 1. *Synodorum*, Gabriel Bazorensis conscripsit omnium Synodorum Canones, duobus Tomis, cum examine: Epitome Canonum Synodalium Ebed Iesu: Synodi Orientalium Barzomæ, Isaaci, Mor. Abæ Ezechielis, Iosephi & Iesujab: Synodus Timothei, Iosuebar Nun, & Iohannis: Synodi Occidentalium Apostolorum, Nicæna, Byzantina, Gangrensis, Ephesina, Chalcedonensis & Antiochena. Maruta Episcopus Mepharexet transtulit Canones Patrum CCCXVIII. & conscripsit totam Historiam illius Sanctæ Synodi. Hic, post D. Iacobum Nisibensem, qui eidem Concilio interfuit, suam Syris novam tradidit Canonum, & Constitutionum Versionem, una cum Actis & Historia, quæ omnia hactenus Syris, Arabibus, aliisque Nationibus Orientalibus extant integra. Ieschu Iabb Gadlitæ Canones Synodales. Theodori res gestæ Gregorij & Græcorum, Schehaduseth Oratio de Synodis. 2. *Martyrologia*, quale est Marutæ. 3. De *sanctis* Ieschu denach lejaheb besro collegit Historias omnium Sanctorum & Fundatorum. 4. De *singularibus* vel *personis*, vel *casibus*, ut de morte Cosroës, & peste Nisibensi Iohannis Beth rabanæi, de causa Diodori, Bar-chad beschabo, Historia Diodoritarum Babæi: Ejusdem de Matthæo Mescianiono, Abrahamo Nisibeni, de Gabriele Cataria, Historia Mor. Choudæ, Iohannis Garmaciæ.

Iura etiam excoluerunt Syri. Vnde causæ judiciorum Abrahami Bethrabanæi, Isaaci Ninevitæ de judiciis, & Politia: Eliæ Metropolitæ de causa judiciorum. Abbas, fil. Berich Zebioneh de Magistratibus: Decisiones judiciorum & causarum Iosuæ, bar Nun. Elisæus Commentator de causa judiciorum & testium. Ebed Ieschu bar Bahariz decisiones hæreditatum. Bar Abgore judicia, & de hæreditatum divisione. Eliæ antiqui decisiones judiciorum: Iudicia seu statuta Imperatorum Græcorum Constantini, Leonis, & Theodosii Magni. Iuridica

Medica. *Medicos* Syria plures habuit: sed paucos, qui scriptis inclaruerint Medicis. Ita memoratur scriptum Simeonis Taibutæ de Medicina.

Philosophica. Aramæis subtiles fuisse *Philosophos*, & eos, quidem, qui Philosophiâ sua ipsam etiam infecerunt Theologiam, adeóque Loquentium Sectæ, Theologiæ Scholasticæ viam struxisse, alibi, ex [a] *Majmonide*, monuimus. In hoc autem studio alij in *vertendo* occupati fuerunt, alij *in componendo*. Ex *translatoribus* quidam occurrunt in *Bibliotheca* nostra Orientali pag. 217. &c. Addi possunt Hiba, Cumi, & Pharuba: Interpretes Aristotelici: Ex Indico sermone Bud Periodita vertit *Calaileb* & *Damneh*. Inter *Συγγραπτέους* alij de 12. *generalibus* Philosohiæ

Hh 2 princi-

[a] Histor. Oriental. lib. 2. c. 6 pag. 346.

principiis scripserunt: Ita Ebed Ieschu Zobensis, est liber Arcanorum Philosophiæ Græcorum, ejusdem Orationes XII. continentes omnes scientias: Achuhi deemeh definitiones variarum rerum: alii de 2. *Logick*: Sergius Risch. Ainæus Commentaria scripsit in Dialecticam: Chanan-Ieschu elucidatio est Analyticorum. Abbatis Cascariæ elucidatio in totam Dialecticam Aristotelis. Dencha itidem Aristotelis Dialecticam explicuit. Scripsit & Achuhi deemeh Dialectica, Ebed Ieschu, Bar Akre de causis. Extat & Ieschu denach Iejaheb debesro expositio in Dialecticam. 3. *Orationes* magno numero apud Syros habentur, Danielis Tobonitæ, Schehaduseth, Babai Nisibensis, Iohannis Delamitæ Orationes novem: Damnis, Eliæ bar Chnusch, Eliæ Bar Schanjo, Ieschuja-Iaheb Bar Malcun, Solomonis Chalatiæ, Ebed Iesu Orationes de varijs rebus, Melesij, Barzomæ, Iohannis Bethrabanæi, Mar. Abæ. 4. *Epistolicum* cumprimis scribendi genere Syri multum fuerunt delectati. Hinc extant Epistolæ Simeonis Bar Zabohe, Acacij, Milesij, Bar. Zomæ, Pauli Nisibensis, Dod Ieschaschu Iaheb Gadlitæ, Arzunitæ & Hadibitæ, Georgij Catholici, Hanan Ieschu claudi & Catholici, Abbatis Cascaniæ, Timothei (ducentæ) Iosuæ bar Nun, Abrahami Bazorensis Metropolitæ Schehadusetbi, Babai Nisibensis, Iohannis Azac Hirtensis (280.) una Mariaba, cum commento Aphni Moran, Schabholemoran, magnæ utilitatis: Bar. Phrangoje, Gregorij Monachi, Akeb Schemo, Abraham bar de Schendad de varijs rebus, Abraham bar Kadoche, Eliæ Bar Schanjo omnis generis, Syriacæ & Arabicæ. Ebed Iesu Zobensis Epistolæ variæ. Ejusdem explicatio Epistolę Aristotelis, quam ad Alexandrum, de magna arte, scripsit. Epistolæ Eliæ tertij, & aliæ plus quam ducentæ anonymi. Ad Rhetoricā etiam referimus sermones *Eucharisticos*, quibus aguntur gratię, Hanan Ieschu claudi, Elisæi comentatoris, Bar Zoma Carchensis, Danielis Tobonitæ, Susai Schuschanitę. *Physick* annumerari possunt libri, Achuhi deemeh, an voluntas habeat potestatem in Naturam, de Anima, de homine Microcosmo, Ieschu Buchat de dignoscendis aerum qualitatibus. Zachæi Supania admirabilis demonstratio, de Mundo. Emanuelis Doctoris Hexaemeron, Mosis bar Cepha de Paradiso. *Metaphysicæ* inserviunt, scripta Danielis Toubonitæ, Chabibi Monachi, explicationes Principiorum scientię, Schaboho lemoran de determinatis scientiarum Principijs. Ad *Mathesin* spectant, Georgij Schuschastræi demonstrationes Geometricę, Davidis Beth-Rabanęi de metiendis climatibus, de variatione dierum & noctium, Solomonis Chalitia de Figura Cœli & Terrę: Solutio Astrologię Thomę Edesseni, Liber Planetarum Timothei. Bibliothecam *Grammaticam* juvant, scripta Grammatica Honaini, Iohannis Estunojo, Eliæ antiqui, & Eliæ Bar Schanjo, Ieschujaheb Bar Malcun, Iohannis Zuhbæi, institutiones Grammaticæ: Orationes de literis Alphabethi Aphraheti: Hanun Ieschu de variatione & distinctione lectionis: Andreæ de ratione punctandi: Ephræmi magni *Appositiones* Alphabethi, hoc nomine veniunt duo puncta, quæ modò suprà, modò infra, modo hinc inde apposita literis, vocalium supplent vices. Id

quod

quod acceptum ferendum Ephræmo Syri quidem tradunt; puto tamen antiquius hoc subsidium punctandi Orientalibus, Syris & Arabibus fuisse. Arabes certè antiquissimi, etiam in *cuficis* monumentis, ejusmodi puncta admittunt. Vt non satis firmiter ex hoc principio, cum alijs quibusdam Syris, *Ecchellensis* argumentetur pro punctorum vocalium apud Syros novitate. Ephræmo tribuit inventum Punctorum supra memoratorum; quæ tamen Arabibus antiquissimis etiam erant, eadem figura, recepta; & Theophilo Edesseno, Maronitæ, Principi Astrologorum Almohdi, Babylonis Chaliphæ, vocales à Græcis mutuatas, non longè post Muhammedismi exortum. Mortuum enim Theophilum scribit Gregorius, Bar Hebræus, anno Hegiræ 169. Literarum Syriacarum originem ad Solomonem quidam referunt. Sed de his aliàs. Ad hanc classem pertinent Andreas de ratione punctandi, Hanan Ieschu de variatione & distinctione lectionis. *Lexica* notissima, inter ipsos Syros, sunt, Honanini, fil. Isaaci Lexicon compendiosum; Lexicon copiosum & locuples Bar-bahluli ex Iesu bar Ali, Maruzita, Gabriele: Abrahami Bazorensis Metrop. liber de explicatione verborum obscuriorum Theodori Commentatoris; Chanan. Ieschu Episcopi vocabulariū; Iohanis Bar Phrangoje Progymnasmata in vocabula. *Ænigmata* scripsit Akeb Schemo. Elisæus Barsabita: *Proverbia* Akeb Schemo; *Parabolas* Elisæus Barsalita. *Poesin* & *Musicam* Orientales præ cæteris amârunt & de *Syrorum* quidem affectu in studium *Musicum* legi possunt, quæ habet [a] *Sozomenus* & alij. Vnde & in hoc genere literaturæ multa Syrorum extant monumenta, ut sunt *cantica* Ephræmi, quorum & Sozomenus meminit, Georgij Schuschastræi. *Hymni* Marutæ, jeschujaheb Hadilitæ, Catholici, Babai Nisibensis Narsæi: Ieschujahebi Bar Malcun; De *compendijs carminibus* & *Hymnis*, Iohannis Bethrabanæi, Thomæ Beth Rabanæi, Habibi Monachi; De usu Psalmorum Eliæ Bar Chnuschi; De *virtute Hymnorum* Iosue bar Nun; Schalitæ Rischainæi Episcopi; Expositio duorum Hymnorum; Capita, quæ metro decantabantur ad portas Cancellorum. Sed & *carmine* certârunt Syri. Habentur enim Ieschu denach Iejaheb de besto sermones metrici. Olim Danbar tres Tomos carminum composuit, Iohannes Zubbi sermones Oratione ligata; Ebed Iesu Zobensis Paradisum voluptatis, carminicè. De *Scholastica* in genere, & *παίδων ἀγωγῇ*, sunt, Iohannes Bar Phrangoje de erudiendis pueris, Iohannes Garmakia de institutione tyronum. *Quæstionum* titulos ut Orienti non ignotus, ita & in Syria fuit receptus. Vnde Abrahami Catinæ de varijs quæstionibus, variæ quæstiones Abrahami Salæ, Abzudi Scholiastæ demonstrationes de variis rebus ordine Alphabethico, Gabrielis Episcopi Daschbuchust quæstiones; Ieschujaheb. bar Malcun Zobensis quæstiones. Solutiones quæstionum difficiliorum, ænigmatum, capitum & Parabolarum Ebed Ieschu Zobensis. Ex his omnibus paucissima typis sunt vulgata ea nempe quæ supra jam citavimus,

[a] Not. Catal. p. l. Eb. Ies. pag. 177. Confer p. 180, 136. [b] Eccles. Hist. l. 3. 15.

quibus addi, possunt, quę *Mosim*, Mosi Bar Cephę (quem imperite *Margarinus Bignæus*, in secunda Editione Bibliothecæ Patrum cum *Mose Mardeno*, sive *Meredinæo* confudit) adjunxit. 1. *Basilij Cæsariensis* Leiturgia ex Syriaco translata. 2. *Professiones fidei duæ*, altera Mosis Mardeni Iacobitæ, altera Sulacę sive Siud Nestoriani, designati Patriarchę Nestorianorum. 3. *Epistolæ duæ* populi Nestoriani ad Pontificem, altera Seleucię Parthorum, altera Hierosolymis scripta. 4. Mosis Mardeni *Theologica contemplatio* de S.S. Trinitate, ab ipso scripta 1552.

CAPUT. III.

DE SCRIPTORIBUS ARA-bicis.

1. Ecclesiæ Arabicæ antiquitas. 2. Varia Arabum scripta; sed ἀνέκδοτα ferè omnia. 3. Paucorum, quæ edita sunt, nomina. 4. Methodus Prosopographica Arabum exemplis quibusdam ex Leone Africano, proposita.

De Antiquitate Ecclesiarum Arabicarum ipsæ nos Sacræ Literæ dubitare non sinunt. De ijs enim textus sunt luculenti satis; *Gal.* 1. v. 17. Coll. *Act* 9. v. 26. qui Paulum in Arabia diu satis fuisse moratum, ut Ecclesias plantaret, docent. Quis verò Ecclesiarum illarum fuerit status ad ortum usque Muhammedismi & deinceps id verò breviter in nostra *Topographia* Ecclesiastica monstratum est. Scriptorum Ecclesiasticorum, de quibus jam potissimùm sumus solliciti, Catalogum absolutum à nobis nemo expectet: Aliquid tentavimus in Bibliotheca nostra *Orientali*, plura erant in promtu, sed alijs impediti occupationibus differre operam illam coacti fuimus. πρόγευμα jam dabimus ex *Leone Africano*, ubi eorum, qui lucem aspexerunt per typos Chalcographicos, præmiserimus nomina. Paucissimi autem hactenus prodierunt, ex quibus. 1. Celeberrimus ille Patriarcha Alexandrinus, *Batricides*, cujus specimen sub nomine Originum Ecclesiæ Alexandrinæ an. Chr. 1642. per *Seldenum* vulgari vix poterat, *Petavij* mox & *Ecchellensis* Maronitæ Censuram, sed non impune [a] experiri debuit. Laborant, fateor, Syri & Arabes, Christiani

[a] Vid. Præfat. Seld. in Historiæ Anglicanæ Scriptores Antiquos p. 7.

ſtiani etiam, hoc ævo, quòd κινηθέμενοι ταῖς ἀκοαῖς, nimia ſæpe peccent credulitate. Placent plura, quàm veritas admittat. Sed ſi propterea *Petavio* diſplicent, quod fabulæ mixtæ ſint Hiſtorijs, quid de plerisque ſuperiorum aliquot ſeculorum, *Sermologorum*, *Homiliariorum* &c. futurum eſt fide? Fabuloſis commentis plus eſt indultum Romæ, quàm quæ Orienti hanc exprobare debeat mercem. Præter hunc authorem *Erpenius* alteram *Hiſtoriæ Eccleſiaſtico-Saracenicæ* partem *Elmacini*, edidit; priorem, ab initio Mundi, poſsideo, ἀνέκδοτον, καὶ ἀνερμήνευτον. *Pocockio* fragmentum *Gregorij Abulfaraij* debemus, cum exquiſitiſsimis notis. *Abrahamus Ecchellenſis*, Maronita, Chronicon Orientale edidit, cujus exemplar eſt ἀνώνυμον: authorem tamen fuiſſe quendam *filium Monachi*, ex prima parte Chronici *Georgij Homaidi* planè colligitur. Eundem fuiſſe *AEgyptium Coptitam*, ſtylus indicant, numeri ac Patriarcharum Gentis vitæ, quorum, pro Dioſcoriana ſecta, certamina ac labores celebrat. Argumenta tractatus ſunt. 1. *De ætatibus Patriarcharum.* 2. *De judicibus filiorum Jſraël.* 3. *De Regibus duodecim tribuum.* 4. *De Regibus Juda, & Regibus Jſraël.* 5. *De Regibus poſt captivitatem.* 6. *Hiſtoria Machabæorum.* id eſt, Mœrentium. 7. *De Imperatoribus Romanis, déque Regibus Herodianis.* 8. *Jeſu Chriſti Nativitas.* 9. *De Excidio Templi & urbis Hieroſolymitanæ.* 10. *De numero eorum, qui mortui ſunt ex Judæis ſpatio obſidionis, itémque de numero eorum, qui interfecti ſunt, & in captivitatem ducti præter eos, quos ſecuritate donavit Titus.* 11. *De Moſelmannorum Imperio.* 12. *De Chaliphis Omnytis.* 13. *De Chaliphis Habbaſidis.* 14. *De Chaliphis AEgypti ſeu Phatemitis.* 15. *De Chaliphis Ajubitis.* 16. *Hiſtoria Patriarcharum Cophiitarum Alexandriæ.* In magna Bibliotheca veterum Patrum extat *Liturgia*, ex Arabico verſa à Victorio Scialagh, Accurenſi, Maronita. Præter hos ſcriptores Eccleſiaſticos, nulli, quod ſciam vel tranſlati, vel editi ſunt ex locupletiſsimo Arabum penu. Nos, ad Hiſtoriæ Patriarchalis telam pertexendam in *Smegmate* noſtro *Orientali* Batricidem (ut cujus priorem partem ab initio Mundi ad Nativitatem Chriſti jam ante plures annos tranſtulimus) & *Elmacinum* adhibuimus, eaque omnia, quæ ſcopo noſtro videbantur inſervire, Latinitate donavimus. *Iohannes Leo*, Africanus, vitam unius atque alterius Scriptoris Chriſtiani Arabici recenſuit. Mſc. eſt opuſculum, quo & aliorum quorundam, tam Iudæorum, quàm Muhammedanorum Doctorum Proſopographiæ exhibentur, quas, quia ab amico nobis ex Italia illæ ſunt ablatæ, neque, quod ſciam, hactenus editæ, in φιλοβίβλων gratiam, man-

tiſſæ

tissæ loco, huic capiti subnectam; additis, ubi opus est, notis vel confirmantibus, vel illustrantibus. Alibi etiam haberi Msc. codicem ex ijs colligo, quæ habet *Vossius* de Philosoph. pag 111. coll. 114. Sed typis hactenus vulgatum, nuspiam observavi.

DE VIRIS QVIBVSDAM ILLVSTRIbus apud Arabes, per Iohannem [a] Leonem Affricanum ex ea Lingua in maternam traductis:

Et prius dicetur.

De [b] Mesuach Calipha Medico.

IOanna, filius *Mesuach*, fuit natione Chaldæus, & fide Christianus Nestorianorum secta; natúsque est in quadam villa, Ninive propinqua. Exivit de Patria sua ad Civitatem *Bagdad*, ut inveniret eorum c *Patriarcham*, ab eóque volebat fieri Clericus. Cùm igitur introiret civitatem prædictam, videbatur sibi novum invenisse Mundum, cùm multos Christicolas, Muhamedanósque *liberalibus artibus* operàm dantes animadverteret; qui tunc decrevit studij gratiâ ibi consistere. Cognoscebat enim, vile esse in propria morari Patria, ob suæ gentis simplicitatem. Eóque illic moratus est brevi tempore, addiscens quicquid floruit in Medicina, Philosophia, & Astrologia. Hoc tempore Aaron *Rasid*, Calipha (vigesimus tertius non nominis, sed à Pontificum principio) Muhamedanus volebat tunc mittere filium d suum in Locumtenentem, atque Legatum ad Chorazanûm. Provincia quidem maxima, & civilis eo tempore extitit, plena divitiis, hominibúsque sapien-

[a] *Gessner*, in Biblioth. Scripsit de Lege Mahumetana; Epitomen Chronicæ Mahumetanæ, ut ipse testatur. Nos hic tertium addimus nisi fortè sub altero intelligatur [b] Vitiosa est inscriptio: pro Mesua Medicus, sub Chalipha Raschido [c] De hoc Patriarcha sive Metropolita. [d Sub hoc enim Almamone literas potissimùm floruisse, diximus Hist. Eccles. Sec. 9 p. 645. 654 Analect. pag 2 38

sapientissimis, cui filio nomen erat *Ebdullach*, cognomine *Mamon*. Cùm autem dictus *Mamon* vellet discedere, præcipit ei frater suus, ut secum duceret homines virtutibus deditos. Tunc *Mamon* vocavit Secretarium suum, ut tales homines inquireret, stipendiáque eis destinaret secundùm eorum sufficientiam: adeóque plurimi homines tum in una scientia, tum in alia ducti sunt diversarum, & regionum & linguarum. *Nam aliqui eorum literis Græcis studebant; alij Persicis, nonnulli verò Chaldaicis literis operam dederant.* Cúmque Consiliarius, sive Oeconomus ingentem numerum Gentium vidisset, dixit Domino suo: Domine mi, hæc nunquam gens conveniet ob eorum diversitatem morum, linguarum, scientiarum, & fidei. Si excellentia vestra unum voluerit hominem, qui hæc omnia adipiscatur, ego inveniam. *Respondit* Mamon, non sine admiratione: Si hoc erit possibile, facito. Tunc œconomus prædictus convocavit hunc *Joannam*, filium Mesuach, sibi notum, & familiarissimum, eúmque ante *Almamonem* duxit. Quando autem ingressus est ad Mamonem, salutavit eum, tanquam. Virum circumspectum, prudentem, & sapientem: de eóque periculum fecit. Mamon, atque invenit eum hominem scientiarum plenum; & ut dicam, *suffitientissimum*; tunc Mamon honoravit ipsum, præcepítque, ut ei providerentur necessaria pro itinere eo; sic secum ivit ad Chorazanum. Haron autem Rasid, Calipha, hoc novum intelligens, ductum iri jussit ad se filium: *Quomodo Christianum hunc in curia tenes tua, & suffers?* Respondit Mamon: Pater mi Reverende, *mecum enim eum in Cappellanum non duxi, sed in artificem, & Excellentia vestra videt, quòd major pars artificum in statu vestro Christiani sunt, & Judæi*, textores videlicet, tonsores, sutores, & hujusmodi. Tunc Rasid tacuit. Post mortem verò Rasid electus fuit filius major natu in Caliphan, cui nomen erat *Elamin*, homo quidem Idiota, & mali regiminis;

adeóque populus Bagdad, atque regni Principes ad prædictum legaverunt *Mamonem*, ut veniret ipse ad Bagdad; dicentes; Frater tuus talem non meretur dignitatem. Tunc *Mamon* recessit ex Chorazano, magno comitante exercitu, bre-víque pervenit ad Bagdad; ibíque sex mensibus obsedit; qua obsidione in eam ingressus est, & Elamin eo impetu interfectus est,& tunc *Mamon* desiderio immortali desiderabat *intelligere antiquorum scientias*, quoniam tunc nulla erat scientia Arabicè descripta; adeóque dictus *Mamon congregavit ingentem numerum Doctorum diversarum linguarum, & interrogavit Auctorum nomina, atque librorum, quæ scripta fuerunt in artibus lingua Græca, Persica, Chaldæa, atque Ægyptia, adeóque multa eorum nominata sunt volumina.* Misit tunc multos ex familiaribus suis in *Syriam, Armeniam*, atque *Ægyptum*, ut illos emerent libros, de quibus sarcinas infinitas & tulerunt,& conduxerunt. Tunc segregati sunt boni,& utiles, sicut in Medicina, in Physica, in Astronomia, in Musica, in Cosmographia, & Chronica, descriptis, & posuit supra traductionem *Linguæ Græcæ* Joannem, filium Mesuah prædictum, quoniam in illo tempore *Christicolæ Græcis studebant literis.* Posuit etiam supra traductionem Græcam alios quàm plures sub eodem Joanna, & supra *Linguam Persicam* Mahan, dictúmque Mesuah; qui traduxerunt Librum *Galeni* in Medicina; post quæ omnia opera Aristotelis Arabicè traduxerunt, multis etiam aliis magistris auxiliantibus. At dictum fuit Mamoni; quare confidis hoc opus *uni Christiano?* Respondit Mamon; siquidem committo ei gubernationem corporis mei, quò inhabitat Spiritus & anima; quomodo ei non confidam aliquorum ad aliquos verba, in eò maximè, quod neque ad nostram, neque ad suam pertinet fidem? Dixit *Geuzi* Historiographus de civitate Bagdad; quòd, cùm fuerunt traducti libri, ad eos pertinentes; residui, decreto Mamonis, combusti fuerunt. Dixit etiam *Ibnu Ciulgiul* in vita Philosophorum, quòd Mamon erat vir virtu

tibus

tibus plenus, ipsarúmque amator. Iste autem *Joanna* effectus est magnæ venerationis Vir, & multi etiam Curiales ei inviderant, ex eo. Denique Mamon eum duxit in carcerem, nonnullorum invidiâ. Post multa facta centum millibus aureis, brevi eidem Mamoni persolutis in debitum, liberatus est. Cui postea dixit Mamon; quomodo tam brevi invenisti tantam pecuniarum quantitatem? Respondit, Domine, si me securè dicere permiseris, dicam. Dixit, securus sis. Respondit, neque domos, neque vineas vendidi; sed hoc totum provenit ex Magistratu, qui meo nomine magistratum assecuti sunt. Dixit tunc Mamon, si ego centum mille aureos à te accepi, ero in causa, ut (a) in duplam lucraberis. Mortuus est autem Joanna Mesuah, ætatis suæ anno octogesimo, & testatus est, post mortem suam corpus suum in villa, in qua natus erat, sepeliri; quod consecutum est. Testamentum verò anno ducentesimo quarto de Elhegira, (hoc est, secundùm (*b*) millesimum) Maumedanorum; & nota quod *Joanna* nomen est Hebræum; Joannes scil. dicitur apud Latinos; & Mesuah, qui dicitur *Moses*, [*c*] secundùm regulam diminutivorum Chaldæorum. Mortuus A H. 204. An. Chr. 816.

De Esciari Philosopho.

Iste *Esciari* fuit maximus Philosophus, secundùm opinionem Aristotelis; postea effectus est Catholicus secundùm le-

[a] Vitiosè, pro, ut duplum, alterum tantum, meo beneficio acquiras [b] Error est Cadit enim annus Hegiræ 204. in Christi annum 826. Atque hic, dubio procul, prior ille Mesue, de quo Andreas Belluensis: Duos enim & ille commemorat Mesueos, seniorem, cujus libri tantum Arabicè extant, & posteriorem nostris notum, cujus libros negat se apud Arabes invenire potuisse. Recentiores quidam eundem cum Damasceno, aut ei contemporaneum fuisse putarunt, quod utique à vero non abludit. Alij enim Damascenum collocant sub an. Chr. 740 alij 830. (longissimè recedit Trithemius, qui ponit an. Chr. 390.) Mesue verò mortuus 826. [c] Dubito: Mosen Arabes Musa appellant. Puto ergo Mesuah esse Meschichojo, ut Christianus significetur. Amant enim Syri ejusmodi agnomina.

gem, qui nô solùm fuit [d] Theologus, verùm etiam *Esciaritarum* opinionis caput, & Princeps: qui à suo nomine originem sumpserunt; quam opinionem tam *Africani*, quàm *Asiani* retinent, regnis, atque [e] regionibus exceptis [f] *à Zophi* nominatis & dominatis; ac etiam aliquibus locis *Africæ*; prout insula *Gerbes*; & quibusdam montibus. Tempore hujus omnes Maumedani inter eos, & secundùm fidem Maumedanorum, maximè discordes fuerunt, videl. *in rebus divinis, & in Scripturis Alcorani.* Adeóque iste Esciari, separatus ab una parte, declaravit scripturam divinam, divinius, addendo [g] *rationes naturales cum argumentis* resolutis. Confudit etiam omnes alias rationes, apparentes opiniones, & sectas, eo usq;, ut omnes opiniones, suâ exceptâ, usq; nunc hæreticæ vocarentur; quibusdam temporibus exceptis; quibus prostrata fuit, ob schismata exsistentia in *Ægypto*, & in *Asia*. Postea omnes opiniones depressæ sunt, sua verò innovata est, quæ adhuc floret & ex illa secta fuerunt multi *Doctores Theologi*, adeóque talis opinio summoperè magnificata est, & ad hoc venit, quia si quis dixerit opinionem *Esciari* non esse veram, *damnabatur ad mortem, secundùm Maumedanos.* Dixit Interpres, quod si non esset causa prolongationis hujus operis, ostenderet nobis ejus opinionem, eámque nos doceret, licèt non intelligeretur, absque aliarum opinionum interpretatione, & à quo provenerit causa diversitatum, differentiarúmque in Theologia; *sed esset magni voluminis liber.* Multa opera & commentaria hujus opinionis reperiuntur, quæ etiam *pueris in Scholis leguntur,* cujus

[d] Abulhasen Aschariensis, de quo breviter, his affinia, Comp. Theat. Orient. pag. 25 [e] Fuit Arabia Sectarum semper ferax tam in Muhammedismo (qui brevi temporis spatio protulit distinctas. 72.) quam Christianismo: vide *Euseb.* Hist. Eccles. lib. 6. c. 26. & 40. [f] De Zophitis, vel Sophitis; Vid. *Annal.* P. I. pag. 190. [g] De fundamentis Muhammedismi lb. 291.

cujus Epistolæ quædam tum prosa, tum carmine de hac opinione extant compositæ, quas etiam *memoriæ mandare* faciunt. *Elatir Alabbari* composuit magnum volumen in vita Theologorum hujus opinionis, sex voluminibus absolutum. Mortuus est autem iste Esciari anno tercentesimo trigesimo, primo de Elhegira in civitate Basrè, Arabiæ felicis, in confinibus Persiæ. Mortuus A.A. 330. A. Chr. 951.

De Abulhuscin Essophi.

Abulhuscin Esophi, de Civitate Bagdad, maximus & Philosophus, & Astrologus extitit. Composuit enim librum in Theoricam Astrologiæ; primúsque fuit, *qui signa & stellas cum planetis pinxerit*; eoque inter Astrologos & tenebatur, & dicebatur. De quo dictum est, intellexisse magis istum coelestia, quàm *Ptolomeus* terrena; qui mortuus est in civitate Bagdad, Anno. 383. de Elhegira. Mortuus est A. H. 383. An. Ch. 1005.

De Abulhusen Ibnu Telmid.

Abulhusen Ibnu Telmid, id est, filius Discipuli, qui fuit *Christianus*, religione Jacobitarum, natus est in civitate Bagdad, cujus Pater ejusdem maximi Pontificis extitit: & hic *Abulhusen* applicuit animum studiis adeoque tempore brevi floruit in Medicina, & composuit librum, in ea, ordiens ipsam secundùm hominis membra à capite ad pedes usque descendens, in quo narrat accidentia omnia, atque infirmitates cunctas dictis membris occurrentia: cui titulum imposuit *Elmalihi*, hoc est, Ipsa Realitas; eúmque dono dedit Soldano ejus temporis. Ob quam operam ingressus est in Soldani prædicti familiares, & effectus est *Medicus* generalis Curiæ Bagdad. Et ille liber est *famosissimus inter gentes ejus Lingua, credo in Latinum fuisse interpretatum.* Et iste *Ibnu Telmid* divitias, honores, famam & gloriam acquisivit. Nunquam enim à pauperibus hominibus pecuniã accepit, neq; ab artificibus medicinę premium; dicente eo, hanc artem nobiliorem vendere non posse de-

nariis. At multò magis receperat Principum, Nobilium, atque Divitum munera: erátque multùm gloriæ cupidus, ac superbus: eò maximè, quando æger contra regulam medicinæ operabatur, quam ipse ordinarat, & nunquam postea redibat, neque consulebat: etiam *si Soldanus fuisset talis æger.* Eo tempore ægrotavit *Hadod Daula* Soldanus; statim omnes Medici, ut eum viderent, ad curiam accesserunt, præsertim *Ibnu Telmid*; quibus omnibus ostensa fuit urina, ut videbatur, & nullus eorum causam ægrotationis cognovit, neque quæ fuerit infirmitas. Postea autem domestici dictorum Medicorum sermonem fecerunt de Poëtis Curiæ, circaque eorum carmina: & de eo, qui in laudem præsentis Soldani sermonem fecerunt; & quidam Medicus dixit: Talis Poëta bene dixit: Quidam, alius meliùs ait. Soldanus autem facetè respondit: Vos alij intelligitis Medicinæ artem; nullus est, qui me laudaverit, sicut ego me metipsum laudavi hodie. Cui qui libet eorum inquit, quónam modo dixerat Majestas Vestra? Tunc Arabicè respondit, dicens

Hadadu (reliqua verba vitiosè satis sunt scripta, alia occasione examinanda) Id est, *sum instrumentum Regni, ac tectum ejus, & gladius suus acutus Victor fortunæ.* Omnes fatebantur eum esse magnum Regem; & elegantem.

Cúmque foris essent dicti Medici, *Ibnu Telmid* ad eum advertens dicebat: *si vos non cognovistis infirmitatem ejus, ego eam cognosco.* Dixitque subjungens. Victor sit [a] fortunæ, nec aliud deest, nisi ut dicatur, fuisse Deum, pro eo: quod Omnipotens ostendere vult potentiam suam, dicti ejus comparatione. Quapropter dedit ei infirmitatem incognitam, ut non mederetur, neque juvanda juvarent. Vidistis enim quomodo dirè atque immaniter lamentetur; nec si quid aliquid urinæ ejus conspicitur, neque quid significet, apparet. Et quilibet eorum tacebat: Soldanus autem curabatur, prout urina medicis fue-

Mortuus A H. 388. An. Chr. 1005.

[a] Convenit hoc exemplum sensu cum Herode Act. 12. 23.

fuerat. At *Ibnu Telmid* non ampliùs erat reversus: Soldanus verò mortuus est post dies octo ab ejus infirmitate. *Abulhasen Ibnu Telmid* mortuus est anno tercentissimo octuagesimo quarto de Elhegeria. Mortuus A.H. 384. An. Chr. 1006.

De Farabio.

Abunasra Al-Farabi, qui in Latino dicitur *Farabius*, fuit ex Farab Provincia Asiæ minoris: natus est in civitate Balch, ex nobili genere & progenie. Iste, in principio suæ juventutis, devius à suis, perrexit ad Bagdad, ibique [a] Philosophiæ operam dedit; adeóque maximus evasit Philosophus, & tunc domum suam reversus est. Dixit *Ibnu Giulgiul* Chronista in Philosophorum vita; Quòd infiniti Asiæ principes miserunt pro eo, ut ad Curiam veniret, mercede quoque & stipendio, quo homines docti providebantur, potiretur, præsertim homines sicut ipse, notissimi, & famosissimi. Ille autem renuit semper, & eò magis patrimonio suo contentabatur. Et dixit prædictus *Ibnu Giulgiul*, quòd *Farabius* multùm spernebat seipsum; & quòd continuè tempore hiemis cum quibusdam super paleam dormiebat; & semper visus est contristari & lugere: non pro mundi aliquo (i. e. re mundana) at solùm pro eo, quod investigabat. Solùm, quomodo posset homo majorem intellectum, ac scientiam acquirere; ut valeret mundum agnoscere, magísque cognitus sit: dubitans cum illo perfectionem habere humanam; non posse, dicebat. Fuerunt autem ex eo inventi duo Versus:

Panis sordeaceus, & aqua putei, & habitus lanæ in pace
Meliores sunt, quàm lætitiæ terminatæ in pœnitentia.

Mortuus est autem *Farabius* ætatis suæ anno octuagesimo, de Elhegira verò, anno tercentesimo octuagesimo octavo. Mortuus A.H. 388. An. Chr. 1010.

De Rasi.

Abubachar, & *Rasi* Persianus, è civitate Rai, hic Mercatoris filius

[a] Plura de hoc Philosopho legi possunt in Anal. P. 1, p. 308.

filius fuit, qui cum Patre Bagdad, hoc est civitatem Bagdad profectus est: ibique, mortuo Patre studij causâ remansit. Et tandem in Medicina, & Philosophia *singularissimus* effectus est. Post hoc profectus est ad *Chairum*, ubi per aliquot annos ægrotavit. Cujus famam cùm intellexisset *Elmansor*, secretarius, major Pontificis Cordubæ; qui in omni facultate & scientiâ doctissimus erat; vocari jussit hunc *Rasim*, promittens ei mercedem magnam. Cùm autem *Rasis* recepisset literas, profectus est; & navim in Alexandria ingressus, ad Cordubam tandem pervenit. *Elmansor* verò lætatus est, dictúmque Rasim magno affecit honore, eique habitationem, possessionem, ac servitores, & famulos tradidit. Eo tempore *Rasis* famosum librum composuit, quem [a] *Elmansor* nominavit; Et usque nunc vocatur *Almansoris* liber. Dixit *Ibnu Hayan*, Lusitaniæ Chronista, quòd Rasis in suis caussis nimis fortunatus exstiterat, adeòque permultas acquisivit facultates. Quadam autem die, per plateam Cordubæ transiens, magnam gentium multitudinem congregatam aspexit; & hujus rei caussam interrogavit: Responsum fuit, quòd quidam concivis ejus illuc spatiabatur, & statim cecidit mortuus. *Rasis* autem ut hominem videret, accessit, tunc cum furore præcepit, *ut statim virgultorum manipulus portaretur, quibus ipse non tantùm, verùm etiam circumstantes possent ipsum percutere & verberare* per omnia corporis membra, præsertim pedis plantas, & tota gens eum deridere cœpit, dicens, quòd Rasis insanivit. Non adhuc præterierat quarta horæ unius pars, quòd ille homo se movere cœpit; tunc Rasis mulum ejus ascendit, & domum suam perrexit. Populus autem, qui acta cernebat, exclamare cœpit, *Miraculum! Miraculum!* Tale novum, auditum ab *Elmansore*, fecit vocare *Rasim*: cúmque vidisset eum *Elmansor*, dixit; Excellentem Medicum te esse novimus, *mortuorum autem*

[a] De quo Ib. p. 296, ubi plura de studiis ejus Chymicis.

tem vivificatorem te esse ignoravimus. Respondit Rasis: Medicum me esse fateor, resurrexisse autem mortuos nescio; quoniam *Deus solus est, qui resurgere facit è mortuis.* Quòd autem per me actum est hodie, non inveni in aliquo libro Medicinæ, neque à Magistro didici. Sed cùm à civitate Bagdad discessi, ut in Ægyptum iremus, viam deserti fecimus. Cúmque nobiscum aliqui nobiles Arabi venissent, quadam die, equitantibus nobis, quidam eorum tanquam mortuus cecidit in terram: aliùs verò ex ijs senex statim descendit, & accepit plurimos baculos, & singulis dedit: & fecerunt ei, sicut hodie ego huic homini feci in platea; & ille Arabs sanatus fuit, prout viderunt hodie hunc hominem. Dubitavi, quòd infirmitas, quæ Arabi erat, esset & huic, adeóque cura mea ob tuam felicitatem illi profuit. Tunc *Elmansor* gavisus est, & benedixit ei dicens: *Terra, quam inhabitas, Galienum ei in esse in medium, dicere vales & potest.* Cui Rasis respondit: *Experientia magis, quàm Medicus prodest.* Et mortuus est Rasis anno quadringentesimo primo in Civitate Cordubæ, ætatis suæ circa nonagesimum. Mortuus. A.H. 401. An. Chr. 1023.

De *Bachillani Philosopho*, & *Theologo.*

Natus est in Bagdad ex patre ignobili, qui pater fabam elixam seu alio modo coctam vendebat, secundum ejus regionis morem. At filius ingenuè ac tempestivè Philosophiæ operam dabat; Theologiæ ac Legibus postea vacavit. Adeò ut in judicem civitatis Bagdad electus esset, multos composuit libros, secundùm opinionem *Esciari*, operas ejus excellentissimas narrando & declarando, sed sunt longi sermones ad instar commenti. Iste autem *Bachillani* missus fuit in Nuncium à Soldano Civitatis Bagdad ad *Imperatorem Constantinopolitanum*, qui Imperator benignè & gratiosè eum accepit, eundemque precatus est, ut cum *suis Theologis disputaret*, videlicet cum Christianis, secundùm Græcorum opinionem. Quæ

Disputatio coram Imperatore, Patriarcha, Archiepiscopis & Episcopis cum pompa atque (ut ita dicam) nimis superbè, quadam die habita est,& per totum diem discussa & disputata; sed nondum perfecta per ipsius *Bachillani* ægritudinem, quapropter rediit in patriam suam. De qua *Disputatione narratur in vita Theologorum*: Sempérque dum viveret contra Hæreticos,eorundêmque fidei Schismaticos disputabat,tum voce,tum Literis,quorum scripta adhuc reperiuntur. Dixit Interpres, se vidisse disputationem ejus, ab alijs operibus separatam,& multarum ejus quæstionum recordari. Obijt autem *Bachillani* in Civitate Bagdad ætatis suæ anno nonagesimo quinto, de Elhegira verò anno quadringentesimo quinto.

Mortuus A. H 405. An.Chr. 1027.

De Ezarharagui Medico.

Ezaharagui fuit Medicus *Mansöris*, Cordubæ Consiliarij, & proximus Rasis, qui composuit Librum, sicut *Canon* Avicennæ in arte Medicinæ,utilissimum quidem: quo etiam adhuc Maumedani Medici utuntur. Vixit autem *annos centum & unum.* Qui obijt anno *Belli Cordubæ*, de Elhegira anno quadringentesimo quarto.

Mortuus A H 404 An.Chr. 1026.

De [a] Avicenna.

Abuhali Elhusein, Ibnu Sina, Elhamadani, in Latino dicitur *Avicenna.* Fuit autem *Abuhali* cognomen ejus, & *Elhusen* nomen ejus proprium,& *Sina* nomen proprium fuit Patris. *Errahu* est in Arabico vocabulum commune, vel æquivocum; & imprimis significat *superiorem, nobilem, ducem,* ac *principem,* & provenit ab hac dictione *Rase*, quæ in Arabico est idem, quod apud nos *Caput.* Avicenna autem vocatus fuit *Rahis,* quia erat nobilis,& honoratus apud Dominos & Populos virtutibus suis. Eóque Medicorum maxima Pars, quando eum, in

[a] Aliam *προσωπογραφίαν* dedimus in Anal. P. 1 pag. 295. & Hist. Eccles. Secul. XI. p. 461.

in Medicina, aut citare aut advocare volunt, dicunt: *Medicorum Princeps hoc dixit, absque alio aliquo Epitheto, & intelligitur de Avicenna dixisse*: & quod dicitur, inter Latina Lambentes, quòd *Rex Corduba* fuerit, mendacium est, quoniam non invenitur inter Scriptores ejus vitæ Latina Lingua. Non enim extendissem in hoc sermonem meum, nisi vidissem, quòd scripserat Jacobus *de Foro Livio*, qui multa tandem dicens nihil dixit; & tamen ei inerat ratio incognita. In culpa magis est, qui Librum Avicennæ in Latinum transtulit; & interpretatus est: quia consideravit hanc dictionem *Rahù* nihil aliud, nisi *Principem* significare. Et ille, ut dicam, *miser*, ac *nescius Arabicæ Grammaticæ*, *vocabula communia non intelligebat*, *neque cognoscebat*. Sed jam ad propositum redeamus. Iste *Avicenna* fuit de Civitate *Hamadan* in Persia natus ex nobili progenie. Cujus pater fuit ex nobilibus dictæ civitatis, ac multarum divitiarum: quapropter pater ejus Scriba indiguit, qui esset Geometra; & Mathematicus; eo quod cupiebat filium suum has easdem virtutes, ac scientias addiscere, ut ad minus ratiocinari; sin autem, eas intelligere sciret. Quadam die, in principio suæ juventutis, misit eum ad civitatem Bagdad, studii caussâ, & Abuhali eam ingressus est, & dictis virtutibus studens profecit, adeò ut eidem scientiæ illæ viles viderentur, postquàm Philosophiæ ac Medicinæ operam dedit. Sicque pluribus annis moratus ibi est: donec *magni nominis excellentissimiq; Medici, atque Philosophi extitit*. Illo autem tempore accidit, quòd Soldanus Jasochbagh volebat in Locumtenentem, ad Civitatem Avicennæ, nepotem suum mittere; dictúsque nepos rogabat Soldanum, ut Avicennam secum ire suaderet, & tandem Avicenna cum ipso perrexit. Dixit *Ibnu Giulgiul* in vita Philosophorum, & Medicorum; quòd Avicenna fuerit vir acutus ac benignus, ac in suis responsionibus gratus: haberetque Filium, & doctum, & acuti ingenii, Medicinæ sectatorem maximum: qui quadam die per per plateam tran-

transiens ex equo descendit,& in medio ejusdem plateæ minxit. Omnes verò adstantes insaniæ adscribebant: adeóque nonnulli patris amici hanc ei historiam narrârunt. At Pater ejus,filium blasphemavit,dicens: *Inverecundus iste, filius meus non est; qui si fuisset, non descendisset de equo: sed supra eum minxisset.* Numquid vobis tamdiu urinam retinendam esse videtur? At omnes tacentes tantum responsum mirabantur. Etiam dixit *Ibnu Giulgiul*, quòd quodam die accessit ad Avicennam mulier quædam dicens:O magnifice! est mihi dolor in corpore,& quidam Medicus ordinavit, ut acciperem Medicinam: Precor vos, ut me doceatis aliam, qua ter tantùm, nec plùs,minùsve secessum expurgem. Respondit Avicenna: Si chorda tribus nodis contexta πρακτῶ fuerit, faciam fortè: & omnes adstantes riserunt: Illa verò pudore affecta discessit. Quodam etiam alio die Dominus suus Abuhali,interrogans eum dixit: Quis levior pastus esset Phasiani, an Cothurnices? Respondit Avicenna: Domine mi,jam scit vestra excellentia,quòd in articulis *nostræ Maumedanæ Legis tenemus, Judicem, absentibus partibus, judicare non posse.* Dixit Dominus ejus: Bene vos intelligo,hora cœnæ accedetis,& inventis ibi partibus,quæ certè adfuerint, judicabitis. Respondit Avicenna: Dominationi vestræ primus articulus notus est, sed ignorat Prophetam dicentem: *In domo judicis judicatur.* Tunc Dominus suus magnam quantitatem dictarum avium domum dicti Avicennæ misit. Manè autem, appropinquante eo domui Domini, interrogare incepit Dominus, cujus esset sententiæ? Respondit Avicenna: Nunquam vidi similes hostes, & adversarios. Inter sententiandum enim quilibet illorum interposuit suas legales rationes ac dilationes ad probandum,eóque sine expeditione, & sententia recesserunt,habito prius termino ad probandum. At si Dominatio vestra voluerit,summariè expedientur; & quolibet sero destinabit

Aves

aves illas per hebdomadam, & citiùs expediam. Respondit Dominus. Videtur mihi, te esse judicem tyrannum; alteri enim committere volo. Respondit Avicenna, ad pejus ducemini, si alteri quàm mihi hanc rem commendaveritis: sed consulo potius, ut sibi ipsi, & commendet & committat.

Dixit *Ibnu Giulgiul*, quod Soldanus Civitatis Bagdad intellexit, nepotem suum, videlicet Avicennæ Dominum, cum alio fratre ipsius Soldani rebellare à se velle: adeóque decreverat ei venenum præbere, & commisit hoc secretum Avicennæ, ut hoc idem exigeret, & perficeret. Quod quidem renuit Avicenna, nec etiam suo Domino indicavit, neque scelus hoc detexit. Transactis igitur plurimis diebus res decreta est per alium, Domino suo: adeóque contra Avicennam iratus est, & *duxit eum in carcerem*, ibíque per duos annos moratus est. Et tandem accidit ei fluxûs infirmitas, quo fortiter laborabat; ex qua denique infirmitate obiit. Dixit etiam *Ibnu Giulgiul*, quòd quadam die major pars nobilium civitatis ingressi sunt, ut Avicennam in carcere viderent, inter loquendum autem dicebant: *O Avicenna, tu etenim omnium Medicorum & nobilissimus, & prudentissimus, qui in Chorazano reperiatur*: quare invenire non potes ad fluxum remedium aliquod? Tunc fecit afferri vasculum, inquo pulvis erat: ex quo parum inter digitos accepit, & in catino aquæ pleno imposuit, & statim congelata est in eorum præsentia; & dixit: Vos hanc parvam pulveris quantitatem vidistis, quæ tantam aquam congelare fecit. Ex ea enim quasi unciæ mediam sumsi, & nihil profuit mihi. Quapropter vos rogo, ut duos tabelliones aut notarios vocetis; quibus meum committam testamentum: quoniam de proximo est mors mea. Et postquam testatus est, post paucos dies in carcere mortuus est, ætatis suæ anno circa 80. & reliquit filium unum masculum, & possessiones, quarum reditus annuus sex millium ducatorum extiterat. Dixit *Ibnu Chalican*, Chronista, quòd

Avicenna *loco ferri usus est argento, ad sua mulæ ornatum, secundum* morem [a] Principum, ejus regionis. Et dictum ei fuit: O magnifice! hic non fuit mos, neque consuetudo doctorum hominum. Respondit Avicenna: Filioli mei, hoc argentum, quo ferri loco utor, & aurum pro clavibus, superbiæ non ascribatur, sed his temporibus: vidi hanc artem esse mortuam, Medicinam. Volui etenim, ut ei adhibeatur fides, quousque videantur fructus ejus, forsitan resurget, & ejus studia multiplicabuntur.

Dixit *Ibnu Chatir*, in Chronicis suis universalibus, quòd dictum fuit Avicennæ: O Magnifice, non fuit tibi ratio, cùm non diceres Soltani voluntatem, adversus Dominum tuum! Forsitan tale infortunium non accidisset. Respondit Avicenna: Vos pauperes creditis, quòd non cogitaverim terminum, ac reî exitum? Si ego dixissem, extitissem causa discordiæ inter duos Principes, ex qua multi homines interfecti essent. Vultis enim hujus rei fuisse causam? Non persuadet, quod præter rationem accidit. Imò etiam ego ipse cui magis debeam, ignoro, aut qui me in hunc gradum assumpsit, aut qui in eo me servavit. Nomina librorum Avicennæ sunt Canon, dictus *Chabir*, in medicina, hoc est, *magna regula*.

Canon Assaghir in Medicina, id est Regula parva.

Canticum Præceptorum Medicinalium, quod in carcere scripsit filio suo.

Alorgioza in Medicina, id est, carmina brevia, in quæ Averroës commentatus est.

Orgioza; Id est, articuli Logices, quos ipsemet commentatus est.

Estepha in Philosophia; Hoc est *satisfactio. Elculliuth*, id est, Universalia in Philosophia. *Alisarath*, id est, motus in Metaphysica.

Ta-

[a] De hoc more vide *judic.* c. 8. v. 21.

Tasauuful Falasifa, id est, Philosophia moralis.

Cantica in unionem animæ cum corpore, &, quòd est Anima.

Liber venenorum, & eorum compositiones, & curæ contra venenum.

Et omnia *ejus opera & volumina sunt utilia, atque existimata.* Verùm multi docti Arabes ajunt, *Avicennam in* [a] *medicina fuisse luscum, in Philosophia autem cæcum*; & ita dixit *Ibnu Chatir*. Et est mortuus Avicenna (ut supra diximus) anno ætatis suæ circa octuagesimum, de Elhegira verò anno quadringentesimo quadragesimo secundo. Mortuus A.H.442. An. Chr. 1064.

De *Ettabarani*.

Ettabarani fuit de provincia Tabarani, quæ pars Chorasani. Hic fuit Medicus Maumedis *Subao Thechm*, Regis Ghaznæ, civitatis Asiæ, Indiæ termino; qui composuit librum in Medicina famosissimum, cujus titulus est, *Firdius ulhecime*; Quod est, *Paradisus sapientiæ*. In quo medicinalia, atque herbarum, animalium, ac lapidum proprietates descripsit. Dixit *Ibnu Abididunia* in mirabilibus mundi, quod Ettabarani dicebat: Regem Cini dedisse dono munera Regi Ghaznæ; *inter quæ erat avis, cujus præsentia si quid veneni adstabat, & aderat, ipsa pinguioribus lachrimis, elatóque, ac forti garritu flebat*: Ex quo magnates Orientis, ejus præsentia, comedere ausi sunt: sed rara in terris invenitur avis. Dicit etiam, *quòd in eadem provincia quadam vasa fiunt: quibus si imponantur cibi veneno aspersi, ab extra insudant vasa.* Dixit interpres, quòd de illis multa vidit, multis etiam in locis Africæ, mortuus autem Ettabarani in Ghazna, anno quadringentesimo septuagesimo quarto. Mortuus A H 474. An. Chr. 1096.

De *Mesuach*, Christiano; id est, *Mesue*.

Mesuach iste fuit Christianus, *Jacobitarum* religione, natus in civi-

[a] Confer, quæ diximus Anal. P. 1. pag. 195.

in civitate Maridin, supra flumen Euphratis, didicit medicinam, atque Philosophiam in civitate Bagdad, *continuéque Avicennæ Lectionem audivit*, qui composuit opera utilissima in rebus potabilibus : alium quoque Librum de componendis medicinis, syrupis videlicet, unguentis, emplastris, & de similibus. Postea discessit abea regione, & quadam die, post multa, pervenit ad *Chairum*, ubi inter familiares Caliphæ connumeratus est. Qui Calipha [a] Caput Schismaticorum Ægyptiorum extitit, & Syriæ, qui se vocabat, *Elchacim Chalipha*. Hic etiam *Mesuach* in Chairo multas divitias, pecunias, & honorem acquisivit. Qui quadam die amicis suis publicè dixit: *Quas enim possideo divitias non ex medicina, quæ in libris scribitur, mihi acquisitæ sunt*; *verùm ex medicina, quæ ab humano intellectu provenit.* Adeóque ægroti propositum & cognitionem semper cognoverat. Mortuus autem est Mesuach ætatis suæ circa nonagesimum, de Elhegira verò quadringentesimo sexto.

Mortuus A.H. 406. An. Chr. 1028.

De [b] Gazzali.

Gazzali Philosophus, Theologus, Legista, & denique in omni scientia doctus, natus est in civitate Thos in Asia, ex patre divite, & mercatore. Ipse quidem Gazzali fuit, qui opinionem *Esciari* insurrexit, atque erexit. *Nam ante hujus Gazzali tempora multiplicabantur* hæretici in Asia. Ipséque Gazzali adeò se studiis sollicitè dedit, ut mirabilis ac admiratione dignus evaserit, & effectus sit. Hoc tempore accidit, quòd Viceccancellarius, Consiliariúsque [c] major struxerat *mirabile Collegium* in civitate *Bagdad*; in quo ducenta millia ducatorum ferè expenderat: ídque possessionibus dotavit, eíque illas doti dedit : quarum reditus, & proventus quindecim millia ducatorum extiterat. Postquam dictum studium perfecit, *ibi quasi sex millibus hominum doctissimis* congregatis, in scien-

[a] Hakemum videtur intelligere, de quo Hist. Eccles. Sec. XI. pag. 439.
[b] Vid. Biblioth. Orient. pag. 204. [c] Magnus *Vezir*.

omni facultate & scientia ordinavit, ut de qualibet scientia & facultate unus legeret. Adeò ut quilibet eorum propter scientiam hujus Gazzali eum elegerit. Itaque consiliarius statim per eum misit, eique magnum stipendium solvendum ordinavit & persolvit. Quo accedente ad Bagdad, Calipha, atque ejusdem civitatis Soldanus, omnes eorum familiares, nobiles, & magistratus inobviam ei miserunt. Itaque deduxit ferè universum populum ex civitate, & fuit inter alios dies notabilis, *post quæ in prædicto Collegio* legere incæpit. Dixit *Geusi*, in Chronicis suis, quòd multi *ex apothecis suis educebant filios, ut ejus lectioni incumberent:* Similiter & divites & nobiles fecerunt; quoniam viderant, quo honore & ornatu eum affecerant Principes; multotiésque consiliarius ipse suis lectionibus aderat, & præsens erat. Sicque per multos annos honore, & gloria affectus permansit. Postea verò alius *vir effectus, & nimis mutatus ab illo Lecturam dimisit, & omnia quæ in studiis acquisiverat pauperibus erogavit: indutusque Eremitani habitu ad Mecham perrexit*, ibique aliquot dies commoratus est: postea decessit, & in Syriam perrexit, sicque posteà venit ad Cairum, adeóque in Alexandriam accessit incognitus, ubi Etartosim in Theologiam audivit. Novissimè in civitatem ejus, toties dictam, rediit, ibique mortuus est, ætatis suæ anno quinquagesimo quinto, de Elhegira verò anno quingentesimo quinto. Composuit autem iste Gazzali secundum *Geusin* sexaginta ferè volumina, quorum aliqua brevia, alia verò longissima, & nonnulla mediocria existunt: Suntque, inter alia: Extensio Legis tam civilis, quàm canonicæ, duobus voluminibus absoluta. Mediocritas Legis. Breviarium, sive summa totius Legis. Vivificatio, aut Resurrectio scientiarum fidei, Legis, atque Philosophiæ moralis. Compendium Theologiæ. Comparatio Logices. Excellentius desiderium, aut sublime in Metaphysica. Intentio Philosopho-

Mortuus A H. 505. An. Chr. 1127.

rum: Errores Philosophorum. Pondus æquum. Concordantiæ inter Philosophos, & Theologos. Itinerarium rectum domûs æternæ. Et hæc sunt magis in usu. Sunt etiam alia ejus opera, quæ in usu non sunt, etiam apud Arabes.

Dixit *Ceusis*, quòd *Gazzali* sciebat multas alias scientias, quas celavit. Dixit etiam in Chronicis suis Legum, quòd quandò discessit *Gazzali* de Bagdad, inventus fuit quidam liber, quem scripserat contra Legistas, vituperando aliqua licita in Legib: pro qua vituperatione persecutus (persecutionem passus) fuit, & decretum fuit, ut prædictus liber combureretur; & sic combustus fuit per universum orbem. Cui libro titulus erat: *Resurrectio scientiarum Legis.* Fuit etiam vituperio affectus propter alium librum, cui titulus erat: *Defensio justa*; quo in libro recensuerat res, ac regiones, quas Judæi atque Christicolæ habebant, & possidebant, qui non crediderunt in Maumedo. Dixit etiam *Ceusis*, quòd *Gazzali*, dixerit multa, Cantica; quorum aliqua in Amorem, aliqua verò in Philosophiam moralem. Verum magis famosa moralis erat, quæ hoc tempore viget, & in hoc carmine incipit.

Ettorchu &c *Hoc est:* Viæ multæ sunt: verùm via sola est. Viatorésque per illam sunt illi, qui electi sunt.

Dixit [a] *Interpres*, quòd memoria tenet multa ejus carmina, quæ sunt elegantissima Arabicè. Erit difficile ea recensere latinâ linguâ: quoniam necesse erit narrare pro quolibet versu multa humanitatis principia, quæ propter eorum interpretationem postposuit.

Dixit etiam aliam cantilenam longam, mortis consolatoriam, cujus sententia est, *quòd corpus est tanquam cavea spiritus, & sicut lætatur avis cùm ab ea liberatur: Ita anima justi lætatur, quando à corpore segregatur, quoniam à purissimo, & nobili elemento descendit & ad idem evertitur, à quo provenerat,* producendo circa hoc multas rationes: quæ cantilena reperta est in suo

[a] Ita more Arabum de se loquitur Leo Africanus.

suo secreto Oratorio , quo mortuus fuerat , eo die ut supra mortuus est: Ibique sepultus, annis, ut supra diximus.

De [a] *Thograi.*

Thograi Philosophus, ac Medicus, Rhetoricus, Alchimista, Poëta atque Historiographus, natus est in Civitate Aspahan in Persia , & ob suas virtutes rogatus fuit à Malich *Maschud* (Masudo) Principe Regni Asiæ, eique datum fuit majus officium Curiæ, cum quo multas pecunias acquisivit, atque inæstimabiles divitias. Dicebant multi Historici, quòd modus ipsius fuerit mirábilis, quoniam tempore suo fuit singularis in divitijs: & non fuit in Curia, neque Principum neque Soldani homo, qui ditior eo esset; & hoc non obstante, ***nunquam contentus fuit***, neque de patrimonio suo, neque de divitiis acquisitis, cum omnibus Imperialibus Magistratibus. Et in omnibus canticis ***in vita sua recensitu continuè lamentabatur, vituperans tempus***, quod eum injuriaverat, adeóque coactus eo est ***Alchimiam*** addiscere, in qua composuit opus; cui titulus est: *Devirginatio Naturæ.* Dixit Geuiis : Quòd Dominus ipsius quadam die ingressus est tentorium Thograi , & invenit eum scribentem rerum expeditiones. Princeps verò vidit duos versus quodam Chirographo, qui erant:

Urido, &c. Id est, ad verbum:

Volui largitudine manuum auxiliari mihi, cum eâ solvere debita, quæ nobilitati debeo. si tempus pervertit desideria mea, & postea contentus sum labore cum redditu. Tunc dixit cùm legeret versus hos: O Thograi, unum dicam tibi, & quadam die veritatem nosces. Ego enim Dominus dimidiæ Asiæ sùm , & tu quasi secundus, nec deficit nobis ulla gratia Dei, & nunquam

 con-

[a] Videatur Pocockius in carmen Tograi pag 4. Appellationem autem טגראי sortitus est à munere vel peritia scribendi טגרא, quod implexam & crassioris ductus scripturam notat , quæ Diplomatibus Principum præmitti apud eos solet.

contentari possum; sic tu idem demonstras: timeo nobis malum exitum: Quoniam si tu volueris altiorem gradum, aut ego; nil aliud erit nisi ut efficiamur Dij. Et sic non præterierunt sex menses, quando Princeps rebellavit, contra fratrem suum, volens se vi facere soldanum. Quadam autem die venit Soldanus cum magno exercitu, & Principem cepit, & in carcerem duci jussit civitatis magnæ, & Thograi similiter captus est, & ante Soldanum ductus jussit alligari [a] & torqueri: & tandem confessus est, se habuisse ducatorum millia infinita, quem Soldanus exuere fecit, & nudum arbori alligare, jubens, præcipiénsque puero suo, ut sagittis eum perderet. Cùm a. vidisset eum accipere sagittas, ut in eum traheret, hæc duo carmina adverbum traducta alta voce canere cœpit:

Dico dirigenti sagittas, ejus mors inter digitos suos illustrat,
Amore Dei, elonga te à corde meo. Nam in eo nihil oppositi nisi tu.

Et omnes adstantes de ejus mirabili & constante intellectu vehementer mirabantur, cùm taliter publicè alligatus mortem expeteret, nec animus quidem ejus deficeret, neque audacia componendi eo tempore versus careret. Postquam à puero transfossus obijt, quo mortuo præcepit Soldanus corpus ejus comburi, tanquam infamem hæreticum. *Præsertim cùm in articulo morbi orationes non diceret, nec etiam animam ejus Deo commendaret.*

Saphadi autem ponit eum Thograi in suo famoso libro de mille Amorum martyribus. Opera, & volumina ejus multa sunt; verùm illa, quæ cognoscuntur sunt, quæ subsequuntur.

Chronica Asiæ: Chronica Imperatorum Persiæ: Commentum Reipublicæ Platonis. Devirginatio seu defloratio Naturæ in Alchimia.

[a] Causam supplicii & mortis alij ab excellentia ingenii & virtutum, indéque orta invidia, accersunt.

chimia. *Cantica* multa etiam composuit, quorum tituli non extant. Verùm opera ejus Rhetorica, & Poëtica, sicque Epistolarum libri innumerabiles fuerunt. Carmina autem seu Cantica collegit quidam ejus discipulus in duobus voluminibus, collecta: aliqua in laudes Principum, Dominorúmque, alia in Amorem edidit. Nonnulla etiam moralia erant, quorum canticorum unum magis publicum est, quod primum *Alcorani caput* in Scholijs insequitur, quodque pueros propter sui elegantiam, & docent, & instruunt; In eóque multa Amoris ac poësiæ versantur; & moralia quidem ac nonnulla utilissima præcepta complectitur; cujus principium est:

Nobilitas consilij custodiunt me ab errore, & habitus virtutis ornavit me tempore privationis. Interfectus fuit Thograi anno quingentesimo quintodecimo de Elhegira in campania Marghoe. Mortuus. A.H. 515. An. Chr. 1137.

Dixit Interpres, quod illud canticum memoriæ mandavit, quando docebatur in civitate Fes, puerili ætate.

De [a] *Esseriph Essachalli.*

Esseriph Essachali, è progenie Maumedis, natus est civitate Massare in Cicilia, nobili quidem progenie & stirpe, qui in eo tempore, eáque in Insula fuit homo singularis, & disertus, tum in Philosophia & Medicina, cùm in Astrologia & Cosmographia: adeò ut paré non habuerit, nec forsitan habebit. Fecit quendam librum, cujus titulus erat: Nushat alabsar: hoc est, *spatiatorium* (sidici potest) [b] *locorum*, quem divisit in septem partes, secundum septem mundi climata; & recensere in cœpit de civitatibus existentibus in eo climate, tùm antiquis, tum etiam modernis, & de earum ædificatoribus, & de dirutis, earumque causas recensuit sic etiam meminit

[a] Arab. אלשריף Excellens, nobilis &c. Epitheton, quod posteris Muhammedis tribuitur. [b] Fortè, *Oculorum*.

de vijs inter unam civitatem & aliam, & de mirabilibus earundem, & de natura & moribus & de animalibus uniuscunque climatis. Postquam narravit omnibus insulis ab Occidente, usque Orientem existentibus, deinde de montibus excelsis, & de fluminibus memorandis, de lacubus, & de origine, & ortu eorum, de metallorum mineris, & de omnibus, de quibus natura exornatur: quando verò perfecit opus, Rex Rogir in Ciliciam advenit, nunc unam, modò civitatem aliam debellans, adeò quod populus Masara volens eorum civitatem tradere prædicto Regi, hunc *Essariph* ad eum, in Oratorem legârunt, perfectáque oratione communitatis suæ præfatum librum Regi dicatum, dono dedit eidem. Cùm autem Rex totius Libri summam & subjectum intellexisset, statim eum in Latinum transferendum dari jussit, & Rex ejus doctrinam & res, quæ Latinè nunquam scripta fuerant, admirabatur, & tam ei gratus fuit liber, ut suum castrum quod ad præsens tenuerat, ei dono dederit; rogansque ut staret in curia Rogir: At *Essariph* stare noluit, sed castrum prædictum vendidit cuidam Baroni præfati Regis: nec mihi constat de pretio, nisi quòd millibus millium ducatorum; sicque de Cicilia descendit civitatem Mauritaniæ. Dixit *Ibnu Elhussein* in Chronicis Ciciliæ, quòd dictus Rex semper præ manibus studendo dictum librum tenebat, adeò ut aliqui ei dicerent è suis nobilibus: Quare, ô Rex, Excellentia vestra Ptolomæum non videt? Qui etiam ipse scripsit pulchra in hac sententia. Quibus Rex respondit, quod Ptolomæus scripserit de mundi parte; Essariph autem de Mundo. Mortuus est Essariph ætatis suæ anno. De Elhegira verò quingentesimo sextodecimo, in Civitate Civitat, & reliquit multos filios, & usque nunc de iis reperiuntur in civitate Fes & Thunis, & semper de illa familia aliqui reperiuntur Medici.

Mortuus A.H 516. An. Chr. 1138.

De

De *Ibnu Saigh.*

Ibnu Saigh, in civitate Mariæ natus est: cujus antecessores fuerunt Hebræi: qui maximus inter Philosophos & Medicos erat: quam quidem medicinam didicit ab Ibnu Sobarsen, Philosophiam autem à Maslama. Composuit librum Epistolarum, & alios quàm plures, inter quos composuit Epistolam Cerva, quæ Arabice dicitur *Epistola Simonu,* (fort. Tinonis à טין quod *lutum* notat) quoniam nomen habuit ab eo, qui natus est ex luto. Edidit etiam Epistolas ad fratres claros in vita Philophorum, quæ omnia sapientiâ, scientiáque humanâ plena sunt. Commentatus est etiam librum Euclidis, & quando Pater Averrois fuit judex Cordubæ, dictus *Ibnu Saigh*, missus fuit in carcerem *propter Hæresim.* At multi Principes pro eo deprecati sunt, eoque à Judice liberatus est. Dixit *Ibnu Giulgiul*, nescit Pater Averois, *filium suum eo multo pejorem fore.* Mortuus est autem anno quingentesimo quinquagesimo, in Civitate Mariæ in Provincia Betticæ. Mortuus A.H 550. An. Chr. 1172.

Dè *Ibnu Zohar.*

Ibnu Zohar fuit è nobilibus civitatis Siciliæ, ubi Medicinæ operam dedit, qua servivit *Ibnu Habad,* rebelli, similitérque filio suo, donec magistratu suo ac dignitate privatus est. Post quos *Joseph, Ibnutasphin* Marochi Regis servitijs institit, qui patrimonij dives fuit. Erant n. ei villæ, ac castra suis antecessoribus culta. Nunquam præmium ex sua arte acceperat, neq; à pauperibus neq; ab artificibus: At Principum Regúmque munera non spernebat, & ab eis libenter accipiebat. Et multa etiam suis inimicis in Eleemosynam largitus est, dicebátq;, quòd ij, qui eum oderant, sine ejus culpa oderant, sed potiùs invidiâ affecti. Ego verò arbitror beneficio eos pœnitere, meque causam fore, quòd peccata sua, id est invidiam relinquent. Mortuus autem est *Ibnu Zohar* anno ætatis suæ nona- Mortuus A.H.564. An. Chr. 1186.

nonagesimo secundo, de Elhegira verò sexagesimo quarto, quem audivit Averrois, & ab eo medicinam didicit, &c.

Ibnu Thofail.

Ibnu Thophail ex civitate Siviliæ nobili genere ortus, cujus prædecessores venerunt cum exercitu ex Syria, qui oppugnarunt Betticam. Sui etiam semper astiterunt servituti [a] *Pontificum.* Postquam verò defecit dignitas illa, & titulus, multi in ea provincia rebellaverunt, & pater hujus omni officio, omnibúsque bonis suis privatus fuit, qua propter filius ejus literis incubuit, adeóque præstantissimus *Philosophus* effectus est, ac *Medicus*; à quo etiam didicerat *Averrois*, & *Rabbi Moises* Ægyptius, & multi alij. Omnes Aristotelis textus ab eo audiverunt, quem multoties in suis commentarijs citaverat Averrois. Mortuus est autem iste, qui totius hæresiæ causa extitit, anno quingentesimo septuagesimo primo in civitate Siviliæ &c.

Mortuus A.H 571. An.Chr. 1193.

De Ibnu Zohar, vel Zor.

Ibnu Zohar, vel *Zor*, qui *Rasis* dicitur, supra dicti *Ibnu Zohar* filius, à patre medicinam didicit, & fuit vir doctissimus, & præstantissimus in vita sua, & maximæ ei fuerant divitiæ. Quando autem venit Mansor Pontifex, & Rex Marochi in Betticam, secum duxit hunc *Rasim* in Medicum, eúmque magna afficiebat veneratione, & venerabatur. Dixit *Ibnu Giulgiul* quod *Ibnu Zor* quando separatus, ac quasi à suis repulsus apud Marochum ceu desperatus erat, eóque ad sui propositum aliqua carmina scripsit. Quadam die ingressus *Mansor* ejus domum, invenit dicta carmina, eáque non vidisse finxit: statímque cùm foris esset, misit nuncium ad Gubernatorem Siviliæ, ut ei adduceret totam familiam ipsius *Ibnu Zor*. Post viginti octo dies fuerunt in Marocho, & *Mansor* dedit eis quandam domum ornatam, fecitque ut *Ibnu Zor* ad eam iret causa

[a] Arab. כליפה vel אמאם: quorum illud *regionis*, hæc *religionis* potissimum significatum includit,

causa medendi quamdam infirmam advenam. Cùm autem domum ingressus fuisset, invenit totam familiam suam, omnésque suos,& vehementer admiratus est; & præ gaudio quasi insanus effectus est. Posteà cognoscens Mansorem hoc ordinâsse,re peracta gratias ei egit immortales, & ita multiplicavit stipendium suum. Mortuus autem est *Ibnu Zor* ætatis suæ anno septuagesimo quarto, de *Elhegira* verò anno quingentesimo nonagesimo quarto in Marocho. Compo- Mortuus A H. 594. An. Chr. 1216. suit etiam multa opera in Medicina. Unum videlicet, de cura oculorum: Aliud, cui titulus est: *Provisio peregrini,&c.*

De *Ibnu El Baitar.*

Ibnu El Baitar natus est in civitate Malagæ in Bettica Philosophus, & Medicus præstantissimus, herbariúsque maximus fuit. Eóque,è patria sua discedens, ad orientem versus, profectus est, perquirens Africam universam, atque Asiam ferè totam, cùm verò ex India regressus esset, pervenit ad Chairum,& in servitiis *Saladini,* Soldani primi ex Chairo, ingressus est,quem magno affecit honore. At post mortem dicti Salahdini præfatus *Ibnu El Baitar* reversus est domum suam; & ibi composuit præstantissimum librum de *virtutibus herbarum. De venenis & Metallis. De animalibus*, secundùm ordinem Alphabeti, tribus voluminibus completum. Mortuus A.H. 594. An. Chr. 1216. Qui obiit in Maleha anno quingentesimo nonagesimo quarto de Elhegira, &c.

De Averroi.

Averrois nomine proprio vocatus est *Muhammed* cognomine *Abulguail. Averrois* autem nomen proprium est primi hujus domus. *Rectum* Arábicè est, *Ibnu Rosdin*; quoniam *Ibnu* significat *filium*,&*rosdin* nomen proprium,significans *rectum.* Inter Arabes quoque doctos vocatur *Ibnu Rosdin el hasidu*, qui latinè interpretatur *nepos*, ad differentiam avi sui, qui ejusdem nominis erat. Iste autem natus erat in civitate Cordu-

bac, & nobili quidem familia: cujus Pater *judex*, & caput extitit *sacerdotum* totius Provinciæ, & Betticæ, & Regni Valentiæ. Ita etiam avus ejus maximus, ac præstantissimus *Legista* fuit, & secundus [a] Malich, & Theologus secundum Esciarim: & quando Populus Cordubæ rebellis effectus est contra partium Princeps & caput (*fortè*: patrium Principem & caput) qui Terram more Principis ac Domini possidebat; Avus Averrois Legatus fuit ad Regem Marach, ut ei terram traderet: qui honore ab ipso Rege affectus fuit, adeóque gratus, ut quicquid nomine communitatis suæ, à Rege petierat, summa gratia ei concessum fuerit à Rege prædicto. Et ei *duos Magistratus* largitus est, totius videlicet Regni Cordubæ Judicatum, atque sacerdotum caput, in patriam suam cum honore ornatúque summo reversus est. Post longum verò tempus obiit. Cujus filius in *judicem* & *sacerdotem* maximum, voce Populi Cordubæ electus est, & Rex Marochi eum confirmavit. Hic fuit pater *commentatoris*, qui simplex *Legista* extitit. At ex sua praxi dati sunt ei magistratus prædicti: qui per multos annos vitam duxit lætam: & post hujus mortem itidem filium ejus in supradictos Magistratus, elegit populus: quoniam hic tum Legista, cùm Theologus magnus, ac excellentissimus fuit, qui summam exercuit justitiam, &c.

De (ejusdem Averrois) *fortuna & moribus.*

Quoniam autem aliqua de ratione, & patria diximus, ac de parentibus; nunc de vita, fortuna, ejúsque moribus dicemus. Dixit *Ibnu habdul Malich*, Marochi, *Ibnu habbar*, Betticæ historiographus, quòd judex Averois ex nobilibus, & doctis ortus est parentibus. Legis scientiam à patre accepit, etiámque ab *Alhadi ibnu handin*, totúmque compendium *Sehuum* cum com-

[a] Qui unus fuit ex quatuor primariis Iuris Muhammedanorum Canonici interpretibus.

commento sui Avi. Sic etiam Moaltam de Melich cum commento *Albagi*; & etiam recepit scientiam Alchorani; *artem* scilicet *lectura*; ab excellenti, & Magistro *Soraih Lesahi*, ab ipsoque audivit omnia opera *Eldeni* , cum commento ipsius *Maschari*, & *Ibnu hathie*. Postea se Theologiæ omninò dedit secundum Esciarim, eámque scientiam recepit ab *Ibnu Chalil* Theologo, post quæ Physicæ operam dedit. Et omnes Aristotelis textus , cum quodam commento brevi cujusdam Abubacar Græci, *Ibnu Thophail*: Medicinámque ab *Ibnu Zoar* addidicit; Astrologiámque & Mathematicam ab *Ibnu Saigh* doctus, eóque universalis effectus est. Illo autem tempore mortuus est judex Marochi, totiúsque Mauritaniæ. Tunc *Calipha*, sive Rex *Marochi* cum Principibus suis elegerunt *Averoim* in magistratum, mittentes ad eum, ut veniret ad Marochum: & illo tempore effectus erat judex *Corduba*, voce Populi. Tunc *Mansor*, Calipha & Rex utrumque ei concesserunt, *judicem* videlicet, & *sacerdotum Antistitem* Betticæ, & Mauritaniæ. Quapropter relicto destinatóque Cordubæ vicario ad Marach tendit: Quò pervento statim in Terris, ac Mauritaniæ partibus judices delegavit: Post quæ Cordubam regressus est.

Dixit *Ibnu El habar*, quòd Averois vir profectus erat circa humanam naturam: quoniam vir prudens, patiens, *liberalis*, *ac pius* extiterat: adeò ut eo tempore, quo judex fuerat, nunquam in criminalibus nec concilium , neque sententiam protulerit. Sed ad vicarium & dirigebat, & destinabat. *Mirabilis etiam erat in patientia*; quoniam multi nobiles ac *Cordubæ doctissimi ei adversabantur*, adeò ut quodam die, legente eo in Collegio Legistarum, super cathedram venerit quidam servus sui inimici, & in aurem ejus locutus sit. Tunc Averois mutata facie *sic, sic*, respondit. Putaverunt autem adhærentes, eum aliquid ex parte Domini sui nunciasse. Posteà

autem die sequenti ille idem reversus deprecans veniam petit: & in omnium discipulorum præsentia confessus est, se multam ei injuriam dixisse, cùm in auribus locutus est. Cui Respondit Averois: *Pareat tibi Deus, quoniam* me patientem publicâsti, & de ea mihi parum est: Et eidem famulo certam quantitatem pecuniæ tradidit, dicens: *Quòd mihi fecisti, alteri ne feceris.* Cui nunquam respondit. De liberalitate autem sua dicebant Chronistæ *Ibnu El habar*, & *Ibnu habdu malich*, quòd Averroi erat qualitas bona tum ex parte Matrimonii, cùm ex Magistratu, & semper debebat alicui solvere aliquid: quoniam *pauperibus doctis Eleemosynam largiebatur, sive amicis, sive inimicis.* Cui ab amicis postea dictum fuit: O Abalgualid! quomodo largiris tuum, inimicis tuis? Respondit. Vah, O Miseri! qui non cognoscitis, *liberalitatem non esse, quæ parentibus, & amicis dantur*: Quoniam voluntas quædam naturalis est. Verùm *liberalitas est inimicis, ac malevolis largiri*: & si accidens, quòd præ manibus est, non ego, nec prædecessores mei ex mercatura, nec ex arte, neque armis acquisivimus, at virtute tantùm lucrati sumus: nónne necesse est etiam virtute conterere? Reperio etenim me, & *beneficia conquisivisse, & inimicos in amicos vertisse.* Dixit *Ibnu El habar*, quòd Averroi erat caro pinguis, & *parùm comedebat, continueq; in die semel, ac nocte.* At bonis nutriebatur cibis, & semper legens ipse Legis libros, aut Philosophiæ majorem noctis partem vigilabat: & quando hæc eum fastidierant, Poëseos, aut Historiæ libros cernebat: Nunquam visus est *vana fecisse, neque ludum aliquem.* Dixit *Ibnu habdul Malich*: Quando venerat Averrois ad Marach, ut moraretur, secum duxerat filios duos mares, & duas fœminas, quorum junior magnus, & humanista, & Arithmeticus fuit, Astrologus etiam, & Logicus, & multis pollebat virtutibus. Fuit autem humanæ formæ, ac mirabilis virtutis; & multi *Mansoris* affines eum petierant, ut eum

Ma-

Magistratibus, dignitatibúsque decorarent: quibus pater se excusaverat, dicens: Nullos ex familia nostra in curia aliqua serviciis insistentes extitisse: Ego autem præter consuetudinem meorum prædecessorum esse nec volo, nec opto. Et dicto ejus filio quilibet filiorum Mansoris, & fratres grati erant. Cui ? --- secum sæpissimè equitabant. Et ut consolaretur etiam pater suus, continuè à dextris magni consilarii spatiabatur tum equitando, tum pedibus deambulando: quæ quidem potiùs Patri displicebant. Dixit Historiographus, quòd Averrois erat *homo benignus, cunctis placens, & semper suis paribus nugabatur*; quas quidem nugas etiam Poeticis auctoritatibus & sustentabat, & comprobabat. Quadam die verò existente cum amicis quibusdam, colloquentibúsque ingressus est filius ejus cum aliquibus sociis juvenibus: quos cùm animadvertisset, Averrois protulit duo Carmina, adverbum significantia: *Rapuerunt pulchritudines suæ capreolo pulchritudinem suam, donec miratus est omnis pulcter in Te. Tibi est pectus suum, & oculi ejus, & stupor ejus, verùm cras cornua sua patri tuo erunt.* Post quę dixit, maledicta sit peregrinatio: *Quando eram juvenis aliquando patrem meum puniebam: nunc autem senex effectus: filium meum punire non possum.* At Deum reprecor, ut prius quam ei videam aliquid contra voluntatem meam, eum mori faciat. Sícque prius quàm transirent menses decem, filius ejus mortuus est; & major solus remansit, qui Judex opinionis & sectæ effectus est. Et dixit *Ibnu habdul Malich*: quòd quadam die venerat juvenis quidã ex nobilibus Civitatis *& dixit* Averroi: O Domine Judex, da mihi in uxorem filiam Tuam; & quanti eam ponderaveris, itidem aurum tibi tradam. Et Averrois, præsumptionem juvenis admiratus, respondit: Fili mi, quid enim scis an filia mea sit turpis, an decora, & pulchra, aut si contentus ea fueris? Dixit juvenis, comparationem ejus vidi, fratrem scil. ejus. Tunc Averrois respondit:

Timeo, te eam non cognovisse ob impetum tuum: & juvenem puduit vehementer, & recessit: qui postea nunquam rediit; & à Patre nupta est cuidam affini Mansoris.

Dixit *Ibnu Elhabar*, quòd Averrois fuit etiam Legista secundum [a] *Malich*, & Theologus secundum *Esciarim*, hoc est, secundum opinionem ejus. At secundum opinionem vocum imitabatur *Aristotelem*, & multi nobiles, ac *Civitatis Corduba Doctores, & Viri præstantes ei invidebant*; prout *Ibnu Zoar* Medicus, & sui Præceptoris filius; *qui decreverunt eum hæresis incusare*, mediantibus eorum filijs & familiaribus servitiis ei insistentibus; qui finxerunt eos lectionem audire velle Philosophiæ, quibus annuit ipse. Inter *legendum autem suam Philosophalem fidem detexerunt, Convocatúmque notarium de ejus opinione instrumentum confecère, cúmque hæreticum appellabant*: & quasi numero centum testificati sunt, eum esse hæreticum, idemque instrumentum subscripserunt, & ita subscriptum ad *Mansorem* miserunt in Marach; quem cùm vidisset *Mansor*, contra Averroim iratus est, publicè dicens: *Hunc nostra Legis non esse patet*. Quapropter præcepit edictum in Corduba, *ut Averrois, in Judæorum vico, cum Judæis commoraretur*, omnémque ejus substantiam confiscari fecit, adeóque per multos dies inter Judæos versatus est. *Et quibusdam vicibus eunte eo oratum in Meschitam pueri Civitatis lapidibus eum eduxerant, quod sufferre non valens eò discessit ad Fes*, Civitatem Mauritaniæ, ibique incognitus per aliquot dies moratus est, & postea cognitus est, & Gubernator eum *in carcerem duxit*, & Mansori significavit, quid de eo agendum esset. Tunc Mansor *congregavit multos Doctores tùm Legistas, cùm Theologos, quos consuluit quid iste merebatur?* Cui plurimi eorum dixerunt, *eum, propter hæresin, mortem mereri: nonnulli verò responderunt*, quòd non videba-

[a] Quatuor erant Antistites ex quibus & hic *Malichus*, qui diversam tradebant rituum & Ceremoniarum, aliarúmque Leiturgiarum explicationem; dogmatica verò æstimabantur ex Asihario &c. Vid. Hist. Orient. Lib. 1 1, c. 6.

videbatur honestum eum vita privare, & perdere; quoniam ipse, ut Legista & Theologus magis cognoscebatur: Non enim dicetur per Regiones & Regnum, quòd damnatus sit Hæreticus; *verùm, Theologus, Legista, dicetur, damnatus est: Quapropter non ampliùs fidem dabunt nostræ fidei infideles; sed deviabitur fides nostra & minuetur.* Dicetur etiam, quòd *Doctores Africæ inveniunt, inquirúntque causas, quibus alter ab altero mactetur, & alium interficiat.* At justior videbitur, ut ipse juxta portam majoris Meschitæ ejus opinionem revocet, ob quam spernetur; ubi, an ipsum pœniteat, interrogetur: Quòd si pœnituerit, Excellentia vestra parcat ei, quoniam nemo sine crimine vitam ducit. Et hoc Consilium *Mansori* placuit, eúmque Averroim in Gubernatoris manus tradidit, ut quod ipsi consuluerant effectum daret: Eóque *die quadam Veneris antè Orationem è carcere ductus, juxta portam Meschitæ, in altiori gradu, delectô capite statuerunt:* & quilibet in Meschitam ingrediens, in faciem Averrois expuebat. Perfecta autem Oratione venerunt Civitatis Doctores cum Notarijs, & Judex cum familia sua, & interrogaverunt eum miserum, si suæ hæresiæ se ipsum pœniteret; qui respondit, quòd sic. Tum miser *Averrois* remissus discessit, & per aliquot dies stetit in Fes, legens Textus Legis. Post quæ *Mansor* concessit, ut rediret in Cordubam domum ejus. Domum igitur reversus per multos dies ac per aliquot tempus in maxima parte pauper, & sine libris, & facultate aliqua: post aliquos verò menses videns *Mansor*, quòd Judex, qui post Averroim Magistratum tenebat, exercebátque, nulla ei praxis inesset, & omnes Terrarum Judices se malè habebant, de quibus populi ob injustitiam lamentabantur: adeóque *Mansor* concilium convocavit generale, & quemlibet vocavit, si Averroi restituendum Magistratum esse videretur, quorum major pars consensit. *Mansori* igitur ad Averroim in Cordubam nuncium desti-

destinavit cum chirographo per eundem subscripto, ut ad Marach statim proficisceretur; & Magistratum ejus, sicut priùs, administrare; quem *Mansorem* adeptus Averrois cum tota familia sua è Corduba discedens ad Marachum pervenit, ubi ad mortem usque vitam duxit.

Dixit *Ibnu Elhabbar*; quòd Averrois interrogatus fuit, quomodo se habebat tempore ejus persecutionis? Respondit, sibi gratum fuisse, & despexisse. Cui dixerunt quidam ejus benevoli: Quomodo est possibile, quòd homini eodem tempore duæ sint qualitates. Dixit: *Lætatus* sum, quoniam Magistratûs pondus, & curam reliqueram, & totius populi impedimenta. *Tristatus* sum falsis testibus ac contra me mendacibus: nec ad Magistratum voluntariè redij, sed donec Populus de rebus mihi injustè effectis claruerint, veritatémque cognoverint.

Ejusdem opera sunt:

Præstantissimum ac notissimum, *Aristotelis Commenta:*

Expositiones *Reipublicæ Platonis*. Expositiones de Anima. Expositiones *Articulorum Medicinæ*, quæ Arabicè dicuntur *Orgioza*; id est, *Cantica brevia Avicennæ*. Defensiones Philosophorum contra Gazzalim. *Vigiliæ* super errores repertos in Textibus Legis Civilis, tribus voluminibus absoluta. Plurima enim Cantica edidit Avicenna, quæ *Averrois* declaravit, & ipse quidem *Averrois* infinita composuit, quorum aliqua exemplis & moribus plena: aliqua verò amatoria: sed tempore senectutis ejus omnes combusti, & comburi jussit, & dixit; *Hominem ex dictu judicatum fore: si autem malè locutus sum, stultitiam meam demonstrare non volo*; & si cui placuerit, sapiens judicabor, & ego me non esse cognosco. De suis quidem Carminibus tantùm duo reperiuntur ad verbum significantibus: *Incedens enim fui voluntati meæ juvenis, ac quando tempus cum calvitie senectutéq; agitavit me, tum parui voluntati meæ. Utinam*

natus

natus fuisset in senex, & in juventute absolutus. Reversio quidem positionis est. Postremò hic à multis laudatus, à non nullis verò alijs vituperio affectus est. Eoque Eblebri suis in Comœdiis quoddam Canticum, nomine duorum Colligitantium, composuit: qui quandam in statu amoris possessionem litigabant; alter verò talem quæstionem absolvebat, fecit ut Averrois solveret. Adversarius ejus scripsit epistolam, quâ vituperabatur Averrois, eum de hæresi infamando; & alius scripsit aliam, laudando eum de nobilitate, justitia & doctrina: quę quidem Epistolæ sunt longissimæ, quarum volumen hoc non est capax. Dixit Interpres, se vidisse dictas Comœdias cum expositione *Esscriph*, quibus multa elegantia, & gratia inest; quæ in usu non est, aut parùm apud Arabes doctos. Postremò mortuus est Averrois in Civitate *Marochi*, & fuit sepultus extra Portam Coriariorum, tempore Maumedis Mansoris, *Pontificis* ac *Regis*, anno sexingentesimo tertio de Elhegira. Dixit Interpres se vidisse sepulcrum, & Epithaphium ejus. Mortuus A.H. 603. An.Chr. 1225.

De *Elmuhaied Ettosi*.

Elmuhaied Ettosi natus est in Civitate Tos, Vir nobilis & dives. At quando venit *Holacus*, Tartarorum Imperator, *Tos* expugnata fuit & diruta, & hujus divitiæ eo infortunio perierunt. Tunc Muhaiad modum vivendi docere incœpit: eò quod Holacus in magistrum suum recepit eum: qui Philosophiam eum docebat; & majora ei commendabat, eúmque Oratorem, in Civitatem Bagdad, ad Chalipham destinavit: quoniam Holacus Maumedanorum residentiam sciebat ibi esse. Et cùm pervenisset ad Bagdad, perrexit ante Chalipham, quem sprevit, dicens ei: *O Philosophe, nos alij percipimus, vos Asia esse cornutos, quare vos vestra non attulistis?* Respondit: Domine, quantociùs potero ea mittam. Perfecta igitur audientia, Ettosi statim scripsit Domino suo per Nuncium,

Nn

cium, ut citò præpararet se, & veniret statim, quoniam ibi non erat, qui eum offenderet. Quod novum intelligens Holacus statim cum Exercitu suo cœpit iter, & brevi ad Civitatem Bagdad pervenit. Tunc *Ettosi* absque licentia Caliphæ, è Bagdad discessit, & postquam pervenit ad Castra, scripsit ad Calipham: *Domine memineris de meo tam festino discessu, quoniam intellexi cornua mea advenisse, quibus obviavi.* Verùm præparate vos, ut cum eis pugnetis. Post quæ, Castra venerunt, & aggressi sunt Civitatem per tres menses ferè; & denique Tartari ingressi sunt, & infra octò dies interfecerunt octingenta millia hominum tam ex masculis, quàm ex mulieribus & pueris. At Calipha in Arcem Palatij ingressus est, quam muniri fecerat. Postquam accepto salvo conductu ab Holaco ipse exivit, & ad eum coram accessit: quem statim, cùm vidisset, alligari jussit cum omnibus familiaribus suis, eósque quibusdam hispidis cooperuit, & sic equos desuper currere fecit, donec omnes inter Equorum ungues consumpti sunt. Dixit *Masendrani* Historiographus Tartarorum, quòd Philosophorum spretus ac derisus fuit causa destructionis Civitatis, sicut illa, atque unius status, & dignitatis, & dixit: *Aliquas pennas sufficere magis, quàm centum millia equorum armatorum.* Et dixit Ibnu Fadlilla, quòd *Ettosi* malè, propter hoc, habitus est, apud *Maumedistas* in vita ejus & post mortem; qui mortuus est in Civitate Samrahand in Asia, anno sexingentesimo septuagesimo nono de Elhegira. Sunt autem ejusdem opera: Commentum *intentionis Philosophorum.* Commentum *Logicæ Rasis.* Commentum *Metaphysicæ Avicennæ.*

Mortuus A.H 679. An. Chr. 1301.

De *Ibnu El Chathib.*

Ibnu El Chathib Rasi fuit de Civitate Rai, Vir singularis Philosophiæ ac Theologiæ, & *fuit magnus Prædicator, de quo vivebat*; & in quemcumque locum ingrediebatur, magna ej munera præstabantur, quorum major pars inter pauperes ab eo di-

dispensabatur, pars verò pro se, ac suis tribus famulis servabatur. Quem persecuti sunt Theologi Bagdad ob hæresis infamiam, & detentus est in carcere, donec illius Temporis Calipha eum disputare fecit cum præfatis Theologis: Quadam die omnibus convocatis relictus est, & multa ej munera præstita fuerunt. Post quæ recessit de Bagdad, & pervenit ad Chairum, ibique peraudita maxima Averrois fama, decrevit eum perquirere; eóque in Alexandriam pervenit, ubi de carcere Averrois intellexit, qua de causa rediit Bagdadum, ibique ei venenum poto datum à Mathasila, adversario Esciari. Opera ejus sunt: via publica Theologiæ, Judicia Theologiæ, Lampas Theologiæ, Breviarium in Commentum Aristotelis, Magnum commentum Chorani, Abbreviatio Metaphysicæ Avicennæ, cum suis commentarijs. Solutio mille constitutionum in Theologia, Desiderium in ordine disputationum, Decretum absconditum Magiæ, & Cabbalæ. Omnia autem ejus opera inveniuntur, præter Magiæ volumina. Post mortem ejus inventa sunt quædam ejus carmina, *significantia mundum esse æternum, & quòd animæ sunt mortales*, & populus hæc intelligens statim è sepulchro &c.

Desunt *quædam* tum in Prosopographii Ibnu-Elchatib, Rasi; tum universa Ibnu-Banna, Ibnu Hudeil; quædam Ibnu Elchatib; quędam tamen adhuc ab interitu vindicata ita habent.

παραλειπόμενα de *Ibnu-Elchatib.*

deinde nepoti, videlicet Regi *Abu habdilla.* Quando autem rebellis fuit Rex Hasir, frater consobrinus Regis Abuhabdilla, dictus Rex aufugit ad Fes, & etiam Ibnulchatib, & prima die, qua ei audientia concessa est, Ibnul chatib dixit longum canticum, in sui Regis qualitate.

Videlicet, quomodo abjectus sit, & ex regno privatus, suppliciterque deprecans in eo Regem Fes, ut ejus misereatur: adeóque Rex destinavit exercitum in Bethicam in auxi-

lium Regis Granatæ, sicque discessit *Ibnu Elchatib* cum familia de Fes; postquam mare transgressus est, omnis Terra ad quam tetenderat, ipse se ipsam sponte tradebat illi; adeóque in Granatam pervenit, cujus adversarius aufugit in Castiliam. Sicque reversus est *Abu habdilla* in statum ejus; & misit ad *Ibnulchatib*, ut veniret ad Granatam cum familia ejus. *Ibnulchatib* autem dimisit familiam Regis, & ipse remansit in Fes. Quapropter iratus est Rex contra *Ibnul Chatib*, novissimè autem blandis verbis in Granatam reversus est. Cùm verò illuc venisset, invenit parvulos ejus, majores effectos: Sicque Magistratum minimè libenter assumpsit; & inimici ejus semper eum insequebantur. Incusantes eum de eo, quod non commiserat. Rex verò decrevit eum in Carcerem duci, ac bona ejus confiscari: quod, cùm ipse præsensisset, in thesauros Regis manus imposuit, accipiens omnia pretiosiora, & ad Fes aufugit, ubi maxima ei familiaritas erat, tempore, quo cum Rege exciterat. Postea, cùm hoc ad aures Regis pervenisset, statim è carcere quemdam Principem Fes eduxit, qui à Patruo suo incarceratus fuerat, & ei magnum destinavit exercitum, gratia mittendi exercitum in regnum Fes. At prius pactus fuerat cum eo, quòd si regno potiretur suo, ut in manibus ejus *Ibnul Chatib* tradat. Postremò, dictus princeps potitus victoria, interfecit ejus patruum: & post paucos dies Rex Granatæ misit in nuncium Secretarium ejus majorem, ad gratulandum Regi Fes, postulandumque *Ibnul Chatib*; & oratione peracta *Ibnul Chatib* captus fuit, & tormentis & cruciatibus fuit traditus, donec quod receperat confessus est; & quod acceperat restituit: quadam autem nocte suffocatus fuit. Verùm Rex Fes nolebat ut occideretur, adhibendo excusationes, *quòd non debebat mori facere talem virum doctum*; Tunc Rex Granatæ confecit instrumentum, à centum viris doctissimis subscriptum, testificantibus, quòd *Ibnul Chatib*

fuisset

fuisset hæreticus, in fidem & propter quod mortem merebatur, & quòd communitatis thesaurum defraudâsset. Tunc Rex Fes ostendit dictum instrumentum consilio doctorum, nec quisquam fuit, qui eum adjuvare posset: & in manè extra portam *Dissariha* sepultus fuit: & in manè noctis sequentis, detumulatus inventus est, cujus omnis caro fuerat rubore effecta, sicque collecta fuerunt ossa ejus, & è tumulo effossa.

Dixit *Ibnu Gensi*, Chronista, quòd *Ibnulchatib*, fuit vir magnæ elegantiæ tum in prosa tum in versu: *adeóq; tempore ejus nunquã neq; Cancellarius, neq; Secretarius par, aut similis extiterit.* Sed quilibet fatebatur, & simpliciter fatetur, eis non esse illam gratiam, quæ nec lingua, nec calamo scribi potest. Propter quod à Pontifice Chairi, atque Curiæ Orientalis titulus ei datus est, *lingua fidis*; diciturque quod *Ibnulchatib* nihil scripserat pro parte Domini sui: qui effectus fuerat, quod volebat, propter epistolarum elegantiam: quoniam erat ei gratia quædam colligandi tum carmina, tum exempla poëtica, aut dictiones Philosophiæ, ac etiam res sacras, *quibus, & corda, & omnes hominum sensus tetigerat.* Opera autem ejus sunt:

Famosissimus liber in Medicina, cujus Titulus est *Elm-suphi*: In quo medicorum omnia consilia collegerat, cum eorum argumentis, & rationibus secundum omnium opinionem, & novissimè, quo medici moderni utuntur brevibus verbis exprimit. Flos *Cancellariorum*, Secretariorumque, in quo sunt omnes suæ Epistolæ, quas nomine suorum Dominorum Imperatori, Soldano, & Regibus Africæ scripserat. Sic etiam adsunt Epistolæ, quas suo nomine multis dominis Secretariis, atque sui similibus consiliariis detulerat; tribus voluminibus collectum: & parùm iste liber in Bibliothecis magnorum virorum reperitur.

Dixit Interpres, se hunc vidisse; & semper eum præ manibus habebat, & nunquam eum, usque ad sui è Fes discessum, dimi-

dimiserat, atque deseruerat; eundémque ei commodatum fuisse in Tunis, donec ibi moratus fuerat.

Chronica Granatæ, omniumque hominum notabilium doctissimorum, & Dominorum, qui ingressi fuerant in Granatam, in *duodecim voluminibus.*

Historia Maumedanorum versibus composita. *Historia Regum*, ac Dominorum *Granatæ*. *Textus Theologiæ*, carminibus editi. *Intentio Philosophorum* similiter. *Phylacteria margaritarum* preciosarum. Recensebat in ea omnes Poëtas doctissimos, Artistas atque Legistas. Videlicet illos, qui fuerant ejus præceptores; ac etiam illos, qui sui pares extiterant. Recensuit etiam omnes disputationes inter eum, & ipsos existentes, & eorum mores, & carminum, & Epistolarum flores. *Sol Februarii.* Opus in vituperium, & laudem civitatum egregiarum, quas ipse viderat. In principio autem ejus laudat quandam Civitatem, & ejus populum; quod creditur ab omnibus, talem civitatem habere non posse tale aliquod vitium; & è converso.

Postea verò, cum quibusdam exceptionibus vituperantibus, omnes considerat laudes præteritas suffecisse in Excusatione vitiorum subse quentium; ob *quem librum à Dominis & populis malæ opinionis habitus est, & inimicatus.* Sed propter ejus doctrinam *& linguam, eum venerari cogebantur.* Et omnia ejus cantica, & carmina *Ibnu Giusei*, discipulus ejus, collegit; & suo tempore gloriabantur homines docti totius scientiæ habere titulum ac disciplinæ, discipuli ipsius *Ibnul Chatib*: qui suffocatus fuit anno septingentesimo septuagesimo septimo de Elhegira in civitate Fes.

Mortuus A.H. 777 An. Chr. 1399.

De Ettphthesení.

Ettphthesení natus est in Provincia *Taphthasan* in Chorazano, qui fuit nobilis *Philosophus*, & *Theologus* secundum Esciarim; postea aggressus est servitutem *Damerlang* consiliarii majoris,

majoris, & locum tenens effectus est Imperatoris Tartarorum, póstque Judex exercituum Asiæ effectus: & quando discessit *Demerlang*, ut iret in Syriam, atque Ægyptum, contra *Barok* Soldanum maximum, reliquit eum in locum tenentem stàtus Chorazani. Cùm autem *Demerlàng* fuisset in Syria, omnes gubernatores Asiæ, & principes curiæ de Chrachron decreverunt rebellare contra *Demerlang*; cum quibus erat *MóradChan* Filius Otomanni, Regis *Armeniæ*, & Anatoliæ. At cùm ad àures Demerlang devenisset, tale nomen, stàtim reliquit assumtum contra *Soldanum*, & reversus est in Asiam, capto itinere per Armeniam & cœpit *MoradChan*, & imponi jussit *in quandam ferream caveam*; in qua eum secum duxit. Post quæ pervenit ad Asiam vindicando se contra rebelles; nam aliquos palo destinat, aliquos suspendit, & alios trucidat: Et sic captus fuit *Ettephthefeni*, & in carcerem deductus, ubi per quatuor mansit annos in arce Taphthasani. Mortuus Mortuus A. H. 815. An. Chr. 1415.
est anno octingentesimo quinto decimo de Elhegira. Opera ejus sunt:

Commentum super Logica *Aristòtelis*. Commentum super articulis Hasaphi *in Theologia*. Commentum super Lampades *El Casuini* in Rhetorica. *Història* Dominorum Tartarorum. *Epistola* imperiales. *Regula rationis* Criminalis, secundum ordinem Tartarorum.

De Abulhasan.

Abulhasan, Ibnu Haidor, natus est in Civitate *Fes*; qui Philosophus, Medicus, atque Astrologus fuit, qui etiam permultos annos Regibus Fes in servitutem tradidit, & Medicus, eorundem extitit: multaque opera composuit; quorum magis nota sunt:

Cura Pestis. Canon, sive Regula faciendi Horologia per umbram. Epistola, quâ docetur usus Astrolabii. Articuli Logici

gici Carminibus editi. Qui mortuus est ex peste anno octingentesimo decimo octavo in Civitate Fes.

Mortuus A.H 818. An.Chr. 1440.

Aoubahar.

Abubahar, Ibnuchalson natus est in Civitate Granatæ, qui fuit Philosophus, Medicus, & Astrologus gratia plenus, ac Poëta elegans in Epistolis suis, adeóque Rex duxit pro eo, promittens ei bona plurima; & ductus *Abubahar.* Regi responsum dedit his duobus versibus ad verbum: *Recepisti mihi præsumtionem, quod equitarem malè. Alteri quàm mihi attribuite hoc consilium. Nones tu Noe, donec salves me arca sua; nec minus Christus sum, donec ambulem super aquas.* Cùm autem tale responsum Rex vidisset multùm risit; & ei pulcra munera dono dedit, & scripsit. Si vis venire, bene; eas, & feliciter gradiaris; sin autem, nolo Jubere, te Noe, aut Christum fieri. Mortuus est autem *IbnuChalson* anno octingentesimo vigesimo octavo in Civitate Granatæ.

Mortuus A. H.828. An. Chr. 1450.

Explicit de quibusdam Viris Illustribus apud Arabes, per Johannem Leonem Africanum.

De quibusdam viris Illustribus apud Hebræos per Joannem Leonem Africanum.

Isaac, fil. Erram.

Isac, filius fuit Erram Israelitæ, Medicus, ac Philosophus, natus in Civitate *Damasci*, qui addidicit in Bagdad: qui servitutem Zaide, vicarii Affricæ, aggressus est: & iste consuluit vicarium, ut desereret habitationes Civitatis Cairavan. Adeò ut aliud oppidulum ædificaret apud Cairavan, ubi moratus est usque ad mortem: quod oppidum nunc est dirutum: & prædicto vicario alius medicus *Christianus* erat, & tempore comestionis inter se differebant, & versabatur diversitas in quæstionibus propositis. Postea verò ægrotante vicario, quicquid Isac ordinaverat, dictus *Christicola* vituperabat & de ordinaverat: adeóque prædictus *Isac* non amplius accedebat ad videndum Dominum suum: & interrogatus, quare

hoc

hoc fecisset? Respondit, *quia diversitas, ac differentia duorum medicorum supra unam personam pejor est febre tertianâ*. Iste *Isac* composuit librum de *Cura Venenorum*; quoniam in *Chairavan multi serpentes, ac scorpiones reperiuntur*; pro ut etiam nunc videri potest. Mortuus est autem anno centesimo octuagesimo tertio de Elhegira, in Civitate Cairavan. Mortuus A H 183. An. Chr. 705.

De *Emram*.

Emram, Filius Isac, natus est in Civitate *Toleti* Hispaniæ, Medicus, Philosophus, Astrologus, extitit, & suo tempore Rex Hispaniæ cœpit, atque oppressit dictam civitatem, & oportebat eum habere (necesse erat ei adesse) *secretarium Linguæ Arabæ duabus de causis, tum propter terræ populum*, tum etiam propter scripturam litterarum ad Dominos, & vicinos regionis illius; adeóque iste *Hemram* magnam ejus magistratus diligentiam ostendit. Rex autem cùm eum vidisset, plurima ei commendavit & confidit. Postea accidit, quòd Rex destinare volebat Oratorem ad Dominum Siviliæ, causâ recuperandi quædam tributa, eóque delegavit dictum *Hemram*, qui pervenit in Siviliam, &, oratione peractâ, dictus Dominus pollicitus est ei infra parum tempus, & brevi, dictum tributum solvere. Cúmque prædictus Dominus solutionem dictam solvere distulisset atque differret, & exigere *Hemram* non posset, supra dictus *Hemram* magna præsumtione usus, inhonestè locutus est contra Dominum in consilio publico; & sic iratus est contra *Hemram*, & jussit publico consilio interfici. Cùm autem hoc intellexisset Rex Hispaniæ, decrevit venire in Siviliam, ut Dominum puniret, & pejorem & potiorem pœnam adhiberet. Quod cùm præsensisset præfatus Dominus, cucurrit ad *Gebiltar* & ante pedes *Juseph*, filii Thephin, Regis Marochi prostratus, factum Oratoris Judæi accensuit: qui dictus Rex decrevit ei auxilium præstare, & cum persona sua & ejus posse subvenire. Eóque cum exercitu suo discessit,

Araccusi. & in Bethicam pervenit Hispaniæque occurrit, & obviam dedit, loco qui dicitur Arattusi; & major pars exercitûs interfecta est. Sicque reversus est Dominus Siviliæ in domum suam, & Rex Marochi in Mauritaniam. Fuit autem interfe-

Mortuus A.H. 387. An. Chr. 1009. ctus dictus *Hemram* anno trecentesimo octuagesimo septimo, in Civitate Siviliæ.

De *Moyse*, *Ibnu Maimon*.

Moyses, Ibnu Maimon natus est in civitate *Cordubæ*, qui fuit Medicus, Philosophus, Astrologus atque Theologus secundum *Rabbanim*; (quasi secundùm opinionem *Asciarim*) quas disciplinas & scientias didicit, & audivit ab *Ibnu Thophail*, & ab *Ibnu Saig*, & etiam ab *Averoi*. Cùm autem *Ibnu Thophail* ejus diligentiam in studiis perspexisset, eum *Averoi*, commendavit, ut in necessariis subveniret ei, & causa manutentionis auxiliaretur, quoniam dictus *Ibnu Tophail* eum in dictis scientiis floruisse præviderat, prædictúmque *Ibnu Thophail* usque ad mortem audivit Moyses: post quam ab Averoi, usque ad tempus disgraciæ ejus; & quando *Averois* inter Judæos commorari jussus est, & ductus; prædictus *Moses* aufugit, timens, ne eum præsentare aut revelare cogeretur: eóque, ne de eo interrogaretur, ob ejus amicitiam, maluit discedere potiùs & aufugere cum suis in *Elmaria*: Et navim ingressus ad *Chairum* profectus est; ubi in servitutem *Malich El Hadul*. Ægypti Soldani, receptus est. Postquam servitiis *Malich Essalih*, & nimio apud eum honore affectus est; ibique in Chairo ad mortem usque moratus est; & reliquit filium, tan-

Mortuus A.H. 640. An Chr. 1261. to patri similem in doctrina; qui obiit anno sexingentesimo quadringentesimo.

De *Abraham*.

Abraham, Ibnu Sahal ex Civitate *Siviliæ* oriundus, Cordubæque habitator, qui fuit *Philosophus*, *Medicus*, & *Astrologus*. postea ob discraciam suæ fortunæ amore capitur, & dignitate doctorum

doctorum post positâ, cœpit edere carmina, cujus versus elegantissimi ac dulcissimi habentur, tunc & omnes Hebræi eum admonebant; ut non publicè traderet talia impudica: Ipse autem duobus carminibus dedit responsum. Thorat vel Legem mei amoris à Moyse recepi; an prohibetis legem, quam decrevit mihi Moyses? Moyses sit propheta meus, Moyses sit Sacerdos meus semper, & Moyses sit Vita mea; atque in Moyse fides mea.

Tunc Judæi accesserunt *Averoim*, qui Judex fuerat Cordubæ, dicentes, quòd dictus Abraham corruperat omnes habitatores Cordubæ suis canticis; maximeque sexus utriúsq; Juvenes. Eóque in nuptiis civitatis nisi ejus cantica minimè cantabantur. At Averois contra eum iratus est; & ei dictum jussit, quòd si ipse diceret carmina, aut alicui scripta dirigeret, secundùm merita, aut ad arbitrium judicis puniretur. Post quod etiam dictum fuit Averoi, Abraham sicut priùs agere, nec ab eo, quod interdictum ei fuerat, desistere. Tunc Averois fidum puerum, insidiantem Abrahæ, misit; qui cùm ad Averoim rediisset, dixit Judici. Per vitam vestram, quòd neminem inveni cum Abraham præter natum vestrum majorem, talia carmina scribentem. Tunc dixit insidiatori Averois; Etiam tu cantica sua cognoscis? cui respondit: Domine nullus est Cordubæ, neque vir, neque mulier, neque infans, qui memoriæ aliquid hujus cantici non mandaverit. Etiam dixit Averois. Igitur sola manus orium millia obturare nequit.

Dixit *Ibnu Elhabbar*, quòd quodam die venerat Judex Averois in plateam Bibliothecariorum Cordubæ, & in Apothecam cujusdam amici sui ingressus, vidit emi à *quodam homine Choranum unius ducati pretio*: Postea venit alius & summam petiit carminum Abrahæ, & quanti venderet interrogatus, Bibliothecarius respondit, quod vendi minoris, quòd

decem aureis non poterat ; & prædictus emptor nihil respondens ; sed manus crumenæ imponens , decem aureos numeravit, & persolvit, & librum accepit & in pace recessit. Tunc dixit Averois, omnibus adstantibus. *Scitote, hanc Civitatem mox ruituram, quoniam vidi populum, quæ ad fidem pertinent viluisse : atque prohibita, atque inhonesta grata extitisse ; majorisq, fecisse. Et sicut dixerat successit : Non adhuc elapsis quinquaginta annis Christicola oppugnârunt Cordubam, multas alias civitates.*

Mortuus est autem *Abraham morte subitaneâ* in habitaculo suo noctis tempore. Manè quidem mortuus repertus est. Dicebatur enim———————————affines ejus ei venenum potui dederant : qui quidem affines verecundiâ affecti, cùm ex nobilibus judæis Juvenis esset, videbant eis Abraham magnam, & contumeliam, & verecundiam intulisse ; eòque remedium aliud excogitare nequiverant, quoniam *Abraham Principum, ac civitatis nobilium favore* utebatur.

Mortuus A H. 643. An. Chr. 1265. Et ut fertur veneno potatus est anno sexingentesimo quadragesimo tertio, in Civitate Cordubæ.

De *Haron, filio Senton.*

Haron, filius Senton, ex nobilissimis Judæis Civitatis Fes natus est, qui *Medicus, Philosophus* atque *Astrologus* extitit. Servitiis Regis *Habdulla* in juventute sua institit. Cui Regi Consiliarius erat, qui *Regnum & Regem gubernaverat* : nec valebat Rex aliquid præcipere : adeòque ut dictus *Haron* docuerit eum interficere, dictum consiliarium. Post ejus interfectionem dictus *Haron* in Consiliarium assumtus est , & propter multa populo Fes gesta iratus est Rex ; & dedit eis gubernatorem prædictum Judæum ; ita ut per septem annos in magistratu moratus sit. Dictus verò Rex perrexit in castra ; & cùm elongatus fuisset , quasi per centum miliaria Populus Fes rebellis factus est, & *omnes Judæos interfecerunt*, & cùm hoc pervenisset ad Castra, omnes duces, & capitanei, & nobiles

les contra Regem insurrexerunt, & prædictum *Haron* interfecerunt apud Regem. Et ita Rex reversus ad Fes cum per sex miliaria civitati adesset, residuum aciei aufugit, & in Fes ingressus est; & Rex propter podagram aufugere nequivit: adeóque populi Principes cum exercitu advenerunt, & supra claudam mulam duxerunt; qui cùm terram novam ingressus esset, jugulatus est. Hic ultimus quidem Rex de domo *Banimarim* fuit. Jugulatus autem dictus Rex, & *Haron* anno octingentesimo septuagesimo secundo de Elhegira.

Explicit de viris quibusdam illustribus per Johannem Leonem Affricanum ex Archetypo descriptum, anno Salutis MD XXVII.

Atque hæc quidem hactenus ex *Leone Africano*, quem pro vitio sui seculi, malui sistere balbutientem nonnunquam, aut hallucinantem, quàm novo vestitum schemate interpolatum. Rarissimè, ubi sensus fuit hiulcus, voculam unam & alteram mutavi. Commodior fortè & brevior hujus Prosopographiæ iniri posset ratio, & ordine quidem Alphabethico, cujus, quia hactenus inter Europæos nostros tale nihil tentatum, ex *Ibn chalican*, celeberrimo Arabum Prosopographo, succinctum exhibebo specimen, uno hâc vice elemento A. contentus.

A.

Abu Abda, magnum dedit commentarium in *Motenabbij* Poëmata, adeò prolixum, ut ei nemo facilè accedat: Librum item de Nominibus Dei.

Abu Amru, fil. Zalachi librum composuit de dictis & factis Muhammedis, de officio peregrinantium, ubi multa consignâsse dicitur, ritus illos obituris necessaria.

Abu delph, author libri de venatione, armatura, solitudine, regimine Regum &c.

Abu-Giusar Esschariph, ex posterioribus Poëtis non postremus, composuit voulmen carminum.

Abu-Giafar, Tarmadæus, Schafæus. Referre hic solebat, se per visionem & apparitionem Muhammedis transijsse ab Hanifæis ad Schafæos: unde & in Ægypto pro Schafæis tractatum scripsit.

Abdol-Mochsen Zurita, insignis Poëta: quem Arabes, ob styli elegantiam, ad sidera penè tollunt, Author est voluminis Carminum.

Abdol-mumen Zafioddinus, fil. Abdil hakki Dictionarium scripsit Geographicum.

Abdol-vahchus Iudex, compendiosè, ad memoriam juvandam, librum scripsit de religione, & alios quosdam tractatus Nat. a. H. 372. denatus 437.

Abdolla Abu Muhammed, fil. Haſchemi, author Grammaticæ מעָני לביב appellatæ.

Abulberca fil. Moſtauphæ, edidit Chronica Arbel.

Abu Iſaac inter Theologos Muhammedicos refertur.

AbulKaſem Themanita, id eſt, octopolitanus. De hujus in urbis origine ipſos conſului Arabes, in *Smegm. Orient* p 252 quibus addi poteſt *Ibn Chalican* p. m. 301. ואלנסבה אלי תמאנין והי קריה מן נואחי גזירה אבני עמר ענד אלגבל אלגודי והי אול קריה בנית בעד אלטופאן וסמית בעד אל גמאעה אלדין כרגוא מן אלספינה מע נוח עם ואנהם כאנוא תמאנין וקד כרג מן הדא אלקריה גמאעה ואללה אעלם *Et denominatur à Themanin, quæ urbs eſt ad tractus Inſulæ filiorum Omar ad montes Ghoudæos* (Kordæos) *quæ quidem prima extructa eſt poſt diluvium, denominata à numero eorum, qui arcâ fuerunt egreſſi cum Noacho, p. m. Erantque octo: Ex hac autem urbe poſthac plurimi ſuum habuerunt ortum: Id quod Deus optimè novit. Scripſit* autem commentarium In lib. למע Ibu. Ghena.

AbulKaſem, Zaklæus, dedit tractatum de intentione nominum. Collegit item Poëtas Meſopotamiæ & Andaluſiæ.

Abu Tabia, Abdorrahim, Ibn Muhammed, Ibn Iſmael.

Ibn. Notabab Hodhakenſis, Homiliaſtarum, ſea Concionatorum Muhammedicorum facilè princeps. Natus A. H. 335. denatus 374.

Abu Mabjat Karchæus Hujus video propterea tantùm ab Ibn Chalican fieri mentionem, quòd Proſelytus fuerit Islamiſmi. Erant enim parentes ejus Chriſtiani, qui operâ Præceptoris ſui, eodem adhuc puero, Muhammediſmo acceſſerunt, Cùmque Præceptor ejus dicere illum aliquando juberet. *Unus de tribus*; Ille verò diceret. Tritum quidem illud eſt; Eſt tamen idem *ille unus*; Verberibus eum propterea mulctavit; unde fugâ ſe ſubduxit. Parentum tandem votis cedens, Islamiſmum amplexus eſt, impulſore & ductore *Abi*, fil. Muſa Radæo.

Abulbaſen Mabjan, primarius ſui ſeculi Poeta, Carmina compoſuit quatuor Tomis abſoluta.

Abu Manzar, *Mauhub*, author multorum ſcriptorum, uſu Muhammedanis commendatorum, eorum præſertim, quæ ad Linguæ & ſtyli faciunt elegantiam.

Abu Muhammed Abdol-melicus, Ibu. Hiſcham; librum ſcripſit de Hamyarenſium Genealogijs, & Regibus.

Abu Muhammed Alkaſem, author libri אלמקאמאת qui elegantiarum Arabicarum penu locupletiſsimum. Natus a. H. 446. m. 516.

Abuma-

Abunazarus, Phatihus fil. Chakan, multa scripsit. Syllogen Poetarum Arabum, quos & docte explicat. De studijs populi Andalusiæ, qui liber rarò inter Arabes repertus, à singulari usu commendatur. Eximium magni ingenij specimen.

Abul-phargh, Isphahanæus, carminum author politissimorum: Cantilenarum item, quæ extra controversiam cæteris palmam præripiunt, quibus etiam dicitur impendisse annos 50. pro quibus oblatis *Seifboddaula* fil. Hamadan dedit mille denarios. Alia plurima Philologica, Genealogica, Historica. Dedit inter alia Genealogiam filiorum Abd. Schamsi, &c.

Abu Obid Muregh, multa ibidem scripsit, inter cætera, Librum luminum, magnoperè decantatum: de Alkorani elegantia &c.

Abu Said Al Moujed, ex celeberrimis Poetis sui temporis volumen carminum reliquit.

Abu Said Al. mohleb, facundus & disertus Arabs.

Ahmed Selamita Historiographus, author Historiæ regiminis Chorasani, *Taberi*, fil. Hoseini.

Ahmed Abu Ola, fil. Abdalla, natus A. H. 363. anno 367. à variis oculorum usu privatus obijt 449.

Ahmed, *fil.* Muhammed, fil. Chalican; natus a. H. 608. mortuus 681.

Ahmed Abul Tajeb, fil. Alhosein, Alghophi Alcendi, notus nomine *Almotenabbi*, quod illi propterea erat impositum, quia אדפי אלנבוה *Poëticum aliquando furorem pro Prophetico vendit avit*. Natus in vico quodam Cufæ, cui nomen כנדה Cendah.

Ahmed Abu Giafar, fil. Muhammed, multa & præclara scripsit, inter cætera commentarium in septem *Moallakat*. Perijt a. H. 338. vel 339.

Agbræus, scripsit quadraginta dicta Muhammedis, nota satis, aliáque tam Theologica, quàm Kabbalistica dedit.

Amru, fil. Obaid, author Epistolarum, & aliorum quæ ad Eloquentiam faciunt: Elenchum contra Kadræos edidit, multa insuper commentatus est de æquitate, & unitate.

Anbaræus Grammaticus, Grammaticas & Ethicas reliquit lucubrationes. Alias præterea de scientia Alkorani, & Traditione Prophetica, de Creatione hominis: Proverbia &c.

Azmahæus Grammaticus & Lexicographus insignis; Physicus præterea & Genealogus, plurima scripsit, inter alia, de creatione hominis, equorum, de Camelis, jumentis: Proverbia, origines vocum, de Poesi, plantis, Homonymis, Traditionibus Propheticis.

Azbaræus Lexicographus, imò Princeps Lexicographorum, Dictionarium scripsit absolutissimum, vix decem Tomis absolutum: Librum item de vocibus,

bus, cujus apud Theologos magnus est usus, quo etiam in explicatione terminorum Theologicorum illi niti solent. Uno comprehenditur volumine.

CAPUT. IV.

DE PATRIBUS LATINIS, VARIISque eorum Editionibus.

1. Tria potissimùm in studio Antiquitatis observanda *Textus* scriptorum, per Editiones: *Notæ*, sive animadversiones: Et *Critica* circa scripta illa, sive in genere, sive in specie: Catalogus *Editionum* scriptorum Ecclesiasticorum, genuinorum maximè: Latinorum vel cum, vel absque Notis.

I. ALiquoties à nobis dictum est, studium literaturæ tum omnis liberalioris, tum Ecclesiasticæ maximè, circa Reformationis tempora excitatum, viam paulatim stravisse Reformationi. Patrum certè lectio ubi nostris paulò obtigit castigatior, desiderium statim accendit, antiquitatis seriò investigandæ. In Reformatoribus hoc ego nostris non semel deprehendi: *Zwinglius* adhuc in Eremo Epistolas Paulinas Græcas, suâ descriptas manu, Patrum illustravit observationibus. *Bullingerus* aureum, de *originibus* errorum, librum juvenis admodum conscripsit, & ex antiquitate collegit. In certaminibus cum Adversarijs, non quidem Verbi Dei scutum sibi eripi fuerunt passi, ut tamen se in Antiquitate non esse hospites ostenderent, luculenta *Zwinglius Oecolampadius* Melanchthon &c. dederunt specimina. Nempe Patrum scripta minus antehac obvia, jam Typographiæ beneficio eruditorum manibus ubique terebantur. Ut verò distinctè deinceps, unde Patres plerique prodierint, quorum opera & studio lucem aspexerint sive nudi, sive cum versione, vel etiam animadversionibus videamus, notandum ante omnia, de *Latinis* primùm eruditos cogitâsse, postea demum de *Græcis*, de reliquis, *Syris* & *Arabibus* omnium postremò. Cujus quidem rei ratio est manifesta. Latinæ Ecclesiæ Latini etiam Scriptores magis placuerunt, tum ob Linguæ facilitatem, & receptum usum, tum quòd Ecclesia Græca Pontificis primatui semper inimica, non multum Romanos habuit solicitos, tum denique, quòd Theologia Græcorum mascula, adnatis plerisque in Papatu erroribus, apertè contradiceret. Ex *Latinis* autem Patribus omnium primi, quod scimus, per typos Chalcographicos publici facti

facti sunt juris, libri *Augustini* de Civitate Dei, & *Lactantij* Firmiani Institutiones, quæ Romæ 1465. ex prima Romana Typographia prodierunt. Quanquam sint, (vid. Boxhorn. Hist. univ. pag. 951.) qui velint, *Augustini confessiones* primùm fuisse impressas. *Lactantij* Editio prima adhuc dum hinc inde asservatur, & extat quidem exemplar etiam in Bibliotheca nostra Carolina, characteribus adhuc satis rudibus. Cujus tamen alij non facilè meminerunt. Primam *Gesnerus* ostendit *Venetam* 1497. in fol. apud Bevilaquam, quam deinde secutæ sunt aliæ, *Lugdunensis* apud Gryphium, *Basileensis* an. Chr. 1532. Coloniæ verò 1544 quam ceu emendatam ad vetustorum exemplarium collationem, quidam commendant, varietate etiam lectionis indicata. Sed & Erasmus librum *de opificio Dei* recognovit, scholiisque illustravit, & seorsim *Basileæ* 1529 edidit. Recentior alia est *Antuerpiensis* 1570. quæ cum explicatione terminorum Græcorum vulgata est, & notis Michaëlis Thomasij; *Basileensis*, cum commentarijs *Betulei*; Lugdunensis 1567. ex fide MSS. emendata. Vt verò *Augustinus* ex Latinis Patribus dignus semper visus est, cui eruditi operam suam impenderent, ita observo, Clerum, ante Reformationem, de ijs potiùs fuisse solicitum ejusdem scriptis, quæ Cathedræ, vel detinendæ potiùs plebi, inserviebant; etsi suppositititijs; quàm vel *Didacticis* vel *Elenchticis*. Vnde opus L *Homiliarum* Basileæ Amerbachius excudit 1495 Plura & diversa sermonum ejus opera ad Fratres in Eremo: De Verbis Domini, in Epistolam Canonicam Iohannis, Sermones de tempore & sanctis, Ib. 1494. Post Reformationem plurimæ fuerunt secutæ totius Augustini Editiones, *Basileæ* 1529 1541. & 42. 43. in folio opera Erasmi, & Ibid. 1569. studio Martini Lipsi, Iohannis Vlmerij & aliorum, *Parisijs* 1541. & 1586. *Antuerpiæ* 1577. Sed & *Veneta* extat Editio, & *Lugdunensis*, *Basileensi* de anno 1529. *Antuerpiensi* 1577. *Parisiensi* 1586. palmam deferunt ἀκριβείας. Sed non video cur *Basileensis* 1541. illis cedat, præsertim, cùm superstite adhuc Erasmo illa sit edita, & non uno modo aucta. Ex eo tempore variæ ex Bibliothecis accesserunt mantissæ, quæ an. Chr. 1655. Lutetiæ uno exhibentur tomo, S. *Augustini operum omnium ante 1614. tam Basileæ, quàm Lutetiæ, Antuerpiæ, Lugduni & Venetijs editorum supplementum,* una cum sex libris secundæ Responsionis ejus contra Iulianum, Hæreticum Pelagianum, variisque sermonibus & tractatibus hactenus ineditis Tomis II. per Hieronymum Vignier. Hæc de Editionibus *Augustini* integris. Aliam præterea Augusto huic authori impenderunt operam alij. *Bedæ* tribuitur collectio D. Augustini in sacras Pauli Epistolas, novæ & hactenus absconditæ interpretationis, quæ & an. Chr. 1499. Parisijs excusa. *Notæ, animadversiones, Commentaria* in Augustinum, *Erasmi* excellunt, *Ludovici Vivis* de Civitate Dei, *Danæi* in August. de Hæresibus ad Quodvult Deum, qui posteriores magnam rei Theologicæ & Historicæ commentarijs suis attulerunt lucem. Sed & *Paratitla* in Augustini duos tomos præ-

1. Augustinus.

2. Lactantius.

cipuos sextum & septimum dedit contracta. Iudicia de singulis Augustini scriptis ὡς ἐν τύπῳ, exhibet *Gessnerus*, in Bibliotheca Edit. prior. Scholasticum magis, & per locos communes loquentem Methodicè, dedit Augustinum *Iohannes Piscatorius*, Lithopolitanus, in sua *Epitome* Augustini, quæ studijs Theologicis multum inservit. Enumerationem operum ex Antuerpiensi, quam idem perfectissimam esse vult, Editione instituit *Labbæus* dissertat. de scriptoribus Ecclesiasticis. In alias etiam *Linguas* quædam Augustini sunt translata. *Epistola* 10 ad Xystum Presbyterum de Gratia Dei, Bononiæ *Italicè* est excusa 1541 ut liber de bono perseverantiæ, Venetijs 1544. *Hispanicè* liber de meditatione, Antuerp. 1550. & Confessiones Coloniæ 1556. Et hæc quidem de duobus primis Patribus, qui lucem publicam typis Chalcographicis aspexerunt. Nunc ad cæteros ordine.

Tertullianus. *Tertulliano*; quòd sciam, primus admovit manum *Beatus Rhenanus*, qui à situ ipsum vindicatum edidit, adjectis singulorum argumentis, doctissimisque notis *Basileæ* 1539. Secutæ postea fuerunt aliæ editiones *Parisiensis Pameliana* 1583. *Basileensis* &c. illa, ex antiquo Leladi Codice castigata. Postrema est *Parisiensis* 1641. editio, curis secundis *Nicolai Rigaltij* elaborata. Et quia, ut loquitur *Hieronymus*, Tertullianus, licèt densus & argutus sit in sententijs, difficilis tamen ejus est sermo, obscurus, & incomptior; hinc factum, ut multorum in hunc scriptorum habeantur Notæ & Commentaria. Non modò Parisijs 1635. apud Mahurinum Dupuis magnum prodijt volumen, quo, juxta Rigaltianam Editionem, exhibentur annotationes diversorum *Jacobi Pamelij, Latini Latinij, Beati Rhenani, Johannis Mercerij, Edmundi Richerij, Theodori Marcilij, Johannis à Wover, Gabrielis Alba Spinai*, quibus accedit Paraphrasis *Francisci Zephiri*, in Apologia adversus Gentes (*Pameliana* à potiori dicitur) sed & *Francisci Junij, Claudij Salmasij, Gretseri, Petavij, Lacerdæ, Georgij Capucini, Morai Augustiniani* habentur in eundem lucubrationes. Quin & *Bezam* novam meditatum fuisse Tertulliani editionem, annotationibus illustratam, observat *Frisius* in Biblioth. Ad *Nationes* libros duos, ex Codice Agobardi primùm edidit *Iacobus Godofredus*.

Cyprianus. *Cyprianus*, Tertulliani discipulus, & ipse Afer tertio scripsit seculo, Rhetor, etiam primarios superioris seculi Criticos occupavit, posteàque varijs repetitus vicibus prodijt. Primam *Erasmus* accuravit editionem, quem sequutus fuit *Paulus Manutius*, tum demum *Iacobus Pamelius*, & nuper Parisijs *Nicolaus Rigaltius* 1648. Ex nostris *Simon Goulartius* Silvanectensis, cui hoc immeritò *Labbæus* affingit convitium, *quòd pestilentissimum ubique se prodat hæreticum*. De *Pamelij* potius Editione queri possumus, multa in gratiam Ecclesiæ Romanæ eam obtrudere, quæ in alijs Editionibus non extant, quorum fides meritò nobis est suspecta. Exempla dedit *Rivetus* Crit. sac. lib. 2. c. 14. ex ipso Possevino. Celeb.

leb. *Dallæus* de usu Patr. c 4. & nos *Anal.* P. I. pag 342. *Arnobius* & ipse Afer, di- 5. Arnobius.
gnus ob eloquentiam, & argumentorum, quibus Gentilismum oppugnavit, vim, habitus, qui semel atque iterum excuderetur. Prima Editio *Romana* est 1543. Mox 1546. castigatiores longè fuerunt subsecutæ duæ. Anno postea 1581. Arnobij Disputationum adversus Gentes libri septem recogniti & aucti ex Bibliotheca *Theodori Canteri*, Vltrajectini, cujus etiam notæ sunt adjectæ, lucem aspexerunt. Quæ postea repetita fuit editio, *Lugduni* Batavorum 1652. additis *Godeschalci Stevvichij* Electis, *Gebhardi Elmenhorstij* observationibus, & collectaneis variarum lectionum, ac duplici Indice, nec non *Desiderij Heraldi* Animadversionibus & castigationibus. Sed & *Salmasiani* Commentarij mentio fit, in Catalogo scriptorum ἀνεκδότων. Vt Labbæus non opus habuerit queri, in fumum & ventos evanuisse. *Iohannes Meursius* a. 1598. Arnobianum Criticum, cum Hypocritico Minutiano vulgavit. Priores Editiones, *octo* exhibent, adversus Gentes libros, posteriores *septem*. Octavus enim, *Octavius* inscriptus, *Minutij Felicis*, Romani Causidici est, qui cum integris omnium notis ac Commentarijs, novàque recensione prodijt Leidæ 1652. curâ *Iacobi Ouzelij*, cujus etiam accesserunt animadversiones. Quæ in *Psalmos* & Evangelia tribuuntur Arnobio, Basileæ excusa sunt 1543. Huic & ætate proximus, & materia affinis est, *Iulius Firmicus Maternus*, qui egregium de errore profanarum religionum, ad filios Constantini Magni, Constantium, & Constantem dedit tractatum. Seorsim editus, notisque illustratus est tum à *Wovero*, tum nuper in Editione ultima Leidensi 1652. à *Iacobo Ouzelio*. *Mathematica* & *Astrologica* ejus impresse-runt *Aldus* 1501. Venetijs, tum postea *Hervagius* Basileæ. De *Lactantio*, qui eandem tractavit felicissimè materiam, gentilismùmque gravissimè refutavit, (quo adhuc seculo hoc opus hic, labor erat, sequentia majorem contra hæreticos Arianos, Pelagianos requirebant industriam), supra jam egimus. Eadem ferè fuerunt studia *Victorini Afri*. Multa satis scripsit, opuscula tamen ejus hactenus conjunctim, quòd sciam, nunquam prodierunt. Initium factum à *Grammaticis* 1527, quo Basileæ, & postea 1537. Tubingæ, ejus de enumeratione literarum Orthographia & ratione Carminum sive metris Comicis libri quatuor sunt excusi: secutus tractatus de *Generatione Verbi Divini*, qui confutatorius est adversus Candidum Arianum, cum ejusdem Candidi libello, *Basileæ* 1548. Successit deinceps 1571. Carmen de septem *Fratribus Macchabæis*, cum fortissima matre interfectis ab Antiocho, *Basil.* apud Oporinum. *Commentaria* in Ciceronis Rhetoricam Veterem, sive de inventione libros duos crebrius prodijsse, observatum est, *Venetijs*, *Coloniæ*, *Basileæ*, & 1599 Lutetiæ. Postremo 1630. *Iacobus Sirmundus*, Iesuita vulgavit duos libellos ad Iustinum Manichæum, contra duo Manichæorum principia, & de vera Christi carne alterum, alterum de principio diei. Reliqua, libri quatuor, adversus Arianos de sanctissima trinitate, Hymni tres de Homolusio recipiendo, in Bibliotheca Patrum, ut plurimùm, extant. *Hilarij Picta-*

Minutius Felix. Iulius Firmicus Maternus. Lactantius. Victorinus Afer. Hilarius.

nem scripsit) alijs, qui contra hæreses stylum acuerunt. Ad *Hieronymum* accedimus, qui cum paucis alijs id consequutus est, ut harpyiarum indoctis & pollutis ereptus manibus, sibi restitueretur. Editionem omnium operum primam acceptam meritò ferimus accuratam *Erasmo*, qui an Chr. 1526. in novem eam Tomos digessit, *Frobenius* verò typis edidit. Secuta fuit *Romana* à Mariano Victorio Amoretto, Reatino, Episcopo Amerino, recognita, argumentis & Scholijs illustrata, & anno 1580. *Parisiis* edita. Recentissima est *Parisiensis* 1623. cujus distributionem habet *Labbæus*. *Separatim* prodierunt ejus Epistolæ, & libri contra hæreticos, ex antiquissimis exemplaribus, operâ *Mariani Victorij, Reatini*, argumentis & Scholiis illustrati, *Antuerpiæ*, primùm, postea eædem Epistolæ, & in tres libros distributæ, operâ Canisii vulgatæ sunt *Parisiis* 1582. sed & *Frontonis Ducæi*, & *Henrici Gravij* accesserunt annotationes, & *Andreæ Schotti*. Ante Reformationem observo, plurimùm Hieronymo tribuisse Iohannem Andreæ Bononiensem, qui floruit an. Chr. 1348. Conscripsit enim *Hieronymianum*, Divi Hieronymi *vitæ, prodigiorum, doctorum ac scriptorum ex florationes*, perstringentem. A. 1617. *Curâ Claudij Menardi*, Iuliomagi Andium Pro-Prætoris, Parisiis, indiculus de Hæresibus Hieronymi nomine prodiit, ut liber de *Vitis Sanctorum* Patrum Antuerpiæ 1615. per Heribertum Rosweidum. *Separatim* etiam extant 1. *Ecloga* Hieronymi de locis Hebraicis. 2. Liber de *gloriosæ Virginis Virginitate*, contra Vigilantium, de *Venerandis Sanctorum reliquijs*. *Rufinus*, Aquilejensis Ecclesiæ Presbyter, *Origenis* Hyperaspistes, Hieronymi æmulus. Animum appulit ad Græcorum authorum Ecclesiasticorum Translationem. *Non minima fuit pars Doctorum Ecclesiæ*, inquit *Labb.* Tom. II pag 306. *& in transferendo de Græco in Latinum elegans ingenium habuit. Denique maxima parte Græcorum Bibliothecam Latinis exhibuit, Basilij scil. Cæsariensis, Cappadociæ Episcopi, Gregorij Nazianzeni eloquentissimi hominis: Clementis Romani recognitionum libros. Eusebij Cæsariensis Ecclesiasticam Historiam, Xysti sententias, Pamphili Martyris adversus Mathematicos.* Eum tamen, ceu Origenistam & Pelagii Magistrum, Pontificii non magni faciunt, ut ex *Baronio* apparet. Sed & sua etiam Lingua non pauca scripsit, quæ anno demum 1580. duobus Tomis *Parisiis* prodierunt. Antea, an. Chr. 1570. *Guilielmus Rotillius* Lugduni ex vetustissima Msc. Bibliothecæ Monasterij Insulæ Barbaræ, ad urbem Lugdunensem, sub Rufini nomine, Commentarium in Psalmos 75. vulgavit, quem tamen, ut ex *Labbæo* patet, ipsi etiam Pontificii νοθείας postulant. Ad hanc ætatem pertinent *Gaudentius* Brixiensis, cujus sermones T. II. magnæ Bibliothecæ Parisiensi sunt insertæ; *Ausonius Poeta* Christianus, non tamen Episcopus Burdigalensis, quod in *Trithemio* ipse reprehendit *Labbæus*, cujus opera

Hieronymus. Rufinus. Gaudentius. Ausonius.

primùm excusa fuerunt *Venetijs* per Aldum, deinde *Basileæ* 1523. per Curionem: perfectior paulatim prodijt *Lugduni* 1577. *Antuerpiæ* 1567. In meliorem denique ordinem illum redegit, Scholusque illustravit *Theodorus Pulmannus* 1568. Doctissima tamen in ea Commentaria tribuuntur *Eliæ Vineto*, Santoni, & *Iosepho Scaligero* Agennensi, cujus editio de an. 1600 ad manus est. Sed & *Aurelius Prudentius*, qui sub Theodosio floruit, eximius fuit Poëta. Prima operum ejus Editio etiam est *Aldi Manutij* 1501. quam postea aliæ multæ exceperunt. Poematia ejus aliquot excusa sunt *Basileæ* apud Cratandrum 1527. cum Scholijs *Iohannis Sichardi*: ibidem postea apud Henricum Petrum, & alio in loco cum Commentarijs, inquit *Simlerus* in Bibliotheca. Certè 1564. *Antuerpiæ* edita sunt cum Theodori Pulmanini Cranenburgij emendationibus & notis Commentario insuper *Victorij Giselini* Stanfordensis. *Chromatij* Aquilejensis quædam in Matth. c. 5. & 6. apud Adamum Petri, *Basileæ* 1528 prodierunt, & per Henricum postea Petri 1551. in micropresbytico. *Quinti* seculi doctoris primarij, *Augustini*, Editiones jam supra recensuimus. *Maximus*, Episcopus Taurinensis, Homilias potissimùm scripsit, quas cum alijs jam pridem *Alcuinus* collegit: Postea alibi etiam, & seorsim editæ quædam sunt hinc inde: Coloniæ apud Gymnicum, *Romæ* 1564. *Evangelicæ Historiæ* libri tres etiam *Basileæ* impressi. In *Paulini* Nolani Episcopis scriptis edendis multi laborârunt. In Hieronymi, Augustini & Epiphanij operibus quædam extant Epistolæ. Alia etiam edita ejus sunt opuscula. Notæ sunt Editiones *Coloniensis*, *Lugdunensis*, *Parisiensis*, de anno 1617. anno 1622. *Heribertus Rosvveidus* editionem omnium operum *Paulini*, Plantinianis typis curavit, additis notis & observationibus tum suis, tum *Frontonis Ducæi* Burdigalensis. *Severi Sulpitij*, Aquitani scripta, ita etiam se probârunt eruditis, ut in ijs elaborandis, non pauci desudârint. *Historia* præsertim & vulgata sæpe est, & Commentarijs illustrata. Iam anno 1574. prodijt cum notis *Petri Galesinij*. Sed & *Carolus Sigonius*, *Iohannes Drusius*: eam exornârunt spartam. Successerunt *Georgius Hornius* 1647. & *Christianus Schotanus* 1661. quorum ille in universum jam *Sulpitium* scripsit notas: hic verò adhuc in V.T. pleniori explicatione versatur. *Iohannes Fillaus* Gallicè vertit Historiam: Opera, quæ extant Severi, à *Geselino* sunt emendata. *Pauli Orosij*, Hispani Presbyteri, & Augustini discipuli, Historiarum libri septem extant, excusi primò *Parisijs* anno. 1524. deinde *Coloniæ* 1536 nostro tempore 1615 *Moguntiæ* cum Notis *Latij*, & *Schotti*, quæ commendatur. *Apologeticum* de arbitrij libertate adversus Pelagium, de quo tam variæ sunt sententiæ, vulgatum est 1574. *Coloniæ*: postea in Bibliothecis Patrum *Coloniensi* & *Parisiensi*, ex recognitione Andreæ Schotti repetitum. Claudij *Marij Victoris*, Massiliensis libros tres Carminum seu Commentariorum in Genesin, ab initio ad obitum Patriarchæ Abrahami, editores Bibliothecæ Veterum Patrum, & Poetarum Christianorum collectores dederunt cum alijs: seorsim verò *Iohannes Gagnejus*, Lugduni edidit, sed corruptè; alia

Marginal notes: Prudentius. — Chromatius. — Maximus — Paulinus. — Severus Sulpitius. — Paulus Orosius. — Cl. Mar. Victor.

po stea

postea 1560 *Parisiis* procurata fuit editio. *Illa* ex Bibliotheca Cœnobii Insulæ Barbaræ, *hæc* ex Codice S. Iuliani. Ita tamen duæ hæ Editiones differunt, ut vix ejusdem authoris videantur. Duo ne fuerint *Sedulij*, Poeta & Theologus Exegeticus, non hîc jam disputabo. Non carent fundamento, qui *illum* ad seculum. 5 *hunc* vero ex Methodi & styli characteribus, ad seculum Caroli Magni, adeóque nonum rejiciunt: Nos jam litem hanc nostram non facimus, de editione operum sive lucubrationum tantùm soliciti. Et Poemata quidem primò prodierunt per *Aldum Manutium* 1502. deinde *Basileæ* 1541. cum notis Antonii Nebrissensis. Ibidem iterum 1564. in sylloge Poetarum Christianorum *Georgij Fabricij*, Chemnicensis. Postea in Bibliothecis Veterum Patrum, & in corpore Poetarum Latinorum. Perfectissimæ editionis laus à nonnullis illi tribuitur, quæ habetur Tomo VIII. Bibliothecæ Patrum Parisiensis, 1624. Vnde *Morelliana* postea profluxit. *Collectanea* verò, sive explanatio in omnes Epistolas Pauli, ex Patribus Græcis & Latinis (cujus authorem *Sedulium* agnoscunt) vulgata sunt *Basileæ* 1528. primùm postea 1534. denique in Collectionibus & Bibliothecis Patrum. *Eucherio Lugdunensi Episcopo* multa tribuuntur, non modò γνήσια, sed & νοθευόμενα καὶ ἀμφισβητούμενα ex quibus 1. *Epistola* de contemtu Mundi, & secularis Philosophiæ, quam cum notis 1520. *Erasmus* edidit. Non ita pridem eam 1621. *Heribertus Rosvveidus* Iesuita, & recentissimè 1646. *Philippus Labbæus* repetiit. 2. *Epistolam* de laude Eremi edidit *Genebrardus*, an Ch. 1578. recensuit, notisque illustravit an. Chr. 1621. *Rosvveidus* 3. Liber *Formularum spiritualis intelligentiæ*, editus est *Basileæ* cura Alexandri Brasicani I.C. cui editioni eximium accurationis tribuitur encomium Recudit postea eundem cum aliis opusculis *Manutius*, Romæ 1564. *Historiam* Passionis S. Mauritii & Sociorum Martyrum Legionis Thebææ, edidit *Surius* ad diem 22. Septembris. Sed & seorsim eam vulgavit cum notis *Petrus Stevvartius* anno 1617. Conjunctim Formularum spiritualium librum, quæstiones difficiliores in utrumque Testamentum, Nominum Hebraicorum & aliorum in sacris literis contentorum interpretationem, Epistolam Paræneticam ad Valerianum de contemptu Mundi, Commentariolum in Genes lib. 3. In libros Regum libb. 4. *Basilea* dedit, partim per Cratandrum, partim per Frobenium 1530. Expositionem ejus in Esaiam, Ieremiam, Ezechielem & Danielem habet Bibliotheca Viennensis. *Claudiani Mamerti*, Viennensis Presbyteri libri, de statu vel substantia animæ tres excusi sunt *Basileæ* 1520. per Adamum Petrum. Extant etiam in Bibliothecis Patrum, Coloniensi & Parisiensibus. Sed & *Caspar Barthius* textum Andreæ Schotti, à Coloniensibus exhibitum, commentarijs amplioribus & Glossario illustravit; Carmen ejus contra vanos Poetas *Oporinus* cum reliquis Veterum Poetarum operibus dedit. *Caij Sollij Apollinaris*, *Sidonij* Arvennorum Episcopi Carmina numero XX. & Epistolarum libros novem alios exhibuit *Henricus Petrus*, Basileæ 1542. cum Commentariis Iohannis Baptistæ Pii. Eadem emenda-

Sedulius.

Eucherius Lugdunensis.

Claudianos Mamertus.

Caj. Sell. Apollin.

vit

næ notæ, meminit *Labbæus*, cui subjicitur ex Msc. Codice, Illustrissimi Viri, Iacobi Augusti Thuani, Epistola Petri Chrysologi, Ravennensis Episcopi, ad Eutychen Presbyterum. *Dracontij*, qui sub Theodosio vixit juniore, opus sex dierum carmine Heroico redditum, jam pridem Archiepiscopus Toletanus, Eugenius II. depravatum emendavit. Editio prima *Parisiensibus* defertur, *Basileensibus* secunda; Tertia & novissima iterum *Parisiis*, curâ *Iacobi Sirmondi*, Iesuitæ 1619. est vulgata. *Hilarij* lib. 12. contra Arianos, lib. 1. contra Constantium hæreticum lib. 2. ad Constantinum Imperatorem, lib. 1. contra Auxentium Arrianum; Epistola ad Aporam filiam. De Synodis, contra Arianos lib. 1. In Psalmum Davidis Commentarior. lib. 2. In Evangel. Matthæi lib. 1. edita primùm sunt *Parisiis* apud Ascensium 1510. Postea *Basileæ* 1535. ex emendatione *Erasmi*, cui editioni accessit liber de Patris & Filii unitate, non rectè Hilario tributus, & jam ante cum aliis opusculis per Henric-Petri 1526. excusus. Fragmenta operis Historiæ ejusdem Hilarij ex Bibliotheca *Petri Pithœi*, cura Nicolai Fabri excusa sunt *Parisiis* 1598. Auctioris & accuratioris editionis encomium tribuunt Pontificij *Parisiensi* 1605. Commentationem etiam *Iohannis Gillotij*, Campani ijdem commendant. *Prosperi Aquitanici*, Augustini discipuli (Laicus an Episcopus fuerit, & si hic, Italus an Gallus, Critici certant, *Bellarminus* præsertim & *Labbæus*) & Pelagianizantium mallei, editiones omnium operum celebratissimæ sunt tres, prima *Lugdunensis* in folio 1539. Altera *Lovaniensis*, in quarto, ex Typographia Iohannis Bogardi, 1566. opera Iohannis Soterelli, emendatior 1577. (ex qua propagata est *Coloniensis* anni 1609. mendis inquinatissima) studio Iohannis Oliverij. Separatim ejus temporum continuatio ab an. Chr 382. (eo usque enim ab Hieronymo producta erat Historia) usque ad annum 447. *Basileæ* fuit impressa apud Henricum Petri cum aliorum Chronicis, quod primum additis decem annorum periodis usque ad an. Chr 455. & captam à Genserico urbem ex Msc Codicibus *Sirmondi* atque *Chiffletij* vulgavit *Andreas Duchesnius*. Quin & an. Chr. 1528. contra Pelagianos quædam excudit *Henricus Petri* Epigrammata verò ejus aliquot *Basileæ* excusa sunt apud VVesthemerum. Quædam etiam opera ejus prodierunt *Coloniæ* 1536. & 1540. *Pithœanum*, quod & Imperatorium dici potest, quòd per annos Augustorum, neglectis Consulibus, progrediatur, *Prosperi Tyronis* Chronicon, à Petro Pithæo anno. 1588. primùm publicatum. Quod postea *Scaliger*, *Duchesnius*, & nuper *Labbæus* ad Msc. exemplar collatum dedit. Anno 1619. *Sirmondus* Tyronis Prosperi Aquitani Confessionem, ex Codice Bibliothecæ Vaticanæ, exhibuit. *Valeriani*, Coloniensis Episcopi Homilias 20. & *Epistolam* ad Monachos, de Virtutibus & ordine doctrinę Apostolicæ dedit *Iacobus Sirmondus* 1612. Cum aliis in folio Lutetiæ prodierunt 1613. Præcessit utramque editionem *Genevensis* 1601. qua Goldastus sermonem de bono disciplinæ exhibuit, qui in Tomo IX. Operum Augustini reperitur, & inter 20. Sirmondi, primum obtinet locum. *Arnobij* junioris

[Margin notes: Dracontius. — Hilarius. — Prosper. — Valerianus. — Arnobius junior.]

junioris conflictus cum Serapione, de Deo Trino & uno, duabus in Christo substantiis, habetur in Bibliotheca Coloniensi & Parisiensi. Notæ etiam in

Salvianus

eundem *Francisc. Feu Ardentij*. *Salviani* Trevirensis, Massiliani verò Presbyteri, famosissimi sunt libri octo de Providentia & gubernatione Dei, déque justo ac præsenti Dei judicio ad Salonium Episcopum. Prodierunt *Basileæ* 1530. cura Iohannis Alexandri Brassicani, *Romæ* 1564. apud Manutium cum aliis; *Parisiis* 1580. *Altorfii* cum Notis Rittershusij I.C. 1611. Ἀντικειμένων tres libri sub *Salviani* nomine editi erant *Basileæ* an. Chr. 1530. & alibi; sed Iuliano, Toletano Antistiti tribuuntur.

Idacius Lem.

Idacij Lemicensis Chronicon ferè integrum, & partem *Fastorum*, eidem Idacio tributorum ex Codice Msc. Collegij Societatis Iesu Parisiensis edidit Iacobus Sirmondus, 1619. Sed & *Labbæus Idacianos Fastos* Bibliothecæ novæ MSS. inseruit. In eodem etiam laboravit authore *Josephus Scaliger, Henricus Canisius, Andreas Schottus, Prudentius Sandovallius.*

Salonius.

Salonij Episcopi brevis expositio per Dialogum in Parabolas Solomonis, interlocutoribus Verino fratre, ipsoq; Salonio, extat tum in Bibliotheca Patrum, tum Parisiensi tum Coloniensi, tũ Basileæ 1550. cum aliis Veterum Theologorum opusculis.

Faustus Rejens.

Fausti Rejensis, sive *Rhegiensis* Episcopi (quem Britonem fuisse, Pelagii discipulum prolixè docet *Illust. Armach.* c. 17. Antiquit. Britañ.) opera in unum corpus redacta, non reperiuntur, pleraque in magna Bibliotheca Parisiensi extant. Sed & in collectione Veterum aliquot Galliæ Theologorum à *Petro* Pithæo emissa. Fausto Regiensi tribuitur Responsio ad objecta quædam de ratione fidei Catholicæ contra Nestorij errorem, ad Græcum Diaconum; de variis quæstionibus ad Paulinum; de Pœnitentia ad Felicem Papam & Patricium. Ejus de ratione fidei libros, in quibus etiam loca aliquot inter se conferuntur, excudit *Henric. Petri* Basileæ 1528.

Cerealis.

Qui *Cereali* Castalensi, in Africa, Episcopo tribuitur liber, de Fide S. Trinitatis, in Bibliothecis Veterum Patrum habetur.

Victor Vtic.

Victoris Vticensis, quædam opuscula, Historia persequutionis, quam in Africa olim circa Augustini tempora perpessi sub Genserico &c. VVandalorum Regibus; alia, Rebaptistarum opiniones redarguentia, conjunctim prodierunt. Separatim libri tres de Persequutione, *Coloniæ* excusi 1537. quam editionem *Sirmondus* cum MSS. contulit. Recusi ijdem sunt tum *Basileæ* 1539. per Rhenanum, tum alibi in Historia Veterum Patrum Laur. Barræi & Bibliotheca Coloniensi & Parisiensi.

Gennadius.

Gennadij Massiliensis Presbyteri tractatus, de Viris Illustribus, seorsim est excusus, cui tamen quædam ab interpolatore sunt addita. Cratandri Basileensis editio prodijt 1529.

Gelasius Papa.

Gelasii Papæ varia varijs in locis prodierunt scripta. Ejus decreta cum cæteris Pontificiis impressa sunt *Coloniæ*. De duabus naturis in Christo contra Eutychen & Nestorium *Basileæ* 1528. & *Tiguri* apud Froschovverum 1571. quem contra Baronium, Canum, Bellarminum, Schottum, Binium vindicavit, ceu genuinum Gelasii fœtum post Forbes. Instruct. Hist. lib. 11. c. 16. *Rivetus* Crit. Sac. lib. 4. c. 26. ipse etiam *Labbæus*.

Gilda.

Gildæ sapientis

ſapientis Britanni Epiſtola de excidio Britanniæ ab Anglis, Iutis & Saxonibus, & acerrima reprehenſio ſeu objurgatio ad Clerum Britanniæ prodiit, tũ ſeorſim tũ Tomo V. Bibliothecæ magnæ Pariſienſis. *Vigilij*, quem Tridentinum alii, alii rectiùs Afrum appellant, libros 5. contra Neſtorium atque Eutychen, pro defenſione Epiſtolæ S. Leonis & Chalcedonenſis Concilii edidit Froſchovverus 1539. poſtea emendatiores & locupletiores cum aliis ſcriptoribus vulgatæ ſunt per *Ioſiam Simlerum*: Coloniæ per *Caſſandrum*, & nuper per *Andream Schottum* Ieſuitam. Eadem occurrit etiam in *Hæreſiologia*, *Orthodoxographis*, & *Bibliothecis* Patrum. *Paſchaſij* Eccleſiæ Romanæ Diaconi libri duo de Sp. S. quibus continetur narratio ſymboli adverſus errores Macedonii, Arianorum, Sabellianorum, Novatianorum &c. *Coloniæ* ſunt editi 1539 & poſtea à *Bignæo* in Bibliothecam Patrum tranſlati. *Cæſarij*, Arelatenſis Epiſcopi, Homiliæ 46. de variis rerum divinarum argumentis, ex quibus tamen quaſdam ſuppoſititias eſſe ipſi concedunt Pontificii: prodierunt *Baſileæ* operâ Gilberti Cognati 1558. & in utraque Bibliotheca, Colonienſi & Pariſienſi. Sub ejuſdem nomine regulam Sanctimonialium in gratiam ſororis ſuæ S. Cæſariæ conſcriptam, an. Chr. 1621. Pictavis edidit *Stephanus Moquotus*: notis illuſtravit *Franciſcus Meynardus* I.C. *Ruricij* Lemovicenſis Epiſcopi Epiſtolarum libros duos, ex Bibliotheca Sangallenſi, edidit *Caniſius*, T.V. Antiq. lectionis; ſed mendosè admodum. Ad ſexti ſeculi ſcriptores Latinos accedimus. *Fulgentij* Carthaginenſis Epiſcopi opera apud Germanos reperta, prodierunt primùm *Norimbergæ* 1519. apud Kobergerum, poſtea *Coloniæ* 1526. adjectis Maxentii Iohannis, & aliis opuſculis. Separatim Homiliæ quædam ejus, cum Homiliis Patrum, *Baſileæ* ſunt excuſæ. *Mythologiarum* libri tres (quos alii *Fulgentio Ruſpenſi* Epiſcopo, alii *Placiadi Fulgentio* tribuunt) prodierunt primò *Auguſtæ Vindelicorum* 1521. cum Commentariis Iacobi Locheri 2. *Pariſiis*, cum vocum antiquarum interpretamentis per eundem *Fulgentium* conſcriptis. 3. *Baſileæ*, ſine Commentariis, tum apud *Hervvagium* 1535. tum *Henricum Petri*. *Leidæ* cum aliis Mythologis, ope Mſſ. recognovit 1599 Hieronymus Comelinus: Sed & in ejuſdem libro Hæreſiologiarum, Fulgentii opera ſunt impreſſa. Vltima operum ejus Editio eſt *Lugdunenſis* 1652. *Homilias* 80. novas edidit Theophilus *Ragnaudus* Ieſuita, cum præfatione, ex Mſc. codice Nicolai Fabri. Librum de *Trinitate*, ad Felicem Notarium, edidit an. Chr. 1612. *Sirmondus*, qui & ejuſdem libros tres de Veritate Prædeſtinationis & gratiæ Dei vulgavit: tertium mancum ex Mſc. Codice Charthuſiæ Portarum, *Chiffletius* & *Theophilus* reſtituerunt. Liber de *Prædeſtinatione* & Gratia, *cum cenſura* (ita Labbæus) *in officioſæ cenſuræ* Lovanienſium, Bellarmini, Poſſevini & quorundam aliorum, quâ B. Fulgentio liber hic, T. VII. Auguſtini ſæpe excuſus, aſſeritur, & nitens purusque præſtatur, à *Theophilo Ragnaudo*. *Guilielmus Camerarius*, Scotus 1634. præter alia opuſcula, edidit Fulgentij *reſponſionem* ad interrogationes Scarilæ de Myſterio incarnationis, & vi-

Vigilius. Paſchaſius. Cæſarius Arelat. Ruricius. VI. Fulgentius.

lium animalculorum auctore Anno 1643. Lutetiæ *Sirmondus* edidit excerpta librorum S. Fulgentij contra Fabianum ex Codice Msc. Flori Diaconi, seu subdiaconi Lugdunensis. Quæ, & quo successu, in hujus auctoris edendis scriptis lucubraverit *Chifletius* Divione 1649 & 1656 ex *Labbæo* disces. *Ennodij*, quem Evodium alii appellant, Augustini discipuli opuscula inter Orthodoxographa extant editionis præsertim 1569. cum *Gabrielis Faerni* in eadem emendationum libris. Separatim opera ejus ediderunt Andreas Schottus, *Tornaci* 1610. Iacobus Sirmondus, *Lutetiæ* 1611. quam, ceu accuratiorem, notisque longè illustriorem præfert Labbæus. *Petri Diaconi* de incarnatione & gratia D. N. I. Ch. sive de Gratia & Libero Arbitrio, in Bibliothecis Veterum Patrum occurrit. *Ferrandi* Ecclesiæ Carthaginensis Diaconi, paræneticus, qualis esse debeat dux religiosus, in actibus militaribus, excusus est *Argentorati* 1526. omnia verò ejus opuscula edidit Petrus Franciscus Chiffletius Iesuita, *Divione*, 1649. Idem 1656. & ibidem edidit animadversiones in Ferrandum redivivum, sive vitam *Hectoris Fulgentij*, quam Iohannnes Ferrandus, Aniciensis Iesuita 1650. *Lugduni* vulgavit, cujus tamen metamorphosis ne *Labbæo* placet. *Epistolæ* ejus etiam Romæ impressæ sunt. *Eugippij* Abbatis & Presbyteri Africani, Fulgentij συγχρόνυ, *thesaurus* in libros duos distinctus, & ex Augustino collectus, aliâs *defloratio librorum S. Augustini* prodiit *Basileæ* 1542 Venetiis 1543. *Marcellinus, Comes Illyricus,* Chronicon scripsit rerum præcipuè sub Imperio Orientali gestarum, ab an. Chr. 379 ad 535. Vulgatum est *Parisiis* 1546. postea per Antonium Schonhovium, Canonicum Brugensem, Onuphrium, Margatinum, Bignæum, Scaligerum, & 1619. Iacobum Sirmondum ex Msc. Bibliothecæ Tilianæ. *Iohannis Maxentij Monachi, & Presbyteri* opuscula habentur T. IV. Bibliothecæ magnæ Parisiensis. *Aviti Alcimi*, vel Alcimi Ecdicij Aviti Episcopi Viennensis opuscula typis Cramosianis dedit 1643. Iacobus Sirmondus. *Boetij Severini,* Viri Consularis opera conjunctim vulgata sunt *Basileæ* 1546. studio Glareani. Sed & separatim habemus de duabus Naturis & una persona in Christo, adversus Eutychen & Nestorium. Item libros 5. de *consolatione* cum luculentissimis Iohannis Murmellij & Rodolphi Agricolæ commentariis: Sed & *Iohannes Bernartius* & nuper *Renatus Vallinus* Commentaria scripsit, quibus hic posteriora addidit opuscula sacra, adjuncta fidei Confessione. Aliquid etiam fuit pollicitus Labbæus. *Dionysii Exigui*, natione Scythæ, Abbatis Romani Monasterij, collectio Canonum Ecclesiasticorum vulgata *Parisiis* per Christophorum Iustellum, 1628. cum Epistola Synodica Cyrilli & Concilii Alexandrini contra Nestorium ab eodem Dionysio in Linguam Latinam translata. Epistola *Proterij*, Alexandrini Episcopi ad Leonem Papam de ratione Paschali, ab eodem versa, edita est in appendice operis de doctrina temporum *Petavij*. Sed conjunctim, quædam ejus opuscula edita sunt *Basileæ* 1528. *Magni Aurelij Cassiodori,* Senatoris

Ennodius. Petrus Diaconus. Ferrandus. Eugippius. Marcellinus. Maxentius. Alcimius. Boetius Severinus. Dionysius Exiguus. Aurelius Cassiodorus.

Senatoris opera *Lutetiæ* prodierunt 1519. & 1588. & 1605. *Novelliane* editioni 1579. elegantiæ laus tribuitur. *Moguntina* accessit 1602. Divisim commentarii in *Psalmos Davidis* 150. per tria membra, hoc est, psalmos quinquagenos divisi, *Basileæ* editi sunt 1549 ut in Canticum Canticorum sub ejusdem nomine, sed falsò, *Friburgi* Brisgojæ 1538. *Victoris Capuani* Episcopi præfatio in Harmoniam 4. Evangelistarum extat in Bibliothecis Veterum Patrum. *Iusti Orgelitani*, sive Vrgellensis in Catalaunia Episcopi, Commentariolus, seu mystica explicatio in Canticum Canticorum, curâ Menardi Molheri *Haganoæ* prodiit 1529. postea *Basileæ* 1551. inter Orthodoxographa; denique in Bibliothecis Veterum Patrum; ultima etiam *Morelliana*. *Aratoris*, Romanæ Ecclesiæ Subdiaconi, carmine expressi extant *Actus Apostolorum*, hinc inde excusi Basileæ à *Cassandro* restituti, postea etiam à Guilielmo Fabricio emendati; *Lugduni* 1553. Extat & apud Sirmondum, in notis ad Ennodium Episcopum Ticinensem, & T. 1. novæ Bibliothecæ MSS. librorum. *Iunilij Africani* opusculum ad *Primasium* Episcopum de partibus Divinæ legis &c. *Basilea* & in Orthodoxographis dedit, & separatim 1538. *Primasij* Commentaria in S. Pauli Epistolas ex Augustini, Hieronymi &c. aliorúmque scriptis eruta conjunctim prodierunt *Lugduni* 1543. antea *Coloniæ* separatim in Epistolam ad Romanos 1537. Commentaria ejus mysticæ expositionis in Apocalypsin ad Castorium, ex illegibili scriptura antiqua excusa primùm 1544. *Basileæ*, postea & *Lugduni*. Sed & in Bibliothecis Veterum, Coloniensi & Parisiensi habentur, quæ ei tribui solent opuscula. *Rustici*, Romanæ Ecclesiæ Diaconi, Dialogus adversus Acephalos, sejunctim prodiit *Basileæ* 1528. & in Hæresiologia 1550. Ibidem inter Orthodoxographa 1556. 1569. *Tiguri*, in collectione Patrum adversus Nestorium & Eutychen 1571. *Coloniæ* & *Parisiis* in Bibliothecis Patrum *Victoris Turonensis* vel Tononiensis Chronicon ab an. Chr. 444 ubi desierat Prosper Aquitanus, usque ad annum 565. primùm editum ab *Henrico Canisio* Noviomagensi; Ingolstadij 1600. correctus postea à *Scaligero* in thesauro temporum 1606. *Martini Bracarensis*, *Damiensis* postea Episcopi, liber de moribus, i. e. Formula honestæ vitæ, sive de differentijs quatuor Virtutum Cardinalium tum *Basileæ* prodijt, curâ Gilberti Cognati, tum *Duaci*, tum alibi in Bibliothecis Veterum Patrum. Sententias Ægyptiorum Patrum, à Græco quodam anonymo collectas, & ab hoc *Martino* Latinè redditas, vulgavit *Antuerpiæ* Heribertus Rosvveidus Iesuita 1615. & 1628. Collectio verò Canonum Orientalium ex Græcis Synodis, occurrit tum alibi impressa, tum in Concilijs Binianis post. II. Synodum Bracarensem an. Chr. 572. celebratam. *Liberati*, Diaconi Carthaginensis Ecclesiæ, Breviarium de causa Nestorij & Eutychetis capitibus 24. comprehensum, reperitur in Tomis Conciliorum post V. Synodum. *Venantij Fortunati*, Pictaviensis Episcopi, Poëtæ sacri, carmina cum Veterum Poëtarum Christianorum operibus dedit *Oporinus* 1562. Vitam ejus scripsit Christophorus *Brovverus*, Iesuita, quam

Victor. Iust. Orgelitanus. Arator. Iunilius Africanus Rusticus. Victor. Martinus. Liberatus. Venantius Fortunatus.

præfixit collectioni carminum & aliquot aliorum opusculorum excusæ 1603. & 1616. *Moguntiæ*. Omnia Opuscula Fortunati, infinitis locis, partim ex optimæ notæ codicibus, partim ex certissimis conjecturis emendata, prælo pridem se habere parata scribit *Labb.* differt. de Scriptor. Ecclesiast. *Iohannis Biclarensis*, Gerundensis Ecclesiæ Episcopi Chronicon, ab anno primo Iustini II. Imperat. sive 566. ad 590. dedit *Henricus Canisius* I. C. Noviomagus, 1600. quod emendatum postea recudit *Iosephus Scaliger* 1606. cum Eusebio. *Gregorij Turonensis* scripta tum Historica, tum Prosopographica pridem sunt edita *Lutetiæ* in 4 & *Coloniæ* 1583. *Historia Francorum* separatim vulgata est primùm à *Badio*, pòst à Guilielmo Morellot, demum *Basileæ* à Petro Perna. Atque hæc quidem sex primorum seculorum; quibus limitibus Patrum includi solet nomenclatura, scripta, à quibus & quando in lucem publicam sint emissa, adeóque unde comparari possint, attexere placuit. Reliqua in hunc censum non solent referri communiter; quando tamen sequentibus etiam seculis unius & alterius crebra apud scriptores recentiores est mentio, nec contemnendus eorum in re Theologica usus, vel aliquorum saltem continuare placet seriem. *Gregorij* I. sive Magni, opera conjunctim excusa *Basileæ*, apud Frobenium 1538. *Antuerpiæ* 1572. *Parisiis*, 1533. 1571. & 1640. *Romæ* 1588. 1591: seórsim verò Homiliæ 39. in Homeliar. Doctorum *Basileæ*: Expositio super Canticum, *Parisiis* 1498. Expositio in libros Regum, *Venetijs* 1538. In primum Regum & Regula Pastoralis, *Argentorati* 1496. Liturgia Gregorij cum Interpretatione Græca Georgij Codini, *Parisijs* prodijt 1575. Hugo verò Menardus, Benedictinus Monachus librum Sacramentonem ei tributum edidit ex Missali Msc. Eligijs, Bibliothecæ Corbejensis, notísque & observationibus illustravit, *Lutetiæ* 1642. *Isidori* totius Editiones aliquot etiam habentur, Parisijs prior Margarini Bignæi 1580. posterior, eóque auctior 1602. quæ *Coloniæ* fuit recusa 1617. Originum verò sive Etymologiarum libri 20. impressi sunt tum in *Italia*, tum *Basileæ*, opera Bonaventuræ Vulcanij 1577. Historia Gothorum, Vandalorum & Suevorum edita Tom. I. Bibliothecæ novæ MSS. ex Codice Msc. per *Labbæum*. De summo bono libri tres prodierunt, *Lipsiæ* 1493. *Venetijs* 1583. notis illustravit Gaspar Loaysa. De Divinis officijs liber excusus *Coloniæ* 1568. Liber de scriptoribus Ecclesiasticis, post Hieronymum & Gennadium, exhibetur à *Suffrido Schotto*, in Bibliotheca Ecclesiastica, *Gaspari Loaysæ*, Madriti 1593. *Iuliani Toletani* Episcopi opuscula extant conjunctim in Bibliothecis Veterum Patrum Coloniensi & Parisiensibus, separatim Epistola ad Idalium Barcinonensem Episcopum: Oratio ad Deum, & Prognosticorum sive de Origine mortis humanæ, de futuro seculo, & futuræ vitæ contemplatione libros tres primùm edidit *Lipsiæ* 1535. Iohannes Cochlæus. Ἀντικειμένων sive contrariorum in speciem locorum utriusque Testamenti libri duo seorsim antea absque Authoris nomine *Basileæ* excusi 1530. & *Coloniæ* 1538. Historia de ijs, quæ *Vamba* fecit in Gallis

lis, extat Tom. I. Historicorum coætaneorum Franciæ ex membranis Moissiacensis cœnobij, ab *Andrea Duchesnio* publicata. *Bedæ* scripta varijs in locis separatim impressa sunt; conjunctim tribus Tomis Parisiis 1545. *Basileæ* 1563. Historia ejus aliquoties etiam a. Ch. 1515. & nuper à *Seldeno* repetita. Quædam Editiones tribus, quædam octo tomis absolvuntur. *Pauli* (fuit hic VVarnefridi & Theodeliadæ filius, cognomento *VVinfridus*) Ecclesiæ Aquilejensis Diaconi, Historiæ VVinilorum, qui postea dicti sunt Langobardi, libri sex editi sæpius, *Augustæ Vindelicorum* 1515. *Basileæ* 1532. & *Venetijs*, apud Aldum 1521. & apud Petrum Pernam 1569 Excerpta quædam de primis Metensium Episcopis, flagitante Angitramno Episcopo, edita sunt à Marquardo Frehero, in corpore Historiæ Francicæ 1611. & ab Andrea Duchesnio. Vitæ Benedicti, & Scholasticæ Virginis, *Romæ* prodierunt 1590. cum Poëmatibus Prosperi Martinengi; Versus de eadem Scholastica edidit Arnoldus VVion, in Ligno vitæ *Historia miscella*, cujus commendatur author, editio sæpius fuit iterata, celebris, *Basileensis* 1569. ex emendatione Petri Pithæi. *Alchvvini*, sive *Flacci Albini Alcuini* Britonis opera excusa sunt *Parisijs* 1617. in folio, separatim verò Homiliæ in Evangelia Dominicanorum dierum & festorum totius anni *Basileæ* 1515. *Coloniæ* 1539. Disputatio cum Carolo M. de Rhetorica & Virtutibus à *Menardo Molthero* restituta, Ib. Commentar. in Ecclesiasten 1531. In septem Psalmos Pœnitentiales; Item in Psalmum 118. & Canticum Canticorum *Lutetiæ* 1547. In Iohannem *Argentorati* 1527. Sed hæc hactenus. Non enim nostri est instituti cætera percurrere secula, quæ ad Patristicam Theologiam non pertinent; unum adhuc addimus ætate inferiorem, pietate tamen & eruditione multis superiorem, *Bernhardum* Abbatem Clarevallensem, cujus opera aliquoties edita sunt in Italia, Germania, *Basileæ* cumprimis per Hervagium, *Venetijs* 1568. & nuper *Coloniæ* 1641. curâ Iacobi Merlini Horstij, Tomis sex.

Beda.

Paulus Diaconus.

Alchuinus.

CAP. V.

CAPUT. V.

DE PATRIBUS ECCLESIAE ORIENTALIS GRAECAE, eorúmque Editionibus & Translationibus in specie.

1. *Græci* Patres ab ipsis etiam sæpe Latinis fuerunt translati. 2. Ruina Græciæ Occidenti primas dedit translationes. 3. Secutæ post Reformationem tam Editiones, quàm Versiones Græcorum plurimæ elegantiæ & fidei gradibus distinctæ. 4. Ordine *Græcorum Patrum* recensentur Editiones.

I. Quemadmodum Græcia, jam inde ab ultima antiquitate bonarum literarum alumna, etiam longè dissitos pellexit, Latinísque, Syris & Arabibus Literaturæ suæ nectar propinavit, ita observamus Veterum Christianorum, Græcorum magis quàm Latinorum scripta, à vicinis Ecclesiis omnibus, *Syriacis*, *Arabicis*, *Ægyptiacis*, *Æthiopicis*, lecta fuisse & translata. *Æthiopibus* Chrysostomum placuisse, præ cæteris, Orationes, ejus in Linguam Æthiopibus Vernaculam translatæ probant. *Ægyptiacas* Ecclesias, plerosque transtulisse Patres Græcos, haud obscurè ex Lexico nostro *copto Arabico* colligimus. *Chrysostomi* opera extare Arabicè omnia, *Basilium* etiam, *Clementem* Alexandrinum &c. alibi diximus. *Syriacis* Ecclesiis Græcorum Patrum scripta non fuisse ignota, docet prolixus Catalogus *Ebed Iesu*, à pag. 15. ad 43. ubi omnia ferè Doctorum Græcorum enarrantur scripta. *Latini* denique suos quoque rivulos ex Græcorum laticibus irrigârunt. Vnde non paucos reperimus inter Veteres, qui Græcorum scripta Latinæ etiam Ecclesiæ bono verterunt. *Ruffino* hic multum debetur, *Dionysio Exiguo*, & aliis. Pauló pôst verò literatura Græca in Latio adeó contemni cœpit, ut *Gregorij M.* tempore pauci extiterint, qui vel officii partibus, in necessariis translationibus, potuerint defungi. Crescente deinceps, inter utramque Ecclesiam Latinam & Græcam, Schismate, illa de hac minùs, solicita, literaturam etiam Græcam primò negligere, postea penè aversari cœpit: qua de re alibi à nobis est actum. Donec tandem an. Chr 1453. expugnata Constantinopoli, Musæ Atticæ ipsas quoque alpes transvolarunt, & Græcæ literæ in Italia primùm & Gallia, postea & Germania ad ipsorum Græcorum stuporem fuerunt excultæ. Theodoro Gazæ, Manueli,

nuel, Chryſoloræ, aliiſque, ex Oriente profugis, multùm debetur, qui non modò præceptis Grammaticis viam ſtraverunt; ſed & Eccleſiaſticis authoribus transferendis præclaram navârunt operam. Reformationis tempore Græciſmus, ad Græcorum ſtup...em, ab Europæis tranſalpinis, Germanis præſertim, fuit promotus: unde & Hiſtorias, Poëtas, feliciſsimè facilimèque intellexerunt; & Patrum etiam Græcorum ſcripta, non edita modò magno ſtudio, ſed & ſingulari diligentia translata poſteritati Anteceſſores noſtri tradiderunt.

II. De fide vel Editionum, vel verſionum nolumus prolixè agere. Illud noſtri pridem obſervârunt, Eccleſiæ Romanæ Theologos omnia movere, ut vel invitos ſæpe Patres, Græcos cumprimis ſuo arbitrio ſervire cogant. *Verſio Latina Ignatij*, inquit *Vedel.* Præfat. in Epiſt. Ignat. *tam vetus, quàm recentiores corruptiſſimæ erant: quod partim ab ignorantia, partim à ſuperſtitione profectum, ac malitioſo obſtinatove errorum firmandorum ſtudio.* Hinc ζυςήματα παρθένων, Virginum Collegium *vertere*; *hinc* ἀξιωθῆναι *per vocem* mereri *reddiderunt, ut ſcil. & Monaſterys, & operum meritis fides à Baronio & Bellarmino conciliaretur.* Inſignis Ephræmi Antiocheni ſive Theopolitani locus, qui Tranſſubſtantiationem, ut alibi monuimus, planè evertit, miſerè ab *Andrea Schotto*, Ieſuita, corrumpitur & planè pueriliter vertitur. Verba enim τῆς αἰσθητῆς ἐσίας ἐκ ἐξίςα]αι, transfert, *ſenſibilis eſſentia nõ cognoſcitur*, pro, *ſenſibilem eſſentiam non amittit, ea non excedit.* Quo errore nihil vel turpius, vel malitioſius. Quid in *Petavij* verſione Epiphanij viri docti deſiderent, ſuo loco obiter indicabimus, ad ordinem jam Editionum properantes. Et primo quidem ſeculo prodit *Hermes*, ſive *Hermas*, auctor libri, qui *Paſtor* dicitur, & in Bibliothecis ſanctorum Patrum, in Orthodoxographis & Hæreſiologia extat, & ſeorſim etiam à *Caſparo Barthio*, noſtro tempore, eſt excuſus. Iam ante quoque *Argentorati* 1522. apud Iohannem Schottum prodijt. *Clementis* Papæ prior ad Corinthios Epiſtola, quam non extare ſcripſit *Bellarminus*, noſtra demum ætate edita eſt *Oxoniæ*, in Anglia 1633. ſtudio Patricij Iunij Græcè & Latinè, cum poſterioris fragmento, & Veterum de Clemente encomijs. *Canones Apoſtolici* (quorum collectio illi etiam tribuitur) excuſi cum alibi, tum *Normbergæ* 1531. cum Verſione *Pariſiis* & *Tiguri*. *Recognitionum* libri 10. ex Interpretatione Rufini, *Baſileæ* 1536. Extant & in Conciliorum tomis. In *Ignatio*, ejusque editione multum ab eruditis laboratum eſt. Primò cum operibus Dionyſij Areopagitæ, *Pariſiis* & *Baſileæ*, editæ ſunt Epiſtolæ, ejus nomine venditatæ, 1520. *Coloniæ* 1536. Ibidem à Perionio Latinitate donatæ 1557. *Antuerpiæ* Græcè & Latinè, interprete Hieronymo Sylvio. Tiguri 1560. cum verſione Iohannis Brunneri; *Genevæ*, cum verſione & Notis *Nicolai Vedelij* 1623. quam etiam Editionem, contra Richardum

Paſtor Herm.

Clemens P.

Canones Apoſtolici.

Ignatius.

Montacutium, defendit præfatione in librum de Deo Synagogæ. *Oxony* cura Illustrissimi Armachani, cum versione & Notis tum in Ignatium, tum in Canones Apostolicos & Clementinas constitutiones, 1644. (Ignatij verò & Polycarpi Martyria 1647.) & illa quidem non solùm supposititias à genuinis distinguit, sed etiam ipsas illas, quas pro Ignatianis habet, codicum instituta collatione, interpolatas ostendit. Sed & *Isacus Vossius* an. Chr. 1646. septem priores Ignatij abbreviatas Epistolas (quas solas censet genuinas) ex codice Msc. Florentino, cum Versione & Notis edidit. Plura & pleniora de diversis Ignatij Editionibus Armachan. Not. in Ignat. & Polycarp.

Polycarpus. *Polycarpi* Epistola ad Philippenses Latinè sæpiùs edita est 1498. & 1502. 1520. *Basileæ* 1550. Interpres hic antiquus videtur & incertus; certus sequutus 1557. *Parisijs*, & *Coloniæ*, Ioachimus Perionius Carmætiacenus: successerunt postea Petrus *Halloixius* Iesuita, qui Græcè & Latinè dedit *Duaci* 1633. & nuper 1644. Iacobus Vſſerius, cujus & Versionem & Notas habemus.

Dionys. Areopag. Sed & *Dionysius Areopagita*, etsi author incertus, patronos pridem nactus, qui ad prælum illum promoverent. Prodijt Latinè *Lutetiæ* 1498. cum Scholijs Fabri Stapulensis, *Coloniæ* 1557. ex Interpretatione Ioachimi Perionij. *Græcè* verò opera ejus cum scholiis Maximi, & Paraphrasi Græca Pachymeræ sunt vulgata 1562. Editio *Coloniensis* 1546. exhibet Commentaria Dionysii Carthusiani, & quatuor versiones, Iohannis Scoti Benedictini, sub Carolo M. Iohannis Sarraceni, Ambrosii Abbatis Camaldulensis, & Marsilii Ficini. Vltima Editio *Antuerpiæ* vulgata est 1634. Græco-Latina cum Scholiis Maximi Martyris, & Georgii Pachymeræ paraphrasibus, operâ Balthasaris Corderii Iesuitæ.

Iustinus Martyr. *Iustini Martyris* (qui II. Seculo vixit) opera omnia Græcè impressit *Robertus Stephanus*: Hieronymus *Comelinus* Heidelbergæ Græco-Latinè 1593. Et ille quidem correctior; hic, ex *Langij* translatione, sed correcta: *Latinè*, Interprete Gelenio, *Frobenius*, Basileæ, ubi postea iterum prodierunt, ex Iohannis Langi translatione, cum ejusdem Commentariis. *Parisiensis* 1636. Græco Latin[a] est, cum variorum notis, Friderici Sylburgii, Ioachimi Perionii, & Iacobi Billii, Petri Lansselii Iesuitæ &c.

Athenagor. *Athenagoræ Philosophi* & Presbyteri Apologia pro Christianis sæpe excusa est ab Henrico Stephano, Gessneris Fratribus, &c. Interpretati sunt Conradus Gessnerus, & Suffridus Petrus Leovardiensis. De *Resurrectione* Latinè & Græcè prodiit *Lutetiæ* 1541. & 1624. in Auctario Biblioth. Patrum Paris. per Frontonem Ducæum, qui & notis illustravit *Basileæ, Tigur. Venetijs* 1556. Interprete Hieronymo Valeta. Fragmenta quædam inde excerpta & edita habentur, *Basileæ* 1516.

Theophilus Antiochen. *Theophili Antiocheni* libri tres ad Apologiam de fide περὶ τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως Græcè & Latinè, Interprete Conrado Clausero, Tigurino, prodierunt *Tiguri* 1546. *Basileæ* 1555. inter Orthodoxographa, *Lutetiæ* 1624. procurante Frontone Ducæo, in *Auctario* Bibliothecæ Patrum. Eidem ferè in citatis editionibus ubique adjungitur *Tatiani* Oratio adversus Græcos, quod nibil eorum, de quibus gloriantur

tur ſtudiorum apud ipſos natum, ſed omnia à Barbaris inventa ſint. *Egeſippi* vel *Hegeſippi* libri quinque de bello Iudaico, & excidio urbis Hieroſolymitanæ, ſub Tito Veſpaſiani Filio: editi ſunt tum in Hiſtoria Patrum à Laurentio Burero curata, tum in Bibliothecis Veterum Patrum à Margarino Bignæo inſerti: Seorſim operâ Cornelij Gualtheri Gandenſis, cum alijs. Ambroſio etiam quidam tribuunt Interpretationem, quæ *Coloniæ* apud Iohannem Soterem prodijt. *Irenæum* Græcè ſcripſiſſe multa ſuadent, &, contra Eraſmum, *Beatus Rhenanus* perſuaſit: Et Græcè quidem ſcripſiſſe Irenæum, ſatis conſtat, ſed magno Reipublicæ Chriſtianæ incommodo verſio incondita, quantumnis antiqua, in locum nativæ authoris editionis ſucceſsit. Rivet. Crit. l. 2. c. 6. Primus eſt Eraſmus, qui à blattis eos vindicatos edidit, *Baſileæ* 1534 editus primùm, poſtea *Genevæ* 1570 Alia *Verſio*, additis Græcis, quæ reperiri poterant, & annotationibus *Gallaſij*, ſecuta *Pariſiis* 1575. ex recenſione & annotationibus *Franciſci Fevardentij*. Cui tamen ipſi præferunt Pontificij Colonienſem 1596 cum fragmentis Græcis. Vnde non eſt mirum, *Riveto*, Theologo Reformato, Monachi *Fevardentij* diſplicuiſſe, ceu *corruptoris* operam. Ducæus (ad 18. capita libri primi) & *Iacobus Billius Prunæus* obſervationes ſcripſit. *Clementis Alexandrini* opera Latinè ſunt edita, Florentiæ, 1551. Græcè ibidem 1550. Prodijt etiam προτρεπτικὸν ex Interpretatione Gentiani *Herveti*, recenſione *Danielis Heinſij* 1616. quam & *Pariſienſes* poſtea expreſſerunt, operâ *Frontonis Ducæi*. Stromatum libri 8. *eodem* editi ſunt interprete, cum gemino Indice *Friderici Sylburgij* ejus denique annotationibus, & *Danielis Heinſij* emendationibus. *Origenis* (de cujus ἑξακισχιλίοις libris multiſque laboribus conſuli poteſt, *Epiphanius* pag. 255. qui tamen ἐθελόσοφον ipſum appellat, quique τυφλωθεὶς ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας p. 268, fruſtra ſibi nomen *Adamantini* impoſuerit) opera primùm conjuncta prodierunt *Latinè Lutetiæ* 1512. Poſtea, cura *Eraſmi Roterodami*, *Baſileæ* 1536. Iterum 1574. *Pariſiis*, per Gilbertum Genebrardum Theologum Pariſienſem, aucta, & ad textum Originalem recognita. *Græcè* verò octo Homilias in Ieremiam ex Vaticano Codice primùm vulgavit 1623. *Michaël Ghislerius* Romanus, cum interpretatione *Iohannis Matthæi Cariophyli* Cretenſis, & *Leonis Allatij*. Origenis libri contra Celſum ex Bibliothecis Palatina & Boica Græcè & Latinè prodierunt, interprete *Sigismundo Gelenio*, cum notis *Davidis Hoeſchelij*, Auguſtæ Vindelicorum 1605. Et nuper *Gulielmus Spencerus*, in Anglia, cum notis edidit, una cum Philocalia, quæ jam ante 1619. interprete *Iohanne Tarino*, Andegavo, prodiit. Opus, à Baſilio Magno & Gregorio Theologo, ex variis ſcriptis Origenis excerptum, magni usûs. Agit enim de variis Scripturæ locis, de quibus, ἐπιτρεπόμενος τὴν τῶν ἑβραίων διάλεκτον, præ aliis feliciter judicare tum poterat. *Iulij Africani & Origen.* Epiſtolæ ἀμειβαῖαι, de Hiſtoria Suſanæ, editæ ſunt ex Bibliotheca *Andreæ Schotti*, Auguſtæ 1602. cura *Davidis Hoeſchelij*.

Egeſippus. Irenæus. Clemens Alexandrinus. Origenes.

Fragmentum ex Epistola ejusdem Origenis ad Africanum habetur, post catenam Græcorum Patrum in Iobum, collectore *Niceta*, Heracleæ Metropolita, Græcè & Latinè à Patricio Iunio Londini editum 1637. Origenis, in libri 1. Regum c. 28. de Engastrimytho Commentarius, Græcè & Latinè, *Leone Allatio* Interprete 1629. Origenis, sive alterius Doctoris Græci συγχρόνυ, scholia in Orationem Dominicam, & Cantica B. Virginis, Zachariæ, & Simeonis, Græcè & Latinè emisit *Fridericus Morellus* 1601. Sed & alia quædam distincta prodierunt ejus opera, *Homiliæ* præsertim, de quibus Gessnerus in Biblioth.

Gregorius Neocæsariensis. *Gregorij Neocæsariensis*, alias *Thaumaturgi*, opera, quæ ex Bibliothecis haberi poterant, *conjunctim* prodierunt *Moguntiæ* 1604. Interprete & Scholiaste *Gerardo Vossio*, Borchlonio, Præposito Tungrensi, quem retinuerunt *Parisienses* 1611. *Separatim* verò Epistola sive Canones 10. impressi *Basileæ* 1518. Metaphrasis in Ecclesiasten, *Augustæ* & *Basileæ*, Interprete Oecolampadio; *Moguntiæ* ex Versione *Billij*, Prunæi: Extant & Gerardi Vossij notæ & variæ lectiones, cum Notis Iacobi Billij, & Frontonis Ducæi Iesuitæ. *Panegyricum* εὐχαριστίας, sive in Origenem prosphoneticam ac panegyricam Orationem Græce & Latinè edidit *David Hoeschelius*, 1605. Eandem transtulit *Iacobus Sirmondus*.

Dionysius Alexandrinus. Ex operibus *Dionysii Alexandrini*, quæ supersunt Græcè & Latinè, habentur, *liber* sive Epistola contra Paulum Samosatenum, Ecclesiæ Antiochenæ Antistitem, Filij Divinitatem oppugnantem; nec non *Epistola* ad Basilidem, Interprete *Francisco Turriano* Iesuita. *Epistola* de Resurrectione Dominica & Paschalis jejunij termino, Ingolstadii 1580. cura *Theodori Peltani*, Iesuitæ. *Canonicæ Epistolæ*, inter Iohannis Zonaræ & Theodori Balsamonis collectanea Iuris Canonici, reperiuntur.

Methodius. *Methodij* Olympi Lyciæ, vel Pataræ, & postea Tyri, Episcopi opera *conjunctim* prodierunt 1644. cura *Francisci Combefis*, Dominicani. *Separatim* collectanea quædam *Basileæ* excusa sunt 1537. in Epistolam ad Romanos, tum ex alijs, tum ex Methodio de Resurrectione. Liber de Creatione Mundi & revelationibus in carcere, de novissimis temporibus excusus cum Figuris, *Basileæ* 1516. Convivium Virginum, in quo XII. mulieres de laudibus Virginitatis Græcè & Latinè edidit *Petrus Possinus*, Iesuita 1657. Parisijs. Quæ vel Allatio, vel Ioanni Meursio, vel Petro Paulino debeantur in certorum fragmentorum editione ex

Dorotheus. versione 1644. indicat *Labbæus* in Dissert. sua. *Dorothei Tyrij* nomine, falsò Synopsis prodiit, de vita & morte Apostolorum, Prophetarum ac discipulorum Christi tum seorsim, tum in Bibliothecis Veterum Patrum.

Eusebius. *Eusebij*, cognomento *Pamphili*, Cæsariensis Episcopi, opera omnia quæ extant, *Latinè* sunt edita *Basileæ* 1542. & ex officina *Henrici Petri* 1570. duobus tomis exhibita, atque ex Græcis exemplaribus correcta. *Græcè* verò *Lutetiæ*, per Robertum Stephanum, & postea 1581. omnia iterum opera annotationibus illustrata, vulgata sunt cura *Iohannis Dadræi*, Parisiensis Theologi. In specie A. *chronicon* ejus, aliàs Thesaurus temporum, sive I. Eusebij Pamphili, ex priori parte *chronico*

rum Canonum omnimodæ Historiæ reliquiæ, quæ colligi potuerunt, Interprete Hieronymo. 2. *Chronicorum Canonum* pars posterior, quæ vocatur Chronicus Canon, eodem Interprete. Prodierunt felicissimè & magna cum cura *Scaligeri*, qui singularem huic authori impendit operam, additis animadversionibus ex tribus libris Isagogicorum Chronologiæ Canonum Idem opus, secunda cura emendatum, ab authore in extremis agente DD. *Gomaro*, commissum, vidisse se testatur *Rivet.* Crit Sacl 3.c.2. Hæc *Genevæ* prodijsse videtur a. Ch. 1629. Iam antè Parisijs cum additionibus hoc Chronicon prodijt. B. *Historiæ Ecclesiasticæ* libri decem primùm translati sunt à *Rufino*, sed liberè; textui paulò propiùs, quod tamen in omnibus non fuit assequutus, accedere annisus fuit *Iohannes Christophorsonus*, Anglus, seu Cicestriensis Episcopus, cujus Editio Historiæ Ecclesiasticæ Græco-Latina, sæpe *ἰδίᾳ βουλήσει ὑποθέσει*, id quod exemplis si necesse fuerit, probabimus; *Coloniæ* est excusa, postea, cum textu Græco 1612. *Genevæ*. Emendatiorem pollicetur de Henrico Valesio I.C. Parisino, cum ubertimis notis, Labbæus C. De *Vita Constantini* libros quinque Latinitate à Musculo donatos vulgavit *Frobenius* 1554. Librum de locis Hebraicis ab Hieronymo translatum Græcè & Latinè; alio ordine cum additionibus dedit, *Iacobus Bonfrerius*, Iesuita Parisijs 1631. D. *De Evangelica Præparatione* libri 15. editi sunt aliquoties Græcè, præsertim à Stephano 1544. Latinè ex Versione Trapezuntij 15. Græcè & Latinè 1628. *Lutetiæ*, ex Interpretatione Francisci Vigeri Iesuitæ. Aliam eamque emendatiorem pollicitus est *Gesnerus* noster in Biblioth. sua. E. De *Evangelica* demonstratione libri decem *Coloniæ* excusi sunt, Latinè, ex Interpretatione *Donati Veronensis* 1542. quæ etiam retenta est in editione Græco-Latina *Parisiensi* 1628. F. Liber *adversus Hieroclem* prodijt Græcè, à *Manutio*, postea *Coloniæ* 1532. Latinè ex Versione *Zenobij Acciajoli*; Græcè & Latinè, *Lutetiæ* an. 1628. Alia quædam Eusebij nomine prodierunt *Lutetiæ* 1580. 1617. 1628. quæ tamen vel fragmenta tantùm sunt, vel incerta. Anno 1643. opuscula, ex codicibus MSS Herivallensi & Compendiensi, *Sirmondus*, Lutetiæ. sed Latinè tantùm, ex veteri Versione, vulgavit. Præter Eusebij opera, quæ hactenus lucem viderunt, Parisienses Typographi an. Chr. 1628. cum nova editione libror. de *Præparat.* & *demonstrat. Evangel.* ex Versione *Francisci Vigeri* adposuerunt libros duos, nondum hactenus editos & visos, contra Marcellum Anoyinum, & de *Theologia Ecclesiastica* libros tres quos *Richardus Montacutius* primò

Macarius. eruit & vertit. *Macarij* L. homilias Græcè ex Bibliotheca Regia dedit Stephanus, Latinè autem, interprete *Iohanne Pico* Parisijs 1559. & iterum 1623. cum alijs operibus lucem viderunt. Græco Latinè ex Versione Zachariæ, Paltenij, Francofurti 1594.

Anathasius. *Athanasij* opera aliquoties sunt edita, Latinè *Basileæ* quatuor Tomis, typis Frobenianis, *Lutetiæ* 1572. Græco Latina est Comeliana 1601. Heidelbergensis (quæ, teste *Possevino*, auctior est cæteris, quæ alibi in lucem sunt editæ, quam expressit *Parisiensis* 1627. *Separatim* verò *Colloquiorum* Arianorum

 primum

primum transtulit Ioannes Lampadius: *Synopsin* totius Scripturæ S. Wolphgangus Musculus: Athanasii *Dialogi* quinque de sacro sancta Trinitate Græcè & Latinè editi sunt, Interprete Beza, *Genevæ* & *Basileæ*. Sermo, forma Dialogi, conscriptus, in quo colloquuntur Orthodoxus & Macedonianus, versus per *Abrahamum Scultetum*: *Quæstiones* ad Antiochum, Interpretes agnoscunt Iohannem Reuchlinum, Valentinum Ampelandrum, Iohannem Lampadium. *Homiliæ* septem, Lucæ Holstenij studio, ex diversis Bibliothecis sunt erutæ. Multa etiam in Veterum Patrum Bibliotheca occurrunt. *Commentaria in Psalmum* Reuchlinus transtulit, contra Idololatriam Gentium, de fide in S. S. Trinitatem, *Pomeranus*. *Serapionis* Thmuitani Episcopi librum adversus Manichæos, qui ei tribuitur, latinitate donavit *Franciscus Turrianus*: Antiquis lectionibus addidit, *Canisius*: unde Editores Veterum Patrum mutuàrunt. *Didymi Alexandrini* opuscula in Bibliothecis Patrum. *Turrianus* vertit librum, ei tributum contra Manichæos. Liber de Spiritu sancto ab Hieronymo translatus est, & *Parisiis* 1500. editus. *Titi* Bostrorum in Arabia deserta Episcopi, libri tres adversus Manichæos, cum argumento libri quarti, qui desideratur, Latinè extant, in Antiquis lectionibus ex Interpretatione *Turriani*, & in Bibliothecis Patrum. Oratio in *Ramos Palmarum*, edita per Franciscum Combefis. Commentaria in *Lucam* Græcè & Latinè (ex translatione Theodori Peltani) prodierunt primùm *Ingolstadij* 1579. postea *Parisiis* 1624. in Bibliotheca Patrum. *Cyrilli Hierosolymitani Catecheses* (nostris tamen meritò suspectæ) illuminatorum libri 18. & *Mystagogici* quinque, superiori primùm seculo Latinitate vestiti, & in lucem protracti sunt, à *Iohanne Grodecio*, Varmiensi Canonico, notisque postea illustrati à *Iohanne Prevotio*, Burdegalensi: *Lutetiæ* apud Guil. Morellium 10. tantùm ad illuminatas, & Mystagogicæ 5. anno 1564. sed anno 1609. apud eundem Morellium 18. ad illuminatos & 5. Mystagogici ad Neophytos prodierunt, non sine maculis tum Interpretis, tum Typographi. *Apollinaris Laodiceni* Paraphrasis Psalmorum Heroico carmine expressa, aliquoties prodijt, Græcè *Lutetiæ* 1562. typis Stephani eleganter 1580. ex *Comeliana* postea Typographia 1596. cum versione Friderici Sylburgij. Eadem habetur in Bibliotheca Patrum Parisiensi 1624. *Basilij Cæsariensis*, cognomento *Magni*, opera Græcè primùm prodierunt omnia *Basileæ*, apud Probenium 1551. cura & emendatione *Iani Cornarij*. Ejusdem studio & Latinè deinde vulgata sunt, *Antuerpiæ* 1568. Quam editionem insequuta fuit *Parisiensis* 1571. cum magnæ accurationis encomio, præcessit verò, quam Bellarminus sequutus erat, alia anno 1540. Græco Latinam *Lutetia* dedit 1618. quæ omnium absolutissima habetur. Separatim extant liber de *exercitatione Grammaticæ*, Florentiæ primùm Græcæ vulgatus. *Leiturgia*, Venetiis 1548. Commentaria in Iesajam, Lutetiæ 1556. edita. Translationi operam, præ aliis, impenderunt *Iohannes Argyropolus*, qui Homilias IX. in Hexaemeron transtulit, recognovit *Godofredus Tilmannus* Carthusianus. Diversarum

Serapion.

Didymus Alexandrinus.

Titus.

Cyrillus Hierosol.

rum Homiliarum XXXV. Interpres est *Erasmus*, qui & de Spiritu S. ad Amphilochium librum vertit. Ascetica & Ethica interpretatus est *Adam Fumanus*, recognovit *Godefridus Tilmannus*, qui & Epistolæ ad Chilaneum discipulum est Interpres. Epistolam ad Monachum lapsum, & ad Virginem lapsam dedit *Wolfgangus Musculus*; ad Amphilochium, *Gentianus Hervetus*. *Epistolas* Basilij & Gregorij Theologi 214 transtulerunt *Budæus*, *My. raus*, *Flaminius Nobilius*; Aliæ Epistolæ 214. Richardo Montacutio debentur. Conciones morales 24. de vita & moribus Latinè reddidit Simeon à Maille, Archiepiscopus Turronensis. De *Grammatica exercitatione* libellum Gilbertus Cognatus. Liturgiam *Gentianus Hervetus*, Remensis Canonicus. Quædam opuscula; ut tractatus sive Epistola de Consolatione in adversis: Admonitio ad filium spiritualem, antiquo, sed incerto tribuuntur authori. Notas cum varijs lectionibus in quosdam Basilij libros, Asceticos præsertim, scripsit *Fronto Ducæus*, Burdigalensis. *Gregorij Nazianzeni*, cognomento *Theologi*, orbi literato & olim & nunc, ob styli elegantiam, diffusámque eruditionem, ita placuit, ut & Editiones, & Translatores, ei ab aliquo tempore non defuerint. Opera omnia Græcè & Latinè Basileæ edita sunt 1550 apud *Hervagium*. Repetita *Latina* Parisijs & Coloniæ 1570. cum versione & scholijs *Iacobi Billij*, Abbatis S. Michaëlis. Sed præfertur, quæ sequuta *Basileæ*, ex Hervagiana officina, editio accurata, per *Leunklavvium* 1571. Nova versio operum facta *Lutetiæ* 1583. & omnium novissimè, ibidem 1609. duobus Tomis, cum Commentarijs *Nicetæ Serronij*, *Pselli*, *Nonni*, & *Eliæ* Cretensis retenta Versione Iacobi Billij Prunæi. *Separatim* prodierunt Orationes ejus 38. translatæ à Bilibaldo Pirckheimero, *Basileæ* 1531. Gess. in *Bib.* Vet. p. 280. b. Ejusdem libelli vel sermones octo, Interprete Rufino, *Argentorati* 1518. quædam ab *Oecolampadio* translata de moderandis disputationibus; sermones in Pascha, sermo ad virginem admonitorius, ejus laudes Macchabæorum, & Augustæ edita sunt. De Pauperibus amandis Oratio, ex versione *Petri Francisci Zini*, vulgata est Lutetiæ 1550. Christus patiens, Ibid. 1544. Basileæ, Latinè, ex Versione Sebast. *Guldibeckij*. Sententiarum libros tres à *Iohanne Lange* translatos Græcè & Latinè dedit *Basilea*. Operum Compendium excusum est *Romæ* 1554. Iulius Gabriel Nazianzeni Orationes tres vertit; quas cum varijs in omnia ejus opera lectionibus edidit *Plantinus* 1573. Orationem de Festo Pentecostes dedit *Matth. Gresserus*. Testamentum Gregorij vertit *Iacobus Sirmondus*. Ad Virgines exhortationem versibus Trochaicis Tetrametris Catalecticis conceptam, Iambicis senarijs expressit *Fridericus Morellus*. *Epiphanij* πεντα-γλώττου Episcopi Salaminæ scripta dignissima mihi semper fuerunt visa operâ qualibet, tam Metaphrastica in vertendo, quàm Exegetica in Commentando. *Latinè* edita sunt, ex translatione Iani Cronarij, *Basileæ* 1545. apud Robertum *Vinter*, postea 1560. apud Oporinum. *Græcè* ibidem, apud Hervagium 1544. *Græcè & Latinè*, cum notis & commentationibus, *Lutetiæ* duobus Tomis, per

Gregor. Nazianz.

Epiphanius.

Dionysium

Dionysium Petavium, 1622. cui nova plerorumque operum tribuitur Translatio à magnis tamen viris non ubique probata. Author *Tract. de Transubstant.* sub nomine *Simplicij Verini*, eam aliquoties flagellat P 55. ait. *cum Epiphanium mala versione, nec melioribus notis instruxisse : inscitia* & *malitia* ipsum accusat, pag. 359. *Separatim* habentur liber de Prophetarum vita & interitu, cum versione Albani Torini 1529. & Ioachimi Zehneri, Lutherani 1612. Oratio de fide Catholica & Apostolica Ecclesia, *Augustæ* 1548. De duodecim gemmis, quæ erant in veste Aharonis, ex Interpretatione *Iulij Tertulliani*, cum corollario Conradi Gesneri 1561. Recentiorum quorundam opusculorum, Epiphanio tributorum Interpretes, Consalvum Pontium, Gerardum Vossium, Stanislaum Phænicium, vide in Edit. Petavij. *Philonis* Carpatij Commentarium in Canticum, ἀλλ᾽ οὐ γνήσιον, transtulit Stephanus Salutatus, sive Salvatus Pisicensis, prodijt cum Bibliothecis Veterum. *Gregorij Nysseni*, qui Basilij frater fuit, opera antehac non visa nostris, pleraque Latinè, ex Interpretatione *Laurentij Sifani* I. C. pauca ex Versione *Dionysii Romani Exigui*, *Iohannis Cononis* Norimontani, *Gregorij Trapezuntij*, dedit *Basileæ* Nicolaus Episcopius junior 1562. Inde, in sequentibus Editionibus aliæ atque aliæ sequutæ accessiones, tum ejusdem Episcopij *Basileensis* 1570. tum *Parisiensibus* aliquot 1573. 1605. quam duobus Tomis Latinè *Fronto Ducæus* curavit, & tandem 1615. Græcè & Latinè ejusdem studio edita sunt. Particulæ etiam non paucæ sigillatim prodierunt. *Orationes* de amandis pauperibus: *Oratio* contra eos, qui castigationes ægrè ferunt: de ijs, qui Hierosolyma adeunt, Græcè & Latinè, *Lutetiæ*: ubi &, *Petro Morello* Interprete, editus est Catecheticus major. De hominis opificio, opus admirandum, ex Versione *Leunklavij*, additis notis *Basil.* 1569. Liber de *Virginitate* Græcè & Latine editus *Antuerpiæ* 1580. Interprete Iohanne Livinejo, Candensi, confer Bibl. Gess. prim. Edit. 283. p b. Plures ergo hic Pater nactus est Interpretes. *Petro Francisco* tribuuntur translationes in Hexaëmeron, in mulierem peccatricem, & in eos, qui duriùs alios judicant: De pauperibus amandis, de perfectione Christiani ad Olympium. In diem natalem D. N. I. Ch. de Festis Paschatis & Resurrectione, de Ascensione Domini, Oratio, qua docet, non esse dolendum ob eorum obitum, qui in fide dormierunt, de pauperibus & beneficentia: *Leunklavio* liber de hominis opificio, in verba Mosis: Faciamus hominem. Oratio in procreationem hominis: Epistola ad Flavianum: *Georgio Trapezuntio* liber de vita Mosis, de vita perfecta: *Iacobo Gretsero* Iesuitæ, tractatus prior & posterior in Psalmorum inscriptiones, contra usurarios: Epistola Nysseni ad Fratrem Episcopum Sebastenum, de suscipienda refutatione Eunomij: *Laurentio Sifano*, in sextum Psalmum, de Oratione Dominica, de vita beata comparanda: Oratio in locum Apostoli: Quomodo sibi subjecerit omnia &c. 1. Cor. 15. de Trinitate adversus Iudæos; D. S. S. Trinitate, & quòd Spiritu

Philo Carpat.

Gregor. Nyssenus.

ritus Sanctus fit Deus, tres Deos dici non oportere, de differentia substantiæ & hypostaseos: De fide ad Simplicium Tribunum: de anima & Resurrectione, Dialogus cum sorore Macrina. Quid nomen professiòve Christiani sibi velit. De sancto Stephano Protomartyre. De occursu Domini &c. De Deitate Filij & Spiritûs Sancti. In laudem *Basilij* Magni Fratris. In laudem 40. Martyrum. In funere Pulcheriæ. Oratio funebris de Placeilla. De vita Gregorij Thaumaturgi, de laudibus Martyris Theodori, de Magno Meletio Episcopo Antiochiæ. *Gentiano Herveto*, in Ecclesiasten, Epistola Canonica ad Letojum, Mytelenes Episcopum; in eos qui differunt Baptismum: De fugienda fornicatione; Catechetica magna. *Frontoni Ducæo*, revisio libri de vita Mosis: Libellus, quid sit ad imaginem & similitudinem Dei; Epistola de ventriloqua, in sacram ordinationem, contra Apollinarem, contra Fatum, contra Manichæos syllogismi decem. *Friderico Morello*, tractatus adversus Græcos, ex communibus notionibus, de anima, de proposito secundùm Deum, Oratio 5. de Festo Paschæ. *Nicolao Gulonio*, Professori Regio, Orationes 12. refutatoriæ contra Eunomium. *Gerardo Vossio*, vita atque Encomium Sancti Patris Ephraimi, Syri. *Isaaco Casaubono*, Epistola ad Eustathiam, Ambrosiam & Basilissam. *Petro Galesinio*, de virginitate vera & incorrupta. Sed & *Fronto Ducæus*, aliique in quosdam ejus libros scripserunt annotationes. *Amphilochij*, Iconij Episcopi, Basilij & Gregorij Nazianzeni æqualis, varia, in dies & personas sanctas, edita sunt Græcè & Latinè *Lutetiæ* 1644. cura *Francisci Combefisij*, Burdigalensis. Oratio de Occursu Domini, ex Interpretatione Laurentij Sifani, jam ante edita fuit in Bibliotheca Patrum. Carmen Iambicum, quinam Scripturæ sacræ libri sint legendi, transtulit Ioachimus Zehnerus. *Theophili Alexandrini*, Epistolas tres Paschales ab Hieronymo translatas dedit Henricus Petri *Basileæ* 1528. Canones aliquot Ecclesiastici in collectionibus Zonaræ & Balsamonis. Sed & 1608. *Fridericus Morellus* sub Alexandri nomine dissertatiunculam, cujus rei homo similis sit, Latinè & Græcè vulgavit. *Ioannis*, Cyrilli successoris, *Hierosolymorum* Episcopi opera, quæ inveniri potuerunt conjunctim, primus edidit *Petrus Wastellus*, Alostanus, duobus Tomis, & tribus vindiiarum libris. Sigillatim, jam pridem primum ejus opus ab Aymerico Patriarcha Antiocheno, è Græco in Latinum est translatum, ac Venetijs impressum. Libellos pœnitentiales edidit Iohannes Morinus appendice ad Tomum de pœnitentia. *Diadochi*, in Veteri Epiro seu Illyrico, Episcopi capita centum de spirituali Ascetica, vertit Franciscus Turrianus. *Iohannes Chrysostomus*, omnium Patrum Græcorum πλυγραφώτατος, eo loco à multis habitus est annis, ut eruditos occuparet ubique, vel per Versiones, vel Editiones, vel notas. Ex *Interpretibus* Chrysostomi primis sunt, *Theophilus Patriarcha*, *Theodorus Gaza Thessalonicensis*, *Erasmus Roterodamus*, *Oecolampadius*, *Musculus*, *Bernardus*

Amphilochius.

Theophilus Alexandrinus.

Iohannes Hierosolymit.

Diadochus.

Chrysostomus.

nardus Brixianus, Petrus Nannius Alemarianus, Johannes Checus Cantabrigiensis, Fronto Ducaus, David Hoeschelius, Petrus Franciscus Zinus, Veronensis, Lælius Tifernas, Pomponius Brunellus, Sigismundus Gelenius, Johannes Jacobus Beurerus, Palladius Episcopus Helenopolitanus, Gentianus Hervetus, Godefridus Tilmannus, Johannes Livineius Gandensis, Ambrosius Monachus Camaldulensis, Flaminius Nobilius, Jacobus Goupylus, Petrus Paulinus, Jacobus Gretserus, Vossius, Joachimus Perionius, Achilles Statius, Julius Bulengerus, Antonius Muretus, Theodorus Peltanus, Franciscus Aretinus: Incerto etiam Interpreti multa tribuuntur. Quid verò cuique debeatur Interpreti, tum ex Editione *Frontonis Ducæi*, an. Chr. 1609. tum ex Bibliothecis *Gesneri*, & *Labbæi* dissertatione Historica colligi potest. Editiones vel *omnium operum* sunt Chrysostomi, vel partium quarundam. *Omnium* vel sunt *Latinæ* tantùm Basileensis, quinque Tomorum, *Frobeniana* 1533. & ejusdem emendatior editio 1547. *Parisiensis* prima, apud Guilielmum Morbin 1570. *secunda* deinde, apud Sebastianum Nivellium 1579. *Tertia*, quam omnium absolutissimam vocat *Labbæus*, 1613. *Frontonis Ducæi* studio accurata. *Venetam*, de anno 1574. mancam in plerisque deprehendunt. *Græca* Editio unica est, elegantia & operum perfectione alijs merito anteferenda, *Etonensis* Anglica, curâ Henrici Savilij, Tomis octo 1613. emissa. Quid polliceatur illa præ alijs, tum ex præfatione, tum Indice locupletissimo colligi potest. Qua ratione ex Parisiensibus & Comelianis suppleri quædam velit, *Labbæus*, ipse viderit *Græco-Latina* conflari potest tum ex sex illis tomis, qui à Ducæo ab anno. 1609. ad 1613. sunt editi, tum ex quatuor Comelianis 1603. (de *Morellianæ* autem & *Comelianæ* differentia vide Differ. T. 1. pag 549. *Labb.*) quos Morellius 1633. recudere aggressus est: ut Græco-Latina editio constet Tomis X. aut XII. *Florilegia* etiam sive Eclogæ extant vel integrarum Homiliarum Chrysostomi, quales *Theodori* Magistri, ex MSc. Moguntino descriptæ, & Latinè redditæ à Balthasaro Etzelio 1603. *Francisci Combefis*, qui aliquot Homilias Græco-Latinas edidit 1656. tum locorum communium sive *similium*, quorum felicissimus fuit collector *Erasmus*: tum de *officio Pastoris*, ut Pastorale D. *Chrysost.* Notas quasdam scripsit *Fronto Ducæus*; plures & ampliores à Casaubono exspectare debuissemus, qui ut singularis fuit Chrysostomi, styli & facultatis & facilitatis ejus æstimator, ita plurima in hoc studij genere præstare potuisset. Ita verò author & oblectavit & juvit rem Christianam totus, ut fragmenta etiam plurima separatim prodierint. Alia enim aliis, & tantùm omnia placuerunt plerisque, nisi quæ manifesto νοθείας charactere sunt notata. Quibus verò sive medijs sive gradibus perfectiorem paulatim obtinuerimus Chrysostomum, ex collatione operum

rum facilimè colligitur, in Bibliotheca *Gessneri*, & *Labbæi* dissertatione, instituta. Vnum adhuc de stylo & dicendi ratione Chrysostomi addam ex ejusdem Dissert. T. 11. p. 302 ex præfat. Commentar. in Hoseam Prophet. *Rufino* tributorum. *Apud Græcos & Syros extitere nonnulli. Ex quibus mihi sanè pauca aliqua sancti etiam Johannis Constantinopolitæ Episcopi legere contigit; sed suo more, id est, exhortationi magis quàm expositioni totum penè operam commodantis. Origenes autem proprio tenore decurrens allegoriarum magis lepida, quàm Historicarum explanationum solida & tenenda componit. Hieronymus porrò & ingenij capacis vir, & studij pertinacis in Prophetarum quidem libros commenta digessit, sed quasi inter genuinas traditiones ire contentus de perquirenda consequentia nihil aut voluit, aut potuit sustinere curarum: Ita vel per Allegorias Origenis, vel per fabulosas Judæorum traditiones tota ejus defluxit Oratio. Severiani Episcopi Gabalensis* lucubrationes Veteribus ferè Græcis quàm Romanis fuerunt notiores. *Gennadius* scribit, se legisse expositionem ejus in Epistolam ad Galatas, & alia quædam. Anno 1581. Romæ decem fuerunt editæ Homiliæ, studio Cardinalis *Sirleti*, ex quibus secunda & decima Chrysostomo tribuitur. Deinde anno 1612, *Henricus Savilius* Homilias ejus sex in Hexaëmeron Chrysostomo adjecit *Etonæ*, propè Londinum. Sub ejusdem etiam nomine *Parisiis* 1656. Franciscus Combefis Ordin. Prædicat. Homiliam edidit de Cruce. Nominatur & *Severianus* inter Theologos illos, ex quibus desumta est exegesis in Epistolam Pauli ad Romanos, impressa *Basileæ* 1537. à Roberto VVinter, Interprete Lonicero. Alexander Brassicanus in Bibliotheca Viennensi se possedisse scripsit, Conciones ejus 14. in Genesin. *Asterij Amasensis* in Ponto Orationes quinque ex Interpretatione Philippi Rubenij Antverpiensis, Græcè & Latinè, sunt editæ *Antverpiæ* 1608. *Lutetiæ* 1624 in Bibliotheca Patrum, quibus Tom. I. per Franciscum Combefisium aliæ sunt additæ Orationes 1648. in Danielem Prophetam & Susannam; in Cœcum à Nativitate; In Principes Apostolorum. *Latinorum* editio opusculorum debetur Lugduno 1652. Photiana ejus excerpta transtulit *Andreas Schottus*. *Sophronij* patria Damasceni, Sophistæ primùm, tum Hierosolymitani Episcopi ac defensoris fidei Catholicæ contra Monothelitas. Epistola Synodica ad Honorium Papam in Photio extat, translata ab *Andrea Schotto*; Epistola ad Sergium Constantinopolitanum Patriarcham in Act. 11. Concil. sub Agathone celebrati. Cætera occurrunt in Bibliothecis veterum Patrum. Alius fuit *Sophronius* antiquior, Hieronymi coætaneus & familiaris, cui translatio tribuitur nova Græca V. T. ex Latina Hieronymiana, quam tamen falsam, suppositi-

Severianus. Asterius. Sophronius.

ſuppoſititiam, paucis ab hinc annis exaratam eſſe, alij volunt. Qua de re *Labb.* Diſſert. T. II. pag. 369. *Syneſij Cyrenæi*, Philoſophi primùm ἀϑλιχίζοντος, poſtea Epiſcopi Ptolemaidis, opera *Græcè* & *Latinè* prodierunt conjunctim *Lutetiæ* 1612. & 1633. ex Interpretatione *Dionyſij Petavij*, ejúsque additis notis; *Latinè* omnia *Lutetiæ* 1553. apud Turretum. Pauca quædam tranſtulit Federicus Morellius, qui & *Nicephori Gregoræ* explicationem in librum Syneſij de inſomnijs, & Verſionem Antonii Pichonii recognovit Hymnos Syneſii, quos Stephanus edidit 1603. Franciſcus *Portus Cretenſis* interpretatus eſt. Iidem *Turnonij* Latinè & Græcè prodierunt cum Scholiis, Ieſuitarum, ut creditur, operâ. Liber de inſomniis, Philoſophi hominis, Philoſophis præ aliis videtur placuiſſe. Iam antea à *Marſilio Ficino* tranſlatum edidit Venetiis *Manutius*, qui & Græcè eum vulgavit, ut & Epiſtolas ejusdem, & poſtea Lugduni 1541.

Synesius.

Cyrillus Alex.

Cyrilli, Alexandrini Epiſcopi, Græco-Latina Editio ſex tomis abſoluta an. Chr. 1638. prodiit in lucem, curâ *Iohannis Auberti* Laudunenſis Canonici. Interpretes primarii ſunt Antonius Agellius, Neapolitanus, Andreas Schottus, Laurentius Humfredus, Iacobus Pontanus, Bonaventura Vulcanius, Antonius Salmatia Mediolanenſis, Nicolaus Borbonius, Iohannes VVægelinus, Gentianus Herveius, Balthaſar Corderius Ieſuita. *Separatim* libri 12. Comment. in Iohannem editi ſunt, ex interpretatione *Trapezuntij*, Lutetiæ 1520. In Leviticum 1521. Theſaurus, Ib. 1521. quæ poſtea opera recuſa fuerunt *Baſileæ* 1524. Sermo de eo, quòd Verbum Dei factum ſit caro, *Baſileæ* 1534. De exitu animæ &c. Græcè, *Pariſijs* 1538. Balthaſar Corderius, *Antverpiæ* 1648. vulgavit 19. Homilias in Ieremiam Prophetam. De ſingulorum acceſsionibus, conſulantur diverſæ Editiones.

Theodoretus,

Theodoreti, Cyri, in Syria, Epiſcopi, opera primùm duobus Tomis *Coloniæ* ſunt edita 1573. poſtea, utraque Lingua, quatuor ea edidit Tomis Iacobus Sirmondus Ieſuita 1642. omiſsis tamen iis, quæ à *Photio* ei tribuuntur Codice 46. Interpretes etiam diverſis temporibus fuerunt plurimi, *Iohannes Picus*, Præſes Claſsium Inquiſitoriarum Senatûs Pariſienſis, *Gentianus Hervetus*, *Franciſcus Zinus*, *Iacobus Sirmondus*, *Ioh. Baptiſta Gabius* Veronenſis, *Petrus Gillius*, *Nicolaus Majoranus*, *Rodolphus Gualtherus*, *Zenobius Acciajolus* &c. Separatim, etiam diverſis vicibus & locis prodierunt, *Hiſtoria Baſileæ*, Latinè 1535. *Lutetiæ*, cum aliis in Tripartita Hiſtoria, Græcè, *Lutetiæ* à Stephano: Græcè, & *Latinè*, Genevæ 1612. In Prophetas minores, *Lugduni* 1533. ex Interpretatione Gillij, & *Lutetiæ*. De Græcarum affectionum curatione, *Antverpiæ* 1540. & *Lutetiæ*, Interprete Zenobio Acciajolo. Eraniſtes, Romæ 1547. *Baſil.* 1549. *Lutetiæ* 1566. *Tiguri* per Beumlerum: De Providentia Dei ſermones X. Græcè & Latinè, *Tiguri*, & *Lipſiæ*, *Illa* ex Gualtheri, *hæc* Strigelii verſione. Commentaria in Epiſtolas Pauli, *Lutetiæ* & *Florentiæ* 1552. ubi & Hiſtoria Dei amantium, ex *Gentiani* etiam Interpretatione 1570. vulgata eſt. Commentarii in Ezechielem, Ioh. Baptiſta Gabio Interprete, *Rom.* 1563. de charitate ſive dilectione Oratio, Coloniæ

1582,

1582. *Procli*, qui Anagnostes & discipulus fuit Iohannis Chrysostomi, Analecta, Orationes & Epistolas ex Bibliothecis eruit, Græcè, & Latinè cum Commentariis promisit *Vincentius Ricardus*, Theatinus, *Romæ* 1630. Separatim verò excusa sunt; Epistola de fide ad Armenos, quæ ex Versione Dionysii Exigui, *Basileæ* fuit edita 1528. *Parisiis* 1538. In Hæresiologia iterum, *Basileæ* 1556. In Micro Presbytero 1550. In Orthodoxographis 1569 *Lutetiæ* 1629. curâ Frontonis Ducæi, in Auctario Bibliothecæ anno 1648. in Auctario posteriori, Græco-Latinè. *Elmenhorstius* etiam dicitur edidisse, *Eusebij Emisem* nomine, (malè tamen, quod ne Labbæus diffitetur,) editæ sunt *Parisiis* Homiliæ ad populum habitæ 1547. quo eas *Gagnejus* primùm in lucem produxit. Antverpiæ 1555. Homiliæ in Evangelia, quæ singulis diebus Dominicis totius anni ac ferijs quadragesimalibus legi solent, & Homiliæ decem ad Monachas 1556. *Socrates* aliquoties datus & Græcè & Latinè. Antiquissima versio est *Epiphanij Scholastici*; sequutæ sunt *Wolphgangi Musculi*, & *Christophorsoni*. *Græca* Editio prima fuit Roberti Stephani 1545. *Latina*, in Tripartita, ex Rufini versione, *Basileæ* 1523. Eadem ferè ratio *Sozomeni*, *Evagrij*, illustri dignitate præditi viri, Versionis & Editionis ejus. *Isidori*, vulgò *Pelusiotæ* Presbyteri Ægyptij, Chrysostomi discipuli de Interpretatione divinæ Scripturæ Epistolarum libri 4. Græco Latini prodierunt 1605. cura *Conradi Rittershusij*, ejúsque additis notis. Recentior editio *Parisiensis* 1638. Græco-Latina. Tres priores libri sunt ex Interpretatione *Iacobi Billij*, Prunæi, ejusque notis: Quartus ex Rittershusij translatione: Quintus, Interprete Andrea Schotto, ex Editione Græca *Antverpiensi* 1623. & Romana Latina 1624. *Nili*, *Abbatis*, Chrysostomi discipuli, opuscula in unum corpus nondum sunt collecta. Extant sparsim in Bibliothecis Veterum Patrum, Coloniensi & Parisiensibus; expositio in Cantica Canticorum Parænetica, capita 229. De Oratione capita 150. seu 147. Liber Asceticus, institutio ad Monachos. Orationes octo adversus octo primaria vitia, brevis institutio ad juniores Monachos. Epistola ad Anastasium Presbyterum, cum duobus fragmentis, tractatus de octo vitiosis cogitationibus: Narrationes septem, quibus cædes Monachorum Montis Sinæ, & captivitas Theoduli filij à S. Nilo, tum Eremita, describitur. *Epistolæ* Nili 355. nunc primùm editæ ex Bibliotheca Medica, cum notis & versione *Petri Possini*, Iesuitæ, *Lutet.* 1617. Interpretes sunt Franciscus Zinus, Franciscus Turrianus, Iacobus Billius Prunæus, Possinus. *Iohannes Sambucus* Oratiunculam, contra Barbaros, Latinè vertit, quæ 1555. Patavij est edita. *Basilij Seleuciensis* opera Græco Latina prodierunt Lutetiæ 1621. Homiliæ seu Orationes ex Versione Claudij Dausqueij Iesuitæ: de vita & miraculis sanctæ Theclæ, Petri Paulini; demonstratio adversus Iudæos, de adventu Christi Francisci Turriani: Laudatio Proto martyris Stephani, Francisci Combefis. *Gelasii Cyziceni* libri tres Historici de Actis Nicenæ Synodi primæ editi sunt 1595. *Lutetiæ*, per Robertum Balphoræum Scotum, *Romæ* & *Coloniæ* in Tomis

Proclus. Socrates. Isidori Pelusiotæ. Nilus. Basilius Seleuciensis. Gelas. Cyzic.

Tomis Conciliorum 1618. sexti denique seculi Græci Patres supersunt, & ex
Andreas. ijs *Andreas* Cæsareæ Cappadociæ Episcopus, cujus Commentarium in Apocalypsin transtulit *Theodorus Peltanus* Iesuita. Extant & antiquioris translationis *Leontij Byzantini* libri tres (ut tradunt nonnulli) adversus Eutychianos & Nestorianos. Item adversus fraudem Apolinistarum libri duo, solutiones argumentorum Severi &c. quos Latinè reddidit Turrianus, Canisius suis inseruit antiquis lectionibus. Sunt etiam in Bibliothecis Veterũ Patrum. *Anastasij Sinaitæ* antiquioris (duo
Anastasius. enim erant) Antiocheni Episcopi, scripta in Bibliothecis occurrunt SS. Patrum eorumque Auctarijs. ὁδηγὸς, contra Acephalos, *Ingolstady* prodijt 1606. Græcè & Latinè, per *Greiserum*. Quæstiones & Responsiones de variis argumentis in sacram Scripturam numero 144. eodem *Interprete*, utraque Lingua, vulgata 1617. Cætera, quæ in Bibliothecis occurrunt, vel Tilemannus vertit, vel *Combefis*, vel *Turrianus*, vel *Suenenzelius* Iesuita. Orationes quinque dogmaticas de sancta Trinitate, de incircumscripto, de divina Incarnatione, de passione & Impassibilitate Christi; de ejusdem Resurrectione, Latinitate donatas publicavit *Ingolstady* 1616. Petrus Stevartius. *Procopij Gazæi* Commentaria
Procopius Gazæus. in Octoteuchum, edita *Tiguri* 1555. Interprete *Conrado Clausero*. In quatuor libros Regum & primum Paralipomenon vertit *Ludovicus Lavaterus*, in secundum Paralipomenon *Hartmannus Hambergerus*. Græcè & Latinè edidit 1620. *Meursius*. Quæ in Iesajam dedit, vulgata sunt Parisijs 1580. Interprete Iohanne Curterio, viro doctissimo. *Dorothei*, *Archimandritæ* sermones seu doctrinæ
Dorotheus. 24. de vita rectè & piè instituenda, *Hilareone Veroneo*, Monacho Interprete, extant in Bibliothecis Veterum, quos & vertit & notis illustravit *Balthasar Corderius*. Addi his debet *Ephræmus*, Theopolitanus sive Damascenus Patriarcha; ab Edesseno alius, eóque multo recentior. *Ille* enim seculo vixit 4. *hic* verò sexto. De *illius* operibus supra egimus, in Catalogo scriptorum Syriacorum; *hujus* quædam recenset pro defensione Concilij Chalcedonensis, & Epistolæ Leonis Papæ Photius, Biblioth. Codic. 228. & 229. Cæteros, qui sequuntur scriptores, ad Compendium ponimus, quando ad Patrum Catalogum non pertinent: Nam qui septimo seculo sunt scriptores Græci, *Hesychius* sive Isychius, (de Sophronio tamen, Episcopo Hierosolymitano, quædam supra monuimus) *Georgius Pisides*, *Iohannes*, *Moschus*, *Leontius*, *Antiochus* Monachus, *Esajas* Abbas, *Maximus* Martyr, *Anastasius* Nicænus, seculo octavo, *Germanus*, Constantinopolitanus Episcopus, *Iohannes Damascenus*, *Iohannes Melissus*; seculo nono, *Nicephorus*, *Simeon Metaphrastes*, *Photius* Constantinopolitanus Episcopus, *Nicetas*, cognomento David; Decimo, *Marcus Eremita*, &c. suis quique locis deinceps attingi; opera verò illorum, Editiones, & Versiones, ex *Gessnero* *Labbeo* &c. peti possunt.

Liber. III.

LIBER. III.

Sive

THEOLOGIA TOPICA.

CAPUT. I.

DE SCRIPTIS SYMBOLICIS.

1. Unde ſcripta Symbolica, & quæ eorum authoritas.
2. Diſtinctæ eorum claſſes, cujusmodi ſunt Symbola, *Decreta* & Canones *Synodorum*, *Confeſſiones*, *Catechiſmi*, *Leiturgiæ*, *Apologiæ*, *Palinodiæ*, *Diſputationes*, ſive colloquia.

I. SCriptis ſymbolicis nomen eſt ἀπὸ τῦ ϛυμβολῦ, quod quidem, ut ex Lexicis conſtat, varijs ſignificatibus receptum, propriè *teſſeram* notat, ἀπὸ τῦ ϛυμβάλλειν, quod eſt *committere*, atque *conferre*. Committuntur enim & conferuntur inter ſe teſſeræ ſive partes, ſive fragmenta, id eſt τμήματα, ut certum ſit indicium καὶ ἀναγνώρισμα ejus rei, cujus ſunt notæ & indicia. Teſſerarum autem, quarum ex ligno vel metallo præcipuè materia fuit, aliæ dicebantur *Hoſpitales*, aliæ *caſtrenſes*, aliæ *nummariæ*, aliæ verò *frumentariæ*, aliæ *theatrales*. *Hoſpitales* notæ ſatis erant. Moris enim erat antiqui, teſſeram dare hoſpitibus dimidiatam, quam qui ad hoſpitem attuliſſet, continuò poſſet agnoſci, & hoſpitio excipi, contractæ neceſsitudinis atque hoſpitalitatis jure. Neque verò privatus tantùm erat teſſerarum uſus; ſed etiam publicus. Dabantur enim publicè quædam á Civitati certis hominibus atque amicis, ut hoſpitaliter & amicè acciperentur in oppidis fæderatis. Sed & in *bellis* civilibus hoc obſervatum ferunt, quoniam & armorum habitus par, & ſonus vocis idem, & mo Sunus eſt, atque eadem inſtituta bellandi, ne qua doli ſurreptio fieret, ſymbola diſcreta unus quisque Dux ſuis militibus tradidit, ut hac ratione hoſtis ab amico diſcerneretur. Tranſlata hæc paulatim fuerunt ad militiam ſacram, ut qui ſub eodem Duce ſtipendia facerent, & uni Chriſto eſſent authorati, certo etiam ſymbolo ab alijs diſcernerentur. Hinc publica fidei & Confeſsionum teſtimonium *Symbola* dicebantur, ut Symbolum Apoſtolicum, Nicenum &c. *Symbolica* verò *ſcripta* appellari conſueverunt, ea quæ certiſsima eſſent vel integrarum Eccleſiarum, vel ſingulorum etiam hominum documenta, ex quibus judicium

judicium fieri poſſet vel fidei, vel vitæ, vel etiam rituum & ceremoniarum. Et cùm in reliquis ſcriptis fides & authoritas nonnunquam deſideretur, in Symbolicis utraque, diſpari gradu, occurrit. Vnde & ad ſcripta ejusmodi in examine partium diſsidentium neceſſariò recurrendum eſt; id quod nuper, in *Gymnaſio* noſtro *Theologico* oſtendimus. Ad *confeſsiones* vel *Catechiſmos* confugiendum, ubi de dogmatibus Controverſia oboritur. *Apologiæ* ſunt ſpongiæ, quibus & adſperſæ calumniarum maculæ tolluntur, & genuinum πρόσωπον τῆς γενέσεως reſtituitur. Ex *Concilijs* publicæ declarationes & expoſitions Confeſsionum, præmeditatè conceptæ, & κατὰ θέσιν καὶ ἀντίθεσιν plurimùm editæ, habentur. *Diſputationes* & *Colloquia publica*, authoritate publica indicuntur, habentur conſignantur, eduntur, veluti falſitatis convictæ & triumphatæ tropæa. Leiturgiæ ſunt Agenda, ut vocant, Eccleſiarum publica, in peragendis ſacris adhiberi ſolita.

II. Symbola. II. Hæc verò ſupellex libraria ut in Oeconomia Theologica magnum habet uſum, ita nec frigidè ab ipſis Chriſtianiſmi incunabulis fuit exulta. A *Symbolis* initium facimus. De his in *genere* (Apoſtolico nempe, Niceno, Athanaſiano, Epheſino, Chalcedonenſi alijsque) ſcripſerunt Vſerius, Voſsius, Pelargus, Selneccerus & nuper Calixtus, cujus extat tractatus Catholicæ Eccleſiæ & Oecumenicorum Conciliorum de Symbolis & Confeſsionibus. In ſpecie de *Symbolo Apoſtolico* inter veteres eſt Rufinus, cujus nota expoſitio Symboli Apoſtolos, &c. Ex recentioribus, occurrunt, calumnia Theologica *Laurentio Vallæ* olim intentata, quòd negâſſet Symbolum membratim articulatimque per Apoſtolos eſſe compoſitum. *Grynæus* de Symbolo Apoſtolico, Symbolum Concionibus explicatum Curiæ per *Johannem Fabricium*; Alia explicatio, ἀνώνυμος quidem; ſed elegans. Paraphraſis Symboli Apoſtolici *Alberti Lytticbij*, expoſitio Symboli Apoſtolici deſumta ex Concionibus Catecheticis *Oleviani*. Quibus addi poſſunt expoſitiones Symboli Danæi, Chriſtophori Crameri, Chytræi, Venantij Honorij, Polycarpi Lyſeri. A *Pontificijs* habentur Expoſitio Symboli Apoſtolici in Enchiridio Chriſtianæ inſtitutionis in Concilio provinciali Colonienſi edito: Explicatio Bellarmini, Iohannis Heſſels, F. Ang: de Paſ. In Symbolum *Athanaſij* commentati ſunt Chriſtophorus Cormerus, Paulus Laurentius, David Paræus: Habetur etiam hoc Symbolum Græcè & Latinè ad praxin Grammaticæ Clenardi, edita à Cornelio Slado.

III. Concilia. ב. III. *Synodi* ſuccedunt, ſive *concilia* eorúmque decreta, Conſtitutiones, Canones, Acta, & ſi quæ ſunt alia, quæ ad hanc materiam pertinent ſive Hiſtorica, ſive dogmatica. Huc ergo faciunt A. Editiones, omnium Conciliorum, variæ I. *Veneta* gemina. Altera An. Chr. 1585. Conciliorum omnium tam generalium, quam Provincialium inde ab Apoſtolorum temporibus, volumina quinque, Niccolini: Altera cum Romana anno 1623. eadem, ubi Concilia generalia Pauli V. authoritate, Tomis IV. ſunt edita. II. *Antverpienſis* & Colonienſis a. Ch. 1606.

an. Chr. 1606. & 1616. Conciliorum omnium tam generalium, quàm Provincialium, Epistolarum item Decretalium, & vitarum Romanorum Pontificum editio, studio Severini Binii recognita. III. *Coloniensis.* Iohannes Gymnicus 1617. impressit Concilia generalia Græco-Latina. IV. *Parisiensis* nova. Et quia nec cujusvis emtioni, nec lectioni tam magna accommodata sunt volumina, *Summæ* etiam quædam prodierunt, qualis prodijt Antverpiæ 1564. & Lugduni 1601. Summa Bartholomæi Carranzæ, quâ omnium Conciliorum exhibentur Canones, Arabici etiam Concilij Niceni &c. Sed & F. *Francisc. Longus* à Coriolano Summam Conciliorum omnium à Petro ad Gregor. XV. juxta Baronii Chronologiam, collegit. Ex *Reformatis*, Compendium Sanctarum & universalium Synodorum interpretatus est *Scultetus*, *Ioachimus Camerarius.* Extat & Pappi libellus Synodicus, continens omnes Synodos, tam Orthodoxas, quàm Hæreticas, àb Apostolorum tempore usque ad octavam, super unione Photij & Papæ Iohannis institutam; ante annos 200. Græcè scriptus. Selnecceri brevis Catalogus Conciliorum tam Oecumenicorum, quàm Provincialium, ad nostram usque ætatem: Compendium septem Sanctorum & Oecumenicorum Conciliorum, ex lectionibus Rittershusij depromptum. Ex *Græcis* hanc operam præ alijs præstiterunt *Photius*, Patriarcha Constantinopolitanus, & *Balsamon* Antiochenus, quorum *ille* Nomo camnone scripsit opus ex legibus & Canonibus compositum, *hic* annotationes subjecit, non Photij tantum Nomocanoni, sed & Canones Apostolorum, Conciliorum Generalium & Particularium Decreta, sententias item vetustißimorum Patrum, Dionysij Alexandrini, Petri Alexandrini, Tarasij Constantinopolitani collegit, notisque illustravit. *Illa* ex Bonifacij Amerbachij libraria Henricus Agylæus Latinè vertit, ediditque Basileæ 1561. *Hæc* è Bibliotheca Iohannis Tilij, Briocensis Episcopi (qui a. Ch. 1540. Græcorum Canonum collectionem edidit) a. Ch. 1561. Lutetiæ prodijt. Ad hanc Classem pertinent Comment. Zonaræ in Canones Apostolorum & Conciliorum. Ad quorum omnium intelligentiam multum confert Lexicon Græco Barbarum Meursij. *Arabicam* etiam Ecclesiam de Synodorum transferendis Canonibus solicitam fuisse, ex Nicenorum compilatione, quem etiam Summæ suæ *Carranza* inseruit, manifestum est. Quanquam fidem ubique non mereantur, ut alibi diximus. Et certè, sive Editores priores spectemus (*Turrianum* præsertim, qui cùm suam in Lingua Hebraica infantiam ingenuè fateatur, prodit satis, quid in Arabicis ab eo debeat expectari: ipsis doctioribus & Linguæ Arabicæ peritioribus, quod compertißimum habeo, Pontificijs, adeò est suspectus, ut asserere non dubitent, de suo eum nonnulla addidisse) sive exemplarium tam translatorum, quàm Originalium varietatem, argumenta examinandæ fidei non desunt. *Alphonsus Pisanus*, Iesuita Canones 24. numerat: *Carranza*, ex Codice Arabico 80. ponit. Ipsos mihi Canones Arabicos, quorum antiquum & accuratum 84. distinctum Canonibus

exemplar habet vir doctissimus, Linguarúmque Orientalium peritissimus, D. *de la Grange*, Doctor Sorbonicus, examinare mihi nondum contigit. Audio tamen, ab editis ferè differre ut textus à rubricis, nisi fortè Canones ipsi cum Paraphrasi eorum, cujus meminit *Salmas.* de Primat. Pap. pag. 104. confundantur. Quid *Aethiopia*, in hac Conciliorum colligenda materia præstiterit, in *Bibliotheca Orientali* pag. 325. ostendimus. Proximæ sunt Editiones *Synodorum* sive Oecumenicarum, sive Nationalium, sive Provincialium *speciales*. Ex *illis* sunt. 1. *Nicenum* editum per Pisanum 1581. Interpretatio Latina Francisci Iunij edita est Heidelb. 1563. Ad ejus Historiam pertinent, quæ Seldenus scripsit de originib. Ecclesiæ Alexandrinæ, ex Batricide, ubi cumprimis de numero & nominibus eorum, qui Concilio interfuerunt. 2. *Ephesinum* Oecumenicum III. ex Bibliotheca Antonij Contij an. Chr. 1574. primùm prodijt: *Acta* postea omnia Græcè dedit Heidelb. Comelinus 1591. ex Bibliotheca Reuchliniana *Latinitate* antea donata vulgavit Peltanus Iesuita 1576. *Græco-Latina* acta prodierunt per Comel. 1622. Et quia in hoc Concilio controversiæ illæ, quæ etiamnum hodie Ecclesiam turbant, fuerunt agitatæ, Acta illius à nostri temporis Theologis diligenter vidimus examinata, repetita, & ad præsentis temporis conditionem accommodata, Neostadij 1581. Synodus Ephesina contra Nestorium edita, novis Augustanorum erroribus opponitur. Hanc Editionem Draudius immeritò ita sugillat: *Anno Domini 1581. Calvinistæ etiam Synodum Ephesinam, Calvinisticis opinionibus refertam, sub fictitio* Hermani Pacifici *nomine ediderunt.* Cætera Alphabethico ordine enarrabimus. Concilia *Africanæ* Ecclesiæ Canones Iustellus vulgavit. *Basileense.* Prolixè hujus Acta describuntur à Bzovio, Vurstisio, Æneа Sylvio. Ex nostris huic Concilio interfuit Auditor Matthæus Nydhartus Decretorum Doctor, & Collegij Carolini Præpositus 1439. Vnde & plura de hujus Concilij tum interrupti, tum reassumti Acta in Bibliotheca nostra asservantur, quorum quædam expressimus sup. pag. 105. 106. Archiepiscopi Craynensis gesta, nuper à nobis edita, non sunt contemnenda. *Constantiensis* Concilij Historiam plenissimè descripsit Stumpfius noster. Habet etiam quædam Æneas Sylvius. Ex Msc. Bibliothecæ Heidelbergensis inseruimus nonnulla Collegio nostro Sapientiæ. *Dordracenæ* Synodi acta publicata sunt tum κατ᾽ ἐπιτομὴν, tum κατὰ πλάτος. Ἀνέκδοτα tamen in Bibliotheca Carolina asservantur, prout ea diligentissimè, Epistolis, Orationibus, descriptione itineris insertis, collegit Venerandus *Breitingerus* noster, ὁ μακαρίτης, qui Synodo interfuit, cujus & nos habemus apographum. Hæc faciunt varia, de hac Synodo, scripta sive offensiva, sive defensiva. 1. *Orthodoxorum* Antidotum, continens pressiorem Declarationem propriæ & genuinæ sententiæ Synodi Dordracenæ. Oratio Paræi de Synodo Nationali Dordracena. Addatur formula secundum quam Professores SS. Theo-

§S. Theologiæ, Regentes & ſub Regentes Collegiorum Theologicorum Confeſsionis, Catechiſmo & declarationi Synodicæ ſubſcribere debent, cum reſponſo ſubſcriptionem illam concernente, VValæi. 2. *Pontificiorum.* Iohannis Malderi Epiſcopi Antverpienſis Anti Synodica, ſive Animadverſiones in Decreta Conventus Dordraceni; Maximiliani Sandæi Ieſuitæ conſiderationes de Synodi Dordrachtanæ emolumentis: Hermanni Hugonis Ieſuitæ de vera fide capeſſenda ad Neo-Evangelicam Synodum Dordracenam. *Ferrarienſis* Diœceſanæ Decreta edita ſunt 1599. *Florentina.* Hujus Synodi acta nuper demum in Anglia per Robertum Creygthon, ex Mſc. Sylveſtri Sguropuli, qui & ipſe Concilio interfuit, luci ſunt expoſita, magno cum Henoticorum probro. Audio, parari refutationem à Leone Allatio, de cujus ſucceſſu dies nos docebit. Prodijt aliâs *Florentina* Synodus Venetijs 1580. Romæ Græcè. Gennadij Scholar. defenſio. V. Capit. in Synod. Florent. Diling. 1581. *Galliæ* Concilia uno volumine dedit Bochellus. Digna eſt Præfatio quæ legatur. Authoritatem Conciliorum ſupra Pontificem defendit. Separatim habentur, Synodus Eccleſiæ Gallicanæ, habita *Durocortori* ſub Hugone A. & Roberto Francorum Rege, cum Apologia ejuſdem Synodi, ſcripta à Gilberto, poſtea Pontif. Rom. Sylveſtro. Synodus Eccleſiæ Gallicanæ Remenſis. Statuta Synodi *Pariſienſis* & *Senenſis* ex Mſc, per Carranzam prolata. Decreta Synodi *Rotbomagenſis* 1581. ſub Cardinale Borbonio habitæ. *Gangrenſis* Synodus anno circiter trecenteſimo celebrata, editur Paris. 1560. *Hiſpanica.* Garſia Loayſa omnia Hiſpanica & Toletana Concilia collegit, notiſque illuſtravit. *Lateranenſe* Concilium. Oratio prima Synodi Lateranenſis per Ægidium Viterbienſem, Auguſtiniani ordinis Generalem. *Mechlinienſium* Synodorum provincialium varia ſtatuta diverſis annis ſunt vulgata. *Mediolanenſium* ſex provincialium Synodorum conſtitutiones prodierunt Venet. 1596. Præivit 1567. editio Synodi ſub Borrhomæo habitæ. Sed & Synodorum *Antverpienſis*, *Auguſtana*, *Cameracenſis*, *Colonienſis*, *Hildeshemienſis*, *Tridentina*, *Sipontina*, *Bitontina*, *Tarantaſienſis*, *Uladiſlavienſis*, decreta vulgata ſunt. B. *Elenctica* varia de authoritate Synodorum, cujuſmodi ſunt *in genere*, ex Reformatis, de Concilijs Bullingerus, Forſterus, Geſſnerus, Oſiander, Lampadius, VVhitakerus: Iohannes Lydius caſtigationes addidit Gab. Prateoli narrationi Conciliorum omnium Eccleſiæ Chriſtianæ. Ex *Pontificijs* habemus Didacum ab Alava, Alph. de Alvarez, Bellarminum. In *ſpecie* de Concilio *Tridentino*, cujus Pontificij ediderunt. 1. *Decreta*, varijs typis & formis. 2. *Notas*, & collectanea, ut ſunt Auguſtini Barboſæ Luſitani. 3. *Defenſionem*, Diegui Payvæ Andradij. 4. *Hiſtoriam*, Petrus Soave Polanus, nomine ficto, qui aliâs P. Paulus Servita, Venetus. Magna authoris ingenuitas, qui multa Synodi arcana detexit. Dignus proinde Cardinali *Pallavicino* viſus, qui impugnaretur potiùs, quàm refutaretur. Legitur P. *Paulus* Latinè, Italicè, Germanicè. Nihilque Cardinalis aliud ferè

obtinuisse dicitur, quàm quòd alter, in ipsa Italia, avidiùs legeretur. *Reformati* verò hujus Concilij Decreta, quod Papismi hodierni Confessionem continerent, doctè & solidè magno numero refutârunt. Præ cæteris commendamus *Calvini* Antidoton, Examen *Chemnitij*, quo Papismi errores felicissimè refelluntur magno certè loco habendum. Brevis *Altingij* Censura; & de *Heideggerus* nuper scripsit fide Decretorū Concilii Trident. Varia etiam jam tum cū Concilium haberetur judicia de eo data sunt, cujusmodi est Oratio Ioh. Fabricij, Montani, qua docetur, Concilium Tridentinum sine scelere frequentari non posse. Henrici Bullingeri, cæterorùmque Ecclesiæ Tigurinæ Ministrorum judicium, contra Concilium Tridentinum. Habeo & alia quædam Msc. quæ Historiæ Concilij lucem magnam afferunt, quæque, quod sciam, hactenus latuerunt. Addi possent lucubrationes *contra Tridentinos* Lampadij, Carlerani, Eglinio, Gentileti, Palearii, VVilletti, Ioachimi Vrsini &c. C. *Notæ & Commentaria* in Synodos. *Gelasij Cyziceni* Commentarius Actorum Niceni Concilii. Paraphrasis Arabica Canonum ejusdem Concilii. D. *Leges*, *sermones Synodales*. Leges Synodorum Tigurinarum, statim post Reformationem conceptæ & editæ sunt. Sermones vel Actis Conciliorum adjunguntur, vel separatim colliguntur; qui vel ob solam materiarum copiam & varietatem studiosè legendi. Vid. *Bibl. Tig.* p. 74.

IV. Confessiones. IV. *Confessiones* sequuntur, quæ ipsæ quoque in Ecclesia Christiana, quoties opus fuit, ingenti se commendârunt usu. Distingui commodè possunt, ratione *loci*. 2. *Ætatis*. 3. *Authoritatis*. 4. *Ordinis*. *Loci* respectu vel *Orientales* sunt vel *Occidentales*. *Orientalium* Confessiones aliæ sunt *Græcorum*, cujusmodi. 1. Gennadii Scholarii, Patriarchæ Constantinopolitani ad Mahometem II. Turcarum Imperatorem, Græcè & Latinè. Et Latinè quidem exhibuimus in Hist. Eccles. Sec. 15. p. 802. 2. Hieremiæ, in Actis cum Tubingensibus. 3. Cyrilli, itidem Patriarchę Constantinopolitani; quam & nudā habemus, ipsius manu subscriptam, & typis editam, additis Scripturæ & Patrum dictis. 4. Metrophanis Critopuli Hieromonachi: Breviorem Synthesin cum Confessione Helvetica Latinam, quam *supra* p. 100. expressimus; prolixiorem verò Græcam, cum versione Horneji, & judicio Conringii. Aliæ *Æthiopum*, & gemina quidem nobis innotuit, altera parùm vel certa, vel accurata Zaga zabæ Latina: altera simplex, tersa Claudii Regis Æthiopica, cum Versione & Notis Iobi Ludolfi, quam & Msc. habeo juxta exemplar Palatinum, & typis exscriptam. Aliæ *Arabum*, qualis est Pauli Antiocheni, Sidonij Episcopi, de qua alias. Aliæ *Armenorum*, qualem Topographiæ nostræ Ecclesiasticæ inseruimus. Alia Armenorum Confessio. Romæ prodiit 1596. alia item Prætorij. *Ætatis* respectu aliæ *antiquæ* sunt, aliæ *intermediæ*, aliæ *novæ*. Illæ vel Patrum sunt, vel ex scriptis eorum collectæ. Ita, ex Patribus, *Augustinus* Confessionum libros XIII. conscripsit. Ex scriptis verò Patrum confessiones adornatæ aliæ sunt à Theologis Reformatis, aliæ à Pontificijs. Ad *illas* referri possunt excerpta omnium scriptorum Patrum in

Catalo-

Catalogo Testium veritatis Illyrici; Synthesis doctrinæ antiquæ singulis singulorum Patrum analysi in Medulla Sculteti subjectæ; Symbibasis doctrinæ Patrum singulis seculis Historiæ nostræ Ecclesiasticæ annexæ. Ad has verò, Confessio Ambrosiana Iohannis Nepolij; Athanasiana Hungeri, Augustiniana Hieronymi Torrensis Iesuitæ, Bernhardi, Theodori Petreji, & Iohannis Pistorii; Hieronymiana, Cornel. Schultingii; Leonis Magni, Tertulliani, Cypriani, per Petrejum concepta. De cæteris agetur postea. *Authoritas* pendet ab authoribus. Vt ergò vel integrarum sunt Ecclesiarum, vel singulorum authorum, ita vel majori vel minori pollens authoritate. Vniversales Ecclesiarum integrarum confessiones tum conjunctim vulgatæ sunt, tum etiam sigillatim. Conjunctim prodierunt an. Chr. 1581. Genevæ, ubi ordine exhibentur, Confessiones Augustana & IV. ivitatum de an. Chr. 1530. Basileensis 1532. Helvetica prior 1536. Saxonica 1551. VVirtenbergensis 1552. Gallica 1559. Anglica 1562. Helvetica posterior 1566. Belgica 1566. Bohemica. Eadem editio repetita nuper fuit. Ex his autem duæ, præ aliis, eminent, *Augustana* & *Helvetica* posterior, quæ variis typis, formis & Linguis prodierunt. *Singulares*, vel *Patrum* sunt, vel Reformatorum *Principum*. Friderici III. Palatini, Ernesti, Friderici Marchionis Badensis, &c. vel *Theologorum*. tum nostratium Zuinglii, Zanchii, Raphaelis Eglini &c. tum *Lutheranorum* Ægidii Hunnii, Pelargi &c. tum denique *Pontificiorum* Nicol. Parmanoir, Hosii, Pauli Veneti &c. *Ex ordinis* Methodo, Confessiones tutissimè juxta seriem Alphabethicam consideramus. *Æthiopica*. De utraque consuli potest nostra Topographia Ecclesiastica *Anglicæ* prioris, de anno Chr. 1562. suprà jam meminimus. Edita etiam est Confessio veræ fidei, pro ut illa Actis Parlamentis publicis recepta & per Iacobum I. confirmata fuerit. Confessio fidei Anglorum quorumdam in Belgio exulantium, 1607. Confessio authoritate Parlamenti, à Theologis VVestmonasterii congregatis, concepta. Nuper etiam edita & examinata est Confessio Congregationalium sive Independentium. *Anhaltina*. Repetitio brevis simplex & perspicua Orthodoxæ Confessionis, quam amplectuntur Ecclesiæ illius Principatus in aliquot articulis inter nonnullos hoc tempore controversis. *Armenica*. De hac supra. *Augustana*. Hæc eruditos multum occupavit. Ab aliis enim *nudè* vel sigillatim, vel cum aliis conjunctim est edita. Ab aliis in varias Linguas *translata*. Extat *Græcè* per Paulum Dolscium Ploensem. Ab aliis *varietas* editionis est ostensa, id Lindanus, Ruræmundanus Episcopus tentavit. Alii eam plenius *explicuerunt*, vindicarunt, illustrarunt, tam Lutherani, quàm Reformati. Inter illa eruditorum maximè manibus teruntur scripta, *Apologia* Confessionis tum Melanchthonis, tum aliorum quorundam Theologorum recentiorum Saxonicorum in *pupilla*. Accesserunt aliorum scripta Apologetica, Exegetica &c. Danielis Arcularii commentaria & disputationes, Balduini defensio, Erythræi tabulæ, Franzii disputationes 34. Iohannis Fabricii concio-

nes, in C. A. VVolf Gualtheri Analysis, Himmelii Collegium Augustanum, Hutteri analysis, & Collegium. Theologicum, Georgii Mylii explicatio Augustanæ Confessionis, Pappi disputationes, Regii Apologia, Sigvvarti disputationes. Alij Confessionem illam variis modis *oppugnârunt*, Pontificii & Sociniani, & ex *illis* sunt Philippicæ Cochlæi, VVilh. Damasi Concordia discors, Georgij Hænlin Parallela Confessionis Augustanæ & Augustinianæ, volumen Acatholicum Heilbrunneri castigatum à Sebast. Heissio; Hofmeisteri judicium, Mariani Convivium Evangelicum. Ex *Lutheranis* multi, *Reformatos* communione hujus Confessionis planè voluerunt excludere. Huc plerorumque tendunt disputationes, suprà memoratæ, Menzeri præsertim collatio doctrinæ Zuinglij, Calvini, Bezæ cum Augustana Confessione, collationisque defensio. Cui tamen intempestivo conatui se masculè *opposuerunt* Ludovicus & Iohannes Crocii, fratres: *ille*, tum in Apologetico pro Augustana Confessione, *tum in* Augustanæ confessionis assertione, hic verò in comment. de August. confess. Societate. Nec infelicius hac usi sunt spongia Ambrosius VVolfius de confessione Augustana, quo sensu jam pridem à Sociis intellecta, accepta, & approbata fuerit. Alia item scripta ad Pappum. Altingius, in Exegesi confessionis, clarè & modestè importunitatem moliminis quorumdam retudit. *Belgica.* Prima Belgarum confessio periculosissimis persecutionum Philippicarum temporibus est edita. Quam quidem in Fœderato suo Belgio Orthodoxo illustravit & vindicavit Celeb. Maresius. Postea, cùm Ecclesiæ illæ Arminianismo turbarentur dedit Festus Hommius specimen controversiarum Belgicarum, sive confessionem Ecclesiarum in Belgio Reformatarum, 1619. *Bohemica.* Confessio unitatis Bohemicæ ter Imperatoribus & Regibus oblata, additis magnorum virorum testimoniis de illa, Basil. 1573. Herbornæ 1612. *Cyrillus Patriarcha Constantinopolitanus.* Confessio ejus prodiit variis typis & Linguis. Ego etiam edidi cum testimoniis Scripturæ & Patrum, Appendice item de vita ejus & Martyrio. Vindicias inserui Topographiæ Ecclesiæ Orientalis. *Gallica.* Prodiit 1559. Gallicè & Latinè cum præfatione, nullo tamen præmisso nomine. Est & confessionis fidei formula, cui se adistringere tenentur omnes Studiosi publicæ Scholæ Genevensis coram Rectore, Ioh. Calvini. Et Gallicam quidem Adversariorum etiam assensu comprobavit author *de la Defense & justification de la verité, des doctrines contenues en la Confession de foy des Eglises Reformès*, &c. 1620. *Germanica.* Confessio Ecclesiarum Reformatarum per Germaniam Henrici Exteri. *Helvetica.* Duæ sunt confessiones Helvetiorum, prior, quæ & *Basileensis*, posterior & luculentior, non in Helvetia tantùm, sed & in Gallia, Anglia, Scotia, Polonia, Hungaria, Transsylvania recepta & approbata. Latinè legitur, & Germanicè, &c. Publicum in eam scriptum Exegeticum adhuc nullum extat. Speramus tamen, hanc operam, quo cœpit filo, per

per texturum Venerandum Ecclesiæ Basileensis Antistitem, D.D. *Gernlerum*, ex cujus primitiis uberrimam jam rei Theologicæ polliceri nobis possumus messem. Pauca quadam habentur Acta inter Episcopum Constantiensem, & Amplissimum Magistratum Tigurinum, de Confessione Helvetica. Habeo & Conciones in universam Confessionem, à doctis quibusdam Agri Tigurini Ministris compositas & conscriptas... Analysin ante hac etiam brevem, per theses & antitheses, probationes ex Scriptura, antiquitate, Confessionum consensu, Adversariorum etiam calculo, ultra dimidium deduxi. Succincta Methodus magnis Reipublicæ nostræ Viris, ornamento cumprimis Patriæ nostræ, literarum & literatorum Mæcenati eximio, D. *Ioh. Henrico VVirzio*, Quæstori & Senatori Tigurino Amplissimo ita placuit, ut editionem ejus pridem urserit. Eandem aliquando in Arabicam transtuli Linguam. *Heidelbergensis*. Ecclesiæ Archi-Palatinæ Catechismum suum Confessionis etiam loco habent. Prodiit tamen Friderici III. Electoris confessio item Theologorum & Ministrorum Heidelbergensium 1575. *Saxonica & VVirtenbergensis*. Illa nomine Ecclesiarum Saxonicarum, hæc Christophori Ducis VVirtenbergici Tridenti fuit oblata. *Thorunensis*. Georgij Calixti animadversiones in confessionem Thorunensem à Reformatis an. Chr. 1645. in colloquio oblatam. Ejusdem consideratio doctrinæ Pontificiæ & Reformatæ, juxta prædictam confessionem. *VValdensium* confessio, de plerisque nunc controversis dogmatibus ante annos 134. contra claudicantes Hussitas scripta Basileæ 1586.

V. Ad *catechismos* accedimus, quorum usus eò antiquior, quò Catechistarum ordo, & Catechetica Methodus inde ab initio Christianismi fuit receptior. Imò vix religio est, quæ sua non habeat vel capita, vel compendia Catechetica. Habent Catechismos suos *christiani* tam φερωνύμως, quàm ψευδωνύμως sic vocati; Hæretici varij & Schismatici, Pontificij, Sociniani, VVeigeliani, Anabaptistæ; Habent infideles *Iudæi & Muhammedani*. De singulis aliquid ordine. *christiani orthodoxi* Catecheticam Methodum & professionem inde ab ultima antiquitate coluerunt. Academiæ Alexandrinæ *catechetistæ* erant Pantenus, Origenes, Clemens Alexandrinus. Conscripta etiam paulatim compendia Catechetica. Notæ sunt, *Cyrillo Archiepiscopo Hierosolymitano* tributæ, Catecheses, per Grodecium, Glogoviensem Interpretem Latinitati donatæ; *Gregorij Nysseni* liber, qui Catecheticus major inscribitur, & Latinè versus per Petrum Morellum. Quid in Papatu paulatim de Catechesi fuerit factum, & qua ratione utilissima illa docendi Methodus, in Theatricam sit conversa, disputatione nuper de *catechesi* ostendimus. Post *Reformationem* hæc studia fervidè fuerunt tractata. Non satis erat, adultis viam ad meliora fuisse monstratam; tenellæ etiam juventutis, veræ religionis & pietatis rudimentis inbuendæ, ratio erat habenda. Ex Reformatis, tempore, præiverunt Helvetij & Galli, usu & complemento secuti sunt Germani, Palatini præsertim. In Helvetia V. Catechismi.

Cate-

Catechismum primò dederunt Theologi Tigurini, Bernenses per Megandrum Basileenses per Oecolampadium, & Sangallenses. Et *illorum* quidem Catechismus non territorio tantùm & agro Tigurino, sed & in communibus hactenus provincijs Helvetiæ fuit receptus. Primam, ni fallor, Catechesin Tiguri conscripsit *Leo Iudæ*, quæ Latinè & Germanicè prodijt. Secutus postea *Bullingerus*, qui, jussus ab Ecclesiæ Tigurinæ Ministris Catechesin ad usum Scholarum Scripsit 1569. Fuit autem alia contractior, alia plenior, quæ vel Ministrorum Ecclesiæ Tigurinæ, vel Bullingeri nomine prodiit, 1567. 1563. Sed & *Burckhardo Leemanno*, nostræ etiam Ecclesiæ Antistiti, multum in his studiis, defertur. Edidit 1583. brevissimam & Methodicam Catechesin. Habeo & ejusdem authoris manu conscriptum Dialogum inter Theophilum & Nicodemum, de miseria hominis propter peccatum, & restitutione per Christum. Nostro tempore accurata Dialogismorum analysi & testimoniorum Scripturæ accessione, doctrina hæc Catechetica, in Ecclesijs Helveticis, magna accepit incrementa. Triplici autem, vel quadruplici gradu studium hoc Catecheticum in Ecclesijs nostris absolvitur. Pro rudioribus sunt pauci quidam & ἀκατάληπτοι de capitibus fidei Christianæ Dialogismi; vulgò die kleinen Fragstücklein. Sequitur Catechismus minor, primarijs tantùm definitionibus Catecheticis constans: Quem major excipit, sed nudus & simplex. Clauditur tandem eodem, sed analysi & testimonijs Scripturæ vestito. Habemus præterea in Catechesin Tigurinam non facilitate minùs quàm perspicuitate probatam Felicis VVysij accuratam analysin, & Conradi Burckhardi Conciones: Casparus Megander, itidem Tigurinus, in usum juventutis Bernensis Catechesin scripsit. *Gallia* mox secuta est. Edidit enim Catechismum Calvinus, quem & Hebraicè vertit Emanuel Tremellius. Commentariis verò illustravit Iohannes Crcerius, quos tamen, ex Francisco Burgovio transtulit. Sed & Iacobus Capellus edidit Catechesin, nudis Scripturæ testimoniis confirmantem Confessionem fidei, quam Orthodoxæ Galliarum Ecclesiæ Francisco II. obtulerunt. Nuper admodum 1655. Genevæ vulgata est Pauli Caroli, & Antonii Garissolii explicatio Catechismi Ecclesiarum Gallicarum. *Palatina* Catechesis etsi tempore posterior, usu tamen & accuratione nulli cedit. De causis, & origine illius Catechismi per Vrsinum & Olevianum primum collecti, postea ab aliis Theologis approbati, tum alii consuli possunt, tum verò Alting. in explicat. Catech. Heidelb. Ejus variæ sunt editiones, versiones & Commentarii. Absolutum est sanioris Theologiæ systema, receptum proinde non modò in Germania, sed etiam Belgio, Hungaria, Helvetia etiam. Laborârunt in explicatione hujus Catecheseos, ejúsque vindiciis non tantùm Theologi *Palatini* Vrsinus, Pareus, Mylius, Reuterus, Altingus, Ioh. Exterus, aliique Theologi Germani; Piscator, &c. Sed & *Belgæ* in Catechesin Palatinatus & Belgii, ut vocant, scripserunt, Ruardus Heronius, Ieremias Bastingius, Henricus Brandius, Henricus, Isselburgus, Phil. Lansbergius,

Sibrandus

Sibrandus Lubbertus, Henricus à Dieſt, & nuper VVittenius, qui a Novatorum potiſsimum inſultibus eum vindicavit. Contra quos etiam ejus authoritas in Synodo Dordracena aſſerta fuit & vindicata, ceu patet ex actis Synodi. Seſſ. 148. d. 1 Maji 1619. habita. *Helvetica* etiam Eccleſiæ, ejus editione non mediocriter delectatæ, pro ejusdem certarunt Orthodoxia. Iudicium Bullingeri dedimus in Primit. Heidelb. Idem in vita, ſua manu deſcripta ad an. Chr. 1563. obſervat: *Palatinus Rheni mittit nuncium 16. Junij, qui adfert ſcriptum trium Principum contra ipſius Catechiſmum, petens, ut ad ſcriptum iſtud reſponderetur. Feci, & reſponſionem miſi in nundinas Argentinenſes.* Receptus etiam fuit in quibusdam Eccleſijs Helveticis. Iam anno 1527. in uſum Eccleſiæ Sangallenſis conſcriptus erat Catechiſmus; Heidelbergenſis tamen an. Chr. 1615. & ibi, & alibi in Helvetia introductus, poſteàque an. Chr. 1654. à Decano, D. Iacobo Hofmanno perſpicua analyſi, textuúmque applicatione editus eſt.

Vt verò Reformationis lux ad diſsitas etiam regiones & regna ſparſa fuit, ita Catechiſandi etiam Methodus omnibus ferè per orbem innotuit Eccleſijs Chriſtianis. Vt Eccleſias *Indicas*, qui curam illarum geſſerunt, juvarent, Indorum etiam Lingua Catechiſmos ediderunt. Ita an. Chr. 1641. Enchulæ prodiit Catechiſmus Belgico Luſitano. Indicus. Catecheſin Anglicam, in *Turcicam* Linguam translatam ab Ornatiſsimo D. Horneckio noſtro quotidie expecto. Heidelbergenſem *Hebræi* legunt Græci, Indi, Arabes, Hungari, Poloni &c Leemanni vertit Hebraicè Schieggius, *Græcè* Sylburgius. In uſum hodiernorum Græcorum abſolutum compendium conſcripſit, *Antonius Legerus*, cujus autographum, quod penes me eſt, procul dubio, absque fructu, lucem publicam non videret. Nam & vulgari illud contexuit Lingua, & præſenti Eccleſiarum Græcarum ſtatui accommodavit. *Lutherani* quoque Catecheticam diligenter excoluerunt. Lutheri duo ſunt Catechiſmi, major & minor: uterque publicam habet authoritatem. Vtriusque & variæ ſunt editiones, & diverſæ translationes. Et minor quidem Germanicè, Latinè, Græcè, & Hebraicè per M. Ioh. Clajum prodiit VVitteb. 1572. Sed & notæ, commentaria, vindiciæ, diſputationes in eosdem extant plures, cujusmodi ſunt Eckhardi Iſagogæ in Catecheſin Lutheri, Forſteri theſaurus Catecheticus, Melch Gerlachii analytica Catechiſmi parvi, Himelij Catechiſmus minor, cum Scholiis ex S. ſc. Idem cum notis Ioh. Kauffmanni, Ioh. Gieſſenij defenſio Catechiſmi contra Ieſuitas & Zuinglio Calvinianos; Diſputat Schelteri ſuper Catechiſ. Lutheri; Balth Mylleri diſputationes Concionum ſuper Catechiſ. Luth. VVigandi Catecheticæ explicationes Sunt & aliæ Catecheſes verum *privatæ* Melanchthonis, Arndij, Dieterici, Val Andreæ, Barbaroſſæ, Camerarij, Crucij, Dreſſeri, Egardi, Fabricij, Gieſſenij, Herrichenij, Loſij, Mattſtadij, Pappi, Reudeni, Rhodij, Selnecceri, Schroderi, Siberi, Trocedorfij,

dorfij, Thordovici, VVigandi. Chytræi Catechismum Ecclesijs Lutheranis præ aliis placuisse, tum ex crebris ejus colligo editionibus, tum etiam ex secundis aliorum in eundem curis. Christianus certè Beckmannus nucleum dedit doctrinæ Christianæ ad margaritam Catecheticam Davidis Chytræi observatum &c. Addi possunt objectiones in Catechesin puerorum, cum eorum brevibus solutionibus Lucæ Losii: Quadraginta conciones in Catechismum integrum Caspari Huberini: Explicatio quinque Capitum Catecheticorum Christophori Fischeri: Catechismus pia & utili explicatione illustratus à Brentio.

Romana Ecclesia, Reformatorum exemplo excitata, plures inde à seculo XV. dedit Catechismos, quam longo antè tempore. *Publica* est *Tridentina*, aliàs *Romana*, jussu Pij V. edita Antverpiæ, Coloniæ, Dilingæ, Leodij. Lugduni verò 1588. & Venetijs 1597. distinctus in capita, sectionésque, varijs Patrum sententijs munitus. Elucidationem Scholasticam addidit Leodij Ioh. Chapeauville, annotatiunculas & Indicem Andreas Fabricius: Homilias 40. Francischius Ferrariæ Vicedominus: Summam ejus, in gratiam ordinandorum Chapeauville, Patrum & Scripturę authoritates Iohañes ex Comitibus, Institutiones Scholasticas, puerorum ingenijs accommodatas VVilh. Damasus, Partitiones in epitomen & tabulas digestas Georgius Ederus: Compendium Augustinus Ferentilus. *Privatæ* plures sunt pro varietate nationum & Linguarum distinctæ. *Germania* multum huic detulisse videtur studio. Vnde Pollevinus Epistolam dedit de necessitate, utilitate, ac ratione docendi Catholici Catechismi. Rationes item, quibus inter summas quasque difficultates divinum negotium posit ac debeat promoveri, Ingolstad. 1583. Canisii studium Catecheticum satis in Ecclesia Romana est notum, præsertim, in inferiori Germania, unde fuit oriundus. Prodijt ejus Catechismus aliquoties, Vrsell. Colon. Leod. Antverp. Prodiit cum authoritatibus Colon. 1570. Parvus ejus Catechismus Colon. Figuris ornatus Antverpiæ prodiit. Græcè & Latinè Colon. Epitome trilinguis, Latinè, Gallicè, Teutonicè Leod. Græcè & Hebraicè Dilling. Opus ejus Catecheticum, Scripturæ & Patrum testimonijs illustratum, Colon. 1577. *Austria* sua fuit Catechesis, Christianæ doctrinæ Summâ insignita, & à Christophoro Pezelio, una cum parvo Catholicorum Catechismo refutata: *Palatinatum* nostra memoria turbare conatus est Coppenstenius, sua Catechesi Heidelbergensi excaluinizata, qua tamen opera aliud nihil obtinuit, quàm ut & Heidelbergensis Catechesis ab ipsis etiam Pontificijs legeretur, & ipse graviores temeritatis lueret pœnas. Refutatus enim est à Blasio &c. *Helvetia*, paucis ab hinc annis, vidit Spicilegium Falleri, & Summereri Badensis scripta Catechetica. Cusani etiam Iesuitæ Schola & impressa in Helvetia fuit, & ubique ferè lecta. In *Gallia* habentur Catecheses Crocquetij ex Matth. Galeni Homilijs, Edmundi Augerij, Lucinensis Cardinal. Richelieu. & Bailij Iesuitæ, solidissimè ab Andrea Riveto confutata. De Catechismo Iansenitico suo loco. *Hispania* vel Ca-

techismos

techiſmos habet proſelytis Muhammedanis accommodatos, qualis eſt Petri Guerræ de Lorca: vel Catechumenis Chriſtianis. Bartholomæi Carranza volumen ingens Catecheticum, Aloyſij Granatenſis Catechiſmus in Symbolum fidei, Ludovici Granatenſis libri Catechetici non minus frequenter excuſi, quàm tranſlati fuerunt. *Belgio* præ aliis placuiſſe videntur inſtitutiones Catecheticæ Gropperi, Catechiſmus Heſelij, Catechiſmus Catholicus Hunæi; Catechiſmus Novitiorum de Lairvez, Mermanni Catechiſmus pœnitentium, &c. In *Italia*, præter Romanam, habentur, Antonij Albizij, nobilis Florentini tractatus brevis, X. continens principia Chriſtianæ fidei; Catecheſis ſeu inſtructio à D.D. Examinatoribus Placentinæ Diœceſeos promulgatæ: Bellarmini Catecheſis, &c. Accedunt aliæ lucubrationes Romaniſtarum Catecheticæ, Conciones, diſputationes, &c. cujusmodi ſunt, Avervoultij Catechiſmus Hiſtoricus, Fontani & Fuſani Conciones Catecheticæ, Gailkircheri partitiones Catecheticæ, Michaëlis Epiſcopi Merſpurgenſis Catechiſmus in Conciones 84. diſtributus, Thomæ Stapletoni Orationes Catecheticæ; Catechiſmi Catholici explanatio, juſſu Archiepiſcopi Trevirenſis &c. *Collegium* præſertim *de propaganda fide* omnem movit lapidem, ut ſubinde aliquos Eccleſiæ Romanæ adderet, vel Schiſmaticos, ut vocant, vel infideles. *Arabum* converſioni deſtinaverant Catecheſin Bellarmini Arabicè tranſlatam. Eodem pertinent ſcripta Apologetica Philippi Guadagnoli, Bonaventuræ, Franciſcani Bononienſis contra Politorem ſpeculi; Brevis Orthodoxæ fidei profeſsio, quæ, ex præſcripto ſedis Apoſtolicæ, ab Orientalibus ad Romanæ Eccleſiæ unitatem proponitur Arabico-Latinè. F. Cæleſtinus de S. Liduina libros de imitatione Chriſti Arabicè reddidit. In *Armenorum* illicium adornata eſt Summa doctrinæ Chriſtianæ à Cardinali Bellarmino ſub Clemente VIII. Italico Idiomate conſcriptæ, & Cardinalis Aldobrandini mandato in Linguam Armenam traductæ: Habetur Italico Armenicè. Catecheſis Cardinalis Riechelieu authoritate in Linguam Armenam verſa, & Latino-Armenice Lutetiæ 1634. edita. Habetur & Calendarium Gregorianum Armenicè. *Chaldæorum* vel *Syrorum* uſibus deſtinata doctrina Chriſtiana in Linguam Chaldaicam traducta 1633. Addi poſſunt quæ in Bibliothecam Ebed Ieſu ſcripſit Ecchellenſis, Calendarium Gregorianum Chaldæum & Syriacum In *Illyrica* præſertim Lingua, brevi tempore multa prodierunt vel nova, vel tranſlata, ut eſt, uberior expoſitio doctrinæ Chriſtianæ Bellarmini; Compendium hujus doctrinæ in Linguam Illyricam communiorem; doctrina Chriſtiana parva Idiomate Illyrico, & charactere Hieronymiano. Rituale Romanum idiomate Illyrico, charactere Latino. Huc faciunt Miſſale Romanum Slavonico Idiomate, &c. Directorium Sacerdotum à Simone Budinæo Iadrenſi paraphraſticè in Illyricum Idioma converſum, charactere Latino & Hieronymiano: Speculum confeſsionis à Bartholomæo Caſsio Illyricè ſcriptum. Sed & Iaponenſibus laboratum eſt. Extat enim modus confitendi &

examinandi pæni entem Iaponensem, Lingua Iaponica F. Didaci Collad. Huc pertinent Bellarmini doctrina Christ. versa in *Albanicam*, & Bonæventuræ Cardinal. meditationes in *Bulgaricam* Linguam. Ejusmodi libellorum aliquot, Catecheticorum & Ethicorũ, Venetijs nuper & Romę impressorum copiam mihi fecit amicus, quorum tamen alibi commodius mentionem facere constitui. Ad *Græcos* Schismaticos, quos vocant, ad Ecclesiæ Romanæ unionem revocandos, hoc Collegium de propaganda fide multum conferre allaboravit. Vnde ex hac officina jam an. Chr. 1618. prodierunt, Acta Florentinæ Synodi Græcè & Latinè, quibus accessit Georgius Scholarius de pace, deque ferendo patriæ auxilio, ad Synodum Florentinam. Orationes 4. ex interpretatione Iohannis Matthæi Caryophili. Bessarionis Archiepiscopi Nicæni Oratio Dogmatica, sive de unione, ipso Bessarione Interprete: Iosephi Methonensis Episcopi Responsio ad Marci Eugenij, Episcopi Ephesini, Epistolam, de sacro sancta Synodo Florentina, Caryophil. Interprete. Gregorij Hiero. Monachi, Magni Proto syncelli responsio ad Epist. Marci Ephesini adversus Latinos, eodem Interprete. Gennadii Patriarchæ Constantinopolitani pro quinque capitibus Concilij Florentini defensio Latinè, & vulgariter Græcè: Acta Oecumenici Concilij Florentini collecta, disposita, & notis illustrata ab Horatio Justiniano, Bibliothecæ Vaticanæ Custode, 1638. Narratio de Synodo Oecumenica Florentina contra obtrectatores, idiomate Græcorum communi, 1628. Neophyti Rhodini, de confitendi ratione, vulgari Græca: Ejusdem de Sacramentis compendium, de præceptis Decalogi, de peccatis, de censuris Ecclesiasticis, de officio divino recitando. Ejusdem Homiliæ XII. in Canticum B.M. Virginis. Ejusdem Panoplia Spiritualis. Augustini soliloquium & Manuale in vulgarem Græcam translatum ab eodem. Ludovici Granatæ Dux viæ, in Græcorum vernaculam Linguam traductus ab Andrea Rendio, In eandem Linguam translati sunt Bellarminus de ascensione mentis ad Deum, Iohannes Gerson de imitatione Christi. Nec quæ præcesserunt, nec quæ sequentur omnia, à Græcis & Latinis, contra Græcos scripta, ad eam Catecheticarum lucubrationum, quæ minorennibus tantùm Catechumenis conveniant, pertinent: quia tamen Collegij de propaganda fide hæc maximè cura est, ut quicquid à Romana Ecclesia dissentit, in consensum ejus quocunque modo pertrahatur, adeòque omnibus suis conatibus aliud nihil agere videri volunt, quàm quod veteres Catechistas contra Gentes & Iudæos egisse compertum est, non abs re fuerit, labores, qui ad eundem tendunt scopum, eadem etiam serie à nobis proponi, tum ut, ὡς ἐν τύπῳ, obvium cuivis sit, quàm nihil intentatum relinquat Ecclesia Romana, ut vel unum faciat proselytum, tum ut, illorum exemplo, ad eundem ardorem provocemur, qui nostro ad hæc confugere arma didicerunt. Ad tollendum igitur Schisma Græcorum à Collegio de propaganda fide paucis ab hinc annis, præter ea, quæ memoravimus, destinata sunt confutatio Nili Thessalonicensis, de primatu Papæ,

Græco-

Græco Latina Cuyoj ... Iconiensis Episcopi: Refutatio Pseudo Christianæ Catechesis, a Zacharia Gergano, editæ: Ejusdem: cui additur Monodia de calamitatibus Græciæ: Censura Confessionis fidei Calvinianæ sub nomine Cyrilli Patriarchæ Constantinopolitani, Græca liberali & vernacula Lingua edita, ejusdem. Demonstratio errorum, quibus per initium referta est Disputatio de Spiritu Sancto Zachariæ Gergani, & dissolutio fanaciarum Palamæ de eadem processione: Opuscula aurea Theologica posteriorum Græcorum, nempe Ioh. Vecci Patriarchæ Constantinopolitani, Bessarionis, Philanthropini, Demetrij Cydonij, Maximi Planudæ, Nicolai Papæ Edita præterea sunt in rem eandem Epistolæ Bessarionis Generalis, & alterius ad Philanthropinum scriptæ, cum versione Arcudij, & Bessarionis: Arcudij Corcyrei de purgatorio adversus Barlaam Græcè & Latinè. Ejusdem, utrum detur Purgatorium, & an sit per ignem. Sed de hujusmodi scriptis suo loco, ubi de Ecclesia agetur, alia dicendi se offeret occasio. *Socinianorum*, *Weigelianorum*, *Anabaptistarum*, Catechetica compendia inseremus Σ. Θ. ubi ad scripta eorum Theologica fuerit perventum. De Catechesi tum *Iudæorum*, tum Muhammedanorum nonnulla monuimus in disputatione nostra ultima Synodali de *catechesi*, sive *institutione catechetica*. Nolumus ergò actum agere. Illud verò lectori minimè ingratum fore confido, si, quæ, apud Synagogam, ab aliquo tempore Catechizandi obtinuerit ratio & Methodus, breviter ex scriptis eorum eruam. Duo, quod sciam, apud Iudæos scripta Catechetica sunt ἔξοχα ἀλλων: Alterum prolixius, alterum contractius. Illius author est R. Levi Barzelonita, cujus חנוך κατήχησις Legis Mosaicæ præcepta ordine tradit & explicat, & cujus partem jam antehac Latinitate donavimus: hujus Abraham Monzilizius, qui in suo לקח טוב primaria Iudaismi capita Dialogisticè proposuit. Ex illo autem, quæ ratio Catechismi fuerit, per causarum genera breviter exponere placet. Catechisationis suæ Iudæi causam efficientem Catechistam constituunt, sive Patrem, sive Præceptorem. *Pater* enim officium hoc, ante omnia, facere debebat, vel *immediatè* filium instituendo, vel *mediatè*, Præceptori eundem commendando, vel utraque via incedendo. Tam enim Catechetica institutio *privata* esse potest, domestica, quàm *publica*, quæ vel *Scholastica* est, vel *Ecclesiastica*. Sexum fœmininum veteres ab hoc præcepto Catechetico eximebant, non tamen planè ab officio Catechizandi. R. *Levi* S.418. ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים אבל לא בנקבות שנאמר בניכם ודרשו ז"ל ולא בנותיכם וכן אינה חייבת ללמד בנה דכל שאיני בחיוב ללמוד איננו בחיוב ללמד אבל מם ראוי לכל אשה שלא יהיו בנים עמי הארץ אעפ שאינה מצווה מדין התורה ושכר טוב יש לה בעמלה וגם האשה מלמדה תורה שכר יש לה ואעפכ צוו חכמים שלא ילמד אדם לבתו תורה

 לפי

לפי שדעת הנשים קלה ומוציאין דברי תורה לדבר הבאי בענין דעתן
ועובר על זה ולא למד את בנו תורה עד שידע לקרות בספר תורה
ובין פירו שהכתובים כפשוטן בטל עשה זה וכן כל מי שיש ספק בידו
ללמוד בשום צד הוא בכלל עשה זה ועונשו גדול מאד אם לא יקיימנו
כי המצות הזאת היא אם לכולם *Mos autem hujus præcepti obtinet in omni loco & tempore, in masculis nempe; in famellis non item, quemadmodum dicitur:* Filiis vestris, *non autem, ut Rabbini explicant*, filiabus vestris. *Atque sic illa non tenetur docere filium suum: quisquis enim non obligatur discere, neque obligatur docere. Nihilominus tamen convenit omni mulieri, ne filios habeat idiotas,* (rudes:) Et *quanquam nullum ei incumbat præceptum respectu Legis, magna tamen eam manet merces operis sui: Nam & uxori, quæ Legem docet, merces sua est.* Et *quanquam etiam præceperint sapientes, nequis filiam suam doceret legem; propterea quòd scientia mulierum levis sit, & verba Legis, ex infirmitate ingenij, facile in hyperbolas convertant. Quisquis autem hoc* (præceptum) *transierit, neq; filium suum eò usque Legem docuerit, ut librum legis legere sciat, explicationemque Scripturarum, juxta sensum earum literalem, explicare, irritum reddit hoc affirmativum. Ita in cujuscunque facultate est aliquid, quocunque modo, discendi, universali hoc præcepto constringitur, pœnaq; ejus, si illud non præstiterit, erit magna, quoniam hoc præceptum omnium cæterorum mater est.* De publica verò Catechisatione, *idem*, ex mente Rabbinorum חייב הצבור שבכל מקום ומקום להושיב מלמדי תינוקות ועיר שאין בה תנוקות של ביתרבן תהריב וכה תינוקות מושיבין אצל מלמד אחר *Tenetur unaquaque Synagoga in quolibet loco constituere doctores minorennium* (Catechistas.) *In quacunque autem urbe non fuerint infantes domus Magistri, vastabitur illa. Viginti quinque autem infantes collocant penes unum Præceptorem,* i.e. unius Præceptoris fidei 25. committunt. *Materia* Catecheseos Iudaicæ generalis, erat Lex tam ἔγγραφος, quàm ἄγραφος. Id: pag. 162. חייב אדם לחלק זמנו לשלש חלקים שליש בעסק תורה שבכתב ושליש בעסק תורה שבעל פה כלומר להרגיל עצמו להיות בקי

בקי בגרסת המשניות והבריתות שתהיינה שגרות בפיו ושליש להבין
הענינים משורש ולא ישית כל לבו באמת פן ישכח השאר ושלשתן
הועיקר התורה שאי אפשר לדעת זולתם *Tenetur homo partiri tem-
pus ſuum in tres partes: Unam tertiam impendet Legi ſcriptæ: Al-
teram tertiam dabit Legi orali*, id eſt, *aſſuefaciet ſemet ipſum, ut
promtus ſit* in lectione *δευτερώσεων*, *& exoticarum* (obſervationum,)
*ut ſint in ore ipſius trita. Tertiam denique cognoſcendis rebus ex
fundamento: Uni alicui ex his univerſum cor ſuum non conſecrabit,
ne fortè reliqua oblivioni tradat. Hæc autem tria ſunt fundamen-
tum legis, quæ absque illis non poteſt intelligi. Formam* diſput. ſupra
cita, pleniùs expreſsimus. *Finis* זו ידוע כי בתלמוד ידע הארם דרכי השי
וזולתו לא ידע ולא יבין ונחשב כבהמה *Notus eſt: Inſtitutione enim
homo intelligit vias Domini benedicti, qua ſine nihil novit, neque
intelligit, & inſtar beſtiæ reputabitur. Effectum* eſt ſalus corporis &
animæ, *ibid:* וכל אחד מישראל חייב בתלמוד תורה בין עשיר בין בריא
בין בעל יסורין וכבר אמרו על שבעסק התורה יתרפאו כל האיברים
ואפילו עני המחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים הכל חייבין
לקבוע עתים בתורה ביום ובלילה *Unusquisque Iſraëlita tenetur di-
ſcere Legem, ſive dives fuerit, ſive validus, ſive etiam variè affli-
ctus. Hinc dixerunt Rabbini noſtri, quòd Legis ſtudio ſanentur
omnia membra, etiam pauperis, & oſtiatim mendicantis, etiam
uxorati, & filiorum: Hi omnes tenentur certa deſtinare tempora
Legi, diu noctúque.*

Subjectum erant Iſraëlitæ, infantes potiſsimùm, & proſelyti:

Ex *adjunctis* Catechiſatio debebat eſſe I. matura: Idem מאמתי מתחיל
האב ללמד את בנו תורה משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה
ופסוק ראשון מקרית שמע שהוא שמע ישראל ואחר כך מלמדו מעט
מפסוקי התורה עד שיהא בן שש או בן שבע שמוליכו אצל מלמדי
תינוקות וראוי לכל בן דעת שיתן לבו שלא להכביד עול הילד כלומר
בעודנו רך האיברים רך הלבב עד שיגדל ויתחזק כח לבו ותוקף איבריו
ועצמותיו ימלא מוחו ויוכל לסבול יגיעת הלימוד ולא יקחנו חולי
ההתעלפות בשבתו היגיעה רבה עליו ואולם אחד התחזק כחו ויאורו
עיניו

בניו להבין לקיל מריו אז ראוי וכשר הדבר ומחוייב להביא צוארו בעולה של תורה לא ירפוהו ממנה אפי כחוט השער ישקוהו תמיד מיין רקחה ויאכלוהו מדבשה *Quando incipit Pater docere filium suum Legem? Ex quo inceperit ille fari, docet eum Legem, id quod Moses nobis præcepit: Primus autem versiculus est ex* Kiriath Schemah, *nempe:* Audi Israël. *Postea verò paulatim eum docet de cæteris Legis versiculis, donec sextum aut septimum attigerit annum, tum adducit eum pædagogis. Convenit autem unicuique sapienti, ut animum applicet, ne grave jugum nato imponat, nempe, dum adhuc tener fuerit membris & corde; donec crescat, & corroboretur virtus cordis ejus & robur membrorum ejus, & ossa ejus medullâ impleantur possitque sustinere molestiam institutionis, neque invadet eum morbus epilepticus ex nimio labore: verùm, postquam confirmatum fuerit robur ejus, & illustrati fuerint oculi ejus, ad intelligendam vocem Præceptorum suorum, tunc conveniens est, rectum, imò necessarium, ut subdat collum suum jugo Legis, non laxabunt ei vel tantum de ea, quantum est pilus: potum ei perpetuò præbebunt de vino ejus aromatico, & cibum de melle ejus &c.* 2. Sit *constans* ועד אימתי חייב כל אדם ללמוד תורה עד יום מיתו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך *Quo usque tenetur unusquisque discere Legem? Ad diem usque mortis suæ; quemadmodum dicitur:* Et ne recedant à corde tuo omnes dies vitæ tuæ. 3. Non sit πάρεργος; neque procrastinetur לא יאמר אדם לכשאפנה אשנה שמא לא יפנה לעולם כי לא ידע האדם מה ילד יום מעסקו של עולם מתחדש יום יום ומד יח את האדם מדבר לדבר ומטרדה לטרדה ונמצאו כל ימיו יוצאין בבהלה אם לא יתן פנאי ע״פ וידחיק עצמו לעסקה של תורה וכל שעושה כן והפץ ברכה מן השמים מסייעין אותו ומקילין מעליו טרדות העולם המבהילות ומעבירין ממנו עולם של בריות ושוכן בשמחה כל ימיו לעולם הזה וטוב לו לעולם הבא *Ne dicat homo, cùm otiosus fuero discam, fieri enim potest ut nunquam ei contingat otium: Nescit enim homo, quid dies sequens pariat negotii: Qualibet enim dies aliquid novi parit, & propellit hominem à negotio ad negotium, ab occupatione ad occupationem.*

atque

atque sic omnes ejus dies citò transeunt; si ipse sibi non dederit otium, & quovis modo se adegerit ad studium Legis: Hoc verò qui fecerit, & cælestem benedictionem desideràrit, eum juvant, occupationibus hujus seculi sublevant, ab eo Mundum Creaturarum auferunt; ipséque habitat in lætitia omnibus diebus, in hoc Mundo, benéque illi erit in vita æterna.

Hactenus de varijs compendijs *catechetici*, κυρ̣ιολέξ̣ως sic dictis; ad hanc Classem referri debent reliqua etiam scripta vel Methodo Catechetica, id est, si non brevi, & Dialogistica, perspicuasaltem, vel certa quædam & distincta Catechismi capita Legis, Evangelij, Sacramentorum proponuntur, &c. Huc pertinent opera Catechetica Lanceloti Andreæ, Episcopi VVincestriensis; Compendiosa explicatio Legis & Evangelij Beumleri; Enchiridion Ægidij Tonsoris: Funda Davidis Diestii: Compendiosa institutio pro ijs, qui ad Baptismum infantes suos afferunt, ad communionem se præparant, qui statui accingere se volunt conjugali, de officio Magistratus. Pædagogus Christianus Georgij Pasoris: Lutheri brevis tractatio Decalogi, Symboli & Orationis Dominicæ. Nec omitti suprà debuissent Catechismus Ecclesiæ & Scholæ Argentinensis de anno 1544. Catechesis collecta ex scriptis Melanchthonis, à Theologis quibusdam VVittebergensibus 1572. sed quam Flacciani mox opprimere allaborârunt. Vnde index Cinglianorum quorundam errorum in Catechesi VVittebergensi nova comprehensorum, annotatus à Ministris Ecclesiæ Hallensis in Saxonia. Consideratio Brunsuicensium de novo Catechismo VVittenbergensi Consideratio Censuræ Theologorum Luneburgensium in Catechesin Theologorum VVittenbergensium.

VI. *Leiturgica* sequuntur, sive varia *Agenda* Ecclesiastica, scripta Symbolica, quæ non tam de dogmatibus, quàm de ritibus, Ceremonijs, ἀταξία Ecclesiastica agunt: vulgò Kirchenordnungen. Leiturgiæ vel *veterum* sunt, vel *recentiorum*. *Illæ* vel *veræ*, vel *supposititiæ*. utræque vel *primæ*, vel *ortæ*. Ex *veteribus* circumferuntur Leiturgia Iacobi & Petri, Græcè & Latinè, & illa quidem cum Lindani, pro eadem, Apologia: Basilij, Cyrilli Alexandrini, Gregorij Theologi, Iustini Martyris, Gregorij Nysseni &c. de quibus, earúmque authoritate consuli possunt, qui Criticam Patristicam exercuerunt Rivetus, Hospinianus, Perkinsus, Cocus &c. *Recentiores* vel *Pontificiorum* sunt, vel Reformatorum. *Ex illis* sunt Missalia, Breviaria, vel ratione *ordinum* distincta, benedictinorum, Nigrorum, Carmelitarum, Cistercensium, Præmonstratensium, novi Martyrij quinque Persarum in Perside Latinitate donatum: vel *locorum*, Mediolanense, seu Ambrosianum, Romanum, Thuricinum (geminum alterum Conradi de Mure, alterum paulò ante Reformationem adornatum; de utroque in Bibliotheca no- **VI. Leiturgica.**

dorfij, Thordovici, VVigandi. Chytræi Catechismum Ecclesijs Lutheranis præ aliis placuisse, tum ex crebris ejus colligo editionibus, tum etiam ex secundis aliorum in eundem curis. Christianus certè Beckmannus nucleum dedit doctrinæ Christianæ ad margaritam Catecheticam Davidis Chytræi observatum &c. Addi possunt objectiones in Catechesin puerorum, cum eorum brevibus solutionibus Lucæ Losii: Quadraginta conciones in Catechismum integrum Caspari Huberini: Explicatio quinque Capitum Catecheticorum Christophori Fischeri: Catechismus pia & utili explicatione illustratus à Brentio.

Romana Ecclesia, Reformatorum exemplo excitata, plures inde à seculo XV. dedit Catechismos, quàm longo antè tempore. *Publica* est *Tridentina*, aliàs *Romana*, jussu Pij V. edita Antverpiæ, Coloniæ, Dilingæ, Leodij. Lugduni verò 1588. & Venetijs 1597. distinctus in capita, sectionésque, varijs Patrum sententijs munitus. Elucidationem Scholasticam addidit Leodij Ioh. Chapeauville, annotatiunculas & Indicem Andreas Fabricius: Homilias 40. Franciſchius Ferrariæ Vicedominus: Summam ejus, in gratiam ordinandorum Chapeauville, Patrum & Scripturę authoritates Iohañes ex Comitibus, Institutiones Scholasticas, puerorum ingenijs accommodatas VVilh. Damasus, Partitiones in epitomen & tabulas digestas Georgius Ederus: Compendium Augustinus Ferentilus. *Privatæ* plures sunt pro varietate nationum & Linguarum distinctæ. *Germania* multum huic detulisse videtur studio. Vnde Possevinus Epistolam dedit de necessitate, utilitate, ac ratione docendi Catholici Catechismi. Rationes item, quibus inter summas quasque difficultates divinum negotium possit ac debeat promoveri, Ingolstad. 1583. Canisii studium Catecheticum satis in Ecclesia Romana est notum, præsertim, in inferiori Germania, unde fuit oriundus. Prodijt ejus Catechismus aliquoties, Vrsell. Colon. Leod. Antverp. Prodiit cum authoritatibus Colon. 1570. Parvus ejus Catechismus Colon. Figuris ornatus Antverpiæ prodiit. Græcè & Latinè Colon. Epitome trilinguis, Latinè, Gallicè, Teutonicè Leod. Græcè & Hebraicè Dilling. Opus ejus Catecheticum, Scripturæ & Patrum testimonijs illustratum, Colon. 1577. *Austriæ* sua fuit Catechesis, Christianæ doctrinæ Summâ insignita, & à Christophoro Pezelio, una cum parvo Catholicorum Catechismo refutata: *Palatinatum* nostra memoria turbare conatus est Coppenstenius, sua Catechesi Heidelbergensi excaluinizata, qua tamen opera aliud nihil obtinuit, quàm ut & Heidelbergensis Catechesis ab ipsis etiam Pontificijs legeretur, & ipse graviores temeritatis lueret pœnas. Refutatus enim est à Blasio &c. *Helvetia*, paucis ab hinc annis, vidit Spicilegium Falleri, & Summereri Badensis scripta Catechetica. Cusani etiam Iesuitæ Schola & impressa in Helvetia fuit, & ubique fere lecta. In *Gallia* habentur Catecheses Crocquetij ex Matth. Galeni Homilijs, Edmundi Augerij, Lucinensis Cardinal. Richelieu. & Bailij Iesuitæ, solidissimè ab Andrea Riveto confutata. De Catechismo Iansenitico suo loco. *Hispania* vel Catechismos

techiſmos habet proſelytis Muhammedanis accommodatos, qualis eſt Petri Guerræ de Lorca: vel Catechumenis Chriſtianis. Bartholomæi Carranza volumen ingens Catecheticum, Aloyſij Granatenſis Catechiſmus in Symbolum fidei, Ludovici Granatenſis libri Catechetici non minus frequenter excuſi, quàm tranſlati fuerunt. *Belgio* præ aliis placuiſſe videntur inſtitutiones Catecheticæ Gropperi, Catechiſmus Heſelij, Catechiſmus Catholicus Hunæi; Catechiſmus Novitiorum de Lairvez, Mermanni Catechiſmus pœnitentium, &c. In *Italia*, præter Romanam, habentur, Antonij Albizij, nobilis Florentini tractatus brevis, X. continens principia Chriſtianæ fidei; Catecheſis ſeu inſtructio à D.D. Examinatoribus Placentinæ Diœceſeos promulgatæ: Bellarmini Catecheſis, &c. Accedunt aliæ lucubrationes Romaniſtarum Catecheticæ, Conciones, diſputationes, &c. cujusmodi ſunt, Avervoultij Catechiſmus Hiſtoricus, Fontani & Fuſani Conciones Catecheticæ, Gailkircheri partitiones Catecheticæ, Michaëlis Epiſcopi Merſpurgenſis Catechiſmus in Conciones 84. diſtributus, Thomæ Stapletoni Orationes Catecheticæ; Catechiſmi Catholici explanatio, juſſu Archiepiſcopi Trevirenſis &c. *Collegium* præſertim de *propaganda fide* omnem movit lapidem, ut ſubinde aliquos Eccleſiæ Romanæ adderet, vel Schiſmaticos, ut vocant, vel infideles. *Arabum* converſioni deſtinaverant Catecheſin Bellarmini Arabicè tranſlatam. Eodem pertinent ſcripta Apologetica Philippi Guadagnoli, Bonaventuræ, Franciſcani Bononienſis contra Politorem ſpeculi; Brevis Orthodoxæ fidei profeſsio, quæ, ex præſcripto ſedis Apoſtolicæ, ab Orientalibus ad Romanæ Eccleſiæ unitatem proponitur Arabico-Latinè. F. Cæleſtinus de S. Liduina libros de imitatione Chriſti Arabicè reddidit. In *Armenorum* illicium adornata eſt Summa doctrinæ Chriſtianæ à Cardinali Bellarmino ſub Clemente VIII. Italico Idiomate conſcripta, & Cardinalis Aldobrandini mandato in Linguam Armenam traductæ: Habetur Italico Armenicè. Catecheſis Cardinalis Riechelieu authoritate in Linguam Armenam verſa, & Latino. Armenice Lutetiæ 1634. edita. Habetur & Calendarium Gregorianum Armenicè. *Chaldæorum* vel *Syrorum* uſibus deſtinata doctrina Chriſtiana in Linguam Chaldaicam traducta 1633. Addi poſſunt quæ in Bibliothecam Ebed Ieſu ſcripſit Ecchellenſis, Calendarium Gregorianum Chaldæum & Syriacum. In *Illyrica* præſertim Lingua, brevi tempore multa prodierunt vel nova, vel tranſlata, ut eſt, uberior expoſitio doctrinæ Chriſtianæ Bellarmini; Compendium hujus doctrinæ in Linguam Illyricam communiorem; doctrina Chriſtiana parva Idiomate Illyrico, & charactere Hieronymiano. Rituale Romanum idiomate Illyrico, charactere Latino. Huc faciunt Miſſale Romanum Slavonico Idiomate, &c. Directorium Sacerdotum à Simone Budinæo Iadrenſi paraphraſticè in Illyricum Idioma converſum, charactere Latino & Hieronymiano: Speculum confeſsionis à Bartholomæo Caſsio Illyricè ſcriptum. Sed & Iaponenſibus laboratum eſt. Extat enim modus confitendi &

examinandi pæni entem Iaponensem, Lingua Iaponica F. Didaci Collad. Huc pertinent Bellarmini doctrina Christ. versa in *albanicam*, & Bonæventuræ Cardinal. meditationes in *Bulgaricam* Linguam. Ejusmodi libellorum aliquot, Catecheticorum & Ethicorū, Venetijs nuper & Romę impressorum copiam mihi fecit amicus, quorum tamen alibi commodius mentionem facere constitui. Ad *Græcos* Schismaticos, quos vocant, ad Ecclesiæ Romanæ unionem revocandos, hoc Collegium de propaganda fide multum conferre allaboravit. Vnde ex hac officina jam an. Chr 1618. prodierunt, Acta Florentinæ Synodi Græcè & Latinè quibus accessit Georgius Scholarius de pace, deque ferendo patriæ auxilio, ad Synodum Florentinam. Orationes 4. ex interpretatione Iohannis Matthæi Caryophili. Bessarionis Archiepiscopi Nicæni Oratio Dogmatica, sive de unione, ipso Bessarione Interprete: Iosephi Methonensis Episcopi Responsio ad Marci Eugenij, Episcopi Ephesini, Epistolam, de sacro sancta Synodo Florentina, Caryophil. Interprete. Gregorij Hiero-Monachi, Magni Proto syncelli responsio ad Epist. Marci Ephesini adversus Latinos, eodem Interprete. Gennadij Patriarchæ Constantinopolitani pro quinque capitibus Concilij Florentini defensio Latinè, & vulgariter Græcè: Acta Oecumenici Concilij Florentini collecta, disposita, & notis illustrata ab Horatio Iustiniano, Bibliothecæ Vaticanæ Custode, 1638. Narratio de Synodo Oecumenica Florentina contra obtrectatores, idiomate Græcorum communi, 1628. Neophyti Rhodini, de confitendi ratione, vulgari Græca: Ejusdem de Sacramentis compendium, de præceptis Decalogi, de peccatis, de censuris Ecclesiasticis; de officio divino recitando. Ejusdem Homiliæ XII. in Canticum B.M. Virginis. Ejusdem Panoplia Spiritualis. Augustini soliloquium & Manuale in vulgarem Græcam translatum ab eodem. Ludovici Granatæ Dux viæ, in Græcorum vernaculam Linguam traductus ab Andrea Rendio, In eandem Linguam translati sunt Bellarminus de ascensione mentis ad Deum; Iohannes Gerson de imitatione Christi. Nec quæ præcesserunt, nec quæ sequentur omnia, à Græcis & Latinis, contra Græcos scripta, ad eam Catecheticarum lucubrationum, quæ minorennibus tantùm Catechumenis conveniant, pertinent; quia tamen Collegij de propaganda fide hæc maximè cura est, ut quicquid à Romana Ecclesia dissentit, in consensum ejus quocunque modo pertrahatur, adeòque omnibus suis conatibus aliud nihil agere videri volunt, quàm quod veteres Catechistas contra Gentes & Iudæos egisse compertum est, non abs re fuerit, labores, qui ad eundem tendunt scopum, eadem etiam serie à nobis proponi, tum ut, ὡς ἐν πίνακι, obvium cuivis sit, quàm nihil intentatum relinquat Ecclesia Romana, ut vel unum faciat proselytum, tum ut, illorum exemplo, ad eundem ardorem provocemur, qui nostro ad hæc confugere arma didicerunt. Ad tollendum igitur Schisma Græcorum à Collegio de propaganda fide paucis ab hinc annis, præter ea, quæ memoravimus, destinata sunt confutatio Nili Thessalonicensis, de primatu Papæ,

Græco-

Græco Latina Cyriopl. Iconiensis Episcopi: Refutatio Pseudo Christianæ Catecheseos, à Zacharia Gergano, editæ: Ejusdem: cui additur Monodia de calamitatibus Græciæ: Censura Confessionis fidei Calvinianæ, sub nomine Cyrilli Patriarchæ Constantinopolitani, Græca liberali & vernacula Lingua edita, ejusdem. Demonstratio errorum, quibus per inscitiam referta est Disputatio de Spiritu Sancto Zachariæ Gergani, & dissolutio fanaticarum Palamæ de eadem processione: Opuscula aurea Theologica posteriorum Græcorum, nempe Ioh. Vecci Patriarchæ Constantinopolitani, Bessarionis, Philanthropini, Demetrii Cydonij, Maximi Planudæ, Nicolai Papæ. Edita præterea sunt in rem eandem Epistolæ Bessarionis Generalis, & alterius ad Philanthropinum scriptæ, cum versione Arcudij, & Bessarionis: Arcudij Corcyrei de purgatorio adversus Barlaam Græcè & Latinè. Ejusdem, utrum detur Purgatorium, & an sit per ignem. Sed de hujusmodi scriptis suo loco, ubi de Ecclesia agetur, alia dicendi se offeret occasio. *Socinianorum*, *Weigelianorum*, *Anabaptistarum*, Catechetica compendia inseremus Σ. Θ. ubi ad scripta eorum Theologica fuerit perventum. De Catechesi tum *Iudæorum*, tum Muhammedanorum nonnulla monuimus in disputatione nostra ultima Synodali de *Catechesi*, sive *institutione Catechetica*. Nolumus ergo actum agere. Illud verò lectori minimè ingratum fore confido, si, quæ, apud Synagogam, ab aliquo tempore Catechizandi obtinuerit ratio & Methodus, breviter ex scriptis eorum eruam. Duo, quod sciam, apud Iudæos scripta Catechetica sunt ἐξοχα ἀλλων: Alterum prolixius, alterum contractius. Illius author est R. Levi Barzelonita, cujus חנוך κατ᾽ ἐξοχὴν Legis Mosaicæ præcepta ordine tradit & explicat, & cujus partem jam antehac Latinitate donavimus: hujus Abraham Monzilizius, qui in suo לקח טוב primaria Iudaismi capita Dialogisticè proposuit. Ex illo autem, quæ ratio Catechismi fuerit, per causarum genera breviter exponere placet. Catechisationis suæ Iudæi causam efficientem Catechistam constituunt, sive Patrem, sive Præceptorem. *Pater* enim officium hoc, ante omnia, facere debebat, vel *immediatè* filium instituendo, vel *mediatè*, Præceptori eundem commendando, vel utraque via incedendo. Tam enim Catechetica institutio *privata* esse potest, domestica, quàm *publica*, quæ vel *Scholastica* est, vel *Ecclesiastica*. Sexum fœmininum veteres ab hoc præcepto Catechetico eximebant, non tamen planè ab officio Catechizandi. R. *Levi* S. 418. ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים אבל לא בנקבות שנאמר בניכם ודרשו ז״ל ולא בנותיכם וכן אינה חייבת ללמד בנה דכל שאיני בחייוב ללמוד אינו בחייוב ללמד אבל מם ראוי לכל אשה שלא יהיו בנים עמי הארץ אעפ שאינה מצווה מדין התורה ושכר טוב יש לה בעמלה וגם האשה מלמדה תורה שכר יש לה ואעפכ צוו הכמים שלא ילמד אדם לבתו תורה

לפי

לפי שדעת הנשים קלה ומוציאין דברי תורה לדבר הבאי בענין דעתן ועובר על זה ולא למד את בנו תורה עד שידע לקרות בספר תורה ובין פירו שהכתובים כפשוטן בטל עשה זה וכן כל מי שיש ספק בידו ללמוד בשום צד הוא בכלל עשה זה ועונשו גדול מאד אם לא יקיימנו כי המצות הזאת היא אם לכולם *Mos autem hujus præcepti obtinet in omni loco & tempore, in masculis nempe; in famellis non item, quemadmodum dicitur:* Filiis vestris, *non autem, ut Rabbini explicant*, filiabus vestris. *Atque sic illa non tenetur docere filium suum: quisquis enim non obligatur discere, neque obligatur docere. Nihilominus tamen convenit omni mulieri, ne filios habeat idiotas,* (rudes:) Et *quanquam nullum ei incumbat præceptum respectu Legis, magna tamen eam manet merces operis sui: Nam & uxori, quæ Legem docet, merces sua est.* Et *quanquam etiam præceperint sapientes, ne quis filiam suam doceret legem; propterea quòd scientia mulierum levis sit, & verba Legis, ex infirmitate ingenij, facile in hyperbolas convertant. Quisquis autem hoc* (præceptum) *transierit, neq; filium suum eò usque Legem docuerit, ut librum legis legere, sciat, explicationemque Scripturarum, juxta sensum earum literalem, explicare, irritum reddit hoc affirmativum. Ita in cujuscunque facultate est aliquid, quocunque modo, discendi, universali hoc præcepto constringitur, pænaq; ejus, si illud non præstiterit, erit magna, quoniam hoc præceptum omnium cæterorum mater est.* De publica verò Catechisatione, *idem*, ex mente Rabbinorum חייב הצבור שבכל מקום ומקום להושיב מלמדי תינוקות ועיר שאין בה תינוקות של ביתרבן תהריב וכה תינוקות מושיבין אצל מלמד אחר *Tenetur unaquaque Synagoga in quolibet loco constituere doctores minorennium* (Catechistas.) *In quacunque autem urbe non fuerint infantes domus Magistri, vastabitur illa. Viginti quinque autem infantes collocant penes unum Præceptorem*, i.e. unius Præceptoris fidei 25. committunt. *Materia* Catecheseos Iudaicæ generalis, erat Lex tam ἔγγραφος, quàm ἄγραφος. Id: pag. 162. חייב אדם לחלק זמנו לשלש חלקים שליש בעסק תורה שבכתב ושליש בעסק תורה שבעל פה כלומר להרגיל עצמו להיות בקי

בקי בגרסת המשניות והבריתות שתהיינה שגרות בפיו ושליש להבין
הענינים משורש ולא ישית כל לבו באמת פן ישכח השאר ושלשתן
הו עיקר התורה שאי אפשר לדעת זולתם *Tenetur homo partiri tempus suum in tres partes: Unam tertiam impendet Legi scriptæ: Alteram tertiam dabit Legi orali, id* est, *assuefaciet semet ipsum, ut promtus sit* in lectione *δευτερώσεων, & exoticarum* (observationum,) *ut sint in ore ipsius trita. Tertiam denique cognoscendis rebus ex fundamento: Uni alicui ex his universum cor suum non consecrabit, ne fortè reliqua oblivioni tradat. Hæc autem tria sunt fundamentum legis, quæ absque illis non potest intelligi. Formam* disput. supra cita. pleniùs expressimus. *Finis* זו ידוע כי בתלמוד ידע האדם דרכי השי
וזולתו לא ידע ולא יבין ונחשב כבהמה *Notus est: Institutione enim homo intelligit vias Domini benedicti, qua sine nihil novit, neque intelliget, & instar bestiæ reputabitur. Effectum* est salus corporis & animæ, *ibid*: וכל אחד מישראל חייב בתלמוד תורה בין עשיר בין בריא
ביסבעל יסורין וכבר אמרו על שבעסק התורה יתרפאו כל האיברים
ואפילו עני המחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים הכל חייבין
לקבוע עתים בתורה ביום ובלילה *Unusquisque Israëlita tenetur discere Legem, sive dives fuerit, sive validus, sive etiam variè afflictus. Hinc dixerunt Rabbini nostri, quòd Legis studio sanentur omnia membra, etiam pauperis, & ostiatim mendicantis, etiam uxorati, & filiorum: Hi omnes tenentur certa destinare tempora Legi, diu noctúque.*

Subjectum erant Israëlitæ, infantes potissimùm, & proselyti:

Ex *adjunctis* Catechisatio debebat esse I. matura: Idem מאמתי מתחיל
האב ללמד את בנו תורה משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה
ופסוק ראשון מקרית שמע שהוא שמע ישראל ואחר כך מלמדו מעט
מפסוקי התורה עד שיהא בן שש או בן שבע שמוליכו אצל מלמדי
תינוקות וראוי לכל בן דעת שיתן לבו שלא להכביד עול הילד כלומר
בעודנו רך האיברים רך הלבב עד שיגדל ויתחזק כח לבו ותוקף איבריו
ועצמותיו ימלא מוחו ויוכל לסבול יגיעת הלימוד ולא יקהנו חולי
ההתעלפות בשבתו היגיעה רבה עליו ואולם אחד התחזק כחו ויאורו
עיניו

קטנו להבין לקול מוריו אז ראוי וכשר הדבר ומחוייב להביא צוארו בעולה של תורה לא ירפוהו ממנה אפי כחוט השער ישקוהו תמיד מיין רקחה ויאכלוהו מדבשה *Quando incipit Pater docere filium suum Legem? Ex quo inceperit ille fari, docet eum Legem, id quod Moses nobis præcepit: Primus autem versiculus est ex* Kiriath Schemah, *nempe:* Audi Israël. *Postea verò paulatim eum docet de cæteris Legis versiculis, donec sextum aut septimum attigerit annum, tum adducit eum pædagogis. Convenit autem unicuique sapienti, ut animum applicet, ne grave jugum nato imponat, nempe, dum adhuc tener fuerit membris & corde; donec crescat, & corroboretur virtus cordis ejus & robur membrorum ejus, & ossa ejus medullâ impleantur possitque sustinere molestiam institutionis, neque invadet eum morbus epilepticus ex nimio labore: verùm, postquam confirmatum fuerit robur ejus, & illustrati fuerint oculi ejus, ad intelligendam vocem Præceptorum suorum, tunc conveniens est, rectum, imò necessarium, ut subdat collum suum jugo Legis, non laxabunt ei vel tantùm de ea, quantum est pilus: potum ei perpetuò præbebunt de vino ejus aromatico, & cibum de melle ejus &c.* 2. Sit *constans* ועד אימתי חייב כל אדם ללמוד תורה עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך *Quo usque tenetur unusquisque discere Legem? Ad diem usque mortis suæ; quemadmodum dicitur:* Et ne recedant à corde tuo omnes dies vitæ tuæ. 3. Non sit πάρεργος; neque procrastinetur לא יאמר אדם לכשאפנה אשנה שמא לא יפנה לעולם כי לא ידע האדם מה ילד יום מעסקו של עולם מתחדש יום יום ומדחה את האדם מדבר לדבר ומטרדה לטרדה ונמצאו כל ימיו יוצאין בבהלה אם לא יתן פנאי ע״פ וידחוק עצמו לעסקה של תורה וכל שעושה כן ותפוץ ברכה מן השמים מסייעין אותו ומקילין מעליו טרדות העולם המבהילות ומעבירין ממנו עולם של בריות ושוכן בשמחה כל ימיו לעולם הזה וטוב לו לעולם הבא *Ne dicat homo, cùm otiosus fuero, discam, fieri enim potest, ut nunquam ei contingat otium: Nescit enim homo, quid dies sequens pariat negotii: Quælibet enim dies aliquid novi parit, & propellit hominem à negotio ad negotium, ab occupatione ad occupationem,*

atque sic omnes ejus dies otio transeunt; si ipse sibi non dederit otium, & quovis modo se adegerit ad studium Legis: Hoc verò qui fecerit, & cælestem benedictionem desideràrit, eum juvant, occupationibus hujus seculi sublevant, ab eo Mundum Creaturarum auferunt; ipséque habitat in lætitia omnibus diebus, in hoc Mundo, benéque illi erit in vita æterna.

Hactenus de varijs compendijs *catechetic.* χυρ/ολέξως sic dictis, ad hanc Classem referri debent reliqua etiam scripta vel Methodo Catechetica, id est, si non brevi, & Dialogistica, perspicua saltem, vel certa quædam & distincta Catechismi capita Legis, Evangelij, Sacramentorum proponuntur, &c. Huc pertinent opera Catechetica Lanceloti Andreæ, Episcopi VVincestriensis: Compendiosa explicatio Legis & Evangelij Beumleri: Enchiridion Ægidij Tonsoris: Funda Davidis Diestii: Compendiosa institutio pro ijs, qui ad Baptismum infantes suos afferunt, ad communionem se præparant, qui statui accingere se volunt conjugali, de officio Magistratus. Pædagogus Christianus Georgij Pasoris: Lutheri brevis tractatio Decalogi, Symboli & Orationis Dominicæ. Nec omitti suprà debuissent Catechismus Ecclesiæ & Scholæ Argentinensis de anno 1544. Catechesis collecta ex scriptis Melanchthonis, à Theologis quibusdam VVittebergensibus 1572. sed quam Flacciani mox opprimere allaborârunt. Vnde index Cinglianorum quorundam errorum in Catechesi VVittebergensi nova comprehensorum, annotatus à Ministris Ecclesiæ Hallensis in Saxonia. Consideratio Brunsuicensium de novo Catechismo VVittenbergensi Consideratio Censuræ Theologorum Luneburgensium in Catechesin Theologorum VVittenbergensium.

VI. *Leiturgica* sequuntur, sive varia *Agenda* Ecclesiastica, scripta Symbolica, quæ non tam de dogmatibus, quàm de ritibus, Ceremonijs, ἀταξία Ecclesiastica agunt: vulgò Kirchenordnungen. Leiturgiæ vel *veterum* sunt, vel *recentiorum*. *Illæ* vel *veræ*, vel *suppositiæ*: utræque vel *primæ*, vel *ortæ*. Ex *veteribus* circumferuntur Leiturgia Iacobi & Petri, Græcè & Latinè, & illa quidem cum Lindani pro eadem, Apologia: Basilij, Cyrilli Alexandrini, Gregorij Theologi, Iustini Martyris, Gregorij Nysseni &c. de quibus, earúmque authoritate consuli possunt qui Criticam Patristicam exercuerunt Rivetus, Hospinianus, Perkinsus, Cocus &c. *Recentiores* vel *Pontificiorum* sunt, vel Reformatorum. Ex *illis* sunt Missalia, Breviaria, vel ratione *ordinum* distincta, benedictinorum, Nigrorum, Carmelitarum, Cistercensium, Præmonstratensium, novi Martyrij quinque Persarum in Perside Latinitate donatum: vel *locorum*, Mediolanense, seu Ambrosianum, Romanum, Thuricinum (geminum alterum Conradi de Mure, alterum paulò ante Reformationem adornatum: de utroque in Bibliotheca no- VI. Leiturgica.

 stra

ftra Tigurina) Conftantienfe, Bafileenfe, Colonienfe, Moguntinum, Trevirenfe. Addi poffunt, Antiquitatum Leiturgicarum Arcana, defenfio Ecclefiafticæ Liturgiæ contra Schifmaticos, Iacobi Ianfonij: Liturgica, five de Sacrificijs materialis altaris, libri quatuor: Pamelij Liturgia Latinorum, Thomæ P. z, Canonici Placentini, parafceve ad facram Liturgiam, cum gratiarum actione. Huc pertinet *Canon Miffæ*, & explicatio ejus, Gabrielis Biel, &c. De *divinis officijs* Durandi &c. De *concionibus* formandis & habendis, Surganti &c. de quibus tamen alio loco. *Reformatæ* Ecclefiæ quæque ferè fuas habent Leiturgias, non Nationales tantùm, fed & provinciales. Suas habent Galli, Angli, &c. In Germania Reformatis Palatina maximè placet. Tigurina Zuinglium authorem habet, quæ & operibus ejus eft inferta. Sed & Ludovicus Lavaterus de ritibus & Ceremonijs Ecclefiæ Tigurinæ fcripfit libellum. Extat etiam formula Miffæ & communionis pro Ecclefia VVittebergenfi, Miffa Germanica, & ratio cultus ejusdem Ecclefiæ. Leiturgia Ecclefiæ Monafterienfis in VVeftphalia, Germanorum Litania. Cultus Reformatus i. e. preces, conftitutiones in Ecclefijs quibusdam receptæ. *Primas* voco originarias, ut Græci Leiturgias habent Græcas, vel *veterum* nomine jactitatas, Bafilii, Chryfoftomi, Gregorii, vel *recentiores*, aut intermedias, Procli Conftant. Marci Ephefini. *Syrorum* Leiturgiam fupra enarravimus p. 238. quibus cum conjungi poffunt ea, quæ Morinus inferuit Tractatui de ordinati. Sacr. Ecclefiaft. de ordinatione Maronitarum, Neftorianorum, Eutychianorum, Iacobitarum: Miffale Maronitarum. *Ortæ* funt ex aliis Linguis translatæ. Arabes Leiturgias, fuâ Linguâ, habent Bafilii, Cyrilli, Gregorii nomine jactatas, ex qua etiam Lingua Latinitate donatæ prodierunt Auguftæ 1604. Eafdem ferè Ægyptiis fuiffe verfas, diximus in *Bibl. Orient.* pag. 314. Belgarum Leiturgia vulgari Græca legitur. Magna autem hujus Theologiæ Leiturgicæ femper fuit diverfitas: Ne in ipfo quidem Papatu harmonia ubique potuit obtineri. Certum eft, non Mediolanenfes tantùm, fed & Mozarabum in Hifpania Ecclefias libertatem fibi fuam eripi non permififfe. Qua de re aliquid actum eft in Hift. Ecclef. noftra. Et certè, hoc etiam loco aliquid dandum videtur libertati Ecclefiafticæ, quam tollere ubique & conciliare ἀρχῆς μᾶλλον, ἢ ἐλπίδος.

VII. Apologiæ.

VII. *Apologiæ* fuccedunt, inter Symbolica fcripta non poftrema: Et, ratione *materiæ*, mixtæ funt ex dogmaticis & Hiftoricis, realibus & perfonalibus: ratione *Efficientis* vel integrarum Ecclefiarum, vel certarum perfonarum, ratione *temporis* vel veteres, vel novæ. Et quia de ufu & antiquitate *Theologiæ Apologeticæ* in Gymnafio noftro Theologico differuimus, recentiorum tantùm (veteres enim Tertulliani, Tatiani, Theophili, Athenagoræ, Hermiæ, Nazianzeni, ad Patrifticam pertinent: intermediæ, VValtrami Epifcopi Nambur-genfis adverfus Hildebrandum pro Henrico IV. Boninfignii pro Savanorola, ad Hiftorica vel Profopographica) & quæ poft Reformationem maximè prodierunt

dierunt, Alphabethico ordine dabimus Catalogum. *Anabaptistæ.* Anabaptistarum aliquot scripta Apologetica postea sequentur.] *Anglia.* Apologia Anglicanæ Ecclesiæ. *Anoymæ.* Defensio & munimenta contra Salassam de nuditate crucifixi. Apologia Ministrorum quorundam ad quasdam captiosas interrogationes, Friburgi editas. Apologia ad acta Conventus Torgæ. *Argentina.* Epistola Apologetica ad sincerioris Christianismi sectatores, per Frisiam Orientalem in qua Evangelij Christi ferè Studiosi ab ijs defenduntur criminibus, quæ in illos Erasmi Roterodami Epistola ad Vulturium Neocomum intendit, per Ministros Evangelij Ecclesiæ Argentoratensis. *Becani* Apologia pro judice controversiarum. *Bedæ Natalis* Theologi Parisiensis responsio adversus sui & operis in Fabri, & Erasmi errata, criminatores Apologetica. Ejusdem contra clandestinos Lutheranos Apologia. *Theodori Bezæ* responsio ad Francisci Balduini Ecebolij Apostatæ convitia. Bertij Apologeticus ad Fratres Belgas, contra Piscatorem. Breitingeri ἡλιοφανία; vernaculè Sonnenschein; libellus Apologeticus est, oppositus Pontificij cujusdam Lucernæ impressi Phosphoro, Morgenstern. *Bullingeri* Apologia contra 7. articulos Zuinglianis impactos, Ejusdem contra Iohannem Fabrum, Episcopum Viennensem: Apologetica expositio, qua ostenditur, Tigurinæ Ecclesiæ. Ministros nullum sequi dogma hæreticum in Cœna Domini. *Beumleri* Apologia contra Andream. *Cameronis* Santangelus, sive Steliteuticus in Eliam Santangelum causidicum. *Constantia.* Ministrorum verbi apud Constantiam ad D. Antonium Piratam Vicarium F. Dominicalium Epistola Apologetica. Eorundem Apologia contra Melchioris Vatlein suffraganei libellum de S. Cæna. *Erasmus.* Erasmi Roterodami responsio ad Epistolam Apologeticam, incerto authore proditam, nisi quod titulus, fortè fictus, habeat, per Ministros Ecclesiæ Argent. Ejusdem Apologia contra Stunicam & Sanctium. Ejusdem ad Episcopum Basileensem Epistola Apologetica, de interdicto esu carnium, déque similibus hominum constitutionibus. Apologia adversus articulos aliquot per Monachos in Hispanijs sparsos: Ejusdem liber, quo Leicis convitijs respondet. Apologia ad Iacobum Fabrum Stapulensem ad locum ex Psalm. 8. ad Hebr. 2. citatum. Ejusdem defensa assertio, quam in c. 7. Matth. docuit. Epistola ad Marcum Laurinum Apologetica contra eos, qui sparserunt, nuspiam in Germania habuisse sedem. Ad Lovanienses Apologia pro colloquijs. Spongia ejusdem adversus Huttenum. *Eckij* Iohannis Apologia, pro Casparo Contareno. Pro Principibus Catholicis adversus Bucerum. Girberti Apologia Synodi Rhemensis. *Iacobi Gorsij* Apologeticus. *Ioh. Gokij* Epistola Apologetica adversus quendam Prædicatorij ordinis, declarans, quid de Scholasticorum scriptis, votis, obligationibus sit habendum. *Gretseri* Apologia pro Cardinal. Baronio, pro disciplinis, pro Gregorio VII. cum ejusdem vita, pro societate Iesu, pro vita Ignatij. *Guethal Caspari* Apologia contra quosdam clamosos, qui Evangelicos accusant, quasi novam fidem prædicarent. *Fa-*

venty Didymi adversus Thomam Placentinum Oratio Apologetica, sive Melanchthonis pro Luthero. *Andreæ Friccij* contra Orichovium. *Galla,ius Nicolaus* pro *Calvino*, Farello, & collegis ejus adversus Petri Caroli, Theologastri calumnias defensionem scripsit. *Gallicarum* Ecclesiarum Apologia contra Villequerium. Gualtheri Rodolphi Apologia pro Zuinglio. *Iacobi Hochstraten* Apolog. 2. contra defens Reuchlin. *Danielis Hofmanni* Apologia ad Bezam, ad Bremenses. *Hottingeri* aliquot sunt scripta Apologetica. Hodegeticum tripartitum (vernac. Wegweyser) Apologeticum est scriptum, oppositum dentato sacrificuli cujusdam Solodurensis, Gothardi tractatui. Amœbæa Helvetico-Epistolica, brevem exhibent Apologiam tum pro Hodegeticis scriptis in genere, tum Ministerio Ecclesiastico, Bibilijs Tigurinis, doctrina Reformata in specie. Ecchellensi Maronitæ provocanti brevis reposita est Apologia, Præfat. in Lex. Harmonic. Labbæo Iesuitæ, ex Historia Ecclesiastica & Analectis quædam vehicanti, Zuinglio præsertim insultanti, responsum est disputat. de Melchisedeko. Leoni Allatio, vix unius pagellæ ἀπροσώπου fragmentum ex Historia Ecclesiastica, de Theologia Ecclesiæ Græcæ, magno volumine arietanti, dissertationem opposui, Heidelbergæ, propridie discessus ventilatam, & Dissertationum nuper Enneadi insertam. Cl. viri, D. Fhelavii Dantiscani objectiones, de edita Confessione Cyrilli, breviter diluimus in Topographia nostra Ecclesiastica Orientali. Laurentii Foreri exceptiones ad scriptum Hodegeticum, partim in commercio quod vocamus, Epistolico Helvetico, partim in Historia Ecclesiast. hinc inde perstrinximus. D. Danhavveri Salve Irenico prolixiorem Apologiam destinare consultum minimè duximus: Ei tamen, κατὰ παράλειψιν, quædam opposuimus in nostris Meletematis Irenicis. Disceptationi brevi de Eucharistia Solodori 1662. emissæ; modestam hoc ipso mense Septembri opposui Apologiam, qua perspicuè demonstravi, Ecclesiam Tigurinam de Eucharistia juxta Scripturam docere atque sentire: Transsubstantiationem contrà, esse dogma, quod & Scripturæ repugnet, & fidei Analogiæ, & puræ antiquitati, & sobriæ rationi: dogma denique esse novum, incertum, Scholasticorum dissidiis laceratum, & scandali plenissimum; inserta digressione, de vero scopo Concionis Dominicæ Ioh. C. 6. qua occasione ostendimus, 1. Dari manducationem mysticam & spiritualem, quæ fidei tantùm sit, eamque veram & realem. 2. Illam à Sacramentali manducatione differre. 3. Cap 6. Ioh. non agi de Sacramentali, sed mystica manducatione, quod ex Pontificijs Doctoribus gravissimi quique asserunt, & ijs quidem innixi rationibus, quibus & nos haud gravatim subscribere possumus, quæque à cæteris secus sentientibus, nec satis sunt expensæ, nec solidè refutatæ. 4. Pontificios, qui de manducatione Sacramentali locum intelligunt, Transsubstantiationem suam præsentissimo periculo exponere. 5. Magnam tamen hunc locum afferre lucem explicandæ doctrinæ de manducatione Sacramentali. Secuta eodem, adeóque præsenti adhuc, mense, secunda Disceptationis

tionis Solodurensis Editio, ipso etiam titulo nonnihil inutato. De *Eucharistia libellus, ab Authore correctus atque auctus.* Præfixit doctissimus juxta ac humanissimus (cur enim non vel in diversum à nobis sentientibus, agnoscamus, & celebremus virtutem?) Author, præfationem ad Lectorem, ubi scripti mei Apologetici meminit: Quando vero de Authoris mihi confidenter polliceri possum ingenuitate, eum, ubi cum liberaliori otio totam, er legerit Apologiam nostram, deprehensurum facilè, nihil ferè objecisse, cui non jam a me sit satis factum, ipse quoque fateatur, *properantius, quàm ut satis rectè quid quam respondere potuerit*, præfationem *scripsisse*; meretur omnino eximia viri doctissimi humanitas, & singularis in scribendo moderatio, commodioris opportunitatis, & induciarum beneficium: quemadmodum nec Ant-Apologiæ modestæ jus vel denegaturum nobis eum, vel invisurum speramus. Nolumus igitur præcipitare, aut justum examinandi tempus doctissimo Viro præripere. Non ægrè hanc feram moram, etsi nec magno mihi labore constitura sit responsio, nec Lectori multam creatura molestiam. Vtrum enim pag. 16.40 &c. non satis evicerim, *circumcisionem vocari* fœdus; *aliquo verò modo* tantùm, Agnum vocari transitum, id vel cujuslibet Lectoris candidi relinquo judicio. Clarissima sunt loca Num. 9 2 4. Ios. 5. 10. Deut. 16 5.6. 2. Chron. c. 30. v. 15. & c. 35. v. 1. 6 11. ubi Paschatis nomen non potest non Metonymicè, pro agno, Paschatis μνημόσυνα sumi. Sed & quicquam aliud Paulum ad Tit. 3.5. nomine lavacri regenerationis intelligere, quàm Baptismum, doctissimus Vir hactenus non probavit. Vix continere me possum, quin ad cætera etiam breves saltem strictùras attexam. Sed quando nec Bibliotheca hæc nostra adeò crebras digressiones ferre non vult, alia nobis aucupanda erit occasio. Ad *Lutheri* ergò pergimus Apologias, cujusmodi sunt, Lutheri institutio & responsio ad septem peccata mortalia, octo μακαρισμὺς, Decalogum, quæ in Lutheranorum contemtum à scepticis edita sunt. Apologia doctrinæ Christianæ Martini Lutheri, cum rejectione contradictionum à malevolis ejus conceptarum: hoc scripto Papatus potissimùm perstringitur. *Luthardus*, Christophorus, Theologus Bernensis scripsit responsum contra Apologiam Friburgensem. Apologiam Disputationis Bernensis, contra Iacobum Schulerum Friburgensem. *Mich. Medinæ* Apologia pro annotationibus Iohannis Feri in Iohannem: *Ariæ Montani* duo Apologetica. *Henrici Mauroy* Apologia pro Iudæis & reliquijs Abrahæ. *Philippi Marbachij* Apologia libri Concordiæ. *Iacobi Laurentij* Apologeticus adversus Maximilianum Sandæum, Iesuitam. *Protestantium* Apologia pro Romana Ecclesia, Ioh. Brerleji Sacerdotis Angli. *Pauli Ricij* Apologetica ad Ecciana responsa narratio: Contra malignum Iohannis Eccij judicium super aliquot articulis Lutheri defensio. Lucæ Osiandri Antisturmius. *Iacobi Sturmij* Epistola Apologetica contra Iacobum Andreæ. *Hermanni Sturmij*

contra Lucæ Osiandri Antisturmium. *Iohannis Schmidij* Apologia Concionis Colmariæ habitæ. *Ioh. Simonij* Apologeticus contra Serrarium: *Simon. Stenij* Append. de Apolog. Societ. Iesu in Gallia. *Henrici Sedulij* Apologeticus adversus Alkoranum Franciscanorum, pro libro Conformitatum. *Tigurini.* Apologia Ministrorum Tigurinorum contra Testamentum Brentij: Apologia Amplissimi Magistratus Tigurini, contra sparsam calumniam de Ministro à Diabolo de suggestu sublato. *Laurentij Vallæ* Apologia. *Petri VVarenberg* responsio, qua respondet scripto Hamelmanni, quo conatur probare, cum Calvinistis colloquio non esse agendum. Responsionis pars altera, ubi adversarius conatur probare, Sacramentarios falsò prose Theodoretum citare. Responsio ad judicium ab eodem Hamelmanno editum, de libro consensus Orthodoxi, in causa Eucharistica. *Georgij VVicelij* Apologia contra Lutheranos, cum ζωογραφία sectarum Lutheranarum. *Iacobi VVimphelingij* Apologia pro Iohanne Gerlone, & clero seculari. Ejusdem querulosa excusatio ad instantiam Fratrum Augustinensium, ad Curiam Romanam citati, ut propria in persona ibidem compareat, propterea quod scripsit, divum Augustinum non fuisse Monachum, vel Fratrem mendicantem ad Iulium II. Ejusdem Apologetica declaratio in libellum suum de integritate. *Mercurij Viperæ* de divino & vero Numine Apologetica *VVirzij Iohannis* defensio Expostulationis Dei cum Helvetijs. *Vdalrici Zasij* Apologetica defensio contra Iohannem Eccium, de servanda hosti fide. *Iacobi Ziegleri*, Landavi adversus Stunicæ maledicentiam pro Germanis. *Zuinglij Huldrici* Apologeticus Archeteles, quo respondetur Hugonis Episcopi Constantiensis Paranesi, & rationem exponit, quomodo, cùm ne auditum quidem tum inter nostros esset Lutheri nomen, Evangelium Tiguri annunciârit. Compendium est Reformatæ Theologiæ. Ejusdem Apologia, qua in publicis Helvetiorum Comitijs Bernæ congregatis ad quædam sibi falsò intentata crimina respondit. Expositioni etiam Iesajæ nomen imposuit Apologiæ complanationis, cujus præfatio de usu potissimùm agit Linguæ sanctæ, & Hebraicarum literarum studio.

Palinodiæ, recantationes, retractationes. VIII. Ad hanc classem *palinodiæ*, *retractationes*, *recantationes* pertinent, & Confessionibus proximè accedunt, utpote quæ non modò reducto calculo facti reddunt rationem, sed ut plurimum apertam adjungunt fidei Confessionem, tum κατὰ θέσιν, tum καὶ ἀντίθεσιν. Suntque, ratione *qualitatis*, vel bonæ vel malæ: Illæ speciem quandam habent μετανοίας; hæ tantùm μεταμελείας. In illis potissimùm mutatio, in his βελτίωσις spectatur. Ratione *ætatis*, vel *veteres* sunt, vel *mediæ*, vel *novæ*. Ex *illis* celeberrimi sunt libri retractationum Augustini. Ex *istis* alij voluntarij sunt, alij coacti retractationum actus. Sic Æneæ Sylvio, Pio II. postea dicto, diploma tribuitur, ad universitatem Scholæ Coloniensis, in quo, Augustini exemplo, sua quædam retractat, quæ juvenis ac penè laicus scripserit. Ita vulgati sunt articuli erronei, Parisiis jam olim damnati, abs-

quo

quæ ab eorum assertoribus recantati, adjectis nonnullis in quibus Magistri, in quibus communiter non approbatur. Et primo loco ponuntur errores Parisiis condemnati à Guillermo Episcopo Parisiensi, qui omnia Theologiæ capita percurrunt. 2. Errores Iohannis de Mercuria, ordinis Cisterciensis, condemnati 1347. 3. Articuli contra Magistrum Nicolaum de Vltricuria anno Chr. 1348. in Romana curia condemnati, in universitate vero Parisiensi per Nicolaum recantati. 4. Articuli condemnati per Episcopum Parisiensem 1340. 5. Copia schedulæ revocationis quorundam articulorum Fratris Dionysij Soulechat, ordinis Fratrum Minorum: Asseruit, Christum nihil proprii possedisse. 6 Revocatio Magistri Iohannis de Calore an. Chr. 1363. 7. Errorum discipulorum Almarici. 8. Articuli Ludovici revocati anno. D 1362. 9. Forma revocationis facta per F. Guidonem, ordinis Eremitarum S. Augustini 1354. 10 Revocatio facta an. Chr. 1352. 11. Articuli, in quibus Magister sententiarum non tenetur communiter ab omnibus. 12. Determinatio Parisiis facta per almam Facultatem Theologicam anno D. 1418. super quibusdam superstitionibus noviter exortis. 12. Errores Frat. Iohannis de Montesono, ordinis Prædicatorum Parisiis condemnati. *Recentiores* Palinodiæ vel sunt. 1. *abjurationes Papatûs*, cujusmodi occurrunt, Francisci Lamberti Avenionensis Theologi, rationes, propter quas Minoritarum conversationem habitumque rejecit: Leonhardi Huberi, Gachlingensis Durgæi revocatio voluntaria, nec non & Confessio Evangelicæ veritatis. Gerhardi Schobenij Lossensis vale justissimû Papatui, VVencеslai AltvvaSSeri oratio revocatoria, ex 1. Pet. 1. Vnde Porismata ad confutandum Papatum summè idonea sunt extructa Simonis Theodori dissertatio de Principijs falsæ religionis Pontificiæ. Michaëlis Ruckarti de conversione sua à religione Franciscana ad verè Christianam. Et vivunt adhuc viri docti, & in agnita veritate constantes, Sebastianus Comberus, Ecclesiæ Reformatæ in Archipalatinatu Pastor, & Inspector: Andreas à Costa, Placentinus, quorum ἀπολογίας potiùs, quàm Palinodias typis habemus exscriptas, solidas, & doctas, nullòque affectuum mangonio vitiatas: Sed & Alberti Huntemanni Dominicani, Apologiam, pro suo ad Reformatos transitu, & Christophori Neheri, itidem Dominicani, narrationem habemus Tragicam, qua, post Bernensem superioris seculi vix alia fuit magis memorabilis: utraque Msc. est, & hæc quidem, ipsius Neheri manu subscripta. Addi potest Iarrige Iesuitæ Conversio, quæ Gallicè & Germanicè habetur. Etsi enim ad ollas suas Ægyptiacas redierit, ὁ γαστρίμαργος, certum tamen est, semper ordini inustam ab eo manere sive maculam, sive suspicionem. Vel II. *abnegationes veritatis*, religionis Reformatæ, agnitæ, quales sunt, Friderici Bartschij responsio, non esse, quod quenquam pœniteat à Zuinglianorum cætu ad Catholicam Ecclesiam rediisse: Iohannis Brunneri (de cujus ingenio versipelli, & turpi Apostasia aliàs) professio Catholica post hæresin, in qua natus, &c. Iusti Calvini vetera-Castrensis pro

Ecclesia

Reformatione instituenda, cujusmodi sunt:, I. *Lipsiacæ* variæ Pontificiorum cum Luthero, Carolstadio, Melanchthone velitationes, prout extant. Lipsiacum inter Lutherum & Eccium 1519. Disputatio Eccij & Carolstadij Lipsiæ d. 17. Iunij 1519. Eorundem disputatio, quæ cæpit d. 11. Iulij. Ad hujus vel continuationem, vel explicationem, vel confutationem pertinent sequentia etiam scripta: Epistola Ioh. Cellarij ad VVolfgangum Fabricium Capitonem, de vera & constanti serie Theologica disputationis. Expurgatio Ioh. Eccij adversus criminationes F. Martini Lutheri: Epistola Andreæ Carolstadij adversus ineptam & ridiculam inventionem Ioh. Eckij, cùm urgeretur, opus bonum esse à Deo totum: sed non totaliter. De disputatione Lipsiensi, quantum ad Boëmos obiter deflexa est, Hieronymi Emseri. Ad Ægocerotem Emserianum, Martini Lutheri additio. Adversus armatum virum Cochlæum, Martinus Luther. Lipsicæ disputationis Epitome, cum defensione Eccij, adversus Melanchthonem, & Melanchthonis modestissima responsione. Resolutiones Lutherianæ super propositionibus suis Lipsiæ disputatis. Carolstadij defensio adversus Monomachiam Eckij. Disputatio Eckij & Lutheri in studio Lipsiensi futura. II. Disputationes duæ *Tigurinæ*, illa 1523. ineunte & exeunte habita; quo pertinent Acta utriusque disputationis, Zuinglij operibus insita, Tom. II. Vera relatio Iohannes Fabri, quomodo negotium d. 19. Ianuarij Tiguri fuerit transactum. III. Disputatio *Ilantiana* 1526. per Sebastianum Hofmeisterum Germanicè prodiit. IV. *Bernensis*, cujus acta extant, & oppositus illis Hercules Catholicus, Iacobi Schuleri; cum Antidoto gravissimo, sive disputationis Bernensis an. Chr. 1528. habitæ explicatione, & adversus adversarios, præcipuè Schulerum, defensione, Christophori Luthardi. Extat & Genevensis disputatio 1534. colloquentibus Monacho Dominicano, & concionatore Evangelico, Theologo Bernensi: Groningana item inter Dominicanos, & Sacerdotes, de quorum successu, & ordine plenius, ζυν θεῷ, agemus. *Secunda* Classis, κατ᾽ ἀντίθεσιν Disputationes & colloquia complectitur, quæ vel impediendæ emergenti, & constituendæ, vel tollendæ constitutæ jam Reformationi erant destinata. Tale in Helvetia fuit *Badense* 152. Eccij potissimum impulsu habitum, cujus extant acta, Lucernæ impressa: Huc faciunt, Zuinglij Apologetica responsio ad Ioh. Eccij Epistolam: Ejusdem responsio ad Eccij Epistolam & novem Pagorum Helvetiæ Consilium Frouenfeldæ initum. Senatus Tigurini ad Iohannem Eccium Epistola, qua salvus conductus illi promittitur, adjuncto simul Huldrici Zuinglij ad communis Helvetiæ Legatos Epistolio. Ejusdem ad XII. Helvetiorum pagos, omnesque fœderis ejusdem socios, de Badensi disputatione, mense Majo inchoanda. Ejusdem responsio prima, qua septem Eccii Propositiones confutantur. Ejusdem ad Eccii falsas & impias responsiones in Badensi disputatione proditas. Ejusdem ad Iohannis Fabri non transmissam Epistolam responsio. Ejusdem Epistola secunda, qua Fabri Antigrapho,

quo priorem Zuinglii ad XII. Helvetiorum pagos Epiſtolam inſectatus eſt, reſpondetur. Ejusdem reſponſio tertia, qua vaniſsimum Fabri libellum, quem Novitates dixit, confutat. Hancincudem præ cæteris ab aliquo tempore tulerunt Ieſuitæ, qui quamlibet aucupati occaſionem vel publica, vel privata ſollicitârunt, commendârunt, & penè imperârunt colloquia, & Diſputationes. Tale fuit *Ratisbonenſe* 1601. de quo habentur, Relatio illius colloquij, Georgij Zeæmanni de colloquio Ratisbonenſi Theologica & Scholaſtica tractatio: Ejusdem Gretſerus triumphatus, colloquium de norma doctrinæ, & Controverſiarum religionis judice, authoritate Principum Palatini & Bavari Ratisbonæ habitum 1601. ex Protocollis utrinque ſubſignatis exhibitum. Epiſtola conſolatoria Pontificii cujusdam anonymi ſolantis amicum Auguſtanum, lugentem ſortem Ieſuitarum, ob rem Ratisbonæ infeliciter geſtam cum annotationibus Ægidij Hunnij: Hunnij & Heilbrunneri Anti Tannerus, hoc eſt ſcriptum Apologeticum, contra mendacia Adami Tanneri, in quibus colloquium Ratisbonenſe in aliam quaſi ſpeciem per relationem compendiariam tranſmutare non erubuit. Huc faciunt Libavij Gretſerus triumphans, Rungij Diagraphe Colloquii Ratisbonenſis. Oratio Stevartii de Colloquio eodem. Apologeticus Tanneri contra errata Hunnii: Ejusdem Examen narrationis, quam Hiſtoricæ relationis nomine inſignitam, de Colloquio Ratisbonenſi edidit Hunnius. De *Francofurtenſi* Colloquio prodierunt Coſmæ Morelli Iocularis & commendicatæ reſponſionis Miniſtrorum Calvinianæ, ad relationem Colloquii Francofurtenſis refutatio. Anti-Morelles ſive reſponſio Miniſtrorum collocutorum ad relationem Colloquii Francofurtenſis, autumnalibus nundinis an. Chr. 1609. inter P. Coſmum Morelles, & Theologos noſtros inſtitutum. *Sualbacenſium* colloquiorum acta inter tres Ieſuitas. Moguntinos, & D. Pareum, Theologum Heidelbergenſem, menſe Maj. 1608. habitorum prodierunt Francof. 1619. ſed & Becanus in opuſculis quædam refert. Idem ſcopus, ex parte Adverſariorum, fuit, colloquii VVormatienſis poſterioris, inter Pontificios, Caniſium præſertim, & Lutheranos habiti 1557. Colloquii Ieſuitæ, *Franciſci Veroni*, & Hadriani Hucheri Miniſtri de Sacramento Altaris ex ſolis Bibliis Genevenſibus: Colloquii inter Ieſuitam Kerbecium, & Reformatum, in itinere Spirenſi. Caſpari Vlenbergij Sacerdotis Colonienſis, & Iohannis Bodij Rodinbergenſis Miniſtri: Quatuor colloquiorum inter Thomam VVrigthum Anglum, & Thomam Roë Equitem auratum, ad aquas Spadanas habitorum: Colloquii inter Epiſcopum Ebroicenſem, & Dominum du Pleſsis 1600. 4. Maji coram Francorum Rege, aliisque Proceribus regni inſtituti. ejusdem extant Editiones, altera Philippi Mornæi, *Heidelbergenſis* 1618. Altera Iacobi Couthoni, *Moguntinæ*, 1603. Qui Couthonus author etiam eſt refutationis narrationis falſæ, de colloquio inter Epiſcopum Ebroicenſem & Philippum Pleſsiaci Dominum, Bellaqueenſi. Et habet quidem Gallia præ cæteris multa colloquia privata alia

de

de religione, non contemnenda, cujusmodi sunt Cameronis & Marefchalli Timinii; *Marseille Sans Miracles*, id eſt, vera relatio colloquii habiti inter Hugonem Rolin, Paſtorem Eccleſiæ Reformatæ, & Bizotum Ieſuitam de miraculis defuncti Epiſcopi Maſsilienſis, cum appendice. Miracula non eſſe notam Eccleſiæ. Relatio de colloquio inter D. Bedacier, Vicarium General. Epiſcopi Metenſis, & Davidem Ancillon, Miniſtrum.

Tertia claſſis enarrat colloquia & Diſputationes, componendis & conciliandis controverſiis Reformatorum & Pontificiorum deſtinata. Et tale quidem fuit Haganoenſe, ſive VVormatienſe, & Ratisbonenſe geminum 1541. & 1546. De *illo* habetur Luitholdi VVaremundi de diſsidio Religionis non compoſito. De *iſto*, Acta & ſcripta ad compoſitionem religionis per S. C. M. propoſita, Buceri. De *hoc*, ejusdem authoris, collocutorum Auguſtanæ Confeſsionis reſponſa. Plurima de VVormatienſi & Ratisbonenſi colloquiis habeo Mſſ. quorum uſum commodiùs oſtendere cæpi in Hiſtoria Reformationis. Atque hac etiam tendere noſtra ætate videbatur colloquium *Thorunenſe charitativum*, de quo habentur nonnulla tum Exegetica, tum Hiſtorica, tum Elenctica, Calixti præſertim, & Conſtantini Proudeckii detectio falſitatum Hulſemanni in Editione compendii colloquii Thorunenſis commiſſarum.

Quarta claſſis exhibet colloquia ipſorum inter ſe Reformatorum religioſa, tum *Elenctica*, tum *Irenica*. Ex *illis* ſunt Maulbrunnenſe, inter Theologos Heidelbergenſes & VVittenbergicos de Cæna Domini & Majeſtate Chriſti, 1564, Prodiit Protocollum ſive Acta ex Protocollo per Heildelbergenſes, cum relatione VVirtebergenſium, oppoſitáque Heidelbergenſium refutatione: Epitome item colloquii per VVirtenbergenſes. Colloquium *Montisbelgardenſe*, inter Theodorum Bezam, & Iacobum Andreæ habitum 1586. prodiit Tubingæ 1587. VVittenbergæ 1605. Contractum verò ibidem, 1588. Lubecæ 1608. Roſtochii 1614. Reſponſio item ad Acta illa Tubingæ edita, Theodori Bezæ. *Irenica* verò ſunt. 1. *Iſenacenſe* anno 1535. inter Theologos Saxonicos & Suevicos de conciliandis partibus Reformatorum inſtitutum. Prodierunt acta illa *concordiæ*, ut vulgò vocatur, *VVittebergenſis* & ſeparatim & conjunctim. Summam nos dedimus in *Meletematis* noſtris *Irenicis*. Acta habemus tum *Bullingeri* operâ collecta, propriâque manu ſcripta, tum ex *Muſculi* autographo tranſſumta. 2. *Lipſiacum* 1631, Inter Saxonicos, Brandeburgicos, & Haſsiacos. Editum eſt colloquium. Criſis etiam in illud extat *Rod. Stucky*. Variæ item de eodem Epiſtolæ, cenſuræ &c. ad manus nobis ſunt. 3. *Caſſellanum* nuper, inter Theologos Marpurgenſes & Rinthelenſes, quod itidem & excuſum & varia criſi examinatum eſt, tum à Lutheranis, tum à noſtris, celeberrimo præſertim *Hornbeckio*, cujus hoc anno vulgata eſt Diſſertatio de conſociatione Evangelica Reformatorum & Auguſtanæ Confeſsionis, ſive de colloquio Caſſellano habito, 5. Iulii 1661,

Illa tandem addi posset colloquiorum *classis*, quæ sub specioso indagandæ veritatis prætextu, periculosissimas veritati insidias struunt. Aliquot certe observavimus colloquia prodromos fuisse conceptæ, & ad partum maturæ Apostasiæ.

X Disputationes Academicæ, sive Scholasticæ.

X. Addimus, appendicis loco *Disputationes* etiam *Scholasticas*, quarum insignem esse in re Theologica usum, suprà monstravimus. Et quanquam hæc copiosissima sit materia, jam inde à multis seculis à Iudæis etiam & Muhammedanis, primis, quod alibi monuimus, Scholasticis, occupata: Postea in Scholis Christianorum per Doctores formatus, quos vocant, Sorbonicos præsertim, ad speciem potius, quàm ædificationem exculta, rem tamen jam altiùs repetere instituti nostri non erit. Abunde sufficiet, si Disputationum Theologicarum Classes tantùm ostendero, & earum quasdam, quas inde à seculo in Scholis & Academiis Reformatorum habitas, ipse paulatim collegi. Sunt autem Disputationum Theologicarum aliæ *Exegeticæ*, aliæ *Systematicæ*, aliæ *symbolicæ*, aliæ *Topicæ*. *Exegeticæ* vel in integrorum scripturæ librorum analysi versantur, vel certorum tantum tmematum & Thematum. *Prioris* generis sunt Eglini in Genesin, Polani in Epistol. ad Coloss. Pasor. in Nahumum. Posterioris sunt in Geneseos c. 1. Hottingeri Hexaemeron. Ejusdem *δεκιμασία* Abrahami: Ejusdem Melchisedecus. Heerbrandi Abrahamus c. 12. & Melchisedeckus 15. Balthasari Reithii disputatio Eclogaria in Genesin. Heideggerus in aliquot Geneseos capita. In c. 49 v. 10. de sceptro Iudæ ablato Voetius & Hundius F. In Leviticum Eclogaria Reithii. In Deuter. c. 6. v. 6. 7. 8 9. de Theologia Catechetica Hottingeri. In Iudices, de voto Iephthæ c. 11. Spanhemii F. De raptu Eliæ Frid. Miegii. De Kikajon Ionæ Vpka. De LXX. Hebdomadibus Danielis Martini Helvetici. In Psalmos. Grynæi, in locum justus ut palma virebit: *psalm.* Alting. de integritate vocis כָּאֲרִי Psalm. 22. v. Pasor & Beumlerus in Psalm. 19. Reithii Alphabethum Davidicum, Psalm. 25. expressum. Paraphrasis Psalm. 85. facta à Bernhardo Spanhackio cum voto ad Ducem Luneburgensem, Christianum. Friderici Spanhemii F. vindiciæ in Ies. c. 53. v. Nehem. 8. v 9. de scripturæ lectione &c. Hottingeri. In N. *Testamentum* occurrunt 1, in Matthæum, variæ quæstiones Iohannis Crocii, Historia Magorum Ioh. Mylleri, Spanhemii F. Vindiciæ in c. 11. 21. Hottingeri *ἐκδίκησις* in c. 5. Analysis verborum, Hoc est corpus meum, Hottingeri. Heideggeri in quosdam Matthæi textus. Samuel. Dieft in c. 16. v. 28. In Lucam Crocii Iohannis, Exercitationes Academicæ: In Iohannis c. 1. v. 4. 5 D. VVettsteinii de doctorum virorum origine, dignitate, officiis atque præmiis, in idem cap. Ioh. Crocii. Iohannis VVirzii enucleatio c. 14 6. Ad Romanos, Eglini de magno illo initionis mysterio c. 6 1. Beumleri Theorema, an Paulus c. 7. v. 7. ad finem loquatur de se, ut converso. Iacobi Andreæ de dono Prophetiæ c. 12. Voetii de conversione Iudæorum, c. 11. v 25. 26. 1 Cor. Ioh. VVirzii delineatio loci Paulini 1. Cor. 4 de munere Ecclesiastico, Gal. Porismata doctrinalia deducta ex Allegor

goria de duobus filiis Abrahami Gal.4. 1.Tim.Ioh.VVirzii de Ecclesia ad lo. cum 1.Tim.3.15. Apocal. Ioh. Lampadii de duplici Iohannis Prophetia, Ioh. VVirzii Emblema Theologicum, ex Apocalypsi Iohannis propositum. Andreæ Lucæ Poloni computatio characteristici numeri f mosæ bestiæ Apocalypticæ. Gisberti Voetii de millenario regno, c.20.v 5.6. *systematicarum* disputationum nomine vel integra intelliguntur Systemata ζητικῶς ad disputandum proposita, vel theses Systematum ideas exhibentia. Ex *priori* ordine sunt theses Theologicæ in Schola Genevensi ab aliquot Sacrarum literarum studiosis sub Theod Beza, & Antonio Fayo propositæ & disputatæ, in quibus Methodica Theologiæ Epitome continetur. Georgii Sohnii theses de præcipuis locis Theologicis. Ejusdem Synopsis doctrinæ Philippi Melanchthonis. Ejusdem Methodica delineatio totius Theologiæ. Friderici Spanhemij disputationum selectiorum Syntagma. Syntagma Theodori Zuingeri, Maresij Systema, Synopsis purioris Theologiæ Leidensium: Martinii universorum religionis Christianæ capitum paraphrasis Aphoristica. Sciagraphia totius Theologiæ Grynæi. Iacobi Martinii partitiones Theologicæ 40. titulis, accurata Methodo inclusæ & VVittebergæ privatis exercitiis ad disputandum propositæ. Ex *posteriori* censentur Synopseos purioris doctrinæ Theologorum Leidensium compendium, tabulis exhibitum. Synopsis Theologiæ Methodicæ Bartholomæi Pitisci: Antonii Perizonij disputatio inauguralis universam Theologiam Christianam complectens. Sunt & *miscellaneæ* disputationes Theologicæ, quarum aliæ universam etiam percurrunt Theologiam ordine, aliæ certa quædam examinant loca, libertate sua fruentes. Ita extant Iacobi Grynæi ducentæ theses sive Synopsis Historiæ hominis, seu de prima hominis origine, ejusque corruptione, & reconciliatione cum Deo; Gisberti Voetii selectæ disputationes; Gerardi Iohannis Vossii theses Theologicæ & Historicæ de variis Christianæ doctrinæ capitibus, quas olim disputandas proposuit in Academia Leidensi: Iacobi Arminij disputationes 24 Hottingeri Miscellanea, Analecta, Primitiæ Heidelbergenses, Fasciculus & Enneas disputationum Heidelbergensium. Sed & *singulæ* disputationes varia sæpe continent themata Theologica, ut sunt novem illustres Quæstiones Piscatoris, ejusdem disputatio theses aliquot controversas continens. Hermanni Ravenspergeri subtilitates, Iacobi Lorhardi theses miscellaneæ, Matthiæ Pasoris quæstionum de nomine Iesu & Iesuitarum, de translatione Psalm. 118. Ludovici Fabricii disput. inauguralis de variis fidei capitibus. Sebastiani Curtii quæstiones Theologicæ miscellaneæ, Matthiæ Hoë quæstionum Theologicarum Decades duæ. *symbolicæ* disputationes institutæ sunt in Catechismum, ejusque primarias partes, cujusmodi occurrunt, VVaseri de doctrina Catechetica; Hottingeri de institutione Catechetica. Seobald. Fabricij dissert. de Catechesi Palatina, & ejusdem exegetico docendi modo; Antonij Perizonij disp. de Catecheseos Palatinæ partitione. Gisberti Voetij de Symbo-

2. Systematicæ.

Miscellaneæ.

3. Symbolicæ.

bolo Apostolico. Lucæ Gernleri de Confessionibus fidei in genere; In specie de Confessione Helvetica. Summula verbi Dei, quæ in capitibus Catecheticis continetur Matth Martinii: Ejusdem Sylloge quæstionum Theologicarum ad eandem. Ejusdem fidei summa, hoc est, Symbolum Apostolicum 30 disputationibus erotematicè enarratum. Sibrandi Lubberti disputatio Catechetica. Ejusdem Catechetica de Lege. Eglinus de Symbolo Apostolico.

4. Topicæ. A. Generales Didascalicæ. *Topicæ* disputationes vel *Didascalicæ* 1. de *religione* agunt in genere; cujusmodi est Grynæi differentia inter consolationem Christianam & Ethnicam; de doctrinæ Christianæ certitudine, de Historia fidei Christianæ; Sohnij, de vera & falsa religione. Ravenspergeri de religione vera & Orthodoxa in genere; Martinij de religione Christiana, de eadem dissertatio Kisselbachii. Edonis Hilderici propositiones de veritate & certitudine doctrinæ Christianæ. Voetii de præjudiciis veræ religionis; Heideggeri de vera & falsa religione. Disputationis Theologicæ de censura veræ & falsæ religionis ἀνακεφαλαίωσις.

Elenchticæ. Vel 2. *Elenchticæ* contra *A. Socinianos*, Voetii Antidota generalia, pro Christianismo adversus Socinianos; Ejusdem quæstiones illustriores contra Socinianos. Frid. Spanhemii Collegium Anti Socinianum. Hackspanius de accommodatione Scripturæ; Hottingeri Parellela Socino-Muhammedica. B. *Arminianos*, Frid. Spanhemij de controversia quinquarticulari. C. *Anabaptistas*, Spanhemij P. Henrici Ernij quæstionum πεντάς. Abdiæ VVidmarij controversiæ inter Reformatos & Anabaptistas agitari solitæ. VVedelij Collegium Anti-Anabaptisticum. D. *Pontificios* in genere, Voetij de Theologia Scholastica, Heerbrandi de nova religione disputatio contra præcipuos errores Papistarum: Hottingeri de necessitate, & causis Reformationis; origine errorum Pontificiorum. In specie a. contra *Iesuitas*; Voetii novus scepticismus Lojoliticus, circa principia fidei Christianæ. b. *Fratres VVallenburgicos*, Gerhardi Titij animadversiones Theologicæ in 1. & 2. motiva Petri & Adriani de VVallenburg nomine Ernesti Landgravij Hassiæ edita. c. *Valerianum Magnum Capucinum*. Samuelis Maresij examen novæ Methodi à Valeriano Magno Capucino nuper procusæ, partes 5. d. *Gaultherium*, Iohannis Crocii disputationes contra Gaultherium de Libertinorum hæresi. e. *Bellarminum*. Ludovici Crocii disputationes contra Bellarminum. f. *VVagnereckium*. Tobiæ VVagneri septena specimina Stellionatuum Iesuiticorum, adversus Henricum VVagnereckium. g. *Iohdocum Keddum*. Rodolphi Stuckii responsiones Orthodoxæ ad XII. Iesuitæ postulata. h. *Gothardum*, Solodurensem Sacrificulum Rodolphi Stuckii contra ejus Dialogismum. i. Ejusdem contra Parochum Badensem de Missa. k. *Leonem Allatium*. Hottingeri Leo Allatius nimiæ temeritatis convictus. l. *Causa Iansenitica* Samuelis Maresii defensio Catechismi gratiæ: Ioh: Gratiani Presbyteri querela & appellatio ad futurum Concilium nomine Augustini, instituta circa Bullam Alexandri VII. E. *Libertinos, Atheos*. Crocius contra Libertinos aliquot dedit disputationes, Voetius de atheismo quatuor.

quatuor F. *Gnosticos.* Maresius de Gnosticis. G. *Iudaeos.* Ezardi disputatio inauguralis contra Iudæos & Photinianos. Petri Nigri tractatus ad extirpandam Iudæorum perfidiam. Voetii disputationes duæ de Iudaismo. H. *Muhammedano.* Disputationes Mauri de Pleud Islamismo, sive Muhammedismo. Voetius de Muhammedismo. Adde Zechendorfii Suratas cum versione & commentariis. Ejusdem fabulas Muhammedicas, sive nugas Alkorani, ex Msc. versas. I. *Gentiles.* Voetii de Gentilibus & Gentium vocatione disputationes tres.

Vel in *specie* habentur disputationes de singulis religionis Christianæ capitibus, 1. *de Theologia*, *locis fundamentalibus*, De natura Theologiæ Matthiæ Martinii, de Theologia Casparus Huldricus Servestanus; Voetius Theologia Scholastica; de Theologia Naturali Petrus Titus, Matthias Martinius, Matthias Hoe. Apologia Barbarorum, præsertim Brasiliensium contra calumniam atheismi, Ludovici Fabricii. De universæ Theologiæ Praxi Antonius Perizonius. De fundamentalibus fidei articulis Voetius, Spanhemius F. Prolegomena Theologica, Hottingerus. De principiis religionis Christianæ, eorúmque prærogativis Spanhemius, Lud. Fabricius, Hottingerus: De usu rationis in Theologia Goclenius, VVaserus, Ioh: Casparus; De Harmonia veritatis Theologicæ & Philosophicæ Goclenius. II. *Scriptura, conciliis, patribus, synodis.* Et A. de scriptura tum *didacticæ*, tum *elencticæ*, tum *mixtæ* plurimæ extant theses, quarum aliæ agunt de verbo Dei in genere, ut sunt Disputationum duo libri Georgii Sohnii, Centuriæ thesium quatuor explicantes universam, quæ nobis cum Pontificiis intercedit de scripto verbo Dei controversiam, Gregorii Schonfeldii, Caspari Huldrici disputatio contra Bibliomastigas. Ravenspergeri solida Bibliorum summa: Ejusdem censura de subtilitatibus Theologicis, Coppenii positiones de verbo Dei; Gomari de scriptura; Aurea totius S. Sc. catena: Ernii de principio cognoscendi, hoc est, scriptura, Iac Andreæ de spiritu & litera. *Elencticæ in genere* extant Buxtorfii quæstiones de scriptura controversæ; In *specie* 1. contra *Pontificios*, Ioh. Iacobi Koleri theses de scripturæ lectione & Interpretatione, contra traditiones & Concilia. Raphaelis Eglini antithesis Concilio Tridentino opposita de Principiis fidei & scriptura. Hottingeri de origine errum Pontificiorum circa scripturam. Martini Hundii disputationes de defectibus, quos novi Methodistæ in Papatu Reformatorum consequentiis ex S. Sc. deductis impingunt. 2. *Anabaptistas.* Spanhemii Patris. Henrici Ernii Tetras Problematica de scriptorum V. T. dignitate adversus Anabaptistas. *Didacticarum* de scriptura disputationum Academicarum sylva se offert densissima quarum secundum causarum genera &c. fasciculum subjiciemus. In genere de *causis* Scripturæ Ludovici Crocii. De *efficiente Principali*, Franciscus Iunius. De *instrumentalibus*: Caspari VVaseri de scriptura & scriptoribus V. & N. T. Friderici Spanhemii Fil, de authore Epistolæ ad Hebræos. Ioh. Mylleri de scriptoribus S. Sc.

B. Speciales. De 1. Theologia.

2. Scriptura, Conciliis,

S.Sc.& primario ejus authore in specie. Ejusdem de scriptis Matthæi. De *materia.* De libris verè Canonicis utriusque Testamenti Heerbrandi: Ejusdem de traditionibus: Iacobi Grynæi de Epistola Dei ad humanum genus, sive de scripturis Canonicis. Ejusdem, de Sancto & æterno Iesu Christi Testamento, alia ejusdem disput. de scripturis Canonicis. Spanhemii F. de usu scriptorum Veteris Testamenti in Ecclesia Christiana: Francisci Iunii de definitione & materia S.Sc. De somniis visionibus, oraculis, urim & Thummim Grynæi, Hoe. Lud.Crocii de authentica editione. Ioh: Iacobi VVolfii de Editionis Veteris Testamenti Hebraicæ αὐθεντίᾳ. Ejusdem de integritate Novi Testamenti. Erici Ostermanni positiones Philologicæ Græcæ N.T. textum concernentes. Voetii de Prophetiis, ubi & index materiarum, & Catalogus aliquot Prophetarum & Prophetiarum: Ejusdem de charismatibus & probationibus spirituum. De *forma* in genere Franciscus. Iunius Ioh: VVirzius de genuino scripturæ sensu: Polanus de Interpretatione scripturæ. Ludovicus Crocius de Interprete scripturæ. De subsidiis explicandæ scripturæ Hottingeri, Ejusdem de subsidiis analyseos sacræ: Ejusdem de usu scriptorum Hebraicorum in N. T. De Prophetarum & Apostolorum suavissima panarmonia, deque Ecclesiarum Reformatarum cum eis consensu: Grynæi de Harmonia verbi Dei, & Catholicæ fidei. Huc pertinent disputationes de variis translationibus. Caspari VVaseri de versione Bibliorum in Linguas vernaculas. Hottingeri Methurgeman, sive de Translationibus Bibliorum in Linguas omnium Gentium, Orientalium maximè, vernaculas: Ejusdem de officio boni Interpretis. Ejusdem de versione LXX. virali. Ejusdem de Heptaplis Parisiensibus. De Interpretatione vulgata Eglini & Heerbrandi. De *fine* scripturæ Franciscus Iunius. De *effectis.* Beumlerus de S.Sc. Natura, proprietatibus, effectis. Buxtorfius de scripturæ efficacia. De *subjecto*, lectione etiam laicis concessa. Iacobi Koleri de scripturæ lectione & Interpretatione. Hottingeri de scripturæ lectione publica & privata, ex Nehem. 8. De *adjunctis in genere*, Beumlerus de Sc. claritate, & perfectione, ejusdem de authoritate, perspicuitate, perfectione. In specie 1. de *Canonica authoritate, & judicio controversiarum.* Francisci Iunii de authoritate S.Sc. Hunnii de scriptura Canonica. Ejusdem de sc. authoritate & perfectione adversus traditiones humanas. Maresius de Canone scripturarum, VValæi de S.Sc. necessitate & authoritate. Voetii quousque se extendat authoritas scripturæ. Henrici Ernii de omnium Controversiarum judice, Georgii Crocii de judicio discreti. vo in Controversiis religionis. Altingi de judice Controversiarum. De *perfectione.* Lud.Crocii de perfectione & sufficientia scripturæ. De *perspicuitate.* VValæi de perspicuitate & Interpretatione omnium controversiarum religionis Lud Crocii de claritate & obscuritate scripturæ Voetii de insolubilibus scripturæ. Christophori Luthardi de perspicuitate scripturæ. Spanhemii de perspicuitate & Translatione scripturæ. De *apocryphis*, & suppositiitus libris.

Hottin-

Hottingeri de Prophetia Enochi & Pseudepigraphis V.T.B. De *patribus*: Voetij duæ disputationes de Patribus, seu antiquæ Ecclesiæ Doctoribus. Hottingeri Isagoge ad lectionem Patrum. Ejusdem de usu & abusu Patrum, Elenchus item scriptorum suppositiriorum. C. De *colloquijs, synodis*. Dissertatio de colloquiis & conviciis, quisnam eorum in Ecclesia usus, & qualia ab Orthodoxis rejiciantur. Syllabus aliquot colloquiorum & Synodorum..

III. De DEO, & 1. *de notitia ejus*: Pasoris de cognitione Dei, Goclenii, an ex lumine Naturæ Dei possit cognosci unitas, bonitas &c. Hoë de notitia Dei: Beumleri de Deo Creatore & Conservatore. Lucij de Deo & Attributis Dei, quatenus lumine Naturali cognosci possint. Beckii de patefactione Dei naturali. 2. *De DEO & Essentia ejus*, in genere. Matthias Martinius, Georgius Pasor, Grynæus, Tilemannus, Heshusius, Beza, Ravenspergerus, Piscator, Henricus à Dieft, Essenaius. Voetius de unica & simplicissima DEI Essentia. De visione DEI per Essentiam, Essenius: De Essentia & Attributis DEI Reinhartus. Ioh. Turnovius de DEO, Essentia uno, Personis trino. 3. *De nominibus Dei*. Buxtorfius: Altingus de nominibus יהוה & אלהים. Hottingerus de nominibus DEI ἐγγεγράφοις καὶ ἀγράφοις Orientalium. 4. *De Attributis DEI, tum in genere*, Bezæ: de scientia, voluntate, omnipotentia, omniscientia Bezæ & Genevensium Voetij de conditionata in Deo scientia: Ejusdem de jure & justitia DEI: Ejusdem de potentia DEI. 5. *De Trinitate Personarum* Gomari, VVinckelmanni, Snepfii, Lentuli, Vrbani Pierii, Ernii, L'Empereur, Curtii, Leusden. De persona *patris* & Filii VValæi, Genevensium. De *spiritu sancto*. Genevensium, Polani, Beckii, Sam. Rhorii. 6. *De cultu DEI*, Grynæi, de invocatione Mediatoris. Garisolii, Breitingeri de cultu DEI, VVirzii de invocatione religiosa. Et opposito imaginum & Idolorum cultu, Snepfii. VVaseri Tetras problematum, Polani Iconolatria Pontificia, Cameronis, Arminii de Idololatria: Hagiolatria Heerbrandi, Antonidis. 3. De Deo.

IV. *De decretis DEI, Prædestinatione, Electione & Reprobatione.* Pasoris, Martinii, Hovæi, Eglini, Vrsini, Lampadii, Zuingeri, Martini Hundii, Petri Tomanni, Henrici Zelleri, Sutorii, de Prædestinatione: Ex Lutheranis Iacobi Andreæ, Hunnii, VVæberi Paulus Anti-Calvinianus. De Libro vitæ Grynæi: de Objecto Prædestinationis Gomari, Maresii, Luthardi. De ejus executione Martinii. De voluntate Dei antecedente & consequente Heidani. 4. De Decretis.

V. De *creatione*, a. *in genere*, Eglini, Alstedii, Combachii, Tronchini, Voetii, Curtii, Heidani: creatione Mundi Pincieri, Iohannis Zuingeri. b. *in specie*, de *Angelis* vel *conjunctim*, Genevensium, Koleri Iacobi, Pasoris, Goclenii VVirzii Ἀγγελογραφία; VValæi de bonis & malis Angelis: vel divisim 1. *bonis*. Voetii de Hierarchia cælesti, & Angelis tutelaribus. 2. *Malis*. De ignitis Sanatelis commone factio Theologica Iacobi Grynæi, De Diabolica hominum obsessio- 5. De creatione

obsessione Ernii. Voetii de Natura & operatione Dæmonum. Ejusdem de spectris & energunenis. Cottoni quæstiones. c. De *Homine* considerato tum *individualiter*; Maresii de Præ Adamitis. Heideggeri de Adamo, Eva, Kaino, Abele; tum *specificè*, Ravenspergeri de statu hominis in hac vita: De imagine Dei Polani, Maresii, Fabricii, Claubergii, Iacobi Andreæ. De primo hominis statu ante lapsum, Polani, Altingii, Spanhemii. d. *Cæteris Creaturis*, sensus expertibus, Matth. Martinii; Paradiso, Hottingeri.

VI. De *Providentia* ordinaria 1. in *genere*, Creaturarum & rerum omnium, Genevens. Breitingeri, Antonidis, Piscatoris, Buxtorfii, Blanci, Spanhemii 2. In *specie*, de termino vitæ, Ægidii Hunnii: Grynæi, an expavescentes mortem è Christi Iesu Schola ablegandi sint. 3. De *extraordinaria, per miracula*. De miraculis Polani, Heerbrandi; Voetii de signis Naturæ, ostentis, & prodigiis: De panico terrore: Signis temporum, & præsagiis mortis. de fide miraculorum.

VII. De *peccato*, ejusque pœna, & 1. *in genere*, de peccato, Sohnii, Bezæ, Polani, Pasoris. 2. In specie a. *de peccato primo*. Iacobi Huldrici de lapsu hominis & peccato. Maresii disquisitio de lapsu primorum parentum, Beumleri de cognitione hominis lapsi. b. *Reatu primi peccati*; Petri Tomanni c. *Peccato originali*; Goclenii, Snepfii, Eglini, Piscatoris, Breitingeri, Stuckii Rodolphi, Voetii de propagatione peccati originalis, Huldrici Trogi, tum contra Flaccianos, tum Pontificios. Stephani Blanci, de animæ humanæ origine, & modo propagandi peccatum originale. d. *Actuali*; VValæi. e. In Spiritum Sanctum, Beumleri. f. De *authore peccati*. Voetii Methodus respondendi exceptis & calumniis de Deo authore peccati. VVagneri refutatio Chamieri de authore peccati. g. De *peccatis renatorum*: Beumleri, an Paulus Rom. 7. de se ut converso loquatur: Eglini de peccato inhabitante, post fidem. h. De *peccati usibus per accidens*. Voetii. i. De *pœna peccati*. De afflictione, seu pœna peccati. Pasoris: Spanhemii, de induratione cordis.

VIII. De *Libero arbitrio*, de quo disputationes sunt tum *Reformatorum* Bezæ Sohnii, Zuingeri, Buxtorfii, Voetii, Tomanni, Mori: tum *Lutheranorum*, Iacobi Andreæ, Snepfii, Pappi, Titii.

IX. De Lege a *in genere*, Piscatoris, Andreæ: Reuteri de Lege divina & operibus: Sohnii, an homo in hac vita Legem perfectè possit implere: Subtilitates Ravenspergeri: Matth. Martinii de Lege in genere, & de morali in specie: Buxtorfii de promissione & comminatione Legi morali annexis. Hornbeckii de promissis. In *specie*, vel in Decalogum, vel partes ejus: Eglini de Decalogo quæstiones & responsiones, Stuckii Prædicamenta Mosis, Buxtorfii, in quinque priora Decalogi præcepta. Nuper enim Celeberrimus amicus noster, præcepti quinti benedictionem adeò larga Dei manu fuit consecutus, ut filium audire potuerit, sub paterno præsidio, de eodem præcepto disputantem, raroque adeò

exemplo

exemplo, nepotem jam Buxtorfianum, avitorum vestigiorum æmulum, publicè se commendantem: Maresii in Leges Hebræorum, VVirzii de juramento. Hottingeri de Sabbatho Iudaico, Christiano, Mariano, Muhammedico, & Gentili: Ejusdem εἰδωλογραφία Gentilis: Ejusdem notæ in Leges Iudæorum 613. de jure Gentium. Goclenii, an Leges Mosaicæ forenses necessariò in Christianis Politiis observandæ.

X. De *Fœdere Dei cum homine*, in specie de *Evangelio*, & quæ ad illud pertinent, cujusmodi sunt, 1. de *signis fœderis* Martinii, Pasoris, Valentini Friderici. 2. *Lege & Evangelio* conjunctim Snepfij. 3. *De discrimine & officio Legis & Evangelii*, VVinckelmanni. 4. *Fœdere Dei cum homine*, Coccei, Gernleri. 5. De *Evangelio*, Ravenspergeri πεντὰς subtilitatum, Luthardi, disputationes duæ: Grynæi de fine Historiæ Evangelicæ. 6. De *consiliis Evangelicis*, Heideggeri. 7. De *gratia universali*, Maresii ἔλεγχος de gratia universali, &c. De qua tamen S. *sequenti*.

XI. De *christo*, ejus *Naturis*, *persona*, & *officio*. Et hic certatim se offerunt exercitia disputatoria 1. *De Iesu christo in genere*. Pasor. de Christo θεανθρώπῳ; Grynæi, Christus est omnia in omnibus, ejusdem de uno Deo & Mediatore Iesu Christo: Sulceri de Messia, contra judæos, Voetii an & qualem fidem habuerit Christus, & quomodo Sacramentis sit usus. Arminii de Iesu Christo contra Ebionitas, Genevensium de Redemtore Christo, de Messia contra Iudæos: Censura aliquot errorum Schwenckfeldii de persona Christi, Tossani: Polani de Iesu Christo: Ejusdem de salutari I. Ch. cognitione, Grynæi de uno Deo & Mediatore, Abdiæ VVidmarii contra errores Remonstrantium, de Persona & officio Christi. 2. *De duabus naturis, missione Filii in carnem*. Eglini de incarnatione Filii Dei, Piscator. de incarnatione. D. Pauli de genealogia Christi: Eglini de genealogia Christi per Solomonis lineam evidenter ostensa. Grynæi de forma Dei & servi, ejusdem de æterna Filii Deitate, ejusdem de incarnatione Filii Dei: Kirchneri de æterna divinitate Filii Dei. Polanus, Altingus, Delonus: de unione Personali: Beckius de Persona Christi: Zuingerus de missione Filii Dei: Cappellus de incarnatione Iesu Christi, & unionis Hypostaticæ effectis: Accedunt Voetii notæ ad Gomari disputationem, de Christo αὐτοθέῳ: Ejusdem de tempore Nativitatis Christi: Ejusdem de Persona Christi Mediatoris disputationes: Balthass. Cellarii de unione Personali duarum Naturarum: Goclenii de veritate Corporis Christi, Lampadii de Persona Christi. 3. De *Effectis unionis Hypostaticæ*, & A. de *communicatione Idiomatum* tam in *genere*, Piscator, Henricus à Dieft &c. *Ex Lutheranis* Iac. Andreæ capita disputationis ordinariæ de Majestate hominis Christi, Ioach. Martini de communicatione Idiomatum: Grafii disputatio, asserens, proprietatum rectissimam communicationem, Epistola Selnecceri ad Theologos VVittebergenses: quàm in *specie*, Beumleri disputa-

disputationem de phrasibus, quibus S.Sc. de Iesu Christo loquens utitur, Tossani de vivifica carne Christi: Zanchii de iis, quæ de Christo prædicantur, Sohnii de phrasibus, quibus S.Sc. utitur: Ursini defensio argumentorum contra ubiquitatem, Lorhardi λύσις duorum Sophismatum de omni præsentia, Methodus controversiæ ubiquitariæ Parei: Stuckii διδασκαλία de Phrasibus ad unionem pertinentibus, Perizonii dissertatio ubiquitatem evertens B. De Adoratione, Voetii, an Christus, qua Mediator sit adorandus. 4 De *duplici christi statu*, & quæ ad examen ejus spectant. Sohnii de statu Exinanitionis & exaltationis, VValæi de statu Christi exaltationis, de descensu Christi ad inferos Zanchii, Voetii, Matth. Martinii, Ludovici Crocii, Piscatoris, Zuingeri, Altingi Apophthegmata Christi in cruce morientis, Voetii de agonia & desertione Christi, de Sudore Christi sanguineo, de perfosso latere. De *officio christi*. Beumleri de munere Prophetico. Ioh. VVirzii demonstratio, Iesum Christum unicum N.T. esse Pontificem. 6. De *merito christi*, Voetii, & Lud. Crocii. 7 Ejus *amplitudine*, Grynæi de morte Christi, pro quibus sit mortuus, Daniel. Tossani, an Christus pro omnibus sit mortuus, Sam. à Diest. de universalitate mortis Christi.

12 De Ecclesia. XII. De *Ecclesia* 1. in *genere* Piscator, Sohnius, Eglinus, Palor, VValæus, Buxtorfius, Martinius, Grynæus de Ecclesia ejúsque authoritate. Ejusdem διδασκαλία de Ecclesia Catholica, quæ est Sanctorum communio: Eglinus, an Ecclesia possit errare, Beumlerus de Ecclesia Catholica: Idem, num Ecclesia complectens & profitens, puram, Propheticam, & Apostolicam doctrinam, continuata à temporibus Apostolorum sit vera Ecclesia; Iacob. Huldrici vindicatio doctrinæ de Ecclesia Christi Catholica: Ernij de unitate Ecclesiæ utriusque Testamenti: Ejusdem, an Ecclesia Dei militans improborum admixtione carere possit: Grynæi Syllogismus de Ecclesiæ senio confectæ consolatione. 2. in *specie*, a. de *notis Ecclesiæ*. Polani, Altingi, Tossani, Zuingeri de notis vivorum Eccles. Christi membrorũ. Curtii de externis notis Ecclesiæ, Hottingeri Heerbrandi de ordinaria loci successione: Ejusdem de dissensionibus in Ecclesia, de Ecclesiæ primordiis & Notis, Eglini περὶ τῆς καθολικῆς. 6. *De capite Ecclesiæ, unione, unione membrorum cum capite & inter se; communione Sanctorum:* Ioh. VVirzij B Petrus, & de communione, Piscatoris, Scheckij, Polani, Hovæi, Perizonii, &c. c. De *Ministerio* & vocatione Ecclesiastica. Snepfii, de Ministerio verbi, de ordine Sacerdotali Heerbrandi, Ernii de vocatione Ministrorum Ecclesiæ Reformatæ, Iacob. Huldrici de Ministerio Ecclesiastico: VVollebii de administratione regni Christi in N. T. Spanhemii de impositione manuum, Hottingeri de necessitate Ministerii Ecclesiastici. d. De *regimine* Ecclesiastico, usu clavium, disciplina Ecclesiastica. Polani, VValæi, Martinii, Heerbrandi. e. De exemtione, Episcopali jure &c. Grynæi de Episcopo Christiano, ejusque virtutibus, Titii subjectio Ecclesiastica, Buxtorfii de exemtione Maresij de clerico-

rum,

rum jurisdictione temporali: Ejusdem de Episcopatu & jurisdictione ejus. Hornbeckii de Episcopatu. f. De *synodis*. Beumleri de Synodis seu conciliis. g. *De Ecclesiarum origine & plantationibus*, Voetii, &c. h. *De* ὑπάρξει *Ecclesiæ ante Zuinglium*, &c Heerbrandi de perpetuo Ecclesiæ visibilis cætu, ejusdem, ubi vera Dei Dei Ecclesia sub regno Pontificio fuerit, VVaseri Assertio, Deum omnibus seculis excitâsse homines pios, qui veritati Evangelij coram Mundo fidem testimonium perhibuerint, comprobata illustri VValdensium exemplo, Voetij de viveritatis in ipso Papatu erumpentis. i. *De Reformatione Ecclesiæ*: De causis deserendi Papatus, Vorstij, Hottingeri de causis Reformationis. *k. De dissensionibus, schismate, Apostasia*. Heerbrandi de dissensionibus in Ecclesia, ejusdem de Apostatis & Apostasia, ejusdem de fructibus, ex quibus Pseudo-Prophetæ cognoscendi, Heideggeri de Schismate. l. De statu *Ecclesiarum particularium*. 1 *Orientalium*, vel *omnium*, ut Topographia Ecclesiæ Orientalis, Hottingeri: vel *certarum*, ut Græcæ, ejusdem Leo Allatius nimiæ temeritatis convictus, sive de perpetuo Ecclesiæ Orientalis & Occidentalis dissensu. Eo ipso die, quo hæc scripseram, occasione Francofurtensium Nundinarum allatus mihi est Leo Allatius de octava Synodo Photiana, cui annexa Iohannis Henrici Hottingeri Disputationis Apologeticæ, de Ecclesiæ Orientalis & Occidentalis, tum in dogmate, quam ritibus dissensu, refutatio. Caput potissimùm 13. mihi destinavit & 14. de Ecclesijs Eois cæteris. Illud de suo; hoc ex Epistola Abrahami Ecchellensi: Romæ Typis S. Cong. propag. fidei 1662. Non Leo sum, nedum Hercules: Et tamen cur vel utrumque multum metuam? Leo, si verba spectes, more suo, rugit, an furit, dicterijsque sobriam disputandi rationem ita opprimit, ut οὐδεὶς, οὐδενὸς, οὐδὲν. Si rem ipsam, eadem semper oberrat chorda. Objicit, hinc inde, Græcos λατινίζοντας; sed non mihi. Hac enim de quorundam contesseratione nunquam dubitavi. Quid si verò mihi? Objicio alios, Ecclesiæ Græcæ jura constanter & masculè defendentes. Habeat sibi Leo suam farraginem Papissantem, nobis γνησίων ἑλλήνων oppositæ phalanges nunquam deerunt. *Sed nugatoria sunt*, inquit Præfat. in Synod. VII. Photian. *quæ ex aliorum testimonijs deducunt. Ridiculè enim concluditur, hic vel ille dicit Græcos agere, vel dicere: Ergo Græci, vel Græca agit Ecclesia, & dicit*. Bellulus homo, & redivivus Pythagoras. Et Græci, & Latini, Theologi primarij. Papæ & Papatûs candidati, constanter asserunt, Ecclesiam Græcam Schismaticam esse, Ecclesiam (repeto, de Ecclesia eos loqui, non abjecta hominum turba) Græcam, hæreticam esse: Græca Ecclesia eodem habet loco Latinam. Aut verum *illi* (de *his* enim ne loquor quidem) dicunt, aut falsum. Si *illud*, importunus calumniator est Leo: si *hoc*, reos agat, coram judice competente, contradicentes, & toti, per Decretum solenne, palàm faciat orbi, communi

 hactenus

hactenus Ecclesiæ Romanæ errore creditum & receptum esse, *Ecclesiam Græcam esse Schismaticam.* Non igitur nostra jam dum res agitur: Cum fidei prius, sive Latinæ, sive Græcæ Socijs transigat, eorum autoritatem oppressam probet, antequam nobis, eorundem, etsi adversariorum (nam neque illud Iurisconsultorum Græcorum axioma, *αἱ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαι ἀξιοπιστότεραι εἰσιν*, *adversariorum testimonia fide digniora sunt*, displicet) vitulâ arantibus, dicam impingat. Si *enim ineptum* Leo existimat, quamvis turpis ab eo committatur Elenchus parium; *qui argumentaretur, Zuinglius dicit, Calvinus scripsit, Lutherus docuit, Hottingerus insanit, alius quispiam ineptit; Ergo Ecclesia Occidentalis dicit &c.* ineptissimus, procul dubio, ille erit, qui, ex eo, quòd solus & unus ille negat dissensum Ecclesiæ Græcæ & Latinæ, perpetuo suo obtruso consensu, concludit: Ergo idem totam Ecclesiam sentire vel Græcam, vel Latinam. Verùm, non est Apologiæ justæ hic locus. Ægrè fert Leo noster, ipse *χέρας*; *ἀμαθείας* non dicam, neque tamen *ἀμαλθείας* audeo, matura mea responsa: Nonum illa premi à me vult in annum. *Quævis* (sic satis pro authoritate quærit, pag 287. l.c.) *aut necessitas, aut amentia, quæ festinatio, quæ immaturitas tanta compulit te, ut mora remota inconsideratissimè responsionem ad objecta Allatij præcipitares? Na tu inconsultè procedere visus es, & famæ tuæ parum consuluisse. Poteras in aliud tempus rem differendo, dexterius uti fortuna tua, & per decennium, &, si in animo erat, etiam longiori, cogitationes percoquendo solidius aliquid comminiscis, tum demum* Allatio &c. Quasi vel tantæ molis esset absurdam, totòque orbe infamem de perpetuo consensu hypothesin destruere! Vel ignorem, quòd ad hoc certamen alios ocyssimè provocet: Ib p. 272. Verùm, ut dixi, Apologiæ adornandæ occasio jam nulla invitat: alia proinde, ubi consultum existimaverimus, nobis erit quærenda. Neque enim operæ pretium semper est, respondendo vincere. Nullum hactenus observavi, novo hoc Leonis conatu in eam pertractum sententiam, qui neget Græciam á Roma dissentire. Et certè, quemadmodum, singulari Dei providentia contingere animadverti, ut causæ bonæ ipsi sæpe adversarij infirmis suis, frivolis & impertinentibus exceptionibus plus afferant roboris, quàm eruditæ veritatis Patronorum retorsiones (nempe, opposita juxtà se posita, magis elucescunt) ita judicent, quibus vel libet, vel licet, an Leo consensum suum, contra dissensum nostrum, iterato hoc ariete rectè defenderit? Ego nec fidem ubique, in Elencho necessariam, nec successum deprehendo. Saltuatim agit, &, pro libidine, id tantùm, quod placet, vellicat: cætera relinquit intacta. Dicteria non curo.

curo. Sit ille Leo, ſim ego mus (ſed qui jam picem guſtavit) *agreſtis, ex Helvetiorum gurguſtijs progrediens* : Sim ego *nullo numero*, ſit ille, cum alijs, numerus, fruges conſumere natus: Sit ille, aquila, ſim ego muſca, &c. Quid me ergò tanto conatu inſequitur? Haud obſcurè prodit, aliud ferventem bilem dictare, aliud animum retinere. Et quandoquidem Leo à non nemine accepit, *in alijs quidpiam Hottingerum nôſſe, vel intelligere. & quod ipſe non nôſſet, ab alijs traditum gratias agendo excipere, exceptum palàm defendere, nec alia atque alia comminiſcendo inſulsè pervertere*; pag 286. ut ingenuitatis (eruditionis enim famam libenter alijs conceſſerim; quamvis, ſi hoc ageretur, non exiguo fortè numero, ſe offerrent in Italia, Gallia, Anglia, Belgio, Germania, Suecia, Dania, Polonia, qui de ſtudio meo & προθυμίᾳ literas juvandi honorificentiùs loquuntur, quàm vel meritus ſim, vel expectare unquam fuerim auſus) nomen tuear, non pigebit me fateri, nec Leonis nomen adeò eſſe obſcurum, nec literariam ejus ſupellectilem ita curtam, ut vel ôbvia ubique & trita ſectetur, vel indignus ſit, quo cum literaria ſuſcipiantur certamina. Illud impensè optârim, ut & modeſtiùs ageret, & cauſæ adeò invidioſæ, ubique exploſæ, & quâ mancipium ſe alienæ libidinis prodit, patrocinium deſereret. Hoc inſuper addo, grato me agnoſcere animo, quòd, pag. 292. adeò luculenter & prolixè operam ſuam offert in eximendis, ſcrupulis, ex Codicum varietate ortis: *Age Hottingere, ſi quid eſt, quod tibi dubitationem moveat, vel ſuſpectam fidem diverberet, quare vel præteritum aliquod verbum, vel ambiguè poſitum, vel ſententiam mutatam ſuſpicaris, ſignato locum auctoris, conceptis a te (NB) verbis jusjurandum do, & ſincera fide polliceor, me ex autographo, etiamſi Vaticanum eſt, verba & ſententiam, ut in illo concepta, integra & incorupta daturum, ut in illa inquirere poſſis.* Digna hæc tua eſt humanitas, cujus, data occaſione, meminerim: dignior, cui pro virili, quod confidenter de me polliceberis, mutuis officijs reſpondeam: digniſsima Leone futura, ſi, quod rogamus, eousque Vaticani Bibliothecarij diligentiam ſit probaturus, ut non ea tantùm, quæ ἰδίᾳ ὑποθέσει διαλέγωσι, ſed & reliqua, quæ ad Hiſtoriam pertinent Eccleſiaſticam, ἀπροσωπολήπτως communicet. *Abrahamus Ecchellenſis* vadimonium ſuum deſeruit. Provocavit Vir doctus, D. *Vejelius*. Vlmenſis, ad Præfat. meam in Lexic. Harmonico, & Topographiam Eccleſiæ Orientalis. *Illam* vel ſubdolè, vel malitioſè præterit: in *hac* temerè præ ſupponit, eorum, quæ de conſenſu vel diſſenſu Eccleſiarum Orientalium & Occidentalium diximus, fidem vel probationem nobis deeſſe. Non ferebant tum iniqua chartæ diſputatoriæ ſpatia prolixam

digreſsio-

digresſionem, aut teſtimoniorum, authoritatúmve pleniorem enarrationem, dabimus tamen, bono cum Deo, operam, ut ſuo tempore videat non de אלטנג׳ר אלכאלי *Carabo Ecchellenſi*, i. e. veri *vacuo* nos locutos. Abſit jactantia dicto, quod invitis nobis Maronitæ ſceptica allufio extorquet. Adeò hoſpites non ſumus in Oriente, ut neſciamus, ſuos quoque illi eſſe nævos, ſuas maculas, ſuas ſuperſtitiones & impietates, purioris tamen ibidem antiquitatis & ſimplicitatis emicare ſæpe ſtricturas, & obſervavimus aliquoties, & ſuo loco pleniùs demonſtrabimus. Hac vice alia nos occupat tela, ad quam pertexendam properamus. II. De *Occidentalibus* Eccleſijs, & quidem *Romana* agunt in *genere*, diſputationes Voetij, Notitia Critica Papatus: Ejusdem de fide Papiſtarum ſalutari an damnabili: Summa abominationis doctrinæ Pontificiæ, ex indice Biblico VVilhel. Harlemij, & oppoſita ei axiomata doctrinæ Chriſtianæ; Grynæi de veſtutate (ex Gentiliſmo nempe deducta) doctrinæ Pontificiæ: Arminius defendit: Heerbrandi de authoritate Eccleſiæ Romanæ, VVirzij, an ex Oratione Dominica probari poſsit, hodiernam religionem Pontificiam eſſe veram? Ejusdem de ementito in omnibus fidei dogmatibus Romanæ Eccleſiæ Doctorum conſenſu. Gomari de Petri Apoſtoli, & Papæ Romani repugnantia, VVolfgangi Mejeri, de vulneribus Eccleſiæ non curatis: Beckii de Idololatria Romana, Eglini Dialexis, utrum ea, quæ nunc eſt Eccleſia Romana, ſit Chriſti Eccleſia? Stuckij Rodol. an cætus hodiernus, ſub Pontifice Romano, mereatur Eccleſiæ nomen: Voetij inventarium Eccleſiæ Romanæ: *In ſpecie*, a. de *Antichriſto*, Georgij Sohnij, quæ ab Academia Heidelbergenſi magno fuit loco habita, Altingi Henrici, Eglini, Spanhemij F. b. *Succeſsione Papæ*. De Translatione Papatus à Petro ad Papam Voetij: Ejusdem Methodus elidendi præſumtam ſucceſsionem: Fides Catholica, ex ſucceſsione Pontificum probata. c. De *poteſtate pontificis*. Heerbrandi de primatu Pontificis: Henr. Heideggeri demonſtratio τῦ ἀλόγυ Vicariæ infallibilitatis Romani Pontificis, Ioh. Henrici Hildebrandi arenoſa petra, ſive de Poteſtate Pontificis Romani in temporalibus: Voetij inventarium de temporali poteſtate Papæ: Ejusdem, an ſedes Romana compatibilis cum Politiis Reformatis: Ejusdem de donatione Conſtantini. d. *De varijs erroribus Papatus*. Cenſura Grynæi de prima errorum Antichriſtianorum origine, Heerbrandi de erroribus Pontificiorum, quos habent de Eccleſia. e. *De perſecutionibus ſuperiorum ſeculorum* VValerus, de fuga in perſecutione, Turretinus.

13. De Feſtis. XIII. De variis *Eccleſiæ appendicibus, ritibus, ceremonijs, Feſtis*. Rod. Stuckii de feſtis Chriſtianorum.

14. De Scholis. XIV. De *reditibus Eccleſiaſticis, Scholis*, &c. Voetij de ædificatoribus Templorum, erectoribus Collegiorum, & Fundatoribus redituum. Inſeri hoc loco poſſent variæ *pro gradu Theologico* diſputationes, cujusmodi ſunt ad manum Carolſtadii, Iacobi Franciſci Danatiſcani, Ottonis Gaultperii, Haſsi, & ætatis noſtræ plerorumque.

XV. De

XV. De *Sacramentis* in genere; in *specie* de *Baptismo*, Cœna, Domini, & Sacramentis spurijs. Et de *illis* 1. quidem occurrunt, Grynæus de numero Sacramentorum: Idem, de Sacramentorum nucleo. Idem de mysticis factis, quorum S. sc meminit: Ejusdem Ternarij gemelli i e. Theses de numero Sacramentorum N. T. Rectè ne censuerit Augustinus, Patrum & nostra Sacramenta diversa quidem fuisse, rem autem eandem, nec ne: Piscator de Essentia Sacramentorum: Polanus de Sacramentis Ecclesiæ. Tommanus de N. T. Sacramentis: Ex *Lutheranis* VVigandi de Sacramento in genere: Lucæ Backmeisteri de Sacramentis. De 2. *Baptismo* in genere Piscatoris, Martinij, Tossani, Buxtorfii, VValæi: Alstedii, an exorcismus in Ecclesijs Christianorum sit ferendus: Gutberlethi, an Baptismus rectè dicatur signum absolutionis peccatorum: Gomari de repugnantia Baptismi S. Sc. & Romanæ, Stuckii, Tommani, Turretini, Hottingeri: *De Baptismo infantum*; Emij de spirituali infantum conditione: Tomanni Orthodoxus consensus de Baptismate parvulorum: Stuxij de Pædobaptismo: Ejusdem, an infantes, sine Baptismo decedentes, sint damnandi. Lutheranorum. Lirundini de Baptismo in nomine B. Mariæ Virginis administrando, ex Pontificiorum sententia: Sebastiani Schmid de Baptismo super mortuis. De 3. *Cæna Domini, Reformatorum*; Tossani Cænæ Dominicæ & Apostolicæ descriptio: ex 1. Cor. 11. docta & solida Grynæi, de pane vitæ, Ejusdem themata controversa de Cœna Domini, ejusdem, quæstiones Eucharisticæ: Ejusdem de Eucharistia doctrina: Ejusdem ratio totius controversiæ. Martinij meditatio de Cœna Domini: Piscatoris de Cœna: Gomari de Cœnæ Dominicæ & Missæ repugnantia: Zuingeri de reali præsentia corporis Christi. Goclenij disputatio de summa controversiæ, & colloquii inter Lutherum & Zuinglium: Ejusdem de particula Hoc, in negotio Cœnæ Dominicæ: Ejusdem, an fractio panis sit adiaphora, & an sit repræsentativa passionis Christi in cruce. Ejusdem de pane & vino contra Monotheletas. Ejus explicatio vocabulorum & phrasium controversarum in S. Cœna: De varijs Cœnæ Dominicæ definitionibus à Lutheranis & nostris frequentari solitis. Eglini assertio veritatis Eucharisticæ, Iacobi Huldrici Elenchus errorum, quibus Orthodoxia impetitur. Vorstij de Cœna Domini, & inspecie de vera, falsáque præsentia, & communione corporis & sanguinis Christi: fusa est & operosa. Polani de Cœna Domini. Rodolph. Stuckii de Sacra Domini Cœna: Ejusdem Theoremata Theologica, de S.D.C. Ejusdem de Præsentia & communione corporis Christi, Luthardi de S.D.C Hottingeri de causis Cœnæ: Ejusdem analysis: Hoc est corpus meum, Gerhardi Mejeri vera mens de manducatione & Bibitione corporis & sanguinis Domini in Sacra Cœna, Gutberlethi, an memoria tantùm sit absentium, an etiam corpus Christi ore percipi possit. Ribitti, an Iudas proditor Cœnæ Dominicæ inter fuerit: Lampadii de Cœna Domini,

Lutheranorum: Disputatio de C. D. asserens, τὸ ῥητὸν esse retinendum, Danielis Hofmanni causæ, cur in Cœnæ Dominicæ verbis τὸ ῥητὸν sit retinendum, VVigandi, Timothei Kircheri propositiones de S. D. C Heidelbergæ editæ. Mentzeri de Cœna Domini. 4. *De Missa pontificia & Transsubstantiatione*. Insignis antilogia veterum ac recentiorum Pontificiorum de C D. Eglini; Heerbrandi duæ disputationes de Missa Pontificia: Delineatio errorum Missæ Pontificiæ, typo exhibita: Grynæi de Missa Pontificia, eam non esse Cœnam Domini, Beumleri destructio Missæ: & ἀπόδειξις, quâ, Missatici Sacrificii vanitas arguitur, Timpleri theses, quibus præcipui errores Transsubstantiationis refutantur, Zuinglij de Missa Pontificia, Stuckii Heptas de Missa. 5. *De spurijs Sacramentis*, Hulsemanni de 5. Sacramentis adventitijs. Piscatoris de N. T. Sacramentis, nominatim, Confirmationem inter ea non referendam, Heerbrandi de conjugio XVI. De *donatione resipiscentiæ ac fidei per vocationem*: Et 1. de *fide justificante*, disputàrunt Polanus, Piscator, Beza ad Albertum: Sturmius de causis efficientibus, Voetius de praxi fidei: Tomannus de fide justificante. De 2 *pænitentia, resipiscentia*: Eglini, Polani, Piscatoris, VValæi Altingi, Luthardi, Stuckii, Voetii tres de regeneratione, Schnepfii &c. XVII. De *justificatione in genere*, Piscatoris, ubi duæ, quarum altera de utraque Christi obedientia, Tossani, Grynæi aliquot, quarum una, de justif. per solam fidem; Bezæ, Flori, Eglini, Lubberti, Beumleri, Amblingi, Buxtorfii, VVettstenii, Tomanni, Cocceii, Hovæi, Grosii, Legeri, Polani de justitia operum, Ernii vestis nuptialis; Heerbrandi: In specie, tum VVinckelmanni, contra Anabaptistas, tum Cæsarij, eandem nobis disputationem cum Pontificijs, quæ olim Paulo cum Iudæis: Hottingeri de justificatione & Scriptura, Basileæ pro gradu ventilata 1655. de *indulgentijs* Heerbrandi, Voetii. XVIII. De *sanctificatione, bonis operibus in genere*, In specie *jejunio, votis*. De *Sanctificatione* Grynæus: Sanctificatione justificatorum Pareus. De *bonis operibus* Polanus, Triglandus, VVigandus, VVirzius, Beckius. De *satisfactione* Snepfius. De *precibus & jejunio*, Eglinus: De *simplicitate & hypocrisi* Voetius: De precibus Pasor & Martinius: De *jejunio* Sohnius, Stuckius, Gerlachius: De *votis* Schnepfius, Rhodingus. XIX. De *libertate christiana*, VVollebius, & Iohannes Schonavverus. XX. De *perseverantia Sanctorum* Beumlerus, Antonides, Piscator, Ernius Beckius, Buxtorfius &c. XXI. De *extremis*, & 1. quidem de *statu animarum* post *hanc vitam*, Polyandri, Voetii, VVirtzii de Purgatorio: Ravenspergeri de statu hominis post hanc vitam, Martinii de fine Mundi, & statu post eum, Titii de statu animarum separatarum, Altingus de animabus fidelium, à corporibus separatis. 2. De *resurrectione*, Grynæi, Stuckij, VVolphij Iacobi, Hottingeri. 3. De *fine mundi*, Martinii, Maresii, Ernii de signis prognosticis novorum temporum, Heideggeri. 4. De *ultimo judicio*, Zuingeri. 5, De *ἀθανασίας*,

μακαρία, seu fortunata justorum morte, Grynæi. 6. *De vita æterna*, Grynæi, duæ Voetii de beatitudinis subjecto, VValæi de vita, ac morte æterna, & consummatione seculi.

Hactenus quidem de variis disputationibus in Scholis Reformatorum publicè plerisque ventilatis, & à viris magnis, (paucis exceptis) non defensis modò, sed & compositis: de quibus illud obiter repetimus, Omnino Viros fuisse, & esse etiamnum per Europam eruditissimos, qui, quamdiu superstites fuerunt, vix alio libentius, quàm hoc inclarescere voluerunt scribendi genere. Superiori pariter & hoc nostro in hac palæstra seculo excelluerunt, *Heidelbergæ* Boquinus, Ursinus, Olevianus, Sohnius, Tossanus, Paræus, Calaminus, Coppenius, cui Disputatoris eximii laudem ne nunc quidem memor denegat posteritas, Altingus, & qui nunc ibi vivunt Viri Celeberrimi, amici conjunctissimi D. Spanhemius F. & D. Fabricius. *Basileæ* Grynæus, cujus tempore hæc potissimùm studia in patria nostra erant exculta, Polanus, Zuingerus, Beckius, & quæ jam docet florentissima Theologicæ Facultatis triga, &c. *Leidæ* tum Arminius, cum noster adhuc esset, cum Sociis, Gomaro & Trelcatio, quorum syntagma extat disputationum, tum Quadriga Professorum, quæ purioris Theologiæ Synopsin nobis dedit Polyander, Thysius, VValæus, Rivetus. *Franequeræ* Sibrandus Lubbertus, & post eum vel acutissimi vel solidissimi disputatores Maxovius, Amesius, Cloppenburgius; *Groningæ* Ravensbergerum habuit, Gomarum, Altingum, & jam *τὸν πάνυ* Maresium. Ultrajectum, nuper & jam, *πολυμαθέστατον* Voetium, Hornbeckium celeberrimum, Essenium, Nethenum. *Marpurgum* Gocleniam, Eglinum, Crocium, Curtium. *Herborna* Piscatorem, tot magnorum virorum præceptorem, Guthberlethum, Alstedium, *Geneva*, Bezam, Fayum: Inde Turretinos, Spanhemium, Tronchinum, Legerum, Mestrezatium. *Daventria* Vedelium, Diestium. *Servesta* VVendelinum, Beckmannum. *Brema* Martinium, Crocium, Mejerum: *Steinfurtum* Vorstium; *Sedanum* Molinæum, Tilenum, dum noster adhuc esset. In reliqua Gallia *Montalbanum* Garissolium, Delonum, Carolum: *Dia* Scharpium, Blancum &c. *Tigurum*, exeunte demum superiori seculo, Rectore *Hospiniano* nostro, ad hæc exercitia publica certis de causis accessit, quæ tamen tantò diligentius postea excoluit, quantò lubentius ea admisit. Et ut paulò post semestres, sive Synodales erant decretæ, quæ etiamnum in usu sunt, Disputationes, ita publicæ Scholasticæ, in majus progressuum Theologicorum subsidium, non ita pridem introductæ, sunt menstruæ. Unde tot eximia specimina Beumleri, Eglini, VVaseri, Ernii, Huldrici, Stuckii, Tomanni, VVirzii, &c. quæ collecta Syntagma nobis Theologicum darent absolutissimum. Sed & in *Lutheranis* Academiis hæc à longo tempore invaluerunt exercitia, præsertim sub Heerbrando *Tubingæ*, Snepfio, VVincxelmanno, superiori seculo. Præsenti verò Helmstadii, superstite Calixto, VVittebergæ, Ienæ, Argentorati &c. Quin & Scho-

las *Pontificius* suas instituisse velitationes Academicas, disputationibus publicis destinatas varia probant documenta a. *Italorum*, Albanii, Matthæi Aquivivii, Bellarmini, Boevesiii. Riccoboni, Thomesiii. b. *Germanorum*, Iacobi Gretseri, Tanneri. c. *Belgarum*, Lessi, &c. d. *Scotorum* Gordoni Huntlæi. e. *Gallorum*, Franc. Cumeli, Philippi Moncæi &c. quorum de variis thematibus vel integri tomi extant, vel breviora Examina, Scholastica Methodo proposita.

XVI. Quamvis verò supra commemoratorum Theologorum Reformatorum singuli ad exornandam spartam suam sufficienter accesserint instructi, aliquid tamen semper eminuit, in quo alius alii palmam ita reliquit, ut eandem in cæteris absque contradictione reportârit. Promtitudinem multi ostendebant, qui soliditatem aliis dubiam facere non poterant. Alii in Museis, alii in Cathedra, alii utrobique triumphabant. Alios Methodi commendabat perspicuitas, *Ursinum* præsertim, *Piscatorem*, & discipulos eorum. Alii Practici ferè ad pietatem & praxin Ecclesiasticam pleraque sua exercitia referebant, ut *Grynæus*, *Tossanus*, *Altingus*: cæteri magis *theoretici*, vel authoritativè & Historicè agebant, ut *Gomarus*, vel ratiocinativè, ut *Maccovius*, vel utroque modo, ut *Voetius*, *Hornbeckius* &c. Alii doctam, & nostro seculo dignam omnigenæ eruditionis χρῆσιν adhibebant, ut Rivetus, *Camero*, *Spanhemius*, *Maresius*. *Alij*, & thematum varietate, & tractationis ubertate, famam disputationibus suis acquisiverunt magnam, *Voetius*, *Hornbeckius*, &c. Quæ inter Theologos Leidenses, hac in parte observata fuerit antehac χαρισμάτων διαίρεσις, ex authore vitæ *VValæi*, colligi potest. *Alij Linguarum*, ut Gomarus: alii *Historiarum & Philologiæ*, ut Thysius, & Cloppenburgius: alii *Philosophiæ* majorem attulerunt apparatum, ut Maccovius, Amesius. Alii sermonis elegantiam, acumini addiderunt, ut Tilenus: alii Scholasticam loquendi rationem ut Camero, Amesius, &c. sectari maluerunt.

XVII. Ex Adversariorum denique distinctorum victoriis distinctis plerique nomen consecuti sunt. *Pontificios* (præter Molinæum, Rivetum, & Maresium, aliosque qui, in hac triumphant Monomachia, Theologos Gallos) felicissimè adorsus est Vorstius, dum in nostris adhuc substitit castris: Styli elegantia superior Tilenus, argumentandi δεινότητι non minor Pareus. *Socini* deliria & impietates, Maccovius: Hornbeckius, Essenius: *Novatorum* præstigias Gomarus, Spanhemius, VValæus: *Anabaptistarum* nugas & sophismata Spanhemius, Vedelius Cloppenburgius. Omnibus pariter, adversariis bellum, data occasione, indixit Altingus, Voetius, &c. Historicis & Philologicis ab aliquo tempore multum detulerunt Helvetii, Ultrajectini, & Doctores quidam Lutherani. Si nationum discrimen addere placeat, *Pontificias* controversias ab Anglis potissimùm tractari reperiemus, & Gallis: Ex parte etiam Germanis & Helvetiis: *Socinianas* à Polonis & Belgis: *Lutheranas* à Germanis: *Anabaptisticas* à Belgis & Helvetiis,

Arminia-

Arminianas, *Vorstianas* &c. proprias ferè Belgis esse & Anglis observamus.

Hæc de disputationibus tam *Systematicis*, quàm *Topicis*; Et *illis* quidam addi adhuc possent disputationes 24. Arminii, Horneii, Helmstadiensis Theologi, Ravenspergeri εἰκὰς Quæstion. Controvers. inter Pontific. & Reformatos: Ejusdem gemma Theologica. Vedelii Collegium Hungaricum: Ejusdem quæstiones de Deo & creatione, Iohannis Gisenii Giessensis Theologi 120. contra Pontific. Defensivum Christophori Scheurhi &c. quo aliquot Lutheri, Carolstadii defenduntur disputationes, &c. Polani duæ Partes Thesium, Bellarmino oppositarum R. I. G. Compendium Theologicum disputationibus absolutum, & Monspelij 1602. editum.

CAPUT. II.

De

Theologia *Systematica*, tam in genere *Christianorum*; *quàm in specie Reformatorum*; Didactica, Elenctica, Problematica, Historica, Casuistica, Ascetica, Ecclesiastica.

1. Theologiæ *Systematica* origo ab Apostolis accersenda. 2. Culta inde, à Patribus. 3. A Scholasticis variè corrupta. 4. Restituta à Reformatoribus, & Theologis Reformatis. 4. Fuit autem Systematica ab his tractata a. *Mixtim* b. *Didacticè*. c. *Elencticè*. d. *Problematicè*. e. *Scholasticè*. f. *Historicè*. g. *Casuisticè*. h. *Asceticè*. i. *Ecclesiasticè*. 5. Brevis & modesta ἐπίκρισις.

I. Theologiæ *Systematicæ* originem ab Apostolis esse arcessendã, & omnium Gentium usu receptam, in Prolegomenis Theologicis *Gymnasij* nostri, nuper docuimus. Sive enim integras expendamus tum reliquorum Apostolorum, tum comprimis *Pauli*, Epistolas, sive enarrationem certorum religionis capitum, dubitare non possumus, Compendia Catechetica, Hypotyposes, adeóque Systematicam Methodum, ne infantiæ quidem Christianæ Ecclesiæ fuisse ignotam: Mutuatam quippe & translatam ex Synogoga judaica,

quæ & Legis, & Præceptorum ejus habebat summas, compendia, explicationes de quibus & nos breviter, in jure Hebræorum, antehac edito.

II. Quæ Apostolorum proximè exceperunt tempora, *Practica* magis erant, quàm *Theoretica*, in abstergendis potiùs calumnijs, quàm tradendis Systematibus occupata. Eorum tamen loco esse poterant *Apologiæ*, *Disputationes* contra Iudæos, Gentes, Hæreticos, Schismaticos. Alexandrinæ hîc Scholæ primas deferunt à *Marco* plantatæ, ex qua prodierunt Stromaten libri *Clementis Alexandrini*, *Origenis* περὶ ἀρχῶν. Ætatis tamen prærogativam habet *Hermes*, qui *Pastoris* titulo complexus erat doctrinam religionis Christianæ; ut libellus ille Isagogen contineret ad religionem Christianam, ut ex *Irenæo* patet. Qui hodie ejus nomine circumfertur, νοθείας jure postulatur. Celebris etiam olim erat *Dionysij* Corinthii Catechesis: Expositio Symboli *Cypriano* tribuitur, sed *Rufino* restituta: *Lactantij* institutiones Christianæ; in quibus tamen scriptis, & materiæ ὁμογένειαν, & formæ, sive Methodi, ἀκρίβειαν meritò alicubi eruditi desiderant. Sequenti ætate, cùm per Constantinum Magnum honoratus in orbe esset Christianismus, his etiam studiis multum accessit, in *Græcia* per Athanasium, Gregorios, Nyssenum & Nazianzenum Theologos φερωνύμως; in *Latio* verò, per Augustinum. Aureum ejus est *Enchiridion* ad Laurentium; *Tractatus*, de vera religione, de *dogmatibus Ecclesiasticis*, quæ maximæ semper fuerunt authoritatis in Ecclesia. Epitomator ejus *Prosper*, ex libris illius illustriores sententias de præcipuis Theologiæ capitibus comportavit.

III. Postea verò, ubi Antichristianismus tam in Oriente, quàm Occidente caput extulit, Systematica quidem Theologia vires acquisivit; sed multum à superiori puritate mutata. In *Græcia* Iohannes Damascenus, reliquorum *Syrorum* exemplo (quibus, ut in Hist. nostra Orientali monuimus, *Loquentium* sive *Scholasticorum* primorum axioma & Arabes itribuunt & Iudæi) quatuor libris de *Orthodoxia* scriptis, universam Theologiam, qualis tum obtinuit, complexus est, majori quidem capitibus nonnullis de Deo, Trinitate Personarum, Christi Persona & Naturis alibi illata luce, sed non sine rei Theologicæ gravissimo damno. Articulis momentiſsimis de Libero Arbitrio, fide, justificatione &c. multa spinosa & intricata immiscuit; peculiares Doctorum illius ætatis opiniones pro fidei articulis obtrusit, in Scripturæ locis citandis rarior est: Phraseologia denique utitur insolita, & tam à Scriptura, quàm recepta Ecclesiæ consuetudine, aliena. Hanc tamen docendi Methodum plerique deinceps Græci fuerunt secuti. In Latio Systematicæ Theologiæ initium fecit *Petrus Lombardus*, Parisinus Episcopus, vulgò *Sententiarum Magister*. Qui itidem quatuor sententiarum libris Theologiam Christianam comprehendit. De hoc authore, ejus scriptis, discipulis, æmulis, Theologia Scholastica, ætatibus, gradibus, differentia alibi à nobis abunde actum est, in *Historia* nempe *Ecclesiastica*, *Hodegeti-*

co,

eo, Differt. *de necessitate Reformationis* & *Centur. Quæst. Theolog.* De Scholasticis ipsis hoc loco breviter agendum, quorum, ipsorum Papistarum, Bellarmini præsertim, judicio, nomina celeberrima sunt; Petrus Lombardus, Guilelmus Antisiodorensis, Guilelmus Parisiensis, Alexander Halensis, Vincentius Bellouacensis, Albertus Magnus, Thomas de Aquino, Bonaventura Cardinalis, Petrus de Tarantasia, sive Innocent. V. Vdalricus de Argentina, Rupertus à Russia, Ægidius Romanus, Richardus de Media Villa, Henricus de Gandavo, Iohannes Parisiensis, Iohannes Duns Scotus, Augustinus de Ancona, Petrus Aureolus, Anonius Andreæ, Durandus de S. Portiano, Hervæus Natalis, Brito: Franciscus Mayronis, Guilelmus Ockam, Monaldus Dalmata, Nicolaus Liranus, Pelagius Alvarus, Petrus Paludanus, Guido Carmelita, Adamus Goddamus, Iohannes de Bacone, Robertus Olkot, Gregorius Ariminensis, Thomas Argentinensis, Richardus Armachanus, Nicolaus de Gorram, Alphonsus Vargas, Henricus de Hassia, Iohannes Capreolus, Petrus Alliacensis, Cardinalis: Iohannes Gerson, Thomas Valdensis, Augustinus de Roma, Iohannes de Capistrano, Iohannes Bassolius, Iohannes de Turrecremata, Card Nicolaus de Cusa Cardinal. Dionysius Carthusianus, Gabriel Biel, Marsilius ab Ingen. Iohannes Picus Mirandulanus, Thomas Cajetanus, Cardinal. Iacobus Almainus, Iohannes Major, Franciscus Ferrariensis, Sylvester Prieras, Hadrianus Papa, Franciscus Lychetus, Conradus Koellim, Franciscus Victoria, Dominicus Sotus. Antè diu, quàm reformatum esset, plerique vixerunt, pauci Reformationem attigerunt, paucissimi post eam, obsoletam Scholasticorum viam, quam *Melchior Canus* in Loc. Comm. ipse tamen minimè Scholasticus, prolixè defendit, calcârunt: Ingenue enim Schola Pontificia fuit fassa, per Theologos Reformatos sibi quoque veternum excussum, & aliter arma Theologica tractare se didicisse. Aperta sunt Iesuitæ *Becani* verba. *Multi Catholici per Lutheranos & Calvinistas de somno excitati sunt. & fidem ac religionem Christianam doctissimis libris & Commentarijs illustrârunt. Et sanè, si hæc nostra tempora conferuntur cum superioribus proximis ætatibus, quibus vel nulli, vel pauci Hæretici Ecclesiam turbârunt, facile constabit, tantum lucis ac splendoris ad Catholica Ecclesiæ doctrinam accessisse; quantum si Hæretici nulli essent, accessisset nunquam.* Præfat. Opusc. T. III. Sed, ut ut dicendi genus in Scholis Theologorum Pontificiorum paulò jam sit castigatius, vel argumentandi ratio in multis expeditior, manere tamen in ijs, qui Systemata scripserunt, etiam post Reformationem, eruditatem Scholasticam, tamen terminis, quàm thematibus, recentiorum scripta disertè probant. *Pesantius* legatur, *Hac Kerus*, ipse quin imò *Becanum* &c, Castanæus præsertim in suis distinctionibus,

nibus sæpe absurdis, aliàs sui destructivis, modò ita obscuris, ut non distinguant, sed confundant. Quid interea per Reformationem, à nostris præstitum sit, quàm feliciter hæc semel suscepta in Scholis & Academiis nostris Methodus successerit, quid per Reformatores in tractatione potissimùm Systematum fuerit emendatum, quibus Theologia Systematica Reformata gradibus absolvatur, an jure Theologiam Scholasticam pomœrijs suis nostri proscripserint, an Studiosi Theologiæ à lectione Scholasticorum planè debeant abstinere; hæc omnia, & si quæ alia ijs sunt affinia, ante hac Heidelbergæ à nobis sunt examinata & breviter excussa in *Centurijs Quæst. Theologic.* à pag. 22. &c. ut hoc loco de iisdem agere minimè videatur consultum.

IV. Ad apparatum ergo *systematicum* ipsum, ex objectorum varietate distinctum, accedimus, fundamentúmque ejus in Systematica Reformatorum, universali Didactica, Elenctica, Problematica, Scholastica, Historica, Casuistica, Ascetica, Ecclesiastica, ostendimus.

A. In *Didacticis*, strictè sic dictis, præcedunt I. *Isagogica*, quæ vel agunt de *officio* Theologi, vel *Theologiæ rectè formandæ studio*. *Prioris* generis sunt variæ Orationes, inaugurales præsertim, aut promotoriales, VValæi Oratio de studii Theologici recta institutione, Spanhemiorum Patris & Filii, illius de officio Theologi, hujus de Doctore Theologo: Hottingeri Vrim & Tummim, de Theologo Theoretico & Practico. *Posterioris* verò, Melanchthonis exhortatio ad Paulinæ doctrinæ studium, ejusdem adhortatio ad Doctrinæ Christianæ studium, Petri Martyris Oratio de studio Theologico, ad Senatum Argentinensem: Ejusdem altera ad populum Tigurinum, cùm Pellicano succederet. Methodus S. Scripturæ in publicis tum prælectionibus, tum concionibus utiliter tractandæ, Lamberti Danæi. De rectè formando Theologiæ studio lib. 4. Andreæ Hyperii. Exercitia & Bibliotheca Studiosi Theologiæ Gisberti Voetii: quibus addi potest ratio perveniendi ad veram Theologiam Erasmi Roterodami, qui compendiosè paulatim ad masculam illam Theologiam non contemnendis consilijs & subsidijs stravit viam. Succedunt II. *Systemata* integra, quibus doctrinam Reformatam Doctores publici, magno numero accuratè sunt amplexi, ut ostenderent, non minùs, se ad hæc tractanda studia paratos esse, ubi & felicitatis & facilitatis accessit lux divinitùs immissa, quàm cùm antea per obscura Scholasticorum antra reptarent. Ex his autem Systematibus alia *mixta* sunt, alia *pura*. *Illa* non in *assertione* tantùm *veri* versantur, sed & in *refutatione falsi*. In Helvetia hujus Reformatæ Systematicæ utriusque, (absque invidia, ut spero, non minùs, quàm fontium naturalium, & fluminum maximorum) indicamus origines, quando, per Zuinglium, initio statim repurgatæ religionis ejus quædam compendia data sunt, uti sunt *Zuinglij* brevis & Christiana in Evangelicam doctrinam Isagoge: Ejusdem commentarius de vera & falsa religione, quo doctè non modò θετικῶς; sed &, ubi

opus

opus erat, ἀντιθετικῶς progrediatur. Est & sermo ejus, Bernæ habitus, quo fidei suæ Confessionem edidit, compendium Theologiæ Reformatæ succinctum. Secutus *Bullingerus*, cujus & compendium Theologiæ & antitheses doctrinæ Pontificiæ prodierunt, Loci verò communes ἀνέκδοτοι aliquot Tomis absoluti adhuc asservantur: *Martyr* ipsam hujus tractationis ἀκρότητα assecutus est, operosissima Locorum communium enarratione. Sed & Summa veræ religionis Ottonis VVerdmylleri, Bibliandri Christiana doctrina, fidei opera, Ecclesia Apostoli Petri; de summa Trinitate & fide Catholica huc faciunt. Idem postea tentârunt VVolfii, Iohannes & Henricus, ut ex *Bibliotheca* nostra *Tigurina* manifestum est. Beumleri, Breitingeri, Stuckij lucubrationes Systematicas ibidem indicavimus. Mox aliæ per Helvetiam secutæ sunt Ecclesiæ. Bernensis certè ad hæc studia seriò appulit animum. Testes sunt loci communes *Musculi* eruditi, Problemata *Aretij* docta, *Bucani* Systema Theologicum planum & plenum. Basilea, præter cætera, Polani Syntagma absolutissimum dedit, VVollebii compendium; utilissimum & nuper Sapientiæ Theatrum, solidissimum *Zwingeri* Synopsin item Theologiæ ex Epistola ad Romanos collectam. Ex *Calvini*; ut Genevam tam ratione viciniæ, quàm Reformationis primam accedamus; incomparabilis Theologi officina quatuor institutionum libri editi sunt, & variis Linguis, & diversis formis seu typis. Compendia, vindiciæ, tabulæ analyticæ *Oleviani*, *Edmundi Bunnij*, *Zwingeri* ostendunt, dignum semper visum scriptum, quod & reciperetur, & commendaretur, & vindicaretur. Secuta sunt deinceps alia Theologorum Genevensium, Gallorúmque scripta Systematica, Bezæ quæstionum & responsionum Christianarum, libellus, Petri Rami commentarii de religione Christiana *Cameronis*, *Chamieri*, *Scharpij*, Garissolij, Amyraldi, &c. Quid in *Anglia* præstitum sit, supra diximus. Perkinsi, VVhitackeri, Rainoldi, Humfredi eminent scripta Scholastica. Accessit nuper Prideauxius. Extat & Dudlæi Fenneri thesaurus Orthodoxæ fidei; & Rolloci de vocatione efficaci, ita quidem titulus habet, aliâs Theologiæ compendium est. Iuelli, magno merito, loco vel primus, vel primis annumerandus tractat. cont. Harding. *Germania*, in hoc studiorum genere excellit, & *Belgium*. In *illa*, præcedit *Heidelberga*, ubi Zachariæ Vrsini tractationes Theologicæ, Catechismus: Zanchij miscellanea; Altingij opera Heidelbergensia, Didactica, Elenctica, Problematica. Sequitur *Marpurgum*, ubi Hyperij elaboratissima Topica Theologica: Ejusdem locorum communium libri tres. *Servesta* VVendelini, Becmanni varia Systemata Theologica. *Belgium* verò, ex quo publicè Reformatam profiteri in Academijs cœpit religionem, Systematum Theologicorum eximiam & divitem protulit messem. *Leida* Synopsin purioris Theologiæ; Locos communes Lucæ Trelcatii, breves, sed judiciosè tum collectos, tum dispositos, VValæi tum contractos, tum explicatos. *Franequera* Amesij medullam, Maccovij, Cloppenburgi, Vedelij varia opera Systematica *Groninga*,

ninga. Ravensper geri Gemmam Theologicam: Altingi opera Groningana, Aphorismos Theologicos, Didacticam pleniorem, Elencticam & Problematicam novam: *Gomari* Locorum communium Epitomen, aliàque operibus ejus comprehensa. *Maresii* Systema, Fœderatum Belgium, Anti-Tirinus &c. *Brema* per Pezelium, Martinium, Crocium inclaruit. *Dantiscum* per Keckermannum. Neque illorum hoc loco negligi debet conatus, qui authorum vel eorundem, vel diversorum prolixiora scripta contraxerunt. Ex *illis* sunt Olevianus, Hommius, Edmundus Bundius, qui, ut modò monuimus, Calvini institutiones succinctius exhibuerunt. In *his* occurrunt Hornbeckij institutiones Theologicæ ex celeberrimis Theologis Reformatis collectæ. Cursus Theologicus Hottingeri, Altingiana Methodo expositus. Et quam alii in contrahendo Calvino insumserunt operam, eandem Petro Martyri pridem destinavi, aliisque etiam commendavi. Vbi distinctè ad *Elenchum* deventum fuerit, sunt alii, qui Catalogos scripserunt controversiarum, qualis est *Altingij*, ad finem scriptorum Elencticorum, *Basileensium* Theologorum, nuperus absolutissimus: Spanhemij contra Socinianos. 2 Alii in genere *Elenchos* contra quovis scripserunt adversarios, eósque vel *breviores*, ut est Elenchus Hæreticorum Danæi, Hoccenii, vel *prolixiores* cujusmodi sunt Altingi scripta Elenctica, & Problematica, vetera & nova. Alii verò in *specie* aggrediuntur *Pontificios, Anabaptistas, Lutheranos, Arminianos, Socinianos, Schvvenckfeldianos, Huberianos, Libertinos, Pseudo Nicodemitas, Independentes, Tremulos, Judæos* etiam, *Gentiles, & Muhammedanos* ℵ. Et apparatus quidem scriptorum Anti-*pontificiorum* longè maximus est. Reformati hic in prima stant acie, qui, veluti Iani bifrontes, utrumque viderunt seculum, ferreum & aureum: servitutem Babylonicam, & Libertatem Christianam. Hi proinde statum Papatus, tum sibi præsentem, felicissimè omnium, & ob oculos posuerunt, & in alium ordinem redegerunt. Sint ergò, præ cæteris commendata scripta Anti-Pontificia *Zwinglij*, primo operum Tomo exhibita, præsertim ejus Articulorum sive conclusionum 67. cum pleniori explicatione, qua doctrina Reformata contra Pontificiam solidè defenditur: Responsio item ad Valentinum Comparem, Archigrammateum Vraniensem de Evangelio, Doctoribus, vel Patrum authoritatate, imaginibus, Purgatorio &c. ubi de ordine Reformationis distinctè agitur. *Calvinus*, eloquio Romano, Romam fortissimè aggressus est, tum Institutionibus, tum Tractatibus Theologicis. *Bullingerus, in Helvetia*, secutus tum Antithesi sua inter Orthodoxam & Pontificiam doctrinam, tum in certamine cum Cochlæo de Scriptura sacra, tum doctissimis de origine errorum, Conciliis &c. libris Responso etiam brevi, sed docto, contra Iohannem, Episcopum Viennensem, feliciter bella Domini continuavit. Gualtherus de Anti-Christo apertissimè: Hospinianus de errorum originibus plenissimè scripsit. Magno deinceps numero successe-

Elenchus ℵ. Anti Pontificius.

successerunt alii in *Germania Gallia* & *Anglia*, qui catervatim receptam defenderunt veritatem, ita quidem, ut alii ipsum adorti sint Papatum, omniaque ejus tum dogmata, tum Leiturgica controversa, idq; vel *scholasticè*, ut sunt, ex *Anglis*, VVhittackerus, Rainoldus, Hum fredus, & alii recentiores de quibus sup. p 61. Ex *Germanis* & *Belgis* VValæus, Gomarus, Maccovius, Altingus, Voetius, Vorstius etiam, adhuc noster, Pareus, &c. Ex *Gallis*, quibus in perpetua contra adversarios standum erat pugna, Beza, Sadeel, Rivetus, Albertinus, Dallæus & Chamierus, quorum ille ex antiquitate, hic verò ex omni parte sua Panstratia adversarios ita urget, & premit, ut nullam elabendi rimam reliquerit. Adeò minima quæque persequitur, eo successu, ut adversariorum quoque calculo, primas post Calvinum obtinuerit. Maresius etiam, & Rivetus punctim & cæsim, tam authoritativè, quàm ratiocinativè bonæ causæ patrocinium susceperunt. Monomachiam multi elegerunt, certum sibi adopantes adversarium. Et quia Iesuitarum ordo, ubi semel invaluit, nutantis sedis Romanæ causam præ aliis fervidè egit, de illo & in illum Reformatorum etiam Elenchus uberior atque frequentior est. Sunt autem ex nostris, qui tam *Historicè*, quàm *dogmaticè* de origine, progressu, studiis, artibus, dogmatibus Iesuitarum in genere scripserunt. *Primus* hic felicissimè vadum tentavit Rodolphus Hospinianus, quem Lingua vernacula sequutus est Lucius: Compendiosè agunt, tractatulus de studiis Iesuitarum abstrusioribus, jubilæus sive speculum Iesuiticum, ad nostra ferè tempora usque deductum. Vita Iesuitarum: Assertio veteris ac veri Christianismi adversus fictum Iesuitismum Boquini: Oratio de Pharisæorum & Iesuitarum fermento, Laurentij Humfredi: Character Iesuitarum: Aphorismi doctrinæ Iesuitarum: Physiognomia Iesuitica Petri de VVangen: Iesuitica mansuetudo & moderatio P. Andreæ VVagneri. Donatus Gotvisus Trivonensis dedit fidem Iesu & Iesuitarum, & utriusque manifestam ostendit antithesin. *Alij* verò Sophisticiseorum scriptis, quibus vel Reformatam Religionem in genere, vel certos Reformatorum provocat Doctores responderunt. Bellarmini scripta, initio magis, quàm progressu, in Papatu honorata ex nostratibus multi sunt aggressi, in *Anglia* VVhittackerus &c. in *Belgio* Sibrandus Lubbertus & Amesius, qui Bellarminum dedit enervatum & contractum; in *Germania* Pareus, cujus, ut audire me memini, ne ipse quidem Bellarminus contemnere voluit meditationes oppositas. *Costeri* Enchiridion solidè refutavit solidissimus Gomarus: *Baily* Catechesin Rivetus. Cujus etiam est Iesuita vapulans, sive castigatio notarum Sylvestri Petra-Sanctę, Romani, in Epistolam Petri Molinæi, in Balsacum. *Tirinum* Maresius: Edmundi *Campiani* rationes doctè & nervosè VVittackerus: Ejusdem est responsio ad decem rationes, seu defensio contra confutationem Laurentij Humfredi: Puritano-Papismi, seu doctrinæ Iesuiticæ aliquot rationibus ab Edmundo Campiano defensæ confutatio Humfredi. Pluraque alia Humfredi, Foxii aliorumque contra Iesuitas μελετήματα sex doctrinæ Iesui-

ticæ Tomis exhibita. Huc etiam pertinent Anti-Philippica contra Iacobi Sylvani Philippicam: Index Elencticus contra Turrianum: Responsum breve ad P. Cottoni declarationem: Apologia pro Ecclesiis Orthodoxis, in qua tres primi fidei nostræ articuli examinantur, opposita thesibus Iesuitarum Monasterii excusis, titulo: *Credo Calviniſequarum*: *Reddij* quæsitis satisfecit Stuckius. Cum *Laurentio Forero*, & *Labbæo* Iesuitis, mihi hinc inde fuit negotium.

Cùm verò aperto Marte non multum Theologi Romani proficerent, ad novas itum fuit Methodos. Alii *Augustiniana*, quam vocabant, *Methodo*, credebant, se felicissimè nostros revocaturos. Tales sunt Fratres VValenburgici, quibus obviam est itum, tum ab aliis, tum nuper hinc inde à *Spanhemio*, *Hundio* F. Alii, consequentiarum libertate sublata, credebant, se rem daturos confectam, & Evangelio magnum illaturos incommodum. Sunt illi *Veroniſtæ*, quibus doctè & plenè respondit *Vedelius* in suo rationali Theologico: Prideauxius, Altingus succinctius. *Tertij* accesserunt, qui ut Syncretismum sive conciliationem religionum instituerent, Controversiarum momentum elevârunt. Milleterius, Grotius, Nigrinus. Sed & his abundè à nostris fuit satisfactum. Huc faciunt annotata Hugonis Grotii, in consultationem Georgii Cassandri, cum animadversionibus Andreæ Riveti: Examen animadversionum Hugonis Grotii in animadversiones Andreæ Riveti: Hugonis Grotij votum pro pace contra Rivetum & alios irreconciliabiles, & in illud Andreæ Riveti Apologeticus, pro veræ & sinceræ pacis proposito, adversus Conciliatorum artes, pro fucata pace Ecclesiastica. Διάλυσις discussionis Grotianæ Rivetiani Apologetici, quam paulò ante obitum Typographo excudendam dederat Grotius.

ב Lutheran. ב Ad *Augustanos* accedimus Ægrè tamen. Cum his enim amicè vivere, quàm, magno Ecclesiæ Christi detrimento, in mutua sævire viscera hactenus maluissemus: Quando verò nostris, quod voluerunt, consequi datum non fuit, id saltem, quod officij erat, modestis responsis declinare non poterant. Prima, & extorta quidem, cum Lutheranis certamina erant Helvetijs, Tigurinis maximè, sed superiori, quàm præsenti seculo ferventiora. Zuinglio negotium fuit cum ipso Luthero. Sed de uno potissimum capite Eucharistico: in reliquis enim non malè convenisse inter eos, Marpurgense colloquium palàm fecit. Imperata autem Zuinglio fuit amica ejus Exegesis, sive expositio Eucharistiæ negotii, ad M Lutheri sermonem in VVittenbergensi Ecclesia, pro substantialis corporis & sanguinis Christi in Sacramento assertione, contra Suermeros, aut fanaticos publicè habitum, pia & amica Apologia seu responsio. Ejusdem Orthodoxa responsio, qua Christi verba, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur*, veterem ac unicum sensum perpetuò retinere, & M Lutherum ultimo suo scripto, de Sacramento, nec suum nec Pontificios sensum docuisse aut confirmasse, docetur. Ejusdem, ad Martini Lutheri librum, quem Confessionem dixit, responsio, &c. Quæ omnia, ut & plura alia, ad Matthæum Albertum

Rutlin-

Rutlingensium Ecclesiasten, ad Iohannis Bugenhagij, Theobaldi Billicani, aliorumque Epistolas, ad libellum D. Ioh. Struthionis, responsa de Cœna Domini habentur Tomo operum. II. Successori, Bullingero, gravissima fuerunt hæc prælia; continuanda tamen propter quorundam, VVestphali præsertim & Brentij, importunitatem; quæ quo ordine suscepta ab illo fuerint & excepta, dictum à nobis est in *Bibl. Tig.* pag. 85. Secuti deinceps sunt *Lavaterus*, qui Historiam scripsit Sacramentariam; *Gualtherus*, *Simlerus*, qui Bullingeri quædam Anti-Lutherana verterunt. *Beumlero*, cum Iacobo Andreæ, & Heilbrunnero, Philippo Nicolai, quibus eruditos nonnullos opposuit tractatus, negotium fuit. *Lemannus* Philipp. Nicolai impudentissimum, de Deo Calvinistarum scriptum, retudit. *Hospiniano* totus orbis eruditus & doctissimam Historiam Sacramentariam grato animo fert acceptam, & Concordiam discordem, quæ quidem omnia suis exscripta sunt titulis, in memorata modò *Bibliotheca* nostra *Tigurina*. Vbi notandum diligenter, Apologetica fermè nostratium scripta fuisse, nec unquam nisi provocatos Majores in hanc descendisse arenam. Ex Tigurinorum etiam officinis Typographicis semel atque iterum prodijt *consensus orthodoxus*, liber optimæ frugis plenissimus, rationibus & authoritatibus ita munitus, ut allatrare eum, quàm confutare multis fuerit faciliùs. *VVestlbemero* quidam illum asserverunt, sed rectiùs *Herdesiano*, sive, ut Laurent. *Durnhoferus* Epist. ad Ioh. VVolfium illum vocat; *Christiano Hesiandro*, viro doctissimo vindicamus. Vicina Geneva ipsa quoque Luthero, & discipulis ejus libenter pepercisset; nisi & VVestphali impudentia atque fastu irritatus Calvinus, depexum eum dedisset pro merito, & periculum Ecclesiæ Gallicæ non à Cardinali tantùm Lotharingiæ, qui in Colloquio Posiaco jam Confessionem Augustanam, ceu μῆλον ἔριδος objecit; sed etiam alijs Augustanæ Confessionis admiratoribus, imminuisset. Vnde etiam Beza, Danæus, alij, novis molıminibus seriò restiterunt. Bezæ Daniel Hofmannus, Iacobus Andreæ, Selneccerus negotium crearunt; sed intempestivæ provocationis meritas dederunt pœnas. Edidit enim Beza conspicillum ad Dan. Hofmañi demonstrationes ad oculum: Apologeticam ad Nic. Selnecceri κοκκυσμὺς; ad Selnecceri & Ienensium Theologorum calumnias responsionem. Danæus, Elenchum Hæreticorum Iacobi Andreæ; brevem & modestam, necessariamque responsionem ad Nec. Selnecceri librum, qui inscribitur: Necessaria & brevis repetitio. Ad insidiosum Lucæ Osiandri scriptum, quod pia & fidelis ad Gallicas & Belgicas Ecclesias admonitio inscribitur, ejusdem ad easdem Ecclesias responsio. Ejusdem de tribus gravissimis, & hoc tempore maximè vexatis quæstionibus de Cœna Domini, Majestate hominis Christi, non damnandis Dei Ecclesijs, non auditis, ad Fratres, Tubingenses, responsio; addita Epistola ad Selneccerum. Reliqui per Galliam Theologi ab hoc certamine Lutherano remotiores, alijs libentiùs studijs suam impenderunt operam. *Germania* hoc penè dissidio conflagravit; Et utinam jam sa-

tis pugnatum esset! *Palatinarum* Ecclesiarum, tum occasione libri Concordiæ, tum controversiæ ubiquitisticæ, hoc, meritò, loco opera in prima acie collocanda. *Vrsini* & Collegarum Neostadiensium accuratissimi fuerunt labores: Admonitio de libro Concordiæ Neostadiensis: responsio eorundem de libro Concordiæ. Examen recitationum Nicolai Selnecceri de libro Concordiæ, admonitionem Neostadianam luculenter confirmantium, à Iohanne Balæo Theologiæ Studioso collectum. Responsio Petri VVarenberg ab Alten-Kirchen, ad novum scriptum Hamelmanni, quo conatur probare, cum Calvinistis non esse agendum. *Herbornæ* prodijt Piscatoris Anti-dromus, ad Prodromum Andreæ Schafman: responsio ad dissertationem Petri Piscatoris, cui titulum fecit: Problemata Sacra &c. Georgij Altratti responsio ad Iohannis Schelhammeri, Ecclesiastæ Norici, enarrationem compendiosam præcipuorum errorum Calvinisticorum. *Emdæ*, Admonitio Ministrorum de inconstanti & falsa refutatione Ægidij Hunnij. Ex *Anhaltino* Principatu Amlingi defensio modesta & perspicua, opposita inani & frivolæ eorum D. Ioh. Matthæi Smalckaldensis refutationi. Nuperorum Theologorum VVendelini & Beckmanni doctæ & prolixæ Exercitationes. *Bremæ*, Matth. Martinij de veritate humanæ Christi Naturæ, contra Mentzeri spinarium, spinarúmque collectionem, Lud. Crocij contra Menzerum & Hoeum, Pezelij de unitate Personæ & distinctione duarum Naturarum. Quibus addi possunt aliorum tum *Politicorum*, tum Ecclesiasticorum scripta Elenctica: Iohannis Munsteri discussio eorum, quæ ab Abrahamo Schorpfio scripta sunt, VVenceslai Budavvetz, Baronis à Budovva Gnomon Apologeticus circuli Horologij Historici, Typici, & Mystici, demonstrans, quomodo D. Hoe nulla justa causa sibi data contra eundem circulum sub specie laudis ejusdem multa Christiano Theologo indigna tractanda susceperit. Vbbi Emmonis responsio ad confutationem Hofmanni. Iohannis Sturmij Anti-Pappi tres, contra D. Pappi charitatem & condemnationem Christianam. Ejusdem tres partes priores Anti-Pappi quarti, 1. Commonitio. 2. Anti-proœmium. 3. Ant-Osiander pro exteris Ecclesiis, & pro Synodo. Ejusdem Palinodia ad Lucam Osiandrum & theses Hermanni Pacifici de Cœna Domini. Epistola Apologetica contra Iacobum Andreæ Theologicæ suæ Doctorem. Adjectæ duæ Epistolæ, altera ad Doctorem Bernhardum Bozhemium, I. C. altera ad Iohannem Pappum. Fundamenta Lutheranæ doctrinæ de Vbiquitate, atque adeo de corporali præsentia corporis Christi, contra Bergenses, Ambrosii VVolfii, Ejusdem authoris de Confessione Augustana, quo sensu jam pridem à Sociis ejus intellecta, accepta & approbata fuerit. Monstrum Bergense. Querela de secunda captivitate Babylonica ab ijs mota, qui sub nomine Calvinianorum & Zuinglianorum traducuntur. Referri huc debent, quæ supra pag. 332. de Confessione Augustana diximus.

3. Anabaptisticus.

3. Anabaptisticæ turbæ initio statim Reformationis Ecclesiæ fuerunt molestæ

lestæ. Tigurina iterum hic Ecclesia incus esse debuit. Plus enim negotii Zuinglio Anabaptistarum ἀναρχία, & fastus, pietatis schemate recens indutus, quàm Pontificiorum superstitio, ubique ferè exosa, facessebat. Credebant enim heteroclita ingenia, montanam hanc regionem anomalis suis hypothesibus admittendis, fovendis & augendis præ cæteris aptam non modò futuram, sed & propitiam. Qua de re legi potest præfat. *Gualth.* in Tom. II. Zuinglii, quo etiam exhibentur, *Elenchus* in Catabaptistarum Strophas. *Ecclesiastes*, sive de ratione & officio concionandi, in quo videre licet, tumultuosos istos, qui non missi currunt, nequaquam Apostolos esse: Liber ejusdem de Baptismo, Anabaptismo, & parvulorum vel infantium Baptismo. Responsio ejusdem ad libell. Balthas. Hubmejeri: Ejusdem de veris seditionum authoribus. Sed & *Bullingerum*, primis statim Ministerij sui annis, Anabaptismum solidè & doctè confutâsse, tum ex Msc. ejus Codice, quem ad manus habeo, patet, tum ex libris ejus quatuor, per Leonem Judæ auctos, sex denique per Simlerum translatos, quorum, illi Latinè vulgati sunt Tiguri sunt 1535. Ibid. Germanicè 1561 Latinè Simleri Io. Quæ editio posterior responsum etiam habet, ad Aanabaptistarum Apologiam. Placuit hoc Bullingeri scriptum eruditis, præ multis aliis lucubrationibus. Nec fortè uberrimi ingenii postremus fœtus est. Secuti, nostro seculo, fuerunt alii etiam Ecclesiæ & Scholæ Tigurinæ Theologi, Henricus Ernius & Ioh. Iacobus Huldricus, quorum *ille* aliquot Disputationes Anabaptistarum erroribus opposuit, *hic* verò admonitionem scripsit Germanicam ad Anabaptistas, sine causa Schismaticos, ut ad Ecclesiæ gremium redeant. Amplissimi etiam Magistratus Tigurini nomine quædam prodierunt tum acta Anabaptistica, tum narratio Historica, quanta hactenus facilitate cum Anabaptis fuerit actum. Theologica deniqua assertio veritatis Orthodoxæ, contra Schismaticorum novitates. Quarum summam paulò ante obitum amplexus est doctâ Epistolâ Venerandus Breitingerus noster, ad Reverend. tum Ecclesiæ Amstelodamensis Ministrum. *D. Hottonum*, cujus fragmentum disputationibus suis Anti-Anabaptisticis inseruit Celeb. *D. Spanhemius.* Sed & Ecclesia *Bernensis* ijsdem ardelionibus vexata colloquium, quod extat, institui voluit Aroviæ. Quin & Galliæ periculosi novi hospites, Donatistarum & Catharorum propago, videbantur. Vnde Calvini breves instructiones muniendis fidelibus adversus errores communis sectæ Anabaptistarum. In *Belgio* hæc secta altiores, quàm uspiam alibi, egit radices, impetrata ibi exercitij libertate. Vnde & hinc plures prodierunt lucubrationes Anti-Anabaptisticæ, tum *Historicæ* Lamberti Hortensii de tumultibus Anabaptisticis, tum *dogmaticæ*, vel in *specie* contra Mennonem, Iohannis à Lasco de Christi incarnatione adversus Mennonem Simonis, tum in *genere*, contra Anabaptismum, & Anabaptistas. Ex quo enim ipsi etiam Anabaptistæ scriptis inclarescere voluerunt, Confessiones, Catechismos &c. ediderunt, Scholasticè etiam contra eosdem Theologi Belgæ scripserunt. Hinc accuratissi-

curatissimæ disputationes Anti-Anabaptisticæ *Spanhemij*, *Maccovij* πρῶτον ψεῦδος Anabaptistarum, eruditissima *Cloppenburgij* Gangræna Anabaptistica, Studiosis præ cæteris commendanda. *Belgicè* plurima edita sunt, in usum Ecclesiarum illarum. Doctè cumprimis laborârunt *Godefridus Udemannus*, in Pace Sionis contra Babel Pædobaptistarum. Abrahamus Doreslaer, & *Sylvius*, quorum labor dignissimus meo esset judicio, qui aliis etiam prodiret Linguis. Vel sola præfatio compendium Historiæ Anabaptisticæ, intricataque eorum Theologiæ exhibet satis perspicuum. Et nuper *Petrus Bontemps*, Harlemensis Pastor errores Anabaptisticos aliquot libellis Belgicis & Gallicis ostendit, cujusmodi sunt, a. Anabaptistarum doctrinam esse erroneam. b Defensio Pædo-Baptismi. c. Confirmatio prioris tractatus, à Petro Verxindert, refutati. d. Vindiciæ contra defensionem Iodoci Henrici & Gerhardi Van Vryburgh. e. Eversio spongiæ & smegmatis Hollandici, ubi singula Anabaptistarum capita Theologica examinantur. Addi possunt colloquia Emdanum, & Leovardiense. In *Germania* Bucerus contra Iacobum Cautium, Justus Menius, Theologi præsertim Palatini in colloquio Franckenthalensi audiendi sunt. De *Anglis* vid. sup. pag 62.

7. Socinian. 7. Effrene aliud & planè efferatum, statim à Reformatione, hominum genus, vel retrimentum potiùs humani generis, quod ipsi in Cælis Deo insultaret, spiritus sumsit, & pestilentissimum *Photinianismi*, *Arianismi*, *Tritheismi* &c. venenum sparsit. Itali magnam erant partem, vel Hispani, Anti-Trinitarii, qui Helvetiam primo & Rhetiam, postea Poloniam, Hungariam, Transylvaniam, &c. graviter infestârunt. Emergenti tamen statim malo medicina parata, & Helvetia quidem vomitorio (ejecit enim Ochinum, ejúsque socios tum civiliter, authoritate Magistratus, tum Theologicè, neminem in Scholas, aut civitatem admittendo, nisi qui Orthodoxiam, certis articulis conceptam, confessi essent) fuit curanda. Suspecto adhuc, & monstrum clam foventi Socino, *Bullingerus* primùm de novitatis pruritu, in genere, *Gualtherus* de resipiscentia & conversione *Iohannes Wolfius* de S.S. Trinitate aurem seriò vellicârunt. *Simlerus*, suis de Deitate Filij scriptis Arianismum fortiter prostravit. Anti-Socinum nostro seculo edidit Hanoviæ Rudolphus Lavaterus, ut alibi monuimus. Ego Heidelbergæ conscripsi Parallela Socino Muhammedica. Addi his possunt aliorum etiam Theologorum Helvetiorum, ad Portum, Lucii, &c. item Genevensium scripta de Valentino Gentili, Blandrata, cujusmodi sunt Collatio Nestorii cum Blandrata, ejus discipulo, Valentini Gentilis impietatum ac triplicis perfidiæ & perjurii brevis explicatio. Paulò post *Poloniam*, hæc pestilentissima hæresis Hungariam, Transylvaniam, & *Belgium* graviter afflixit, unde & illinc doctissimæ prodierunt disputationes Anti-Socinianæ. Ex *Polonia* Vindiciæ pro Articulo fundamentali de satisfactione Christi Georgii Zanrovvecii. Huc pertinent Maccovii Poloni, scripta Ant-Sociniana, πρῶτον ψεῦδος; Ejus-

dem

dem Anti Socinus: Casus conscientiæ ad normam doctrinæ Socinianæ compositi per modum Dialogi. Fragmenta Prælectionum contra Catechesin Socini. Eundem in locis communibus confutarunt Kekermannus, Polanus &c. Ex *Hungaria* habemus Szegedinum. Ex *Transylvania*, Bisterfeldij Anti Crellium. *Belgium* dedit Socinianorum Remonstrantisinum, hoc est, demonstrationem, qua Remonstrantes cum Socinianis in pluribus Confessionis suæ partibus consentire ostenditur. Ex eodem Anti Volckelius Maresii, Anti Schlichtingius Hornbeckij. Scripsit etiam Sibrandus Lubbertus de Iesu Christo, Servatore, libros quatuor contra Socinum: Hugo Grotius de eodem, defensus ab Andrea Essenio, Theologo Vltrajectino. Ravenspergerus contra errores Photinianorum, Polyander concertationem Socinianam, Danæus in Lombardum, Gomarus, Coccejus Epist. ad Heb. Ludovicus Crocius Anti-Socinismum, Cloppenburgius compendium Socinianismi refutati: idem pro Deitate Filii contra Smalzium. Iohannes Iunius Socini prælectiones refutavit. Sed & ipsa etiam *Germania*, ad profligandam hanc Hydram multum contulit. Vrsinus & Altingus Catechesin Cracoviensem refutarunt: Pareus ad Rom. Loca Scripturæ contra eos feliciter vindicavit. Dedit & Otto Casmannus Anti Socinum, sive tractatum ad dijudicandum controversiam Theologicam, quæ inter Orthodoxos & Socinianos de corpore doctrinæ Christi pene universo agitatur. Nuper Elenchus controversiarum Socinianarum Celeb. D. Spanhemij nostri prodiit. Plura in sequenti speciali tractatione nobis erunt commemoranda. *Anglorum* labores vide sup. pag 62.

ח. *Remonstraticæ* seu *Arminianæ* controversiæ sedem penè ante hac in Belgio fixerunt, postea & Oecanum transfretarunt. Ex *Belgio* ergò potissimum, ad novaturientium impetus retundendos, arma sunt petenda. Actis Synodi *Dordracenæ* primæ hîc debentur. Succedunt scripta primorum Arminii & Arminianismi adversariorum, *Gomari* Exhortatio Belgica ad &c. quâ monstrat 1. quam mutationem religionis N. quærat. 2. de officio Magistratus & Ministrorum verbi, 3. Specimen doctrinæ Arminianæ. 4. Consideratio in Concionem funebrem Bertii. Proximus huic est, *Iacobus Triglandius*, ex quo prolixè aliquando originem & progressum Arminianismi coram audivi. *Virtus Dei*, ita libri titulus habet, contra Poppium, doctè & solidè veritatem defendit, prout ejusdem Trina Dei gratia, Electionis, Sanctificationis, conservationis. In *Catechismum* remonstrantieum scripserunt Heidanus & Voetius. Censuras in Catechismum Heidelbergensem vindicavit Alting. Sed & feliciter contra Novatores calamum strinxerunt, Hommius, in specimine Controversiar. Belg. Vedelius in Arcan Armin. Amesius Coronid. ad Coll. Idem contra Grevinckovium, Twissus in vindicijs Gratiæ & scientia media, Rhutorfortius, Robertus Abotus. Maccovii extant tum πρῶτον ψεῦδος Arminianorum, tum Prælectiones contra Armin. pro Perkinso. VValæus, omitti non debet; secundo præsertim ח. Arminian.

 operum

operum Tomo, ubi agit de munere Miniſtrorum Eccleſiæ, & inſpectione Magiſtratus circa illud, addita reſponſione ad cenſuram Ioh. Arnoldi Corvini, in Petri Molinæi Anatomen Arminianiſmi, & ad ſcripta Remonſtrantium, qui ad Synodum Dordracenam citati ſunt, pro defenſione doctrinæ in eadem Synodo explicatæ & ſtabilitæ. In *Gallia* præclaram præſtitit contra Novatores operam Petrus Molinæus, in Anatome Arminianiſmi, ſeu enucleatione controverſiarum, quæ in Belgio agitantur, ſuper doctrina de Providentia, de Prædeſtinatione, de morte Chriſti, de Natura & Gratia. Faciunt etiam huc quæ contra Remonſtrantium Hyperaſpiſtas, & primarios vel Fautores Arminianiſmi, vel Propagatores, edita ſunt: Ita contra *Hugonem* Grotium ſcripſerunt, Bogermanus, Lubbertus, & Sopingius, contra Grotii pietatem. *Conrado Vorſtio* (qui, ex quo declinare & novaturire cæpit, ipſo impurior fuit Arminio, quo nomine ſibi hunc Collegam Leidæ datum, moleſtum fuiſſe queſtus aliquando fuit, Venerandus ſenex & Præceptor, Franciſcus Gomarus, utpote, qui portentoſas multas in Theologiam invexit novitates) & Germania & Anglia, & Belgium fortiter ſemper reſtitit. In *Germania* prodierunt Epiſtolæ Heidelbergenſium & Baſileenſium Theologorum; Parei Epiſtola ad Vorſtium. Iohannis Piſcatoris ad Conradi Vorſtii Paraſceven reſponſio Apologetica, ubi multa Scripturæ dicta, ea præſertim, quæ de Prædeſtinatione agunt, explicantur. Ejuſdem Notæ ad Conradi Vorſtij collationem: Ex quibus ſcriptis de Vorſtij doctrina judicium commodè ferri poteſt. Ex *Anglia* habemus, præter alia, Matthæi Sladi cum Conrado Vorſtio diſceptationem. Ipſa etiam Regis Iacobi ſuper cauſa Vorſtij declaratio extat. In *Belgio*, & Belgicè quidem pleraque, leguntur Examen reſponſionis Vorſtij factæ ad Propoſiones Curatorum Leidenſium, de vocatione ejus. Aliud Theologorum judicium de ejus vocatione. Reſponſio Miniſtrorum Leovardienſium ad Prodromum Conradi Vorſtii, Eorundem *Replica* ad Vorſtii reſponſum. Explicatio Vorſtii quorundam S.S. locorum, quæ cum Socinianis convenit. Breve reſponſum ad Benthemenſia & Steinfurtenſia Vorſtii teſtimonia Addatur libellus ſupplex Studioſorum Theol. Leidenſium.

7. Huberiani. 7. Ad hanc Novatorum Claſſem *Huberiani* etiam pertinent, à Samuele *Hubero*, Paſtore antehac in agro Bernenſi, poſtea Apoſtata tumultuario, dicti, qui ferè eadem, ſed alia Methodo, quæ Novatores Belgici, allatravit dogmata de Prædeſtinatione, Redemtione &c. In Helvetia hic etiam primùm ignis flammas concepit mox tamen prudenti Magiſtratuum authoritate fuit extinctus. Edita ſunt eam in rem Acta totius diſceptationis per Chriſtophorum Luthardum, Theologum Bernenſem, diligentiſsimè verò à Iohanne Stumpfio Tigurino, conſcripta ut, in Bibl. Tigurin indicavimus. Sed & Germanicè pridem in lucem miſſa ſunt octo teſtimonia contra Samuelis Huberi libellum famoſum, quibus probatur, Theologos

logos Helvetiæ Reformatæ bona fide egisse. Amplissimi item Magistratus Tigurini ἀπολυτικὸν contra Samuelis Huberi Epistolam.

γ. Ad eam Novatorum properamus Classem, quæ, propago Anabaptisticæ anarchiæ, Ministerio verbi hinc inde bellum ἄσπονδον indixit, ipsíque adeò Scripturæ Sacræ, jugulum petijt, quales quidem sunt. I. Casparus Schvvenckfeldius, Nobilis Silesius ab Olsingen, Lutheri aliquandiu discipulus: Caput non tam malitiosum, quàm perplexum: nec tam contentiosum, quàm blandiloquum, ad intricandum tamen potiùs & seducendum, quàm docendum & ducendum aptum. Obvium huic itum est ab illis, quibus ipse Schvvenckfeldius multum detulit. Initium fecit ex nostratibus, Vadianus, Amplissimus Sangallensium Consul, non modò Antilogia ad Schvvenckfeldij libellum, qui ab eo Sum̃arium inscriptus est, sed & alio prolixo tomo, qui Msc. in Bibliotheca nostra Carolina asservatur. Et quia hinc inde, Suevicæ cumprimis Nobilitati, suas sub specioso pietatis prætextu facile instillavit hypotheses, Germanicè etiam erat confellendus, quod Daniel Tossanus feliciter præstitit, qui doctrinam illius, ex libris ejusdem collectam, confutavit, addita præfatione Historica de erroribus Schvvenckfeldij. Heidelbergæ prodijt 1575. & Tiguri 1610. Alibi XIII. periculosi errores Schvvenckfeldij, ex libris ejus depromti. II. M. *Valentinus Weigelius*, Pastor Lutheranus, ante bellum Bohemicum, sensum Sc. S. literalem non modò extenuavit, sed etiam contemsit, tanquam Anti Christianum inventum: Huic portento (quod & Fratribus *Roseæ crucis* placet) Becmanus suas opposuit exercitationes 21. III. *Theophrastus Paracelsus*, cujus Theologiam ipsi etiam Medici, Gessnerus, præsertim, & Erastus observârunt, impuram: tum alibi, tum in materia, de Scriptura Sacra, ejúsque explicatione: γ. Schvvenckfeld.

η. *Libertinismo* poplites Calvinus, cujus habetur instructio adversus fanaticam & furiosam sectam Libertinorum, qui se spirituales vocant: succidit. Ejusdem est confutatio cujusdam Hollandi, qui speciosè obtendens Christianos à se prorsus spirituales redditum iri, concedit, ut corpora pollunt quibusvis Idololatrijs. Ejusdem Epistola ad Rothomagenses, ut à quodam Franciscano, qui Libertinismum impium sparsit, sibi caveant. Adde disputationes Crocij contra Libertinos. Et quia, Reformationis tempore major quidem multis religionis puritas non fuit ingrata, veriti tamen, ne bonorum suorum faciant jacturam, *Nicodemi* exemplo, noctu tantùm Christum accedere, latere inter suos, quàm apertè communicare cum Reformatis maluerunt: Sed Pseudo Nicodemitæ erant, quorum tepor signanter fuit exprimendus & emendandus. In quam rem commendari possunt Calvini Epistola, de fugiendis impiorum illicitis sacris & puritate Christianismi observanda: Ejusdem de Christiani hominis officio in Sacerdotijs Papalis Ecclesiæ vel administrandis, vel abjiciendis: De vitandis superstitionibus, quæ cum sincera fidei Confesione pugnant, una cum excusa- η. Libertini.

tione ad Pseudo Nicodemos Philippi Melanchthonis, Martini Buceri, Petri Martyris, Calvini & Pastorum Ecclesiæ Tigurinæ ea de re responsum, quæ omnia in tractatibus Calvini reperiuntur.

ʊ. Inde pendent. ʊ. De novis, in *Anglia* præsertim, nuper ortis controversiis inter Episcopales & Presbyterianos: Puritanos & Brovvnistas seu Separatos, qui & Independentes, consuli debent ipsi potissimum Angli, supra in Bibliotheca Anglica positi, & magno etiam numero commemorati in Bibl. Theolog. Voet. lib 2. pag 568. &c. Quibus addi potest ex cis marinis Epistola Iohannis Hornbeckij, qua respondetur examini Iohannis Beverley de Independentismo. De Tremulis sive Quackeris, eorúmque deliramentis tum ipsi prolixè egerunt Angli, Ioh. Timson, in Apostasia Tremulorum, ubi de dogmatibus & blasphemijs eorum agitur, tum Germani, &c. In nostris oris non ita pridem innotuit novus agyrta, Levi Christianus, cujus doctrinam examinavit Iacobus Vollenvvelderus, verbi tum in agro Turgovico Minister. Sed obscurum Doctoris nomen cum ipso homine statim evanuit.

ɣ. De veritate Relig. Christ. ɣ. Illi nunc superesse videntur, qui de *religionis christianæ veritate egerunt* vel 1. in *genere*, & absolutè, quo pertinent Bibliander de summa Trinitate & fide Catholica: Ejusdem Christianismus, sempiternus, verus, certus, in quo solo homines possunt salvari. Bullingeri antiqua fides, qua Christianorum fidem ab origine Mundi derivandam docet: vel 2. *comparatè*, sive ad *Papatum*, ut est Zuinglij liber de vera & falsa religione, sive ad *Gentilismum*, *Iudaismum*, *Muhammedismum*, in qua comparatione Christianismi privilegia masculè asseruerunt illi, qui in Gallia & Belgio pro veritate religionis Christianæ scripserunt. Philippi Mornæi, & Hugonis Grotij scripta præ aliis teruntur. Et hæc quidem in Linguam nuper Arabicá, à Celeberrimo Pocockio, sunt translata. Sed & Lancellotus in Catecheticis Atheismum, Paganismum, Iudaismum, Turcismum confutavit. In *specie* A. Atheismum arietárunt Molinæus de conscientia, veraque religione: Zanchius de operibus creationis: Ludovicus Fabricius nuperis aliquot disputationibus: Angli illi de quibus supra p. 63. B. *Gentilismum*, Patres Græci, Athenagoras, Iustinus, Clemens Alexandrinus, Origenes, Theodoretus, Eusebius, Gregor. Nazianzenus: Latini, Tertullianus, Minutius, Cyprianus, Lactantius, Arnobius, Augustinus, Ambrosius ita olim detriverunt, ut nobis parùm relictum sit. Vnde paucos reperimus, qui hanc materiam pertractàrint distinctè. De Methodo verò convertendi infideles, illi legi debent, qui de veritate Religionis Christianæ scripserunt. Nec omittenda, quæ Altingus habet de Principijs Theologiæ Christianæ communicandis Iudæis, Gentibus, & Muhammedanis. Nos eandem breviter pertractavimus materiam, in Quæst. Theologic. Centurijs. de Principiis Theologiæ Christianæ. Quid occasione navigationum Indicarum, pro Gentium laboratum sit salute à Theologis Reformatis, ex VValæi scriptis, de Seminario Indico, cujus Præses ille fuit, se-

cundo

cundo operum Tomo, in Epistolis potissimùm exhibito, manifestum est. De Pontificiis suo loco agemus. *Judaismum* primi ex nostris aggressi sunt Munsterus, tum alibi tum in Evangelio Matthæi Hebraico, Broughtonus, aliquot opusculis, in Danielem, Epistola ad R. Abraham Ruben: Moltherus disputat. de Trinitate contra Iudæos. Feliciter cumprimis nostro tempore Iudaismum in scenam produxerunt tum *Historicè* fabulas eorum enarrando (quod ipsum est eas refutare) Buxtorfius in Synagoga Iudaica, Pater & Filius, ille inveniendo, hic augendo & addendo. Victor Carben, Stafelsteiner duo Proselyti: tum *Elenchticè* Constantinus L'Empereur, variis observationibus in Iachiadem, Abarbenelem, Alschecum, &c Hornbeckius in Teshubbat Iehudah, & Hulsius in Theologia Iudaica. Integris etiam concionibus Iudaismus est oppugnatus à *Soldano* Ecclesiasta Cassellano. Ego Theologiam eorum exhibui in nupero compendio, Enneadi Disputationum Heidelbergensium addito. Ipse etiam Cyrillus Martyr, Patriarcha nuper Constantinopolitanus, quædam vulgari Græca Lingua contra Iudæos dedit, quorum apographum habeo. D. *Muhammedismum* vivis depinxit coloribus Bibliander, Præfat. in Alkoranum; quo etiam pertinet ejusdem ad nominis Christiani Socios consultatio, quanâ ratione dira Turcarum potentia repelli possit ac debeat, à populo Christiano, Elenchus grassantis hujus pestis, ex analysi Alcorani, cujus specimen Historiæ Ecclesiasticæ inseruimus, commodissimè institui potest. Multa etiam tum in Historia, tum Ἀρχαιολογίᾳ Orientali diximus, quæ huc faciunt. Adortus etiam non ita pridem fuit Muhammedismi confutationem Iohannes Maurus, Proselytus Christianus. Majus, & dignum aliqua cura meditati fuimus opus, cujus titulum & περιοχὴν hoc loco inseremus, prout antehac jam à nobis edita fuit. Ita illa habet. Non, vel præter officium hominis Christiani, vel dignitatem Spartæ Theologicæ facturum me existimo, si, quod intentatum ferè hactenus Scholæ nostræ (nescio an satis prudenter) reliquerunt, pio, rem Christianam juvandi, desiderio, aggrediar. Ex obscuris hæresibus, & Hæresiarchis nemo facile caput effert, cui non mox parata sint magnorum Heroum tela: Vnus ille, isque nocentissimus Impostor, pestis & flagellum orbis, Muhammed, nondum satis vel innotuit, vel notus pro merito vapulavit. Hæc jam opera nostra, hæc studiorum nostrorum Theologicorum pars erit. Neque enim video, Apostoli monitum de obthurando contradicentium ore, eos tantùm ferire, qui in sinu & gremio Ecclesiæ nostræ hærent; cæteri etiam, qui eminus nocent, procacem resistendi veritati libidinem impune ferre non debent. Si successus votis semper non respondeat, officium tamen fecisse, solatio fuerit. Alkoranus cum versione vestitus Latinâ, Apologiam non requirit, pridem hac me molestiâ sublevarunt judiciosissimi Ecclesiæ patriæ Theologi, Bibliander, ὁ πολύγλωττος Bullingerus & Gualtherus; qui & rationibus, & exemplo condocefe-

runt suis, languidi nimis, ne dicam morosi esse stomachi, qui hæc studia non ferant. Hoc tantum amicè omnes, ad quos hic conatus noster pervenerit, rogamus, ut siquid forte occurrat, quo hanc nostram operam absolutiorem reddere possint & limatiorem, sua nobis studia, consilia, auxilia, non denegent. Maluissem equidem hanc provinciam aliis, qui & per eximiam Orientalium rerum atque Linguarum peritiam, & subsidiorum atque supellectilis apparatum, otium quin etiam, majori cum fructu, exornare eam potuissent, relinquere: sed video aliter esse in fatis, votis etiam, imò mandatis eorum, quibus me meaque studia humili obsequio pridem devovi. Heidelbergæ d 9 Feb. 1660. Sunt autem sequentia duo scripta, quæ Apparatus Anti. Muhammedici utramque *Alkoconstituunt* paginam: *ANATOMIA MUHAMMEDISMI TRIPARTITA, exhibens*, I. *ranum* Arabicum cum versione nova Latina collaterali, variisque ex ipsis Arabum monumentis erutis observationibus, notis castigationibus. II. *Elenchum*, tutissimâ Methodo institutum, quo Rhapsodiæ Alcoranicæ principia deteguntur; Alia quidem ex *Iudaismo* detorto, alia verò vel ex *Christianismo*, ut plurimùm interpolato, & ex *Hæreticorum* mente corrupto; vel *Saracenismo* veteri retento; pleraque ex *Scriptura Sacra* vel impiè depravata, vel mutilatè citata; petita esse, ostenditur; adeòque immediatæ inspirationis Angelicæ & originis divinæ larva detrahitur. III. *Consilium* de modo atque ratione, dogmata Christiana Muhammedanis communicandi & commendandi.

Ad supremi Numinis gloriam:
Dulcissimi Servatoris honorem;
Scripturæ Sacræ authoritatem,
Ecclesiæ Catholicæ Triumphum;
Literaturæ Orientalis incrementum;
Sacrilegæ imposturæ revelationem;
Infidelium vel Conversionem, vel Confusionem:
Iussu Superiorum:
Consiliis amicorum,
Monitis eruditorum

THEATRUM MUHAMMEDICUM ΠΕΝΤΑ'ΣΤΕΓΟΝ *Continens* I. *Theologiam* Muhammedicam, ordine locorum Communium digestam, & tam ex Scholasticis, quàm Exegeticis Muselmannorum Scriptoribus, indicata subinde Doctorum inter se pugna; collectam, eorumque, qui ex nostris huc sua contulerunt Symbola, suffragio vel confirmatam, vel illustratam. II. *Politiam* tam ante, quàm post Muhammedem inter Arabes receptam; eam cumprimis, quæ ab introducto Islamismo obtinuit, apud Arabes primùm, postea etiam Turcas & Persas: ubi de diverso Gentium istarum regimine, mutationibus, Periodis, Ordinibus, Muneribus, &c. III. *Academiam*, i.e. succinctam de studiis & Academiis eorum enarrationem, ab eo potissimùm tempore, quo Arabum

bum literæ inclarescere cœperunt. De initio, progressu, impedimentis, decrementis, præsertim sub Imperio Turcico. IV. *Militiam*, quæ & vires, & successum, & modum militandi, clades etiam tam Arabici, quàm Turici Imperii explicat. V. *Oeconomiam*, ubi in rationem vivendi privatam inquiritur, & in ea, quæ ab ea pendent, ut sunt victus, amictus, &c. Hæc pleno solicitudinis animo, pridem vel pro Conversione vel confusione Muhammedismi, nostra fuerunt μελετήματα, nondum quidem hactenus; quod non otium tantum requirunt paulò liberalius, sed & publicum authoritatis favorium, edita, ad Editionem tamen facile paranda. *Anglia* Hugonem Grotium de veritate Religionis Christianæ Arabicè, jam dedit & Catechesin Anglicam, Turcicè: quo cum infidelium fructu, dies docebit. Illud viri docti, & Orientalibus itineribus clari non semel testati sunt, seriam aliquando pro Muhammedanorum convictione curam, non fore inanem: optandum proinde, ut ab intestinis tandem dissidijs liberati, communem pro Christo causam ageremus. Hoc præsertim tempore, quo Ottomanica militia nimijs suis progressibus non concordiæ tantum studium Principibus Christianis, sed & consilia ejusmodi Theologis suadere videtur. Nec definire velim, an conscientiæ hactenus satis sit factum. *Berty* calumniam in Breviar. Orbis Terrar. p. 9. alibi diluemus.

C. Hactenus de *Elenctica*, *Problematicam* nonnulli addunt, *Aretius* præsertim, Theologus Bernensis, & nuper Celeb. *Altingus*, cujus Problematicam non veterem modò habemus tam Theoreticam, quàm, Practicam, sed & novam; studijs Theologicis, sive perspicuitatem spectes, sive quæstionum ubertatem, artificiosè pariter atque utiliter accommodatam. Tradit autem *Problematica* Quæstiones de fide & religione, nec omnes, nec controversias tantùm cum adversarijs, sed qualvis indifferenter & omnis generis, necessarias tamen, utiles, finitas, perspicuas, tam *gradibus*, quàm *speciebus* distinctas. Ex *illis* quædam dogmatum illustrationem juvant, quædam Theologorum discrepantes sententias proponunt, easque conciliant, quædam cum Adversarijs sanæ doctrinæ controversa subjiciunt. Ex his alia Theoretica sunt, alia Practica, alia Thetica, alia hypothetica, alia simplicia, alia mixta, quæ omnia Methodo quæstionis, sive Thematis conjuncti tractantur. C. Problemat.

D. *Scholastica* nomine intelligo scripta Reformatorum, Augustanorum etiam, quibus vel 1. ipsos quoque veteres Scholasticos commentariis illustrârunt. Ita *Lambertus Danæus* Magistro sententiarum admovit manum: Vel 2. Theologiam Scholasticam dederunt magis purgatam, ut *Dorscheus* in suo Confessore vel 3. Scholasticorum terminorum usum & abusum ostenderunt in Theologia, ut *Maccovius* in suis distinctionibus, *Maresius*, Annotat. in Castan. vel 4. usum Scholasticæ in castris ostenderunt Reformatis, ut *Voetius*, *Ferrius*, vel 5. Historiam Scholasticæ, ætatis, gradus, Methodi diversitatem, exposuerunt, ut Danæus, Hospinianus, Altingus, Binderus, &c. D. Scholast.

E. Histo-

E. Historica. E. Historica ut jucunditatis sensu lectorem mirè afficit, ita ubi accurata est, & cum studio aliquo tractata, ultima Adversarijs defensionis arma, quæ antiquitatis prætextus suppeditare videtur, eripit. Amplissima hæc est merx, & quæ distinctis Classibus indicari facilius, quàm exprimi potest. Aliquas tantum dabimus, ubi præmonuerimus, non hoc nos jam agere, ut Bibliothecam exhibeamus Historicam: quod, ubi Deo placuerit, pensum Philologiæ, quæ commodissimè in Linguas & Historias distinguitur, reservabimus. Succum jam & medullam ex varijs Historijs expressam, & ad Scholas Theologicas accommodatam propinamus. In diffuso verò hoc studio, cum fructu, præstari nihil potest, nisi antiquitatis supellectili simus instructi. Nihil hîc ratio valet, nihil ingenium, nisi vetustatis accedat præsidium. Nec sufficit in enumerato tantum habere, notiores ad Reformationem I. *Historicos* cujusmodi ex *Hebræis, Græcis, Arabibus, Latinis*, ordine Alphabethico, numerantur Ibn Batrik, Patriarcha Alexandrinus, Beda venerabilis, an. Chr. 731. Helmoldus Bussoniensis, an. Chr. 1168. Flavius Blondus, an. Chr. 1440. Iohannes Philippus Bergomensis, sec. 16. Vincentius Bellouacensis secul. 15. Antonius Bonfinius, secul. 16. Hector Boethius, Cassiodorus, anno Chr. 514. Georgius Cedrenus anno Chr. 1057. Nicetas Choniates an. Chr. 1204. Nicephorus Callistus an. Chr. 911. Petrus Comestor an. Chr. 1190. Laonicus Chalchondyla, an. Chr. 1464. Iohannes Curopalates, an. Chr. 1081. Nicetas David, an. Chr. 873. Dacius Mediolanensis an. Chr. 527. Paulus Diaconus an. Chr. 774. Egesippus, an. Chr. 165. Eusebius Cæsariensis, an. Chr. 315. Evagrius Scholasticus an. Chr. 597. Eginartus an. Chr 741. Freculphus an. Chr. 849. Frodoardus an. Chr. 966. Antoninus Florentinus a. Chr. 1459. Otto Frisingensis an. Chr. 1148. Robertus Gaguinus an. Chr. 1501. Nicephorus Gregoras 1345. Glaber Rodolphus 1045. Honorius Augustodunensis 1124. Gregorius Turonicus, an. Chr. 572. Rogerus ab Hoveden, an. Chr. 1200. Ingulfus Abbas 1050. Iosephus Hebræus, Iulius Africanus an. Chr 221. Albertus Krantzius 1517. Luitprandus anno Chr. 946. VVilhelmus Malmesburiensis an. 1142. Iohannes Nauclerus 1500. Guilelmus Neubrigensis, an. Chr. 1208. Paulus Orosius an. Chr. 415. Baptista Platina an. Chr. 1481. Matthæus Paris sive Parisiensis, 1259 Palladius, Galata, an. Chr 410. Rufinus Aquilejensis, an. Chr. 377. Severus Sulpitius, an. Chr. 420. Socrates an. Chr. 439. Sozomenus, ejus σύγχρονος. Ant. Sabellicus 1506 Æn. Sylvius, an. Chr. 1458. Theodoretus, an. Chr. 423. Ioh. Trithemius, 1516 Guil. Tyrius 1175. Victor Vticensis, an. Chr. 487. Iacobus à Vitriaco. 1220 Ioh Villanus, an. Chr. 1348 Henricus Vtidonensis, 1152. Conradus Vrspergensis Abbas, ann Chr. 1115. Iacobus VVimphelingius ann Chr. 1494. Vuitichindus an. Chr. 973 Iohannes Zonaras, an. Chr. 1120. Nec. II. Chronologi Historiæ Theologicæ colophonem imponunt. Necessarii tamen sunt ut constet, quid quovis contigerit tempore, Ita, ut vel aliquos hoc loco commemoremus,

remus, ab orbe condito ad an. Chr 330. scripsit Eusebius Cæsariensis. Ad an. Chr. 381. continuavit Hieronymus. Ad an. 448. perrexit Prosper. Ad 519. perduxit Cassiodorus. Ad 534. Marcellinus Comes. Ad 625. Isidorus Hispalensis. Ad 725. Beda Venerabilis. Ad 841. Nicephorus Constantinopolitanus. Ad 879. Ado Viennensis. Ad 905. Rhegino Abbas. Ad 1050. Hermannus contractus. Ad 1077. Lambertus Schnaphnaburgensis. Ad 1083. Marianus Scotus. Ad 1086. Leo Hostiensis. Ad 1100. Berchtoldus Constantiensis. Ad 1112. Sigebertus Gemblacensis Ad 1185. Gothefridus Viterbiensis. Ad 1100. Dodechinus continuator Mariani. Ad 1212. Robertus de monte, continuator Sigeberti. Ad an. 1285. Martinus Polonus. Ad an. 1307. Siffridus Presbyter. Ad 1449. Matthæus Palmerius Ad 1481. Matthias Palmerius. Ad 1484. VVernherus Rolvvinck, Carthusianus, author fasciculi temporum. Ad 1500 Iohannes Nauclerus Ad 1514. Iohannes Linturius, continuator VVernheri. Ad 1515. Paulus Langius. Plenam & accuratã rerum in Ecclesia gestarum, tam *personalem*, quàm *realem*, tam *dogmaticam*, quàm *Liturgicam* habebimus Historiam, cùm ex omnium seculorum scriptoribus, aliquibus saltem, Theologis, Historicis, Chronologis, Philologis, collegerimus, quidquid ad hujus Methodi complementum fecerit. Omnes enarrare omnium ætatum viros celebres instituti nostri non est. Sequiorum seculorum habituri rationem paucos (integer Catalogus ab aliis contextus est, & recentissimè tum à Reformatis, Gerhardo Mejero, Bibl. Theol. contracta, tum à Pontificiis, Iesuita Labbæo, T. II. Differt. Philol. descript. Eccles.) exhibebimus, ex Bibliotheca nostra observatorum. Secul. VIII. Beda, Paulus Diaconus, Druthmanus Christianus. IX. Nicephorus, Patriarcha. C. P. Smaragdus, Amalarius, Rabanus, Maurus, Haymo; Photius, Nicetas, David. Sec. X. Batricides. Alexandrinus, scriptor Arabicus. Moses, bar cepha. XI. Simeon Monachus Dunelmensis, Hermannus contractus, Lanfrancus, Theophylactus. XII. Ioh. Zonaras, Bernhardus, Rupertus Tuitiensis, Hugo de S. Victore, Petrus, Novariens. Lombardus, Gratianus, Ioachimus Abbas, VValdus, VValdenses; Iohannes, & Richardus Priores Hagustaldenses. Serlo, Ailredus Abbas Rievallensis. XIII. Orientales Theodorus Balsamo, Isa bar Ali, Elmacinus, Arabes, Nicetas Choniates, Georgius Logotheres, eruditissimus sui seculi Græcus. Conradus, à Liechtenau Abbas Vrspergensis, Orem, Rodulphus de Diceta, Londoniensis, Alexander de Hales, Guillelmus Parisiensis, Albertus Magnus, Thomas Aquinas, Bonaventura, Balamoregiensis Guilel. de S. Amore, Raymundus Lullius, Richardus de Mediavilla, Hugo Cardinal. VVilhel. Durantes, sive Durandus Gervasius Dorobornensis, seu Cantuariensis, Iohannes Scotus. XIV. Thomas Stubbes, sive Stobæus, Alvarus Pelagius, Iohannes Vitoduranus, Guilelm. Thoma, Henricus Knigthon, Occamus, Nic. Lyranus, Petrus Bertrandus, Cardinal. Petrus de Palude, Adamus Goddam, Simeon de Cassin,

Robertus Holkot, Franciscus Petrarcha, Iohannes Taulerus. Ex *Græcis* Barlaamus, Nicolaus Cabasila, Nicephorus Gregoras, Callisti fil cujus collectaneorum libros du... dedit Theodorus Lector. XV. Iohannes Huss, Petrus ab Aliaco, Michael Lochmair, Francisc. Zabarella, Iohannes Gerson, Thomas Netterus, vulgò *VValdensis*, VVernherus Rolevvinck de Laer, Carthusianus, Henricus Kalteisen, Felix Malleolus, Henricus Nidhartus, Nicolaus Clemangius, Iohannes Niderus. Andreas Cardinalis, & Archiepiscopus Craynensis, Pogius, Rodericus Zamorensis, Rodericus Toletanus, Iacobus de Voragine, Michael de Hungaria, Antoninus Florentinus, De Secubia, Æneas Sylvius, Ioh. de Turre Cremata, Antonius Panormita, Nicolaus de Cusa, Dionysius Carthusianus. Thomas Hemerchem, sive Malleolus de Kempis, Savanorola, Gabriel Biel, VVesselus Groninganus, Marcellus Palingenius, Keisersbergius, Angelus Politianus, Franciscus Philelphus, Iohannes Picus, Iacobus de Valentia, Marsilius Ficinus, Sabellicus, Nauclerus, Petrus Galatinus, Laurentius Valla, Faber Stapulensis, Hochstraeten, Iohannes Murmellius, Iacobus VVimphelingius, Paulus VVann, Iohannes Reuchlinus, Iohannes Stella, Raphael Volateranus, Pelbartus de Temesvvar, Guilermus, Paulus Cortesius, Anton. Bonfinius, Thomas Cajetanus, Erasmus Roterodamus, Adrianus. VI. qui tamen posteriores Seculum XVI. assecuti, ad ipsam usque pervenerunt Reformationem. Hoc demum apparatu Theologus antiquitatis scruta feliciter excutiet, & ex densissimis Papatûs tenebris lucis stricturas nonnunquam eliciet. Id quod πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως huc usque à viris magnis tentatum est. Et alij quidem generaliter universam percurrunt *Theologiam Historicam*, Methodo vel *chronologica*, vel *Logica*, sive Topica *Prior* observatur in *Catalogo Testium veritatis*, à Flaccio Illyrico collecto primùm, ab aliis postea locupletato & emendato, quo luculentissimè ostenditur, nullum planè fuisse seculum, quo Christus veritatis Testes, contra emergentem, paulatimque grassantem tyrannidem Antichristianam, non habuerit. Goulartij Editio nostris maximè commendanda, veluti totius Antiquitatis Ecclesiasticæ promtuarium. Eundem intendit scopum Iohannes *VVolfius* in suis lectionibus memorabilibus. Qua etiam Methodo nobis nostras visum fuit, in *Historia Ecclesiastica*, singulorum seculorum instituere Συμβιβάσεις. Huc pertinent, quæ Maresius Gaultherio opposuit, Luthardus Parallelis Harscheri Friburgensis. Hæc de Chronologica ratione. *Topicè* procedunt Altingus in Theologia Historica, quæ, etsi loca tantùm de *Theologia scriptura, Deo & decretis*, brevi nobis sit exhibitura; studijs tamen publicis eximiam afferet lucem Forbesius, in institutionibus Historico-Theologicis; in quibus illud maximè desideramus, quòd per universam Theologiam doctissimi viri non liceat admirari diligentiam. In Hodegetico nostro tripartito eandem amplexi sumus tractandi rationem. Præivit, sed succinctè & breviter, statim à Reformatione *VVestbemerus*, in suo Conciliatore

listore, &c. qui similia ejus est, *Hermannus Bodius* unione dissidentium. Secutus David VVetterus, in testimoniis de præcipuis veræ religionis capitibus, ex Scriptura & Patribus collectis. Ad hanc classem referendi sunt, qui vel a. *summas* controversiarum, in genere, scripserunt *Historicè*, qualis Hornbeckii scriptum studiosis, in ipso statim Theologici cursus limine utilissimum: vel b. *statum religionis* tam veræ in Christianismo, quam falsæ in Gentilismo, Iudaismo, Mahumedismo &c. considerato; Hæc nostra in Historia Ecclesiastica primaria fuit meta; vel c. Ex *Patribus*, sive singulis, sive omnibus locos comunes conscripserunt: *illud* ex Augustino, Piscatorius, Chrysostomo VVysius, *hoc* Goulartius in Apophthegmatibus præstiterunt: vel d. ἱστορικῶς, de *religionis christianæ antiquitate* egerunt, qualis est Bibliandri compendiaria explicatio de religione & rectè vivendi ratione omnium gentium. Ejusdem Christiana & Catholica doctrina, fides, opera, Ecclesia Divi Petri Apostoli: vel e. in specie *Papatum novitatis arguerunt*, qualis est Novitas Papismi Petri Molinæi, Sleidani de Papatus origine & incrementis: Novæ doctrinæ ad veterem collatio Vrbani Rhegii, Anonymi de dissidio in religione, & collatione veterum rituum cum recentioribus, Salmasii de Primatu Papæ: vel ἐὐπαρξιν *veræ Religionis ante Zuinglium, Lutherum* &c. ostenderunt. Excellit hic tractatus Iacobi Vsserii de successione Ecclesiarum Evangelicarum; Iacobi Huldrici addi potest, de Ecclesiæ Electorum Dei inter medium præteritorum seculorum Paparum ὑπάρξει Oratio: Sed de his in *Topica speciali*, loco de *Ecclesia*, plura afferemus: vel g. *Hæreses*, hæresiarchas, &c. Impostores detexerunt: *Pelagium* Vsserius & Vossius, in Historia Pelagiana, *Muhammedem* Hottingerus, in Hist. Orientali & Ecclesiastica: *Veteres*, Danæus in August. ad Quodvult Deum, &c. vel h. *origines Ecclesiasticas* scripserunt, ut Bullingerus de originibus errorum, Hospinianus de Templis, Monachis, Sacramentis &c. vel i. *Elenchticè adversariis Antiquitatis arma eripiunt*, larvam detrahunt, & fraudis Novatores Pontificios evincunt. In hoc Gymnasio exercitatissimus fuit Casaubonus suis in Baronium Exercitationibus. Id unum dolemus, operam affectam, à nullo hactenus fuisse continuatam vel k. *Papatum ex Pontificiis scriptoribus* confutârunt, Iohannes Fayus, & nuper Fran. Guerinus: vel l. *Papatum cum Gentilismo compararunt*, ut Franc. Crojus. Nihil verò in hoc superesse videtur, quàm accuratum *Lexicon Ecclesiasticum*. id quod verbis proponam Theologi de Ecclesia & Schola Bernensi optimè meriti, D. *Christophori Luthardi*, jam anno 1647. ad me scriptis, occasione Thesauri mei Philologici, tum editi: *Communicabo tecum ex occasione doctissimi tui Thesauri id, de quo aliquoties jam cum aliis locutus, ore & scripto. Vidimus egregia scripta multa hactenus in Vetus & Novum Testamentum: Polemica multa, erudita certè contra omne genus hæreticos. Unum verò est, quod*

hactenus desideravi, & procul dubio, multi alij mecum. Lexicon dico aliquod Theologicum, juxta ordinem Alphabethi conscriptum, quod nobis exponeret vocabulorum Hebraicorum & Græcorum ἐγγράφων Etymologiam, Synonymiam, Homonymiam, Theologicas quinetiam definitiones, distinctiones, Canones, Scripturæ Phrases, & Patrum dicta. Exempli gratiâ, B. Baptismus *Græcum vocabulum quot modis in Scriptura sumatur. Distinctio* fluminis, Luminis, Flaminis, sanguinis. *Quid Baptismus ὑπὲρ νεκρῶν Paulo? Variæ Patrum expositiones. Atque huc referenda essent omnia, quæ Thesaurus tuus habet. Opus esset ingentis laboris, judicij, lectionis. Perlustrandi omnes Patres, Græci, Latini: Critici etiam & Etymologici Hebræi, Græci, Latini. Theologicorum libri tum exegetici, tum Polemici. Sed utilitas omnem hunc laborem superaret.* Hæc amicissimus Theologus Bernensis, ut laborem tum mihi commendaret. Prodijt interea Bibliotheca *Ravanelli*, quæ vocum ἐγγράφων adeò absolutum exhibet examen, ut nihil in Ecclesiastarum usum edi potuisset utilius; sed in *Ecclesiasticis*, ut ita loquar, ijsque ἀγράφοις potissimùm, eruendis & explicandis terminis, aliquid adhuc restare videtur. Lexicon *Theologico Historicum*, vel *Ecclesiasticum*, quæ voces in Ecclesia receptas, ordine Alphabethico, traderet, & ea quidem cura, ut non Lexici modò vicem præstaret accurati, sed & origines, varietates rituum Ecclesiasticorum &c. breviter & solidè panderet. Hoc, meo judicio, dignum esset studium, cujus patrocinium illi, qui literaturæ bene cupiunt prospectum, suscipere meritò deberent, cujus etiam specimen nos brevi daturos speramus: ipsam, ubi Deo visum fuerit, vel ad calcem Historicæ Ecclesiasticæ, vel alia occasione telam, aggressuri.

F. Casuistica. F. *Casuistica* succedit. Integra, initio Reformationis, *systemata* casuum examini non observo destinata. Prout postulare visa fuit occasio, ita vel commentarijs vel Locis communibus insertum fuit, quod conscientiæ inserviit curandæ. *Epistola* cumprimis Virorum eruditorum *Theologicæ*, hanc uberrimè tractant materiam. Zuinglij, Oecolampadij, Lutheri, Calvini, Melanchthonis, Bezæ, aliorum &c. fidem abundè faciunt Epistolarum Tomi. Vnde supellectilem illam, eò semper majori habui loco. Visum tamen paulatim nostris fuit, hanc etiam tradendæ Theologicæ viam calcare, & quæstionum Practicarum, sive casuum conscientiæ instituere ex professo examen, sive per *explicationem Decalogi*, ut Perkinsus, Rivetus, &c. sive per *Ethicas christianas*, ut Danæus; sive *integra casuum systemata. Vbi τὰ πρωτεῖα* libenter Perkinso Anglo iterum hîc deferimus, qui tres de casibus conscientiæ scripsit libros, Latinitate donatos, à Thoma Draxo, 1609. VVolfgangus etiam Majerus, Basileensis an. Chr. 1603.

ejusdem Latine vertit anatomiam humanæ conscientiæ, cum curandi, conservandique genuina Methodo. Successerunt non in Anglia modo & Scotia; (de quibus sup.pag.62.) sed & in Belgio & Germania alii, Amesius, Alstedius, & nuper Voetius, cujus primam partem Politiæ Ecclesiasticæ postremæ jam nobis nundinæ dederunt. Ad hanc Classem judicia pertinent Facultatis Theologicæ, cujus, in Germaniæ & Belgij Academijs, prima semper in suffragijs fuit authoritas. Talia quædam de juramento &c. occurrunt in operibus V Val. T. II. Extant etiam nonnulla in Actis Facul. Theol Heidelberg. Archivum nostrum Ecclesiasticū ejusmodi consilijs, inde à seculo conscriptis abundat.

G. Magnam cum superiori γείτνίασιν habet *Ascetica*, quæ, in exercitiis pietatis consistens, proprié vocari potest *Practica*. Ascetica hæc exculta fuit ab ipsis etiam Patribus, ut ex Augustini patet Soliloquijs. In *Media*, & Papismi tenebris involuta ætate purioris Christianismi strictura splendidiores nullæ emicuerunt, quàm ex scriptis ejusmodi Asceticis, ut ex Thomæ de Kempis, Bernhardi, Anselmi, Gersonis, Savanarolæ, Lippi Brandolini, Tauleri, Keisersbergij, aliisque haud obscurè colligimus scriptis. Circa *Reformationem* Erasmus jam, & Ludovicus Vives, præ cæteris publicè & disertè quidem satis monuerunt, non eam, quæ in σωματικῇ γυμνασίᾳ ostendebatur, rituum & Ceremoniarum varietate, veræ pietatis consistere ἔνδειξιν. De alia seriò cogitandum ἀσκήσει. Et quanquam ipsi terram promissam noluerint ingredi, Ægyptiacam tamen lateriarìam sibi displicere, non illibenter testati sunt. Inspiciatur Erasmi militis Christiani *Enchiridion*; Ejusdem, de contemtu Mundi; Ejusdem, quomodo Christianus liber sit, & tamen servus: Ejusdem libellus consolationis pro afflictis in hac vita. *Ludovici Vivis* excitationes animi ad Deum. Per *Reformationem* studium hoc Asceticum magnas acquisivit vires. Reformatores, eorùmque succenturiati vel Concionibus, vel Orationibus, vel integris etiam tractatibus, suam hac in parte luculenter probârunt industriam. In *Helvetia*, Bullingero multum deberi, Ottoni VVerdmyllero; &, in vicina Constantia, Ambrosio Blaurero: In *Gallia* Taffino, Spinæo Plessæo, scripta eorum Ascetica loquuntur. *Anglia*, ut *supra* diximus, summam ex his studijs reportavit laudem. Familiam duxit Perkinsus, quem alij quidem, sed rudiori Minerva, antecesserunt, Bradfort, Greenham, Dearing, Cartvvrichtus. Perkinsum sequuti sunt Ludovicus Baili, Author, ut vulgò habetur, Praxeos pietatis, Emanuel Sonthon in Cimelio, Guil. VVatelei in Exercitijs, Ioh. Dovvnam in Doctore ad Pietatem &c. Nathanael Coale in præservatis adversus peccata, Ioh. Abernethius in Medicina spirituali, Kovvperus in Medicina conscientiæ, Ioh. Hayvvardus in Sanctuario turbatæ animæ, Paulus Baynnes in Soliloquio & Oratione Dominica, Ioh. Donnus in meditationibus super occasionibus & meditationibus morbi sui, alijque plures de quibus sup. p. 65. In *Germania* solidus & exercitatus Asceta fuit *Otto Casmannus*, quo vix alius ad hanc supellectilem plura

G. Ascetica.

 contulit.

consulit. subsidia. Extant enim ejus θανατοβουλία, sive piè moriendi desiderium, cui formula subjungitur adventantem mortem excipiendi: Γνωρίσματα & signa scientifica Electionis filiorum Dei; Christianismi integritas, adversus Pseudo Christianos & Pseud Evangelicos, ejusdem mutilatores: Pulvinar securitatis Christianæ, nimirum Deus noster, ejúsque per Christum nobis reconciliati gratia, adeóque certa salus. Accessere sub finem Luctæ diffidentis & confidentis quinque. Christianus, nomine & re, sorte & morte, suspiriis plenus, quo ἡ ζωὴ ἡ θανασία, ἀθανασία adumbratur: Pulchritudo omnium pulcherrima, Iesus Christus, Ecclesiæ suæ sponsus, & ad illum perpetua suspiria: Schola tentationum divinarum, cui ab eodem subjectum Nepenthes peccatorum contritorum & humiliatorum. Ejusdem Appendix Dialogistica inter pœnitentem, & Satanam tentantem. Ejusdem Mundus immundus, ut ejus vanitas agnoscatur, malitia devitetur, contemtus contemnatur. Ejusdem lucta resipiscentis peccatoris in tentationibus adversus Diabolum carnem & Mundum. Hæc, pluráque alia pium & candidum Casmanni protulit pectus. *Belgium* etiam pridem, hoc verò maximè tempore, injustam eorum accusationem, quasi Theologia Reformatorum in mera consisteret altercatione, aut Theoria inani; quasi exsucca illa esset, & exanimis, omnisque pietatis exsors, otiosorum speculatio, contrario facto refutavit. Inter *Theologos Academicos*, præclaros sistimus Phosphoros, Henricum Altingum, cujus non Msc. tantùm habemus tractatum de notis & κριτηρίοις Electionis tam nostræ, quàm proximi nostri; sed & *Theologiam Practicam* sive Asceticam, affectam quidem, sed pietatis eruditæ plenissimam, Hornbeckij Partem primam Theologiæ Practicæ, qua pleraque Religionis Christianæ capita ad accuratam referuntur Praxin, sive Ἄσκησιν. Deum veneror, ut gratiâ ejus Celeberrimus, mihique amicissimus author utilissimo operi colophonem brevi addat! Asceticam etiam in Disputationibus Essenij, Vltrajectini Theologi, observes. Multum ad eandem confert Voetij Politia Ecclesiastica. Ex *Ministris* Belgis præcedit VVilhelmus Tellingius, Selandus, in clave demonstrationis, Praxi pietatis, Soliloquijs, formulis precum. Sequuntur Irenæus Philalethius in columna ignis & nubis, Arnoldus Cornelius in Orat. Dominicam, Godefridus Vdemannus in Meditationibus. Quemadmodum verò Physici & Anatomici non semper integra expendunt corpora, sæpe σκελετὸν considerant, sæpe distincta corporis membra: Eadem ratione, qui non generationem Physicam, sed regenerationem hyperphysicam explicant, non rarò per compendia, ex vastis operibus contracta, nos ducunt, &, ubi opus est, certa regenerati hominis officia expendunt. Ita, ex Anglicis scriptoribus, compendium operum Prestoni, Meditationes Sibbsij, Praxis pietatis Bailii uno quasi Intuitu exhibent, quicquid vastis alibi Tomis continetur. Vbi per partes hæc ἄσκησις se exerit, I. Euchologia

chologia tradit., sive juxta textum aliquem Scripturæ, ut sunt Martyr & Pictorius, juxta Psalterium Davidis, Treweranus, juxta textus Dominicales, sive juxta certos dies, casus &c. conscripta, cujusmodi inter Reformatos censentur Tossani, Henrici VVolfij, Turretini, Neubergeri, Felicis VVilsii. Quo etiam referri debent preces solennes sive dierum Festorum, sive jejuniorum publicorum, sive Electionum Magistratuum, &c. quas enarrare omnes prolixæ nimis foret operæ. II. *Afflictos erigit.* Hinc tot scripta παραμυθητικά. Ulmeri consolatio pro tristibus & consternatis animis peccatorum, ex Germanico versa. Iohannis Spinæi Andegavensis, de tranquillitate animi libri 7. III. *Ægrotos solatur.* Bullingeri tractatus quo modo ægroti, & moribundi tractandi IV. *Moribundos instruit*, mortisque timorem excutit. Ambrosii Blaureri Thesaurus spiritualis Christianæ præparationis contra mortem. Liber consolatorius pro moribundis Iohannis Odenbach. Præparatio ad mortem, Iohannis Zuiccii. Comparatio vitæ & mortis Philippi Mornæi, ubi vitæ mors multis parasangis præfertur. Parma contra mortis arma, ex Anglico nuper translata. V. *Contra afflictiones, calamitates, persecutiones munit.* Solatium ex cap. 2. Habac. contra varias calamitates & afflictiones, Iohannis Fabricij, Curiensis. Gualtheri de varietate ærumnarum, & præstantia solatij fidelium, in Christo, ex 1. Cor. 1. Ejusdem de persecutionibus, aliisque afflictionibus ex Iac. 3. Ottonis VVerdmylleri Aureola, per Iacobum Kölerum contracta, & Latinè reddita, Cameronis consolatoriæ ad Burdigalenses. VI. *Conscientiam turbatam, tristem ad se redire jubet.* Hilarius seu Antidotum contra tristitiam, Nicolai Vedelij: Praxis tranquillitatis, ex Georgio VVebbe Anglo, nuper Germanicè versa. VII. *Ad pœnitentiam desides excitat & promovet* Iohannis Taffini libri quatuor de emendatione vitæ, ubi distinctè, a. quæ primaria sint peccata, quibus pœnitentia impeditur. b. Quæ primariæ pietatis & virtutum partes. c. unicuique, ratione officij, incumbere, ut ad frugem redeat. d. Rationes pœnitentiam urgentes. VIII. *Peccatorum confessionem urget.* Iohannis Spinæi Andegavensis de Confessione peccatorum. IX. *Λατρείαν λογικὴν, militiam Christianam, virtutum studium prolixè commendat.* Quò pertinent Thalassij Hecatontades quatuor de charitate, continentia, & regimine mentis ex Interpretatione Ioh. Oecolampadij. Matthiæ Erben, de pœna ἀσωτίας, ex Basilio, Chrysostomo. Rivetus de sacrificio nostri ipsorum: Ejusdem de quæstu magno: de militia Christiana. Hofmeisteri exercitium temperantiæ, & fuga ἀσωτίας. X. *Scandala tollit.* Calvinus de scandalis, quibus hodie plerique absterrentur, nonnulli etiam alienantur à pura doctrina Evangelij: XII. *Ad sacra mysteria nos præparat.* Preces & meditationes piè communicaturi, Drelincurtij &c. XIII. *Morbum & medicinam spiritualem ostendit.* VVolfgangi Mejeri speculum

lum ſpiritualis medicinæ omnium morborum. Ejusdem ſpiritualis uſus thesaurum. X I V. *senectuti denique consulit*, ut ex ijs quæ Toſſanus & Rivetus de ſenectute meditati ſunt, colligere licet. Plures conſtituere potuiſſemus Ἀσκήσεως Chriſtianæ Claſſes: ſufficiant tamen hac vice, jam allatæ. Illud coronídis loco monemus, Theologiam Aſceticam in Reformatorum Scholis, & Eccleſijs ab aliquo potiſsimum tempore adeò piè conceptam, ſeriò tractatam, & doctè eſſe propoſitam, ut non dubitemus, quin candidiores inter Pontificios, ingenuè nobis ſint largituri, non in his minus quàm Exegeticis, & Polemicis ſtudijs Theologos noſtros præcurrere. Quanti Idiotam, Taulerum, Gerſonem, Kempiſium, Rusbrochium, unum & alterum ex millenis ſuperiori ſeculo fecerunt? Quid verò illi ad magnum noſtrorum numerum? Fermenti ſemper aliquid, Pontificij κρείττονες ἄλλων, optimi etiam, mediæ ætatis ſcriptores, interſpergebant, vel Scholaſticæ ſcabritiei. At fervent noſtri Spiritu, totúmque quaſi hominem juxta S. Sc. μετασχηματίζουσι. Reformationis tempore dogmata erant primò purganda: nunc, ne aliud dicere, aliud ſentire videantur Theologi Reformati, mores & vitam dogmatibus adaptant. Sed de his copioſius jam agendi locus non eſt.

H. Eccleſiaſtica.

H. *Eccleſiaſtica*, ad quam accedimus, vel Concionandi Methodum præſcribit, vel Conciones exhibet integras. Vtroque nomine Eccleſiæ Reformatæ multùm fuerunt occupatæ. Quàm enim jejunæ, inſulſæ, Evangelio indignæ ſuperioribus ſeculis in Romanæ Eccleſiæ pulpitis & traditæ & auditæ fuerint Conciones, Concionumque Methodi, vel Eraſmus (qui tamen morbum felicius indicat, quàm tollit) in ſuo monet Eccleſiaſte, ſeu ration. Idem prolixè in *Hiſtoria* noſtra Seculo præſertim X V I. concionum Theologorum Pontificiorum verbis oſtendimus. Compendium verò tum in Gymnas. Theologico, diſputatione de Theologia Eccleſiaſtica & Caſuiſtica, tum de Neceſſ. Reformat. Eccleſiaſticæ, dedimus. Vt vero emendaretur, quod longa conſuetudine irrepſit malum, *regulæ* I. erant *præſcribendæ*, *Methodi* tradendæ, ad quas Conciones formarentur. Quam operam aggredi primum in *Helvetia* fuerunt auſi Rodolphus Gualtherus, Theologorum Practicorum anteſignanus, Bucanus, &c. quos longo exceperunt intervallo Breitingerus, & Chriſtophorus Luthardus. Secuti in *Germania* eximij Dei Servi Sohnius, Sculterus, Keckermannus, Altingus, Theologi *Heidelbergenſes*: quibus etiam, in Collegio Sapientiæ, ſtudiis per Vrſinum & Pareum diligenter fuit litatum. *Marpurgi* Hyperius, Theologus ſolidiſsimus. *Herbornæ* Zepperus. *Bremæ* Ludovicus Crocius. In *Belgio* Iohannis Martini ſtudium meritò commendatur, & Practicæ tradendæ felix conatus. Scripſit & *VValæus* formandarum Concionum Methodum. Ad *Anglorum* plerique hodie, in Belgio, & Germaniæ nonnullis locis, Practici, accedunt exemplum, eorundemque vel Methodos vertunt, vel contrahunt, vel imitantur.

VVilhelmi Perkinsi Prophetica praeit Sequuntur Iohannes VVilkins ; Guilelmus Priceus: Oliverius Bovvles, &c. II. Varia deinde *subsidia* ad contexendas conciones, erant subministranda, qualia sunt quae sup. p. 156. indicavimus. III. *Integrae conciones* sive Homiliae adornandae, idque vel A in *integros S. Scripturae libros*, quorum Catalogum jam dedimus; vel B. In *certa Scripturae tmemata*, cujusmodi sunt *Textus Dominicales*, quos vocant, Sculteti, Nahumi, Neubergeri; vel C. in *dies Festos*, sive *omnes*, ut sunt festales Bullingeri, Gualtheri, per Homilias & Archetypos, Musculi, & nuper Iohannis VVirzii & Felicis VVyssii; sive *certos*. In Festum a. *Nativitatis*, Homiliae sex Gualtheri, Mestrezatii, ex Malach. 4. v. 2. Esaj 7. 14 Luc. 1. 37. Christiani Schotani Genethlia, Ezech. Spanhemii de Praesepio Christi. b. *circumcisionis* Gualtheri, & Marci VVidleri c. *Passionis* Bezae. Gualtheri duae de passione conciones. Schotani. d. *Resurrectionis*, VVillingi, Oecolampadii de gaudio resurrectionis, mysterio tridui, item de Sacramento Eucharistiae. Schotani Pascha, sive Conciones de Resurrectione D. N. I. Ch. e. *Ascensionis* VVillingi, & ante eum Bullingeri C. Sunt etiam Conciones *Topicae*, quibus vel *universa* Theologiae traduntur Systemata, vel *certa tantum capita*, sive didacticè, sive Elencticè. Ad *priorem* Classem pertinent Decades Bullingeri varijs Linguis editae, & Theologorum Bibliothecis meritò inserendae, avidissimè ante hac ubique receptae: Ottonis VVerdmulleri Conciones de summis Relig. capitibus: Iacobi Triglandij *vis pietatis*, nuper in Linguam Germanicam translata per Diethelmum Hegnerum. Hanc compendiosè tractavit materiam una concione Bernae Zuinglius Theoreticè, nuper practicè de secreta mysteriorum revelatione Ioh. Huldricus. *Posterior* Classis certos tractat locos communes Theologicos, de a. *sacramentis*, VVillingus, Vlmerus: Breitingerus de communione corporis & sanguinis Christi ex 1. Cor. 10. Ejusdem panis vitae Ioh. 6. quem locum etiam exposuit, ante eum, Lavaterus. De causis errorum in Coena Domini, Oleviani. Benedicti Aretii conciones tres de Coena Domini; Praeparatoriae conciones variae. Cameronis, ex 1. Cor. 11. 23. 24 25. Alia in v. 25. de sensu verborum, Hoc est corpus meum, alia in eundem versum, qua ostendit, Coenam non esse sacrificium, Ex Apocal. 18. v. 4. ad Academicos communicaturos. In Iohannis c 6. conciones [illegible] habuit septem tres priores, in v. 51 54 55. & 56. quarta in v. 58. 59. ubi comparatio instituitur inter Christum & Manna, quinta in v. 59. sexta in v. 6. septima in v. 61. 62. b. *De salute*, *medijs salutis* &c. Bullingeri de salute fidelium. Ejusdem est Oratio ad Francorum Regem de Perfectione Christianorum. Ejusdem communio salus fidelium V. & N. T. Fide Christianorum Iohannis Fabricii. c. De *praedestinatione*. Iacobi Coleri, ex Gallico transtulit. d. De *servitute peccati* & libertate fidelium, Gualtheri ex c. 6. Epist. ad Rom. e. De *Sabbatho* Ioh. VVolfii in Marc. c. 2. Bumanni ex Ierem. 17. f. De *vero christianorum sacrificio*, Iohannis Halli, Riveti. g. De *usu bonorum temporalium*,

lum ſpiritualis medicinæ omnium morborum. Ejusdem ſpiritualis uſus thermarum. XIV *Senectuti denique conſulit*, ut ex ijs quæ Toſſanus & Rivetus de ſenectute meditati ſunt, colligere licet. Plures conſtituere potuiſſemus Ἀσκήσεως Chriſtianæ Claſſes: ſufficiant tamen hac vice, jam allatæ. Illud coronidis loco monemus, Theologiam Aſceticam in Reformatorum Scholis, & Eccleſijs ab aliquo potiſsimum tempore adeò piè conceptam, ſeriò tractatam, & doctè eſſe propoſitam, ut non dubitemus, quin candidiores inter Pontificios, ingenuè nobis ſint largituri, non in his minus quàm Exegeticis, & Polemicis ſtudijs Theologos noſtros præcurrere. Quanti Idiotam, Taulerum, Gerſonem, Kempiſium, Rusbrochium, unum & alterum ex millenis ſuperiori ſeculo fecerunt? Quid verò illi ad magnum noſtrorum numerum? Fermenti ſemper aliquid, Pontificij κρείττονες ἄλλων, optimi etiam, mediæ ætatis ſcriptores, interſpergebant, vel Scholaſticæ ſcabritiei. At fervent noſtri Spiritu, totúmque quaſi hominem juxta S. Sc. μετασχηματίζουσι. Reformationis tempore dogmata erant primò purganda: nunc, ne aliud dicere, aliud ſentire videantur Theologi Reformati, mores & vitam dogmatibus adaptant. Sed de his copioſius jam agendi locus non eſt.

H. Eccleſiaſtica.

H. *Eccleſiaſtica*, ad quam accedimus, vel Concionandi Methodum præſcribit, vel Conciones exhibet Integras. Vtroque nomine Eccleſiæ Reformatæ multùm fuerunt occupatæ. Quàm enim jejunæ, inſulſæ, Evangelio indignæ ſuperioribus ſeculis in Romanæ Eccleſiæ pulpitis & traditæ & auditæ fuerint Conciones, Concionumque Methodi, vel Eraſmus (qui tamen morbum felicius indicat, quàm tollit) in ſuo monet Eccleſiaſte, ſeu ration. Idem prolixè in *Hiſtoria* noſtra Seculo præſertim XVI. concionum Theologorum Pontificiorum verbis oſtendimus. Compendium verò tum in Gymnas. Theologico, diſputatione de Theologia Eccleſiaſtica & Caſuiſtica, tum de Neceſſ. Reformat. Eccleſiaſticæ, dedimus. Vt vero emendaretur, quod longa conſuetudine irrepſit malum, *regulæ* I. erant *præſcribendæ*, *Methodi* tradendæ, ad quas Conciones formarentur. Quam operam aggredi primum in *Helvetia* fuerunt auſi Rodolphus Gualtherus, Theologorum Practicorum anteſignanus, Bucanus, &c. quos longo exceperunt intervallo Breitingerus, & Chriſtophorus Luthardus. Secuti in *Germania* eximij Dei Servi Sohnius, Sculterus, Keckermannus, Altingus, Theologi *Heidelbergenſes*: quibus etiam, in Collegio Sapientiæ, ſtudiis per Vrſinum & Pareum diligenter fuit litatum. *Marpurgi* Hyperius, Theologus ſolidiſsimus. *Herbornæ* Zepperus. *Bremæ* Ludovicus Crocius. In *Belgio* Iohannis Martini ſtudium meritò commendatur, & Practicæ tradendæ felix conatus. Scripſit & *VValæus* formandarum Concionum Methodum. Ad *Anglorum* plerique hodie, in Belgio, & Germaniæ nonnullis locis, Practici, accedunt exemplum, eorundemque vel Methodos vertunt, vel contrahunt, vel imitantur.

VVilhelmi

VVilhelmi Perkinsi Prophetica præit. Sequuntur Iohannes VVilkins: Gulielmus Priceus: Oliverius Bowles, &c. II. Varia deinde *subsidia* ad contexendas conciones, erant subministranda, qualia sunt quæ sup. p. 156. indicavimus. III. *Integræ conciones* sive Homiliæ adornandæ, idque vel A in *integros S. Scripturæ libros*, quorum Catalogum jam dedimus; vel B. In *certa Scripturæ tmemata*, cujusmodi sunt *Textus Dominicales*, quos vocant, Sculteti, Nahumi, Neubergeri; vel C. in *dies Festos*, sive *omnes*, ut sunt festales Bullingeri, Gualtheri, per Homilias & Archetypos, Musculi, & nuper Iohannis VVirzii & Felicis VVysii; sive *certos*. In Festum a. *Nativitatis*, Homiliæ sex Gualtheri, Mestrezatii, ex Malach. 4. v. 2. Esaj 7.14 Luc. 1.37. Christiani Schotani Genethlia, Ezech. Spanhemii de Præsepio Christi. b. *circumcisionis* Gualtheri, & Marci VVidleri c. *Passionis* Bezæ. Gualtheri duæ de passione conciones, Schotani. d. *Resurrectionis*, VVillingi, Oecolampadii de gaudio resurrectionis, mysterio tridui, item de Sacramento Eucharistiæ. Schotani Pascha, sive Conciones de Resurrectione D.N.I.Ch. e. *Ascensionis* VVillingi, & ante eum Bullingeri C. Sunt etiam Conciones *Topicæ*, quibus vel *universa* Theologiæ traduntur Systemata, vel *certa tantùm capita*, sive didacticè, sive Elencticè. Ad *priorem* Classem pertinent Decades Bullingeri varijs Linguis editæ, & Theologorum Bibliothecis meritò inferendæ, avidissimè ante hac ubique receptæ: Ottonis VVerdmulleri Conciones de summis Relig. capitibus: Iacobi Triglandij *vis pietatis*, nuper in Linguam Germanicam translata per Diethelmum Hegnerum. Hanc compendiosè tractavit materiam una concione Bernæ Zuinglius Theoreticè, nuper practicè de secreta mysteriorum revelatione Ioh. Huldricus. *Posterior* Classis certos tractat locos communes Theologicos, de a. *sacramentis*, VVillingus, Vlmerus: Breitingerus de communione corporis & sanguinis Christi ex 1. Cor. 10. Ejusdem panis vitæ Ioh. 6. quem locum etiam exposuit, ante eum, Lavaterus. De causis errorum in Cœna Domini, Oleviani. Benedicti Aretii conciones tres de Cœna Domini. Præparatoriæ conciones variæ. Cameronis, ex 1. Cor. 11.23.24 25. Alia in v. 25. de sensu verborum, Hoc est corpus meum, alia in eundem versum, qua ostendit, Cœnam non esse sacrificium. Ex Apocal. 18. v. 4. ad Academicos communicaturos. In Iohannis c 6. conciones ἀδημοσιεύτους habuit septem tres priores, in v. 51 54 55. & 56. quatuor in v 58. 59. ubi comparatio instituitur inter Christum & Manna, quinta in v 59. sexta in v. 6. septima in v. 61. 62. b. *De salute*, *medijs salutis* &c. Bullingeri de salute fidelium. Ejusdem est Oratio ad Francorum Regem de Perfectione Christianorum. Ejusdem communio salus fidelium V. & N.T. Fide Christianorum Iohannis Fabricii. c. De *prædestinatione*, Iacobi Coleri, ex Gallico transtulit. d. De *servitute peccati* & libertate fidelium, Gualtheri ex c. 6. Epist. ad Rom. e. De *Sabbatho* Ioh. VVolfii in Marc. c. 2. Bumanni ex Ierem. 17. f. De *vero christianorum sacrificio*, Iohannis Halli, Riveti. g. De *usu bonorum temporalium*,

bum; Bullingeri, cum translatione Halleri. h. De *salutatione Angelica*, B. *Virgine Maria* &c. Huldrici Zuinglij, Iohannis Pontisellæ, Rodolphi Hospiniani. i. De *fide Petri*, Ioh. VVolfii ex Matth, c. 16. *K.* De *ratione & modo fugiendi pestem*, VVillingi conciones 14. l De *Anti christo*, Rudolfi Gualtheri &c. De *ultimo judicio*, ejúsque Prodromis, Bullingeri ex Matth. 25. Iohannis Stumphij. Iacobi Koleri præparatoria ad Christi adventum. n. De *Persecutionibus*, solatio in Persecutionibus &c. Conradi Kochii Sphærulæ precatoriæ, tempore persecutionum apprehendendæ. Ambrosii Blaureri præparatio ad molestas tentationes. Gualtheri, de calamitatum varietate, ex 2. Cor. 1. Bullingeri de liberatione ex adversitatibus, Matth. 14. o. De *Magis*, magia &c Sculteti, Gernleri. p. De *delectu ciborum*, & scandalo &c. Zuinglii. *Miscellaneæ* conciones, cujusmodi sunt, Iohannis Grossij thesaurus concionum sacrarum omnigenarum, Catecheticarum nempe, Dominicalium, præparatoriarum, Festalium, Eucharisticarum, nuptialium, funebrium, anniversariarum, pœnalium, pœnitentialium, Historicarum, auspicatoriarum, valedictoriarum &c. Bernhardi Textoris Pandectæ Sacrarum Concionum. Quibus ex recentissimis addi possunt Diestius, Martinius, Sibelius &c. Bartholomæi Anhornii Meletemata sacra, Minister Christi. E. *Extraordinariæ*, quæ non certis diebus, sed ex incertis ferè occasionibus nascuntur, & sic iterum vel *universales sunt*, ratione sive subjecti, sive objecti; vel *particulares*, vel *singulares*. Huc referuntur conciones 1. de *Terræ motibus*, Zuingeri &c. 2. de *Eclipsibus*, Amyraldi &c. 3. *Ordinationes* & constitutiones *Magistratuum*, Kochii, Gernleri aliquot. Idea boni consiliarii Georgii Raumeri. 4. *Dedicatione Templorum*, Pel. VVyssii. Marci Burchardi, Fuchsii, Gejeri, Theodori VVollebii, Meriani, &c. 5. Impositione manuum, Burckhardi. 6. *Bello & pace*, Svvæbelij. 7. *Nuptiales* Brandmylleri, Rueggii. 8. *Valedictoriæ* Triglandii, Schvvæbelii VVissii, Anhornii, VVerenfelsij 9. *Dimissoriæ* in bellum, Hollenderi, Fuchsij. 10. *Pœnitentiales*, Hollenderi, VViseri. 11. *Funebres*, vel *mixtæ* Brandmylleri, Panthaleonis Candidi, vel *separatæ*, in obitum. 1. *Regum Principum* &c. Danielis Tossani, in obitum Friderici. III. Elect. Palat. And. VVellen conciones duæ Londini habitæ, antequam mœstum funus Illust. Principis Henrici, Iacobi I. filij, efferretur. Frid. Schvvæbelij in obitum Friderici, & Friderici Ludovici, Bipontinorum &c. 2. *Illustrum virorum*, Theologorum, Studiosorum &c. quas enarrare omnes instituti nostri non est. 12. Paradeigmaticæ, habitæ nempe, cum personæ publici scandali reæ, publicè cum Ecclesia sunt reconciliandæ, *Gernleri*, &c.

I. Apocalyptica. I. *Apocalypticam* quidam addunt, sive revelationem rerum futurarum, vel 1. per *visiones* & somnia, cujusmodi est visio illa F. Nicolai Subsylvani, explicata per Theologos tum Pontificios, tum nostros de Pontificis tyrannide: Lux in tenebris, nuper edita Latinè, ante hac Germanicè; Revelationes Plaustrarii refutatæ per Conradum Holtzhalbium, vel 2. per *characteres* creaturis impressos,

ſos, qualis *Halieutica* Raphaelis Eglini Latinè & Germanicè conſcripta: vel 3. *picturas*, multis ante Reformationem annis ab iis relictas, *qui & praeſentem* tum ſtatum ob oculos poſuerunt, & futurum votis ſaltem reformandum indicârunt. Huc pertinent 132. figuræ Magicæ, æri inciſæ, item 72. Portenta, prodigia, miracula &c laminæ itidem inſculptæ & evolutæ, quibus Ideæ reformandi Anti Chriſtum Tomum ſecundùm abſolvit Erycus Rhonæus, Neopat.

IV. Ἐπίκρισιν pollicitiumus brevem & modeſtam. Illam, ne nimis videamur curioſi: hanc, ne judicandi potius temerè, quàm indicandi amicè ſumamus partes. De iis, qui Locos ſcripſerunt communes heic, jam non amplius erimus ſoliciti. In *Centuriis* noſtris *Heidelb.* examinavimus pridem *quid per Theologos Reformatos in tractatione Syſtematum Theologicorum fuerit emendatum? Quibus Reformata Theologia abſoluta fuerit gradibus? Quaenam Syſtemata Theologica curſui Academico maximè hodierno die ſint accommodata?* De ſubordinatione Theologiæ Topicæ in Schola Tigurina, quædam adſperſimus *Originib. Carolin.* pag. In *Elencho* contra *Pontificios* in Helvetia præcedunt Bullingerus, Martyr, Hoſpinianus. In Anglia Rainoldus, Iuellus, VVhitackerus, in Gallia Chamier & Molinæus. In Belgio Rivetus, Mareſius, &c. *Socinianiſmum* prolixè & doctè confutârunt Maccovius & nuper Hornbeckius noſter, Polyander, & Ioh. Iunius. *Anabaptiſmus* potiſsimum cecidit gladio Bullingeri, Spanhemii, Cloppenburgii, & Doreslaeri. *Remonſtrantiſmus* herbam porrexit VValæo, & Triglandio. *Libertiniſmo & Pſeudo Nicodemitiſmo* jugulum petijt Calvinus. In *Exegeticis* ſolidus eſt Bullingerus: Facundus & copioſus Gualtherus. Accurati Martyr, VVolfius, Simlerus. Plenus Pareus, in hoc ſcribendi genere ὑπερέχων ἄλλων, cujus commentaria in Epiſtolam ad Romanos, *theſaurum* magnus Theologus appellare ſolet; reliqua in Geneſin, & priorem ad Corinthios eruditi plurimi hactenus fecerunt. In *Eccleſiaſticis* Sculterus, Neubergerus, Sibellius, Streſo inter recentiores eminent In *Hiſtoricis* Forbeſii Inſtructiones Hiſtorico Theologicæ cum Catalogo Teſtium veritatis ex Editione Goulartii vel exercitatis ſe commendabunt, & liberaliori utentibus otio: Tyronibus ex aſſe ſatisfaciet Perkinſi ementitus Catholiciſmus, Topicè i. e. ſecundum locos communes: Chronologicè i.e. juxta temporis ſeriem Symbibaſeis noſtræ vel Methodi facilitatem, & ἀκαταληψίας lucem habent. Vtrumqe obſervat Methodum *Sculteti* in Medulla. In *Aſceticis* Angli ferè jam ubique quæruntur. Ex ciſmarinis Hornbeckius, prout Voetius Politiam Eccleſiaſticam tradere nuper Syſtematicè cæperunt.

Pontif. Photin. Schroderi fasciculus Controversiarum. *Pontificios* seriò & graviter in Saxonia ad ἐχεμυθίαν redegit Martinus Lutherus, cujus distinctæ disputationes distinctè ex operibus vel ideo sunt eruendæ, ut quo ordine Reformationis opus successerit, accuratiùs videamus. Ita an. Chr. 1520. fasciculus Linguâ Germanicâ, Basileæ jam prodiit, ubi continentur, explicatio Orationis Dominicæ, de Pœnitentia, passione Christi, Confessione, præparatione ad Cœnam Domini, de Indulgentiis; Invocatione sanctorum, Purgatorio, præceptis Ecclesiæ, bonis operibus, Romana Ecclesia, de conjugio, præparatione ad mortem: de Excommunicatione: de precibus, Baptismo, Cœna Domini, Fraternitatibus, de communione sub utraque specie, de potestate clavium, bonis operibus. Alibi distinctè Lutherus innotescere voluit, librum, contra Papatum à Diabolo inventum: Ejusdem est assertio omnium articulorum per novissimam Leonis X. bullam impiè & frigidè damnatorum; Rationis Latomianæ pro incendiarijs Lovaniensis Scholæ redditæ, Lutheriana confutatio. Quæ *Melanchthoni* & Collegis, cum Pontificijs intercesserint, tum ex operibus ipsius, Apologia præsertim Confessionis constat. Secuti sunt alii, sed diversâ Methodo. Pandectas Controversiarum dedit Eckhardus: de sectis, dissensionibus scripsit Flaccus, & post eum, ex Bellarmino, Pappus, &c. Toti verò Ordini *Iesuitarum in genere* se oppofuerunt Ioh. Affelmannus, in conflictu Anti Iesuitico, Iohannes Cougerus, Donnerus in Iesuita Nodoso, Zæmannus in carnificina Esavitica. Osiandri cautela contra fulmen Iesuitarum doctrinas. Iesuitica modestia P. Andreæ VVagneri. Sophista πολυκέφαλος de Iesuitarum Sophistica, quibus in congressibus utuntur, Binderi. Ανάκρισις ἐλεγχτικὴ h. e. de censura, quam Moguntini Iesuitæ contra Ienensem disputationem protulerunt Ioh. Mulmanni. In *specie* refutârunt. 1. *Serarium* Fridericus Balduinus. 2 *Gretserum* Daniel Cramerus, Ioh Forsterus, Georgius Zæmannus, Melchior Volcio, Polycarpus Leiserus. 3. *Bellarminum*, Froereisenius, Leonhardus Hutterus. 4 *Laurentium Forerum* Melchior Nicolai, Iacobus Reihing. 5. *Gregorium de Valentia*, And. Osiander, Iacobus Heerbrandus. 6. *VVagnereckium*, D. VVagnerus. 7. *Possevinum* & *Mylonium* Chytræus. 8. *Petrum Roestum*, Iesuitam Molsheimentem, Dan. Erasmus. 9. *Costerum* Lucas Osiander. Apostata Pistorius Christophorum Agricolam potissimùm occupavit, Mentzerum, & Iacobum Heilbrunnerum. *Reformatus* Ecclesias, ubi semel exarsit bellum, Augustini Confessores, immoderatiùs, quàm Reformatis, sive Evangelicis convenerat, tractârunt. Nempe, ut fratrum odia acerbiora sunt, ita & fidei Sociorum ζυρράξεις, ubi invaluerunt, pressiùs urgent. Creverunt indies, cùm decrescere quotidie debuissent. Et quamvis *Zuinglianorum* & *Calvinianorum* nomen quibusdam in locis ferè innotuerit: contra Caluinum nihil à Luthero durius fuerit statutum, jam tamen & ab aliquo tempore officinarum frontispicia omnia, Cal-

vino & Calvinistis nigrum theta ponunt. Ipse statim Lutherus Zuinglio publicis Concionibus & scriptis bellum indixit. Secuti, magno numero, Theologi non modò Academici, sed & Ecclesiastæ, qui classicum cecinerunt. Et superiori quidem Seculo controversias vel auctas; in uno enim de Cœna Domini articulo initio Zuinglius & Lutherus dissidebant; vel amplificatas contra nostros scripserunt tum alii, tum præsertim Brentius, Iacobus Andreæ primarij Vbiquitatis Patroni: Philippus Nicolai dentato nimis scripto in scenam prodiit Heerbrandus, Hunnius, Osiander Matthæus, Mentzerus, Pappus, Schafmannus, Schlusselburgius, Selneccerus, Stephanus Gerlachius, Daniel Cramerus &c. eandem tuderunt incudem. Quorum alii dogmata Reformatorum in *genere*, alii certos oppugnare maluerunt Doctores, eo animorum ut plurimum πικρασμῷ, ut & modestiæ Theologicæ condimentum, & charitatis Christianæ salem meritò optimi quique desiderârint. Succenturiati nostro Seculo bellum ferventissimè continuârunt Affelmannus, Alberus, Balduinus, Dannhavverus, Dorschæus, Eckhartus, Finckius, Botsacus, Himmelius, Gerhardus, Hockerus, Hoe, Hutterus, Schoferus, VVinckelmannus, Behmius, Calovius, Feurbornius, Hulsemannus, quorum scripta Anti-Calvinistica libentius Studiosorum teruntur manibus, quàm communi causæ Christianæ expediat. Fieri enim non potest, ut teneri studiosorum animi, absurdis de Reformata religione hypothesibus, imbuti, iis vel bene velint, vel pacis Ecclesiasticæ toties oblatæ admittant consilia. Rectius facturi, si communem potiùs defenderent contra Evangelii Adversarios causam, quàm alendo pertinacissimo Schismati oleum affundere pergerent. Contra *anabaptistas* Elenchum instituerunt Ægidius Hunnius, Petrus Hinckelmannus, Lucas Osiander, Schlusselburgius, Ioh. VVigandus. Contra *Socinianos* Graverus in Examine Sophisticationum Socini, Meisnerus consideratione Theologiæ Photinianæ, Himmelius & Thummius in Collegio Anti Photiniano, Hunnius contra Photinianos, Feurbornius contra instit. Osterodi. Ejusdem est Anti-Iedinus, Pet. Haberkornius & Abraham. Calovius disput. Antisoc. Addantur Behmius, Tarnovius, Franzius: Botsacus conscripsit rationes contra vitandos Arianos; & Neo Photinianos. Andreæ Proelæi Matæologia Sociniana: VVinteri refutatio Socini de justificatione. *Svvenckfeldiana* deliria refutârunt Schlusselburgius, Heilbrunnerus, VVigandus, VVinckelmannus. Huberi etiam, etsi diu inter illos latuerit, absurditates publicè detexerunt. *Vorstio* & *Vorstianis* bellum indixerunt Alb. Gravverus, & Nicolaus Taurellus. Sed & *domesticas* lites magna contentione severunt. Et primò quidem *Helmstadienses*, Tubingensium, cæterorùmque, libri Concordiæ authorum, conatum ægrè tulerunt, scriptisque publicis illum improbarunt. Vnde errores Iacobi Andreæ crassiores, collecti & detecti per Danielem Hofmannum. In eadem, nostro tempore, Academia celeberrimus Theologus Calixtus, multorum incus esse debuit Theologorum Augustanorum, tum ob Concor-

dias

diæ studium (quod tamen paulò contractius intra Reformatorum utrinque cancellos, substitisse, ipse mallem) pressiùs ubique inculcatum, tum ob dogma S S. Trinitatis in V. T. revelatum. Sed doctis & elaboratis Apologijs uno anno Chr. 164. volumine emissis, causam suam contra Adversarios masculè defendit. De communicatione Idiomatum, primòq; ejus fundamento, sitne à conceptione, an exaltatione, fusè inter *VVirtenbergenses* & *Giessenses* disputatum suisse in *Tri. mit. Heidelberg.* pag. 210. breviter indicavimus. Arripuit ex dissidijs istis domesticis petendum *Forerus* Iesuita occasionem scribendi suam, Αἰλουρομαχίαν. Ad hanc posteriorem controversiam pertinent Meleh. Nicolai consideratio Theologica quatuor Quæstionum controversarum, de profundissima κενώσει D. N. I. Chr. Balthas. Menzeri necessaria & justa defensio contra injustas criminationes Lucæ Osiandri, Melchioris Nicolai, & Theodori Thummij, in qua multi de persona & officio Christi errores deteguntur & refutantur. Erant, qui, ceu Palæmones, se interposituri, dissidentium partium conciliationem quæsiverunt. Theologi VVurtenbergici an. Chr. 1624. ediderunt amicam admonitionem super decisione de IV. per aliquot annos inter nonnullos Augustanæ Confessionis Theologos agitatis controversis Quæstionibus, de omnipræsentia Christi θεανθρώπου apud creaturas, ejusdèmque vera & profunda humiliatione & inanitione. Osiandri Orthodoxæ conciliationis modi, sive Canones Theologiæ, quibus Orthodoxorum Theologorum de statu Exinanitionis carnis Christi dicta & scripta quædam inspeciem obscuriora &c. explicantur Conciliatorium etiam scriptum vulgavit VVolf Mamphrasius de statibus controversis primi & accessorii Helmstadii agitatis inter Hofmannum & 4. Philosophos. Contra *Iudæos* Augustani Confessores multa eruditè scripserunt. Christophorus Helvicus Elenchos de adventu & persona Messiæ: de officio Messiæ Prophetico & regio: Appendicem Elenchorum Iudaicorum, continentem refutationem exceptionum & argumentorum, quæ à Iudæis contra adventum Messiæ afferuntur. Ejusdem Systema controversiarum Theologicarum, quæ Christianis cum Iudæis intercedunt. Ipse Lutherus initium fecit in suo Schem Hammephorasch. Addi his potest & debet Fides Iudaica Antonij Margaritæ, Professoris Augustani. Nostra ætate præclaram hac in re navarunt operam Grasserus in c. 9. Daniel. Iohannes Myllerus, Hamburgensis, in suo Rabbinismo, qui certè liber Latina pridem edi debuisset Lingua, ut ijs etiam, qui Germanica non intelligunt, legi potuisset. David Christianus, Theologus Giess. Disput. de Messia; & nuper Vir doctissimus D. Theophilus Spizelius Augustanus, erudito scripto, quo relationem Montezini, de decem tribubus elevat: simulque *spem Israelis* Menasch ben Israel refutat. Idem & nuperrimè, ut diligentissimus vir est, Scrutinium *Atheismi*, Historico Ætiologicum vulgavit. *Muhammedismum* detexerunt Solomon Schvveigerus, in Itinerario; Henricus Erfforhen Homil. 13. in c. 38.

&49.

& 39. Ezechiel. de Gog & Magog seu Turcis; Solom. Gessnerus disputat. tribus de Turcis, Murerus, & nuper D. VVagnerus, clarissimè, & nuperrimè Schalichius, in religione Turcica, vita Muhametis, & Orientalis cum Occidentali Antichristo comparatione. Compendium Muhammedismi non ita pridem dedit Samuel Schultetus, quæ tamen Historica potiùs sunt, quàm Elenctica.

III. *Historicæ* Theologiæ studiosissimus erat Chemnitius in suo Examine, Vrban. Rhegiusin L.C. Beckius in suo Lutheranismo ante Lutherum. Flaccus Illyricus, Catalogo testium veritatis primus admovit manum. Idem & Centuriarum Magdeburgensium ἐργοδιώκτης fuit, quod opus non tam ex nævis, qui à nonnullis jam sunt observati, quàm inexpugnabili æstimari debet labore, & in audito antea conatu. Scripsit & Lucas Osiander Epitomen Historiæ Eccles. Centurijs 16. absolutam. Centuriatorum quidem vitula aravit; sed feliciter & cum laude. Micrellius nostro tempore eadem tractavit studia, &c.

VI. *Casuisticæ*, hoc potissimum Seculo, honorificum in Cathedris suis Theologicis tam Ecclesiasticis, quàm Academicis A. C. reliquerunt locū. Et *alij* quidem sequuti fuerunt Catecheticam Methodum, ut Georg. Konig, Altorfinus Theologus: *Alij* hominis objecta, ut Francisc Balduinus *alij* locos communes, ut Ludovic. Dünte. *alij* in compendia redigunt fusè ab alijs dicta, ut Procænerus, in quo brevitatis, quàm accurationis studium majus observatur. Antiquiora Theologiæ casuisticæ Systemata non puto apud eos extare. Politiæ Ecclesiasticæ regulas, præcepta, exempla felicissimè collegit Benedict. Carpazovius, in definit. Ecclesiast. seu consistorial. Sed & *Ascetica* subsidia magno se apparatu Avenarij, varijs linguis conceptum: Kegelij, Rosarium, Oratorium D. Bernhardi, offerunt. Habent enim sua 1. *Euchologia*: tritum, & devotioni accommodatum ex scriptis ejus, per Samuelem Cunonem collectum, Meditationes SS. Patrum, Martini Molleri. 2. *Exercitia pietatis*; Iohannis Gerhardi exercitium pietatis quotidianum: Ejusdem 50. Meditationes Sacræ ad veram pietatem excitandam, & interioris hominis profectum promovendum: Petri Heigii I. C. meditationes sacræ, Georgij Ziegleri de conservanda revera pietate: Ioh. Ferinarij capita pietatis. Iohannis Arnd verus Christianismus, in omnium ferè manibus versatur. Habent & *Ethica* præcepta Christiana, qualis est Ethica Heizonis Buscheri ex Solomone & Siracide collecta: Pauli ab Eitzen Ethicæ doctrinæ libri novem. Eodem pertinent præparatoria ad mortem: Lutheri, instructio quomodo se homo ad beatam debeat, præparare ἀνάλυσιν. Præparatio ad mortem, Molleri, memento mori, Aharonis Burchardi quadrifolium aureum, ad piè beatèque moriendi desiderium invitatorium. Sennerti meditationes de bene beatèque vivendi & moriendi ratione: Regulæ vitæ Chytræi. Via vitæ, Christiana & Orthodoxa institutio, complectens præcipua Christianæ religionis capita ad salutem scitu necessaria. Ars moriendi & lugendi Ludovici Bischoff. Speculum ærumnarum hujus vitæ Ioh. Rodolfi Claubi. Ars moriendi, ex

Luca;

Luc.2. Via ad ſalutem, Dilheri. Via ad vita m æternam, Nicolai Crameri. *Conſolatoriorum* denique librorum non contemnenda offertur meſsis, cujusmodi ſunt, Antonij Burchardi fontes conſolationum Sacrarum, Gerhardi Enchiridion conſolatorium, Ejuſdem Schola conſolatoria, VVelleri libellus conſolatorius. *Eccleſiaſtica* reſtat, & in ea 1. *Methodi* concionandi, Iacobi Andreæ, Bachmeiſteri, Frid Balduini, Hunnij, Oſiandri, Pancratij, Schleupneri, Nicolai Hemmingij, Iacobi Renekii, Simonis Pauli. 2. *Conciones* A. in *textus Dominicales*, quæ *Poſtillæ* vocari ſolent, cujusmodi ſunt Melanchthonis, Lutheri, Hedionis, Iodoci Villichij, Eberi, Hummij, Selnecceri, Erytropoli, Loſsij, Sarcerij, VVigandi, Hemmingij: Poſtea Beuſtij, Corneri, Deuceri, Draconitis Pauli ab Eitzen, aliorumque plurium, qui in textibus illis enucleandis operosè laborârunt. B. *Feſtales* ſive in pleroſque dies feſtos, Balduinus, Barbaroſſa, Clajus, Dietericus, Meiſnerus. *Ideas*, ſive *diſpoſitiones* habent Ioh. Nicephorus, Andreas Pancratius, Iohannes Tungerlarius. In *paſsionem* Prætorius. Orationes Snepfij de Natlvitate Chriſti. C. *Topicæ* Chriſtophori Fiſcheri tabula domeſtica. Polycarpi Leiſneri de juſtificatione & bonis operibus, Ioh. Parſimonii, de reali corporis Chriſti præſentia. Oſiandri 7. Conciones, quibus cauſa redditur deſertæ Eccleſiæ Pontificiæ. De ultimo jdicio Lucæ Pollionis: De morte hominis Moſes, Fflacherus de ſpe ſalvifica Lutherus. D. *Funebres*, Bidembachij Promtuarium exequiale. Coberi ludi funebres, &c. Ex his verò palma eruditionis & Syſtematicæ accurationis debetur Melanchthoni. Eandem ut plurimùm deferunt, in *Topica*, Heerbrando, noſtra ætate Gerhardo: In *Hiſtorica* Magdeburgenſibus, de quibus Epiſc. Ciceſt. judicium habet *Degor. VVhear*, in relect. Hiſt. p.261. Nec quę nuper collegit Matthias Zimmermannus, in Diſſert. Hiſtorico Theologica ad locum Tertulliani, in Theologiæ Leiturgicæ notitia, contemnenda ſunt: In *Elencho* Chemnitius ſolidiſsimus contra Pontificios eſt: Contra Iudæos, Iohannes Myllerus: *Muhammedanos* Vlricus VVallichius. In *Aſceticis* Gerhardus & Arndt In *Eccleſiaſticis*, Gerhardus: In *caſibus* compendioſiſsimus eſt Brucknerus, χολαςικώτατος Balduinus, facilimus Dunte, fuſiſsimus Konig &c.

CAPUT. IV.

DE THEOLOGIA SYSTEMATICA Pontificiorum.

Eadem Methodo, Pontificiæ Theologicæ scripta considerantur. 1. Scholasticè. 2. Topicè. 3. Elencticè 4. Historicè. 5. Casuisticè. 6. Asceticè. 7. Ecclesiasticè. 8. Brevis de ijs ἐπίκρισις.

I. Scholasticam Theologiam ne post Reformationem quidem, è Pontificiorum sive Academijs, sive Monasterijs eliminatam fuisse, supra jam obiter monuimus. Id ipsum apparatus librorum Scholasticorum, qui à seculo & quod excurrit, ex officinis eorum prodijt, clariùs probat. *Multi* partes *Scoti* masculè defenderunt. Vnde Didaci Daza defensio contra Lyranum, Burgensem, Iohannis Gallionis Oratio, Antonij Syrecti expositio exactißima Identitatum & distinctionum secundùm doctrinam subtilis Scoti: Pandulphus Zanamella Tabulas Quæstionum omnium Scoti cum rectione illarum ad triplicem veritatem. *Alij* Scoto se opposuerunt. Prodijt Venet. 1523. Thomas Anglicus contra Scotum. *Alij* conciliationem quæsiverunt, ut est Constantij Sagnani conciliatio dilucida omnium controversiarum, inter Thomam & Scotum. *Alij* Thomam compendio incluserunt Bernhardus Bonianne, Seraphinus Capponi, Ludovicus Carbon. *Alij* emendationes in eum scripserunt, Francisc. Garsia Dominicanus. *Alij* disputationibus illustrârunt Petrus de Aragon, Petrus de Gabera, Petrus Lorca, Paulus Nazarius, Livisius Turrianus, Gab. Vasquez. *Alij* directoria, correctoria, defensoria adornârunt, ut Ægidius Columnius, Romanus. *Alij* denique prolixa in eundem reliquerunt commentaria, Hispani *plerique* Petrus de Arragon, Dominicus Bannes, Barthol. à Medina, Navarette, Nazarius Pesantius, Nugnus, à Soto, Suarez, Vasquez: *Rariores*, Galli, Scholasticæ sæpe pertæsi: *Rarißimi* Germani, Iacobus Hackerus, & Martinus Becanus. Omnium distinctionum syllogen nuper collegit Castanæus, quæ tamen, ut nihil dißimulem, ad confundendum sæpe, quàm distinguendum sunt aptiores.

II. Placuit paulatim & Locorum communium tractatio primarijs Scholæ Pontificiæ Doctoribus. Quanquam enim initiò Reformationis Pontificijs Theologis, Ordinibus præsertim, sordere visum fuerit, quicquid ex Erasmi Roterodami literaria officina prodijt; eventus tamen & imitationis desiderium subinde probavit, illum nonnunquam valde opportunè locutum. Iam enim 1521. publice

publico scripto de ratione perveniendi ad veram Theologiam, Erasmus testatus est, Scholasticas sibi spinas displicere. Cæteri ergò, qui pauló erant cordatiores, Locos conscribere communes, quàm in Scholasticos commentari maluerunt. Hinc loci communes Theologici Hermanni Bodij, Melchioris Cani, scriptoris satis candidi, libri 12. Iohannis Hofmeisteri, Lorichij. Quin & Laurent. Villavincent. Hyperii prorsus arare voluit vitula in sua Methodo Theologica. Ad hanc etiam classem, quâ Papismus Topicè asseritur & vindicatur, pertinet Panoplia Lindani, Christianæ virtutis telum F. Ioh. Daventriensis. Sed & ἀνώνυμον Venetijs an. Chr. 1565. vulgatum est compendium, cui brevis terminorum quorundam Theologicorum accedit explicatio. Petri de Soto institutio Sacerdotum, Pistorii Hodegeticus, opuscula. Didactico-Elenctica Becani, Turris contra Damascum Theodori Belvedere. Et ut ipsam nonnulli vel tollerent, vel extenuarent Reformationem, alij reconciliationem quæsiverunt inter Ecclesiam Romanam & Reformatam, ut Cassander, VVicelius, Grotius, Milleterius. *Alij* Papatui cum Confessione Augustana convenire, probare sustinuerunt: Quâ nuper via incessit Thomas Henrici: cui tamen Dannhavverus breviter respondit. *Alij* ad ipsam Scripturam provocare sunt ausi. Huc tendit *Methodus Augustiniana* defendendi & probandi fidem Catholicam ex solo Dei verbo, Adriani & Petri de VValenburg. Vbi tamen alij ad literam exclusis consequentijs nos alligare voluerunt, ut Veronius: Alij ad sensum Ecclesiæ, ut Masenius. *Elenctici*, vel generaliter controversias pertractant, cum quibuslibet non Pontificijs, Reformatis maximè & Lutheranis. Bella & arma hic præ cæteris minatus est, Robertus Bellarminus, Cardinalis, quatuor controversiarum tomis absoluto opere. Huc pertinent compendium concertationum Ioh. Bunderij, Enchiridion Colon. Ederi Scrutinium falsæ & veræ religionis, Articuli 30. per Casparum Schazgerum explicati. *Alij* Reformatos *distinctè* vellicàrunt. In *Anglia* nota sunt nomina Alani Copi, cujus sex extant Dialogi contra summi Pontificatu, Monasticæ vitæ, sanctorum, sacrarum imaginum oppugnatores & Pseudo Martyrus, Edmundi Campiani Iesuitæ, versutæ & elaboratæ rationes, Harti, Hardingi, Duræi Elenctica contra Iuellum, Humfredum, Rainoldum, VVitackerum, &c. *Caterum* Theologi se Anglicanis etiam immiscuerunt controversijs. Vnde Emanuelis Almadæ, Episcopi Angrensis, contra Gualtherum Haddonum, Anglum, Epistola. Henrici Iolissi & Roberti Ionson ad articulos Ioh. Hopperi. In *Germania* Bartholomæus Latomus adversus Martinum Bucerum, de controversijs quibusdam, prodijt defensio: Becani varia opuscula. Idem deditquæstiones Calvinisticas contra Pareum, contra eundem de circulo Calvinistico: Costerus Enchiridion, & Apologiam contra Gomarum, Cudsemius quadripartiti Calvinistici Examinis vexamen; Gretserus varia contra Guldinastum, Mornæum, Molinæum. Pareo negotium facessere conati sunt, præter Becanum, suprà memoratum, Ioh. Mulhusinus, Ioh. Matthæus &c.

Addi possunt Bibliotheca Schultingij, Calvino & Martyri potissimum opposita, Proba improba, contra Sachsium & Neubergerum. *Galliam* vexârunt Iulius Cæsar Bulengerus, Diatribe ad Casauboni exercitationes, Gab Fabricius responsione ad Bezam. Gretserus, revelatione Mysterij iniquitatis à Philippo Mornæo editi: Iohannes Perpezatius, responsione Apologetica adversus Anti-Cottoni & Sociorum criminationes: Claudius de Sainctes, responsione ad Apologiam Theodori Bezæ, &c. *Helvetia* non modò initio Reformationis multos fortiter evibravit eminus intentatos ictus à Cochlęo, Fabro, contra Bullingerum, ab Eccio contra Zuinglium; sed & nuper, Iohannes VVirzius & Hottingerus, à Laurentio Forero, in nonnullis opusculis, Luthardus à Schulero, in Hercule Catholico, scriptis Eelencticis provocati potius, quàm confutati fuerunt. *Lutheranis* etiam Ecclesijs ab integro, & quod excurrit, seculo, Theologi Pontificij, constanter insultârunt. De Eccio, primo Lutheri superstitis adversario, alijsque nihil dicemus. Prodierunt Alphonsi Virvesij Canariensis Episcopi Philippicæ disputationes adversus Lutherana dogmata; Georgij VVicelij de Excommunicatione, pænitentia, precibus, Iejunio. Evangelium D. Martini Lutheri, quo probare conatur, eum in omnibus fidei articulis defecisse, scripta Staphyli, concertatio Culsameri Lutheriani, & F. Bartholomæi Vsingen Augustiniani, septendecim articuli, à M. Arsacio Seehover nuper revocati Centum Conclusiones per D Leonhardum Marstaller, Nurembergensem, de vera libertate Christiana. LXX. assertiones per Nicolaum Apell, de fide, spe charitate ac legis veteris cum Evangelica collatione: quæ scripta posteriora omnia Luthero, & Reformatæ doctrinæ ita sunt opposita, ut & compendiorum Theologiæ Pontificiæ vices suppleant. Nostro seculo & nuper quidem Ecclesijs Lutheranis scriptum est destinatum, breve sed perspicuum, & minus in personas injurium aut dentatum: est nempe Epitome controversiarum, sive demonstrationes Catholicæ, quibus ostenditur, Lutheranam Ecclesiam, non esse Apostolicam P. Iulij Cæsaris Coturij Cæteri etiam Doctores Lutherani suos nacti erant Antagonistas *Heerbrandus* Georgium de Valentia & Georgium Gothardum: *Gerlachius*, Ioh. Busæum: *Lucas Osiander*, Costerum: *Heilbrunnerus*, Gretserum & Pistorium: *Hunnius* & Daniel Cramerus Gretserum; *Matth. Dresserus*, Casp. Happum, *Brentius*, Petrum de Soto, *Iustus Ionas*, Georgium VVicelium. Sed & nuper Vitus Erbermanus Anti Musæum dedit, sive Parallela Ecclesiæ veræ & falsæ. Quibus accedit animadversio gemina, prior in Anti-Keddium ejusdem Musæi, posterior in ostensionem Summariam Gerhardi Titij, Helmstadiensis. *Intestina* dissidia in Ecclesia Romana plura sunt, quàm quæ unitatis encomium salvum illi relinquant & illibatum. Disceptant 1. *Dominicani* & *Franciscani*, in materia de immaculata conceptione B. Mariæ Virginis. *Illam* jam antehac publicè defendit, scripto prolixo Bernhard. de Busti, aliique: nostra ætate VVaddingus in sua legatione; Eandem verò destruxit Vincentius de Bandelis, tractatu, de singulari puritate & prærogativa conceptionis Salvatoris nostri I. Ch. qui ad exemplar

plar Bononiense 1481. cum disputatione Ferrariensi de conceptione B. M. nuper iterum prodijt. *2. Iesuitæ & Iansenitæ.* Iansenitarum libri prolixis Catalogis, & ab ipsis Iansenitis expressi sunt, & à Claris. Collega, D. Henrico Ottio, Orat. de causa Iansenit. Noti sunt Augustinus Iansenij, Planctus veritatis Augustinianæ: Martini Ripaldi vulpes capta. Recentissimorum Iansenisticorum scriptorum nomina dedimus in *Fasc. Disput. Heidelb.* p. 71. Multorum instar esse possunt Ludovici Montaltii literæ provinciales, de morali & Politica Iesuitarum disciplina, à VVilhelmo V. Vendrockio, Salisburgensi Theologo è Gallica Lingua in Latinam translatæ, & Theologicis notis illustratæ. Pertinet huc Innocentij. X. bulla, contra Iansenij Propositiones, cum defensione Belgarum, contra peregrina judicia, Numæ Sedulii Coloniensis. *3. Theologi Parisienses Sorbonici, & Iesuitæ.* Cruenti propemodùm & acerrimi dissidii testes sunt tot utrinque editi libri σηλωτικοὶ, quorum magnum dedimus Catalogum *Hist. Eccl. Sec.* XVI. p. 495. *4. Iesuitæ & Dominicani*: Documento sint scripta Crusiana, & Anti-Crusiana, ut sunt, Aulæ Ecclesiasticæ, & horti Crusiani subversio. In *specie* multi inter se hactenus fuerunt commissi. Et ita quidem Catharinus cum Cajetano, ut ille hujus 208. errores collegerit. *Arrianismo, Photinianismo, Socinianismo* confellendo aliquid etiam dedit Schola Pontificia. Martini Smiglecii sunt nova monstra novi Arrianismi: Ejusdē de Christo vivo & naturali Dei Filio: Ejusdem, de erroribus novorū Arrianorum libri 2. Gregorii de Valentia libri de Trinitate, quorum postremo nominatim refutantur horribiles blasphemiæ pestilentis libri non ita pridem de eo argumento in Polonia editi. Genebrardus contra Trinitarios & Anti Trinitarios. Catholica Censura Ministrorum Tigurinorum & Heidelbergensium de dogmate contra Trinitatem in Polonia. Iacobi Concii pro tremenda & veneranda Trinitate contra Apostatam Franckum Apologeticus. *Atheismum* scriptis oppugnârunt Franciscus Boreas à Guirra, Antonius Possevinus, Mar. Mersennus in Genes: Et nuper Lessius de Providentia Numinis, & animi immortalitate contra atheos & Politicos. *Schvvenckfeldij* 30. Paradoxa de toto Christo Deo & homine refutavit Ioh. Busæus. In *Elencho* Gentilismi, Iudaismi, Muhammedismi frequentes potiùs fuerunt Pontificii, quàm felices, propterea quòd novitate suorum dogmatum ipsi sibi argumentorum quasi nervos succiderunt. Et de conversione *Gentium* quidem scripserunt nonnulli ex professo. Thomas à Iesu libros septem Ioh. Fridericus Lummius de jucidio extremo & vocatione Indorum: A Costa de salute Indorum: Raymundus Breganus Theologiam Gentium. Contra Gentes scripsit Thomas, Guilelmus Pariensis. Huc illi pertinent, qui vel *Theologiam Naturalem* scripserunt, vel *Veritatem christianæ fidei* asseruerunt, Raymundus de Sabunde, Pacardus, Raynaudus, Savonorola, Marsilius Ficinus, Eugubinus, Ioh Franciscus Picus, Ludovicus Vives, Mutius Pansa. *Iudaismum* fortiter in ipso Papatu arietare conati sunt tùm *Proselyti* quidam Iudæi, tum *Doctores Pontifij*. Nobis jam ad manus sunt (ut de

veteribus Iustino Martyre, Tertulliano &c. Intermedijs, Iuliano Pomerio, nihil dicamus) R. Samuel ex Arabico in Latinum & Germanicum translatus, qui probavit Messiam, qui venit, ceu venturum, temerè expectari: Fortalitium fidei: Doctoris cujusdam, ordinis Minorum, Dialogus, qui vocatur Scrutinium Scripturarum, compositus per Paulum d. S. Maria, Episcopum Burgensem: F. Petri Nigri Prædicatoris tractatus contra Iudæos. Et, qui ante reliquos numerari debuisset, Petrus Galatinus in arcanis Catholicæ veritatis, quæ tamen aliunde compilata sunt. Accesserunt, *post Reformationem*, scripta Genebrardi contra Kimchium, & Iosephum Albo, Theologia Iudaica Josephi du Voysin, qui unus majorem ex scriptis Iudaicis, testatus est rerum Iudaicarum notitiam, quàm plures alii. Illud mirari subiret, Iesuiticum ordinem sive ad conversionem Iudæorum, sive ad Scripturæ illustrationem, adeò vel raram, vel curtam linguæ Hebraicæ afferre supellectilem, nisi ex ordinis institutione manifestum esset, Linguæ illius notitiam paucis committendam Barradius nonnulla habet Tom. 1. in Concord. & Hist. Evangel. & Possevin. Bibl. l 9. Ad hunc apparatum pertinent Hieronymi de sancta fide, Iudæi ac Medici Benedicti Papæ ad Christianismum conversi lib. 2. Nicolai de Lyra probatio adventus Christi per Scripturas à Iudæis receptas. Petrus Alphonsus contra Iudæos, Andreæ Episcopi Parænetica ad congregationem Iudæorum: Petri de la Cavalleria Zelus Christi contra Iudæos. Fini Hadriani flagellum in Iudæos, Michaelis Thomasii disputationes quædam Ecclesiasticæ contra Iudæos. *Muhammedanis & Muhammedismo* restiterunt, quotquot vel ante, vel post Reformationem, ipsum 1. *refutârunt Alkoranum*, ut sunt authores, qui cum Alkorano prodierunt ex Editione Bibliandri: quibus addi possunt Turrecremata. Dionysius Carthusianus, Raymundus Martini, Barcinonensis; Iacobus de Vitriaco, Petrus Blæsensis, Ludovicus Vives, Ricoldus, Rub. Retinensis, Ioh. Segobiensis. 2. *Religionem Muhammedicam descripserunt*, ejúsque dogmata examinârunt. Æneas Sylvius, tum scripto contra Turcam, tum Epistola ad Morbisanum, Turcarum Principem, qua monetur, ut ab insana lege Muhammedica recedat, Author Fortalitii: Septem castrensis quidam Monachus, diu apud Turcas captivus, Religionem eorum exactissimè descripsit, testis oculatus, prout ex libris magnam partem collegit, Gabriel Sionita: qui cum eo editi sunt, Richerius, Cotovicus, antiquiores paulò, itineraria potius, quàm compendia Theologica scripserunt. Quid *Collegium de propaganda fide* hactenus tentaverit in Elencho Anti. Muhammedico, suprà pag. 337. indicavimus. Nihil tamen hactenus ex Collegio illo, quod operæ magnæ esset pretium ad Muhammedismi vel convictionem vel Confusionem prodiisse observamus. Philippi Guadagnoli conatus contra Ahmedem Persam feliciùs successisset, si simplicitatis ubique Apostolicæ tenacior fuisset. In mysterijs fidei Christianæ nimis sæpe Scholasticus est. Xavier suo Evangelio Persico causam porius Christianam reddidit suspectam, quàm explanatam. Ab

alii s

aliis contra communem Christianismi hostem præstita sunt. Malunt nempe Christi fideles, fratres & amicos vexare, convitiari, torquere, quàm infideles Christo adducere. Sed hæc non sunt hujus loci. In *Historica* Theologia Cæsar Boronius Cardinalis (cujus continuator neque ingenio, neque facundia par, Bzovius est, Epitomator Spondanus) reliquis ferè omnibus laboravit. Adeò nihil eorum *quod* causam Pontificiam juvare videretur, omisit Majori tamen ferè suo dispendio, quàm causæ commodo Partium enim studium immenso labori multum detraxit. Gaultherius Iesuita non inepta Methodo usus, per distincta secula, distinctas etiam eruere conatus est *veritates*. Harscherus suis Parallelis rancidi potiùs calumniatoris, quàm gravis Historici personam egit Addi possunt Eilbrachtus & Forerus. *Casuistica* Theologia Scholas Pontificias tantò occupavit fervidiùs, quantò auricularis Confessionis carnificina, plures paulatim peperit Casus. *Ante, & circa Reformationem* Bellarminus indicavit sequentes, Raymundum de Pennaforte, Antoninum Florentinum, Astesanum Astensem, Bartholomæû Pisanum, Pacificum, auctorem Pacificæ Summæ, Angelum de Clavasio, Baptistam Trovamalam, auctorem Rosellæ, Thomam Cajetanum, cujus etiam Selectæ extant quæstiones Casuisticæ, an ingressus religionem cum proposito deliberato perseverandi teneatur? de redditione debiti uxoris ad virum adulterum: An sit simpliciter de necessitate salutis, conteri de singulis peccatis? An Principes sibi possint appropriare feras? An ferarum captionem possint prohibere? An illis, qui ex Iudæis sunt, possit negari ingressus in Religionem &c. Iohannem Tabiensem, Sylvestrum Prieratem, Alexandrum de Ariostis, Bartholomæum fumum, auctorem Armillæ. Sed secuti, post Reformationem, ad nostra usque tempora plurimi, *Hispani* præsertim & *Itali*, pauciores *Galli*, paucissimi *Germani*. Primarii sunt Iohannes Azorius, qui copiosè Partibus tribus (quarum prima libros habet 13. Secunda 12. & tertia 13.) hanc materiam pertractavit, Nicolaus Beldellus, Ludovicus de Beya; Hermannus à Busenbaum (qui Medullam scripsit Theologiæ moralis) Antonius Cordubensis de Lara, Bonacina, Vincentius Filiucius Senensis, Iohannes de Dicastillo, Franciscus Galletus, Iacobus Gretserus, Ludovicus Lopes, Franciscus Labata. Accesserunt Ioh. Caramuel Lobkovvitz, Paulus Laymannus, Evvaldus Marchius, Ludovicus Molina, Theologia Moralis Iesuitarum, Simplicianus Muttinus, Valerius Reginaldus, Decisiones aureæ casuum conscientiæ Iacobi de Graffijs, Emanuel Sa, Emanuel Rodriquetz, Bapt. de Salis, Thomas Sanchez, Martinus Alphonsus & Vivaldus, Summula Caranei, Baptista Corradus, Gregorius Sayrius, Franciscus Toletus, Martinus Navarrus; Mich. Zanardus, Melch. Zambranus &c. Sed & casuum reservatorum multi peculiarem habuerunt rationem: De his enim integros scripserunt tractatus Homabonus, de Bonis, Chappiaville, Franciscus Coriolanus, Lelius Ceccus, Iacobus de Graffiis, Iac. Severtius, Barthol. Ugolinus. *Asceticam*, Pontificii, non quidem reli-

reliquerunt intactam, *γυμνασίαν* tamen plerique *σωματικὴν* crebriùs, quam *πνευματικὴν ἄσκησιν* commendarunt. *Bellarminus* tractatus, qui ad hanc pertinent Categoriam, *pios* vocat *libellos*, & præter opera Bernhardi, opuscula Innocentij III de contemtu Mundi, opuscula Humberti Dominicani, Thomæ Cantapratensis, de proprietatibus apum, Bonaventuræ, Henrici Susonis, Laurentij Iustiniani, Thomæ de Kempis, Vincentii de vita spirituali, vitas potissimum & Martyria Sanctorum, Eremitarum, &c. Augustini Confessiones, Tractatus Ephremi, Cassiani collationes, Scalam Iohannis Climaci, Gregorii Papæ Dialogos, Pratum spirituale Ioh. Moschi, Idiotæ contemplationes, enumerat. Ex *nostris* Theologis, alii Gersonem, Guil. Parisiensem, utrumque Lansbergium, Florentinum Batarum, Dionysium Carthusianum, Taulerum, Ruisbrochium, Harpium, Bloysium, Ameloy, Bonaventuram, Hasgardum, Alphonsum Madritum, Maxim. Sandæum inter celebriores numerant Ascetas. *Alij*, librorum instituto selectu, recensent Alph. Madritii artem serviendi Deo, Maxim. Sandæi centurias amantium, colentium & imitantium Christum, Hermanni Hugonis pia desideria, Drexelii varia, Iacobi Coremi clypeum patientiæ, Casp. Tauschii fontes Salvatoris: Ioh. à Iesu Maria stimulum compunctionis, Nierembergii institutionum spiritualium Pandectas: Iacobi Horstii Christianum Theodidactum, Phil. Servii modum juvandi moribundos, Vinc. Carafæ fasciculum myrrhæ, Suickhardi Beck antidotum peccati, Franc. Quaresmii de quinque Iesu Christi vulneribus, Anton Grimoldi in Psalm. Pænitentiales, Leonh. Lerchenfeld Horologium piarum actionum, Theod. Moreti Soliloquia ad obtestationes Davidicas, Alphonsi Gianotti mysticum Heliotropium: Mag. Adami opera moralia & Ascetica, Christ. Schoreri Theologiam Asceticam: Et Lingua Germanica, Frid. Spee auream *ἀρετολογίαν*, Bernh. Vel VVeiss Portam cæli, Laurent. Foreri vitam Christi, Iohannis Brigelii fontem veræ sapientiæ, Arn. Cæsarei Considerationem passionis Christi, Baptistæ Poza spiritualem aurifodinam, Aug. Abbatis Eremitani speculum pænitentiale, Iac Holbeck militem Christianum, Lud. Blosii spiritualem institutionem, Ludov. de Ponte Meditationes. Ego, ut huic scriptorum Classi multum semper detuli, ita dignam eandem existimo, quæ enucleatiùs paulò proponatur. Ita enim hæc studia comparata sunt, ut vel testimonium præbeant victrici veritati luculentissimum, vel superstitionis fontes ostendant & incrementa. Probatu hinc facile est, viros sæpe cordatos piis & devotis suis meditationibus, meritis humanis larvam ita detraxisse, ut turri *ἐθελοπερισσοθρησκειῶν* Babylonica destructa, *ἀσκήσεως σωματικῆς* fastigio depresso, vera, in Christo radicata pietas, fides non simulata, per charitatis opera efficax, caput inter ipsas tentationum voragines extulerit. Alii contrà, majorem in corporalibus exercitiis, Iejuniis, humisternio, flagellationibus (quæ omnia

Aposto-

Apostolus ἀφειδίαν σώματος appellat, *Colos. 2. v. 23.*) in cultu verò ταπεινοφροσύνης καὶ θρησκείας τῶν Ἀγγέλων, v. 18. quàm vel Dei præceptum requirit, vel Dei gloria permittit, *scriptis suis Asceticis* expresserunt. Sed ordine classes quasdam percurramus. *Prima* Classis circa *preces* occupatur, ubi 1. de *Modo orandi*, Henrici Costeri, Iohannis à Chokier, Garetius de precibus, Lud. Granatens. de devotione, excellentia, necessitate & utilitate orationis &c. 2. *Euchologia* distincta ratione a. *objecti*, ad *Deum*: Amandi de Bello visu preces de vita & beneficijs Salvatoris Iesu Christi. *Beatam Virginem*, Mariam, ut est Psalterium B. Virginis nuper iterum Colon. excusum: justi Lanspergii exercitia spiritualia, rosarijs distincta, Costeri preces in vitam B. M. V. Horæ B. M. V. ex consuetudine Ecclesiæ Romanæ b. *Temporis*: *Quotidianæ*, Ioh. Sylvij: *Horariæ* Susonis, Oliverij. Leisentritii congestus cursus precum per anni cursum, Costeri Myrothecium, Horologium spirituale, preces statis horis Placentiæ recitandæ. c. *subjecti, universalia*, omnibus hominibus, promiscuè adaptata, Verrepoei Paradisus precum: Ejusdem Enchiridion Catholicum Thesauri Tympii, Suillii, Gazæi, Apophoreta David. Moerlini, Preces Schæreri, Manuale Canisii. Addi possunt Euchologia, meditationes &c. Societatis Iesuiticæ, Abbatis Lambacensis, Cameranri, Chokieri, Iohannis Feri, Lud. Granatensis, Hofmeisteri, Mich ab Isselt, Langhecrucii, Leosæi, Mich. Mayeri, Nicol. Montmorencii, Spitoldii: *Particularia*, studiosorum sive Scholasticorum, Verrepoei: sive Sodalium: Flosculi Angelici, sive formulæ precum, ad usum Sodalitatis Angelicæ collectæ d. *Causæ efficientis*. Vastovii flores precum Brigittæ: Stickelii precationes Psalmis Davidicis textu & numero concordantes. Pistorij precationes ex Patribus collectæ. Farrago precum Maximiliani Archid. Austriæ, Kispenningii precationes ex Scriptura & Patribus depromtæ, Hungeri Thesaurus, Bredenbachii fasciculus ex Blosio decerptus e. *Finis* ratione, sunt vel *imprecatoriæ*. Iohannis Episcopi Naturensis precationes Catholicæ contra inimicos Christianorum, secundùm singulas hebdomodæ ferias dispositæ: vel *deprecatoriæ*: Turris fortissima deprecationum Imperatoris Ferdinandi, & omnium Catholicorum: Precationes aliquot contra aereas tempestates in usum Sacerdotum collectæ: vel *præparatoriæ*, ad Missam, Egberti Spitoldii pia precationum exercitia, quæ Missam & Ecclesiæ Romanæ officium spectant. De *Breviario* supra egimus. *Secunda* Classis & *suasoria* est virtutum & dissuasoria vitiorũ. Huc pertinent 1. *Praxeis pietatis*. Quadriga pietatis Francisci Borgiæ, Berchtoldi Dominicani Thesaurus pietatis, Tilemanni Bredenbachij insinuationum divinæ pietatis libri 5. Canisii institutiones & Exercitationes Christianæ pietatis, Ludovici Granatensis modus piè vivendi. Chrysostomi javelli institutiones divinæ & Christianæ moralis Philosophiæ, Petri Lansbergii adhortatio ad pietatem, Nicolai Radivillij exercitium Christianæ pietatis, in gratiam studiosorum &c. Huc pertinent varia scripta *Ethica*, *Politica*, *Oeconomica* Christiana. Alij etiam

ipsum Donatum Grammaticum dederunt moralisatum. Alii Historiarum moralizationes scripserunt. In his Asceticis non infeliciter laboravit P. Drexelius in Trismegisti Christiani P. 1. de examine conscientiæ, & P. 3. de cultu corporis supervacuo, & vestitus insolentia, recta intentione actionum humanarum amussi. Ejusdem est Heliotropium, confirmatio voluntatis divinæ cum humana: Orbis Phaeton, hoc est, de universis vitijs Linguæ, ubi lingua bacchea bombilans, blæsa, blasphema &c. Nicetas, seu triumphata incontinentia Drexelii, Acedia, pro continentia, & contra incontinentiam, Gymnasium patientiæ, Rhetorica cælestis, Gazophylacium Christi seu tractatus de Eleemosyna. Aloë amari, sed salubris succi i. e. tractatus de Iejunio. Ientacula Novi Testamenti Cardinalis xisti, Alberti M. Paradisus Caspari Sazgeri de fide, spe & charitate, Carolus Scribonius de amore divino, Roderici Episcopi Zamorensis speculum vitæ humanæ: Nicolai Caussini Sacra Aulæ administratio, sive institutio Christiana Magnatum. 3. De *milita christiana*: Enchiridion militis Christiani: Cæmentarius de tribus armatis. Pugna partis sensitivæ & intellectivæ. 4. *Vitæ humanæ miseria, contemtus*. Peregrinus Iohannis Geiler Keiserspergi, à Iacobo Othero, discipulo consignatus. Erasmi de contemtu Mundi: Epistola, quàm conscripsit in gratiam Theodorici Harlemei. Fabri, Vicarij Constant. declamationes de vitæ humanæ miseria, de utilitate conditionis humanæ Lotharii Diaconi Cardinalis. 5. *Expulsoria tristitiæ*, *mœroris* &c. Gerson de remedijs contra pusillanimitatem. Epistola consolatoria, in qua tria optima remedia ad repellendum omnes causas tristitiæ aperiuntur, quæ quidem, in opere Regali, ut vocatur, cum aliis opusculis ante Reformationem prodijt, cujusmodi sunt, de officio pietatis in defunctos: Tractatus de cognitione Electorum à reprobis: de duodecim persecutionibus Ecclesiæ: de magnificentijs gloriæ Solomonis, ubi & quæstionis, servatus an damnatus sit: examen instituitur: Tractatus, de duplici contritione: Præceptorium Nicolai de Lyra, sive expositio trifaria perutilis, in Decalogum, additis tractatibus, de decimis tribuendis, de duodecim articulis fidei, de septem peccatis mortalibus, de triplici modo peccandi in Deum, de operibus misericordiæ, de fine Mundi, & extremo judicio. 6. *Præparatoriæ ad mortem*, Ars bene moriendi anonymi: Ars moriendi Bellarmini, Eisengrenij Euthanasia, Alex. Vanegas de lucta mortis, Richeomi valedictio animæ de votæ: VVicelii, Christianum mortis inevitabili accessu non debere terreri. Lippi Brandolini de vitæ humanæ conditione, Mich. ab Isselt brevis instructio ad corroborandos morituros, eos præsertim, quibus supplicium subeundum. 7. *Pænitentiales*: speculum peccatoris, Doyzæ Myrothecium pænitentiæ, Colloquium peccatoris & crucifixi Christi. Pœnitentiale irriguum, Iohannis Coignet Sacerdotis Pænitentiale Romanum, 8. *Exemplares*, de Christi vita, passione: Thomæ de Kempis, vel Gersonis de imitatione Christi: Dialogus Anshelmi & B. M. V. de passione Christi,

Bernhardi

Bernhardi de planctu B M. Virginis. 9. *De interiori homine.* Ludovici Carbonis interior homo, vel de sui ipsius cognitione, Achillis Gaillardi lib. 7. de disciplina hominis interioris, &c. Germanicâ Linguâ paucissima ante Reformationem fuerunt typis excusa. MSS. hinc inde nonnulla reperias *Ascetica*. Ego Tauleri nonnulla habeo, Theologorum Viennensium: Librum spiritualem, das Geistbuch/ut habet titulus, das vil vnderschendes gibet/ wie man in dem Geist weißlich wandlen solle: aliàque, magno satis Tomo collecta. Sed & aliam nuper anonymi venerandus D. Antistes noster communicavit Asceticorum libellorum farraginem, rhythmicam maximè, ubi Dialogus inter Magistrum & discipulum: Variæ preces ad Deum: Quæstiones Anselmi moribundis proponendæ, piæ & devotæ de quibus Hornbeek Summ. pag. 329. non differendam pænitentiam, exemplo neminem à nobis corrumpendum: Veritati studendum: A pejerationibus abstinendum: peccatum vitandum: Invectiva in Pontifices & Episcopos, aliàque nonnulla præcepta moralia.

In *Ecclesiastica* ante omnia occurrunt *methodi concionandi*, Erasmi Ecclesiastes, Manuale Curatorum Surganti, Ars concionandi Iohannis à Iesu Maria: Optimus prædicandi modus jam an. Chr. 1499. Colon. editus. His accedunt Didaci Alvarez Manuale concionatorum, Franc. Borgæ libellus, de ratione concionandi, Phil. Dietz summa Prædicantium, Ferdin. de Escalante Clypeus concionatorum, Lud Granatensis Rhetorica Ecclesiastica, Franc. Labatæ Apparatus concionatorum, Thom. de Trugillo, Stellæ, *Perery, Franc. Romani Mamertini, Arnd. Sempery*, Iulij Mazarini de ratione concionandi, Panigorolæ Rhetorica Ecclesiastica. 2. *Apparatus Oratorum christianorum* quorum, ex omni ætate collectorum, Bellarminus hoc ordine ipse meminit. Origenes, Cyprianus, Athanasius. Basilius, Ephrem, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, Gregorius Nyssenus, Gaudentius, Chrysostomus, Maximus, Augustinus, Eucherius, Petrus Chrysologus, Leo Papa, Valerianus, Gregorius Papa, Sophronius Hierosolymitanus, Eligius Episcopus, Ildephonsus, Beda, Damascenus, Theodorus Studites, Haymo Alberstatensis, Leo IX. Petrus Damiani, Iuo, Carnotensis, Hildebertus Turonensis, Bernhardus, Hugo Victorinus, Richardus Victorinus, Innocentius III. Antonius de Padua, Guilel. Parisiensis, Iacobus à Vitriaco, Thomas, Bonaventura, Iohannes Taulerus, Vincentius, Bernardinus, Æneas Sylvius, Laurentius Iustinianus, Bessarion Nicenus, Ambrosius Camaldulensis. 4. *Varia subsidia, Lexica Biblica, Loci communes* &c. Biblia Pauperum Bonaventuræ, Franc. Labatæ Apparatus concionatorum seu Loci communes ad conciones ordine Alphabethico digesti, Antonij de Pactis viridarium concionatorum, Bartoldi Pontani aureum diurnale Concionatorum, Severini officina Concionatorum, Rudol. à Tosignano Dictionarium Concionatorum pauperum. 5. *commentaria* Biblica de quibus supra. 6. *conciones A. ordinariæ a. Dominicales*, Iosephi à Costa, Alphonsi Avila, Laurentii

Bejerlinck, Petri Bessæi, Abrahami Bzovii, Andreæ Coppenstenii, Doyza, Lud. Granatensis, Samuelis Loyaots, Osorii, Ferd. Peraltæ, Ioh. Raulin, Sarmienti, Schœperi, Thomæ Stapletoni, Ægidii Topiarii, Didaci de la Vega, Michaelis de Hungaria, Pauli VVan &c. Pluresque alii, ex quibus mihi hactenus sufficere poterant, ex intermediæ ætatis scriptoribus, Smaragdi Abbatis, quas circa an. Chr. 970. scripsit, conciones in Evangelia & Epistolas; sermonum Iohannis Husii ad populum T. II. Postillæ Alberti M. Nicolai Lyrani, Simeon de Cassia, Michael de Hungaria, Deflorationes Patrum super Evangelia de tempore per circulum anni, cum sermonibus VVernheri Abbatis, Postilla F. Guilhelmi, F. Iohannis Royardi, Gotfredi Hittorpii, Francisci Polygrani, Henrici Helmesii, & nuper Cornelii Musi, Episcopi Bitontini. b. *Festales*, Petri Bessæi, Philippi Bosquieri, Abrahami Bzovii, Ludovici Granatensis, Balduini Iunii, Iohannis Osorii, Thomæ Stapletoni. c. *Quadragesimales*, Acosta, Aquilani, Francisci de Avila, Bessæi, Bacherii, Barlettæ, Bonanni, Bonævogliæ, Bosquieri, Bernh. de Busto, Bzovii, Camusiij, Diezii, Geminiani, Gori, Guillandi, Hequetii, Herolti, Martyris, Messieri, Orani, Ossanæ, Ant. de Padua, De Palude, Panigorolæ, Pepini, Peracæ, De Prato Florido, de Scobor, Spatharii, Stabilis, Stapletoni, Suarez, Topiarii, de la Vega, Veldij, Villavincentii d. *Extraordinariæ*, 1. *Topicæ* Petri Cotoni, Francisci Lucæ Brugensis meditationes de præcipuis fidei mysterijs, Bessæi conciones de quatuor hominum novissimis. 2. *Practicæ*: Stanislai Gradicii quadripartitæ conciones timorem sanctum incutiendi. 3. *Funebres*, Iohannis à S. Geminiano, Gretseri, Luys de Reboleddo 4 *Miscellaneæ*, Payvæ Andradii, ad Patres in Concilio Tridentino, Thom. Banckes ad Clerum, Bosquieri supplementum concionum promiscuarum, Henric Culens spiritualium strenarum manipulus, Bellarmini conciones Lovanii habitæ, Stanislei, Grodicii, Lud. Lopez, Gregorii Mastrilli, Ioh. Osorii, Panigorolæ, Papini, Pontani Schæreri, Suarezij, Socolovii, à Villa nova de Voragine &c. *Apocalyptica* Theologia Scholis Pontificiis tantò est notior, quantò illa carioso traditionum, apparitionum, & revelationum fundamento libentiùs superstruit. Melchior Canus non diffitetur, visionibus ita aliquando assuevisse plebem, ut vix alio faciliùs philtro potuerit capi. Legatur locus, ex Loc. Comm. pag. 335. collatus cum Hodeg. P. III. p. 260. & Hist. Eccl. Sec. XVI. p. 443. Hinc prodierunt revelationes Brigittæ olim à Cardin. Turrecremata recognitæ, postea à Consalvo Duranto à S. Angelo notis illustratæ. Visio Nicolai Subsylvani depicta & edita à Petro Hugone, Eichornio, & nuperrimè à Laurentio Forero, quibus opponi possunt, quæ diximus Hodeg. P III pag. 39. Sed in ipso sæpe Papatu publicis scriptis hæc mox rejecta & inscenam producta fuit., Historiam Dominicanorum Bernensium a Chr. 1509. vulgatam, Ecclesiasticæ nostræ inseruimus.

III. Hæc quidem de Theologia *Systematica* Pontificiorum, ubi breviter monemus

inus inter *Didacticos* præ aliis sobrios esse Augustinum Villavincentium, & Melchiorem Canum: Vivem enim & Erasmum inter ἀμφίβια relegant. In *elenchticis* primæ jure debentur, si *studium* spectes, & *eruditionem* Bellarmino: *Facilitatis* laudem., quam merebatur, scepticis loquendi & argumentandi formulas non parum obscurat Becanus. Cotorius magis placet, tum ob *perspicuitatem* Methodi, tum etiam ob observatam *brevitatem*. Meditata concordia Protestantium cum Catholicis Iacobi Massenij, Colon. 1661. edita, pollicitis dives, insidiosa est. In *Historicis* Baronio encomium ad superstitionem laboriosissimi scriptoris nemo abjudicabit: nisi compedes ei aliunde injectę libertatem ademissent, magnus esse potuisset. Nempe, non minus, quàm Epitomator ejus Spondanus Iesuita, homo maledicus, nimis superstitiosè Paparum omnipotentiam astruxit. Eruditorum Episc. Cicest. Casauboni, Grotij, Spanhemij aliorum de eo judicia nota sunt. Vide Releċt. Hist. Degor. VVhear p. 271. Eilbrachtus ex omni Antiquitate Papatum laborioso scripto eruere conatus est, ut & P. Forerus contra Molinæum. Casalius titulo felicior est, quàm tractatione. *Scholasticam* Pesantius copiosè tractat, Becanus & Hackerus perspicuè. In *Asceticis* Drexelij opuscula; in *Ecclesiasticis* verò Ludovici Granatensis, Cornelij Mussi, Episcopi Bitontini, Ioh. Feri, Claud. Espensæi, Picherelli ingenuitatem majorem observamus. Ex concionandi Methodis Ferdinandi de Escalante Clypeus concionatorum, & erudita, operosaque tractatione, & candore, quo suum cuique, Reformatis etiam, relinquit, insignis est. In *Casuisticis* Azorius loco multorum esse potest, sive molem spectes, sive curam & studium.

CAPUT. V.

DE THEOLOGIA SYSTEMATICA Novatorum.

1. Anabaptiſtarum. 2. Socinianorum. 3. Arminianorum 4. Vorſtianorum. 5. Schvvenckfeldianorum. 6. Huberianorum. 7. Weigelianorum. 8. Independentium &c. 9. De Orientalibus Græcis, Armenis, Syris, Arabibus &c. Chriſtianis, fidelibus: Infidelibus Judæis, Muhammedanis παρέργως.

I. Anabapt.

I. *Novatorum* latiori ambitu eos complectimur omnes, qui vel novis (aut interpolatis ſaltem,) dogmatibus Eccleſiam infeſtârunt, vel Schiſmaticè ſeparata conciliabula inſtituerunt. Ex quibus, ordinis & temporis ratione, primi ſunt *Anabaptiſtæ*, qui ad Syſtematicam tractationem ſeriùs pervenerunt. Rariùs enim, & noſtra pleraque ætate eorum ſive Exomologetica, ſive Topica viſa ſunt ſcripta. In *Helvetia* ſuperſunt adhuc Patriarcharum illorum quædam Epiſtolæ ἀνέκδοτοι. Cùm, illiterati plerique, & Syſtematicæ Methodi ignari adhuc eſſent, faſciculum cantionum (Eclogas Außbund illi vocant) more Helvetiorum antiquitus recepto, ſcripſerunt. Authores erant Helvetii, aliique in arce Paſſavienſi detenti. Præceſsit Apologia Anabaptiſtarum, quâ ſuæ ſeceſsionis ab Eccleſia reddiderunt rationem, cui Bullingerus reſpondit. Quæ aliquot ab hinc annis, Ampliſsimi Magiſtratus Tigurini Declarationi cauſæ ſuæ, contra Anabaptiſtas, oppoſita fuerunt, alibi nata ſunt, non in turbatorum noſtrorum officinis arma cuſa. In *Belgio* Anabaptiſtarum dogmata & regimen clariùs obſervamus poſita & expoſita. Initium fecit M. S. (*Mennonem Simonidam* eſſe non dubito) fundamento, ſeu perſpicua demonſtratione, de doctrina ſalvifica, edita an. Chr. 1556. addita meditatione in Pſalm. 25. Inſtitutio accedit, de ſpirituali reſurrectione, de Excommunicatione. Noſtra ætate prodierunt non pauca eorum ſcripta tum *Didactica*, tum *Hiſtorica* tum *Elenctica*. Ex *illis* eſt confeſsio fidei, prior & prolixior vulgata Hornæ 1620. cum teſtimoniis Scripturæ, & authoritatum appendice. Poſterior Henotica, & conciliativa Dordraci 1632. decreta, & partium ſubſcriptione munita 1658. Confeſsionis defenſio & declaratio, Catecheſis VVibrandi. Enchiridion, ſive manuale Religionis Chriſtianæ Theodori Philippi, ex Belgico in Gallic. tranſlatum à Virgilio de Las,

Las. 1626. ubi pleraque scripta Mennonis, Theodori Philippi, Iacobi Doysii, Matthiæ leurienii, Henrici Alevini, Iacobi Candelarij. Ex *istis* occurrit Martyrologium Anabaptistarum, & Eclogarum fasciculus, Henrici Montani contra Pædobaptismum, quam ex antiquitate refutat. Ex *his* Anabaptistæ vel 1. *mutuis colliduntur* dissensionibus; Ita Andreas Erdenpryſ. Hutterianus, non ita pridem scripsit Epistolam ad Helvetios de communione bonorum, quam hi hactenus non admiserunt. Et non ita pridem Hamburgenses, Epistola satis prolixa, Tremulos, aliósque, qui usum verbi & Sacramentorum voluerunt sublatum, erroris convicerunt. Ejusdem commatis sunt recentiora aliquot scripta, ut Ecclesiæ visibilis triumphans contra Portas inferni; opposita contradicentibus Galeno Abrahamidæ, & Davidi Spruyt, 1660. Dissidium Mennonisticum &c. 1663. Gallicinium Socinianum, sive D. Galeni Abrahamidæ scandalosæ, Socinianæ concionis publicè in Ioh. 1. 9. in cætu Anabaptistico Vlam. habitæ contra Christi perfectam satisfactionem, refutatio Theodori Vander Meer, Amstel. 1663. vel 2. *Reformatis* se opposuerunt. Ad hanc Classem pertinent, Refutatio Manifesti Tigurini, Amstelodami 1644. vulgata: Abstersio accusationum gravium Petri Bontemps, facta per P. V. K. 1643. ubi doctrinam author Anabaptistarum defendit &c. Smegma Hollandicum contra maculas, quas P. Bontemps Mennonitis adspersit. Opusculum tripartitum 1. de conscientiæ conactione. 2. Baptismo. 3. Blasphemijs in Majestatem tam divinã, quàm humanam. G. V. V. id est Gerhardi Vryburgh, quod ipsum tamen nomen fictitium est, pro, Abraham Davidis: Amstel. 1644. Confutatio argumentorum, quibus P. Bontemps probare conatur, Anabaptistas injurios esse in Deum & homines, 1643. Spongia ad abluendas maculas Petri Bontemps contra certam Anabaptistarum sectam Iodoci Henrici Lixivium contra ejusdem maculas &c. Apologeticum scriptum est de singulis Confessionis Anabaptisticæ capitibus Amstel. 1644. Probatio Ilxivij D Bontemps: ubi per G. V. V. fides potissimùm authoris & Methodus agendi solicitatur: Húcque tendit author, ut probet sibi, suisque falsóque quædam imputari. Confessio de præcipuis fidei Christianæ capit. adversus Babylonem Anabaptistarum Hermanni Fauckelij, 1650. Babel Pædobaptistarum, contra Fauckelium, Antonij Iacobi Medici & Ministri Anabapt. De ratione regni Christi, utrum Christianus possit Magistratum gerere: 1657. *Praxeos* fortè etiam fieri posset mentio, si eo referri velimus *scholam* nuperam I. V. Brougt. Catechismus enim est Practicus, certis lectionibus absolutus, ea, quæ in vita & morte observanda commendant, exhibens: Dordraci 1658.

II. *Socini & Socinianorum* impietatem adeò impunè publicis erupisse scriptis, meritò dolendum est. Ipse certè Lælius Socinus antehac frontem adeò impudenter non perfricuit, ut S. S. Trinitati ἄσπονδον indicere bellum auderet: id quod suo loco, C. 9. ex Mss. ejus indicabimus. Vbi verò infaustissimus ille Faustus, nepos ejus, Photini damnati semel resorpsit sordes, patroni pestilentissi- II. Socinian.

ſtilentiſsimæ ſectæ nunquam defuerunt. Socini ſcripta multa ſunt, vix tamen alij plus tribuitur, quàm qui de Servatore ab ipſo eſt conſcriptus. Videatur *Hornb.* T.II.cont Soc.p.621. Scabiem ſuam homo contagioſiſsimus affricuit non Poloniæ tantùm, ſed & Germaniæ, Belgio &c. Vnde varii Socinianorum abortus. *Socini* extant opera, prælectiones, Epiſtolæ, de ſtatu primi hominis: *Dudithij* Epiſtolæ ad Ioh.de Laſco, & Ioh. VVolfium: *Smalcij* Catecheſis Racovienſis: Moſcorovij contra Skargam & Smigleciuin Ieſuitas: *Oſtorodi* inſtitutiones, de præcipuis religionis Chriſtianæ capitibus, adverſus Tradeliũ: *Enjedini* explicatio Scripturæ: Volckelius Miſnicus de vera religione, cui *Crellius* Franc. librum primum de uno Deo Patre præmiſit: *Nicolaides* de Eccleſia: *Goslavius* adverſus Keckermannum, *Schlichtingius* adverſus Meiſnerum, Comment. in Epiſt. ad Hebræos: Et Confeſsio. fidei ad Symbolum Apoſtolorum. Addi poſſunt corruptelæ illę ſup.p.164 allatæ. Impium illud & blaſphemum ſcriptum, ob cujus Editionem an.Chr.1638. Polonia ſunt ejecti, de quo *Lat.* in Hiſt. p.34 Ejuſdem farinæ ſunt lib.7. de Trinitatis erroribus Michaelis Serveti alias Reves ab Arragonia, Dialogi Bernh. Ochini, Blandrata & F. Davidis adverſus Trinitatem contra Majorem: Eorundem & aliorum Tranſſylvaniæ miniſtrorum maledicum ſcriptum de falſa & vera Dei cognitione, Gregor. Pauli adverſus Palæologum.

III. Arminian. III. De *Arminianorum* origine, progreſſu, hypotheſibus, differentia &c. agendi hic locus non eſt. In ſcripta jam tantùm & labores eorum inquirimus. Ipſius, præter alia, *Arminij* edita ſunt, Oratio de Sacerdotio Ieſu Chriſti: Orationes tres de Theologiæ Objecto, auctore, fine, & certitudine: Oratio de componendo religionis diſsidio inter Chriſtianos: Declaratio, qua auctor ſententiam ſuam profitetur de Prædeſtinatione, Providentia Dei, Libero arbitrio, Gratia Dei, perſeverantia ſanctorum, certitudine ſalutis, perfectione fidelium in hac vita, divinitate Filij Dei, juſtificatione hominis coram Deo: Reſponſio ad 31. articulos in vulgus ſparſos: Quæſtiones novem cum reſponſis & anterotematis alijs. Diſſertatio in c.7. ad Romanos: Diſputationes publicæ & privatæ. Defendit Arminium contra Tilenum, ejúſque editam conſiderationem Arnoldus Corvinus, Eccleſiaſtes Leidenſis: Auxit malum Sociniano veneno Epiſcopius Arminij diſcipulus & ſucceſſor, fuſis ſcriptis. Reliquam Arminianiſmi ſupellectilem facile conſtituunt Collatio Hagienſis, ſcripta Anti Synodalia, Confeſsio cum Apologia, Reſponſio ad excerpta Profeſſorum Leidenſium, Vedelius Rhapſodus, Catecheſis, Catecheſis defenſio, Epiſcopij Refutatio ſecundæ contra Remonſtrantiæ, Decretum Illuſt. Ordd. Holland. Grotii pietas Ordinum, hujusque defenſio per Corvinum contra Bogermanum, ſcripta Vtenbogardi, Tileni, Grevinchovij, Poppi, Curcellæi, Pœlenburgij. Ex Arminiana, etiam Schola, vel Anabapt. prodijſſe videtur nuperum ſcriptum 1662. ubi judi-

dicijs

diciis Ecclesiarum, Academiarum, Theologorum probatur dissidium inter Remonstrantes & contra-Remonstrantes non fundamentale.

IV. *Conradi Vorstij* errores, totam ferè Theologiam infestantes, cum Arminianismo quidem multa habent communia, meretur tamen insignis Novator, cujus scripta distinctè à nobis enarrentur. Extant ejus Oratio Apologetica, habita in pleno Consessu Ordd. Holl. & VVestfris. Ejusdem Apologetica Exegesis locorum ex libro de Deo excerptorum, eique pro erroneis impositorum: Modesta responsio ad articulos ex Anglia transmissos: Prodromus plenioris responsi ad declarationem Sibrandi Lubberti: Ejusdem brevis refutatio speciminis à Leovardiensibus Ecclesiastis adversus ipsum editi. Ejusdem responsum plenius. Ejusdem Catalogus errorum sive hallucinationum Sibrandi Lubberti ex ipsius libello, cui titulum fecit: Declaratio responsionis &c. fideliter excerptus. Ejusdem Parænesis ad Lubbertum, qua recentes aliquot ejus injuriæ, apertæque calumniæ refutantur. Ejusdem Ἀλεξίκακος, Scholia ad Lubberti Commentarios, ad errores Vorstij, Ejusdem appendix ad Scholia Alexicaca, qua continetur Examen doctrinæ Lubberti de Prædestinatione. Ejusdem amica collatio cum Piscatore. Ejusdem amica replicatio & duplicatio ad Apologeticum Piscatoris. Ejusdem plenior Idea doctrinæ Ioh. Piscatoris de Prædestinatione, & annexis capitibus: Ejusdem responsio ad Matthæi Sladi Scholasticæ, quàm vocat, cum Vorstio disputationis &c. Accessit Sylloge argumentorum, quibus Essentiæ & voluntatis in Deo discrimen ostenditur. Aliaque industriæ non obscuræ, sed in mala causa periculosissimæ & perniciosæ reliquit documenta. Magnos in pietatis & Orthodoxiæ studio progressus facere potuisset, si intra carceres & limites modestiæ substitisset: veterique contentus doctrina, nimio novaturiendi pruritu totus non fuisset infectus.

V. Reliquam, quæ superest, Novatorum sentinam simul exhauriemus. *Hubberus* Confessionem edidit: Epistolas, disputationes reliquit, quibus velut alter Ismael omnium Reformatorum, Lutheranorum, Pontificiorum, invidiam, turbulento suo ingenio, in se concitavit. *Schvvenckfeldius* scripsit de carne Christi, Hominem Iesum Christum à primo conceptionis momento, verum & naturalem Dei Filium fuisse. Item de Totalitate Christi tam in Passione, quàm gloria: De peccato & Gratia: Adamo & Christo. Aliáque opuscula. M. *Valentinus Vveigelius* scripsit libellum de beata vita, Postillam, Nosce te ipsum. Ad hanc Classem referunt *Henrici Nicolai* speculum justitiæ, *Davidis Georgij* librum Mirabilium cum Apologia: Hujus defensionem per Andream Hagelmumsoon; *Sebastiani Francken* Arcam Noæ, Thesaurum agri, Paradoxa: Scripta *Paracelsi*, Val. *Stifelij*, *Bebmi* Sibyllina folia: *Nicol. Titinge* de Mysterio incarnati verbi: Lac Catecheticum: *Hilarij Van Pronchorst: Antonij Pocquij. Joh. Tricht, Pauli Bacleri, Petri Colorij, Pauli Felgenbavveri, Hartvv. Lohman,*

man. Independentissimum scriptis defendunt Robinsonus, Ioh. Canne, alii, de quibus supra. *Tremulorum* etiam nonnullas habeo ἀπορρίας obscuras & intricatas, quas vix legere operæ pretium est, nisi tum ob Historiam, tum ut videamus, quid non possit tenebrarum Princeps in filijs inobedientiæ. Periculosa hæc scripta sunt omnia, multis de causis, ea maximè, quòd Ministerium Ecclesiasticum elevant, verbum Dei authoritate sua spoliant, usum Sacramentorum novo & inaudito antehac ferè exemplo conculcant, & dum Christianismum in ore semper habent, nullis partium studijs abreptum, ipsi tamen segreges suos instituunt conventus: Illi tamen, qui novas novæ religionis hypotheses instillare aliis volūt, quod Eduardus Baro Herbert tentavit, periculosissimi.

VI. In Orientem jam tandem migrandum, *Christianorum que Iudæorum, Muhammedanorum, Gentiliumque, Indorum* præsertim & *Chinensium* excutiendi essent foruli: quando verò de plerisque jam ordine & pro diversitate objectorum actum à nobis est in *Promtuario* nostro, & *Archæologia* Orientali, reliqua verò in *Bibliotheca Philologica* commodiùs proponi possunt, pedem hîc figemus: Illud obiter molituri, Iudæos quoque & Muhammedanos suam excoluisse Theologiam *Exegeticè*, & *Topicè*, & Topicam quidem *Didacticè*, *Elencticè*, *Historicè*, *Casuisticè*, *Asceticè & Ecclesiasticè*, id quod ex *Promtuario* nostro facilius promi, quàm hoc loco repeti poterit.

VII. Historicè ergò tantùm, & paucis tū de *Orientalibus* Ecclesijs, tum de *Iudæis*, *Muhammedanis*, παρέργου ὁδὸν indicabimus, quæ quovis tempore studia Theologica in pretio maximè fuerint. Ex *Orientalibus* Ecclesijs prima est & antiquissima *Syriaca*, de cujus studiis Theologicis, Exegeticis, Didacticis, Leiturgicis, Asceticis, Historicis, suprà pag. 137. à nobis distinctè fuit actum. Hodie natio illa cum reliquis Orientalibus frigere videtur, subsidiis literas publicè excolendi destituta: Ita ut Ecclesia, à qua cæteri olim Scholasticam Theologiam mutuārunt, ipso teste Majm. *More Nevoch.* P. I, c. 71. vix jam Leiturgias suas retineat. *Græcæ* Ecclesiæ florentissimæ olim fuerunt, cùm adhuc, ut Celeb. *Heinsij* utar verbis, in *Basilio Magno facilitatem cum cura, in Gregorio singularem cum pietate vim Græcia admiraretur; in Theodoreto lenitatem in dicendo, in interpretando sine ambitione ulla maximū candorem, in errorum confutatione planam & nervosam argumentorum copiam; vastissimam Clementis eruditionem, Chrysostomi digressiones melle dulciores*; Orat. pag. 88. Habuit enim Græcia *Exegetas* eximios Basilium, Chrysostomum, Cyrillum, Alexandrinum, Procopium, Origenem, Isychium, Apollinarium, Gregorium Nyssenum, Theophilum Anthiochenum, Didymum Alexandrinum, Theodoretum. Habuit *Elencticos* contra *Simonem Magum*, Menandrum, Ebionem, *alios*: Ignatium: *Valentinum*, Gnosticos &c. Irenæum

Irenæum. *Arianos* Athanasium Alexandrinum, Gregorium Bæticum, Gregorium Nazianzenum: *Eunomium* & Eunomianos Basilium, Gregorium Nazianzenum; *Nestorium* aggressus est, Cyrillus Alexandrinus; Omnes *hæreses* Theodoretus, Epiphanius: *Origenem* Theophilus Alexandrinus. Habuit *oratores sacros* Origenem, Athanasium, Basilium, Gregorium Nazianzenum, Gregorium Nyssenum, Chrysostomum &c. Habuit *poetas sacros*, Gregorium Nazianzenum, Sidonium Apollinarem. *Historicos* Ecclesiasticos, Eusebium Cæsariensem, Theodoretum, Socratem, Sozomenum Evagrium Scholasticum. *chronologos* habuit, Eusebium, Nicephorum &c. *Asceticæ* scripsit Basilius, Chrysostomus, alij, vel ex professo, vel incidenter. *Casuum* examen Epistolis potissimùm, & quæstionibus proponebatur. Postquam verò Græcia servilis esse, Imperij dignitas languescere, literarum studium sordere, ignorantia in Monasterijs stabulari, ab aliquot seculis, cæpisset, certum est, studij etiam Theologici culturam incredibilem accepisse stragem. In *Exegeticis* unus ferme circa a. Ch 1071. occurrit *Theophylactus*, qui Chrysostomi scripta & diligentissimè legit, & in Epitomen contraxit, novitatis tamen studio, præsertim in doctrina de Cæna Domini, abreptus, insolita subinde usus fuit phraseologia, quam tamen nostri ex ipso illo authore non infeliciter emollire fuerunt conati. In *Elenchticis* hæc Ecclesia ab aliquo tempore solicitè fuit occupata. Cùm *Latinis* congressi pridem fuerunt, in *genere* omnes illi, quorum nomina dedimus in nupera *Enneade*, pag. 189. In *specie*, qui Synodum VIII. quam Photianam nuncupant, defendunt, eique titulum *Oecumenicæ* præfigunt: Georgius Gemistus, Philagrius, Bryennius, & qui illius Canones illustrârunt, Theodorus Balsamo, Iohannes Zonaras. Nilus item Thessalonicensis; Macarius Ancyranus. 2. Ecclesiæ Romanæ primatui contradicunt, Barlaam, Nilus &c. 3. Purgatorium ex professo destruunt, ijdem. 4. De Processione Sp. S. Latinis contradicunt. Michael Glycas; Georgius Boila, Matthæus Philaretus, Callistus Angelicudes, Angelus cognomento Aidarus, Nicolaus Cabasilas; Demetrius Chrysoloras plurésque alij, de quibus *Allat.* Synod. Phot. pag. 445. 5. usum azymi in communione sacrâ damnant, enzyma urgentes, Nicolaus Hydruntinus, Eustratius Nicenus, Nicolaus Methonensis, Nicolaus Cabasila, Niceta Studites, Niceta Choniates, Leo Bulgariæ Archiepiscopus, Marcus Ephesius, Simeon Patriarcha Hierosolymitanus, Barlaam Monachus. Quæ cum Ecclesijs *Augustanis* Patriarchæ Ieremiæ intercesserint, multis ultrò citróque missis Epistolis & actis, vulgatum est. Extant *VVittebergensium* Theologorum, & *Patriarchæ Ieremiæ* acta & scripta, quæ utrique ab an. Chr. 1575. usque ad 1581. de Augustana Confessione inter se miserunt, Græcè & Latinè. Ieremiæ Patriarchæ Constantinopolitani sententia definitiva, de doctrina & religione VVirtenbergensium Theologorum: una cum Antidoto ultimæ Confessionis Stanislai responsionis eorundem ad censurâ Patriarchæ de articulis Confessionis Augustanæ. Con-

ſtantinopoli ex Patriarchio allatæ: Addita Stanislai Socolovij ad VVirtenbergenſiũ invectivam brevis reſponſio: Ioh. Bapt. Fickleri Spongia contra VVirtenbergenſium aſpergines. Ioh. Groſcii Animadverſio in Theologos VVirtenbergenſes ſua acta & ſcripta apud Patriarcham C. jactantes, & Socolovij operam in edenda Eccleſiæ Orientalis cenſura calumniantes. Sed & Schærerus Ieſuita quædam edidit. Quæ ſcripta Elenctica ſub *Cyrillo* Patriarcha & Martyre, ejusque ſucceſſore, prodierint jam ſup. p. 100. breviter indicavimus. *Armenis* ſe oppoſuit Theorianus: Inter ſuos verò Eccleſia Romana refert eos qui 1. fortiter *reſtiterunt Iconomachis*, ut ſunt Iohannes Damaſcenus, & Theodorus Studites. 2. *cauſam Romanorum contra* Græcos *defenderunt*, cujusmodi jam olim erant Beſſarion, Georgius, ſive Gennadius Scholarius: Illi cumprimis, quos duobus Tomis edidit Orthodoxæ Græcæ ſcriptores Leo Allatius. *Primo* tomo continentur Nicephorus Blemmida, Iohannes Veccus Patriarcha Conſtantinopol Gregorius Pachymeres, Eſajas Cyprius, Iohannes Argyropulus, Gregorius Protoſyncellus, Patriarcha Conſtantinopol. Georgius Trapezuntinus, Iohannes Pluſiadenus, Hilario Monachus, de Proceſsione ſp. S. à Patre & Filio, Nicetæ Byzantij Philoſophi & Magiſtri refutatio Epiſtolæ ſcriptæ ab Armenorum Principe. *Secundo* verò, Iohannes Veccus, Conſtantinus Meliteniota Chartophylax, Gregorius Metochita, Diaconus magnæ Eccleſiæ, Maximus Chryſoberga de Proceſsione Sp. S. Prodierunt etiam Euſtratius Conſtantinopolitanus de animabus ſeparatis, Ioh. Veccus ad Sugdæa Theodorum de cauſa Schiſmatis, alii ex Collegii de propugnanda fide Typographia, de quibus ſup p. 338. Novo conatu probare hactenus fategit *Leo Allatius* in genere perpetuam Eccleſiæ Orientalis & Occidentalis tuam in dogmate, tum in ritibus conſenſionem, in *ſpecie* de Purgatorio, peculiari tractatu de παννυχισμῷ à Græcis rejecto in Henric. Hotting pag. 156. & Synod. Photian. pag. 535. Proceſsione Sp. S. à Filio, pag. 445. *Hiſtoriæ* etiam *Eccleſiaſticæ* ſtudium ab intermediæ ætatis ſcriptoribus, Græcis, ſed diverſo admodùm ſucceſſu, fuit cultum. Duo ſunt *Nicephori*, ille Patriarcha Conſtantinopolitanus circa an. Chr. 750. floruit, hic, cognomento *Calliſtus*, ſub Andronico Majore, natus an. Chr. 1300. inſulſus ſcriptor, quem *Georgius Cedrinus* ſequitur, cujus totum opus Scaliger *ſtabulum quiſquiliarum* appellat, Voſsius *centonem*. *Georgius Syncellus*, ejusque continuator, *Theophanes* verbotim à Cedreno eſt exſcriptus. *Zonaræ* tertius Tomus hoc laudis habet, quòd ea pleraque tradita Conſtantino Magno ad ſua tempora, quæ præter ipſum nemo alius, & ſine quibus multa Orientis ignoraremus. Hunc excepit *Nicetas Acominatus*, ſive Choniates qui 85. annorum res geſtas fuſiùs ac liberiore nonnihil Orationis ductu proſequitur, usque ad urbem Conſtantini captam à Balduino Flandro. Intercedit *Georgij Logotbetæ*, i. e. ſummi Cancellarij Hiſtoria captæ Conſtantinopoleos. Nicetam verò *Nicephorus Gregoras* ſequitur qui 145. annorum conſequentium Hiſtoriam literis conſignavit, qui tamen

nec

nec fide, nec eruditione, nec industria *Nicetæ*, aliisve accedit. Vid. relect. Histor. *Dhegor. vrbear*, p. 247. Majorem laudem *Cantacuzenus* reportavit, qui, ex Imperatore Monachus factus, luculentam condidit Historiam sub nomine *Christoduli*, quam proinde & *Vossius* luculentissimo ornavit elogio. Vltimus est *Laonicus Chalcocondylas* Atheniensis, qui qua ratione Constantinopolis sub jugum tandem Turcarum sit missa, posteritati reliquit: quæ tamen ad supellectilem Historiæ profanæ rectiùs referuntur. *Ascetica* recentiorum Græcorum in Liturgiis, Euchologiis, Menologiis (præsertim Simeonis Metaphrastæ) Anthologiis, &c. quæ satis sunt nota, traduntur. *Casuistica* erui possunt ex Nomo Canone Græcorum Photii, illustrato Commentariis Theol. Balsamonis, ubi quicquid ad Politiam maximè, seu regimen spectat Ecclesiæ, examinatur, & deciditur. Edidit & *Leunclavius* jus Orientale Græcorum. *Moscovitarum* scripta nulla sunt nisi fortè pauca, ex Patribus Græcis translata; Natio enim à literarum commercio planè aliena, ut ex *Olearij* patet *Itinerario* p. 176. & nupera disputatione de *Moscovit. relig.* *Arabicæ* Ecclesiæ, Historicæ, Asceticæ, Exegeticæ, Polemicæ etiam Theologiæ fuerunt cultores; Magis tamen de *Ascesi*, quam *Elencho* solicitæ, ut ex iis patet, quæ habet *Promtuar.* nost. P. II. c. 2. Cl. 1. De *Armenis* paucissima habemus; Confessio quædam eorum VVittebergæ prodiit de Trinitate & Filio, Dei, nos aliam inseruimus *Topograph.* Eccles. p. 63 Nihil etiam ferè apud *Æthiopes* reperias, quod non à Græcis sit mutuatum, ut ex Bibliotheca eorum Theologica *Promtuar.* pag 319. &c. inserta patet. Eadem ratio *Coptitarum* est, pag 313. qui præter Historiam domesticam Ecclesiasticam, parum ad hanc supellectilem contulisse videntur. De *India* nihil polliceri possumus, quod non intulerit Europa. Illud de Orientalium Theologis, recentioribus cumprimis est observandum, Menologiis, Leiturgiis, vel aliis etiam scriptis, Asceticis, ita eos suam impendere operam, ut priscæ & masculæ veterum Theologiæ vestigia non satis religiosè ab iis observentur. Certum est, ad simplicitatem pleraq. potiùs tendere, (συμπα[illegible]ίας nostra, consilio etiam & auxilio, si fieri posset, dignam, quàm malitiosam superstitionem, aut profligatam impietatem.

VIII. *Infideles* supersunt, *Judæi* & *Muhammedani*. Et illi quidem Theologiam Exegeticam ab anno Christi millesimo magno satis tractàrunt conatu: *Scholasticam* à Muhammedanis Arabibus mutuàrunt, utex ijs manifestum Judæorum exemplis, quæ supra ex *Leone Africano* adduximus. Hinc tot eorum Systemata *Didactica*, *Elenctica*, de quibus in Promtuar. pag. 16. & *Leiturgica* utramque ferè hodie apud eos facit paginam, ut *Talmudica* sex primis post Christum natum seculis. *Ascetica* præcepta varia tradiderunt, suis Classibus distincta. Alia sunt de Pœnitentia, alia de formanda vita, de Mundi vanitate, pietatis studio &c. de quibus ibid. pag. 27. *Casuum* examen rariùs apud eos instituitur. *Kabbalisticis* calculationibus, & transpositionum suavitudijs, mirè delectati Magistri, totam nonnulli scripturam in Allegorias commutàrunt. Vel soli tituli indi-

cium dabunt insolitæ Theologiæ, specimina vide l.c.pag.31. *Muhammedani* denique primam curam impenderunt *Exegesi* Alcorani tam verbali, quàm reali: Illa circa sensum versatur, hæc circa crisin, & superstitiosissimam Masoram, qua variæ variorum Codicum lectiones notantur, versus & voces numerantur, quod scribendi genus Arabibus primum placuit, postea & Persis. *Scholasticum* studium, tum κατὰ διδασκαλίαν, tum κατ' ἔλεγχον, ubi semel Muhammedanos occupavit, multum religioni novæ facessit negotii. Variæ enim mox Scholasticorum ortæ, & diversissimæ sectæ, de quibus in *Hist. Orient.* pag.556. Caput etiam extulerunt quatuor Schismaticorum Patriarchæ, qui rituum diversitate odium implacabile inter Muhammedanos invexerunt. Originem, scripta, nomina dedimus l.c.p 550. & *Promtuar.*p 173. &c. *Ascetica* Muselmanni studiosissimi fuerunt, tam Arabes, quàm Persæ. Vnde & varia in hoc genere scribendi documenta, de quibus *Promt.* pag.207.208. & *Archaeol. Orient.* p.95 *Ecclesiastica* etiam, sive *concionatoria* non minùs, quàm Historicæ locum reliquisse Scholas Arabum, ibidem pag.207.209. indicavimus. Atque hæc sunt, quæ ferè per παρέκβασιν de Oriente hoc loco ponenda potiùs, quàm exponenda erant.

CAPUT. VI.

CAPUT. VI.

SPECIMEN THEOLOGIAE SYstematicæ Particularis.

Speciali enumeratione ostenduntur authores, qui agunt 1. de Theologia. 2. Scriptura. 3. Concilijs, Patribus. 4. Deo. 5. Cultu Dei & Sanctorum, tum vero, tum falso. 6. Decretis. 7. Creatione. 8. Providentia generali & speciali. 9. Peccato, originali, actuali &c. 10. Libero arbitrio. 11. Lege. 12. Evangelio, Promissionibus. 13. Persona & officio Christi. 14. Ecclesia, ejus Natura, Notis in genere. In specie de Orientali & Occidentali. 15. De Sacramentis in genere. 16. De Baptismo & Cœna Domini; Item spurijs Sacramentis in specie. 17. De reditibus Ecclesiasticis, decimis, donatione Constantini. 18. De varijs ritibus Ecclesiasticis, cantu, horis Canonicis, Festis. 19. Sepultura fidelium, Cura pro mortuis; purgatorio. 20. Conjugio, cælibatu, votis, divortio, Polygamia. 21. Magistratu. 22. Donatione resipiscentiæ ac fidei per vocationem. 23. Justificatione, remissione peccatorum, Indulgentijs. 24. Libertate Christiana. 25. Perseverantia Sanctorum. 26. Glorificatione.

I. Ostendimus hactenus aliquot capitibus rationem Theologiæ Systematicæ in *genere*; à quibus, & quot modis exculta illa fuerit. *Specialis* sequeretur tractatio; quæ uniuscujusque loci Communis indicaret sortem & fatum: Quando verò operosior est tractatuum *specialis* enumeratio, quàm quæ vel pro dignitate, vel necessitate possit hac vice expediri, specimen Methodi nostræ dedisse satis fuerit. Non desunt quidem hujus etiam specialis supellectilis subsidia, & particularium locorum indices quorum alii Alphabethico recensent ordine, quicquid de una quaque materia observari aut colligi potuit, quæ scribendi ratio *Draudio* placuit, in *Bibliotheca classica*, studiosè potiùs quàm

quàm judiciosè collecta. *Alij* certis tantùm scriptoribus, in Elencho præsertim, certa opposuerunt Antidota, cujusmodi in Bellarminum edidit *Vorstius*. *Alij* authores tam Reformatos, quàm Pontificios, qui controversiam aliquam sive in utramque, sive alterutram tractârunt partem, enarrant, ut *Chamierus* in Panstratia, *Crocius* in Anti-Becano. Idem antehac institutum in explicatione Confessionis Helveticæ observare cæpimus. Hoc verò nostrum institutum paulò aliam requirit operam, quam tamen difficulter jam impendere poterimus. Ostendendum nempe esset, quibus initijs, progressibus singulorum Locorum communium tractatio constaret, à tempore præsertim Reformationis, &c. Quo subsidio res Theologica magnum acciperet lumen non Historicum modò, sed & (errorum enim fontes ostendere, est eosdem refutare) Elencticum. Id verò cùm expectari hac vice non possit, alia (συνθεῷ) fiet occasione. Hic enim, nisi fallor, supremus est apex. Ne tamen promissi nostri immemores videamur usibus studiosorum consulturi, ordine potissimum Confessionis Helveticæ observato, singulis Locis communibus eos assignabimus authores, qui in cujuslibet examine particulari vel primi sunt, vel maximè nobis obvij: Ad locum de I. *Theologia* pertinent, qui scripserunt, 1. *de Veritate Religionis Christianæ* Savanorola, Vives, Erasmus, Mornæus, Grotius. 2. *De statu religionis per orbem*: Brerevvordi religionum scrutinium: Hottingerus Ἀρχαιολογίας Oriental. *De statu Ecclesiarum Reformatarum* per Europam Anon. 4. *De religione in genere*, Martinius de Naturæ Theologiæ. 4 De *philosophia Theologiæ ancillante*, Baronius, Maresius, Hottingerus. 6. *De usu rationis in Theologia*, Maresius, Vedelius, Fabricius &c. 7. *De Theologia Scholastica*, Danæus, Voetius, Binderus: Extat & VVimpheling. defensio Theologiæ Scholasticæ contra turpem libellum Philomusi. 8. προθεωρία *Theologica Generalis*, Hottingeri. 9. Ejusdem de *abusu distinctionum Theologicarum*. 10. *De fundamentalibus*, Voetius, Duræus, Spanhemius.

I. Theologia.

II. De *Scriptura & Traditionibus*, & *Reformati* quidem *Didact.* in genere, Zuinglii de certitudine de claritate verbi Dei, Petri Martyris exhortatio juventutis ad SS. Literarum studium: Ejusdem encomium verbi Dei in S. Scriptura traditi, Bullingerus, de Scripturæ Sacræ authoritate, certitudine & firmitate: Sohnii libri duo de Scriptura: Hyperij libri duo de S. Sc. lectione & meditatione: Polani Didascalia de verbo Dei: Riveti Isagoge ad Scripturam sacram: Bucerus de Typicis expositionibus Scripturæ certis allegoriis ac anagogis: Mornæi tractatus, quo probat, in religione ad Scripturam tantùm attendendum: Ionstonus de libris S. sc. Leusden Philologus Hebræus, & Mixtus, Ἀνώνυμος de Majestate Scripturæ, ex translatione Conradi Vlmeri. Ioh. Dallæi de fidei ex Scripturis demonstratione adversus novam quandam Latinorum Methodum: Danæi Methodus S. sc. in publicis lectionibus & concionibus utiliter tractan-

II. Scriptura.

da

das. Cameronis prælectiones de verbo Dei: Ejusdem de supremo controversiarum judice. Carolstadii 370. Apologeticæ conclusiones pro sacris literis. *Elenchticè*, Sadeel de verbo Dei scripto adversus traditiones. Relatio fidelis colloquii habiti interD. Bedacier, & Davidem Ancillon deTraditionibus potissimùm: Polanus de unico S. Sc. principio, S. Sc. judice &c. Adjuncta refutatione Sophismatum Bellarmini, quibus evincere conatur, Papam Romanum, cum Concilio, summum esse judicem. Iohannis Serrani Anti-Iesuita sive pro verbo & vera Catholica Ecclesia adversus Iohannis Hagi Iesuitæ commenta. Responsio Th. ex T. ad Iacobi Ledesimæ Iesuitæ libellum, quo probare nititur, divinas Scripturas, quavis passim Lingua non esse legendas. Axiomata Pacimontani, Iohanni Eckio examinanda proposita: de judice controversiarum potissimum agitur. Hottingeri, scripti Hodegetici P.I. Ejusd. Exercitationes Anti-Morinianæ, & Clavis scripturæ seu Thesaurus Philologicus, Duæ Quæstionum Theolog centuriæ. *August. confess.* Ægidius Hunnius de S. Sc. Majestate, authoritate, fide ac certitudine, quo eruditè probat Gentilium etiam testimonijs, Scripturam magni faciendam; proutHenricus Ursinus Exercitationibus de Zoroastri, ultimam Mosis ostendit antiquitatem. Petrus Palladius, Episcopus Roschildensis dedit Isagogen ad libros Propheticos & Apostolicos: David Christianus disputationes Anti-Iesuiticas de S. Sc. Schererzius Animad. Philol. de S. Script. *Pontific.* Apologia Friderici Staphyli de verò germanóque S. Sc. intellectu; de Sacrorum Bibliorum in Idioma vulgare translatione. Lindani Panoplia Becanus de circulo Calvinistico. Ejusdem Apologia pro judice controversiarum contra Gardum. Dialogus sive scrutinium scripturarum Pauli de S. Maria Episcopi Burgensis, Canisii comment. de verbi Dei corruptelis. Foreri Dial. de S. Sc. & Præfatio Abbatis deMarolle, in N.T. hominis quidem Pontificii, minimè tamen Pontificia, libertatem Biblia in quamvis Linguam vulgarem transferendi concedens. Cornelii à Lapide Encomium Scripturæ, & Canones in Pentateuchum. In *specie* verò de *Fontium Hebræorum & Græcorum integritate* Reformatorum, tum contra Pontificios, tum Ludovici Capelli hypotheses: Epistola Armachani ad Bootium; Ejusdem, de Cainan & variantibus Lectionibus Textus Hebraici; Ioh. Buxtorfii filii Anticritica seu vindiciæ veritatis Hebraicæ adversus Ludovici Capelli Criticam. Epistola Arnoldi Bootii de textus Hebraicæ certitudine contra Capelli Criticam; cui Capellus Epistolam opposuit Apologeticam. Ex *august.* Glassii Philologia, & *pontific.* Simeonis de Muis assertiones de veritate Hebraica pro causa bona militans. Capelli Critica, Morini variæ Exercitationes, Vossii Isaaci de vera ætate Mundi, ejusdemque castigationes contra Hornium, (cui Schotanus & Hornius sua de authoritate Græca opposuerunt μελετήματα) valde periculosas de utriusque Testamenti contextu originali defendunt hypotheses. III. Conc.

III. *concilijs, Patribus, Scripturæ explicatione.* Refor. Bullingeri libri 3. de Conciliis

ciliis; Lubberti lib. 5. de Conciliis; VVhittackeri prælectiones de Conciliis. Maresii dissertatio de causa Cyrilli & Nestorii: Rationes cur Cantones Helvetiæ Reformatæ Concilio Tridentino interesse noluerint. Compendium Gabrielis Alba spinæi septem Sanctorum & Oecumenicorum Conciliorum, ex lectionibus Rittershusii depromtum. De usu Patrum Iohannes Dallæus; Cocus, Rivetus, Hottingerus de abusu & Censura Patrum: Mejerus Catalogum scripsit Patrum. *Pontific.* Bellarminus, Labbæus de scriptoribus Ecclesiasticis. Ludovici de Roma de Majestate authoritatis Conciliorum generalium. Gesta Archiepiscopi Craynensis in facto indictionis Concilii. Institutiones Apostolicæ Ludovici Nogarolæ; Theses Iesuitarum aliquot impiæ de verbo Dei & traditionibus. Conradi Tregarii Helvetii Augustiniani de Ecclesiæ Conciliorúmque authoritate ad Fabianum de monte Falcono.

IV. Deo IV. De *Deo*, Ref. Didact. Et 1. de cognitione Dei, Molinæus &c 2 Nominibus Fullerus append. ad Miscell de voce הוה, de יהוה & אלהים Altingus; de nominibus Hebraicis Buxtorfius, Amama, Capellus: de nominibus Orientalium Hottingerus: Gathackeri dissertatio, qua vocis Iehova recepta lectio defenditur. 2. *Essentiæ unitate*, Personarum Trinitate, Hieron. Zanchus lib. 13. de tribus Elohim: Ejusdem lib 5. de divinis attributis. Matth. Martin. lib. 2. de Essentiæ Dei unitate, & Personarum Trinitate. Ejusdem de duabus Christi nativitatibus & una filiatione: Danæi fides Conciliorum de Trinitate, Bucerus de divinitate Christi, Matth. Turnemain de unitate Essentiæ & Trinitate Personarum. *Elenctice.* Expositio fidelis errorum Michaelis Serveti & brevis eorum refutatio Ioh Calvini, qua etiam asseritur jure gladij coercendos hæreticos. Ejusdem Valentini Gentilis impietatum & triplicis perfidiæ ac perjurij brevis explicatio ex actis publicis descripta. Theodorus Beza de tribus Personis. Danæi confirmatio contra Genebrardum. Hieron. Zanchij ad cujusdam libellum de vero Christo & Anti. Christo responsio: Simlerus de æterno Dei Filio, de duabus in Christo Naturis. Valentini Gentilis blasphemiæ, supplicium, à doctissimis Theologis Beza, Calvino admonitoria Epistola ad Fratres Polonos: Iosia Simlero, eleganti Epistola, Andreæ Hyperii thesibus, Iohannis VVigandi Arrianorum refutatione, Alexandri Alesii tractatu de Trinitate, Ministrorum Genevensium de Trinitate Epistolâ, destructio. Assertio vera de Trinitate contra Serveti & asseclarum ejus deliria Stephani Szegedini; Ioh. Henrici Bisterfeldij libri duo de uno Deo Patre, Filio & Sp. S. contra Crellium. Disceptatio Matth. Sladi cum Conrado Vorstio de æterno Dei Filio & Sp. S. Hydra Socinianismi expugnata à Samuele Maresio. Explicatio 1. Ioh. c 5. v. Vedelij. *August.* Articulus de Trinitate per quæstiones & responsiones illustratus per Egid Hunnij. Virulentus valde est in Præfat in Calvinum *Pontif* Genebrardi lib. 3 de SS. Trinitate, Mercurii Viperæ Apologeticum de divino & vero numine. Lopes Stunica in quasdam Erasmi notas. Erasmi responsio. Sanctii Carranzæ

ranzæ defensio contra Erasmum, &c. quæ in examine tantùm locorum S.Sc. de SS. Trinitate occupantur.

V. De *cultu Dei & Sanctorum, tum vere tum falsò*; *Angelolatria, Leipsanolatria*, *Reformat.* Orthodoxa Senatus Tigurini responsio ad Hugonem Episcopum, de Idolis & Missa: Zuinglii de semper Virgine Maria: Oecolampadii de laudanda in Maria Deo: Ejusdem libellus, quòd imagines, quæ ad cultum prostant, sint tollendæ è templis. Calvini admonitio, quâ ostenditur, quàm è re Reipublicæ Christianæ foret, Sanctorum corpora & reliquias velut in inventarium redigi. Andreæ Riveti Apologia pro Maria, Matre Iesu Christi. Hottingeri Hodegetici P.II. de Deo, cultu Dei, invocatione Sanctorum, adoratione imaginum. Institutio Catholica de Sanctorum invocatione Caspari VVaseri. Didascalia, quid de B.M.Virgine sentiant Ecclesiæ Reformatæ Scripsit etiam Ludovicus Hezerus Episcopicell. Iudicium Dei & sponsi nostri, quid cum imaginibus seu simulachris agendum sit. *August.* Lutheri de Purgatorio &c. invocatione sanctorum: Ejusdem Epistola de Sanctis. Nicolai Hunnij libellus, quo probatur, Ecclesiam Romanam non esse Christianam, quia Deum veneratur cultu à vero Christianismo alieno. Civis Apologia explicationis causarum, cur cum Gregorio à Valentia, Hispano, Evangelicus, qui inter alia de origine Iconolatriæ agit: Quòd de hominum mortuorum, statuarum, imaginum, &c. adoratione non amplius sit disputandum Heerbrandi: Ejusdem contra Zangerum disputatio de simplici & Orthodoxa Catholicorum veritate contra novatorum sectariorum seculi nostri Idolomaniam. *Pontif.* Apologia disputationis de adoratione & ejus speciebus habitæ Friburgi 1576. à Lorichio. Laurentij Foreri de imaginum & Sanctorum cultu Dialog. Catalogus reliquiarum in Fano Dionysiano asservatarum. Drexelius de cultu cælitum: Psalterium B. M. Virginis: Becanus de invocatione Sanctorum: Erasmi obsecratio ad Virginem Mat. Mariam in rebus adversis. Ejusdem Pæan Matri Virgini dicend. Augustini VVichmanni Sabbatismus Marianus. Iacob. Rubus de reliquiarum miraculis. Trophæa Mariana ob hæresin triumphatam, fixa in sholo Lauretano: La Santa Casa Arbellita. De non tollendis Christi & Sanctorum imaginibus contra hæresin Felicianam, sub Carol.M. damnatum & sub Carolo V. renascentem, Eccil. V. Cultu Dei.

VI. *De Decretis* in genere: in specie de *Prædestinatione*, *Electione & Reprobatione*. *Reform.* Didacticè. Calvinus de æterna Dei Prædestinatione, ubi tamen multa Elenctica contra Pighium adsperguntur: Subjicitur ejdem responsio ad diluendas calumnias nebulonis cujusdam, quibus doctrinam de æterna Dei Prædestinatione fædare conatus est. Rennecheri aurea salutis catena. Vireti Dialogi de Providentia & Prædestinatione: Spindleri Didascalia de miraculis, Providentia & Prædestinatione. Theodori Bezæ de Prædestinationis doctrina, tractatio absolutissima: Ejusdem ad Sycophantarum quorundam calumnias; VI. De cretis.

Raphaelis Eglini excerpta ex Bezæ lectionibus de prædestinationis doctrina & vero usu. Amandi Polani de æterna Dei Prædestinatione Διδασκαλία. Methodica explicatio doctrinæ de æterna Dei Prædestinatione: Msc. est, quod V.Vesenbecio I. C. contra Nicolaum Selneccerum tribuitur. Theologorum Palatinorum brevis Didascalia de Prædestinatione: Camero, Gomarus de Electionis & Reprobationis Objecto. Quæstiones & Responsiones, quibus probatur in articulis de verbo Dei, usu Sacramentorum, de Prædestinatione inter Anglicas & Belgicas Ecclesias convenire. Altingi Synopsis veræ doctrinæ de Prædestinatione. Ejusdem conciliatio Orthodoxorum in articulo de Prædestinatione in specie dissidentium. *Elenctic.* Examen controversiæ de impulsiva Prædestinationis causa. Alting. de causa Particularitatis, contra Lutheranos, maximè Hafenrefferum. Ejusdem de consensu & dissensu Arminianorum & Lutheranorum in Articulo de Prædestinatione. De Maccovio & VValæo supra actum. Iudicium Theologicum de discrimine inter Philippum Melanchthonem & Allobroges in doctrina de Prædestinatione, Clariss. Viri, C.P.D. ad Iacobum Monavium. Iudicium Synodi Dordracenæ anno 18. & 19. de quinque doctrinæ capitibus in Ecclesiis Belgicis controversis. I. B. A. D. Elenchus Apologeticus de Objecto Prædestinationis. Ejusdem Elenchi Apologetici ad S. M. Anti Synodicam censuram Appendix. *August.* Paulus Anti-Calvinianus, absolutum decretum per totam Romanorum Epistolam elidens, Anarnæ VVæberi. *Pontif.* Tractatus optimus, & cunctis necessarius de cognitione Electorum à Reprobis. Zodiacus Christianus, seu signa Prædestinationis Drexelij. Martini Becani de Prædestinatione Calvinistarum desperata, & Catholicorum Orthodoxa Ejusdem Quæstiones Calvinisticæ contra Pareum. Ejusdem quæstio de differentia inter Calvinistas, Pelagianos, & Catholicos in negotio Prædestinationis.

VII. Creatione.

VII. De *Creatione* Reformat. in *genere* Danæi Physica Christiana, Hottingeri Hexaemeron: In *specie* a. de animarum propagatione & immortalitate, Koleri, Rob. Baronii, Hospiniani, Ludov. Fabricii. b. De Paradiso, Davidis Christiani, Hottingeri. c. Grynæus de prima hominis origine, corruptione, reconciliatione. d. *specie* Adamo. Novam nuper de Præ-Adamitis sententiam extrusit Isaacus Peyrerius, quod tamen εκτρωμα sæplus jam conculcatum est. Hinc Samuelis Maresii refutatio fabulæ Præ-Adamiticæ: Henrici Vrsini nova, Prometheus contra Præ Adamitas. *Pontif.* Hexaemeron Hugonis: Becani de officiis Angelorum. Drexelii Angelus tutelaris. Thomæ Angli de origine Mundi, in qua specimen datur, quantum Philosophia Theologiæ subserviat.

VIII. Providentia.

VIII. De *Providentia*, tum in genere *Refor.* Zuinglij sermo de Providentia Dei: Ioh. Spinæi tractatus de Providentia Dei ad fidelium conscientias: Ioh. Fabricii Montani lib. de Providentia Dei. Spindlerus de Providentia omnium rerum, Calvinus de occulta Dei Providentia. Disputatio Scholastica de Providentia.

videntia Sam. Riterfortii contra Arminianos, Socinianos &c. *pontific.* Thomæ Aquin. Comment. in consolationem Philosophiæ Boethii, VVesselus Groninganus de Providentia: Tractatus de pugna partis sensitivæ & intellectivæ, ubi multa de Providentia. Drexelij Heliotropium, sive conformatio voluntatis divinæ cum humana. Lessius de Providentia Numinis. Addetur And. Fricius de Providentia & Prædestinatione. In specie, de *Termino vitæ*: Epistola Riveti, de termino vitæ fatali, pestis contagio & fuga: Epistola ad Bevervic. Med. de termino vitæ, Palladis Vltrajectinæ; Gabrielis Naudæi quæstio de fato, & fatali vitæ termino. Ad locum *providentiæ extraordinariæ* tum effectivæ, tum permissivæ pertinent *miracula*, ijsque oppositæ *præstigiæ Magicæ*, & quæ de utrisque scripta sunt. De *miraculis* ex nostris haberi possunt Hug. Rolin Marseille sans. miracles. Berneggeri Idolum Lauretanum, Dæmonologia Perreaudi, Gallicè nuper edita Distymmelius, &c. Ex *pontificijs* Iacobi Bidermanni Ἀγωνιστικῶν libri pro miraculis, ubi pro existentia & veritate miraculorum Pontificiorum prolixè agit. Les beaux miracles de nostre. Dame, &c. De præstigiis, illusionibus, spectris, consultantur ex *Reformatis* Lavaterus, Voetius, de re quadam memorabili ad Posonium gesta, VVeijerus: Danæus de sortilegis; & ex nostris nuper Rod. Guerbius. *August.* Heerbrandus &c. Quidam in infaustissimum Faustum notas scripsit. Ex *pontificijs*; Author Fortalitij fidei de bello Dæmonum: Malleus maleficarum, ex varijs authoribus compilatus, & in tres Tomos distinctus. Delrionis disquisitiones Magicæ &c.

IX. De *peccato* originali, actuali, primo, orto &c. *Reformat.* Huldrici Zuinglij declaratio de peccato originali ad Vrbanum Rhegium: Disputatio Theologica de vero discrimine peccati mortalis & venialis, deque impossibilitate implendi Legem Dei, ob quotidianam peccatorum venialium incursionem. Rob. Baronij; Cameronis, an ex Theologorum nostrorum sententia de concursu Dei in actionibus humanis sequatur, Deum esse authorem peccati: Testimonia de imputatione primi peccati Originalis, collecta per Andream Rivetum, Decreti Synodici Carentoniensis de imputatione primi peccati explicatio & defensio Antonij Garisolij, Breitingeri de peccato in Sp.S. *august.* Michael. Schæferi de peccato Orig. & origine animæ; Antidotum contra impium & blasphemum dogma Matth. Flaccij Illyrici, quo asserit peccatum originale esse substantiam, Tilemanni Heshusii: Godenii Oratio de nativa & hæreditaria in nobis labe, contra idem dogma. Calixti Exercitatio de peccato originali. *pontific.* Summa Cardinalis Cajetani de peccato. Robertus Holcotl. de imputabilitate peccati; De authore peccati Martini Becani. F. Malachiæ Hibernici septem peccatorum mortalium venena, eorúmque remedia describens, Iohannis Vivaldi, de monte regali aureum opus de contritione, ubi ordine de peccatis contra Legem Dei commissis agitur. Quadragesimale sive tractatulus M. Pauli VVann, de præ- IX. Peccato.

 servatione

servatione hominis à peccato. . Lyrani de septem peccatis mortalibus! Ejusdem de triplici modo peccandi in Deum.

X. Libero arbitrio. X. De *libero arbitrio*, in statu peccati. *Reform.* De arbitrio hominis verò captivo F. Lamberti: Defensio sanæ & Orthodoxæ doctrinæ de servitute & liberatione arbitrii humani adversus calumnias Alberti Pighii Calvini. Disputatio Tileni de libero arbitrio Sedani habitæ, Camero de gratia & libero Arbitrio. Ejusdem defensio opposita libello, cujus titulus: Epistola docti viri ad amicum, in qua expenditur sententia ejus de gratia & libero arbitrio: Alexandri Mori victoria Gratiæ contra Petavium. *August.* Lutherus de servo arbitrio ad Erasmum Roterodamum: Titius de viribus humanis sive libero hominis post lapsum arbitrio, conversione, perseverantia ejúsque certitudine *Pontif.* Laurentius Valla, Erasmi διατριβὴ de libero Arbitrio. Ejusdem Hyperaspistes διατριβῆς. Synopsis Dramatii S. Sodalium Academicorum minorum. Sed & Andreas Fricius de libero arbitrio scripsit.

X I. Lege. X I. De *Lege*, tum in genere Christiana pietas, & æquitas, sive Lex divina, Naturæ, & Gratiæ & Politiæ tractata per Matth. Martinium; Legum Mosaicarum forensium explanatio VVilhelmi Zepperi: De possibilitate præstandi Legem, considerata secundum ἐπιείκειαν Evangelij, Roberti Baronii, Ecclesiastæ Abredonensis. Mosaicarum & Romanarum L.L. collatio instituta per P. Pithæum I. C. Maresius de Mosis & Christi convenientia: Ejusdem disputationes in quædam præcepta Mosaica, ex Iudæorum traditione. Lex Dei moralis, ceremonialis & Politica ex libris Mosis excerpta à Theodoro Beza. Theodori Bibliandri Interpretatio sermonis divinæ Majestatis: Hottingeri Aphorismi juris Hebræorum; Ejusdem Νομοθεσία Mosaica. In *specie*, de *Decalogo*, Buxtorfius: de *decimis*, Sixtinus Amama: de *Sabbatho* Henricus Ernst, Hottingerus; VValæus: De *die solis*, Coccejus, Hornbeckius &c. Lutherus de *usura*; Item de bonis operibus juxta Decalogum. *Pontif.* Præceptorium Nicolai de Lyra sive expositio trifaria in Decalogum Legis divinæ. Vid. sup. in Symbolic.

XII. Evangelio. X I I. De *Evangelio*, *promissionibus*, *spiritu* & *litera*. Zuinglii ad Fridolinum Lindovverum super publica de gratia Dei hallucinatione expostulatio. Bullingeri expositio de Testamento veteri; seu fœdere Dei: Vrbani Pierij, Cameronis, Gernleri theses de fœdere Dei cum homine: Lamberti de Symbolo fœderis nunquam rumpendi. Spindleri Christiana explicatio doctrinæ de Dei fœdere: Bernhardi Textoris nucleus Bibliorum, sive de Mediatore fœderis gratiæ; fructibus item ex Fœdere illo promanantibus: Vedelius de fide Patrum T. V. ex Act 15. Heerbrandus de promissione Abrahæ.

XII. Christo. X I I I. De *Persona*, & *officio Christi Reformat*, 1. *Didact.* Matth. Martinij de veritate divinæ Naturæ Ioh Iezleri de fructu mortis Dominicæ, ubi 1. Classe demonstrat, quòd quibus mors Christi fructuosa, ijsdem sit revelata: 2. Quòd

Gentibus

Gentibus ante Christum exhibitum, non revelatus sit Christus, exceptis tamen proselytis. 3. Quod post Christum sublatum in cælos, Mundi ætate demum quarta omnes in toto orbe homines ad Christum vocati, & admissi sint. 4. Refutat strictæ universitatis objecta, certas in Classes distributa. 5. Recenset absurda ex stricta; & nusquam limitata universitate sequentia: Garissolius de Christo Mediatore: De forma & effectis unionis Hypostaticæ disputationes tres Basil. habitæ. Camero de satisfactione Christi, & universalitate lytri: Lavaterus & Drelincurtius de descensu Christi ad inferos Pro veritate carnis Christi triumphantis anacephalæosis Vadiani: Dialogus de utraque in Christo Natura, quomodo coeant in unam Christi Personam inseparabilem, ut interim non amittant suas proprietates, Petri Martyris; Simleri de præsentia Christi in his terris secundum humanam Naturam; Spanhemius de Præsepio Christi. Bullingerus scriptum reliquit de nomine Iesu. De veritate humanæ Naturæ Christi Sadeel, Hofmeisterus Panacæam sanctissimi Nominis Iesu. Raph. Eglinus Genealogiam D.N. I.Ch. ex regia stirpe Davidis, per Solomonis lineam deductam: Grynæus de unione Hypostatica; Extat & Demonstratio, Iesum Christum Verum esse Messiam justi Soldani. II. *Elench* in hunc locum plura sunt quorum A. *alia Naturarum distinctionem concernunt*, de mysterio incarnationis Verbi & unionis Hypostaticæ, contra ubiquitatem & realem communicationem Idiomatum, assertio vera. Theologia de unica Domini nostri I.Ch. persona in duabus naturis contra Socinianos, Arianos, Lutheranos, nominatim contra Menzerum, Matth. Martinii. Analysis disputationis Andreanæ de religiosa carnis Christi adoratione, Beumleri, Benedicti Talmanni (edit. Tigur. & Heidelberg) assertio veræ & Orthodoxæ doctrinæ de unitate Personæ & distinctione duarum Naturarum cum refutatione ubiquitatis. Est & scriptum Bezæ contra Flacum; Ejusdem ad Ioh. Brentii argumenta, quibus omnipræsentiam carnis Christi nititur firmare. De unione Hypostatica duarum in Christo Naturarum unione & effectis placida disceptatio Theodori Bezæ cum Ioh. Pappo, Argentinensi. Methodus totius controversiæ ubiquitariæ Davidis Parei; Vtriusque in Christo Naturæ tam divinæ, quàm humanæ contra varias hæreses, pro Confessione fidei Catholica assertio per Henricum Bullingerum. Refutatio dogmatis de fictitia carnis Christi omnipræsentia, & reali Idiomatum communicatione, Christiani Hesiandri, cum præfat. Theodori Bezæ, pro Corporis Christi veritate. Simleri responsio ad duas disputationes Andreæ Musculi, de Sacramento Altaris, ubi de ubiquitate corporis Christi potissimùm agitur. Hieronymi Zanchii, ad partem Prodromi VVilhelmi Holderi, responsio, in qua de visionibus, quibus Christus post ascensionem apparuit, disputatur. Elenchi Paradoxorum, quibus Ecclesias Germanicas ab excessu Philippi onerârunt, de Persona Christi, Pars 1. à Bremensibus edita. Ad Testamentum Brentii Ministrorum Tigurinorum responsio. *Ἀνώνυμος* contra ubiquitatem, Msc. Exa-

mea

men libri de duabus in Christo Naturis, de earundem hypostatica unione à Chemnitio conscripti per Danæum: Modestè in Præfatione indicatur, quomodo Lutheri controversiæ paulatim creverint. De veritate carnis Christi, contra novos Marcionitas, Buceri. Alia B. *officium Christi, satisfactionem cumprimis ejus, contra Socinianos, defendunt*, ut sunt Specimen, authore L. V. Larnovvecius contra Socini tractatum de Servatore Christo Polonicè primùm prodiit, postea à Conrado Nubero Latine. Triumphus Crucis, sive fides Catholica, de satisfactione D. N. I. Ch. asserta ab exceptionibus Socinianis, nominatim verò ab illis, quos Iohannes Crellius in responsione sua ad librum Hugonis Grotii protulit, authore Andrea Essenio. Calmanni integritas Christianismi, de satisfactione. Appendicis loco huic Classi addi poterunt ipsa Reformatorum de universali gratia, & amplitudine meriti Christi scripta Spanhemij, Maresii ex una; Amyraldi & Dallæi ex altera parte. *August.* Lutheri libellus, Christum Iesum verum esse Iudæum, & semen Abrahæ: Ejusdem sermo de passione Christi. Adversus libellum Cochlæi de Sacerdotio ac sacrificio novæ Legis VVolfgangi Musculi. Davidis Christiani Giessensis disputationes 4 de Messia Balthasaris Cellarij dissertatio de unione Personali. Christi Servatoris fasciæ ac meditationes. Boecleri: Martini Chemnitii, Michaelis Schæferi, Nic: Selnecceri de duabus Naturis in Christo, & de unione Hypostatica, Communicatione item idiomatum, Ioh. Brentii Νεφέλαι in librum Bullingeri, de cælo & dextera Dei. Refutatio vera & solida, frivolæ accusationis Bremensium Ecclesiæ Ministrorum in duobus articulis de Persona Christi, & Sacra D. Cœna. *Pontific.* Rejectio erroris articuli, quasi Christus locali in Infernum descensu cruciatus Infernales fuisset passus, Casp. Salgeri: VVessselus de causis & effectis Dominicæ incarnationis. Scrutinium Scripturarum Pauli de S. Maria, Episcopi Burgensis, contra Iudæos.

XIV. Ecclesia. XIV. De *Ecclesia*, ejus Natura, Notis, Reformatione &c. tam Reformatorum, quàm Augustanorum in *genere*, I. *Didact.* Theodori Bezæ de veris & visibilibus Ecclesiæ notis tractatus: Ejusdem & Iohannis VVolfii responsio ad Dudithium, ubi vera & Catholica Iesu Christi Ecclesia sit invenienda. Tractatus de Ecclesia anonymi cujusdam, in qua demonstratur, quibus sensim gradibus Ecclesia Dei, Apostolorum gradibus gubernata, in manum Anti Christi inciderit. Mestrezatius de Ecclesia. Cameronis tractatus de Ecclesia: Ejusdem de præjudiciis Romanæ Ecclesiæ contra Reformationem. *Elench.* Posnaniensium Assertionum de Christi in terris Ecclesia, quænam & penes quos existat, analysis & refutatio per A. Sadeelem. Subjungitur ejusdem argumenti liber contra Turrianum de nostris Ecclesiis Ejusdem ad repetita Turriani Monachi, Iesuitæ Sophismata de Ecclesia, & ordinationibus Ministrorum Ecclesiæ responsio. Prælectiones VVhitackeri de Ecclesia contra Pontificios præsertim Bellarminum. Iohannis Serrani Anti Iesuita, Iohanni Hajo oppositus, de verè Catholica Eccle-

sia;

sa: De visibilitate & invisibilitate Ecclesiæ Cameronis & Marefchal. Teminiæ colloquium. Vmbellæ somnium de visibilitate & invisibilitate Ecclesiæ Melchioris Nicolai, contra P. Forerum. Vedelij Ecclesiastes Catholicus, an Romana sive Pontificia Ecclesia sit Catholica contra Schillerum. Sex theses de S.Sc. & Ecclesia Iohannis Rainoldi, Bristoo Iesuitæ oppositæ: Theologicæ disputationis de Ecclesia in theses distributæ, quas defendit Carolus à Lotharingia Cardinalis, præside Luca Pinello, Iesuita, refutatio Th.Q.T. In *specie* vero א. de *Ministris, Ministerio Ecclesiastico*; Pastor Zuinglii; Bullingeri de Episcoporum institutione & functione, ejusdem de Prophetæ officio. Ejusdem exhortatio ad verbi Ministros, ut, sepultis tandem dissidiis suis, vitæ emendationem commendent Thomæ Hall τὸ ἅλας τῆς γῆς, sive Apologia pro Ministerio Evangelico, ubi ejus necessitas & dignitas ostenditur. Guil. Stuckij Oratio de munere Ecclesiastico, VVolfii de officio præconis: Bucerus de Ministerio: *Florilegium* seu Pastorale VVissij: Encomium Pastorum, Iob. Mensingi lib 2. de Ecclesiæ Christi Sacerdotio. Hieronymi VVelleri de officio Ecclesiastico & Politico. ב. *Formulæ Examinis Theologici*, ordinatio ad Ministerium. Hodie ferè Buchanani, VVendelini, Vrsini, Altingii, Maresii, VVollebij scripta vel systemata adhiberi solent. In Ecclesia Tigurina singuli fermè Theologi singula habebant Compendia. Extat adhuc Bullingeri Msc. *August.* Examen eorum, qui audiuntur ante ritum publicæ ordinationis, VVittemb. 1554. Examen Episcopi in Ducatu Luneburgensi, Vrbani Rhegii: Lytichii quæstiones ex Melanchth. ג. De ὑπάρξει sive *Existentia veræ Ecclesiæ ante Zuinglium & Lutherum*. Refor. Gravissimæ quæstionis de Christianarum Ecclesiarum in Occidentis præsertim partibus &c. Historica explicatio Iacobi Vsserii. Iac. Huldrici de Ecclesia Electorum Dei in medio Papatu: *August.* Lutheranismus Beckij ante Lutherum. Binderi demonstratio, quomodo doctrina Christi ab Apostolis fideliter tradita, aliquot centuriis custodita, tandem Romani Anti Christi tyrannide fuerit extincta. In *specie* I. de Ecclesiis *Orientalibus vel conjunctim*, vel *sigillatim*. *Conjunctim*; Davidis Chytræi Oratio de statu Ecclesiarum hoc tempore in Græcia, Asia, Africa cum aliquot Epistolis Patriarchæ Byzantini & aliorum ex Oriente recens scriptis; Brerevvodi scrutinium; Hottingeri Topographia Ecclesiastica: *Sigillatim* de Ecclesia I. *Græca*, ubi Confessiones & scripta occurrunt vel *Græcorum*, vel de *Græcis*, *Reformatorum*. Ad *illam* Classem pertinent Nilus & Barlaam de Primatu Papæ, & Purgatorio: Confessio Catholica Metrophanis Critopuli, Hiero. Monachi, Synthesis cum Confess. Helv. Meletij, Patriarchæ Alexandrini, & postea Constantinopol. Stromat. de Ecclesia. Cyrilli Patriarchæ Confessio, tum simplex, tum Sc. & Antiquitatis testimonijs vestita: Variæ Epistolæ, scriptáque Græcorum, de quibus suprà. Ad *hanc* verò posteriorem referri possunt, Catechesis Græca Legeri, Iacobus Huldricus de Ecclesiarum Græcarum tum veteri, tum nova religione, Davidis Chytræi responsio ad Possevini & Mylonij criminationes;

De Ecclesiis Orientalibus.

nes: Fhelavij Christophorus Angelus; cum Notis: Eliæ Vejelii Exercitatio de Ecclesia Græca; Hottingeri Leo Allatius nimiæ temeritatis convictus. 2. *Moscovitica* Olearij itinerarium Moscovitico-Persicum, Fhelavius ad Christophorum Angelum; Mich. von Oppenbusch de Ecclesiis Moscoviticis. 3. *Indica.* Descriptio Ecclesiarum Indiarum Orientalium, Roberti Iunii, & Occidentalium Kesleri; utrumque Msc. est ἀνέκδοτον. Epistola Heurnii ad VValæum. Epistola N. ad Calvinum; utriusque fragmenta Topographiæ Ecclesiasticæ inseruimus. VValæi necessitas erigendi Collegii seu seminarii Indici. Leges ad quarum normam Studiosi in eo Collegio sunt instituendi. Institutio Catechetica pro Brasilianis, Belgico Lusitano-Indica. Conversio Indorum in Nova Anglia. 4. *Armenica.* Nicetæ Byzantij Philosophi ac Doctoris refutatio Epistolæ ab Armeniæ Principe missæ. 5. *Æthiopica.* Confessio Zagazabo: Luculentior & tersior Claudij, Æthiopiæ Regis, Æthiopicè & Latinè cum Notis & observationibus Iobi Ludolfi; Preces Ecclesiarum Æthiopicarum quædam à Petræo editæ. 6. *Ægyptiaca Alexandrina.* Eutychij Ægyptij, Patriarchæ Orthodoxorum Alexandrini, Ecclesiæ suæ origines translatæ ex Arabico, notisque illustratæ, à Iohanne Seldeno. II. Pro *Occidentali* Ecclesia occurrunt A. de *Ecclesia Reformata* conjunctim ubi I. *Apologetica pro Reformatoribus, Reformatione* &c. quo pertinent sequentes tractatus; Admonitio ad omnes Christianos, qua ostenditur, ad quid missus fuerit Lutherus: Rectè ne fecerint Calvinus & Zuinglius, quod Ecclesiis, per Germaniam, & Galliam auctores fuerunt, ne quid cum Papa Romano haberent commune, Samuelis Pisonis: Hottingeri scripta de necessitate Reformationis, causis Reformationis, Diatyposis Historiæ Reformationis: Periculum opinionum aliquot præjudicatarum Bellarmini, Gretseri &c. pro Catholicis Orthodoxis, Lutheri & Calvini nominibus hodie perperam discretis, Ludovici Crocij, Responsio Vergerii ad librum Anti-Christi Romani, qui in Ecclesias Christi, atque in doctos viros, qui sunt in Germania, debacchatus est horribiliter. Ioh. Crocii de Ecclesiæ unitate & Schismate. Assertio omnium Articulorum Lutheri per Bullam Leonis X. damnatorum. Lutherus de captivitate Babylonica. Ejusdem ad articulos quosdam sibi impactos responsio, Gualtheri Apologia pro Zuinglio. Calvini adversus Balduini, & Antonii Cathalani calumnias, responsio. 2. *De duratione & antiquitate Reformatæ religionis.* Breitingeri, utrum secta duratione excedat seculum; quæ item nova, quæ antiqua sit fides. 3. *Variæ consultationes Irenicæ de pace religionis, vel tolerantia saltem, inter Reformatos potissimùm & Pontificios instituenda.* Huc faciunt, Erasmus Roterodamus de sancienda Ecclesiæ concordia, déque sedandis opinionum dissidiis: Ejusdem de puritate Tabernaculi, ubi conciliationem solicitè tentat. Ejusdem querela pacis. Vnio dissidentium Hermanni Bodii. Iacobi Arminii Oratio de componendis

dis religionis dissidiis. De pace Ecclesiarum Christianarum constituenda consilium ad Imperat. & Principes Imperii. Nuper prodiit Thomæ Henrici Irenicum Catholicum, quod Dannhavverus in sua refutatione vocavit Hyænam Friburgicam. Responsio item Catholica, ut vocatur ad Epistolam Irenicam quandam, quæ paucis ab hinc annis nomine Electoris Moguntini, & Landgravii Darmstatensis circum ferebatur: aliis reconcilliationis ineundæ ostensis mediis. Quæ sit fides & religio capessenda consultatio Leonhardi Lesii, Adami Konzen de unione & Synodo generali Evangelicorum consultatio. Ejusdemde Pace Germaniæ Calixti desiderium ac studium concordiæ Ecclesiasticæ. Quid de Religione in conciliis Germanorum potissimum considerandum sit, Consilium viri boni, qui cupit ut & Romanæ sedis dignitati & publicæ tranquillitati satisfiat. Varemundus Luitholdus de optima ratione componendi dissidia religionis. Ioh. Amosi Comenii admonitio de Irenico Irenicorum, hoc est, conditionibus pacis à Socini sectà, reliquo Christiano orbi oblatis. 4. *Consilia Irenica ipsorum inter se Reformatorum*: Talia sunt, ex parte *Nostrorum*, Plena deductio, quid Ecclesiæ Germanicæ vel credant, vel non credant, Ambergæ prodiit 1608. ubi consensus & dissensus inter Reformatos ostenditur. De origine controversiarum religionis inter Evangelicos, *ἀνωνύμου* 1633. & 1617. Vesaliæ. Concordia Marpurgensis 1529. VVittenbergensis 1538. Lutheri cum Bucero & Helveticis Ecclesiis, tum Ambrosii VVolfii, tum Bullingeri Msc. Lipsiaca 1632. Cassellana sive Rhinthelensis nupera cum Hornbeckii observationibus. Desiderium pacis, seu brevis expositio causarum, ob quas hoc tempore concordiam Evangelicorum non omnino desperare oporteat, Rod. Stuckii. Ejusdem dulce triennium. Henrici Alting Syncretismus Religionis. Concordia Christiana, Neostadii edita. Gothofredi Hottonis de Christiana inter Europæos Evangelicos concordia sive tolerantia in charitate stabilienda. Maresii disputatio de Syncretismo partium in religione dissidentium. Hottingeri Meletemata Irenica. Grocii Societas Augustanæ Confessionis. VVirzii de Sanctorum communione. Conciliatio pugnæ Sacramentariæ Sadeelis. Concordia Sendomiriensis. Fraterna admonitio ad omnes Ecclesias Europæas, pro consensu religioso. Fundamentales Tabulæ ad explicandam controversiam de I. Ch. & Sylloge Dianœtica Theologorum Suevicorum, Saxonicorum & Palatinorum de orali manducatione. Arbiter controversiæ Sacramentariæ Hugonis Rollemi. Decretum ordinum Evangeliorum Francofurti. Syllabus Actorum in causa concordiæ Ecclesiasticæ Duræi 1654. Ejusdem concordiæ inter Evangelicos quærendæ consilia; Ejusdem de modo procedendi: Ejusdem Irenicum, in quo casus præcipui conscientiæ proponuntur. Ejusdem relatio de negotio Irenico, Formula Instrumenti Catholicæ panis; cæteraque in Prodromo ejus prolixè exposita. Riveti Oratio inauguralis, de bono pacis & concordiæ in Ecclesia, Comberi Candor Evan-

 gelicus.

gelicus. Varia judicia Ecclesiarum Helveticarum & Genevensis de pace Ecclesiastica. Ioh. Henrici Heiling Hypotyposis summaria omnium ferè fundamentalium, sanorùmque verborum &c. cum adhortatione ad veram charitatem & concordiam. *August.* Ramus Olivæ Septentrionalis Matthiæ Episcopi Stregnensis. Ejusdem Epistola ad Regem Sueciæ. Dissertatio Academica de conciliandа pace inter Ecclesias per Germaniam, Ioh. Matth. Meyfarti. Iudicium Georgii Calixti de Controversiis Theologicis, quæ inter Lutheranos & Reformatos agitantur, & de mutua partium fraternitate atque tolerantia, propter consensum in fundamentis. Desiderium & studium concordiæ Præfatio Conradi Grasseri in c. 9. Daniel. Petri Streuberi fraterna admonitio ad pacem & concordiam, & qua ratione dissidium possit componi. Moderatum & ingenuum scriptum. *Duriùs de hac pace statuit* Salve Irenicum D. Dannhavveri: Author quæstionis, cur Lutherani cum Pontificiis potiùs, quàm nostris debeant inire concordiam. 5. Accurata cumprimis eorum habenda ratio librorum, qui quocunque modo ad *Reformationis* Historiam pertinent, cujusmodi sunt *a. consilia pro Reformatione.* Adhortatio de corrigendis Ecclesiæ Christi erroribus, authore Leopoldo Dickio, Suevo. Epistola Gerhardi Novio magi ad Illust. Principem, Carolum Ducem Gelriæ, de prædicando verbo Dei. Admonitio ad Cæsar. Majest. ut attendat ad doctrinam Christianam, Epistola Landschadii ad Ludovicum Elect. Palat. ut divinam defendat doctrinam. Pia admonitio Argulæ Staufsin ad Iohannem Palatin. & Sen. Ingolstad. Exhortatio ad Helvetios, ne à falsis Doctoribus seducti, doctrinæ Christianæ contranitantur. Myconii Lucer. ad Sacerdotes Helvetios, qui Tigurinis malè loquuntur, suasoria, ut malè loqui desinant. b. Varia his accedunt gravamina contra Pontificem, & errores Pontificios, scripta item tum ætiologica pro Reformatione, Apologetica pro Reformatoribus, ex quibus quo loco res tempore Reformationis fuerint, tutissimè colligitur. Talia sunt X. gravamina nationis Germanicæ, Concilio Basileensi proposita, & ab Ænea Sylvio confutata. Ejusdem nationis gravamina Pontificia, VVormatiæ exposita. Prolixa tractatio nomine XV. Confœderatorum edita, & Pontificiis erroribus masculè opposita. Addantur, quæ supra jam exhibuimus: Sequentia item, Martini Lutheri responsio VVormatiæ facta. Ejusdem contra Papatum à Diabolo inventum; ubi Papatus doctè perstringitur. Ejusdem de captivitate Babylonica. Recriminatio Iohannis Gertophii adolescentis Germani adversus Eduardum Leum Anglum: Epistola Argyrophylacis ad Germanorum Principes, qua probatur, Reformatos nihil aliud docere, quàm quod è re sit & Ecclesiæ & Reipublicæ. Contra malignum Ioh. Eccii judicium, super aliquot articulis à Fratribus quibusdam ei suppositis, Martini Lutheri defensio: Errores item 34. Ex Eccii Fratrúmque dogmatibus consectanei. Suggestio deliberandi, super propositione Adriani, Norobergæ facta ad Principes Germaniæ, à quodam Germaniæ faven-

favente scripta. Lutheri Melanchthonis, Carolstadii theses de Missa & celebratione ejus, Sacramento panis & vini, promissione & præcepto, fide & operibus, cantu Gregoriano, conjuratione Spirituum, cælibatu Presbyterorum, decimis ac votis. Apologeticis etiam pro Luthero annumerari debent Nicolai umbellæ somnium, Clavis Davidis, vita Lutheri nuper edita. Apologeticus, Archeteles appellatus, quo respondetur Parænesi à R.D. Constantiensi ad Senat. Tigurin. missæ, per Zuinglium. Huldrici ab Hutten in Hieron. Aleandrum & Marinum Caracciolum, Leonis X. Oratores in Germania, invectivæ singulæ. In Cardinales, Episcopos & Sacerdotes Lutherum VVormatiæ in Concilio Germaniæ impugnantes, invectiva; ad Carolum Imperatorem pro Luthero & veritatis ac libertatis causa exhortatio. Adversus furiosum Parisiensium Theologastrorum decretum Philippi Melanchthonis pro Luthero Apologia: Vlrici ab Hutten cum Erasmo expostulatio. Ottonis Brunfelsii pro Huldrico Hutteno defuncto ad Eras. Roterod. Spongiam, responsio. Lutherus contra Angliæ Regem. Bulla Leonis X. contra errores Martini Lutheri & sequacium, addita Martini refutatione; Ejusdem responsio ad librum Ambrosii Catharini, defensionis Silvestri Prieratis. Assertiones articulorum Arsaci Seehofer contra Ingolstadienses damnatores per Huldricum Stratum, Engadinum. Confutatio Billicani adversus propositiones Leonhardi Marstalleri Ingolstadiensis. Lutheri, Carolstadij & Melanchthonis Propositiones, viva voce per tractatæ. Carolstadii 370. Apologeticæ conclusiones pro sacris literis compositæ: Ejusdem defensio adversus Monomachiam. Simon Hessus Luthero ostendit, quare Lutherana opuscula à Coloniensibus sint combusta. De raptu Epistolæ privatæ præfixa illi criminatione contra Ludum, Syl. Hessi, expostulatio cum hoste Iona. Nemo Hutteni. Didymi Faventini adversus Thomam Placentinum pro Luthero Oratio. c. *Varia Systemata Historica de Reformatione*, vel in genere, ex *Reformatis*, Iohannis Sleidani, quem doctissimis vindicavit observationibus contra Surium, Gel. Frenshemius. *Pontific.* Laurentii Surii Carthusiani, Iacobi Augusti Thuani; In specie *Palatinæ* Altingij; *Tigurinæ*, Bullingeri Msc. & Iacobi Huldrici Oratio anniversaria. *Bernensis* Stettleri; *Schafbusianæ* Mejeri. De *Argentinensi* etiam prodierunt causæ & rationes, ob quas mutatio suscepta sit in cæna Domini, Baptismo, diebus Festis, Imaginibus, cantu &c. Magnam etiam Reformationi accendunt lucem *Epistolæ* virorum magnorum ante, in, & post Reformationem scriptę, cujusmodi quidem plures hactenus lucem viderunt, plures tamen adhuc in publicis & privatis asservantur Bibliothecis. Obvia sunt Epistolarum volumina integra; Post Reformationem *Calvini* cum responsis; *Bezæ*, Petri *Martyris* quædam tantùm; Aliquot selectiores *Melanchthonianæ*, VVirtenbergæ pridem editæ; sed ex Camerarij Editione auctiores. *Zuinglij* & *Oecolampadij* Epistolarum libri quatuor. Sed & *sigillatim* extant Epistola Oecolampadij, de non habendo pauperum delectu Bugenhagij ad Anglos, Zuinglij ad Pe-

trum Sebivillum Gratianopolitanum Ecclesiasten: Ejusdem Parænetica ad Ioh. Frosch. Ejusdem responsio ad Epistolas, Billicani & Rhegii Epistola Hugvvaldi ad omnes qui Christum ex animo quærunt. Agricolæ de capitibus Ecclesiast. doctrinæ. Lutheri ad Illust. Princip. Carolum Sabaudiæ Ducem: Ejusdem ad VVolfgang. Fabricium Capitonem: Ejusd. ad Ecclesiam Erphordiensem. Epistolæ ad Carolum Imperatorem duæ, ad Albertum Cardinalem Moguntinum, ad Bilibaldum Pirckhaimerum una. Epistola Capitonis ad Albertum Moguntinum: Bugenhagii ad Anglos. Annemundi Cocti Equitis Galli: Epistola Pauli III. ad Carol. V. Erasmi ad Marcum Laurinum: Ejusdem ad Dorpium: Ejusdem ad Lovanienses. Ante *Reformationem*, Epist. VVesseli, de variis Thematibus Epistola 54. Nobilium Moraviæ, pro defensione Iohannis Huss ad Concilium Constantiense, Pogii de Hieronymo Constantiæ combusto, Frickii ἀνέκδοτα. d. *Pasquilli*, Dialogi, comœdiæ, aliáque scripta διαφορετικὰ, *quibus Papa, & Papismus, ante & post Reformationem, & in scenam fuit productus, & superioris seculi detecta infelicitas.* Epistola de non Apostolicis quorundam moribus, qui in Apostolorum se locum successisse gloriantur, Luciferi 1351. Pasquillus contra Leonem, variásque ejus artes corradendi pecunias. Epistola Pasquilli Romani ad Marforium Romanum: Responsio Marforii. Supplicatio ejusdem Pasquilli ad S.D.N. Papam Decretum Papæ super supplicatione Pasquilli. Epistola P. Maironis ad Alveldianum Franciscanum Romanistam: Iulius, i. e. Dialogus, quomodo Iulius II. post mortem cæli fores pulsando ab janitore illo Petro intromitti nequiverit. Colloquium Pasquilli & Cyri, Pontificiâ Simoniam & avaritiam graviter depingens: circa Leonis tempora prodiit. Cælij Secundi Curionis Pasquillus Ecstaticus, una cum aliis âliquot sanctis pariter & lepidis Dialogis, quibus præcipua religionis nostræ capita elegantissimè explicantur. Adjectæ quoque sunt quæstiones Pasquilli in futuro Concilio à Paulo III. indicto, disputandæ. Nostra ætate prodierunt Menippus sive Dialogorum Satyricorum centuria, vanitatum nostrarum speculum, Il divortio Celeste, Il Corriero svaligiato 1644. La disgratia del Conte d'Olivarez, Baccinata, Overo Battarella par le Api Barberine: in occasione della mossa delle armi di N.S. Papa Vrbano ottavo contro Parma, 1644. Neque negligi debent Apologi Italici, Richardo Moriano, Equiti, antehac dedicati. Habet etiam Germania, inferior & superior, ejusmodi quædam festiva scripta, ut sunt, Marnixii de S. Aldegund. Apiariumli, Overii Van Hattem libellus supplex ad Pontificem, Dialogi Huttenici, Bullicida, Monitor primus, secundus, prædones Dialogus inter Pastorem & Sculteturn, de misero statu cleri. Querela Nationis Germanicæ ex Ieremia. Thomæ Naogeorgi Straubingensis Tragœdia nova, in qua in conspectum ponuntur Apostolica & Papistica doctrina, quantum utraque in conscientiæ examine valeat. Sixti V. gratiarum actio, facta omnibus Christianis Catholicis pro totà longo tempore collatis beneficiis, 1604.

1604. Bacchanalia Germ. Fastnacht Küchlein. Quadruplex Pontificis querela, de amissa fide, valetudine, authoritate &c. Item, der gestreyfte Schweytzer Baur. Huic clasi proxima est ea, quæ e. *Acta* continet inter *Reuchlinum & Hochenstratum*, cæterósque μισογλώττους, καὶ μισομούσους, quò faciunt, Hochstratus ovans: Ejusdem Dialogus festivus: Commentum cujusdam Theologorum super intimationem Iohannis Romani a VVonneck &c. Rectoris Basileensis. Flores sive Elegantiæ ex diversis libris Hochstrati, Nicolai Quadi: Ejusdem Epistola de memorabilibus Prædicatorum & Carmelitarum, Carmen Ricardi Strubii contra Theologos Lovanienses quosdam. Carmen Nicolai de Edmunda Terminarii Lovaniensis: Murnari Leviathan: Ex obscurorum virorum salibus cribratus Theologus. Epistola Magistri Benedicti Passavantii responsiva ad commisionem sibi datam, à venerabili D. Liseto: Determinatio Facultatis Parisiensis super aliquibus Propositionibus, &c. f. *Varia scripta authorum media & ultima, ante Reformationem ætatis quæ, ut multa reformanda fuisse concedunt, ita Reformationē si nō ex toto ex saltem, tanto excusant.* Talia sunt opera Gersonis, Thomæ de Kempis, libellus de emendatione Ecclesiæ Petri de Aliaco, Nicolaus Clemangius, de corrupto Ecclesiæ statu: Determinatio facultatis Theologicæ Parisiensis, super aliquibus Propositionibus &c. ubi multa contra Pontificem & Cardinales. Formicarius Nyderi, opera V.Vesseli, Ludov. Vivis, Keiserspergii, Iohannes Huss locorum aliquot ex Oscea & Ezechiele Prophetis c. 5. & 8. de abhorrendo Mundo Sacerdotum & Monachorum; Ejusdem sermo ad populum Tom. III. respondens priori de anatomia, Regno, & populo Anti-Christi. Malleoli Pasionale, Registrum querelæ, lamentatio duorum captivorum. Narratio simplex & rei novæ And. Fricii contra Stanislaum Orichovium. g *Reformationis remoræ*, ut sunt a. Iacobi Sadoleti Romani, Cardinalis, Epistola ad Senatum Populúmque Genevensem, qua in obedientiam Romani Pontificis eos reducere conatur, una cum Calvini responsione. Lazari Benoti Bononiensis exhortatio ad Germanos, ut deserta hæresi nunc tandem ad Ecclesiæ gremium redeant. Cochlæi ad semper victricem Germaniam Parænesis, ut in constantia fidei permaneat. Eodem pertinent Sixti V. brutum fulmen in Henricum IV. Admonitio paterna Pauli III. ad Carolum V. cum Calvini Antidoto, Bulla Leonis X. contra errores Lutheri & sequacium. F. Iohannis Nass. admonitio ad Germanos, ut à novis impietatibus, Idololatria &c. abstineant. Acta Cardinalis Andreæ, Pistorii Apostatæ cum Tigurinis. VValenburgiorum, Masenii scripta. 2. *Inquisitio.* Historia Inquisitionis P. Pauli Veneti. 3. *Formula interimistica.* Interim Adultero Germanicum, cui adjecta est vera Christianæ pacificationis & Ecclesiæ Reformandæ ratio Calvini. Ratio, cur formula illa non sit admittenda. Cæsareæ Majest declaratio, qualis status esse debeat Religionis, donec Concilium instituatur 1548.

4. *Inter-*

4. *Interdictum librorum*: Epistola Vdelonis Cymbri Cusani de exustione librorum Lutheri, & Monachorum Dominicanæ factionis nequitia. Lutheri διδασκαλία ad confitentes, de prohibitione suorum librorum. Index librorum prohibitorum & expurgatorum auctus à Turretino. Condemnatio doctrinalis librorum M. Lutheri, cum responsione ejus 5. *Aperta vis, doli, fraudes*. Vlrici de Hutten ad Carol. V. adversus intentatam sibi à Romanis vim & injuriam conquestio. Ejusdem ad Albertum Brandeburgicum, Fridericum Saxonem, aliósque Epistolæ. 6. Martyrologia: vel *verbalia*, assertio veritatis in ipso Papatu, Flaci Illyrici, Cygnus Evangelicus Huld. Grobii: vel *personalia*, sive *universalia*: Actiones & monumenta Martyrum Genevæ edita: sive particularia, *Anglicum* Foxi, *Africanum* Victoris uticensis: *Bohemicum* Comenij, Hussi etiam & Hieronymi Pragensis Historia prodiit. Amandi Hanaveri Historia persecutionis in Stiria, ejusque Metropoli, Græcio &c. Hæc de Ecclesiæ statu *conjunctim*: *particularis*, singularum Ecclesiarum, status exactioris etiam est indaginis, placet tamen rudiori quædam Minerva adumbrare, & distinctè quidem

De statu Ecclesiarum particulari.

rationem habebimus. 1. *Reformatorum* 2. *Confessorum Augustanorum*. 3. *Pontificiorum*. In *illis* considerandi primò veniunt illi, qui *Calvinianos*, quos vocant, & *Zwinglianos* separatim aggrediuntur, ut ex *Pontificijs* occurrunt Privilegia Calvinistarum descripta à Martino Becano: Ejusdem quæstiones Batavicæ. Ejusdem tituli Calvinistarum. Confess. sup. pag. 409. & 403. Luther. quibus oppon. p. 378. & Dialog. Nemesii & Agathonis, ubi & ratio Calvinistarum consolandi ægros. Catalogum addimus Ecclesiarū particularium, ordine Alphabethico. Ad *Anglicas Scoticas, Hibernicas* referri possunt. 1. Scriptores Historici Antiqui, Historię Anglicanæ, Ecclesiasticæ maximè, uno nuper volumine editi. Vsserii Anti-quiquitates Britannicæ. Rerum in Anglica gestarū Historia Foxi, Historia Ecclesiastica Bedæ. 2. *Leiturgici*. Liber precum publicarum & aliorum rituum in Anglia. Politia sive regimen Ecclesiæ Anglicanæ, Tabulis expressa. Quo etiam pertinent, quæ circa regimen illius Ecclesiæ prodierunt tum à Pontificiis: Dissidium Anglicanum de Primatu Regis, Becani. Ejusdem duellum cum Guilhelmo Tookero de primatu Angliæ Regis. De eodem Examen concordiæ Angliæ in Richardum Harris, Becani. Ejusdem de primatu Regis. Ejusdem Refutatio torturæ torti. 3. De *Reformatione* illius Ecclesiæ, Apologetica, congratulationes. Apologia Episcoporum & Ministrorum Angliæ contra Pontificiorum scommata. Edictum Regiæ Majestatis in Anglia de ejiciendis Iesuitis &c. Buceri gratulatio ad Anglicanam Ecclesiam de restitutione religionis. Laurentii Humfredi Apologetica ad Academiæ Oxoniensis Cancellarium. Hugonis Latimeri Anglicani Pontificis Oratio. 4. *Varia Pontificiorum impedimenta*. Rationes Edmundi Campiani. De confusione Calvinianæ sectæ apud Scotos, Ecclesiæ nomen ridiculè usurpantis, Archibaldi Hamiltoni, Scoti 5. *De nuperis circa religionem*

ligionem

ligionem, ritus, regimen Ecclesiasticum, dissidijs &c. Honorius Reggius Stevardus, Finmery, Ἀνώνυμος de statu Ecclesiæ Anglicanæ. Irenæi Philadelphi Apologia de motibus obortis in Anglia circa religionem, & excutitur Iosephi Halli liber, quo asseritur Episcopatū esse juris divini. Dissertationes quatuor Hamondi de jure Episcopatûs divino. Friderici Spanhemij Epistola super Controversijs quibusdam, quę in Ecclesiis Anglicanis agitantur. Ludovici Molinæi Apologia pro Epistola Irenæi Philadelphi. Ejusdem Epistola ad Rivetum. Historica narratio de Tremulis, secta Robinsoni. Legatio Regis Psittacorum. *Belgica.* Meteranus, Acta Irenica inter Legatos Regis Hispaniarum, & Ordinum Belgii, Coloniæ suscepta. Huc pertinent scripta Remonstrantica, Anti Remonstrantica &c. Vorstiana. Cornelij VVigerij, qui perfectiorem in quibusdam articulis optavit Reformationem, ijs præsertim, quos & Arminius postea repetijt. *Bernensis.* Disputatio Bernensis. Ejusdem prolixa & Historica recensio & vindicatio à Schule. & Friburgensis exceptionibus, additis actis Huberi & Alberij, per Christophorum Luthardum. Ejusdem brevis demonstratio, doctrinam Ecclesiarum Bernensium non esse novam. Præpotent. Rempubl. Bernensem sufficientes habuisse rationes, ab Ecclesia Romana secedendi. Ejusdem scripti brevis Apologia. *Bohemorum* Fratrum sive Ecclesiarum Hussiticarum: Iohannis Lasitii de rebus gestis & origine Fratrum Bohemicorum. Ratio disciplinæ, ordinisque Ecclesiastici in unitate F. F. Bohemorum, ad antiquum excusa, notisque illustrata, cum præfat. de Ecclesiæ Bohemicæ ortu, progressu &c. Am. Comenii, Martyrologium Bohemicum ejusdem: Collatio Husii & Lutheri Samuelis Martinij: Addi possunt Epistola Nobilium Moraviæ pro defensione Husi ad Concil. Constant. Sylvius de Taboritis: Invectiva in sectam Bohemorum. *Emdana.* Christiana admonitio de falsa & inconstanti refutatione Ægidij Hunnii, per Minist. Emdan. *Gallicana.* Commentaria de statu religionis in Gallia: Ordo seu Leiturgia Ecclesiarum Gallicarum. Literæ scriptæ ad Regem per Synodum Loudonensem 1659. Cum Orationibus Eustachii & Mirabilii. Adde Iesuitæ, Bernhardi Meinyeri Executionem Edicti Nannetensis. *Glaronensis.* Historia Msc. Acta Glaronensium de anno 1560. Conciones Ludovici Ammiani Navalienses. *Hassiacæ,* commercium Epistolicum inter Sereniss. Landgraviæ, Cassellanum & Darmstatensem in causa Religionis, & bonorum Ecclesiasticorum. *Palatina,* Historia Ecclesiarum Palatinarum Altingi Msc. Oleviani Concio contra calumniatores, qui asseruerunt Heidelbergenses vocare omnipotentiam Christi in dubium. Admonitio Lucæ Osiandri ad concionatores & Auditores Palatinos, eique opposita Ἀντινουθεσία Ministrorum quorundam Heidelberg. Calvinismus Heidelbergensis, Christiana exhortatio ad Senatum populúmque Ambergensem, ad observationem piæ concordiæ in Ecclesia & Schola, Daniel. Tossani. Sohnius de Academia Heidelb. Hottingeri Collegium sapientiæ. *Rhætica,* Ecclesiarum Rheticarum Reformatio prolixè descripta à Sprechero, Anbernio,

hornio. *Sangallensis.* Concio de Reformatione Sangallensi, Iacobi Hofmanni. *Schafbusiana.* Historia Reformationis Ecclesiæ Schafhusianæ Leonhardi Mejeri. *Slavonica.* Systema Historico Theologicum Ecclesiarum Slavonicarum per varias Provincias, præcipuè Poloniæ, Bohemiæ, Lituaniæ, Rußiæ, Prußiæ, Moraviæ, Adriani Regenvultii. *Tigurina.* Bullingeri Antiquitates Tigurinæ. Ejusdem de Reformatione Ecclesiæ Tigurinæ Msc. Ejusdem vita & obitus per Simlerum & Stuckium, ubi compendium Historiæ Ecclesiasticæ Tigurinæ. Lavateri de ritibus & institutis Ecclesiæ Tigurinæ. Ejusdem Historiæ Ecclesiasticæ compendium, Msc. Carolstadius de Schola, Synodis, Prophetia &c. Ecclesiæ Tigurinæ; Apologia pro Ecclesiæ Tigurinæ Reformatione ad aliquos Helvetios 1525. Iacobus Huldricus de Religione antiqua & Catholica Felicis & Regulæ, Protomartyrum Tigurinorum. Querela Dei ad Helveticos Bullingeri, cum Ioh. VVirzij prolixa Apologia. Ioh. Fabricii Epistola ad Hyperium de Ecclesia & Schola Tigurina. Msc. Breitingerus de regimine Ecclesiastico & Scholastico Tigurinorum. Osvvaldi Myconij ad Sacerdotes Helvetiæ qui Tigurinis malè loquuntur suasoria, ut malè loqui desinant. Hottingeri Oratio de magnis in Rempublicam, Scholam, & Ecclesiam Tigurinam Dei tum beneficiis, tum pœnis. Ejusdem Schola Tigurinorum Carolina, Bibliotheca Tigurina, cum appendicibus de origine & progressu, privilegiis Collegii Carolini &c. *Transsylvanica, Hungarica.* Apologia & abstersio Ecclesiæ Debreciensis à calumniis quibus accusatur, Petri Melii. *VValdenses.* De his Ecclesiis multa extant scripta Historica, Elenctica, offensiva, defensiva, Latina, Italica, & Germanica Linguis, cujusmodi sunt: Brevis narratio Introductionis Hæreticorum in valles Pedemontanas Marci Aurelii Rorenci, Prioris. Lucerna Christianæ veritatis ad cognoscendam veram Ecclesiam à falsa prætensa Reformata. Apologia ad Epistolam cujusdam Ministri, Rorenci. Vtramque refutavit P. Gillius, nomine Considerationis &c. Relatio Theodori Beluedere ad Congregationem de Propaganda fide, de locis quibusdam Pedemontanis. Turris contra Damascum, opposita Considerationi P. Gillii, authore Belvedere. Consideratio & responsio in duas Epistolas, alteram Roreni, alteram Belvedere &c. facta per quendam Ecclesiæ Pastorem. Historia laniename Merindolensis & Cabrierensis. Refutatio errorum VValdensium per Claud. Cousordum. Historia VValdensium Ioachimi Hesterberg. Chronica VValdensia ab an. Chr. 1160. ad 1655. Apologia Ecclesiarum Reformatarum in Pedemontio 1662. De misero statu Ecclesiarum Pedemontanarum, &c.

2. Augustanis. 2. De *Augustanis* in genere, observari possunt varia scripta Elenctica, iisdem opposita 1. à *Pontificiis*, de quibus suprà: Addi possunt Theologiæ Lutheri trimembris Epitome *a.* de Theologicis principiis. *b.* de materia præsentium concontroversiarum Theologicarum. *c.* de concessione & concordia discipulorum Lutheri, Friderici Staphyli. Ejusdem de concordia Ministrorum Lutheranorum,

rum. Andreæ & Petri VValenburgii, ubi Ecclesia fuerit ante Lutherum. 2. *Reformatis*. Christiana concordia, sive colloquium, quomodo post Lutheri obitum augmentum tam in doctrina, quàm ritibus accesserit. De variis etiam Ecclesiarum Lutheranarum mutationibus agunt Elenchi Paradoxorum à Ministris Ecclesiæ Bremensis editi. 3. *Domestica eorum dissidia*: tùm de libro *concordiæ*, inter Brunsuicenses & VVittebergenses, utrum ubiquitatis dogma in libro concordiæ stabiliatur; tum *studus irenicis* inter Helmstadienses, Rhintelenses, & Saxonicos, quæ nuper demum recruduerunt. In specie a. de *Danicis*. Præfat. Hemming. in Epist. Paulin. b. *Noricis*. Acta Prædicatoris cujusdam. &c. c. *Saxonicis* Declaratio Elect. Saxon. Iohannis VVilhelmi, qualis in Elect. Saxonica obtinere debeat religio. 1668. d. *Suevicis*. Fidelis admonitio Ioh. Eterlin ad Senatum Vlmensem, quibus hactenus damnis à Monachis sint tractati. e. *Suecicis*. Historia Iohannis Loccemii &c.

3. De *pontificiis* Ecclesiis alia sunt *objectiva* Reformatorum de Pontificiis, alia *subjectiva* Pontificiorum. Ex Classe *Reformatorum* de Pontificiis agunt, qui scribunt *de Ecclesia Romana*: Eam non esse Christianam, quod probare vult Hunnius, quia Deum veneratur cultu à Christiano alieno. Idem institutum est Lutheri in Papatu à Diabolo invento; Hutteni in Triade Romana. Addantur Marnixius tum in Apiario, tum in Tabula de differentia religionum. Franciscus Albanus in Anatomia; Molinæus in Novitate Papismi. Prosopographia Papæ. Nathan. Hofmanni institutio de vero Dei cultu, quantum Papatus ab eo abeat, & utrum Christianus salvâ conscientiâ illi se possit applicare. Thomæ Naogeorgi regnum Papisticum. 2. *De pontifice, ejusque potestate & successione in sede petrina*, Lutherus contra Papæ & Episcoporum usurpatam potestatem. Ejusdem adversus execrabilem Anti-Christi Bullam. Vlricus Velenus, Petrum Romam non venisse, neque ibi passum esse. Apologia Simonis Hessi adversus Roffensem, super concertatione ejus, an Petrus fuerit Romæ, & quid de primatu Pontificis sit censendum. ~~[illegible]~~ de Ecclesiasticorum authoritate & officio in subditos, Salmasius de primatu Papæ, Danæus de Ecclesia, ubi, quibus gradibus in tyrannidem inciderit, ostenditur. Lubbertus de Pontifice contra Bellarminum. Lutherus adversus falsò nominatum Episcoporum ordinem, & adversus Bennonem Episcopum Misnicum. Hutteni querela de nimia Pontificis & Cleri ejus potestate. 3. *Anti-christo*. Hussus de vita & regno Anti-Christi. Numerus à Deo definitus Anti-Christi. Dialogus de Anti-Christo & discipulis ejus. Rennecherus de Anti-Christo. Dannhawveri Anti-Christosophia. Maresii concordia discors & Anti-Christus revelatus. Gualtherus de Antichristo. Ideæ reformandi Antichristi tomi tres, Eryci Rhonæi. Antichristus demonstratus ex 2. Thess. 2. & Apoc. 13. Christiani Pegæ. Theatrum Antichristi Nicolai Vignieri, Prophetia Apostolica 1. Tim 4. v. 1. 2. 3. de Apostasia novissimorum temporum & Theologia Dæmonum, Iosephi Medi. Explicatio numeri bestiæ 666.

3. Pontificijs.

Potteri. Glossa ordinaria ad literas circulares Alexandri Papæ VII. quas prætextu pacis procurandæ inter Catholicos Principes scripsit. Romæ ruina finalis. Abominationes Papatus, sive invicta, demonstratio, Papam Romanum esse Antichristum. Poveli de Antichristo libri duo. Notæ Simplicij in doctissimi cujusdam viri commentationem ad 2. caput posterioris ad Thessalonic. Antichristus, hoc est, disputatio lenis de Antichristo, non esse hominem singularem, &c. Apologia duarum disputationum de Antichristo, Heerbrandi; Ejusdem disputationes de Antichristo. 4. *Vita & Praxi Romanæ Curiæ, clero, &c.* Humfredi Praxis Romanæ curiæ & Iesuit. Legat. Albani asinus Aomanus, Bulla Luciferi ad Prælatos. 5. *De Iohanna Papissa.* Conr. Deckeri de Papa Romano, & Iohanna Papissa. Ipsi verò *Pontificij.* 1. *Pontificum suorum vitas scribunt,* Stella, Simoneta, Onuphrius Panvinius, Platina, &c. In *specie* de Iohanna Papissa, Labbæus, Allatius. 2. De *potestate Pontificis & cleri.* Barclajus de potestate Papæ, an & quatenus in Reges jus habeat. Ejusdem de regno & regali potestate. De officio Papæ & ejus officialibus. Varia, tam Facultatis Theologicæ, & Curiæ Parisiensis, quàm aliorum Theologorum & Iurisconsultorum opuscula, Decreta & censuræ, quibus primarium Iesuiticæ doctrinæ caput de potestate Papæ super omnem potestatem secularem evertitur. Epistola Adriani ad Barbarossam, cum responso. Scripta Sigismundi Archid. Aust. contra Pontif. & contrà. Bzovius de Pontifice Romano. Philippi III. edictum contra Baronii tractatum de Monarchia Siciliæ. Epistola Innocentii III. Isidori Isolani de Imperii Ecclesiæ militantis dignitate lib. 4. 3. *Ecclesiæ Romanæ veritate,* Francisci Turriani defensio locorum S. Sc. de Ecclesia Catholica, & ejus Pastore Episcopo Romano, contra Sadeelem. De Ecclesia Romana, an defecerit Martini Becani: Ejusdem comparatio inter Synagogam & Ecclesiam. Ejusdem de Ecclesia Christi, itèmque de Ecclesia Romana & Reformata; Tractatus de unitate ovilis & Pastoris Michaelis de Aninyon. Viti Erbermanni Anti Musæus, hoc est, Parallela Ecclesiæ veræ & falsæ. 4. *De Particularibus* quibusdam Ecclesiis, A. *Orientalibus.* Concordia Nationum Christianarum per Asiam Africam & Europam in fidei Catholicæ dogmatibus Abrahami Ecchellensis Syri, & Leonis Allatii Græci. Duo Epigrammata Bartholdi Nihusii; Leonis Allatii de perpetua Ecclesiæ Latinæ & Græcæ consensione; quam postea materiam tribus magnis pertractavit libris, annexa appendice Dissertationum de Dominico, & Hebdomadibus Græcorum, de Missa præsanctificatorum, annotationibus Bartholdi Nihusii de communione Orientalium sub unica specie. Ejusdem Iohannes Henricus Hottingerus. Ejusdem de ætate & interstitiis in collatione ordinum, etiam apud Græcos servandis. Ejusdem de Synodo octava Photiana, addita responsione ad Hottingeri disputationem de Leone Allatio temeritatis convicto, adeòque Orient. & Occidentalis Ecclesiæ consensu. Ejusdem de consensione utriusque Ecclesiæ in Purgatorio. Ecchellensis Notæ ad Bibliothecam Ebed Iesu, ejusdem

Marginal note: Pontificij ipsi.

dem Epistola ad Allatium, contra Vejelium Vlmensem, & Hottingerum de consensu Eccles. Orient. & Occid. B. *Occidentalibus*. *Anglica* Richardi Smithæi Florum Historiæ Anglicanæ libri 7. Ejusdem Epistola ad Regem Iacobum: qua de Anglorum in sedem Romanam observantia prolixè agitur. *Scotica*; de confusione Calvinianæ sectæ &c. Hamiltoni: *Helvetica* Henrici Mureri Helvetia Sancta. Idem & de Monasteriis Helvetiæ scripsit librum. Quæ *VVimphelingius* in soliloq. de precibus Helvetiorum observat, *quòd ceremonias sibi quasdam, præter morem Christianorum reliquorum, imposuerint*; illis, ex *Osvvaldi Myconij*, Lucernatis commentario de tumultu Bernensium (Interlacensium nempe, Reformationem ægrè admittentium) in testino Msc. (pro ut Msc. etiam habeo, Concionem, quam in ordinem tum redactis subditis habuit Berchtoldus Hallerus) majorem afferemus lucem, propterea quòd, quantum nobis constat, id à nemine hactenus fuit observatū: *Habebant*; inquit, *Subsylvani veterem consuetudinem, quâ sex hebdomadibus, tribúsque diebus orare continenter; bellicis temporibus, consueverunt. Modus orandi talis est. Viri deputati vel in templum, vel in domum aliquam capaciorem certus hominum numerus congregatur, atque dum tempus est, quini seu deni pro numeri facultate genuflexo manibus, expansis, Orationem Domini, cum Angelica salutatione, quinquies reciprocant, quo facto mox alij succedunt, & numero, & precatione pares: Id ita continuatur deinceps diu noctúque, donec nemo est ejus loci; qui non hac ratione pensum absolverit. Hoc idem, ut inter homines; sic inter vicos habet successionem, usque dum temporis jam dictum spatium fuerit expletum. Cavetur imprimis, ne qua penitus orandi fiat intermissio. Longas vocant has preces, nam & breves habent communes cum Urijs & Suitensibus. Has finitas continuò militum consequitur delectus. Sed hæc & παρόδῳ.* Referimus huc, appendicis loco, quæ agunt 1. de *Scholis* & *Academijs*, 2. *Monasterijs, Fraternitatibus*, 3. quæ *Hæresiologiam* tractant. Et ad *illam* quidem pertinent materiâ 1. *Varia*, *Theologorum judicia*, *Heidelbergensium* de pœna Hæreticorū, causa Vorstiana &c. *Belgarum* de fænore, Trapezitico, quibusdam matrimonialibus casibus judicia in Apocalypsin Primerosii, Institutiones Forbesii, Conciliatorem Menasse ben Israel Determinatio Facultatis Parisiensis. De authoritate consultationum Theologicarum: Ienensium VVittebergensium de consiliis Irenicis Duræanis. 2. *De origine, progressu Scholarum*, & Academiarum tum in *genere* Hospinianus, Middendorpius, Svvertius tum in *specie* vel *Judæorum*, Altingus de Scholis Hebræorum; vel *Christianorum* Sohnius

nius de ortu & progressu Academiæ Heidelbergensis. Hottingerus de Collegio Sapientiæ Heidelbergensi; Ejusdem de ortu & Privilegiis Academiæ Heidelbergensis, Ejusdem Schola Tigurinorum Carolina. Historia fundationis Academiæ Groninganæ, Academiæ Duisburgensis dedicatio. Philippi Parei Oratio Panegyrica pro Musis Hannovicis. Oratio Secularis de Academia Basileensis ortu & progressu Lucæ Gernleri. 4. De *bibliothecis*: Hospinianus, Middendorpius, Schvvertius: Hottingeri Bibliothecarius, & Bibliotheca Theologica. Ejusdem Bibliotheca Orientalis. Ejusdem Bibliotheca Tigurina. 5 *Collegijs, Auditorijs*. Spanhemij de Auditorijs veterum Oratio. Hottingeri de origine & progressu Collegii Carolini apud Tigurinos. 6. *Promotionibus*, gradibus Academicis. Spanhemii Orat. de Doctore Theologo. Hottingeri Vrim & Thummim. 7. *Prosopographia Ecclesiastica & Academica*, vel 1. *universales*, integrarum Academiarum, Groninganæ, in Fundatione, Heidelbergensis in Parnasso; Extat & syllabus Rectorum & Professorum Ienensium, judicum item, Decanorum Pastorum, Adriani Bejeri. Huc referri possunt Reusneri & Pantaleonis imagines virorum illustrium; Boissardi Biblioth. Chalcographica. Nos etiam non Catalogos tantùm habemus Ecclesiæ & Scholæ nostræ Ministrorum à Reformatione; sed & à multis retrò seculis, Cleri accersitam seriem Alphabethicam, nostræ inseruimus Scholæ Carolinæ, insuper Virorum de Ecclesia nostra præclarè meritorum Herologium antehac jam collegimus: vel 2. *singulares*, certorum Individuorum. Nobis hactenus sequentium virorum celebrium obtinere licuit Prosopographias: Altingi, Aschami, Sebastiani Beckii, Caroli Borromæi, Cardinalis: Ioh. Iacobi à Brun, Budæi, Henrici Bullingeri, Ioh. Calvini Iohannis Crocii, Iohannis Drusii, Dionysii, Carthusiani Monachi: Iohannis Eccii, per Pontanum Severum; Farelli, Ioh Iacobi Feschii, Ioh. Iacobi Frey, per Tossanum, Ioh. Getsoni vita & miracula, Samuelis Grynæi, per Ioh. Iacobum à Brun; Marsilii ab Ingen, Huldrici Hutteni, Andreæ Hyperii, Iohannis Husii tum separatim, tum parallelè cum Luthero, Ioh. Martini, Thomæ de Kempis; Ludovici Lavateri, Lutheri per Paulum Seidelium, & nuper Fridericum von der Straß. Ignatij Loiolæ; Philipp. Melanchthonis, Petri Martyris, Francisci Mermilliodi, VVolfgangi Musculi. Oecolampadii per Simonem Grynæum, & Capitonem; Pellicani, Pastoris Matth. Parei Davidis & Philippi, Nicolai Claudii Fabricii Peirescii, Petri Rami, Zach. à Rochavv, Ruperti Abbatis Tuiciensis; Savanorolæ, Guil. Stuckii, Stephani Szegedini, Spanhemii Friderici; Danielis Tossani, Vadiani, Zachariæ Vrsini, Vlmeri, VValæi, VVittackeri, Iohannis VVolfii, Xavieri, Huld Zuinglii per Gualtherum & Myconium, Theodori Zuingeri. Eandem etiam operam præstant tum *conciones funebres*, de quibus supra, tum etiam *programmata exequialia*, qualia jam occurrunt Theodori Tronchini, Danielis Tossani, Antonij Legeri, Iacobi Gothofredi, Noachi Sonorij, Iohannis Deodati, Petri à Streitenhagen, Andreæ Pilgeri, Philippi Heuseri, M.

Iohannis

Iohannis Fuchsii. De *Monasterijs, Monachis*, & *Fraternitatibus* &c. vel Hospinianus de origine & progressu Monachatus sufficit. Affinia sunt, Lutheri judicium de votis Monasticis. Ejusdem de Fraternitatibus. Institutio Iacobi Strausij, quem habeant usum Fraternitates. Nithartus de Fraternitatibus. Historia quatuor Hæresiarcharum Bernensium Antiquitates Laurishaimenses; Series Antiquitatis & successionis Abbatissæ & Conventualium Cœnobii Ruperti montani. Monachorum Dominicanæ factionis nequitia ad Germaniæ Proceres, Vdelonis Cymbri, Cusani, Regula Benedicti Iohannis Bertels, Catalogus Abbatum Monasterii D. Mariæ juxta muros Civitatis Luxemburgensis, ejusd. Capucinus Molinæi, qui etiam in Rhæticam translatus est Linguam. De Iesuitis suprà actum 3. *Hæresiologia*, quia falsam nobis exhibet Ecclesiam, ab hac tractatione non potest excludi. Ex *Reformatis* hanc occupârunt materiam vel *universaliter*, Henricus Floccenius, qui dedit narrationem Historicam omnium Hæreticorum à tempore Christi ad nostrum seculum. Idem scopus noster fuit in Hist. Ecclesiast. Sect. de falsa Ecclesia. Ex *Pontificijs*, obvii sunt Alphonsus de Castro, de hæresibus. Catalogus Hæreticorum F. Bernhardi Luzenburgi. VVicelius de moribus veterum Hæreticorum. Ex *veteribus Latinis*; Græcorum, enim nomina supra expresimus, Augustinus ad Quodvult Deum cum comment. Danæi, Philastrij Brixiensis Episcopi Hæres. Catalogus. In *specie Iudæorum*. Scaligeri & Drusii Trihæresion. 2. *Pelagianorum*, Gerardi Iohannis Vossii Historia Pelagiana. 3. *Socinianorum*. Hottingeri Parallelismus Socino-Muhammedicus. 4. *Eutychiana*. Theodori Althusii Historia Eütychiana. 5. *Ezechielis Meth*. Saxonicum Electorale mandatum contra Hæreticum Ezech. Meth, qui se Filium Dei jactavit. Specialem Hæresiologiam, quàm ex adversariorum ita nuncupamus hypothesi, *Pontificij* scriptores instituunt varii variam: *Bellarminus* 1. contra *omnes* (Latinorum hîc tantum habebimus rationem) commendat Vincentium Lirinensem, Guidonem Carmelitam 2. Contra *Manichæos, Arianos, Donatistas, Pelagianos, Iovinianistas*, Augustinum. 3. *Pelagianos* & *Semi-Pelagianos*, Innocentium Papam, Prosperum Aquitanum, Fulgentium Ruspensem, Petrum Diaconum, Iohannem Maxentium. 4. *Eutychianos*, Iohannem Cassianum, Leonem Papam. 5. *Nestorium*, eundem. 6. Arianos, Hilarium Pictaviensem, Luciferum Caralitanum, Ambrosium, &c. 7. *Novatianos*, Pacianum Barcinonensem, Cyprianum. 8. *Marcionem* Tertullianum. 9. *Donatistas*, optatum Milevitanum. 10. *Origenem*, *Iovinianum* &c. Hieronymum. 11. Græcos, Humbertum Cardinalem, Anselmum Cantuariensem, Hugonem Etherianum, Thomam Aquinatem, Bonaventuram, Gennadium, Bessarionem Cardinalem. 12. *Hussum*, Æneam Sylvium. 13. *VViclefum* Thomam VValdensem. 14. *Marsilium de Padua*, & alios impugnantes Pontificiam potestatem, Pelagium Alvarum, Ioh. de Turre cremata. 15. *Berengarium*, Lanfrancum Cantuariensem, Guitmundum Aversanum, Algerum Scholasticum. 16. *Abailardum* Henri-

Henricianos, Petrobrusianos, Bernhardum, Petrum Cluniacensem. 17. *Lutherum*, & *Lutheranos*, Sylvestrum Prieratem, Iohannem Eccium, Iacobum Latomum, Iohannem Driedonem, Thomam Cajetanum, Thomam Morum, Ioh Roffensem, Ioh. Fabrum, Ioh. Cochlæum, Dominicum Sotum, Ambrosium Catharinum.

XV. Disciplina Ecclesiastica. XV. De *disciplina Ecclesiastica, regimine Ecclesiastico* in genere, & in specie. Lutheri de excommunicatione: ejusdem, adversus Bullam Pontificis, Bileami asina de excommunicatione, illam propter debita pecuniaria, aut alias causas leves non posse stringi, Matth. VVarm: Hottomanni fulmen brutum Sixti V. Seldenus de Synedriis, & præfecturis juridicis Hebræorum. Salmasius de Primatu Papæ; Idem de regionibus & Ecclesiis Suburbicariis. Vedelius de prudentia veteris Eccles.æ; De disciplina Ecclesiastica Zepperi: De eadem judicia Ecclesiarum Tigurinæ & Bernensis, Thomæ Blareri &c. quæ tamen ferè sunt ἀνέκδοτα. Beza, Bullingerus Msc. Erastus de excommunicatione. De Politia, Prudentia Ecclesiastica, Voetius, Carpzovius. Iunii lib 3. de Natura & administratione Ecclesiæ Dei, Cunæi, Bertrami de Repub. Hebræorum; Zuinglii Ecclesiastes, de ratione & officio concionandi, liber oppositus Anabaptistis sponte currentibus, ubi de requisitis Ministri, Linguis præsertim agit. Lutherus adversus falsò nominatum ordinem Episcoporum, adversus Bennonem Episcopum Misnicum, liber. Institutio visitatorum per Ducatum Electoralem Saxoniæ, per Luth emendata: Ejusdem consilium, quomodo bonus & constans institui possit in Ecclesiæ regimine ordo. *pontific.* in genere 1 de *Ordinatione*. Comentarius de sacris Ecclesiæ Ordinationibus, secundum antiquos & recentiores Latinos, Græcos, Syros, & Babylonios Ioh. Morini. 2. *regimine Ecclesiastico.* Caspari Schioppii Ecclesiasticus, authoritati Regis Britanniæ oppositus. 3. *Privilegijs cleri.* Rogeri VVidringtoni disputatio Theologica de juramento fidelitatis. Stella clericorum, Immunitatis & libertatis Ecclesiasticæ, statúsque Sacerdotalis defensio. Modus servandus in executione seu præsentatione, gratiæ expectatione 4 *Dignitate, officio cleri.* Epistola Dominici à Soto de officii Pastoralis periculosa cura. VVesselus de dignitate & potestate Ecclesiastica. Christophori Scheurlii, I. V. D. defensorium Sacerdotum, quo probat, immunitatem clericorum, & clericos honorandos. 5. Vocatione Reformatorum. De missione Protestantium &c. VValenburgiorum. In *specie* de *Papa*. a. Ejus officio, & potestate, vide suprà. b *Non esse Antichristum*: Becanus de Antichristo Reformato, Lessius de Antichristo, & ejus præcursoribus: De nativitate, vita, morte Antichristi, Grotii explicatio locorum 2. Th. 2. &c. Petri Tyræi rationes 20. ob quas Papa non possit dici Antichristus. *Cardinalium.* Vita Borromæi, Cardinalium bilanx. *Episcoporum.* Petavius de dignitate Episcoporum.

XVI. Sacramentis. XVI. De *Sacramentis* 1. in genere, *Reform.* Bullingeri de salute fidelium, quomodo illa ab initio Mundi per verbū Dei & usum Sacramentorum sit proposita: Iacobi

Iacobi Huldrici Diatribe de Sacramentis. Calvini defensio sanæ doctrinæ de Sacramentis, eorumque natura. *August.* Responsio Lutheri ad assertion. VII, Sacram. Regis Angliæ. Simon. Paul. de Sacramentis, Selneccerus de Sacratis N.T. *Pontif.* De gratia Sacramentorum liber 1. Cochlæi, Assertio septem men. Sacramentorum Henrici, Angliæ Regis contra Lutherum, cum Epistola Erasmi commendatitia. Hugo de S. Victore lib. 18. Quæstiones in IV. Sentent. circa Sacramenta Papæ Adriani.

XVI. De *sacramentis in specie* 1. de *Baptismo Reform.* Hottingerus de causis Baptismi. Zimmermanni dissertatio in verba Tertulliani: Christiani non nascuntur, sed fiunt. Andreæ Bosij de Clinicis Ecclesiæ veterum. 2. *De Cœna Domini, Didactic, Reformat.* Zuinglij de Cœna Domini institutio, quæ, falsis remotis explicationibus, commodam ponit. Subsidium Zuinglij, sive coronis de Eucharistia, ubi & rationes reddit, quibus motus sententiam suam de Cœna protulerit. Ejusdem de eadem materia Epistola, ad Theobaldum Billicanum, & Vrbanum Rhegium. Bullingeri de origine erroris in negotio Eucharistiæ ac Missæ: Vadiani Aphorismi de Eucharistia. Consensus Orthodoxus S. Sc. & veteris Ecclesiæ de sententia & veritate verborum Cœnæ Dominicæ, adeòque de tota controversia Sacramentaria. Quid de Eucharistia Sacramentaria veteres tum Græci, tum Latini senserint, Dialogus, in quo Epistolæ Melanchthonis & Oecolampadij insertæ. Oecolampadij duo sermones Apologetici de dignitate Eucharistiæ. Billicani ad Iohannem Hubelium, qua illi de Eucharistia cogitandi materiam conscripsit. Tractatus, Ioh. Calvini de Cœna Domini. Mutua consensio in re Sacramentaria Ministrorum Tigurinorum & Genevensium. Ejusdem aliquot defensiones Orthodoxæ fidei contra VVestphalum. Dilucida ejusdem Cœnæ Dominicæ explicatio. Petri Martyris scripta Eucharistica. Respons. Conradi Lissa ad Epistolam Bugenhagij. Commonefactio cujusdam Theologi de Sacra Domini Cœna, & ejusdem commonefactionis consideratio, Martini Buceri de veritate manducationis Christi. De Symbolo fœderis, seu communione Francisci Lamberti commonefactio. Vera institutio & assignatio omnium causarum dissidii in Religione, præsertim circa Cœnam Domini. Raph. Eglini assertio veritatis Eucharisticæ, Theses & sententiæ, quibus veri Corporis Christi vera & realis communicatio in Dominica Cœna breviter explicatur, Hermanni Pacifici. Elegans tractatus. Iezlerus, de diuturnitate belli Eucharistici. Sadeel de manducatione spirituali. Ambrosius Blaurerus de Palinodia, quæ in Cœna Domini ei fuit tributa. Polanus de Cœnæ Dominicæ partibus. Ejusdem theses Didascalicæ de Cœna Domini. Grynæi quæstiones analyticæ de pane, ad Frideric. IV. Elect. Ratio totius controversiæ de Cœna ex mente & verbis Testatoris insolidum decidendæ. Maresii Quæstiones de Cœna Domini, Riveti instructio præparatoria accessuris ad C.D. Ejusdem de spirituali & unica vera manducatione corporis Christi. Ioh. Buxtorfij Exercita-

XVI. Sacramentis in specie.

tio in Historiam Institutionis cum vindiciis contra Capellum. Iohannis Vorstij Dissertationes Sacræ. M. Henrici Erzbergii & Grynæi commonefactio de Cœna Domini. 3. *Elenctici* 1. contra *Pontif.* Zuinglii de Canone Missæ ἐπιχείρησις. Ejusdem de Canone Missæ libelli Apologetici. Ejusdem adversus Hieronymum Emserum Canonis Missæ assertorem; aliàs Antibolon. Ejusdem Orthodoxa Senatus Tigurini responsio ad Hugonem Episcopum Constantiensem: comparatio Cœnæ Dominicæ & Missæ Pontificiæ. Lutheri declaratio articuli, utrum sub utraque specie sit communicandum. Ejusdem contra Missas privatas seu angulares. Leonis Iudæ Elenchus contra Sacerdotium Missaticum Matth. Kretzeri. Ad Iacobi Ledesimæ, Iesuitæ libellum, quo probare nititur, sacrificium Missæ Hebræa tantùm, Græca aut Latina Lingua celebrandum, Th. Q. T. responsio. Elenchus errorum, quibus Orthodoxia Ecclesiarum reformatarum de S. Eucharistia à Pontificiis impetitur. Ad repetitionem primam F. Claudii de Sainctes de rebus Eucharistiæ controversis, Bezæ responsio. Defensio veræ sententiæ de Sacramento corporis & sanguinis Christi, contra Transsubstantiationis dogma Andreæ Volani ad Petrum Scargam Iesuitam Vilnensem. Refutatio tractatus de Missa Pontificia. Oecolampadij libellus, quòd Missa non sit sacrificium. Hospiniani & Lavateri Historia Sacramentaria. Materia cogitandi de toto Missæ negotio, partim ex scripturis Sacris, partim ex priscæ Ecclesiæ ruinis eruta. Simplicii Verini tractatus de Transsubstantiatione contra Hugonem Grotium. Sadeel de unico Christi Sacrificio contra commentitium Missæ Sacrificium; Modesta Hottingeri Apologia contra Transsubstantiationem, nuperrime edita de qua suprà, pag. 346. 2. *Lutheran.* Zuinglii amica Exegesis Eucharistiæ ad Lutherum. Ejusdem Apologia contra Lutheri sermonem. Ad librum ejusdem de Sacramento responsio Responsio ejus ad Confessionem Lutheri. Orthodoxa Tigurinorum Confessio tum de aliis, tum de Cœna Domini, contra Lutheri brevem confessionem. Refutatio Confessionis de Cœna Domini Matth. Hebler, Dion. Alesii, &c. Theodori Bezæ, contra Illyrici 30. demonstrationes, quibus tum temporis Lutherani plurimum detulisse, ex Amplis. viri, VVolfgangi Halleri, Ratisponensis, ubi Flacus tum docuit, literis intelligo. Hospiniani Historiæ Sacramentariæ Pars 2. Disputatio Heidelbergensis Grynæi de Eucharistica controversia. Zachariæ Vrsini responsio ad argumenta Tilemanni Heshusii, & Martini Chemnitii. De duabus gravissimis quæstionibus, conjunctione videlicet Sacramentali, & vera communione corporis & sanguinis Christi, adversus novum Synusiastarum figmentum, & futilem consensus Orthodoxi confutationem Marci Beumleri. Quæstiones aliquot graves de vero verborum Cœnæ sensu, usu & abusu Stephani Tzegedini. Exegema argumentorum, quibus sana doctrina de vera participatione corporis & sanguinis Christi contra Synusiastas defenditur, Benedicti Talmanni. Refutatio Confessionis de Cœna Domini Matthiæ Hebleri &c. per Petrum Mylium;

ium; Nervosum scriptum, & doctum. De Cœna Domini adversus Iodoci Harchi, Montensis, dogmata, Theodori Bezæ responsio. Ejusdem defensio Christiana ad Nicolai Selnecceri virulentam responsionem. Brevis notatio præcipuarum causarum diuturnitatis Controversiæ de Cœna Domini; Refutatio causarum, quas Timotheus Kirchnerus pro defensione τῆς ῥητῆς habet. Petri Boquini. Ad Nicolai Selnecceri librum, qui inscribitur, Necessaria & brevis repetitio, Lamberti Danæi responsio. Apologetica expositio, qua ostenditur, Tigurinæ Ecclesiæ Ministros nullum sequi dogma hæreticum, in Cœna Domini, Bullingeri. Simplex institutio de dissidio Sacramentario inter Evangelicos; Puto Henricum VVolfium authorem esse. Causæ primariæ errorum in Cœna Domini, Caspari Oleviani. Lavateri responsum contra Iacobum Andreæ. Vera commonefactio de communione corporis & sanguinis Christi Iohannis à Kitliz. *In specie contra librum concordiæ.* Hospiniani concordia discors: Iohannis Balæi Examen recitationum Nicol. Selnecceri de lib. Concordiæ, Admonitionem Neustadianam luculenter confirmantium. Brevis deductio formulæ Concordiæ, quoad Articulum de Persona Christi, & Cœna Domini, variis additis Theologorum, Ecclesiarum & Academiarum judicijs. Responsio Petri VVarenburgi ab Altenkirchen ad scriptum Hermanni Hamelmanni, quo hic probare conatur, Ambrosium VVolfium falsò allegare pro se Theodoreti testimonia. Item: Ad judicium ab eodem editum de libro consensus Orthodoxi in causa Eucharistica. VVilhelmi Concordia discors.

B. *Augsp.* 1. *Didactici.* Iohannis Brentii vera sententia C D. quam inseruit Exegesi Ioh c.6. Michael Schæfer de Cœna Domini. Confessio Erhardi Snepfii de Cœna Domini. Disputationes quædam Hamelmanni de re Sacramentaria. Formula Missæ & communionis pro Ecclesia VVittenbergensi, M. Lutheri. Ejudem sermo de digna præparatione cordis, pro suscipiendo Sacramento Eucharistiæ. Doctrinæ de Cœna Orthodoxæ expositio, quatuor homiliis comprehensa Leonhardi Krentzheim Brevis Confessio de C.D. in Comitiis Torgaviensibus tradita. Fidelis institutio Illyrici de S S. Iesu Christi Sacramento &c. Ejusdem demonstrationes 30. præsentiæ corporis Christi in S. Cœna. *Elenct.* Solida refutatio compilationis Zuinglianæ & Calvinianæ per Theologos VVittenbergenses. Brentius de C.D. Concio Iohannis Parsimonii, Concionatoris aulici Stutgardiani, de vera præsentia corporis Christi in Cœna Matth. Flaci Illyrici refutatio sophismatum, quæ pro Sacramentario errore afferri solent. Martini Schallingij parentis de præsentia corporis & sanguinis Christi in Eucharistia institut. lib. 3. Synodus vel chorus Sanctorum in Ecclesia Patrum, qui inde ab Apostolis vixere ad tempora Gregorij Papæ, de vera præsentia & manducatione corporis & sanguinis Christi. Nicol. Selnecceri repetitio simplicis & veræ doctrinæ de Cœna Domini Msc. Consideratio declarationis sententiæ de C.D. editæ à Dorotheo Cogentio, Regiensi, Dorschæi; Dissertatio

in Exod. 12. 11. Sebastiani Schmid. Refutatio opposita necessitati physicæ locationis in corpore Christi glorioso, Andreæ Musculi. *Pro libro Concordiæ.* Theologorum VVirtenbergensium responsio, duorum Iesuitarum libris Sycophanticis opposita, pro libro Concordiæ.

C. *Pontific.* de *Sacramentis* in specie 1. de *Pœnitentia.* VVesselus de Sacramento pœnitentiæ, Savanorolæ Confessionale. Keiserspergij Argentinensis navicula Pœnitentiæ. Ioh. Eccij de Pœnitentia & Confessione secreta semper in Ecclesia Dei observanda. Fructus pœnitentiæ Iacobi Lapiribelli. VVicelii de pœnitentia & Confessione. De contritionis veritate aureum opusculum. Libellus de modo pœnitendi & confitendi. Huc pertinent *Canones Pœnitentiales*, Casus Papales Episcopales, Abbatiales Commentarius Historicus de di[illegible] in administratione Sacramenti Pœnitentiæ, tredecim primis seculis in Ecclesia Occidentali, & huc usque Orientali, observatus XII. lib. distinctus. Accedunt, quæ judæi antiqui, & recentiores tradunt de Pœnitentia, Confessione peccatorum, Excommunicatione, absolutione criminum &c. Excerpta librorum MSS. pænitentialium Ioh. Morini. 2. *Confirmatio.* Iulii Prisciancensis disputatio de Confirmatione. 3. *Missa.* Lanfrancus Episc. Cantuariensis de Sacramento Eucharistiæ. Missæ peculiares septem sive Missale itinerantium. Secreta Sacerdotum, quæ in Missa teneri debent, multum utilia, collecta per Henricum de Hussin. Bernonis Abbatis libellus de officio Missæ, tractatus Stephani Eduensis Episcopis de Sacramento Altaris. Veronii Missa in Scr. reperta: Duranti rationale divinorum officiorum, Concio Henrici Glareani, de Eucharistia, Msc. Libellus de Eucharistia Solodori nuper emissus cum præfatione responsoria ad Hottingeri Apologiam. Episcopus Roffensis contra Oecolampadium de vero corpore & sanguine Christi in Sacramento. VVicelii concio de communione sub una specie. Nicolai Buchheim, quæ vera & Apostoli a Missa sit: Michaelis, Sidoniorum Episcopi conciones 15. de Missa. Becanus de Cœna Calvinistica, Lutherana, Catholica. Ejusdem de communione sub utraque specie. Ejusdem de triplici sacrificio Naturæ, Legis, Gratiæ Tractatus corporis Christi, quomodo Sacerdotes se habere debeant erga Eucharistiam consecrandam. Expositio Canonis Missæ Gabrielis Biel. Brevis refutatio quarundam propositionum Philippi Blessæi, Becani. Ejusdem de institutione & usu Eucharist. contra Sartor.

XVII. Reditibus Ecclesiasticis.

XVII. De *reditibus Ecclesiasticis, decimis, donationibus, cura pauperum.* 1. *Decimis* Lyranus, Bullingerus, Amama, Thomas Sagittarius, Frey Msc. 2. *Donatione Constantini.* De hac ex ipsis Pontificiis scripserunt Bartholom. Piniernus, Laurentius, Valla, Nicolaus de Cusa, Antoninus, Hieronymus Paulus, Cathalanus. 3. *Leges*, pro cura pauperum *& ratione tractandi mendicos*, N. rinbergensium, Tigurinorum, Schafhusianorum &c. Hochholzeri,

XVIII.

XVIII. *De variis ritibus Ecclesiasticis, cantu, Organis, horis Canonicis, Festis.* Huc pertinent 1. in genere de variis *ritibus, originibus rerum, & errorum.* Bullingerus, Hospinianus de origine errorum. Croji Papismus Gentilis. De dissidio in religione & collatione veterum rituum cum recentioribus. De septem horis Canonicis reverenter legendis aut cantandis. Index perpetuus dicendarum horarum Canonicarum. Polydorus Vergilius de inventione rerum. Casaubus de veteribus sacris Christianorum ritibus. Vindiciæ defensoris simplicitatis Ecclesiæ adversus Irenæi Simplicij Philadelphi Epistolam, Petri Bacca, Meieri explicatio illius Tertull. *christiani fiunt non nascuntur.* 2. *ratione orandi* De Oratione Clauserus. Lutherus de precibus & processionibus &c. Ioachimi Hildebrandi rituale orantium 3. *de Festis.* Hospinianus de Festis Iudæorum Gentilium, Turcarum, Christianorum, Ionstonus de festis Hebræorum & Græcorum, Capelli ἐπίκρισις ad Cloppenburg. de ultimo Christi Paschate, & Sabbatho δευτεροπρώτῳ. Heideggerus de emortuali Christi Paschate, Lutherus de Festo Petri & Pauli eorundemque potestate. Hottingerus de jubilæo. 4. *jejuniys*, delectu ciborum, &c. Zuinglius de delectu ciborum. Apologia Erasmi de esu carnium, deque similibus humanis constitutionibus. Christiana institutio de precibus, jejuniis, jubilæo, peregrinationibus religiosis Casp. VValeri. Aqua lustralis: *De aqua consecrata & sale* Carolstadii. 6. *Flagellationibus*; Gretseri de flagellorum cruce, Zeæmanni Carnificina Esavitica. Huc pertinent *Agenda* Reformatorum Ecclesiastica; Pontificiorum *Manualia, Breviaria, Rationalia.* Divinorum officiorum, &c. | XVIII. Ritibus.

XIX. *Sepultura fidelium, cura pro mortuis, purgatorium.* Reformat. Psychopannychia, qua refellitur quorundam imperitorum error, qui animas post mortem usque ad ultimum judicium dormire putant, Ioh. Calvini. Maresii, ubi anima Lazari quatriduani & aliorum, qui adhunc vitam mortalem resurrexerunt, exercitatio. Titius de statu animarum separatarum. Palinodia Lutheri de Purgatorio. Gerhardus a VVesterburch Coloniensis, de Purgatorio contra Colonienses. Catholica institutio de Purgatorio Casp. VValeri, VVesselus de purgatorio. *Pontific.* De officio pietatis in defunctos, & tam sanctorum Patrum, quàm Gentilium, ac diversarum Gentium authoritates & exempla adducuntur. Exhortationes faciendæ infirmo ægrotanti. De animarum purgatorio igne: Epitome contra novas sectas Cochlæi Artis bene moriendi perutilis tractatus. Liber de quatuor novissimis. F. Bernhardi Luzenburgi tractatus de Purgatorio. Becanus de Purgatorio Calvinistarum. Ejusdem de Oratione pro defunctis. Tabula de arte moriendi Gersonis. Iacobi de Paradiso, de animabus à corporibus exutis tractatus. Henricus Nidhart de re e. piaculis animarum. Historia Brandonis, ejusque purgatorio. Allatius de Consensione Eccles. Orient. & Occid. de Purgatorio. Ejusdem Eustratius de statu animarum, Arcudius de Purgat. | XIX. Sepultura, Purgatorio.

XX. Conjugio. X X. De *conjugio, cælibatu, votis*, divortio, Polygamia 1. ante *Reformat.* 1 Huldrici Episcopi Augustani tract. contra cœlibatum ad Nicol. Papam. 2. *Reform.* Contra Papisticas leges, Sacerdotibus prohibentes conjugium. Supplicatio quorundam apud Helvetios Evangelistarum ad Hugonem Constantiensem, ne se induci patiatur, ut quicquam in præjudicium Evangelii promulget, neve scortationis scandalum ultrà ferat. Apologia Pastoris Combergensis, qui nuper suæ Ecclesiæ consensu duxit uxorem. Alia defensio ad Fridericum Ducem Tractat de conjugio clericorum Huldrici Geer, contra Pistorium. Buceri responsio ad duas Stephani, Episcopi, Epistolas, de cælibatu Sacerdotū & Cœnobitarum. Adversus Ioh. Fabrum scortationis Patronum pro conjugio Sacerdotum justi Ionæ defensio. Defensio Petri Martyris ad Smithæi duos libellos de cælibatu Sacerdotum, & votis Monasticis: Amica & pia Parænesis ad communem Helvetiorum civitatem scripta, ne Evangelicæ doctrinæ cursum impediant, nec licitis Sacerdotum connubiis sese offendi patiantur, Zuinglii. De cælibatu, Monachatu & Viduitate Carolstadii: Missa, de nuptiis Carolstadii, & Sacerdotibus matrimonium contrahentibus. Lutheri institutio de conjugio. Ejusdem de votis Monasticis, eorùmque origine Ioh. à Monster de conjugalibus stipulationibus. Arbor affinitatis & consanguinitatis Carpzovij & Breitingeri. Tractatio Bezæ de divortio & Polygamia. Heerbrandus, Piscator de conjugio: Tossanus pro secundis nuptiis, contra Tertull. disputationes scripserunt.

XXI. Magistratu. X X I. De *Magistratu*. Zuinglii divina & humana Iustitia, qua docet, Politiam cum Evangelio non pugnare: Buceri de officio Christiani Magistratus in regimine Ecclesiastico. De officio Magistratus circa religionem, ex Augustino ad Bonifacium, VVolfg Musculi. De jure regni Dialcepsis Irvini Scoti. De discrimine potestatis politicæ & Ministerii Evangelici Melanchthonis. Theodori Bezæ de Politia, & disciplina Civili & Ecclesiastica tum Israelitica, tum Christiana. Vedelij Moses & Aharon de concordia Magistratus & Ministrorum. VValæi de munere Ministrorum Ecclesiæ, & inspectione Magistratus circa illud.

XXII. Fides resipiscentia. X X I I. De *donatione resipiscentiæ, ac fidei per vocationem*. De pœnitentia Evangelica & Confessione secundum veteris Theologiæ Professores. Christiani pœnitentis Confessio, è decem præceptis collecta per Iodocum VVindsemium. Quòd non sit onerosa Christianis Confessio, paradoxa Oecolampadij. Lutherus de pœnitentia. Ejusdem institutio de Confessione. Matth. Phænius de vitæ emendatione ex Taffino. Rollocus de vocatione efficaci. Maresius de salute Aristotelis. Collatio Cameronis & Tileni de gratiæ & voluntatis humanæ concursu in vocatione, & quibusdam annexis. Ejusdem commercium Epistolarum cum Theologis Leidensibus de motu voluntatis. Roberti Baronii exercitationes de fide, scientia &c. Beumleri fides Christiana: sive de origine causis, effectis fidei. *Pontific.* Faber, quòd fides esse possit sine charitate. Becani de auxilijs

xilus gratiæ Christi secundùm Pontificios & Calvinianos. Tractatus devotissimus de duplici causa contritionis; ubi multa de conversione hominis, quòd solius sit Dei donum. Iohannis Vivaldi opus aureum de veritate contritionis. Vide plura suprà.

XXIII. De *Justificatione, remissione peccatorum, satisfactionibus, Indulgentijs* &c. *Reformat.* De vera peccatorum remissione, adversus humanas satisfactiones, & commentitium Ecclesiæ Romanæ purgatorium, Sadeelis. Carolstadii Epitome de justificatione. Ejusdem contra virtutem Indulgentiarum. Lutheri disputatio pro declaratione virtutis indulgentiarum. Bezæ Apologia pro justificatione, ex sola fide, Evangelium Romanum, ubi Indulgentiis, vis adimitur remittendi peccata. Ioh. à Munster de justificatione. Character Christianismi, seu de fidei, spei & charitatis doctrina. Articulus de gratuita hominis coram Deo justificatione per quæstiones & responsiones, Ægidii Hunnii. Schæferus de justificatione. Ottonis VVerdmylleri lib. 4. de summo salutis articulo. Disputatio Ioh. Foxi Angli, contra Iesuitas, & eorum argumenta, quibus inhærentem justitiam ex Aristotele confirmat. Iustificatio hominis coram Deo brevis & simplex demonstratio ex scriptis Prophetarum & Apostolorum excerpta, & Iesuiticæ factioni opposita. Sadeel de vera peccatorum remissione, adversus satisfactiones humanas. Lucii de causa meritoria justificationis. Duo libri de remissione peccatorum per sanguinem contra Papistarum indulgentias, per Casp. VVaserum translati. Duæ conciones de justificatione & bonis operibus Polycarpi Leisneri. Hottingerus de justificatione, jubilæo, & indulgentiis prolixè, P III. Hodeg. *Pontific.* Becani de justificatione Calvinistarum & Catholicorum duo opuscula. Ejusdem de merito bonorum operum. Iacobi Gretseri spontanea disciplina, Caspari Sasgeri Francisc. de fide spe & charitate. XXIII. Iustificatione.

XXIV. De *libertate christiana.* Zuinglius de tumultuum & seditionum auctoribus, & quinam merito seditiosi sint dicendi; qua denique via ad Christianorum pacem commodè pervenire possit. Ostendit frustra decimas, annuos reditus, libertatis prætextu, negari. Lutherus de libertate Christiana ad Leonem X. Zuinglius de delectu ciborum. Heideggerus de lege cibaria in cap. 15. Act. XXIV. Libertate Christ.

XXV. De *perseverantia sanctorum.* Iacobi Huldrici de certitudine salutis. Casmanni an Christianus de salute sua possit esse certus. Iohannis VVolphii, de perseverantia Sanctorum. *Pontific.* Roberti Kolb conscientiæ scrutinium sive Examen Calvinisticum de certitudine salutis. XXV. Perseverantia.

XXVI. De *glorificatione. Reformati*; de vita æterna, statu futuri seculi, repeti debent, quæ supra in Theol. Anglic. Symbolica, & Topica tum Ascetica, tum Ecclesiastica citavimus; De *chiliasmo.* Vrbani Rhegii contra Chiliastas. *Pontific.* Ex Drexelio huc referri possunt tractatus de æternitate, Prodromus XXVI. Glorificatione.

æter-

æternitatis, Tribunal Christi, Infernus damnatorum: Cælum Beatorum: Herologium auxiliaris tutelaris Angeli, &c.

XXVII. Brevis ἐπίκρισις.

Noluimus, hac vice, in Systematica particulari polliceri ἀκρίβειαν; Historiam enim meditari debuissemus, non Bibliothecam: Probet, satis erit, exhibitus à nobis Catalogus, quæ disponendorum thematum Theologicorum tutissima ratio, & quàm prompta ubique, in privatis etiam Bibliothecis (vix enim unum citavimus & alterum, qui non locum aliquem in nostris occupet forulis) de singulis thematibus esse posit supellex. Iudicium de singulorum usu & ἐξοχῇ *absoluta* (*comparationes* enim si uspiam alibi; hoc loco sunt odiosæ) nemo jam à nobis expectet; unam tamen & alteram observationem; quibus tractationi huic colphonem imponemus. addimus, in selectu authorum instituendo probè observandas. Prima esto: *In una quaque materia illorum, præ cæteris, habeatur ratio, qui Thema aliquod pertractárunt ex* professo, *non tantùm κατασκευαστικῶς, sed & ἀνασκευαστικῶς.* Sic, ut uno vel altero agamus exemplo, de *Scriptura*, ejus officio, authoritate, &c. illi & comparentur, & consulantur, qui vel tempore Reformationis veram de Scriptura sententiam masculè asseruerunt Zuinglius, Lutherus, Bullingerus, Bucerus, &c. vel etiam postea in arenam pertracti, debuerunt φυλάττειν ὑπόθεσιν, in Anglia contra Bellarminum & Stapletonum VVithackerus, Rainoldus, in Germania Pareus, Hyperius; Pro integritate fontium Græcorum & Hebraicorũ, Scaliger, Buxtorfii, Pater & filius, Casaubonus, Glassius, fortiter dimicârunt. Authoritatem Canonicam libris Apocryphis masculè abjudicavit Rainoldus. Iudicium controversiarum soli asseruere Scripturæ, Mortonus, Camero Polanus &c. Traditionibus authoritatis larvam detraxerunt Rivetus & Mornæus. Verum Patrum usum luculentissimè ostendit Dallæus, qui & imaginum cultui antiquitatem falsò obtendi, monstravit. De *Deo* illi primas occupent, qui pro asserenda S. S. Trinitate Socinum, & Arrium, cæteròsque profligarunt Anti-Trinitarios: In retinenda ὑποτυπώσει ὑγιαινόντων λόγων de Essentia & Attributis Vorstij, cæterorùmque Novatorum pruritum represserunt. De *prædestinatione* illi conquirantur præ cæteris, ad quos, obortis in Ecclesia turbis, tanquam ad triarios res rediit. Tales sunt in Belgio Theologi, qui Arminio restiterunt, & Arminianismo; in Helvetia Huberianismo, quem etiam Lutherani, VVittebergenses & Tubingenses publicis scriptis, præsertim ob insanum dogma de universali electione, fuerunt aggressi, ut ex Elenchis Matth. Hoe Gerlachii, Hunnii, Lyseri, Gessneri &c. manifestum est. De Providentia, præ aliis doctè, perspicuè & & fusè scripserunt Zuinglius Calvinus, Martyr, Tossanus, & nuper Riter[illegible]rtius subtilissimè. In loco de *Lege*, ejus usu & distictione multorum instar erit Beza, & cumprimis Zepperus. De *Christi Naturis* luculentissimè & præclarissimè sunt locuti,

locuti, qui occasione controversiæ ubiquitisticæ hanc materiam occuparunt. Theologi supra à nobis commemorati pag. 437. Germani. Helvetij, Genevenses. De meriti ejus sive amplitudine, sive restrictione plerarumque Ecclesiarum Reformatarum mentem posuit & exposuit Spanhemius, & ante eum Theologi Tetrapolitani Helvetij contra Huberum. Eadem ratio est reliquorum etiam capitum &c. de Ecclesia, ubi Camero Reformatis, meo judicio, contra præjudicia Ecclesiæ Romanæ non contemnendam præstitit operam; de Sacramentis, Christophorus Herdesianus, (Syndicus Norimbergensis, Orthodoxus consensu, & Hospinianus Historiâ Sacramentariâ, magno nos sublevârunt labore, ipsi & laboriosissimi, & judiciosissimi) de regimine Ecclesiastico, vocatione, iustificatione, Sanctificatione, Glorificatione, ubi vel unus cæterorum vicem supplere poterit, qui solidè non modò κατὰ διδασκαλίαν; sed etiam κατ' ἔλεγχον locum aliquem communem tractaverit. II. *Authorum, quorum nomen celebre, ea in qualibet materia potissimùm colligantur scripta, per quæ famæ celebritatem potissimùm illi sunt consecuti.* *Bullingeri* (ut de nostris jam obiter agamus) scripta, omnium consensu, dignissima sunt, quæ Bibliothecam ornent Theologicam; ubi tamen omnia haberi non possunt, de illis rei librariæ Studiosus sit solicitus, quæ de *Scriptura Sacra* edidit, tum Didacticè, tum etiam Elencticè contra Cochlæum; de *Concilijs*, *Origine errorum*, contra *Brentium*, *Decades*, &c. Calvini *Institutionibus*, toto orbe Reformato honoratis, *Tractatus* ejusdem adderem *Theologicos*, quibus non modò Elenctica continentur, contra quoslibet veritatis adversarios; sed & Politia Ecclesiastica, & Casuistica. Ita in controversia de *Ecclesia* Iohannes VVolfius; *Persona & officio Christi* Simlerus, *anti-christo* Gualtherus; *Sacramentis* Zuinglius, *Prædestinatione*, *Providentia*, *Transsubstantiatione*, *cœlibatu* *Martyr*, *Iustificatione* VVerdmyllerus, *Perseverantia* VVolfius: Beumlerus in controversiis, cum *Lutheranis*, capitibus, *VVaserus*, Iacob. Huldricus varijs *antiquitatis* documentis, contra Papistas, ingenii, judicij, & dexteritatis ea reliquerunt monumenta, ut quamvis & in alijs excellerent, in his se ipsos fermè superare videantur. Bibliandri nostri scripta Exegetica & domesticis, & exteris ita placuerunt Theologis, ut magno hinc inde numero fuerint descripta. In illis tamen studiis, quæ vel Ecclesias, vel statum, vel literaturam concernunt Orientalem, non minorem probavit sive felicitatem, sive industriam. Adeò ut, meo sensu, non malè faciat, qui, de rebus Orientis dissertturus, Bibliandri nostri in subsidium vocet meditationes. Quàm tersa, mascula, solida, piæ eruditionis plena ejus est *consultatio ad nominis Christiani Socios, qua nam ratione Turcarum dira potentia repelli possit ac debeat à populo Christiano, ubi & de rationibus agit, quibus solida, certaque concordia & pax in Ecclesia & Re-*

publica Christiana constitui possit. Methodum & scopum ipse non longè ab initio libri an. Chr. 1542. Basil. impressi, ita exponit: *Propositum mihi est simplici veritate, quòd tempora & mores omnino postulant, aperire causas, ob quas tot annos, tam infeliciter pugnamus cum gente ferocissima; ut q; nostris vitijs, qui nomen Christi clarissimũ inaniter jactamus, neq; respondemus vitæ sanctæ actionibus, imperium Mahometicum una cum superstitione ad istum terrificum modum excreverit. Deinde ostendam, non modò bonum & honestum; verùm etiam facile & necessarium, eas malorum nostrorum causas præscindere. Postremò indicabo, quibus armis & rationibus superari possint ac debeant hostes nominis Christiani.* Hæc jam ante seculum, & quod excedit, candidum pectus, de communi Christiani nominis hoste repellendo, coxit cura. Vt oppidò morosus sit, & temerarius, qui ausus fuit probrum neglecti hac in parte officij tum Helvetijs, tum alijs Reformatis, quos *Calvinianos* vocat, objicere *Petrus Bertius*, Breviar. totius terrarum orb. pag. 9. *Habent autem* (ita loquitur, postquam Cantones Helvetiæ Reformatæ ordine recensuisset) *hoc proprium Calvinistæ, ut non tantùm ipsi nihil conferant ad repellendam imminentem Christianorum cervicibus Turcarum vim; sed etiam moti, intestinis dissidijs belli̇sque impediant alios Reges, id conantes: quin & opes Virésque ipsorum à communi hoste aversas, in mutuam Christianorum perniciem concitant.* Quid alij hactenus Reges, Principes, Status Reformati consilii, quid auxilij contulerint, ad communem Christianismi coercendum hostem, nostrum non est prædicare. Experientia multorum annorum, ἄϑυρον στόμα facilè compescit: De ordinis tantùm nostri loquor Proceribus, contumeliosam eis, gravémque injuriam fieri. Nihil enim unquam eorum illi intermisère, quod quidem, quantum in ijs fuit, vel ad convictionem, vel conversionem Infidelium facere potuisset; felicius profectò longè, quàm vel Collegium de propaganda fide, vel quicunque alij de Schola Pontificia Theologi. Et de Tigurinæ quidem Ecclesiæ Ministris non erubescimus cum Bullingero asserere, *non minori eos studio, quam ullos alios nostro seculo, aut etiam plus alijs in confutandis Muhammeticis & Turcicis abominationibus laborâsse.* Hæc de Ottomanicis non modò *gladio oris* confutandis, sed etiam *ore gladij* confodiendis, nostrorum & nostratium fuerunt studia, hæc consilia. Si quando executioni aliqua intercessit mora, aliis illa imputari debet causis, non Reformatæ Religioni. Sed neque dum

dum convitiis abigendi, calumniis onerandi, dicteriis ducendi, aqua & igni prohibendi sunt, quorum vita & fortunæ, non ut hominum, sed ut Christianorum, contra communem nominis Christiani hostem, profundi debent. Si Christiani sumus, cùm Turca urget & instat, cur tanquam καθάρματα, & capita sacra omnium exponimur libidini, ubi tempestas remisit? *Bertio* hoc demus, aliisque ei similibus vertumnis, quibus convitiandi Cacoëthes εἰς ἕξιν μετέβη. Sed hæc alius sunt loci.

INDEX RERUM.

A.

ARM-

Damaso

D.

Floren-

Ooo 2 Lingua-

FINIS.

Addenda quædam & corrigenda.

P.1.l.6. custodes. P.6.l.2°. materiarum. P.8.l.27.1545. P.14.l.5. disposueritque. l.32. mancum. P.16.l.22. Seculi 40. P.18 l.11. Parliamenti. l.34. dele; hujus Seculi P.19.l.12. Pontificium p.23.l.8. novaque p.56.l.10. geminum, l. 22. æri p.74.l.25. eluctari p.85.l.10. tum Casu-sticum sive exemplarem. p.90.l. ult Suratus. p.93.l.7. non repetam; de una potissimum, quæ agmen ducit, ut Media respondeant & applicentur fini, *solicitus observatione. l.10. omnia tellus. p.94.l.20. Palinodia p.97.l.24. adjunximus p. 105.l 23. e cælice. l.10. communicat. p.106.l. antep. nuncupatum p.110. l.31. Fayi p.113.l.19. ascensionem seculorum p.119.l.4. absolutis chronologico &c. p.119.l.17. Seculorum p.122.l 13 amicus. 126.l.14.1528.p.127.l.13.* περιφορητοὺς. *p.132.l.25 cum p.132.l.34. libert.us p.136. p.28. Syriaci p.139.l.13. Comparari p.142.l.11. nec ab eruditis addisci facile &c p.148 p.2 del. habeat. l. ult. in Notis: V. de VValæi vitam p.145.l.19. Suecis. l.23. Ebed Iesu p.150. l.34.* πίναξ *seu tabella p.155. l. 28. Lutherum miramur p.157.l.29. hanc p. 161. l.35.* Συμβίβασις *p.165. l. ult. injurijs. p.167.l.3. convictus p. 68. l.7. inscriptio p. 169.l. ult. sive p.175.l.15. Sanctæ p.178 l.6. del. eumque p.187 l 1. cum p. 189 l.25. Hieronymus Pradus p.196.l.3. quibus quid &c. l.5. hanc enim pauci p. 199 l.15. del abusus p.202. l.5. ad Pammach p.207.l.13. pungit p.210.l.6. rectius p. 217. l. 13. Theodoreti p. 218. l. 16. confuderunt p.224.l.21. Andream p.229.l. 22. Mor Aba p.230.* פירוש *p.243. l. 31.* παίδων *p.246.l. antepen. sive Metropolita, vide Chorograph. nost. Oriental. p.271.l.18. affecit p.287. l.10. epit p.311.l 19.* ἐθελοθρησκείας *p.326.l.14. exculta p. 327.l.19. Nomocanonem p.328.l.13. Comelinus. 15.l.20. Sugillat p.330.l.5. & D. Heideggerus de fide l.12. Eglini l. 20. ratione loci &c. p.331.l.12. Civitatum p 335.l. eam p.336.l.12. Venetijs 1597. idem Catechismum distinctus p. 347.l.23. del. nec p 351 l. 4. Iunij. 1519. p.353. l. 14. hue. p.354.l.24. Helvetici. l. ult. Tomanni Porismata &c. p.361. del. Gynæi de uno Deo & Mediatore p.362.l.11. in cruce morientis. Voetij, de agonia &c. p.363.l.18. tam in l 32. Et Latini, & Græci p.372.l.7. Stromat p.379.l.37. auditis p.380. l. pen. Confessione p.381. l. 14. auctis translatis l.24. Anabaptistis p.383.l.24. Oceanum p.385.l.28. polluant p.388. l. utramque, constituunt, exhibens. 8. AlKoranum p.392 l.32. seculorum p.394.l.24. Historiæ l.29 Theologiæ p.397.l. 18. ærumnarum p.398. l. 22. concionumque l. 23. ratione concionandi p. 402.l.23. Hafenrefferus l. 27. dispari tum animo p.403 l.34. Augustani. p.405 l.4 1651. p.406 l.3. VValichius. l.21. accommodatum, Avenarij. l.20. Carpzovius p.409.l.35. del. defensio p.413.l.1. pauca præstita sunt l.3. Baronius p.414.l.11. Batavum p.419 l. formalis p 421.l.19. coactione p. 422.l.2. tribuitur libro p.424. l.35. Cyrillum Alexandrinum p. 426.l.12. Græciæ p 427.l.10. Theod. Balsam p.430. l 34. Mornæi p 433.l.17. del. Civis, & adde l.18. Civis Evangelicus p 434 l.20. Ananiæ l.33. novus Prometheus p 435 l.13. D. Stymmelius p.437.l.18. de mysterio p.438 l.6. Zavno. p.439 l.16. Buccani p.441.l. penult. paris p.442.l.21. Stauffin. p. 445. l.25. saltem ex tanto p.461.l 18. del. Sadeel de vera peccatorum.*